

Kirkehuset og lovgivningen

- Bygning
- Interiør og inventar
- Utstyr
- Bruk

Utredning ved Knut Andresen

Hamar, 2013

DEN NORSKE KIRKE
Kirkerådet

Forord

Etter at utredningen *Kjent inventar i nytt hus* var levert til Kirkerådets direktør 20. august 2011, fikk jeg i oppgave å starte opp et arbeid med de kirkerettslige bestemmelser knyttet til kirkebygningen. Dette arbeidet skulle ses i lys av tidligere saker som Kirkemøtet og Kirkerådet hadde behandlet og vurderes i sammenheng med grunnlovsendringene 21. mai 2012 og det derav følgende behov for en revisjon av kirkeloven på basis av bestemmelsen i ny § 16 i Grunnloven om Den norske kirke: *dens Ordning fastsettes ved Lov*.

For å kartlegge arbeidsområdet og bestemme arbeidsformen, fremla jeg et forprosjekt *kirkebygget og lovgivningen* til drøftelse i Avdeling for menighetsutvikling og Avdeling for kirkeordning i oktober 2011.

Innhold

På grunnlag av dette forprosjektet var det enighet om at arbeidet skulle omfatte 5 områder med gjennomgang av nåværende lovverk, retningslinjer og regler:

- Bygningen
- Kirkerommet
- Inventaret
- Utstyret
- Bruken

Målsettingen for prosjektet kan på dette grunnlag formuleres slik:

- Å utarbeide forslag til revisjon av lovbestemmelser og forslag til nye retningslinjer for oppføring, ombygging, utvidelse og nedleggelse av kirkebygg. Dette kan danne grunnlag for en eller flere saker til Kirkemøtet.
- Å gjennomgå nåværende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» (1990) og fremme forslag til nye «Regler om kirkens inventar og utstyr». Prosjektet skal ikke omfatte revisjon av «Retningslinjer for bruk av liturgiske klær» (1988) Dette kan danne grunnlag for en sak til Kirkemøtet.
- Å drøfte og fremme forslag til endringer i «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker» (1990) og i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991). Disse kan hver for seg danne grunnlag for en sak til Kirkemøtet.

Arbeidsform

I forprosjektet ble 3 alternativ vurdert når det gjelder arbeidsform:

- Et internt kirkerådsprosjekt med egen utreder som konsulterer relevante fagmiljø/fagpersoner
- Et kirkerådsprosjekt med egen utreder og med en referansegruppe fra relevante organer og fagmiljø

- Et fellesprosjekt for relevante organer og fagmiljø med en arbeidsgruppe oppnevnt av partene der KR stiller egen utreder/sekretær til disposisjon og er administrativt ansvarlig for prosjektet

Arbeidsform ble fastsatt slik:

Prosjektet gjennomføres som et internt kirkerådsprosjekt med egen utreder. Prosjektet knyttes til Seksjon for gudstjenesteliv og kultur i Avdeling for menighetsutvikling som oppnevner en intern referansegruppe for prosjektet. Utreder får selv ansvar for å ha kontakt med relevante fagmiljø og ressurspersoner utenfor Kirkerådets administrasjon.

Referansegruppe har vært Hans-Arne Akerø, Øyvind Meling, Ove-Morten Berge og Per Tanggaard.

Det er utrederen alene som står ansvarlig for det ferdige produkt.

Forholdet til utredningen «Kjent inventar i nytt hus»

Mange av de områder som denne utredning om kirkehuset tar opp, er omfattende drøftet i utredningen «Kjent inventar nytt hus» (2011) som også er skrevet av meg i samarbeid med arbeidsgruppen («Bakkevig III»). I stedet for «å finne opp kruttet på nytt» når det gjelder *de generelle* vurderingene av situasjonen etter grunnlovsendringene i 2012, har jeg i mange spørsmål henvist til denne utredning. Siden en utredning om kirkehuset dessuten ikke berøres av det som synes å være de mest kontroversielle spørsmål i «Kjent inventar i nytt hus» – opprettelse av et nytt organ på tilnærmet prostinivå og konkretiseringene av ordningene for et felles arbeidsgiveransvar i Den norske kirke – burde en slik henvisning være uproblematisk.

Produkt

Utredningen *Kirkehuset og lovgivningen* er blitt et omfattende arbeid på 355 sider. Det har underveis i arbeidet vært vurdert om utredningen med fordel kunne vært fordelt på 4 hefter – kirkebygning, interiør og inventar, utstyr og bruk. Det er imidlertid så mange premisser og vurderinger som er sammenfallende for disse områder at et produkt i 4 hefter nødvendigvis ville måtte føre til mange gjentakelser for at hvert hefte skulle kunne leses for seg. Det er derfor valgt å samle alt stoff i ett hefte.

I behandling, høring og oppfølging av dette materialet vil det imidlertid være en fordel å vurdere de enkelte saksområder separat, men med hele utredningen som bakgrunnsmateriale.

Det er vurdert som hensiktsmessig å avslutte hver temakrets med et utkast til regler eller retningslinjer. Dette letter tilgjengeligheten til materialet. Dersom det i oppfølgingen anses tjenlig å slå sammen noen av disse, er dette selvsagt fullt mulig.

Notene har to funksjoner. I *de vurderende kapitler* gir notene utdypende informasjon. I utkastene til *retningslinjer* og *regler* gir notene kommentarer til de enkelte bestemmelser.

Hamar 10. juni 2013

Knut Andresen

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Innholdsfortegnelse	5
Sammendrag	12
0. Forankring i planer og vedtak i Kirkemøte og Kirkeråd	27
1. Aktuelle problemstillinger	31
<i>1.1 Et selvstendig bygg eller del av et annet bygg?</i>	31
<i>1.2 Krav til størrelse og eiendomsrett</i>	32
<i>1.3 Vigsling</i>	34
<i>1.4 Livssynsnøytralitet</i>	35
<i>1.5 Hellig sted</i>	36
<i>1.6 Nye måter å tenke kirkeutvikling på?</i>	36
<i>1.7 Overtallige kirker</i>	37
<i>1.8 Planløsning</i>	38
<i>1.9 Galleri</i>	38
<i>1.10 Flerbruk og fleksibilitet</i>	39
<i>1.11 Universell utforming</i>	39
<i>1.12 Liturgisk møblering</i>	40
<i>1.13 Lyd og bilde</i>	43
<i>1.14 Bruk av kirker</i>	43
<i>1.15 Kirkeklokkene</i>	44
2. Kirkens annerledeshet	
<i>2.1 Hva er en kirke?</i>	45
2.2. Kirkebygningens / kirkerommets annerledeshet	47
<i>2.2.1 Bygningen / rommet (Domus) som historisk vitnesbyrd og kilde til kunnskap</i>	48
<i>2.2.2 Bygningen / rommet som menneskenes kultsted (Domus Ecclesiae)</i>	49
<i>2.2.3 Bygningen / rommet som Guds hus (Domus Dei)</i>	50
<i>2.2.4 Bygningens / rommets ulike roller og annerledeshet i folks oppfatning</i>	53
<i>Kirkebyggets ulike roller</i>	53
<i>2.2.5 Kirkens annerledeshet i de kirkerettslige bestemmelser</i>	55

3. Lovgrunnlaget

3.1 Definisjon av «kirke»	58
3.2 Hjemmelsgrunnlaget <u>før</u> grunnlovsendringene i 2012	
3.2.1 Stortingets lovgivningsmyndighet	58
3.2.2 Kongens anordningsmyndighet	60
3.3 Hjemmelsgrunnlaget <u>etter</u> grunnlovsendringene i 2012	60
3.3.1 Hva bør Stortinget regulere i lov?	62
3.3.2 Hva kan og bør reguleres i forskrift i medhold av lov?	63
3.3.3 Hva bør overlates til Kirkemøtet å regulere?	64
3.3.4 Hvordan bør Kirkemøtet gis myndighet?	65
3.3.5 Hvilken myndighet kan Kirkemøtet utøve i dag?	66
3.4 Godkjennelsesmyndighet før og etter grunnlovsendringene i 2012	69
3.4.1 Kongen regulerer i tjenesteordning	70
3.4.2 Kirkemøtet regulerer i tjenesteordning	71
3.4.3 Kirkemøtet regulerer i kirkeordning	73
3.5 Forvaltningsansvar	73

4. Kirkebygg, kirkelokale, forsamlingslokale og interimkirke

4.1 Kirkebygg	
4.1.1 Definisjon av og godkjennelsesmyndighet for nytt kirkebygg – nåværende bestemmelser i kirkeloven §§ 17 og 21	76
Godkjennelse i tre faser – stat og kirke i samhandling	77
4.1.2 Definisjon av og godkjennelsesmyndighet for nytt kirkebygg – nye bestemmelser i kirkeloven §§ 17 og 21	77
Godkjennelse i tre faser – embete og råd i samhandling	79
Det synodale, episkopale og kongregasjonale i samvirke	80
Godkjennelsesmyndighet	81
4.1.3 Forvaltningsansvar – nåværende bestemmelser	82
4.1.4 Forvaltningsansvar – nye bestemmelser i kirkeloven og spesielt §§ 15, 18-20	84
Økonomisk ansvar	84
Eiendomsrett	86
Forvaltningen av kirkene og begrensning i rådighet	86
Kirkefond	87
Bruk av kirker	87
Oppføring av kirker m.v	88
4.1.5 Behov for nytt kirkebygg – nåværende bestemmelser i kirkeloven § 21, første ledd	88
4.1.6 Behov for nytt kirkebygg – nye bestemmelser i kirkeloven § 21, første ledd, nytt andre ledd og nytt siste ledd	89
Anbefaling	92
4.1.7 Godkjennelsesmyndighet ved utvidelse og ombygging – nåværende bestemmelser i kirkeloven § 21, fjerde ledd	94

4.1.8	<i>Godkjennelsesmyndighet ved utvidelse og ombygging</i>	
	– nye bestemmelser i kirkeloven § 21 nytt femte til sjuende ledd	95
4.1.9	<i>Lovfestede kriterier for godkjenning – i dag og i fremtiden</i>	99
4.1.10	<i>Kriterier for godkjenning av kirkebygg i nye retningslinjer</i>	101
	1. <i>Kirketomtens lokalisering</i>	102
	2. <i>Kirkebyggets arkitektur</i>	102
	<i>To hovedformer</i>	106
	<i>Tre hovedformer</i>	107
	3. <i>Universell utforming</i>	108
	4. <i>Kirkebyggets sentrale elementer</i>	109
	5. <i>Kirkebyggets størrelse og planløsning</i>	111
	6. <i>Kirkebyggets planløsning og sambruk/flerbruk</i>	112
	7. <i>Liturgisk bruk og planløsning</i>	113
4.1.11	<i>Saksbehandling før godkjenning – nåværende ordning</i>	114
	<i>Nye retningslinjer</i>	116
	<i>Habilitet</i>	117
4.1.12	<i>Saksbehandling før godkjenning – ny oppgavefordeling</i>	
	<i>Nye kirkebygg</i>	118
	<i>Utvidelser og ombygginger</i>	118
	<i>Forholdet mellom kirkelige myndigheter og kulturminnemyndighetene</i>	119
4.2	<i>Kirkelokaler</i>	120
	<i>Tre kategorier</i>	121
	<i>Godkjenning i tre faser</i>	122
	<i>Spørsmål til avklaring</i>	123
4.2.1	<i>Lokaler til eksklusiv kirkelig bruk – enbruksrom</i>	124
4.2.2	<i>Lokaler til kirkelig og ikke-kirkelig bruk i samme bygning, men i ulike rom – sambrukshus</i>	125
4.2.3	<i>Lokaler til kirkelig og ikke-kirkelig bruk i samme rom - sambruksrom</i> .	126
4.2.4	<i>Nye bestemmelser om kirkelokaler og forsamlingslokaler</i>	127
4.3	<i>Interimskirker</i>	128
4.4	<i>Kirkebygg og kirkelokaler som grunnlag for etablering av sokn og menighetsdannelser</i>	
4.4.1	<i>Sokn og kirkebygg</i>	129
	<i>Tidligere utviklingstrekk</i>	131
	<i>Nye utviklingstrekk</i>	133
4.4.2	<i>Menighet og kirkerom – nye bestemmelser</i>	135
	<i>Anbefaling</i>	137
	<i>Hvilket organ skal ha myndighet til å gjøre unntak</i>	138
	<i>Hva slags bygning / lokale kan godkjennes</i>	139
	<i>Hvilke krav stilles for godkjenning</i>	140
4.5	<i>Enbrukshus, enbruksrom, sambrukshus, sambruksrom og flerhusløsning</i>	141
4.5.1	<i>Enbrukshus og enbruksrom</i>	142
4.5.2	<i>Sambrukshus</i>	143
4.5.3	<i>Sambruksrom</i>	146
4.5.4	<i>Flerhusløsning</i>	147
	<i>Oppsummering</i>	148

4.6. Innvielse / vigsling før bruk	
4.6.1 <i>Vigslet kirkebygg / kirkelokale / interimskirke</i>	149
<i>Menigheten tar i bruk for første gang</i>	150
<i>Innvielsesformel</i>	152
4.6.2 <i>Sammenhengen mellom godkjenning og vigsling</i>	152
<i>Krav om vigsling</i>	154
4.6.3 <i>Innvielse eller vigsling?</i>	155
<i>Terminologien</i>	155
<i>To former for vigsling?</i>	156
4.6.4 <i>Hvem leder en vigslingstjeneste?</i>	159
4.6.5 <i>Hva er vigslet?</i>	161
4.6.6 <i>Nye bestemmelser</i>	162
<i>Hva innebærer vigsling?</i>	162
<i>Gudstjenesteleder – et spørsmål om liturgi eller kirkeordning? ..</i>	163
<i>En egen innvielsesformel?</i>	164
4.7 Overtallige kirker/kirkelokaler/interimskirker	
4.7.1 <i>Nåværende ordninger i Norge, Sverige og England</i>	165
4.7.2 <i>Bruksendring, gå ut av bruk, salg, nedleggelse og nedtagelse</i>	
<i>– behov for klargjøring</i>	169
<i>Forvaltningsansvar og bruksrett</i>	172
<i>Bruk</i>	173
<i>Gå ut av bruk</i>	173
<i>Salg</i>	175
<i>Nedleggelse</i>	175
<i>Nedtagelse</i>	176
4.7.3 <i>Lov av 9. juni 1978 om kulturminner – salg og nedleggelse av kirke</i>	178
<i>Salg og nedleggelse – kirkelov og kulturminnelov</i>	180
<i>Oppsummering</i>	182
4.7.4 <i>Et kirkelig kulturminnefond?</i>	183
4.7.5 <i>Salg / nedleggelse og «avvigsling»</i>	184
4.7.6 <i>Hvem skal ha inntektene ved et salg?</i>	187
4.7.7 <i>Nye retningslinjer for salg / nedleggelse av kirkebygg, kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke</i>	189
4.8 Utkast til nye retningslinjer med kommentarer	
4.8.1 <i>Retningslinjer for godkjenning av kirkebygg</i>	190
4.8.2 <i>Retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler</i>	195
4.8.3 <i>Retningslinjer for godkjenning av interimskirke</i>	198
4.8.4 <i>Retningslinjer for salg og om nedleggelse av kirkebygg, kirkelokale og interimskirke</i>	201

5. Kirkens interiør og inventar

5.1. <i>Innledning</i>	208
5.2 <i>Nåværende bestemmelser om inventar og utstyr</i>	208

5.3 Nåværende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» - inventar	210
5.4 Nytt liturgisk inventar	212
5.5 Interiør og kult	
5.5.1 Koret/alterpartiet som inventar og kultsted	214
5.5.2 Alteret som inventar og kultsted	215
5.5.3 Alterringen som inventar og kultsted	216
5.5.4 Døpefonten som inventar og kultsted	217
5.5.5 Prekestol og lesepult	218
5.5.6 Sidealter	219
5.5.7 Orgelet	221
5.6 Nytt lovgrunnlag og nye regler – forholdet mellom gammelt og nytt	
5.6.1 Lovgrunnlaget	221
Avgjørelse og godkjenning	222
Fortegnelse og registrering	223
Hvordan skal bestemmelser om kirkens inventar og utstyr gis?	224
Hvem skal gi slike bestemmelser?	225
Hvilket organ skal myndigheten tillegges?	226
Hva skal innholdet i bestemmelsene være?	228
5.6.2 Virkeområde for nye bestemmelser	228
5.6.3 Nytt inventar og utstyr	229
Ikoner	232
5.7 Revisjon av nåværende retningslinjers pkt 1.2-10 og 3.7-8 og utkast til nye «Regler om kirkens inventar» (utstyr, se kap 6) – med kommentarer	233

6. Kirkens utstyr

6.1 Nåværende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» - utstyr	238
6.2 Løst inventar og utstyr	239
6.3 Nytt utstyr	240
6.4 Revisjon av gjeldende retningslinjer pkt 2 og 3.1-6 og utkast til nye «Regler om kirkens utstyr» (inventar, se kap 5) – med kommentarer	240

7. Kirkens bruk

7.1 Nåværende «Regler for bruk av kirken» fastsatt av Kirkemøtet 1991	244
7.2 Virkeområde – aktuelle problemstillinger	
7.2.1 Reglene dekker <u>ikke alle vigslende bygg og lokaler</u>	248
7.2.2 Reglene dekker <u>kun det vigslende kirkerom</u>	249
7.2.3 Reglene dekker <u>ikke alle former for bruk</u>	250
7.2.4 Reglene dekker <u>ikke alle brukere</u>	250
7.2.5 Avgrensning til annet regelverk	
7.2.5.1 «Regler for bruk av kirker» og nåværende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr»	253

7.2.5.2 «Regler for bruk av kirker» og kirkeloven § 18, første ledd, jf § 20, andre og tredje ledd	256
7.3 Kirkemøtets normgivningskompetanse når det gjelder «bruk av kirker»	258
7.4 Skal Kirkemøtets regler omfatte <u>alle</u> kirker og kirkelokaler som er vigslet – og ikke bare godkjente kirker i soknets eie?	263
7.5 Skal Kirkemøtets regler omfatte <u>hele</u> kirkebygget – eller bare kirkerommet?	267
7.6 Skal Kirkemøtets regler omfatte <u>alle former</u> for bruk av kirkene – og ikke bare utenom de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger?	270
Tjenesteordningene og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»	270
7.7 Skal Kirkemøtets regler omfatte <u>flere brukere</u> av kirkene – og ikke bare menighetsrådets, prestenes og biskopens bruk?	
7.7.1 Kirkelig fellestråds bruk	273
7.7.2 Andre instansers bruk – alternativ bruk	275
7.7.2.1 Soknet er eier - alternativ bruk av kirkebygg, kirkelokaler og forsamlingslokaler	275
7.7.2.2 Soknet er ikke eier - alternativ bruk av kirkebygg, kirkelokaler og forsamlingslokaler	278
7.8 Skal Kirkemøtets regler gjelde for kirker som er gått ut av bruk?.....	281
7.8.1 Soknet er eier – kirkebygg, kirkelokaler og forsamlingslokaler som er gått ut av bruk	282
7.8.2 Soknet er ikke eier – kirkebygg, kirkelokaler og forsamlingslokaler som er gått ut av bruk	284
7.8.3 Sammenfatning av kap 7.7 og 7.8	287
7.9 Formalisert og faktisk bruk av soknet – særordninger for domkirkene i Oslo og Trondheim?	287
7.10 «Regler for bruk av kirker» og nye «Regler om kirkens inventar og utstyr»	289
7.10.1 Varighet, omfang og karakter	291
7.10.2 Installasjon og arrangement – permanent og midlertidig	292
7.10.3 Egen saksbehandling – delegasjonsreglement	294
7.10.4 Prestetjenestens bruk – i tjenesteordning og Kirkemøtets regler	295
7.11 Kirkens og kirkerommets annerledeshet	296
7.12 Revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» - med kommentarer ..	299

8. Bruk av kirkens klokker

8.1 «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker» – nåværende bestemmelser ...	311
8.2 Aktuelle spørsmål om kirkeklokker og gjeldende retningslinjer	
8.2.1 Historikk	313
8.2.2 Hjemmelsgrunnlag	315
8.2.3 Sentrale retningslinjer og lokale tradisjoner	315
8.2.4 Kirkeliv, kulturminnevern og støyvern	316
8.2.5 Kirkeklokkene og kirkens bruk	317
8.2.6 Annen bruk av kirkeklokkene	318
8.2.7 Kirkemøtets vedtak og anmodning i 2010	320
8.2.8 Andre spørsmål til vurdering	320
8.3 «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker» – nye bestemmelser med kommentarer	322

9. Lovtekst og regeltekster

9.1 Grunnloven, kirkeloven, kirkeordningen og retningslinjer	
9.1.1 Grunnloven	325
9.1.2 Kirkeloven – utkast til endringer av nåværende kirkelov	325
9.1.3 Kirkeordningen	328
9.1.4 Nye og reviderte regler og retningslinjer	330
9.2 Retningslinjer for godkjenning av kirkebygg	331
9.3 Retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler	333
9.4 Retningslinjer for godkjenning av interimskirke	335
9.5 Retningslinjer for salg og om nedleggelse av kirkebygg, kirkelokale og interimskirke	336
9.6 Regler om kirkens inventar og utstyr (kap 5 og 6)	340
9.7 Regler for bruk av kirker	346
9.8 Retningslinjer for bruk av kirkens klokker	353

Sammendrag

Denne utredning gjennomgår nåværende kirkerettslige bestemmelser som gjelder kirkehuset. Det gjelder nåværende bestemmelser om *kirker* i §§ 15, 17-21 i Lov av 7. juni 1996 om Den norske kirke. Utredningen fremmer forslag til endringer i disse bestemmelser. Disse er sammenfattet i kap 9.1. Utredningen fremmer også forslag om at Kirkemøtet utarbeider egne retningslinjer og regler på nærmere definerte områder, jf kap 9.2-8:

Utkast til nye *Retningslinjer for godkjenning av kirkebygg* fremgår av kap 4.8.1 og 9.2.

Denne utredning gjennomgår nåværende kirkerettslige bestemmelser om og ordninger for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* som følger av tjenesteordning for biskoper fastsatt i kgl.res. 6. juni 1997 og kirkerettslige bestemmelser om og ordninger for *interimskirke* som følger av tjenesteordning for proster fastsatt i kgl.res. 16. april 2004. Utredningen fremmer forslag til nye bestemmelser og at disse ikke lenger fastsettes i tjenesteordning, men som en del av kirkeordningen fastsatt av Kirkemøtet.

Utkast til nye *Retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* fremgår av kap 4.8.2 og 9.3.

Utkast til nye *Retningslinjer for godkjenning av interimskirke* fremgår av kap 4.8.3 og 9.4.

Denne utredning legger til grunn at *overtallige kirker* i dag synes som en mer aktuell problemstilling enn tidligere. Spørsmålet er bredt drøftet i kap 4.7. *Denne utredning* fremmer derfor forslag til retningslinjer for og saksbehandlingsregler om salg og nedleggelse av kirker.

Utkast til nye *Retningslinjer for salg og om nedleggelse av kirkebygg, kirkelokale, forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale og interimskirke* fremgår av kap 4.8.4 og 9.5.

Denne utredning gjennomgår nåværende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» fastsatt i kgl.res. 26. oktober 1990. Kirkemøtet fikk i kirkeloven av 1996 myndighet til å «gi regler om kirkens inventar og utstyr», jf § 24, tredje ledd bokstav d). Kirkemøtet har til nå verken fremmet forslag til endringer av gjeldende retningslinjer eller gitt nye regler i medhold av denne bestemmelse.

Utkast til nye *Regler om kirkens inventar og utstyr* fremgår av kap 5.7 (inventar) og kap 6.4 (utstyr), jf kap 9.6.

Denne utredning gjennomgår nåværende «Regler for bruk av kirker» fastsatt av Kirkemøtet 1991 i medhold av kgl.res av 25. oktober 1991 og fremmer forslag til endringer reglene. Kirkemøtet fikk ved revisjon av kirkeloven 21. mai 2012 myndighet til å gi «nærmere bestemmelser om bruk av kirkene», jf § 20, tredje ledd. Kirkemøtet kan derfor på selvstendig grunnlag fastsette nye regler.

Utkast til reviderte *Regler for bruk av kirker* fremgår av kap 7.12 og 9.7.

Denne utredning gjennomgår nåværende «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker» fastsatt ved kgl.res. 26. oktober 1990. Kirkemøtet fikk ved revisjon av kirkeloven 21. mai 2012 myndighet til å gi «nærmere bestemmelser om bruk av kirkene», jf § 20, tredje ledd og «som øverste representative organ for Den norske kirke fastsetter Kirkemøtet alle gudstjenestelige bøker i Kirken», jf § 24, andre ledd 2. punktum. Kirkemøtet har allerede fra 1996 myndighet til å «gi regler om kirkens inventar og utstyr», jf § 24, tredje ledd bokstav d). Kirkemøtet kan derfor nå på selvstendig grunnlag fastsette nye «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker».

Utkast til reviderte *Retningslinjer for bruk av kirkens klokker* fremgår av kap 8.3 og 9.8.

*

Metodisk har denne utredning tre utgangspunkt:

- Hverdagen: Hvilke spørsmål oppleves i kirkehverdagen som særlig aktuelle og utfordrende når det gjelder utredningens mange tema. Hva er uklart og på hvilke områder oppleves det at svarene som lovgivning og retningslinjer gir, er mangelfulle eller ikke oppdaterte?

Utrederen har for å belyse dette utfordret Kirkerådets kirkebyggkonsulent til å peke på aktuelle utfordringer som han har møtt i sitt arbeid de siste årene. Disse – i tillegg til noen andre utfordringer – er nedfelt i **Kapittel 1 – Aktuelle utfordringer**.

Denne utredning legger til grunn at lover, retningslinjer og regler skal gi *et konkret svar* på alle disse spørsmål og utfordringer. Med henblikk på oppfølgingen av utredningen synes det å være bedre med *konkrete* løsninger enn *generelle* svar. Om utredningens forslag til løsning – eller en annen løsning – skal velges, vil måtte bli en hovedsak i oppfølgingen av utredningen.

- Teologien: Hva er en kirke og hva særpreger et kirkebygg? Hva gjør kirkebygget annerledes enn andre bygg – og hvorfor? Hvordan skal disse spørsmål vurderes i en *evangelisk-luthersk kirke* i dag – en kirke som i henhold til ny bestemmelse i Grunnloven også er *Norges Folkekirke*. Hvordan skal kirkebyggets annerledeshet uttrykkes i kirkerettslige bestemmelser?

Denne utredning drøfter disse spørsmål i **Kapittel 2 – Kirkens annerledeshet** og legger til grunn at teologisk forståelse skal prege de kirkerettslige bestemmelser. Også i dette kapittel ønsker utredningen å være mer løsningsorientert enn problemorientert.

- Lovgivningen: Ved endringene i Grunnloven av 21. mai 2012 ble statens forhold til Den norske kirke forandret. Kongens særskilte kirkelige myndighet i medhold av «gamle» § 16 i Grunnloven ble med dette avvirket. I denne endrede situasjon har Stortinget det konstitusjonelle ansvar for Den norske kirke i medhold av ny § 16: *dens Ordning fastsettes ved Lov*.

Stortinget valgte allerede samme dag som grunnlovsendringene ble vedtatt å legge deler av Kongens tidligere særskilte kirkelige myndighet direkte til kirkelige organ, som f.eks

- liturgimyndigheten (deler av «gamle» § 16),

- tilsettingsmyndigheten for den geistlige tjeneste (den del av «gamle» § 21 i Grunnloven – dvs biskoper og proster – som ikke allerede fra 1. januar 1989 var lagt til bispedømmerådet – dvs sokneprester og kapellaner)
- regler for bruk av kirker (deler av «gamle» § 16 i Grunnloven)

Denne utredning legger til grunn at den nye situasjon som er oppstått etter grunnlovsendringene, foranlediger at det – både fra statens og kirkens side – foretas en fullstendig ny gjennomgang av den kirkelige lovgivning. Denne gjennomgang vil – på grunnlag av det både Stortinget og Kirkemøtet har uttalt – både fra statens og kirkens side ha som mål å overføre ansvar og myndighet fra statlige til kirkelige organer.

Denne utredning drøfter disse spørsmål i **Kapittel 3 – Lovgrunnlaget**.

Denne utredning viser her til utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (Kirkerådet 2011) som både inneholder en vurdering av situasjonen etter grunnlovsendringene (Hefte 2) og har en fullstendig gjennomgang av kirkens ordninger (Hefte 3).

Denne utredning peker på at når det gjelder de mer prinsipielle spørsmål, er det her liten grunn til «å finne opp kruttet på nytt» når det gjelder *de generelle* vurderingene av situasjonen etter grunnlovsendringene i 2012. Dette desto mer fordi det som synes å bli oppfattet som de mest kontroversielle spørsmål i «Kjent inventar i nytt hus» – opprettelse av et nytt organ på tilnærmet prostinivå og konkretiseringene når det gjelder spørsmålet om felles arbeidsgiveransvar – ikke er aktuelle eller kommer til anvendelse når det gjelder kirkehuset og lovgivningen. *Denne utredning* har derfor på en rekke punkter henvisninger til «Kjent inventar i nytt hus», men *denne utredning* – også kapittel 3 Lovgrunnlaget – kan leses uavhengig av disse henvisninger siden de aktuelle problemstillinger og forslag er gjengitt i teksten.

Denne utredning legger til grunn at kirkens ordninger i denne situasjon skal videreutvikles i samsvar med prinsippene for «Embete og råd» fra 1988, jf særlig kap 4.1.2. Dette innebærer generelt – og for kirkelige bygg spesielt – at kirkestyret i størst mulig grad skal ivaretas av *kirkelig* valgte organer / *valgte* kirkelige organer samtidig som det ansvar som det kirkelige embete er tillagt, fortsatt utøves på selvstendig grunnlag.

Denne utredning legger også når det gjelder kirkelige bygg til grunn at drøftelsene skal være mest mulig løsningsorientert og at forslagene skal være mest mulig konkrete. Dette skal både omfatte *nye* bygg, jf kap 4.1.2, og ombygging / utvidelse av *gamle* bygg, jf kap 4.1.8 og salg / nedleggelse av *overtallige* bygg, jf kap 4.8.4.

*

Med disse tre utgangspunkt drøfter *denne utredning* lovbestemmelser, retningslinjer og regler som gjelder *kirkebygning, inventar, utstyr og bruk* – **Kapittel 4, 5, 6, 7 og 8**.

Et fjerde utgangspunkt blir tydelig i disse kapitler når det gjelder den konkrete drøftelse av de mange enkeltspørsmål som hvert av disse områdene reiser:

Vurderingene må gjøres i lys av vedtak i Kirkemøtet og Kirkerådet de senere år. Fra Kirkemøtet er også *komitemerknader* tatt med. Det mest omfattende materiale er fra gudstjenestereformen og Gudstjenesteboken (2011). Viktig er også behandlingen i Kirkemøtet 2005 av innstillingen *Kunsten å være kirke* (sak KM 7/05).

Når det gjelder Gudstjenesteboken (2011) har *denne utredning* lagt vekt på at det kun er selve liturgiene som omfattes av Kirkemøtets myndighet og vedtak. Kommentarene i gudstjenesteboken er utarbeidet av Kirkerådets administrasjon. Disse kommentarer er

gjennomgått med sikte på hvilke kommentarer som bør tas inn i retningslinjer og regler for dermed *også* å gis kirkerettslig legitimitet.

Denne utredning har derfor tatt inn kommentarer fra Gudstjenesteboken (2011) både i nye retningslinjer for godkjennelse av kirke m.v, jf kap 4.8.1, 4.8.2 og 4.8.3, i reviderte regler om kirkens inventar og utstyr, jf kap 5.7 og kap 6.4, i reviderte regler for bruk av kirker, jf kap 7.12 og reviderte retningslinjer for bruk av kirkens klokker, jf kap 8.3.

Denne utredning har også tatt inn vedtak og komitemerknader fra Kirkemøtets behandling av *Kunsten å være kirke* i de samme retningslinjer og regler.

*

Kapittel 4 – kirkebygg, kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke bygger på vurderingene i kapittel 3 om forholdet mellom stat og kirke.

Et femte utgangspunkt er konsekvent gjennomført i forholdet mellom Stortingets og Kirkemøtets myndighet når det gjelder kirkens organisering og fordeling av oppgaver mellom de kirkelige organer. *Stortinget* bør ikke bruke sin normgivningskompetanse til å legge myndighet til de ulike kirkelige organer – slik som i nåværende kirkelov – men overlate dette til Kirkemøtet. Når det i kirkeloven skal konkretiseres hvor myndigheten skal ligge, brukes formuleringen «Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet». Dermed blir Kirkemøtet tillagt en normgivningskompetanse når det gjelder fordelingen av myndighet mellom de ulike kirkelige organer, jf særlig kap 3.3.3-5.

Det er *et hovedanliggende* at godkjennelse av nye kirker bør ivaretas av kirkelig valgte organer / valgte kirkelige organer og at myndigheten derfor overføres fra Kirkedepartementet til Kirkerådet, jf kap 3.4 og 4.1.2. I denne forbindelse gjennomgås også retningslinjer for saksbehandlingen før godkjennelse, jf kap 4.1.12. Det legges vekt på habilitet og å sikre kompetanse, jf kap 4.1.11.

På grunnlag av de samme prinsipper for intern kirkelig organisering som for godkjennelse av nye kirker, legger *denne utredning* til grunn at godkjennelse av *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* ikke lenger fastsettes i tjenesteordning, men overføres fra biskopen til bispedømmerådet og at godkjennelse av *interimskirker* overføres fra prostens til bispedømmerådet som en del av kirkeordningen, jf kap 3.4.1-3. Biskopens ansvar for å godkjenne vigsling og at en vigslingsgudstjeneste holdes, videreføres i henhold til bestemmelsene i liturgiene.

De samme prinsipper for intern kirkelig organisering legges også til grunn for godkjennelse av ombygging og utvidelser av kirker, jf kap 4.1.8 og kirkelig inventar og utstyr, jf kap 5.6.1.

*

Når det gjelder godkjennelse, har kapittel 4 tre viktige anliggender:

- 1) En ny inndeling i *fire kategorier* av de ulike typer kirkerom
- 2) *Sidestilling* av eiendomsrett og full disposisjonsrett som en unntaksordning
- 3) En videreutvikling av dagens *godkjenningsordning i tre faser*

Ad 1) – Ulike typer kirkerom

I kapittel 3 redegjøres for de tre typer kirker/kirkerom som omfattes av nåværende bestemmelser. I tillegg til 1) *soknekirke/kirke* godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde

ledd, gjelder dette 2) *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokale* godkjent av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd og 3) *interimskirke* godkjent av prosten i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

Denne utredning innfører i tillegg til dette en ny fjerde kategori: 4) permanent kirkelokale. Dette permanente kirkelokale foreslås å innta en mellomstilling mellom kirke og forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale.

Mellomstillingen innebærer at et:

- *permanent kirkelokale* skal ha en annen godkjennelsesmyndighet enn en kirke (kirke: Kirkerådet, permanent kirkelokale: bispedømmerådet), men samme godkjennelsesmyndighet som et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* (bispedømmerådet)
- *permanent kirkelokale* trenger ikke å være i soknets eie – det samme foreslås også for kirke (jf kap 4.8.1 - §§ 1.1, 1.2 og 2.1, 2.2) og er i dag det vanlige for *forsamlingslokale* (jf kap 4.8.2 - §§ 1 og 2). For kirke foreslås dette som en unntaksbestemmelse, jf kirkeloven § 17, nytt fjerde ledd og kap 4.1.2.
- et godkjent *permanent kirkelokale* skal også kunne godkjennes av Kirkerådet – på bestemte premisser – både som soknekirke og kirke i soknet i tillegg til soknekirken, mens et *forsamlingslokale* ikke skal kunne godkjennes verken som soknekirke eller kirke i soknet i tillegg til soknekirken (jf kap 4.8.1 - §§ 1.3, 1.4 og 2.3)
- *permanent kirkelokale* kan danne grunnlag for etablering av et sokn – til forskjell fra *forsamlingslokale* (jf kap 4.4.2)
- *permanent kirkelokale* skal kunne inngå i et sambrukshus (jf kap 4.2.2 og 4.5.2) forutsatt at kirkerommet er et enbruksrom (jf kap 4.2.1 og 4.5.1) – til forskjell fra *forsamlingslokale* som er et sambruksrom (jf kap 4.2.3 og 4.5.3)

Med etableringen av flere kategorier kirker: 1) *soknekirke*, 2) *kirke i soknet i tillegg til soknekirken*, 3) *permanent kirkelokale* og 4) *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* er det lagt grunnlag for at det lokalt kan fattes en strategisk og velbegrunnet beslutning av hva slags ny kirke / nytt kirkerom en menighet skal velge.

Denne utredning inndeler disse kategorier også med bakgrunn i kirkerommets funksjon, jf redegjørelsene i kap 4.2 og 4.5:

- Et *enbrukshus* eller *enbruksrom* er kun til kirkelig bruk. Dette gjelder kirker godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og skal gjelde kirker / *permanente kirkelokaler* godkjent i medhold av de nye retningslinjer, jf kap 4.8.1 og 4.8.2.
- Et *sambrukshus* omfatter to muligheter:
 - 1) Et *sambrukshus* der hele huset er til sambruk mellom kirkelige og andre brukere. Dette gjelder i dag for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og *interimskirker* og for fremtiden godkjent i medhold av de nye retningslinjer, jf kap 4.8.2 og 4.8.3. Et slikt sambrukshus godkjennes ikke som kirke eller som permanent kirkelokale.
 - 2) Et *sambrukshus* der kirkerommet er et *enbruksrom*, mens de øvrige rom er *sambruksrom*. Et slikt enbruksrom kan – på nærmere bestemte premisser – godkjennes både som permanent kirkelokale, kirke i soknet i tillegg til

soknekirken og som soknekirke. En av forutsetningene er at soknet har full disposisjonsrett over enbruksrommet, jf nye retningslinjer i kap 4.8.2.

- Et *sambruksrom* er til både kirkelig og annen bruk. Dette gjelder *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og *interimskirker* godkjent i medhold av de nye retningslinjer, jf kap 4.8.2 og 4.8.3. Et slikt sambruksrom godkjennes ikke som kirke eller som permanent kirkelokale.

Denne utredning mener at med disse presiseringer at det er lagt et grunnlag for at det lokalt kan fattes en strategisk og velbegrunnet beslutning om hva slags ny kirke / nytt kirkerom en menighet skal velge ut fra hvilken funksjon det er ønskelig at kirke/kirkerom skal ha.

Ad 2) – Eiendomsrett og disposisjonsrett

Kun kirker som er i soknets eie kan i dag godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd – jf kirkeloven § 17, andre ledd.

I sammenheng med ny inndeling i fire kategorier – jf ovenfor pkt 1) – legger *denne utredning* til grunn at *eiendomsrett* og *full disposisjonsrett* kan sidestilles både når det gjelder godkjenning som kirke, jf kap 4.1.2, og som grunnlag for opprettelse av sokn, jf kap 4.2.2. For kirker innføres dette som en unntaksbestemmelse, jf kap 4.1.2 og forslag til revisjon av kirkeloven § 17, nytt fjerde ledd.

Denne utredning mener at det *også med dette* er lagt et grunnlag for at det lokalt kan fattes en strategisk og velbegrunnet beslutning av hva slags ny kirke / nytt kirkerom man skal bygge.

Ad 3) – Godkjenning i tre faser

Nåværende ordning innebærer at når en kirke/et kirkerom kan tas i bruk, skal det skje på grunnlag av en godkjenning i tre faser, jf til dette kap 4.1.1 og 4.1.2 samt kap 4.2. Se retningslinjene kap 4.8.1 - § 13, kap 4.8.2 - § 6 og kap 4.8.3 - § 5:

- Godkjenning av kirken/lokalet
- Godkjenning av at kirken/lokalet vigsles – herunder hvem som skal lede vigslingsgudstjenesten
- Vigslingen

Denne utredning mener at denne tredeling av myndighetsutøvelse – som i dag kanskje både *er* og *oppleves som* utydelig – bør videreføres. Denne tredeling bør derfor gjøres *tydelig*. Denne tredeling vil innebære en fordeling av myndighet mellom valgte organer, biskopens tilsynsembete og ledelse av menighetens vigslingsgudstjeneste som tydeliggjør en ansvars- og oppgavefordeling bygget på de teologiske prinsipper og kirkedemokratiske premisser som ble lagt til grunn i «Embete og råd» på Kirkemøtet i 1988. Eller sagt på en annen måte: en godkjenning i tre faser synliggjør både en selvstendig myndighetsutøvelse og et samvirke mellom det synodale, episkopale og kongregasjonale element som vår kirkeordning bygger på.

*

Forvaltningsansvaret for kirkene

Denne utredning legger til grunn at kirkeloven av 1996 innfører at *kirkelig fellesråd* som organ for rettssubjektet soknet har forvaltningsansvaret for kirkebyggene, jf § 18, første ledd. Dette innebærer at kirkelig fellesråd har alt ansvar for kirkebyggene med mindre annet er særskilt fastsatt. En slik særskilt bestemmelse er kirkeloven § 20, tredje ledd som gir Kirkemøtet myndighet til å gi regler for bruken av kirkene. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» gir menighetsrådet og prestetjenesten en bruksrett som er en avgrenset og selvstendig del innenfor rammen av kirkelig fellesråds forvaltningsansvar. Det er en hovedoppgave for kirkelig fellesråd å bidra til at menighetsrådet og prestetjenesten kan gjennomføre sine lovpålagte og anordnede oppgaver. Samtidig innebærer dette at menighetsrådet og prestetjenesten skal utføre sine oppgaver innenfor rammen av kirkelig fellesråds forvaltningsansvar for kirkene. Disse rammene er særlig bestemt ut fra økonomiske forhold og muligheter – eventuelt supplert med den økonomi menighetsrådet selv rår over. Kirkelig fellesråd forvalter kirkebygget. Menighetsråd og prestetjenesten har ansvar for bruken av kirkebygget.

*

Behov for ny kirke

Med bakgrunn i inndelingen av kirke/kirkelokale i fire kategorier – jf ovenfor pkt 1) – og med ulike typer kirkerom, er det lagt et grunnlag for at det lokalt kan fattes en strategisk og velbegrunnet beslutning av hva slags ny kirke / nytt kirkerom det er behov for.

Dette behov kan vurderes både avhengig av og uavhengig av sammenhengen mellom kirke og sokn. *Denne utredning* redegjør her for ulike utviklingstendenser og ordninger, jf kap 4.4 og foreslår at sokn – på bestemte vilkår – kan opprettes også med utgangspunkt i et annet bygg enn en soknekirke i soknets eie, jf kap 4.4.2 og retningslinjene i kap 4.8.1 - § 1. *Denne utredning* legger til grunn at det i fremtiden antagelig bør satses like mye på bygging av kirker i soknet i tillegg til soknekirken eller å anskaffe andre egnede kirkelokaler som å bygge soknekirker med etterfølgende utskillelse av egne sokn.

Denne utredning foreslår videre justeringer i nåværende bestemmelser for behov for ny kirke, og mener at behovene må utvides til å gjelde mer enn soknekirker, jf forslaget til endring i kirkeloven § 21, første ledd og nytt andre ledd. *Denne utredning* legger til grunn at det offentliges *plikt* fremdeles skal gjelde soknekirker, men at Den norske kirke i kirkeloven kan tilpliktes å sørge for – enten av eget tiltak eller i samarbeid med andre – at egnet bygning eller lokale stilles til disposisjon for tilfredsstillende betjening av de av kirkens medlemmer som i lengre eller kortere tid oppholder seg på sykehus eller institusjon, i fengsel eller på universitet og høskoler, jf kap 4.1.6.

*

Vigsling

Denne utredning har registrert at det råder atskillig uklarhet omkring vigsling og sett det som en viktig oppgave å bidra til konkrete avklaringer. Spørsmålet er derfor bredt omtalt i kap 4.6.

Denne utredning legger til grunn at vigsling følger av godkjennelsen og er en forutsetning for den kirkelige bruk. Etter vigslingen trer de kirkerettslige bestemmelser i kraft.

Det er i dag *to ordninger* for godkjennelse:

- *Kirke* godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Vigslingen gjelder et *enbrukshus* til *permanent* kirkelig bruk. Vigslingen er hjemlet i tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd.
- *Forsamlingslokale* godkjent i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd eller *interimskirke* godkjent i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j). Vigslingen gjelder et *sambrukshus* eller *sambruksrom* til *periodisk* kirkelig bruk.

Denne utredning legger til grunn at – i teologisk forstand – er vigsling til permanent bruk og vigsling til periodisk bruk den *samme vigsling*. Jf til dette kap 4.6.3. *Bruken* er den samme. Det er menigheten som tar i bruk sitt kirkerom for første gang, med biskopen, prosten eller menighetens prest som liturg, jf kap 4.6.1.

Denne utredning legger videre til grunn at denne forståelse videreføres og at det ikke – i teologisk forstand – innføres en ordning med to former for vigsling i Den norske kirke. Det er *godkjennelsesordningene* som innebærer at kirkerom er forskjellige enten som enbruksrom, enbrukshus, sambruksrom eller sambrukshus – og ikke vigslingen.

Denne utredning legger videre til grunn at når en *kirke* vigsles i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd, gjelder vigslingen *hele* kirkeanlegget: «med alt som hører det til», slik det heter i vigslingsliturgien. De *kirkerettslige konsekvenser* er imidlertid *forskjellige*: for kirkerommet gjelder de regler som Kirkemøtet har fastsatt for bruken, mens for de øvrige rom gjelder de regler som måtte være fastsatt lokalt av vedkommende menighetsråd.

Når vigslingen gjelder et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* og *interimskirke* til periodisk kirkelig bruk i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd, gjelder vigslingen det lokale som stilles til soknets disposisjon. *Denne utredning* går inn for som ny ordning at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» her skal gjelde for den kirkelige bruk.

Denne utredning dokumenterer at det er benyttet ulik terminologi i liturgiene og tjenesteordningene når det gjelder vigsling. *Denne utredning* legger bestemmelsene i liturgiene til grunn for sine anbefalinger og peker på behovet for å harmonisere bestemmelsene i tjenesteordningene og liturgiene. *Denne utredning* overlater slik harmonisering til den videre oppfølging.

*

Overtallige kirker

Den nye situasjon i vårt land med økt aktualitet av *overtallige kirker* er belyst med eksempler både fra naboland og med case fra vår kirke. På grunnlag av denne gjennomgang foreslås retningslinjer for salg og om nedleggelse av overtallige kirker, jf kap 4.8.4 og 9.5.

Gjennomgangen søker å dokumentere betydningen av valg av strategi når kirkelige myndigheter står overfor en situasjon med en overtallig kirke i et sogn: skal kirken *gå ut av bruk*, *selges* eller *nedlegges*? Jf kap 4.7.2. Skal kirken etter at den er gått ut av bruk, blitt solgt eller nedlagt, opprettholdes som kirkebygning?

Denne utredning legger til grunn at det er viktig å utarbeide retningslinjer for behandlingen av slike saker, jf kap 4.7 og retningslinjene i kap 4.8.4 og 9.5.

For kirker som er gått ut av bruk, selges eller nedlegges må forholdet til Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og biskopens tilsynsmyndighet avklares.

Denne utredning foreslår at nye bestemmelser om virkeområde tas inn i de reviderte regler for bruk av kirker, jf kap 7.12 - §§ 22-26. Det pekes videre på at når det gjelder biskopens tilsynsmyndighet med slike kirker, må bestemmelsene i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og tjenesteordning for biskoper harmoniseres. *Denne utredning* overlater slik harmonisering til den videre oppfølging.

Denne utredning drøfter behovet for og ønskeligheten av en liturgisk markering når en kirke eller et kirkelokale skal gå ut av bruk, jf kap 4.7.5. *Denne utredning* mener det er mange gode grunner for menigheten til å markere at deres kirke eller kirkelokale skal gå ut av bruk, men legger til grunn at begrepet «avvigsling» bør unngås i en evangelisk-luthersk kirke. Begrepet kan ha sin årsak i eller lede til en annen forståelse av vigsling enn det som har vært en tradisjonell evangelisk-luthersk forståelse.

*

Finansiering av kirker

Flere utfordringer aktualiserer finansieringen av kirkebygg, jf kap 4.1.4. *Denne utredning* viderefører at bygging av nye kirker forblir et lokalt og kommunalt ansvar. Kirkerådets godkjenning av ny kirke må selvsagt skje innenfor rammen av den finansieringsplan som følger med søknaden om godkjenning. Kirkerådet kan ikke gjennom sin godkjenning påføre en kommune merutgifter.

Det foreslås at sikring av overtallige verneverdige kirker, vedlikehold av middelalderkirker og bevaring av stavkirkene ses i sammenheng med og løses gjennom en statlig tilskuddsordning, gjerne administrert gjennom et nyopprettet kirkelig kulturminnefond. Jf kap 4.7.4.

*

Samhandlingen mellom kirkelige myndigheter og kulturminnemyndighetene

Denne utredning har ikke hatt innsyn i Riksantikvarens arbeid med revisjon av Rundskriv T-3/2000 fra Miljøverndepartementet og Kirkedepartementet. Dette gjelder *Forvaltningen av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø*. Arbeidet med revisjonen antas å være slutført, men nytt rundskriv er ennå ikke kommet.

Denne utredning tar derfor i liten grad opp de spørsmål som dette rundskriv behandler. Oppfølgingen av utredningen må derfor ses i sammenheng med revidert rundskriv når dette foreligger. *Denne utredning* inneholder imidlertid enkelte generelle vurderinger når det gjelder samhandlingen mellom kirkelige myndigheter og kulturminnemyndighetene, jf kap 4.1.11 og 4.7.3:

«... Det er større grunn til å se på saksbehandlingen og samhandlingen mellom kirkelig og antikvarisk myndighet, enn å se på selve kompetanseforholdet. Mens situasjon i vårt land i stor grad kan karakteriseres som skriftliggjøring og saksbehandling, er situasjonen i Sverige og England mer preget av prosess og samhandling. Denne forskjellen forsterkes gjennom manglende kompetanse om kirke og saksbehandlerkapasitet når det gjelder kirke i

kulturminnevernet og manglende kompetanse om kulturminnevern og saksbehandlerkapasitet i kirken i kulturminnesaker. Det vil kunne oppstå en selvforsterkende holdning i retning av gjensidig mistillit: kirken vil ikke og kan ikke nok om kulturminnevernets beste – og kulturminnevernet vil ikke og kan ikke nok om hva som er til kirkens beste. Dersom dette er en karakteristikk som kan brukes om den alminnelige forvaltning, vil forholdet kunne forsterkes når det gjelder spørsmålet om overtallige kirker».

Dette er en viktigere problemstilling i dag enn om det er *for få* eller *for mange* verneverdige kirker i vårt land (60 %). Til sammenligning har 87 % av kirkene i Sverige en status som verneverdig. I Church of England gjelder dette 75 %.

Denne utredning foreslår at det bør vurderes at det arbeides videre med dette feltet i et samarbeid mellom de berørte parter, jf kap 4.1.11.

*

Kapittel 5 drøfter regler om kirkens inventar og regler for anskaffelse, avhendelse og registrering av både inventar og utstyr.

En hovedsak gjelder å klassifisere nytt inventar og utstyr som er kommet til etter at nåværende retningslinjer ble fastsatt i 1990 og da særlig i Gudstjenesteboken (2011). Klassifikasjonen gjelder hva som er inventar og hva som er utstyr – og hva som er permanent og hva som er løst, jf kap 5.4 og kap 5.6.3. En annen hovedsak gjelder å gi kommentarene i Gudstjenesteboken (2011) – som ikke omfattes av Kirkemøtets liturgivedtak, men er utarbeidet av Kirkerådets administrasjon – *også* kirkerettslig legitimitet gjennom å ta de mest aktuelle kommentarer inn i retningslinjene for kirkens inventar eller kirkens utstyr.

Denne utredning har også i disse spørsmål lagt vekt på å være mest mulig konkret og løsningsorientert. Om utredningens forslag til løsning – eller en annen løsning – skal velges, vil måtte bli en hovedsak i oppfølgingen av utredningen.

Utredningen legger vekt på at bestemmelsene ikke bare skal omfatte *liturgisk* inventar, men utvides til å omfatte *kirkens* inventar. Videre legges vekt på at bestemmelsene skal gjelde alle typer kirkerom – og ikke bare kirker. Bestemmelsene er også vurdert med henblikk på hva som skal omfattes av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og Kirkemøtets nye «Regler om kirkens inventar og utstyr».

Utredningen inneholder også generelle refleksjoner om *interiør og kult*. Her forsøkes inventar og bruk sett i sammenheng – i en tid hvor mye endres og hvor det er nødvendig med økt bevissthet omkring utviklingen. Det gjelder bruken av koret/alterpartiet, alteret, alterringen, døpefont, prekestol, lesepult, sidealter og orgel. Refleksjonene er fulgt opp i reglene når det gjelder bestemmelser om hva som skal være fast inventar, løst inventar, permanent utstyr og løst utstyr.

Når det gjelder godkjennelsesmyndighet for anskaffelse og avhendelse, jf kirkeloven § 18, fjerde ledd, er det valgt en kombinasjon av en prinsipiell tilnærming og pragmatisk løsning i en fremtidig revisjon av kirkeloven: myndigheten foreslås lagt til bispedømmerådet med delegasjonsadgang til biskopen, jf kap 5.6.1 – Ad 3). På denne måte antas at nåværende ordning vil bli videreført. Delegasjonsadgangen er tatt inn i retningslinjene, jf kap 5.7 - § 5.2.

Det er lagt vekt på at ordningene for *registrering* av anskaffelser og avhendelser må moderniseres. For det første bør *ansvaret* overføres til det organ som har ansvar for kirkebygningen: kirkelig fellesråd. Dette bør også kunne bidra til å profesjonalisere oppgaveutførelsen. For det andre foreslås at det regelfestes at www.kirkebyggdatabasen.no skal tas i bruk. Dette er i noen grad også i samsvar med innarbeidet praksis i dag.

*

Kapittel 6 drøfter reglene for kirkens utstyr. Her er samme innfallsvinkel valgt som beskrevet ovenfor om kirkens inventar.

*

Kapittel 7 drøfter Kirkemøtets nåværende «Regler for bruk av kirker».

Etter endringene i kirkeloven av 21. mai 2012 kan Kirkemøtet på selvstendig grunnlag «gi nærmere bestemmelser om bruk av kirken», jf kirkeloven § 20, tredje ledd. Tidligere var fullmakten gitt til Kirkemøtet i medhold av kgl.res av 25. oktober 1991.

Revisjonen omfatter følgende når det gjelder reglens virkeområde:

- 1) Reglene *utvides* til å omfatte alle vigslede bygg og lokaler, jf kap 7.2.1 og 7.4.

Reglene gjelder i dag kirker godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. «Så langt det passer ... får reglene anvendelse» for andre vigslede bygg og lokaler.

Revisjonen tar sikte på å avvikle rettstilstanden «så langt det passer ... får reglene anvendelse» for andre vigslede bygg og lokaler. Revisjonen tar sikte på å gi bestemmelser om når reglene *gjelder* og når reglene *ikke gjelder*, jf. kap 7.12 - §§ 22-26.

- 2) Reglene *videreføres* å gjelde kun kirkerommet. For andre rom i et kirkebygg videreføres at regler fastsettes lokalt av vedkommende menighetsråd og dette presiseres i bestemmelsene, jf kap 7.2.2 og 7.5.

Denne utredning legger til grunn at nåværende ordning kan presiseres slik:

Reglene gjelder for all bruk av kirkerommet... (Kap 7.12 - § 22, første ledd).
Regler om bruk av andre rom i kirken fastsettes av menighetsrådet eller kirkeier. Slike regler kan ikke fravike fra bestemmelsene i § 1. (Kap 7.12 - § 22, tredje ledd).

Det innføres med dette en rådighetsbegrensning for menighetsrådet ved at lokale regler ikke kan fravike fra hovedbestemmelsen om bruk av kirker i Kirkemøtets regler § 1.

- 3) Reglene *utvides* til å gjelde alle former for bruk, jf kap 7.2.3 og 7.6.

Reglene gjelder i dag bruk av kirken *utenom* forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger. Bruk til gudstjenester og kirkelige handlinger er regulert i tjenesteordningene.

Denne utredning redegjør for de aktuelle bestemmelser i tjenesteordningene og konkluderer med at det *reelt* ikke er motsetninger mellom tjenesteordningene og reglene. Tjenesteordningene er imidlertid *formelt* fastsatt på annet rettsgrunnlag og gjelder fortsatt. Utredningen drøfter ikke hvordan tjenesteordningene eventuelt kunne endres. *Denne utredning* overlater slik harmonisering til den videre oppfølging. *Denne utredning* legger til grunn at dersom reglene skal omfatte all bruk av kirken, må det eksplisitt fastsettes at bruk av kirken til gudstjenester og kirkelige handlinger går foran annen bruk.

Denne utredning konkluderer med at forholdet mellom tjenesteordning og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» kan løses gjennom følgende bestemmelse om virkeområde:

Reglene gjelder for all bruk av kirkerommet når ikke annet er bestemt for forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger i tjenesteordning for menighetsprest, prost og biskop eller i særskilt unntak fra disse regler eller med hjemmel i disse regler. Bruk av kirken til gudstjenester og kirkelige handlinger går foran annen bruk etter §§ 3, 5 og 10, jf kap 7.12 - § 22, første ledd.

- 4) Reglens *utvides* til å gjelde alle brukere, jf kap 7.2.4 og 7.7.

Reglene gjelder i dag menighetsrådets bruk (§ 3), menighetsrådets utleie (§ 5), prestenes bruk (§ 10) og biskopens bruk (§ 12). Når disse ikke bruker kirken, er den i *ikke-bruk*. Denne rettstilstand forårsaker mange uklarheter.

Kirkelig fellesråd har ansvaret for forvaltningen av kirkebygget. *Denne utredning* finner det hensiktsmessig også å innføre *kirkelig fellesråd* som bruker i ny § 13 og regulere fellesrådets bruk i forhold til menighetsrådets, prestenes og biskopens bruk.

Denne utredning innfører dessuten bestemmelser om *andre instansers* bruk av kirken i de tilfeller soknets bruk etter §§ 3, 5 og 10 er opphørt:

- Ved permanent utleie eller bruk *innenfor* Den norske kirke, kan det fastsettes særregler for bruken og særordninger for forvaltningen. Dette er f.eks aktuelt for Kulturkirken Jakob i Oslo som drives i regi av Kirkelig kulturverksted. Jf kap 7.12 - § 24.
- Ved permanent utleie til eller bruk av *andre kirkesamfunn*, fastsettes at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» ikke lenger gjelder. Jf kap 7.12 - § 25. Dette er f.eks aktuelt for Bredtvet kirke i Oslo som langtidsutleies til Den katolske kirke fra 2013.

- 5) Når kirken er gått ut av bruk etter §§ 3, 5 og 10, biskopen ikke lenger har forordnet gudstjenester i kirken, eller når kirken selges eller nedlegges, er reglene i dag ikke fyldestgjørende, jf kap 7.8.

Denne utredning foreslår at dette reguleres i en særskilt bestemmelse:

- «Opphør av bruk, salg, nedleggelse for kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler» i soknets eie, jf kap 7.12 - § 23.

Bestemmelsen innebærer at *for kirker gjelder* reglene inntil vedtak om nedleggelse er fattet, mens for *andre lokaler gjelder ikke* reglene ved opphør av bruk. For både kirker og andre lokaler *gjelder ikke* reglene etter salg og nedleggelse.

- «Opphør av bruk for kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler» som ikke eies av soknet, jf kap 7.12 - § 26.

Bestemmelsen innebærer at for kirker og andre lokaler *gjelder ikke* reglene ved opphør av bruk. Det får f.eks anvendelse for en kirke på et museum eller stavkirkene som er eiet av Fortidsminneforeningen og har som primær karakter å være kulturminne.

*

Revisjonen av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» har dessuten en bred drøftelse av forholdet mellom disse regler og «Regler om kirkens inventar og utstyr», jf kap 7.2.5 og 7.10. Drøftelsene er foranlediget av at Kirkemøtet i 2005 (sak KM 7/05) om *Kunsten å være kirke*, ba om: «*I denne forbindelse bør det vurderes hvor avgjørelsesmyndighet for varige og midlertidig verk og installasjoner skal ligge*» (vedtakets pkt 11).

Denne utredning konkluderer med at bestemmelser om dette *i hovedsak* hører inn under Kirkemøtets «Regler for bruk av kirke». Begrunnelsen for dette er at de fleste spørsmål av denne karakter gjelder *bruken* av kirkene, dvs gjelder et arrangement i kirken. Men saker av denne karakter som *ikke inngår* i et arrangement eller *ikke i seg selv* er et arrangement, hører inn under «Regler om kirkens inventar og utstyr».

Denne utredning innfører derfor bestemmelser om dette både i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», jf kap 7.12 - § 7, tredje ledd og § 14, andre ledd 2. punktum, og i «Regler om kirkens inventar og utstyr», jf kap 5.7 - § 5.2, første ledd (**fete = nytt**):

«Alt nytt inventar og utstyr skal på forhånd være godkjent av den rette kirkelige myndighet, for eldre kirkers vedkommende etter uttalelse fra Riksantikvaren. Dette gjelder også for gaver, **prøveinstallasjoner og midlertidige installasjoner i kirkerommet dersom slike ikke gjennomføres som et arrangement eller inngår i et arrangement. I så fall kommer regler for bruk av kirker til anvendelse**», jf kap 5.7 - § 5.2.

«Midlertidige installasjoner i kirkerommet skal vurderes etter disse regler dersom de gjennomføres som et arrangement eller midlertidige installasjoner inngår i et arrangement, jf § 3 bokstav d), § 5 bokstav d) eller § 10, første ledd. Andre midlertidige installasjoner i kirkerommet skal behandles i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd og «Regler om kirkens inventar og utstyr». Midlertidige installasjoner skal underlegges særskilt vurdering både når det gjelder varighet, omfang og karakter», jf kap 7.12 - § 7, tredje ledd.

Menighetsråd, prest og **kirkelig fellesråd** skal på forhånd gi hverandre informasjon om den planlagte bruken av kirken. Informasjonen skal såvidt mulig gis i så god tid at mottaker får mulighet til å innrette seg eller eventuelt komme med innsigelser. **Dette gjelder særlig bruk der §§ 1 og 16 kan komme til anvendelse**, jf kap 7.12 - § 14, andre ledd.

*

Revisjonen omhandler også tre elementer i § 1 om «Hovedbestemmelser om bruk av kirken». Dette er de helt grunnleggende bestemmelser i reglene som gjelder kirkerommets spesielle karakter:

Kirkerommets annerledeshet

Denne utredning drøfter spørsmålet om kirkerommets annerledeshet i kap 2 og kap 7.11 og det vises til disse kapitler. Et av utgangspunktene for å vurdere endringer av hovedbestemmelsen i § 1, er om bestemmelsen ikke bare skal uttrykke noe om *bruken* og hvordan brukerne skal *forholde seg til* kirkerommet, men om hovedbestemmelsen *også* bør uttrykke noe om kirkerommets karakter *i seg selv*. Det vises her bl.a til kommentarene i Gudstjenesteboken (2011) der kirkerommet omtales om et *hellig rom*.

Denne utredning legger til grunn at hovedbestemmelsen i § 1 bør uttrykke noe om kirkerommets annerledeshet (se nedenfor på denne side).

Den individuelle dimensjon i bruken av kirkerommet

Denne utredning peker i kap 5.5.6 om *sidealter* på de endringer i bruken av kirkerommet som kan registreres de senere år. Det åpnes stadig mer for at enkeltmennesker bruker kirkerommet som sted for individuell trosutøvelse, enten det gjelder som sted for bønn, lengsel, håp, savn, sorg eller rop. Stadig flere kirker holdes åpne på dagtid og lysglobe og lystenningssted tas i bruk.

Denne utredning legger til grunn at nåværende regler utelukkende inneholder en *kollektiv* dimensjon når det gjelder bruken av kirken. Dette bør suppleres med en *individuell* dimensjon i § 1, andre ledd.

Endringene som uttrykker kirkerommets annerledeshet og brukens individuelle dimensjon, gir følgende endringsforslag til § 1, andre ledd: (*kursiv = utgår, nytt = fete*):

«Gjennom forkynnelse av Guds ord, forvaltning av sakramentene og annen kirkelig virksomhet, er kirken det **hellige sentrale samlings** sted for menighetens **gudstjenesteliv** og **den enkeltes** religiøse liv».

Andre tros- og livssynsamfunns bruk

Denne utredning viderefører bestemmelsene om at kirken er til Den norske kirkes bruk. Det kan imidlertid i vårt multireligiøse samfunn være behov for en presisering når det gjelder annen religiøs bruk. *Denne utredning* foreslår at dette presiseres slik i et nytt sjuende ledd i § 1:

«Kirkerommet og kirkens øvrige rom kan ikke brukes av ikke-kristne tros- og livssynssamfunn til utøvelse av deres tro eller religion».

Dette innfører samtidig en rådighetsbegrensning når det gjelder menighetsrådets bruk og utlån av andre rom enn kirkerommet.

*

Kapittel 8 gjelder nåværende «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker».

Retningslinjene fra 1990 som er fastsatt ved kgl.res gjennomgås med sikte på at Kirkemøtet i dag kan fastsette *nye* retningslinjer på *selvstendig* grunnlag. Selv om forslaget til revisjon *innholdsmessig* sett ikke er omfattende, bør Kirkemøtet derfor *uansett* behandle et forslag til nye retningslinjer for bruk av kirkens klokker.

To *større* spørsmål er vurdert:

- Bruken av kirkeklokkene ved kirkekonserter
- Bruken av kirkeklokker for å markere deltagelse i aksjoner og støtte til demonstrasjoner

Denne utredning legger til grunn at nåværende retningslinjer for bruk av kirkeklokkene ved kirkekonserter, i stor grad ikke er i samsvar med innarbeidet praksis. Nåværende retningslinjer forutsetter at det i arrangementet inngår tekstlesning, tale, bønn og salmesang dersom skal det ringes. *Denne utredning* legger videre til grunn at det utvidede syn på bruken av kirkene som kommer til uttrykk i *Kunsten å være kirke* og Kirkemøtets behandling av denne saken i 2005 (sak KM 7/05) *også* må reflekteres i retningslinjene for bruk av kirkens klokker, jf kap 8.2.

Denne utredning legger derfor til grunn at nåværende § 7 endres slik at det kan ringes ved alle kirkekonserter:

«Sammenringing kan skje med en eller flere klokker, også dersom konserten ikke inneholder liturgiske elementer, så som tekstlesning, tale, bønn, salmesang», jf kap 8.3 - § 7.

Denne utredning viser til gjennomgangen i kap 8.2 om bruken av kirkeklokkene til andre formål enn de rent kirkelige. *Denne utredning* legger til grunn at nye bestemmelser må reflektere en meget restriktiv holdning til slik bruk.

Denne utredning foreslår derfor at en ny § 9 i retningslinjene fastsetter at:

«Kirkeklokkene er til kirkelig bruk, jf § 2. Ringing med kirkens klokker kan ikke benyttes for å markere deltagelse i aksjoner eller som støtte til demonstrasjoner», jf kap 8.3 - § 9.

*

To andre – kanskje *mindre* – spørsmål er også tatt med i revisjonen med bakgrunn i arbeidet med gudstjenestereformene i Den norske kirke. Det gjelder ringing påskennatt og i advents- og fastetiden, jf kap 8.3 – ny §§ 4.3 og 4.4.

Denne utredning peker imidlertid på at en hovedutfordring når det gjelder bruk av kirkens klokker i dag er at *det faktisk ringes* i samsvar med retningslinjene. Klokkeringing er under press både på grunn av arbeidstidsbestemmelser for kirketjener, budsjettrammer for kirkelig fellesråd, helligdagstillegg i lønnen og støyvern for naboer av kirken. Det er derfor en viktig målsetting å legge forholdene til rette for at kirkens klokker brukes etter sin hensikt.

*

Kapittel 9 oppsummerer utredningens forslag. Det gjelder utkast til revisjon av nåværende bestemmelser i kirkeloven og utkast til nye/reviderte regler og retningslinjer.

Kapittel 0 – Forankring i vedtak og planer

Denne utredning om kirkehuset og lovgivningen har to utgangspunkt:

- Kirkemøtes og Kirkerådets vedtak og planer
- Grunnlovsendringene av 21. mai 2012

Kirkemøtets og Kirkerådets planer og vedtak

Utredningen «Kunsten å være kirke» (2005) og Kirkemøtets behandling av denne utredning i 2005 (sak KM 7/05) utgjør det *første* utgangspunkt for dette arbeidet med kirkebygning, inventar, utstyr og bruk.

I Kirkemøtets vedtak (sak KM 7/05) er det særlig disse punkter som gjelder kirkebygning, inventar, utstyr og bruk:

«Kirkemøtet oppfordrer til å åpne kirkene for en større variasjon i kulturuttrykk. Dette aktualiserer behovet for en revisjon av regelverket på dette feltet, slik det er påvist både i meldingen og i høringen. Kirkemøtet ber Kirkerådet komme tilbake til Kirkemøtet med forslag til revisjon av regelverket for bruk av kirker» (pkt 9).

«Kirkemøtet ber Kirkerådet samarbeide med Riksantikvaren for å få til fleksible løsninger for bruk av fredede og bevaringsverdige kirkebygg for dagens kulturelle uttrykk og aktiviteter» (pkt 10)

«Kirkemøtet ber Kirkerådet komme tilbake til Kirkemøtet med nødvendig revisjon av retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr. I denne forbindelse bør det vurderes hvor avgjørelsesmyndighet for varige og midlertidige verk og installasjoner skal ligge» (pkt 11)

Disse vedtak førte til at det i Kirkerådets årsplan for 2006 (sak KR 7/06) ble tatt inn følgende punkter:

5.2.3:

- Igangsatt revisjon av Regelverk for bruk av kirker
- Igangsatt revisjon av Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr

I Kirkerådets årsmelding for 2006 (sak KR 3/07) fremgår det både at dette arbeidet ikke er blitt prioritert og at disse spørsmål må ses i en større sammenheng:

«Andre større saker har medført at disse oppgaver ikke har vært mulig å prioritere i 2006»

«... må ses i lys av gudstjenestereformen, oppfølgingen av «Kunsten å være kirke» og statkirke-arbeidet».

Intensjonen om å komme i gang, ble gjentatt i årsplanen for 2007 (sak KR 4/07) og tatt inn i følgende punkter i planen som måloppnåelse:

6.3

«Revidert regelverk for bruk av kirker og regler om inventar og utstyr».

11.3

«Gi innspill til plan for finansiering av fredede og verneverdige kirker».

«Utarbeide veiledning/retningslinjer for avhending av kirkebygg».

I Kirkerådets årsmelding for 2007 (sak KR 3/08) uttales følgende om måloppnåelsen:

6 II-4:

«... arbeidet med å revidere regler for bruk av kirker med sikte på forenkling og klargjøring, samt gjennomgå regler for inventar og utstyr»:

Resultat: «planlegges igangsatt i 2008».

11-3:

«... gi innspill til plan for finansiering av fredede og verneverdige kirker ... og utarbeide veiledning / retningslinjer for avhending av kirkebygg»:

Resultat: «Et foreløpig utkast til enkelte sider vedrørende avhending av kirker foreligger, men arbeidet er ikke slutført. Det bør ses i sammenheng med oppfølgingen av St.meld om fremtidig relasjon mellom stat og kirke».

Etter dette er det ikke tatt inn punkter i Kirkerådets årsplan eller årsmeldinger om disse spørsmål for årene 2008, 2009, 2010. Den naturlige tolkning av dette er at arbeidet har stoppet opp.

Til Kirkerådets møte 27. mai 2010 ble det i innkallingen ført opp en sak om «Retningslinjer om inventar og utstyr» på saklisten (sak KR 30/10). Saken ble imidlertid trukket og ikke behandlet på dette møte. Den er siden ikke ført opp igjen på saklisten for senere møter.

I forbindelse med gudstjenestereformen hadde Kirkemøtet 2010 følgende kommentar (sak KM 8/10) gjennom en merknad fra komiteen:

«Komiteen tar til etterretning at bestemmelsene om Bruk av kirkers klokker ikke er bearbeidet til dette Kirkemøte. Komiteen mener at det er behov for en gjennomgang av også disse bestemmelser».

Samtidig vedtok Kirkemøtet i samme sak at «Retningslinjene i nåværende Gudstjenestebok B.2. videreføres» (vedtakets pkt 13, side 133)

Kirkerådets årsplan for 2011 (sak KR 23/11) har et eget punkt om kirkebygg. Bakgrunnen er at departementets konsulent for kirkebygg ble overført til Kirkerådet i 2009 og fikk tittelen *kirkebyggkonsulent*.

4.9:

Utvikle tjenlige og verdige kirkebygg i Norge

- 1) Veiledningsarbeid om hva kirkebygg er og skal være
- 2) Behandle innkomne søknader og henvendelsen i henhold til kirkeloven § 21
- 3) Veilede og inspirere i byggsaker, bl.a for å arbeide for sterkere sammenheng mellom bygg, rom, inventar og utstyr, symbolspråk og gudstjenesteliv
- 4) Styrke samarbeidet mellom kirken og Riksantikvaren
- 5) Styrke arbeidet med å bevare og utvikle antikvariske kirker
- 6) Bidra til «grønne» kirkebygg

Kirkerådets årsrapport for 2011 (sak KR 3/12) viser til disse resultater på nevnte punkter:

- 1) Arbeidet er kommet godt i gang. Målet er et prosessverktøy som kan veilede og hjelpe menigheter og kirkeverger i forvaltningen av kirkebyggene. Det tenkes fortrinnsvis en web-basert løsning med forklaringer, linker til lover og regler. Et hovedforslag til hva som skal gjøres når en menighet ønsker endringer, er en «forhåndskonferanse» med involverte myndigheter. Tanke er å utvikle arbeidet med en god dialog.
- 2) Pågår løpende. Saker er behandlet fra alle bispedømmene.
- 3) Arbeidet har bestått i å bistå kirkevergene med alle spørsmål om prosess og om hva et nytt kirkebygg kan bli og hvilke krav en må oppfylle. I tillegg til dette har kirkebyggkonsulenten deltatt i folkemøter for å gi informasjon og inspirasjon. Kirkebyggkonsulenten deltar også i prosessen omkring nye kirkebygg.
- 4) Kirkebyggkonsulenten har fortløpende og regelmessig dialog med saksbehandlere hos Riksantikvaren i spesifikke saker. Målet er dialog omkring vanskelige saker, før de kommer til Riksantikvaren i vedtaksform.
- 5) Gjennomført møter og befaringer sammen med RA og KA. Befaring av kirkebygg for å se på muligheter i eksisterende kirkerom, i forhold til gudstjenestereformen.
- 6) Bidratt med informasjon og innspill i alle kirkebyggsaker i forhold til temaet. Det er alltid et økonomisk spørsmål, men det er i enkelte saker jobbet med å få støtte fra Enova i forhold til en slik satsing.

Kirkerådets årsplan for 2011 (sak KR 23/11) viser også at et arbeid med kirkeklokker er kommet i gang etter bemerkningen i sak KM 8/10 om kirkeklokker:

Oppfølging av kulturmeldingen [dvs *Kunsten å være kirke*]

6.1. delmål D – Fornye kirkeklokkekulturen:

- 1) Samle informasjon og styrke kunnskapen om kirkeklokker og klokkespilltradisjoner i et faglig samarbeidsforum
- 2) Planlegge tiltak for å fornye kirkeklokke-tradisjonene
- 3) Starte arbeidet med å revidere regelverkets «Alminnelige bestemmelser»

Kirkerådets årsrapport for 2011 (sak KR 3/12) peker på denne måloppnåelse:

Seksjonen har deltatt i møter i en prosjektgruppe i KAs regi om fornyelse av kirkeklokkeering og klokkekultur. Det planlegges en konferanse og en bokutgivelse om dette i 2012. Dette kan bidra til vår forestående revisjon av Kirkerådets [sic] klokke-reglement.

Kirkerådets årsplan for 2012 (sak KR 4/12) viderefører at planen har et eget punkt om kirkebygg som i 2011.

6.2 Kirkebygg

Delmål:

Fornye tenkningen og regelverket om kirkebygg, kirkerommet og kirkelig inventar med tanke på en KM-sak i 2014.

Gi råd og avgi uttalelse om nye kirkebygg.

Veilede om ominnredning av kirkerom m.m.

Tiltak:

- 1) Arrangere seminar om kirkerommets teologi.
- 2) Delta i møter i en arbeidsgruppe som utreder regelverket for kirkebygg/inventar ved hjelp av eksterne utreder [senere endret til referansegruppe og intern utreder]
- 3) Delta i samarbeidsmøter og skrive uttalelser
- 4) Besøke aktuelle kirker på forespørsel å [sic] gi råd pr. telefon, e-post, brev m.m.

- 5) Utvikle hjemmeside på www.kirken.no med aktuell informasjon om kirkebygg og inventar.

Kirkerådets årsrapport for 2012 (sak KR 10/13) viser denne oppfølging:

Kirkebyggkonsulenten har i 2012 behandlet 51 forskjellige kirkebyggsaker for 10 av bispedømmene. Bjørgvin, Stavanger og Nidaros har hatt flest slike saker. Han har også på anmodning besøkt en rekke menigheter og gitt råd om kirkebygg. Ikke minst har planene om nye kirker i Våler, Hønefoss og Porsgrunn vært sentrale i 2012.

Kirkebyggkonsulenten deltar i det pågående arbeid med å fornye tenkningen og regelverket om kirkebygg og kirkelig inventar som Kirkerådet har igangsatt.

Kirkerådets årsplan for 2013 (sak KR 11/13) viderefører et eget punkt om kirkebygg.

6.2 Kirkebygg

- a) Fornye tenkningen og regelverket om kirkebygg, kirkerommet og kirkelig inventar
- b) Gi råd og avgi uttalelse om nye kirkebygg
- c) Veilede om ominnredning av kirkerom mm.

*

Grunnlovsendingene

Det *andre* utgangspunkt er grunnlovsendingene som ble vedtatt av Stortinget 21. mai 2012.

Denne nye situasjon innbyr til nytenkning både fra statens side og fra kirkens side. Når det gjelder kirkebygg m.v omfatter dette *for det første* en vurdering av overføring av myndighet fra statlige til valgte kirkelige organer. *For det andre* aktualiserer grunnlovsendingene både *hvordan* bestemmelser skal gis og *hvilke* bestemmelser som skal gis.

Disse spørsmål var gjenstand for en omfattende vurdering i utredningen «Kjent inventar i nytt hus» som ble levert til Kirkerådets direktør i august 2011. Disse vurderingene kan nå hentes frem igjen særlig med henblikk på nye og reviderte bestemmelser om kirkebygg, inventar, utstyr og bruk. Det er liten grunn til «å finne opp kruttet på nytt». Dette burde også være mulig fordi det som synes å være de mest kontroversielle spørsmål i denne utredning – opprettelse av et organ på tilnærmet prostnivå og konkretiseringene av ordningene for et felles arbeidsgiveransvar i Den norske kirke – ikke er aktuelle problemstillinger når det gjelder de materielle innhold i bestemmelser om kirkebygg, inventar, utstyr og bruk.

I lys av situasjonen etter grunnlovsendingene er det grunn til å uttrykke stor enighet med det Kirkerådet selv – meget forutseende – uttalte allerede i Årsrapporten for 2006 (sak KR 3/07):

«Arbeidet ... må ses i lys av gudstjenestereformen, oppfølgingen av «Kunsten å være kirke» og stat-kirke-arbeidet»

Denne utredning om *Kirkehuset og lovgivningen* vil vise at både gudstjenestereformen i 2010 og grunnlovsendingene i 2012, er helt avgjørende forutsetninger for utredningen. Selv om redegjørelsen ovenfor kan vurderes slik at Kirkerådets fremdrift i arbeidet har vært mangelfull, kan man i dag konstatere at dersom arbeidet med disse spørsmål hadde vært sluttført f.eks i 2007/08, måtte man i dag ha gjort det meste om igjen.

Kapittel 1 - Aktuelle problemstillinger

Denne utredning ønsker å gi svar på aktuelle problemstillinger og etablere ordninger for løsninger på spørsmål som har vært reist de siste år – og hvor nåværende regler eller gjeldende retningslinjer enten ikke er tilstrekkelige eller trenger avklaring.

Utrederen utfordret derfor Kirkerådets kirkebyggkonsulent Ove Morten Berge til å gi innspill til hvilke problemstillinger han har møtt i sitt arbeid i de siste årene. Listen nedenfor er i hovedsak kirkebyggkonsulentens tilbakemelding og inneholder derfor *noen* av de mest aktuelle problemstillinger som reises i dag. *Denne utredning* redegjør dessuten for *en rekke andre* problemstillinger som også krever en løsning og noen av disse er tatt med nedenfor.

Listen nedenfor kan tjene som en innfallsport til utredningen og en pedagogisk tilrettelegging av veien frem til stoffet. I kortversjon er det gitt svar på problemstillingene 1) innenfor dagens kirkeordning og 2) en kortversjon av de svar på problemstillingene som utredningen inneholder. Spørsmålene finnes i teksten og henvisninger/svar i notene.

Bygningen

1.1 Skal et kirkebygg være en selvstendig bygning eller kan det inngå som en del av et annet bygg?

CASE: Stjørdal nye kirke i bykjernen ¹ er planlagt som en del av et stort kulturhus som bygges av kommunen. Kirkerommet er plassert i nord-østre hjørnet av bygget. Kirken skiller seg ikke ut som egen form, men er en del av en stor bygningskropp. Materialer og sprang i fasaden gjør at kirkedelen likevel vil stå ut fra resten av bygget. Saken reiser også spørsmål om klokketårn og bruk av kors som symbolbruk på bygget. Soknet har egen soknekirke. ²

- Kan en kirke være en del av et større kulturbygg? ³

¹ Prosjektet er illustrert og presentert i Vårt Land 20. april 2013.

² Stjørdal nye kirke er brukt som CASE i notene i kap 4.5 og den etterfølgende drøftelse i kap 4.5.1+4.5.2+4.5.3. Et forslag til løsning er antydnet i note til kap 4.5.2. Løsningen henger sammen med at *denne utredning* foreslår at det innføres en ny kategori: *permanent kirkelokale*. Denne kategori er en mellomløsning mellom nåværende ordninger for kirke godkjent av departementet i medhold av kirkeloven og for et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* som i dag godkjennes av biskopen. Se drøftelse i kap 4.2 og oppfølgingen i kap 4.5. I kap 4.8.1 - §§ 1 og 2 er drøftelsene konkretisering i nye retningslinjer for godkjennelse av kirke og kap 4.8.2 - § 1 med nye retningslinjer for godkjennelse av bl.a permanent kirkelokale. Se også kap 4.4.2 om nye regler for dannelse av sokn.

³ 1) Dersom det med *kirke* her menes en kirke godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd, er svaret i dag entydig **nei**. Svaret *kan* være «ja», dersom det er soknet som eier kulturbygget.

2) Dersom det med *kirke* her menes et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*, er svaret i dag entydig **ja**. Lokalet godkjennes da av biskpen og vigsles til periodisk kirkelig bruk i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd og er et *sambruksrom*.

- Hvilke krav skal stilles arkitektonisk til planløsning når det gjelder forholdet mellom kirkerommet og øvrige deler av kulturhuset? ⁴
- Kan det stilles krav til planløsning når det gjelder hvilke funksjoner (butikk, kafé, bibliotek, kommunale kontorer) en kirke kan samlokaliseres med i et felles bygg? ⁵
- Skal kirkerommet forbeholdes eksklusivt for kirkelig bruk eller det kan legges opp til at kirkerommet er et sambruksrom/flerbruksrom? ⁶
- Kan en slik løsning godkjennes som soknekirke? ⁷

1.2 Krav til størrelse og eiendomsrett

CASE: Mange kommuner er opptatt av om det er akseptabelt å bygge en kirke sammen med andre funksjoner. Dette henger ofte sammen med kravet i kirkeloven § 21 om at en soknekirke skal ha plass til 10 % av soknets medlemmer.

- Kan det velges en planløsning som innebærer at det permanente kirkerommet har færre sitteplasser enn kravet tilsier, men at tilstøtende rom – med andre funksjoner -

3) Forslaget i *denne utredning* om å innføre en ny kategori: *permanent kirkelokale* innebærer at dette kan være en del av et større kulturbygg og på visse premisser også godkjennes som kirke, jf kap 4.8.1 - §§ 1 og 2, kap 4.8.2 - § 1. Forutsetningen er bl.a at soknet har full disposisjonsrett over det permanente kirkelokale.

4) Kirkerådet har drøftet dette spørsmålet i sak KM 28/11 og *denne utredning* drøfter spørsmålet i kap 4.5. Mens Kirkerådet mener at soknet må *eie* kirkerommet, mener *denne utredning* at eiendomsrett og full disposisjonsrett i fremtiden bør sidestilles, jf drøftelsene i kap 4.4.2 og forslag til ny retningslinjer for godkjenning, kap 4.8.1 - §§ 1.4 og 2.4. Mens Kirkerådet mener at slik godkjenning kan gis for kirke i soknet i tillegg til soknekirken, mener *denne utredning* at dette i fremtiden bør gjelde alle kirker. Både Kirkerådet og *denne utredning*, jf drøftelsene i kap 4.5.2, legger til grunn at kirkerommet i så fall må være et enbruksrom, jf kap 4.2.1 og 4.5.1 og ikke kan være et sambruksrom, jf kap 4.2.3 og 4.5.3 dersom det skal kunne godkjennes som kirke. Problemstillingene er oppsummert i kap 4.2.4 og drøftelsene er oppsummert i avslutningen av kap 4.5.3.

⁴ *Denne utredning* foreslår at det i nye retningslinjer for godkjenning fastsettes: «dersom kirkelokalet inngår i et bygg som består av et kirkerom og flere andre rom, skal planløsningen gi mulighet for at selve kirkerommet kan avlukkes fra den øvrige del av bygget», jf kap 4.8.2 - § 4. Når det gjelder *bruken* foreslår *denne utredning* at det kan legges opp til fleksibel bruk av kirkerommet og de tilstøtende rom – det gjelder både kirker og kirkelokaler, jf kap 7.12 - § 22, fjerde ledd: «Der kirkerommet og tilstøtende rom kan slås sammen til et storrom, gjelder reglene i §§ 1-18 i de tilfeller der kirkerommet utvides med tilstøtende rom. Når de tilstøtende rom utvides med deler av kirkerommet, gjelder de regler som menighetsrådet har fastsatt».

⁵ *Denne utredning* foreslår at nye retningslinjer for godkjenning av kirker i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd har følgende bestemmelse i kap 4.8.1 – § 8: «I planløsningen av en kirke kan inngå areal for andre brukere enn soknet. Forutsetningen for dette er at hele bygningen forvaltes av soknet». (Jf kap 4.5.1 om enbruksrom/enbruksrom). Det foreslås *ikke* å ta inn bestemmelser som regulerer *hvilke* andre brukere dette kan være. Dette må være opp til lokale forhold og lokale beslutninger.

Dersom det er et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* som skal samlokaliseres med andre brukere, eller – i henhold til *denne utrednings* forslag: *et permanent kirkelokale* – foreslås følgende tatt i retningslinjer for godkjenning: «Dersom kirkelokalet inngår i et bygg som består av et kirkerom og flere andre rom, skal planløsningen gi mulighet for at selve kirkerommet kan avlukkes fra den øvrige del av bygget», jf kap 4.8.2 - § 4.

⁶ *Denne utredning* legger til grunn at kirke, jf kap 4.8.1, eller et permanent kirkelokale, jf kap 4.8.2, *ikke* kan være et sambruksrom / flerbruksrom (jf kap 4.2.3 og 4.5.3) hvor andre enn soknet har *rettigheter* når det gjelder bruken. *Denne utredning* legger til grunn at en kirke i fremtiden derimot kan inngå i et sambruksrom / flerbruksrom, jf kap 4.2.2 og 4.5.2, forutsatt at selve kirkerommet er et enbruksrom, jf kap 4.2.1 og 4.5.1, og soknet har full disposisjonsrett.

⁷ *Denne utredning* innfører en ny kategori kirkerom – *permanent kirkelokale* (dvs ser er et enbruksrom/enbruksrom) – som på visse premisser skal kunne godkjennes både som soknekirke og kirke i soknet i tillegg til soknekirken, jf kap 4.8.1 - §§ 1 og 2 + kap 4.8.2 – §§ 1 og 2. Et permanent kirkelokale skal også kunne danne grunnlag for utskillelse av eget sogn, jf kap 4.4.2.

Derimot kan et *forsamlingslokale for benyttes som kirkelokale* (dvs som er et sambruksrom) i dag ikke kunne godkjennes som kirke. Dette foreslås videreført.

kan slås sammen med kirkerommet ved behov, slik at kravet til antall sitteplasser kan oppfylles på denne måte? ⁸

- Er nåværende bestemmelser om behov for ny kirke fyldestgjørende? ⁹

CASE: Kirkeloven § 17 stiller krav om at en soknekirke er soknets eiendom og § 18 at det ikke kan påheftes bruksretter på kirken. Dette er en utfordring når kirken / kirkerommet inngår som et av flere rom i et sambrukshus/flerbrukshus. ¹⁰

- Kan det i slike og andre tilfeller velges en løsning der det ikke stilles krav om at kirken / kirkerommet er soknets eiendom? ¹¹
- Hvor stor del av kirkens bruksareal i et sambrukshus/flerbrukshus må i tilfelle eies av soknet? ¹²
- Kan soknet eie kun det «permanente» kirkerommet, og annen eier – f.eks vedkommende kommune – eie alle tilstøtende arealer, selv om deler av disse må brukes for å kunne oppfylle lovens krav til antall sitteplasser? ¹³
- Må det stilles krav til at soknet har eiendomsretten til alle areal som kreves for å oppfylle lovens krav til størrelse? ¹⁴

⁸ Denne utredning foreslår at nåværende uklarhet i dette spørsmål løses ved at det i nye retningslinjer for godkjenning av kirker fastsettes, jf kap 4.8.1 - § 6: «I planløsningen for en kirke kan det legges opp til at kirkerommet skal kunne utvides gjennom å legge eventuelle tilstøtende rom til selve kirkerommet. Det samlede areal for kirkerom og tilstøtende rom legges i så fall til grunn for godkjenning i henhold til kirkelovens krav om størrelse». Kirkelovens krav om størrelse er drøftet i kap 4.1.6. Jf også kap 4.1.10 pkt 5 om «Kirkebyggets størrelse og planløsning».

⁹ Kirkelovens nåværende krav om behov for ny kirke, er drøftet i kap 4.1.6 og kirkeloven foreslås supplert med to nye bestemmelser gjennom en tilførelse i kirkeloven § 21, første ledd og et nytt andre ledd.

¹⁰ Spørsmålet rommer to muligheter: 1) at *hele bygget* er et sambrukshus og 2) at *kirkerommet* er et enbruksrom i et sambrukshus. Verken det første eller andre alternativ godkjennes i dag som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Begge alternativ kan i dag godkjennes som *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* og vigsles i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd.

Denne utredningens forslag innebærer at kirkerommet i alternativ 2) kan godkjennes som *permanent kirkelokale* og på visse premisser også kunne godkjennes som kirke, jf kap 4.8.1 - §§ 1 og 2.

¹¹ Denne utredning mener at eiendomsrett og full disposisjonsrett i fremtiden – som en unntaksordning – bør sidestilles ved godkjenning av kirke, jf drøftelser og anbefaling i kap 4.4.2 og forslag til nye retningslinjer for godkjenning av kirke, kap 4.8.1 - §§ 1.4 og 2.4.

¹² Det følger av løsningen som det er redegjort for i foregående note at dersom eiendomsrett og full disposisjonsrett sidestilles i fremtiden, blir ikke dette lenger en aktuell problemstilling. Soknet må ha full disposisjonsrett over kirkens bruksareal / kirkerommet.

¹³ Denne problemstilling gjelder om et areal som har *to eiere* – f.eks kommunen og soknet – kan ses i sammenheng. Det gjelder f.eks ved beregning av areal for å tilfredsstille lovens krav om størrelse av kirkerom. Denne utredning legger til grunn at dersom soknet gjennom leiekontrakt er gitt disposisjonsretten over det areal som har en annen eier enn soknet, kan arealene ses i sammenheng når det gjelder kravet om størrelse. Dersom soknet ikke er gitt disposisjonsretten, kan allikevel *bruken* av det samlede areal ses i sammenheng. I så fall vil – i henhold til denne utredningens forslag – Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» komme til anvendelse når kirkerommet utvides med tilstøtende rom, og lokale bestemmelser gjelde når tilstøtende rom utvides med deler av kirkerommet, jf drøftelsene i kap 7.5 og reviderte regler kap 7.12 - § 22, fjerde ledd.

¹⁴ Som det fremgår av notene ovenfor, er svaret i dag **ja**. Denne utredning foreslår at eiendomsrett og full disposisjonsrett – som en unntaksordning – sidestilles i fremtiden. Jf kap 4.4.2. Svaret i fremtiden kan da bli **nei**.

1.3 Vigsling

CASE: Hva innebærer vigsling i et sambrukshus/flerbrukshus der kirken inngår som en av flere brukere? ¹⁵

- Hvilke konsekvenser får det for hele bygget at det inneholder en kirke som er vigslet? ¹⁶
- Hva er det som vigsles – hele bygget, kirkerommet eller det areal soknet kan disponere? ¹⁷
- Kan et bygg vigsles som ikke eies av soknet? ¹⁸

¹⁵ Om vigsling, se kap 4.6.

Dette spørsmålet krever et tredelt svar når det gjelder bygg som ikke eies av soknet (som antas å være det mest aktuelle for sambrukshus):

1) Dersom hele bygget er et sambrukshus, kan det vigsles til *periodisk* kirkelig bruk i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Vigslingen vil gjelde de rom der soknet er leietaker. At den kirkelige bruk er *periodisk* innebærer at det vigslede bygg eller rom er både til kirkelig og annen bruk. Når det er til kirkelig bruk, anses det som vigslet. Når det er i bruk av andre, regnes det ikke som vigslet. Et sambrukshus eller sambruksrom regnes derfor som vigslet i de tidsperioder det er i kirkelig bruk.

2) Dersom kirkerommet er et enbruksrom og de øvrige rom er sambruksrom, gjelder vigslingen i dag i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd som ovenfor under pkt 1). *Denne utredning* foreslår imidlertid at *enbruksrommet* i fremtiden skal kunne godkjennes som *permanent* kirkelokale, jf kap 4.8.2 - § 1, og på visse premisser også kunne godkjennes som kirke, jf kap 4.8.1 - §§ 1 og 2. Vigslingen kan i så fall være til *permanent* kirkelig bruk i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd. For eventuelle øvrige rom i sambrukshuset som inngår i soknets leiekontrakt, vil vigslingen være til *periodisk* kirkelig bruk. Dette kan presiseres i godkjennelsen av lokalene.

3) Et sambrukshus kan i dag ikke godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og dermed vigsles i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd. Slik vigsling gjelder for *permanent* kirkelig bruk, dvs det vigslede bygg eller rom er *kun* til kirkelig bruk. Det er i dag ikke anledning til – og vil i henhold til *denne utredning* ikke være anledning til i fremtiden – å vigsle en kirke godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd til *periodisk* kirkelig bruk. Etter *denne utredningens* forslag vil det heller ikke være anledning til å vigsle et *permanent kirkelokale* til *periodisk* kirkelig bruk. Verken en kirke eller et permanent kirkelokale kan etter denne utredningens forslag være et sambrukshus eller sambruksrom. Derimot kan et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* fortsatt vigsles til *periodisk* kirkelig bruk og være et sambrukshus eller sambruksrom.

¹⁶ Om dette, se kap 4.6.5 om «hva er vigslet».

Denne utredning legger til grunn at en vigsling av et bygg som er godkjent som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd – og vigslet i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd – innebærer at *hele* bygningen som er under soknets forvaltning er vigslet. Vigslingen gjelder *permanent* kirkelig bruk. Det gjelder imidlertid forskjellige regler om bruken av det vigslede kirkerom (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», jf kap 7) og de øvrige vigslede rom (dvs regler som er lokalt fastsatt av soknet).

Denne utredning legger til grunn at for et sambrukshus som vigsles i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd, gjelder vigslingen det areal som soknet disponerer som leietaker. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» gjøres gjeldende for den kirkelige bruk. Vigslingen er til *periodisk* kirkelig bruk. Når lokalene ikke er i kirkelig bruk, regnes de ikke som vigslet.

¹⁷ Se foregående note.

¹⁸ Et bygg som *ikke eies av soknet* kan i dag *ikke* godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og vigsles av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd. Et bygg *som ikke eies av soknet* kan i dag godkjennes av biskopen og vigsles til kirkelig bruk, jf tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd.

Denne utredning foreslår at eiendomsrett og full disposisjonsrett – spom en unntaksordning – i fremtiden kan sidestilles ved godkjennelse som kirke, jf kap 4.4.2. Vigslingen følger av godkjennelsen. Sidestillingen gjelder dermed også i forhold til vigsling. Etter *denne utredningens* forslag kan derfor etter særskilt godkjennelse 1) en soknekirke som *ikke er i soknets eie*, 2) en kirke i soknet i tillegg til soknekirken som *ikke er i soknets eie* og 3) et permanent kirkelokale som *ikke er i soknets eie* godkjennes som kirke, jf kap 4.8.1 - §§ 1 og 2. En slik godkjennelse innebærer at vigsling kan skje i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd – dvs til permanent kirkelig bruk. Et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* som ikke eies av soknet, kan fortsatt vigsles til *periodisk* kirkelig bruk i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd – dvs til *periodisk* kirkelig bruk.

1.4 Livssynsnøytralitet

CASE: Det er politisk målsetting nasjonalt og lokalt å etablere livssynsnøytrale seremonirom. Kan dette hensyn og ansvaret for Den norske kirkes kirker/lokaler kombineres ved at seremonifunksjonene ivaretas i samme bygg eller samme rom? ¹⁹

- Kan en vigslet soknekirke eller et vigslet kirkerom brukes til livssynsnøytrale seremonier? ²⁰
- Kan det ved *permanent* innredning av kirker eller kirkerom stilles krav om at de skal kunne «nøytraliseres» og kunne brukes av andre religioner og livssynsamfunn? ²¹
- Kan det ved bruk av kirke/kirkerom til livssynsnøytrale seremonier kunne stilles krav om at rommet *midlertidig* «nøytraliseres» når det gjelder symbolbruk? ²²
- Kan en menighetsal brukes til livssynsnøytrale seremonier? ²³
- Kan og skal et livssynsnøytralt seremonirom vigsles? ²⁴

¹⁹ Når det gjelder kirke godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd, er svaret i dag **nei**. I en kirke som er vigslet til *permanent* kirkelig bruk, vil Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», jf kap 7.12, ikke åpne for bruk av livssynssamfunn eller andre religioner. *Denne utredning* er klar over at dette i noen grad skjer i enkelte strøk av landet, men slik bruk er altså ikke hjemlet i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker». *Denne utredning* foreslår at dette presiseres slik i Kirkemøtets regler: «Kirken (dvs det vigselde kirkehus) kan ikke brukes av ikke-kristne tros- og livssynssamfunn til utøvelse av deres tro eller religion».

Når det gjelder bygg eller et lokale som er godkjent og vigslet til *periodisk* kirkelig bruk, er svaret i dag **ja**. Livssynsnøytrale seremonier og andre religioners seremonier kan skje i de tidsperioder hvor bygget/rommet ikke er i (periodisk) kirkelig bruk, jf kap 4.2.3 og 4.5.3 om sambruksrom/sambrukshus.

²⁰ Se foregående og neste note.

²¹ Når det gjelder kirker og – i *denne utredningens* forslag: *permanent kirkelokale* – vil annen bruk enn kirkelig bruk ikke være tillatt i henhold til dagens bestemmelser. Dermed er problemstillingen om «midlertidig nøytralisering» uaktuell. *Denne utredning* foreslår at dette presiseres i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», jf kap 7.12 - § 1, nytt sjuende ledd: «Kirken (dvs hele kirkehuset) kan ikke brukes av ikke-kristne tros- og livssynssamfunn til utøvelse av deres tro eller religion».

²² Se foregående note. Når det gjelder *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og andre typer bygg som i dag er vigslet til periodisk kirkelig bruk i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd, vil det være naturlig at lokalet innredes og brukes slik som annen leietager enn soknet ønsker. I praksis vil dette imidlertid først og fremst kunne gjøres gjeldende overfor løst inventar og utstyr, men ikke permanent kunstnerisk utsmykning. Slik utsmykning kan imidlertid tildekkes i den grad dette ikke forringer rommet.

²³ En menighetsal er en del av et vigslet kirkeanlegg, jf kap 4.6.5. Imidlertid gjelder ikke sentralt fastsatte regler (dvs Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker») for en menighetsal. *Denne utredning* foreslår dette videreført, jf kap 7.5 og reviderte regler kap 7.12 - § 22, tredje ledd. Det vil da være opp til vedkommende menighetsråd å vurdere hvilke formål en menighetsal skal kunne utleies til. *Vigslingen* vil her måtte være et moment i menighetsrådets vurdering: kan en human-etisk gravferd eller en muslimsk id-fest arrangeres i menighetsalen når dette skjer innenfor rammen av et vigslet anlegg? *Denne utredning* foreslår å innføre en rådighetsbegrensning for menighetsrådet gjennom følgende bestemmelse i Kirkemøtets regler i § 22, tredje ledd: «Reglene gjelder for bruken av kirkerommet. Regler om bruk av andre rom fastsettes av menighetsrådet eller eier. Menighetsrådets regler kan ikke fravike fra bestemmelsene i § 1». I § 1, sjuende ledd fastsettes: «Kirken (dvs det vigslede kirkehus) kan ikke brukes av ikke-kristne tros- og livssynssamfunn til utøvelse av deres tro eller religion».

²⁴ Et livssynsnøytralt seremonirom kan ikke vigsles til *permanent* kirkelig bruk i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd. Det ligger jo i sakens natur at den kirkelige bruk ikke vil være permanent i et livssynsnøytralt seremonirom.

Derimot vil et livssynsnøytralt seremonirom kunne vigsles til *periodisk* kirkelig bruk når rommet er i kirkelig bruk i regi av Den norske kirke. *Vigslingen* vil i så fall skje i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd.

To synspunkt kan anlegges på dette: 1) Av hensyn til medlemmer av Den norske kirke bør rommet vigsles for at den kirkelige seremoni skal foregå i et kirkelig rom og i en fullverdig kirkelig ramme. 2) Av hensyn til de andre brukere, bør Den norske kirke unnlate å vigsle rommet slik at all bruk av rommet skjer på like linje.

Denne problemstilling synliggjør de ulike oppfatninger – både innenfor og utenfor Den norske kirke – om hva vigsling innebærer, jf kap 4.6: Endrer vigslingen rommet *i seg selv* eller bestemmer vigslingen hva rommet *skal*

1.5 Hellig sted

CASE: Er kirken eller kirkerommet hellig? ²⁵

- Hva betyr dette for bruken av rommet? ²⁶
- Er noen steder i kirkerommet «mer hellig» enn andre? ²⁷

1.6 Nytt kirkebygg og nye måter å tenke kirkebyggutvikling på

CASE: I henhold til kirkeloven skal ny kirke bygges når en kirke er tilintetgjort, ubrukbar, når det under vanlige gudstjenester ikke er tilstrekkelig plass, og når det dannes nytt sokn.

Bestemmelsene avspeiler en «statisk» situasjon og et samfunn i stabilitet.

Våre lokalsamfunn preges imidlertid i stadig større grad av å være i en «dynamisk» situasjon.

Utgangspunktet for bygging av nye kirker er i nesten alle tilfelle basert på et lokalt engasjement som utløser behov for et kirkebygg. Nytt kirkebygg fører deretter til utskilling av et eget sokn. Endrede boligmønster og økonomiske forhold i et samfunn i stadig utvikling utfordrer i dag til å tenke andre modeller.

- Skal bygging av soknekirker være en eneste modell, hovedmodell eller mulig modell for kirkebyggutvikling? ²⁸
- Skal kirkebyggutvikling i større grad skje ved bygging av flere mindre kirker eller kirkerom i sambrukshus/flerbrukshus som ikke er soknekirker og ikke trenger oppfylle lovens krav om eierskap og størrelse? ²⁹

brukes til? Jf også kap 2.2.5 og 7.11. Det er her interessant å legge merke til at det *utenfor* Den norske kirke finnes synspunkter på vigsling som «er mer katolske enn paven!»

Denne utredning legger vekt på at vigsling skal ivareta hensynet til Den norske kirkes bruk og at derfor et livssynsnyttal seremonirom til bruk også for Den norske kirke, skal kunne vigsles til Den norske kirkes periodiske bruk.

²⁵ Dette er spesielt drøftet i kap 2.2 og kap 7.11. Konkusjonen på denne drøftelse er et forslag om å ta inn i revisjonen av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» følgende endring til bestemmelsene i § 1, andre ledd (*kursiv=utgår, fete=nytt*): «Gjennom forkynnelse av Guds ord, forvaltning av sakramentene og annen kirkelig virksomhet, er kirken det **hellige sentrale samlings** sted for menighetens **gudstjenesteliv** og **den enkeltes** religiøse liv», jf kap 7.12 - § 1, andre ledd.

²⁶ Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» er en konsekvens av formålsbestemmelsen i § 1. Spørsmålet bevares derfor gjennom innholdet i disse regler. Hele kirkeanlegget er vigslet. Det gjelder sentralt fastsatte regler for kirkerommet og lokalt fastsatte regler for de øvrige rom, jf Kirkemøtets regler kap 7.12 - § 22, tredje ledd.

²⁷ Spørsmålet er drøftet i kap 5.4. «... Denne innholdsbestemmelse er også kriteriet for at det i et kirkerom kan skilles mellom det sentrale og det mindre sentrale for kirkens bruk. Innholdsbestemmelsen fører imidlertid ikke til at det kan differensieres mellom det «mindre hellige», «hellige» eller «mer hellige» i et kirkerom ... Alt er «like» vigslet og helliget. At det i folks oppfatning kan være annerledes, er en annen sak. Kirken må her legge sin egen oppfatning til grunn for forståelsen av kirkerommet».

²⁸ *Denne utredning* har merket seg nye tendenser når det gjelder byggingen av kirker i vårt land, jf kap 4.4.1. Denne utvikling preges av at det ikke lenger er en entydig tendens i retning av at det bygges nye soknekirker med etterfølgende utskillelse av nytt sokn. Det bygges nå stadig flere kirker i soknet i tillegg til soknekirken – altså uten at bygging av kirke følges opp ved utskillelse av nytt sokn. *Denne utredning* legger til grunn at denne utvikling bør stimuleres.

En ny tendens er også at det slås dessuten sammen sokn som innebærer at kirker går over fra å være soknekirker til å bli kirker i soknet i tillegg til soknekirken. *Denne utredning* mener at denne utvikling må gjennomtenkes nøye.

²⁹ *Denne utredningens* forslag innebærer større valgmuligheter når det gjelder bygging av kirke enn i nåværende regelverk. Det kan bygges a) kirke godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og nye retningslinjer kap 4.8.1, b) permanent kirkelokale godkjent i medhold av nye retningslinjer, jf kap 4.8.2, som også på visse betingelser kan godkjennes som kirke, c) forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale (sambrukshus/ sambruksrom) godkjent i medhold av nye retningslinjer, jf kap 4.8.2. Også om d) *interimskirke* er det gitt forslag til nye retningslinjer, jf kap 4.8.3, men dette gjelder midlertidige lokaler.

1.7 Overtallige kirker

CASE: Overtallige kirker har til nå vært en lite aktuell problematikk i Den norske kirke. Aktuelle eksempler til nå har vært Jakob kirke i Oslo (som forvaltes av Kirkelig kulturverksted), Korskirken og St. Jacob kirke i Bergen som ikke lenger er i bruk som soknekirker. I 2012 ble spørsmålet tatt opp til behandling om Bredtvet kirke i Oslo skulle utgå som soknekirke og avtale om langtidsutleie inngås mellom Kirkelig fellesråd og Den katolske kirke. I dette inngikk at Bredtvet kirke fra 1. januar 2013³⁰ – som følge av vedtak i Oslo bispedømmeråd om sokneregulering – ikke lenger var soknekirke. Avtale med Den katolske kirke ble inngått 8. april 2013.

- Bør det gis regler som avklarer saksbehandling og myndighetsforhold om nedleggelse av kirker?³¹
- Bør det avklares nærmere om spørsmålet om overtallige kirker skal løses gjennom permanent opphør av bruk, avhendelse (salg), nedleggelse eller nedrivning?³²
- Bør det gis nærmere regler for forvaltningen av kirker som er gått ut av bruk?³³
- Hvor går grensene mellom kirkelig fellesråds myndighet som forvalter av kirkebygget og menighetsrådets ansvar for kirkens bruk?³⁴
- Hvor går grensen for Kirkelig fellesråds myndighet som forvalter av kirkebygget når det gjelder f.eks utlån av kirken på mer permanent basis?³⁵

Det vil dermed for kirkeeier eller kirkebygger være et valg om hva slags bygg man ønsker. Dette skulle med dette være lagt et grunnlag for at det lokalt kan fattes en strategisk og velbegrunnet beslutning om hva slags nye kirke / kirkerom en menighet skal velge. Jf også kap 4.2.1 og 4.5.1 om *enbrukshus/enbruksrom*, kap 4.2.2 og 4.5.2 om *sambrukshus* og kap 4.2.3 og 4.5.3 om *sambruksrom*.

³⁰ Bredtvet kirke er brukt som CASE i kap 4.7.2 for å synliggjøre at overtallige kirker aktualiserer flere handlingsalternativer: 1) bruksendring, 2) salg, 3) nedleggelse. Konsekvenser er trukket når det gjelder Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», jf kap 7.12 - § 25.

³¹ Jf drøftelsene i kap 4.7.2 og forslag til nye retningslinjer for salg og nedleggelse av kirke, kap 4.8.4.

³² I forslaget til retningslinjer for behandling av overtallige kirker er det foreslått prosedyrer for hvordan slike spørsmål kan behandles, jf kap 4.8.4 – særlig § 9.

³³ Dette er vurdert i forbindelse med revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker». Det vises særlig til bestemmelsene om reglens gyldighet for kirker som er gått ut av bruk, jf kap 7.12 - §§ 22-26. Når det gjelder *ansvaret* for kirker som er gått ut av bruk, vises til kap 4.7.3 og 4.7.4 om «Et kirkelig kulturminnefond?».

³⁴ Denne utredning legger til grunn at *ansvaret* for kirkebygget er kirkelig fellesråds på vegne av soknet som eier. Dette følger av kirkeloven § 18, første ledd. Menighetsrådets og prestetjenestens bruksrett er en avgrenset og selvstendig del av dette og foregår innenfor rammen av kirkelig fellesråds ansvar for bygget. Bruksretten gjelder innenfor rammen av kirkelig fellesråds forvaltningsansvar. Kirke departementet har uttalt seg i samme retning 28. januar 2013, se kap 4.7.2, og sier om rammene for fellesrådets disposisjonsrett: «...så langt det er forenlig med regler om bruk av kirken og biskopens tilsynsmyndighet».

Dette innebærer i praksis at kirkelig fellesråd først vil ha *full* disposisjonsrett over en kirke ved at enten a) biskopen ikke lenger forordner gudstjenester i kirken, b) ved at kirken er gått ut av bruk i henhold til Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» §§ 3, 5 og 10 og c) ved at bispedømmerådet har vedtatt sokneregulering som innebærer at kirken ikke lenger er soknekirke (men er kirke i soknet i tillegg til soknekirken) og kirken tas ut av bruk, jf kap 4.7.2 om «gå ut av bruk».

I forbindelse med salg eller nedleggelse er forholdet mellom menighetsråd, fellesråd og biskop foreslått regulert i ny bestemmelse i kap 4.8.4 - § 5.

Ved revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» er kirkelig fellesråd innført som *bruker* av kirken, jf kap 7.7.1 og reviderte regler kap 7.12 - § 14. Kirkelig fellesråds *bruksrett* er her underordnet menighetsrådets bruksrett.

³⁵ Det vises til foregående note. Når kirkelig fellesråd innføres også som *bruker*, jf reviderte regler kap 7.12 - § 13 – kommer bruken av kirken *etter* 1) biskopen, 2) prestens bruk til forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger, 3) menighetsrådets egen bruk og utlån..

Kirkerommet og interiøret

1.8 Planprinsipper

CASE: Det kan registreres to nye «trender» når det gjelder den arkitektoniske utforming av selve kirkerommet:

- Alterpartiet ønskes hevet høyere over gulvnivå.
- Gulvet i «kirkeskipet» ønskes enten skrånet nedover i retning alterpartiet eller utformet som et slags amfi.

Begrunnelsene kan i begge tilfelle være at menigheten skal kunne se bedre.

- Bør det gjelde grenseverdier for høydeforskjeller mellom kirkeskip og alterparti? De største høydeforskjeller i dag er ca. 120 cm og 96 cm.³⁶
- Er det en øvre grense for når alterpartiet går over til å bli en scene og menigheten går over til å bli publikum?³⁷
- Bør det med bakgrunn i gudstjenestereformens målsettinger lages regler for planprinsipper om dette for et kirkerom?³⁸
- Bidrar et gulv skrånet mot alterpartiet til tilstrekkelig fleksibilitet i planløsning og møblering?³⁹

1.9 Galleri

CASE: Kirkeloven setter krav til antall sitteplasser. En tradisjonell løsning for å få flest mulig sitteplasser er gallerier.

Brannforskrifter legger stadig større begrensninger på antall sitteplasser på galleri. Antall sitteplasser reduseres derfor i eldre kirker.

Spørsmål om bruk av gallerier kommer opp for nye kirker når byggearealet er begrenset. De fleste eksempler gjelder etter kirkebrann. Branntomtens form og størrelse legger ofte store begrensninger for det nye bygget som skal reises, f.eks Våler i Solør og Hønefoss.

- Bør det med bakgrunn i gudstjenestereformens målsettinger lages regler for planprinsipper i et kirkerom når det gjelder bruk av publikumsgalleri?⁴⁰

³⁶ I retningslinjene for godkjenning av kirke, jf kap 4.8.1, er bestemmelse om dette foreslått tatt inn i § 12. Bestemmelsen er restriktiv når det gjelder *heving av gulvnivå* for alterparti: «... Når kor/alterparti heves opp fra resten av kirkeskipet/kirkerommet, skal det funksjonelt legges vekt på tilgjengelighet og arkitektonisk legges vekt på at rommet ikke atskilles i en sal og en scene». Se også kommentarene til kap 4.8.1 - § 12.

³⁷ I retningslinjene for godkjenning av kirke, jf kap 4.8.1, er bestemmelse om dette foreslått tatt inn i § 12. Bestemmelsen er restriktiv når det gjelder *skråning av gulv*: «... Når kor/alterparti heves opp fra resten av kirkeskipet/kirkerommet, skal det funksjonelt legges vekt på tilgjengelighet og arkitektonisk legges vekt på at rommet ikke atskilles i en sal og en scene». En bygningsform som kan oppfattes som sal/scene kan imidlertid også ses som en moderne versjon av den klassiske evangeliske kirke med talerstol og auditorium, jf kap 4.1.10 – «tre hovedformer», avsnittet om Harald Olsens artikkel om «Teologi i stein».

³⁸ Slike planprinsipper er nedfelt i forslaget til nye retningslinjer for godkjenning av kirker, jf kap 4.8.1 - §§ 5 - 12. Disse planprinsipper er fulgt opp i retningslinjer om kirkens inventar og utstyr, jf kap 5.7 og kap 6.4.

³⁹ *Denne utredning* legger til grunn at det er vanskelig å uttale noe *generelt* om dette og tar derfor ikke standpunkt til dette spørsmålet. *Denne utredning* legger imidlertid til grunn at retningslinjer for godkjenning av kirker bør ha en bestemmelse om dette. I retningslinjene for godkjenning av kirke, jf kap 4.8.1, er bestemmelse om dette foreslått tatt inn i § 12. Bestemmelsen er restriktiv når det gjelder når det gjelder skråning av gulv: «Når kor/alterparti heves opp fra resten av kirkeskipet/kirkerommet, skal det funksjonelt legges vekt på tilgjengelighet og arkitektonisk legges vekt på at rommet ikke atskilles i en sal og en scene».

- Bør det gis bestemmelser om plassering av orgel og orgelgalleri? ⁴¹

1.10 Flerbruk og fleksibilitet

CASE: Kirkerommet er et stort rom som ofte står ubrukt – ikke minst på hverdager. Bør det legges opp til større fleksibilitet i bruken av rommet?

- Skal et kirkerom kunne avdeles? ⁴²
- Kan f.eks. altertavlen eller alterpartiet tildekkes med et forheng for å kunne bruke rommet til andre formål. I Etne nye kirke er det søkt om å få henge ned en nettvegg foran alterpartiet, slik en bruker til skiller i idrettshaller. Målet er at det bak veggen blir plass til ca. 40 stoler rundt alteret, og at det i hovedrommet blir plass til gymaktiviteter. ⁴³
- Hvilke aktiviteter kan et fradelt kirkerom brukes til? ⁴⁴
- Hvor stor del av et kirkerom kan avdeles? ⁴⁵

1.11 Universell utforming

CASE: Krav til universell utforming er selvsagt i nye kirkebygg. ⁴⁶

- Hvilke føringer skal legges for universell utforming i eldre kirkebygg? ⁴⁷

⁴⁰ Denne utredning foreslår at det i nye bestemmelser for godkjenning av kirkebygg, tas inn bestemmelser om galleri. Det foreslås i kap 4.8.1 - § 12: «Kirke og kirkerom skal gis en universell utforming. Bruk av gallerier for menigheten skal unngås. Galleri for orgel bør ha universell tilgang/heisatkomst...».

⁴¹ Spørsmålet om plassering av orgel og eventuelt orgelgalleri er drøftet i kap 4.1.10 pkt 5 og tatt inn i forslaget til nye retningslinjer for godkjenning av kirker, jf kap 4.8.1 - §§ 3, 11 og 12.

⁴² Denne utredning legger til grunn at nye retningslinjer og regler bør åpne for muligheten til at kirkerom skal kunne avdeles. I forslaget til nye retningslinjer for kirker, jf kap 4.8.1 - §§ 5-7, er derfor følgende bestemmelsene tatt inn: «... planløsningen skal gi mulighet for at selve kirkerommet kan avlukkes fra den øvrige del av bygget» (§ 5), «... kirkerommet skal kunne utvides gjennom å legge eventuelle tilstøtende rom til selve kirkerommet» (§ 6), «... kirkerommet skal kunne avdeles og en del av kirkerommet skal kunne benyttes sammen med eventuelle tilstøtende rom. Dette omfatter ikke kirkens kor» (§ 7).

Jf kap 4.1.10 – pkt 6 om «Kirkebyggets planløsning og sambruk/flerbruk».

⁴³ Denne utredning åpner for at kirkerom kan deles og redegjør for hvilke instanser som bestemmer bruken, men tar ikke standpunkt til hva slags bruk som kan tillates. Se neste note.

Utredningen åpner altså for en løsning som er foreslått for Etne kirke. Det må være opp til det lokale menighetsråd å bestemme hvilke aktiviteter som skal tillates i storrommet (tilstøtende rom + deler av kirkerommet). Se neste note.

⁴⁴ Forslag til ny bestemmelse om at et kirkerom kan avdeles, er fulgt opp i reviderte bestemmelser for bruk av kirker, jf kap 7.12 - § 22, tredje og fjerde ledd: «Reglene gjelder for bruken av kirkerommet. Regler om bruk av andre rom fastsettes av menighetsrådet eller eier... I kirker der kirkerommet og tilstøtende rom kan slås sammen til et storrom, gjelder reglene i §§ 1-18 i de tilfeller der kirkerommet utvides med tilstøtende rom. Når de tilstøtende rom utvides med deler av kirkerommet, gjelder de regler som menighetsrådet har fastsatt». Det vil derfor være menighetsrådet som fastsetter grensene for bruk av tilstøtende rom utvidet med deler av kirkerommet.

⁴⁵ I forslaget til nye retningslinjer, jf kap 4.8.1 - § 7 foreslås: «I planløsningen for en kirke kan det legges opp til at kirkerommet skal kunne avdeles og at en del av kirkerommet skal kunne benyttes sammen med tilstøtende rom. Dette gjelder ikke kirkens kor». Hvor stor del av kirkerommet som kan legges til tilstøtende rom, vil i stor grad være avhengig av arkitektur og indre planløsning.

⁴⁶ Jf kap 4.1.10 – pkt 3 om «Universell utforming».

- I hvor stor grad skal hensynet til universell utforming legges til grunn for endret *arkitektonisk planløsning* i eldre kirkebygg? ⁴⁸
- I hvor grad skal hensynet til universell utforming legges til grunn for *gjennomføring av gudstjenester og kirkelige handlinger* – f.eks for plassering av døpefont og sted for nattverdutdeling? ⁴⁹
- Hvordan gi veiledning i forhold til andre funksjonshemninger enn det som gjelder fysisk tilgjengelighet? ⁵⁰

Kirkerommets inventar og utstyr

1.12 Liturgisk møblering

CASE: Vår lutherske kirke har to sakramenter, dåp og nattverd. Dette betyr at det er inventar og utstyr i kirkerommet som er mer sentrale enn andre. Bør dette legges til grunn når ulike hensyn skal veies mot hverandre? ⁵¹

Bør retningslinjer fastsette bestemmelser om: ⁵²

- ***Alter og døpefont*** som faste innredninger og som har sin plass i kirkerommet uansett hva kirkerommet skal brukes til? Bør det være begrensninger når det gjelder møblering forøvrig i kirkens alterparti? ⁵³
- ***Alteret som inventar og kultsted?*** ⁵⁴ Som kultsted har alteret to funksjoner: offeralter og nattverdbord. Tradisjonelt er dette i kirkens interiør det samme bordet og dermed et fast inventar. Teologisk og liturgisk er det i lutherske kirker fokus på alteret som nattverdbord og felleskapet rundt bordet. Dette fokuset har gjort i de senere år bidratt til løsninger der alteret er et bord som kan flyttes for å gi plass til andre aktiviteter. I

⁴⁷ Denne utredning legger til grunn at disse spørsmål må løses i et samarbeid mellom kirkelige og antikvariske myndigheter og peker på at det her finnes et betydelig potensiale til forbedring når det gjelder prosesser og saksbehandling, jf kap 4.1.11 og kap 4.1.12.

Denne utredning har ikke hatt innsyn i Riksantikvarens og Kirkedepartementets arbeid med å revidere rundskriv T-3/2000. Her gis bestemmelser og regler for saksbehandling for fredede og verneverdige kirker. Denne utredning tar derfor i liten grad opp slike spørsmål. Men det foreslås at spørsmålene utredes særskilt i et samarbeid mellom de berørte parter, jf kap 4.1.12.

⁴⁸ Se foregående note.

⁴⁹ Denne utredning har en omfattende drøfting av kirkens inventar – kor/alterparti, alter, alterring, døpefont, prekestol, sidealter og orgel – i kap 5.5 om «Interiør og kult».

I forslag til nye retningslinjer for godkjenning av kirker er tatt en bestemmelse fra liturgiene om forholdet mellom planløsning og liturgi, jf kap 4.8.1 - § 9: «Planløsningen av kirkerommet skal først og fremst legge forholdene til rette for at gudstjenester, dåp, konfirmasjon, vielse og gravferd kan gjennomføres i samsvar med godkjente liturgier». Med dette blir hva kirken skal brukes til avgjørende for planløsning.

⁵⁰ Se foregående note. Denne utredning anser at slik veiledning hører til kirkens bruk og mener derfor at bestemmelser om dette hører hjemme i liturgiene og i veiledningene til liturgiene. Saken er omfattende omtalt i Gudstjenesteboken (2011), side 7.11-15.

⁵¹ Jf kap 4.8.1 - § 9.

⁵² Jf nye «Regler om kirkens inventar og utstyr», kap 5.7 og kap 6.4.

Alt nytt inventar og utstyr som er omtalt i Gudstjenesteboken (2011) er tatt med i nye retningslinjer. Dermed får bestemmelsene i Gudstjenesteboken (2011) – som ikke omfattes av Kirkemøtets vedtak, men er kommentarer fra Kirkerådets administrasjon – også kirkerettslig legitimitet.

⁵³ Jf kap 5.5 om «Koret/alterpartiet som bygningsdel og kultsted» og revisjon av retningslinjene kap 5.7 og 6.4. Det inventar og utstyr som følger av Gudstjenesteboken (2011), må finne plass i kirkens alterparti. Men det bør samtidig vurderes løsninger i kirkebyggets faste struktur, jf forslaget til repositorium i stedet for løst sidebord ved alteret, jf kap 5.7 - § 1.3, siste ledd.

⁵⁴ Jf kap 5.5.2 om «Alteret som inventar og kultsted».

Frøyland Orstad kirke (2008) og Bogafjell kirke (2012) er altertavlen laget som et slags «høyalter» hvor alterbordet kan skyves inn i og bli en del av. Bør det med henblikk på en utvikling i retning av mer fleksible kirker og kirkerom, gis retningslinjer om alteret? ⁵⁵

- **Sidebord?** Gudstjenestereformen introduserte sidebord for oppbevaring av kalk, disk, vinkanne og brødeske før nattverdbordet dekkes og etter nattverden er avsluttet. Dette er blitt et nytt «møbel» i et ofte trangt alterparti. Kan et skap eller en hylle i stedet gis en slik funksjon? Kan det skilles mellom nye kirker og gamle kirker. Bør de gis retningslinjer for hvor dette kan plasseres i interiøret? ⁵⁶
- **Sidealter?** Det synes stadig mer aktuelt å ta i bruk deler av kirkerommet til mindre samlinger og etablere sidealtre til dette. ⁵⁷
- **Døpefont og dåpsbasseng?** ⁵⁸ I tidligere tiders dåp ved neddykking krevde store døpefonter – gjerne av stein – med fast plassering. Dåp med overøsing er nå gjeldende. Dette gjorde det lettere både med plassering av døpefonten og flytting av døpefonten. I Frøyland Orstad kirke (2008) er det som første gang i en kirke godkjent i medhold av kirkeloven laget en dåpsbasseng knytte til døpefonten. Det blir stadig mer aktuelt med dåp av konfirmanter. Bør det legges til rette for *dåpsbasseng* i nye kirker eller gis bestemmelser om dette?
- **Påskelys?** Liturgien inneholder bestemmelser om bruk og kan også gi bestemmelser om flytting i kirkerommet etter kirkeårstiden. Bør det gis bestemmelser om plassering av påskelys i kirkerommet? ⁵⁹
- **Lystenningssted/lysglobe?** Det bør i så fall fremgå hva et lystenningssted er og hvor det bør plasseres i rommet. Dette kan også ses i sammenheng med påskelys. Kan det være flere Kristuslys i et kirkerom? ⁶⁰

⁵⁵ Denne utredning skiller mellom *permanent* og *løst* inventar. Det legges til grunn at et alter er et permanent inventar. I forslaget til nye «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 1.3 tredje ledd, er det tatt inn følgende bestemmelse: «Hovedalteret er et permanent inventar i kirkerommet og kan ikke fjernes, flyttes eller tildekkes». Med «tildekkes» menes selvsagt ikke alterduk, men en usynliggjøring av alterbordet. Dette innebærer at det vil være tvilsomt om disse regler åpner for den løsning som er valgt i Frøyland Orstad kirke og Bogafjell kirke, jf kap 5.7 - § 1.3, tredje ledd.

⁵⁶ *Sidebord* er tatt inn i «Regler om kirkens utstyr», jf kap 6.4 - § 2.3 andre ledd: «Til alterne kan et sidebord tas i bruk til alterutstyret ... Sidebordet kan settes frem før gudstjenesten og fjernes når gudstjenesten er avsluttet...». I stedet for et løst inventar, kan dette bruksbehovet også løses gjennom en nisje i veggen enten foran eller bak i kirken. Slike *repositorium* var vanlige i middelalderkirker til dette bruksformål, jf kap 5.7 - § 1.3 sjuende ledd: «I stedet for løst sidebord for oppbevaring av alterutstyret før og etter det er i bruk i gudstjenesten, kan det bygges et repositorium som en nisje i veggen med samme bruksområde som et løst sidebord».

⁵⁷ Jf kap 5.5.6 om «Sidealter». *Sidealter* er tatt inn i «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 1.3 femte ledd: «Sidealter kan være et permanent inventar. Sidealter kan brukes av menigheten samtidig med at liturgen bruker enten hovedalteret eller bordalteret. Ved et sidealter kan legges til rette for mulighet til å knele og tenne lys».

⁵⁸ Jf kap 5.5.4 om «Døpefonten som inventar og kultsted». *Døpefont og dåpsbasseng* er tatt inn i «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 1.7: «Døpefonten er et permanent inventar i kirkerommet. ... I forbindelse med arrangement som krever plass i koret/alterpartiet, kan døpefonten fjernes midlertidig. Dette forutsetter samtykke fra vedkommende menighetsråd ... Dåpsbasseng kan inngå i kirkerommet som permanent inventar». Denne utredning tar ikke standpunkt til spørsmålet om dåpsbasseng, men tar dette med for å legge til rette for drøftelse av spørsmålet i den videre behandling av utredningen. Derfor settes «dåpsbasseng» i ().

⁵⁹ *Påskelys* er tatt inn i forslaget til «Regler om kirkens utstyr», jf kap 6.4 - § 2.3 fjerde ledd: «Ved hovedalteret kan det i tiden mellom 1. påskedag og Kristi Himmelfartsdag være et påskelys ⁵⁹ i egen stak ved siden av alterbordet. Dersom kirken har et bordalter, kan påskelyset plasseres ved bordalteret når dette er i bruk. Resten av kirkeåret kan lyset plasseres ved døpefonten».

⁶⁰ *Lysglobe* kan være både fast inventar og løst utstyr. Menigheten kan selve velge løsning. I forslaget til «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 1.10: «I kirkerommet kan en lysglobe inngå som et permanent inventar». I forslaget til «Regler om kirkens utstyr», jf kap 6.4 - § 2.7: «I kirkerommet kan en lysglobe inngå også som utstyr».

- **Lys på alteret?** Det må sies noe i forhold til lys på alteret i gamle kirker, hvor en har tatt i bruk et fremskutt alter som nattverdbord. Kan det tenkes lys samtidig på alteret og på nattverdbordet, eller skal lysene kun brenne på det «aktive» alteret? ⁶¹
- **Talerstol og lesepult?** Gudstjenestereformen introduserte taler som et nytt element med plassering i alterpartiet. Kan og skal talerstol og lesepult slås sammen til ett «ordets sted»? ⁶²
- **Stol for liturgen?** Gudstjenestereformen innførte at presten i store deler av gudstjenesten ikke skal stå ved alteret: under gudstjenestens innledning, under skriftlesningene og under forbønnen når denne ledes av medliturg. Det vil derfor være behov for en stol – sentralt plassert – som også markerer liturgens posisjon. Skal dette være en *egen* stol eller kan en eksisterende stol brukes? ⁶³
- **Alterring?** ⁶⁴ En oppfatning om at noen steder i kirken er mer «hellig» enn andre knyttet gjerne til «innenfor» eller «utenfor» alterringen. ⁶⁵ I eldre kirker er det nå eksempler på at alterringen enten fjernes, åpnes på midten eller gjøres løs slik at den flyttes når den ikke er i bruk. Gudstjenestereformen innførte intinksjon utdelingsform og dette har redusert bruken av alterring betydelig. Kan alterringen etter hvert få et musealt preg?
I nye kirker er alterringen ofte løs og kan derfor flyttes når den ikke er i bruk. Har den etter hvert fått et mer funksjonelt preg og er den i ferd med å svekkes som fast kirkeinteriør?
- **Prosesjonskors?** Prosesjonskors med to prosesjonslys er kommet inn som en del av liturgien. En veiledning om liturgisk inventar bør ha med forslag til plassering av

Lystenningssted er tatt inn i forslaget til «Regler om kirkens utstyr», jf kap 6.4 - § 2.7: «Det kan også etableres et en annen form for lystenningssted på et egnet sted i kirkerommet. Både ved lysglobe og lystenningssted kan det legges til rette for muligheten til å knele».

Bruk av lys er tatt inn i forslaget til «Regler om kirkens utstyr», jf kap 6.4 - § 2.7: «Bruken av lys er symbolmettet. Lys synliggjør Guds nærvær og er et uttrykk for menneskers bønn, takk, sorg og håp. Når et kirkerom ikke er i gudstjenestelig bruk, men er åpen for besøkende, bør et levende lys synliggjøre Guds nærvær i kirkerommet. Det bør i kirkens åpningstid være ett slikt lys i kirkerommet, enten på alteret, ved døpefonten eller i påskelyset. Har kirkerommet lysglobe, vil i tillegg lyset i midten av globen ha den samme symbolfunksjon».

⁶¹ I forslaget til «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 1.3, tredje og fjerde ledd er det tatt inn følgende bestemmelser om bruk av lys: «Når hovedalteret brukes, skal et eventuelt permanent alterbord ikke tas i bruk, være pyntet eller ha tente lys». «Når bordalteret brukes, skal hovedalteret ikke tas i bruk, være pyntet eller ha tente lys». Dette er i samsvar med Gudstjenesteboken (2011).

⁶² Jf kap 5.5.5 om «Prekestol og lesepult». I forslaget til «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 1.6, er det tatt inn følgende bestemmelse om lesepult og talerstol for medliturg: «Prekestol og lesepult er hver for seg permanent inventar i kirkerommet. Prekestol og lesepult kan også være samme inventar og brukes som Ordets sted i kirkerommet». «Talerstol for medliturg kan enten være et permanent inventar i kirkerommet i tillegg til lesepulten eller løst utstyr. Når prekestol og lesepult er samme inventar, bør medliturg ha en egen talerstol».

⁶³ I forslaget til «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 1.5, er det tatt inn følgende bestemmelse om stoler for liturg og medliturg: «I koret/alterpartiet skal det som permanent inventar inngå egne stoler for tjenestegjørende liturg og medliturger».

⁶⁴ Jf kap 5.5.3 om «Alterringen som inventar og kultsted». I forslaget til «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 1.4, er det tatt inn følgende bestemmelse om alterringen: «Alterringen foran kirkens hovedalter er et permanent inventar i kirkerommet. Alterringen består av knefall og støtteskranke, og utformingen vil variere avhengig av bl.a. korets/alterpartiets form og alterets plassering. Alterringens form kan være linjær, halvsirkelliknende eller bestå av to knefall på hver side av alteret. Midtpartiet på alterringen kan fjernes enten permanent eller midlertidig. Er alterringen ikke åpen på midten, skal den ved bruk kunne åpnes på midten. I forbindelse med arrangement som krever plass i koret/alterpartiet, kan alterringen fjernes midlertidig. Dette forutsetter samtykke fra vedkommende menighetsråd...».

⁶⁵ Spørsmålet er drøftet i kap 5.4. «...Denne innholdsbestemmelse er også kriteriet for at det i et kirkerom kan skilles mellom det sentrale og mindre sentrale for kirkens bruk. Innholdsbestemmelsen fører imidlertid ikke til at det kan differensieres mellom det «mindre hellige», «hellige» eller «mer hellige» i et kirkerom ... Alt er dermed «like» vigsløst og hellighet. At det i folks oppfatning kan være annerledes, er en annen sak. Kirken må her legge sin egen oppfatning til grunn for forståelsen av kirkerommet».

prosesjonskorset før og under gudstjenesten. Det bør ha en skikkelig fot, slik at det ikke blir henslenget et sted.⁶⁶

- ***Ikoner?*** Etter hvert inngår et eller flere ikoner som en del av kirkeinteriøret. Disse vil i en luthersk kirke ha en helt annen funksjon og meningsinnhold enn i en ortodoks kirke. Riksantikvaren har bedt biskopene om en vurdering av ikonets plassering i norske kirker.⁶⁷

1.13 Lyd og bilde

CASE: Nye og gamle kirker er i dag en utfordring når det gjelder audiovisuelle løsninger. Det gjelder monitører, prosjektorer, høyttaleranlegg, pc og miksepulter. Det har også nylig vært reist spørsmål om å felle ned en berørings skjerm i alteret som erstatning for alterboken. I Frøyland Orstad kirke (2008) er etterklangstiden 1 sekund. Dette betyr at det ikke er romklang f.eks for sang eller instrumental musikk. Dette valget er gjort fordi det kun var ønskelig med elektronisk styrt lyd.

- Bør det nedfelles regler angående akustikk som ivaretar ulike akustiske hensyn?⁶⁸
- Bør det tillates prosjektorer og lerret for prosjekter som faste eller flyttbare installasjoner i gamle og nye kirker?⁶⁹

Kirkens bruk

1.14 Kirkemøtets regler

CASE: Hvordan bør Kirkemøtets «Regelverk for bruk av kirker» revideres? Hvilke problemstillinger er de mest aktuelle og nødvendige?

- Bør reglene omfatte *alle* kirker og kirkelokaler som er vigslet?⁷⁰
- Bør reglene omfatte *hele* kirkebygget eller bare kirkerommet?⁷¹
- Bør reglene omfatte *alle former* for bruk?⁷²
- Bør reglene omfatte *flere brukere*?⁷³

⁶⁶ *Prosesjonskors* er tatt inn i forslaget til «Retningslinjer om kirkens utstyr», jf kap 6.4 - § 2.3 tredje ledd: «Ved alter som brukes, skal det være en gulvholder for prosesjonskors og prosesjonslys». En gulvholder kan enten være «et hull i gulvet» eller et løst inventar. § 2.4 fastsetter: «Når prosesjonskorset ikke er i bruk, kan det enten plasseres permanent bakerst i kirken ved inngangen, ved døpefonten eller ved hovedalteret».

⁶⁷ *Ikoner* er spesielt omtalt i kap 5.6.3. I forslaget til «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 1.11, er det tatt inn følgende bestemmelse om ikoner: «I kirkerommet kan ikon inngå som permanent inventar». Bispemøtets uttalelse (sak BM 16/08) er gjengitt i kap 5.6.3.

⁶⁸ *Akustikk* har fått en egen bestemmelse i forslaget til «Regler for godkjenning av kirke», jf kap 4.8.1 - § 11: «Kirkerommet skal og gode akustiske vilkår for menighetens salmesang, korsang, orgelspill og instrumentalmusikk». Det er på denne bakgrunn tvilsomt om løsningen i Frøyland Orstad kirke ville kunne godkjennes i medhold av denne bestemmelse.

⁶⁹ I forslaget til «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 12, er det tatt inn følgende bestemmelse om projeksjonsskjerm: «Ved alteret eller i kirkeskipet kan det enten som permanent inventar eller midlertidig utstyr plasseres en uttrekkbar projeksjonsskjerm. Denne skal kun trekkes ut når den skal brukes». Tilsvarende bestemmelse er tatt inn i forslaget til «Regler om kirkens utstyr», jf kap 6.4 - § 2.8.

⁷⁰ Jf kap 7.2.1 og 7.4. *Denne utredning* utvider reglene til å gjelde alle kirker og den kirkelige bruk av vigslede lokaler.

⁷¹ Jf kap 7.2.2 og 7.5. *Denne utredning* viderefører i hovedsak at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» gjelder kirkerommet.

⁷² Jf kap 7.2.3 og 7.6. *Denne utredning* utvider reglene til å gjelde alle former for bruk.

⁷³ Jf kap 7.2.4 og 7.7. *Denne utredning* utvider reglene til å gjelde alle brukere.

- Bør bestemmelsene om når reglene gjelder og ikke gjelder, være tydeligere? ⁷⁴
- Hvilke spørsmål hører henholdsvis inn under Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og nye «Regler om kirkens inventar og utstyr»? ⁷⁵

Kirkeklokkene

1.15 Bruk av kirkeklokkene

CASE: Nåværende regler gir ikke anledning til å bruke kirkeklokkene ved en kirkekonert eller et annet arrangement som ikke inneholder klare liturgiske elementer så som tekstlesning, tale, bønn og salmesang.

- Bør reglene endres slik at det kan ringes ved all bruk av kirkerommet ⁷⁶

Nåværende regler inneholder ikke bestemmelser om bruk av kirkeklokker som deltagelse i aksjoner eller som støtte til demonstrasjoner.

- Bør reviderte regler legge ned forbud mot, være er avgrensende til eller åpne for denne type bruk av kirkeklokkene ⁷⁷

⁷⁴ Denne utredning tar sikte på å avvikle nåværende rettstilstand der «reglene får anvendelse ... så langt det passer» for kirker/lokaler som er vigslet til kirkelig bruk. Jf forslaget i reviderte regler i kap 7.12 - §§ 22-26. Her bestemmes når reglene gjelder og når reglene ikke gjelder.

⁷⁵ Dette spørsmål er bredt drøftet i kap 7.2.5 og kap 7.10.

⁷⁶ Denne utredning går inn for å regulere bestemmelsene om bruk av kirkens klokker når det gjelder kirkekonserter i samsvar med innarbeidet praksis de fleste steder, jf kap 8.3 - § 7: «Sammenringing kan skje med en eller flere av klokker, også dersom konserten ikke inneholder liturgiske elementer, så som tekstlesning, tale, bønn og salmesang».

⁷⁷ Denne utredning legger til grunn at det bør innføres forbud mot bruk av kirkens klokker i forbindelse med aksjoner og demonstrasjoner, jf kap 8.3 - § 9: «Kirkeklokkene er til kirkelig bruk, jf § 2. Ringing med kirkens klokker kan ikke benyttes for å markere deltagelse i aksjoner eller som støtte til demonstrasjoner».

Kapittel 2 – Kirkens annerledeshet

2.1 Hva er en kirke?

En kirke er en godkjent bygning⁷⁸ eller et godkjent rom i en bygning⁷⁹

- som er vigslet til gudstjenestelig bruk
- som fortsatt brukes til dette formål
- eller som opprettholdes som kirke også etter at slik bruk er opphørt

Det er dermed tre forhold som er grunnleggende for at en bygning eller et rom skal regnes som kirke: *godkjennelse*,⁸⁰ *vigsling*⁸¹ og *bruk*.⁸² Alle vigslede kirker/kirkerom og deres bruk omfattes av biskopens *tilsyn*.⁸³

⁷⁸ De aller fleste kirkebygninger *eies av soknet*, jf kirkeloven § 17, tredje ledd. Dette ble formalisert i Lov om Kirke og Kirkegaarde av 3. august 1897 (§ 21) og videreført i senere kirkelovgivning.

Det var inntil 2013 tre *privateide* soknekirker: Gamlebyen kirke i Oslo eies av Oslo hospital, men kirkelig fellesråd har sagt opp leieavtalen. Løkken kirke i Sør-Trøndelag var eid av Orkla inntil 2012, men ble da overdratt til soknet. Lovisenberg kirke i Oslo eies av Diakonissehuset, men er fra 1. september 2013 ikke lenger soknekirke, men kirke i et nytt storsokn i Oslo sentrum.

Det finnes imidlertid en rekke *privateide* kirker som ikke er soknekirker, hvorav kan nevnes som eksempler: Akershus slottskirke i Oslo, Austrått borgkapell i Ørland, Bakkebø kirke i Eigersund, Bømle gamle kyrkje, Bønsnes kirke i Hole, Fiskarkapellet på Maihaugen, Fiskum gamle kirke, Gaupne gamle kyrkje, Hestad kapell i Gaular, Holdhus gamle kyrkje i Fusa, Hospitalskirken i Trondheim, Hove kyrkje i Vik, Hustad kirke i Inderøy, Lo kirke i Trondheim, Logtun kirke på Frosta, Lysekloster kapell i Os, Moster gamle kyrkje, Nonneseter klosterkapell, St. Jacobs kirke i Bergen.

Privateid er også tidligere *kapeller* som er eiet av kapellforeninger, stiftelser, organisasjoner e.l.

Fjellkirkene, sportskapellene og institusjonskapellene er i dag de største grupper *privateide* kirker.

Stavkirkene som er eiet av Fortidsminneforeningen utgjør sammen med kirker på museer en spesiell gruppe.

Nidaros domkirke omfattes ikke av kirkelovens § 17, tredje ledd som eiet av soknet og ”må formodentlig betraktes som en egen offentlig stiftelse” (Kr. Hansson: Norsk kirkerett. 1955, side 185).

Kirken på Svalbard er også i en spesiell kirkerettslig situasjon siden kirkeloven ikke gjelder for Svalbard.

⁷⁹ De aller fleste slike *kirkerom* er i *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler for et distrikt* som godkjennes av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13 andre ledd og *interimskirker* som godkjennes i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

Dette kan være alt fra en selvstendig kirkebygning (f.eks en fjellkirke), et kapell som del av en bygning (f.eks et institusjonskapell) eller et flerbruksrom i en bygning (f.eks en gymnastikksal i en skole).

⁸⁰ Kirker godkjennes av departementet i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. *Forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler*, godkjennes av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13 andre ledd.

Interimskirker godkjennes av prosten i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

Nedleggelse av kirker godkjennes av departementet i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Det finnes ingen bestemmelser om nedleggelse av *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og *interimskirker*.

⁸¹ Vigsling av kirker godkjent av departementet foretas av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd. § 13, andre ledd gir biskopen myndighet til å gi tillatelse til at *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* vigsles til kirkelig bruk. Det sies intet i denne bestemmelse om *hvem* som skal lede vigslingen. Prosten kan i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j) «samtykke i at forsamlingslokaler ... innvies som interimskirker». Det sies heller ikke her noe om *hvem* som skal lede vigslingen. Om vigsling, se kap. 4.6.

⁸² Bruken av en vigslet kirke eller et vigslet lokale/rom er dels regulert i tjenesteordning for menighetsprester § 2 og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991). Det er viktig å være oppmerksom på at Kirkemøtets nåværende «Regler for bruk av kirker» *kun* gjelder for bruken av kirkerommet. Reglene som er fastsatt i medhold av kgl.res. 25. oktober 1991 gir fullmakt til å gi regler *utenom* de forordnede gudstjenester og

Bruk av en godkjent og vigslet kirke innebærer flere former for bruk.⁸⁴ *Formalisert bruk* innebærer at biskopen har forordnet gudstjenester⁸⁵ i bygningen eller i rommet og at prestene derfor har plikt og rett til å bruke kirkene til gudstjenester og kirkelige handlinger.⁸⁶ Dersom slik formalisert bruk opphører, regnes bygningen fremdeles som kirke dersom den er i *faktisk bruk*, dvs at en prest eller et menighetsråd på selvstendig initiativ bruker den til å avholde gudstjenester, møtevirksomhet, kulturarrangementer eller forrette kirkelige handlinger. Dersom *både* formalisert og faktisk bruk opphører, kan en *alternativ bruk* videreføres – dvs at andre enn soknet har en kirkelig bruk. Dersom både formalisert, faktisk og alternativ bruk opphører, regnes bygningen fortsatt som kirke dersom den er opprettholdt som kirkebygning.⁸⁷ En kirke som er gått ut av bruk, regnes som opprettholdt som vigslet kirkebygning inntil det er fattet vedtak om nedleggelse.

Kirkemøtet «Regler for bruk av kirker» gjelder for alle vigslede kirker, dvs for en kirke som er i formalisert, faktisk bruk, alternativ bruk og for kirker som er opprettholdt som kirke etter at de har gått ut av bruk.⁸⁸ Siden bruken av *alle* vigslede kirker og kirkerom omfattes av

kirkelige handlinger. Den lovendring som Stortinget vedtok 21. mai 2012 inneholder ikke en slik begrensning i Kirkemøtets myndighet. § 20, tredje ledd lyder nå: «Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene». Om dette, se kap 7.3.

⁸³ Biskopens tilsyn med bruken av alle vigslede kirker er hjemlet i tjenesteordning for biskoper § 5, andre ledd: «Biskopen fører tilsyn med bruk av kirkene ...». Det samme følger også av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 1, tredje ledd.

⁸⁴ For nærmere redegjørelse av «bruk» – «formalisert bruk», «faktisk bruk», «alternativ bruk», «ikke-bruk» – se kap 4.7.2.

⁸⁵ Tjenesteordning for biskoper § 3 fastsetter at «Biskopen forordner gudstjenester i bispedømmets ... og beslutter hvor mange gudstjenester det skal holdes i den enkelte kirke og annet gudstjenestested». Dette innebærer at biskopen kan forordne gudstjenester også andre steder og i andre lokaler enn i kirkene - jf *annet gudstjenestested*. Det er ikke biskopens forordning som gjør lokalet til en kirke, men godkjenningen og vigslingen.

⁸⁶ Plikten og retten fremgår av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 10, Tjenesteordning for proster § 5 bokstav a) og Tjenesteordning for menighetsprester § 2, jf § 11.

⁸⁷ Den største gruppe av disse er de stavkirkene som eies av Fortidsminneforeningen. En mindre gruppe kirker er eiet av vedkommende museum. Flere av disse kirkene brukes – jevnlig eller sporadisk – allikevel til gudstjenester, visser, dåp og konserter m.v.

Etter hvert har også noen tidligere soknekirker kommet i denne kategori: Jakob sokn i Oslo ble nedlagt i 1984 og etter dette ble det ikke lenger forordnet gudstjenester i kirken. Det ble imidlertid ikke fremmet sak om nedleggelse av kirken. Kirken fortsatte som Kulturkirken Jakob i regi av Kirkelig kulturverksted.

Korskirken, St.Jacob og Nykirke i Bergen gikk ut av bruk som soknekirke da fire sokn i Bergen ble slått sammen i 2001. Korskirken drives av Kirkens Bymisjon. St.Jacob er studentkirke og Nykirke er barnekatredral. Det er ikke fremmet sak om nedleggelse av disse kirkene, men det er lagt til rette for spesialisert kirkelig bruk.

Vår Frue sokn i Trondheim ble nedlagt i 2005 og slått sammen med Nidaros domkirkes sokn. Det er fremdeles forordnet gudstjenester i kirken, men disse ivaretas i hovedsak av Kirkens Bymisjon som sammen med soknet driver prosjektet "Døgnåpen kirke". Menighetsrådet er prosjekteier og Kirkens Bymisjon er prosjektdriver. I Oslo vil både Bredtvet, Markus og Gamlebyen kirke gå ut av bruk i 2013 uten at det er klarlagt om og tilfelle hvordan en kirkelig bruk av kirkene skal videreføres (unntatt Bredtvet).

⁸⁸ Således gjelder reglene i en viss forstand – dvs de «kommer til anvendelse ... så langt det passer» – *også* for stavkirkene som er eiet av Fortidsminneforeningen, privateide kirker som er opprettholdt som kirker og soknekirker som er gått ut av formalisert og faktisk bruk av soknet selv (f.eks Kulturkirken Jakob i Oslo). Nåværende regler er imidlertid ikke tilpasset disse særskilte rettsforhold, f.eks stavkirkenes karakter av primært å være kulturminner. Dette innebærer en uklar rettslig tilstand. Det er heller ikke lagt tilfredsstillende kirkerettslig til rette for bruken av Kulturkirken Jakob kirke fordi nåværende regelverk forutsetter at et menighetsråd har ansvar for bruken av kirker. Dette samsvarer ikke med den faktiske situasjon for kirken. Endringen 21. mai 2012 i kirkeloven § 20, tredje ledd hvor «Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene» åpner muligheter for å utarbeide særskilte regler som er tilpasset disse forhold. Ved kgl.res. 13. september 2001 er det dessuten gitt hjemmel for at det kan etableres særskilte forvaltningsorgan med ansvar for slike kirker.

biskopens tilsyn, kan det oppstå en del uavklarede forhold. ⁸⁹ For *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler for et distrikt og interimskirker* kommer reglene «til anvendelse ... så langt det passer». ⁹⁰

Som kirke regnes ikke

- en kirke som er vedtatt solgt i medhold av kirkeloven § 18, andre ledd eller vedtatt nedlagt i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd ⁹¹
- en bygning/et rom som er innviet/vigslet, som har gått ut av bruk og som ikke er opprettholdt som kirkebygning. ⁹²

Dette innebærer at f.eks en kirkeruin eller kirketuft ikke regnes som kirke. Hamardomen (Vernebygget over domkirkeruinene) har her en mellomstilling. ⁹³

2.2. Kirkebygningens / kirkerommets annerledeshet

Kirke brukes i to betydninger:

- om *bygningen* hvor menneskene/menigheten samles til gudstjeneste.
- om menneskene/*menigheten* som Guds folk

Kirken er stedet der kirken samles. (Augustin).
--

⁸⁹ Biskopens tilsyn omfatter med dette også f.eks bruken av stavkirkene og Kulturkirken Jakob. Et enda mer spesielt eksempel er Bredtvet kirke i Oslo. Den katolske kirkes avtale med Oslo kirkelige fellestråd om langtidsleie av kirken, innebærer at bruken av kirken fortsatt – formelt – står under tilsyn av Oslo biskop. Saken er bredt belyst i kap. 4.7.2.

⁹⁰ Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 2, bokstav a).

⁹¹ En solgt eller nedlagt kirke – som ikke rives eller bygges om – kan i prinsippet fortsatt benyttes til kirkelige formål etter slaget eller nedleggelsen, men regnes ikke som vigslet kirkebygning. Det finnes ingen eksempler på dette i Den norske kirke.

⁹² I denne kategori kommer mange kirkeruiner og kirketufter. Disse er ikke opprettholdt som kirkebygning (de er jo ruiner!), men flere av disse brukes allikevel til ekstraordinære gudstjenester (dvs gudstjenester som ikke er forordnet av biskopen), viselser og dåp. Det holdes også ekstraordinære gudstjenester (f.eks friluftsgudstjenester) andre steder enn i kirketufter og kirkeruiner. Dåpsliturgien (2011) uttrykker at ”dåp forrettes normalt i hovedgudstjenesten. Dåp kan også finne sted i en egen dåpsgudstjeneste”. Dette innebærer i praksis at det i kirketufter eller kirkeruiner hvor det normalt holdes gudstjenester, også forrettes dåp.

Liturgien for vigsel (1990) uttrykker at ”handlingen finner sted i kirken eller et annet gudstjenestested som etter biskopens avgjørelse kan brukes til vigsel”. De fleste biskoper har utarbeidet en egen oversikt over hvilke kirketufter/kirkeruiner som kan brukes ved vigsel utenfor kirkehuset. Andre biskoper overlater dette til lokalt skjønn og henviser til at der det forrettes gudstjenester, kan det også foretas vigsel.

⁹³ Hamardomen er som middelalderkirke vigslet i katolsk tid. Ingen kirker i Norge ble vigslet på nytt ved reformasjonen. Ruintilstanden for Hamardomen – og andre kirkeruiner – innebar ingen «avvigsling». Ved åpningen av vernebygget i 1998 var det et spørsmål om Hamardomen med dette ble gjenopprettet – eller skulle gjenopprettes – som kirke. Det ble vurdert som uaktuelt å foreta noen ny vigsling – selv om kirken hadde vært ute av bruk siden brannen i 1567 og vernebygget må vurderes som en vesentlig ombygging. Hamardomens «mellomstilling» i kirkerettslig forstand innebærer at den er gått ut av bruk (i 1567!), er vigslet, men ikke opprettholdt (eller gjenopprettet) som kirke. Den er altså i kirkerettslig forstand nedlagt som kirke – uten at det er fattet noe vedtak om dette. Det er 400 års ruintilstand som innebærer at den – i likhet med andre kirkeruiner – anses som ikke opprettholdt og dermed nedlagt. Biskopen har forordnet 12 årlige gudstjenester der, dvs i kirkerettslig forstand på «annet gudstjenestested». Hamardomen omfattes derfor ikke av kirkelovens bestemmelser, biskopens tilsyn og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker». Også andre kirkesamfunn og livssynssamfunn har (kan ha) arrangement der, men det er til nå ikke vært holdt gravferder i regi av Human-etisk forbund. Hamardomen forvaltes av Hedmarksmuseet.

Grunnlaget for *kirke* i begge betydninger er troen på *Gud* og troen på at Gud er nærværende. *Kirke* er dermed både et bygg/rom (latin: «domus»), et menighetens hus (latin: «domus ecclesiae») og et gudshus (latin: «domus Dei»). Hver for seg – og sammen – gjør disse elementer *kirkebygningen* til et annerledes bygg og *kirkerommet* et annerledes rom.⁹⁴

To perspektiver kan anlegges på kirkebygget/kirkerommets annerledeshet:

- Annerledesheten *i menneskers oppfatning*
- Annerledesheten *i seg selv*

Begge perspektiver kan anlegges på kirken både som bygg («domus»), menighetens hus («domus ecclesiae») og gudshuset («domus Dei»).

Annerledesheten *i menneskers oppfatning* kommer til uttrykk både i *byggets kropp* og *byggets ånd*. Annerledesheten er menneskeskapt. Byggets kropp er sprunget ut av og formet av menneskers historie som kirkebyggere, menighetsdannere og gudstilbedere. Annerledesheten varierer derfor med tid og sted. Byggets ånd forkynner til enhver tid denne annerledesheten om hva *kirke* er både som bygg («domus»), menighetens hus («domus ecclesiae») og gudshus («domus Dei»).

En slik subjektiv innfallsvinkel alene gir allikevel en *for snever* innfallsvinkel. En kirke er også noe i kraft av *seg selv*. Det gjelder både byggets kropp og byggets ånd. Dette gjelder ikke bare for kirkebygg / kirkerom. Det gjelder også for andre bygninger og rom som er knyttet til menneskers liv og virke opp gjennom historien – og henger gjerne sammen med både bygningens alder og karakter. De har en egen utstråling i kraft av *seg selv*. Et *kirkebygg* forkynner noe i *seg selv* – både om bygget, om menigheten som samles der og om Gud som er nærværende der. Det forteller noe som er *sant* uavhengig av menneskers oppfatning.

2.2.1 Bygningen/rommet «domus» som historisk vitnesbyrd og kilde til kunnskap og erkjennelse

Kirkebygget («domus») er i *seg selv* et historisk vitnesbyrd og en kilde til kunnskap og erkjennelse.

”Kirkene med inventar og omgivelser synliggjør vesentlige sider ved vår kulturhistorie, stilhistorie, materialbruk og håndverkstradisjoner fra middelalderen og frem til vår egen tid. Kirkebyggene har en sentral plassering i kulturlandskapet. Kirkene og deres omgivelser innehar dokumentasjon og kunnskapspotensiale som vi ikke finner andre steder. Kirkebygningene representerer kontinuitet og de var, er og vil fortsatt være av våre mest verdifulle kulturminner.” (Rundskriv fra MD og FAD T-3/2000). Som sådan representerer kirkene noe i *seg selv*. Dette gjelder også kirken som sakral bygning.

”Kirkebygget og dets utsmykning er i *seg selv* en kilde til tro for stadig nye generasjoner – samtidig som det er av stor betydning som ramme om det kristne trosliv, de kirkelige handlinger og som kilde til opplevelse”. (Rundskriv fra MD og FAD T-3/2000)

⁹⁴ Se bl.a: Johan Unger: Guds eller församlingens. Samfunden och deras byggnader. I: *Kyrkorummet – kulturarv och gudstjänst*. Peter Bexell och Gunnar Weman (red). 2008. Side 345-357.

«Ingen annen bygningstype har hatt så stor kulturhistorisk betydning som våre kirker. I norsk historie har kirken vært møtepunktet mellom det private og det offentlige, mellom det lokale, det nasjonale og det internasjonale. Byggingen av en ny kirke var et felles spleiselag for hele lokalsamfunnet. Mye omsorg, omtanke og kjærlighet ble lagt ned. De beste arkitekter, byggmestere, kunstnere og håndverkere ble engasjert – til glede for de som reiste kirkene og for oss som besøker dem i dag». ⁹⁵

Kirkene er derfor viktige kulturminner. I Norge er kirkenes betydning i så måte meget stor fordi det finnes relativt sett så få andre bevarte bygg fra så tidligere perioder i vårt folks historie. Det er derfor både riktig og naturlig at kirkene ikke bare omfattes av den kirkelige lovgivning, men også av lovgivningen på kulturminneområdet.

Når spørsmålet om overtallige kirker etter hvert blir en aktuell problemstilling også i vårt land, ⁹⁶ kommer også en annen viktig side ved kirkebyggets («domus») karakter som kulturminne frem. Kirkene er både «domus» og «domus i bruk». Kirkene både vernes gjennom bruk og bruken er viktig å verne. En verneverdig kirke er altså ikke «bare» et fysisk objekt, men en bygning i funksjon. Det bør derfor være et viktig delmål i kulturminnevernet at kirker ikke går ut av bruk. «Vern gjennom bruk» er blitt en viktig side ved kulturminnepolitikken generelt i vårt og blir etter hvert også stadig mer aktuelt for kirkene.

2.2.2 Bygningen/rommet som menneskenes kultsted («*Domus Ecclesiae*») ⁹⁷

Kirken er innviet til bruk for ... *menighetens oppbyggelse*. (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 1). Kirke i betydningen «menigheten som Guds folk» innebærer at kirkebygningen er *menighetens hus* («*domus ecclesiae*»). Menigheten er de mennesker som er samlet om Ord og sakrament og som omtales i den apostoliske trosbekjennelse som «... *de helliges samfunn*». Den augsburgske konfesjon uttrykker i artikkel VII at «...det alltid vil bestå en hellig kirke. Kirken er med dette de helliges samfunn, hvor evangeliet læres rent og sakramentene blir forvaltet rett». Det er *bruken* som helliger kirkebygningen og som gjør menneskene som samles der til et hellig samfunn. Bruken gestalter derfor også «kirke» i betydningen: menigheten som Guds folk.

”Søndag etter søndag tar et gudstjenestefeirende *vi* synlig skikkelse i den lokale menigheten. Men det synlige *vi* er større enn som så. Det favner alle som feirer gudstjeneste i vår egen kirke og i søsterkirker i vårt eget land. Det lokale felleskap inngår i et verdensomspennende *vi* hvor millioner av mennesker samles til gudstjeneste over hele jorden”. (Gudstjenesteboken 2011. Pkt 6.4).

«Vi er Guds hus og kirke nu,
bygget av levende stener»

(Norsk Salmebok 689 vers 3)

Denne kvalitetsdefinisjonen av bygningen/rommet som menighetens kultsted må suppleres med en kvantitetsdimensjon: den brede folkekirkelige i deltagelsen ved dåp, konfirmasjon, vielse og gravferd i vårt land øker kirkebygningens betydning som samlingssted og kultsted.

⁹⁵ Oddbjørn Sørmoen i innledning til bokverket «Kirker i Norge».

⁹⁶ Se kap 4.7.

⁹⁷ «*Domus ecclesiae*» brukes her teologisk for å beskrive bygningens funksjon. Begrepet kan også brukes som typebetegnelse på de første kristne huskirker (det ombygde og utvidede bolighus) i den tidligste periode i Romerriket før kirkene ble selvstendige bygninger. Se også Gudstjenesteboken (2011), side 6.16, pkt 3.

Disse dimensjoner kommer også til uttrykk i lovverket. For det første gjennom Grunnlovens bestemmelse i ny § 16 om at «*Den norske kirke ... forbliver Norges Folkekirke*». For det andre gjennom formålsbestemmelsen i kirkeloven om «*å legge forholdene til rette for aktivt engasjement og stadig fornyelse ...*».

I boken «*Kirkebygget – brukshus og kulturminne*» (KA 2012), refereres en svensk undersøkelse om hvilke oppfatninger ulike mennesker hadde av kirkerommet.⁹⁸ Mange ga her uttrykk for at kirkerommet nok kunne brukes til mange formål, men at det måtte skje med verdighet og respekt fordi «*där blir man en del av livet*». En gjennomgående holdning blant de spurte var: «*Rör inte vår kyrka!*»

Kvaliteten av bruken som kultsted og kvantiteten av denne bruken, bidrar til det kirkebygget/kirkerommet representerer i seg selv. Kirkebygget er materialisert tro.

I moderne tid kan det også registreres en ny tendens som har sammenheng med en endring i religiøs praksis fra siste del av 1900-tallet:

«Som et resultat av tiltagende individualisme og subjektivisme i den vestlige kristenhet har en mer individuell opplevelse av kirkerommet gjennom personlig meditasjon, fordypelse og kontemplasjon for mange erstattet den kollektive opplevelsen gjennom gudstjenestefeiring. For enkelte sentrale kirker – både historiske og moderne – er besøket utenom gudstjenester i dag større enn ved gudstjenestefeiringen. Dette stiller andre krav til kirkerommets utforming enn de rent liturgiske».⁹⁹

2.2.3 Bygningen/rommet som Guds Hus («*Domus Dei*»)

Kirken skal gjennom sin bruk for tjene til ... *Guds ære*. (Kirkemøtets regler for bruk av kirker 1991 § 1).

Kirkebygget/kirkerommet er et åpenbaringssted. Det er bygget for å fremme, verne og understøtte møtet mellom Gud og mennesker. Kirkebygget er et materielt uttrykk for den åndelige realitet at Gud møter mennesker. «*La det ved din nåde bli et hellig sted*», som det het i ritualet for kirkevigsling (Alterboken av 1920).¹⁰⁰ «*Herre! Jeg er kommet ind i dette dit hellige hus for å høre hvad du ...*», het det i klokkerbønnen. (Alterboken av 1920).¹⁰¹

«*Et vigslet kirkerom som gir oss et sted der vi kan feire gudstjeneste, er et hellig rom*». (Gudstjenesteboken 2011. Pkt 6.15). Samtidig understrekes tydelig i vår evangelisk-lutherske tradisjon at «*Himlenes Gud visst ei bebor, hus våre hender kan bygge ...*» (Norsk Salmebok 689 vers 2). Gud er allestedsnærværende. «*Se, himmelen og himlers himmel kan ikke romme deg, langt mindre dette huset som jeg har*

Vi reiste våre katedraler ikke for å fange mennesker, men for å holde våre liv fast i overskridelsens gåter.

(Stein Mehren).

Jeg tror på stedets makt og menneskers avmakt.
(Franz Kafka)

Dersom dere tier, skal steinene tale.
(Jesus i Lukas 19:40)

⁹⁸ Jonas Bromander: *Rör inte vår kyrka*. (1998)

⁹⁹ Harald Olsen i artikkelen «*Fra katedraler til monumentalbygg*» i boken «*Hellige hus*». Red. av Pål Repstad og Elise Seip Tønnesen. Oslo 2013.

¹⁰⁰ Alterbok for Den norske kirke. 5.oppl. Oslo 1966. Side 203. Fastsatt ved kronprinsreg.res. 18. november 1955.

¹⁰¹ Ds, side 2.

bygd!», sier kong Salomo i Første Kongebok (8:13), men fortsetter: «La dine øyne våke over dette huset natt og dag, over det stedet der du har lovet at navnet ditt skal bo». Det er altså Herrens navn som bor i huset. Paulus sier i talen på Areopagos: «...han som er Herre over himmel og jord, han bor ikke i templer reist av menneskehender» (Apostlenes gjerninger 17:24).

Forståelsen av kirkebyggets hellighet vil avhenge av *hvilken vekt* som legges på at bygget også er uttrykk for *gudsnærvær* og *hvilket innhold* som legges i dette.

I en ortodoks oppfatning er gudsnærværet tillagt meget stor vekt. Kirkebygget *er* et sted for det permanente guddommelige nærvær. Dette kommer særlig til uttrykk i ikonostasen som står mellom alteret og menigheten. Ikonet er dessuten stedet for og kontaktpunktet for kraftoverføring fra det hinsidige til det dennesidige.¹⁰² I katolsk teologi legges også stor vekt på det permanente Gudsnærvær. Dette har sakramental karakter ved at en rød lampe synliggjør stedet for tilstedeværelsen av det innviede brød: Jesu legeme. Disse tradisjonene legger en ontologisk forståelse til grunn for forståelsen av kirkerommets hellighet.

Disse tilnærminger henger sammen med i hvilken grad et metafysisk verdensbilde inngår i virkelighetsforståelsen.¹⁰³ I nyere tid er en metafysisk tilnærming blitt mer aktuell også i vår kirke samtidig som den protestantiske teologi og praksis generelt er blitt kritisert for rasjonalisme og desakralisering. En slik tilnærming innebærer at verden betraktes som full av atmosfæriske kraftfelt og energier som mennesker påvirkes av. Dette omfatter også nærværet av den transcendenten Gud. Gud representerer en selvstendig virkelighet som ikke må forveksles med eller erstattes av andre virkelighetsområder. Samtidig er Gud eller det hellige ikke et objekt som kan verifiseres av et annet autonomt objekt eller er avhengig av slik verifikasjon. Gud og det hellige fremstår som en virkelighet i ontologisk og metafysisk mening.

Guds fred, Guds glede, Guds frelse forstås ikke bare som egenskaper ved den treenige Gud, heller ikke bare som emosjoner hos oss, men som energier mellom Gud og oss. Guds egenskaper og vilje uttrykker både makt, kraft og energi og dette har innflytelse på oss. Således er rettferdiggjørelsen ikke bare å bli erklært rettferdig, men å få livet forandret. Guds nærvær og det hellige fremtrer og fremstår som atmosfære, makt, kraft og energi i kirkebygningen og kirkerommet. Disse kan beskrives gjennom allmenne fenomenologiske begrep. Kirkebygg og kirkerom er uttrykk for Guds nærvær. Dette nærvær har innvirkning på menneskene. Å oppsøke disse stedene er å opprettholde livet.

«Det har vært foreslått å erstatte ordet «skjønnhet» med «ekspressiv kraft» ettersom skjønnhetsbegrepet i vår tid har mistet sin mening for mange. Gjennom denne ekspressive kraft har det gode kirkerommet sitt eget selvstendige språk, også uavhengig av gudstjeneste og liturgi, og gir en umiddelbar opplevelse av et hellig nærvær ... Kirkerommet befinner seg i det

¹⁰² «Det hellige bildet er mer enn en illustrasjon. Det bærer i seg noe av den person som er avbildet, og helgener befinner seg i en særskilt tids- og eksistensform – *aevum* – midt mellom tid og evighet, mellom det jordiske og den himmelske eksistens. Derfor er det også slik at ikonet ikke bare skal beskues. Det henvender seg også til tilskuerne. Ikonet «ser» tilskueren like mye som det blir sett. Derfor kalles ikonene også «vinduer mot evigheten». I rommets vertikale orientering fra kuppel til gulv, er det som den himmelske velsignelse strømmer ned over den levende menighet». Harald Olsen i artikkelen «Teologi i stein» i «Hellige hus». Red. av Pål Repstad og Elise Seip Tønnesen. Oslo 2013.

¹⁰³ Disse problemstillinger er bredt drøftet i Hans Arne Akerø: Det *hellige* som sentralbegrep i religion. Stavanger 2009.

som er blitt kalt spenningsfeltet mellom Guds immanens (Guds nedstigning) og mennesket transcendens (menneskets oppadstreben)». ¹⁰⁴

En mer tradisjonell evangelisk-luthersk tilnærming vil imidlertid mer uttrykke forståelsen av kirkerommets hellighet slik at kirken som gudshus («domus Dei») er ikke hellig i seg selv, men at det blir helliget gjennom bruken. Bygget er hellig fordi ordet helliger huset. Denne hellighet gjelder ikke bare i de perioder ordet faktisk lyder i kirkerommet, men er knyttet til rommet som sådan. ¹⁰⁵ Evangelisk-luthersk forståelse har derfor tradisjonelt lagt vekt på en mer funksjonalistisk forståelse av kirkerommets hellighet. ¹⁰⁶ Herrens navn knyttes på denne måte permanent til huset: «La dine øyne våke over dette huset natt og dag, over det stedet der du har lovet at navnet ditt skal bo». ¹⁰⁷

Uansett tilnærming er *hellighet* eller *det sakrale* en sentral dimensjon ved kirkebygget. Dette kan i nyere tid også avleses i arkitekturen.

«Mot slutten av 1900-tallet gjør ... en tendens seg tydelig gjeldende: En sterkere vektlegging av kirkens spesielle karakter som bygg og symbol – det en kan kalle kirkens sakralitet... Det kommer delvis til uttrykk i en kritikk av etterkrigstidens arbeidskirker, med plass til mange andre funksjoner enn de gudstjenestelige og med hovedvekten på funksjonalitet. Men kritikken har også vært rettet mot de moderne fellesskapskirkene, som har betonet den sosiale møte- og fellesskapsfunksjonen framfor de tradisjonelle langkirkenes mer individuelt orienterte idealer og symbolbruk. Kritikken, særlig fra arkitekthold, har til tider vært krass, f.eks som å bygge kaffedraaler i stedet for katedraler, og mot at det i løpet av arbeidskirkeperioden er skjedd en profanisering og privatisering av kirkerommet. Den praktiske funksjonaliteten har gått ut over helligsteds-kvalitetene, og menighetene har ifølge kritikkerne begynt å merke dette og etterlyser i tiltagende grad andre kvaliteter i gudstjenesterommet. Denne tendens er også blitt kalt en fornyet søker etter sakralitet, noe som i de senere årene har nedfelt seg i kravene til arkitektkonkurranser for kirkebygg. Det dreier seg om å finne kirkerommets hellighet mer enn dets funksjonalitet, dets transcendens mer enn dets immanens. Pendelbevegelsen kan også karakteriseres slik: fra høyreiste, synlige kirker i landskapet til lavloftede arbeidskirker – og tilbake, delvis». ¹⁰⁸

Vektleggingen av forsamlings- og fellesskapsfunksjonen som normgivende for kirkearkitekturen har derfor de senere år brakt tilbake det gamle idealet om kirken som «domus Dei» og en mer teosentrisk tilnærming.

¹⁰⁴ Harald Olsen i artikkelen «Fra kaffedraaler til monumentalbygg» i boken «Hellige hus». Red. av Pål Repstad og Elise Seip Tønnesen. Oslo 2013.

¹⁰⁵ Dette er annerledes enn en in-usum-tenkning som vektlegger at helligheten er punktuell – dvs bare gjelder i de tidsperioder hvor kirken faktisk brukes til forkynnelse og sakramentsforvaltning.

¹⁰⁶ Disse problemstillinger drøftes videre både i sammenheng med *vigsling*, jf kap 4.6 – og særlig kap 4.6.1 – og i sammenheng med de kirkerettslige bestemmelser om bruk av kirker, jf kap 7.11. Se også kap 2.2.5.

¹⁰⁷ Første Kongebok 8:13.

¹⁰⁸ Harald Olsen i artikkelen «Fra kaffedraaler til monumentalbygg» i boken «Hellige hus». Red. av Pål Repstad og Elise Seip Tønnesen. Oslo 2013.

2.2.4 Kirkens annerledeshet i folks oppfatning

I folks oppfatning gjelder kirkens annerledeshet *kirke* i betydningene: *huset* («domus»), *kirkehuset/menighetens hus* («domus ecclesiae») og *gudshuset* («domus Dei»). Det gjelder både *byggets kropp* og *byggets ånd*. I stor grad formes folks oppfatning av hvordan kirken fremstår eller ønsker å fremstå. Men folks oppfatning dannes også både uavhengig av dette og i motsetning til dette.

I økende grad synes folks oppfatning også å være preget av en ny søken etter sakralitet. Det moderne mennesket synes å ha behov for *heterotopier* eller «annerledessteder», steder som er preget av andre verdier og normer enn det homogene samfunnets ordinære institusjoner.¹⁰⁹

I heftet: *Kirkebygget – brukshus og kulturminne* utgitt av Kirkelig interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KA 2012), er dette uttrykt slik (side 8-9):

Kirkebyggets ulike roller

Kirkebygget kan spille forskjellige roller for forskjellige mennesker, til ulike tider og på ulike plan. Karakteristiske roller kirkebygget kan ha, er som *brukshus*, *seremonibbygg*, *identitetsbygg* og *kulturminne*. Disse rollene kan være mer eller mindre overlappende, og samme person kan ha flere – til dels motstridende – interesser knyttet til kirkebygget. At kirkene skal være gode bruksbygg er for eksempel ikke bare et lokalt anliggende, men også et viktig hensyn i bevaringssammenheng. Motsatt kan nasjonale kulturminneverdier knyttet til en kirke være et viktig premiss for hvordan lokalmenigheten vil profilere og bruke sitt bygg. Det er også mange som har et sterkt og positivt forhold til bygget, uten at de definerer seg som brukere i vanlig forstand.

Vi kan definere de fire rollene slik:

- *Kirken som brukshus*

Kirkebygget er en arbeidsplass for prester, organister, kirketjenere og andre ansatte i menigheten og må tilrettelegges slik at det oppfyller menighetenes krav til trygge og tjenlige arbeidslokaler. Det frivillige menighetsarbeidet har også behov for at kirken er funksjonelt innrettet for deres aktiviteter, for eksempel med bord og stoler, kjøkken, sanitære rom og lager for materiell og utstyr.

- *Kirken som seremonibbygg*

Kirken er innviet til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger. Derfor er det grunnleggende at den fungerer som et godt seremonisted – et hellig hus – preget av høytid og tradisjon. Samtidig er kirkerommet utsatt for endringsimpulser både fra brukere og myndigheter. Det kan gjelde tilpasning til nye gudstjenesteformer, tilrettelegging for barnevakt og kirkekaffe og nye krav til innemiljø, brannvern og universell utforming.

- *Kirken som identitetsbygg*

For lokalsamfunnet kan kirkebygget ha betydning både som religiøst symbol, historisk landemerke og identitetsbygg. Kirken og kirkegården har gjerne en fremtredende plassering i by- eller landskapsrommet, og kan gi viktige føringer i den lokale arealplanleggingen. Ofte vil kirkestedet være et vesentlig element når man skal definere stedet ånd – *genius loci*.

¹⁰⁹ Peter Bexell: Det mänskligas möjlighet. Det sakrale rummet. I *Kyrkorummet – kulturarv och gudstjänst*. Utg. av Peter Bexell och Gunnar Weman. 2008. Side 330-343.

- *Kirken som kulturminne*

Kirkene blir regnet som landets viktigste kulturminner. De representerer opptil tusen års håndfast dokumentasjon av håndverk, kunst og arkitektur. De gir også viktige bidrag til å forstå utviklingen av religiøse og sosiale forhold i samfunnet. Slik fremstår kirkene som viktige «historiefortellere» i nasjonens liv. Der hvor borger og slott forteller om makthavernes og aristokratiets liv, forteller kirkene om folkets historie – historien om oss selv. Slik blir kirkene en nasjonal arv som må bevares og overgis i mest mulig autentisk form til våre etterkommere.

Det er i dette konglomerat av ulike interesser og delvis kryssende hensyn at fellestrådene er satt til å forvalte kirkene. På den ene side skal de sørge for at menighetene har gode og tjenlige kirkebygg og at de ansatte har betryggende arbeidsforhold. På den annen side har de ansvar for at kirkene forvaltes med respekt for historie og tradisjon. Dette må kombineres med god ressursbruk som sikrer forsvarlig og effektiv teknisk drift av bygninger og installasjoner over tid. Fellestråd og menighetsråd har samtidig et felles ansvar for å tenke strategisk om hvordan kirkene skal brukes og utvikles på lengere sikt, og for at det lokale, frivillige engasjement blir ivaretatt og stimulert.»

*

Annerledesheten blir derfor *for det første* synlig gjennom hva bygningen som arkitektur («domus») uttrykker.

Annerledesheten blir *for det andre* synlig gjennom at kirken i egenskap av menneskers kultsted er *menighetens hus* («domus ecclesiae»).

Annerledesheten kommer *for det tredje* til uttrykk ved at kirken er *Guds hus* («domus Dei»).¹¹⁰ Menneskers bilde av Gud preges av hva «kirken» («domus» og «domus ecclesiae») uttrykker og oppfattes som. «Domus/domus ecclesiae» gir innholdsbestemmelse til gudsbildet: kirken som «domus Dei».

Annerledesheten avspeiles derfor først og fremst gjennom at *stedet* er uttrykk for en trosdimensjon: *Gud* er nærværende. Dette gjør *kirkestedet* annerledes enn andre steder. Mens bygningens arkitektur og menighetens særpreg har tidsbestemte uttrykk, forteller stedet om en evig Gud. Det er også Guds hus («domus Dei»).

«Stedet binder sammen mer enn tiden skiller ad»

(Anne Eriksen, kunsthistoriker)

Folks oppfatning av annerledesheten har nok i stor grad blitt preget av kirkebyggernes / arkitektenes intensjoner og menighetens særpreg. Men en hovedsak for folks oppfatning – enten det gjelder «kirkefolket», «folk i sin alminnelighet» eller «annerledes troende» – er at kirkested peker ut over det menneskelige og mot det guddommelige, hellige og opphøyede. Det gjelder basilikaen, rundkirken, katedralen, langkirken og arbeidskirken. Det gjelder den

¹¹⁰ Den teoretiske bearbeiding av «det hellige rom» som *kirkeasyl* aktualiserte i 1993-96, vektla i stor grad kirke som gudshus («domus Dei»). I dette *hellige rom* var menneskene under Guds beskyttelse og befant seg på et fristed utenfor myndighetenes maktsfære. Selv om myndighetene ikke aksepterte en slik tolkning – og asylretten ikke har noen plass i norsk lovverk – ble det synliggjort at saken hadde en religiøs legitimitet med dype historiske røtter. Myndighetene valgte derfor å respektere kirkefreden. Justisdepartementet uttalte 5. juli 1993 at «av respekt for kirken er det som hovedregel ikke aktuelt for politiet å gå inn i kirker og bedehus for med makt å hente asylsøkere ...». Situasjonen da og utviklingen senere viste at dette i stor grad var både i overensstemmelse med folks vanlige rettsoppfatning og holdning til kirkerommets særpreg.

hvitmalte kirke på bakketoppen, den rødmalte i skogbrynet og arbeidskirken på gatehjørnet. Det er *Gud* – troen på Gud eller en tro på en gud – som gir kirkestedet dens annerledeshet.

Kirkebygget er viktig for følelsen av tilhørighet både til gudstroen og lokalsamfunnet. Det er med på å gi identitet og skape trygghet. Annerledesheten oppleves ikke bare estetisk, men også etisk og religiøs. Kirkebygget oppleves som et sted som peker ut over seg selv: et sted som retter oppmerksomheten mot Gud.

Midt i vår verden, her hvor vi bor, står et bygg som tegn på vår tro...

(Norsk salmebok nr 693)

Folkekirkeligheten og kirkeligheten i vårt land forholder seg til kirkebyggets annerledeshet på ulike måter: mens folkekirkeligheten ofte ser på kirkebygget som «Guds hus», ser kirkeligheten på bygget som menighetens hus. Etter en kirkebrann oppstår det nesten alltid diskusjoner og *hvilken kirke* som skal gjenoppbygges. Diskusjonene pendler mellom «huset», «kirkehuset» og «gudshuset». Hva skal bygges eller gjenreises? Er det «huset» som sto der før brannen, «kirkehuset til hverdagsbruk» for kirkeligheten eller «Gudshuset til høytidsbruk» for folkekirkeligheten? Noen vil «bare» bygge «kirkehuset» for menigheten, andre vil «bare» bygge «gudshuset». Det er spesielt at etter en kirkebrann kommer det ofte frem at en type folkekirkelighet arbeider aktivt *mot* å bygge – eller gjenoppbygge – «menighetens hus». Dette har sammenheng med at kirkebyggets annerledeshet aktualiserer både forholdet til de mennesker som fremstår som troende og det gudsbilde som disse forbindes med.

«Interessen for kirkerommets sakralitet gjelder for langt flere enn den gudstjenestefeirende menighet, og er rettet mot den er helligstedets eget språk: helligheten har sitt eget kraftfelt – den er kirkerommets egen guddommelige energi. Opplevelsen av det hellige, som ligger innesluttet i kirkerommet, er ikke fysisk konkret men likevel en svært tydelig gave til dem som kommer inn i rommet. Derfor er det stort behov for å tolke det unike som kirkerommet er i et stadig mer sekularisert samfunn».¹¹¹

I «Kunsten å være kirke» (2005) er dette beskrevet slik at kirkerommet «i seg selv er et tegn» og at rommet er «ladet» (side 56) Det samme er uttrykt både en konstatering og et spørsmål: «Kirkerommet er et viktig rom for langt flere enn den som besøker kirken hyppig til gudstjenester. Hvordan kan man best mulig ivareta behovene for hellighet, høytid og annerledeshet samtidig som man imøtekommer behovet for fleksible rom?» (side 152).

2.2.5 Kirkens annerledeshet i de kirkerettslige bestemmelser

Det er i dag overlatt til Den norske kirkes egne organer å gi de nødvendige bestemmelser som regulerer Den norske kirkes egen forståelse av kirkebyggets egenart.

Dette skjer *for det første* i medhold av Kirkemøtets myndighet i liturgisaker. *Før* grunnlovsendringene 21. mai 2012 ble Kirkemøtet gitt fullmakt i kgl.res. av 13. oktober 2006 gitt i medhold av Grunnlovens «gamle» § 16. For kirkebygg vil dette gjelde liturgi ved kirkevigsling og liturgi ved vigsling av lokale til kirkelig bruk. Ved revisjonen av kirkeloven

¹¹¹ Harald Olsen i artikkelen «Fra kaffedralear til monumentalbygg» i boken «Hellige hus». Red. av Pål Repstad og Elise Seip Tønnesen. Oslo 2013.

21. mai 2012 – som følge av grunnlovsendringene som ble vedtatt samme dag – ble kirkeloven § 20, tredje ledd endret slik at myndigheten ble lagt direkte til Kirkemøtet.

Proposisjon 71 L(2011-2012) inneholder en betraktning av grunnlaget for Kirkemøtets myndighet som representerer en ny forståelse av denne myndighet sammenlignet med hva som tidligere har vært lagt grunn fra Statens side. Det er opphevelsen av Kongens særskilte bekjennelsesforpliktete kirkestyre i medhold av «gammel» § 16 i Grunnloven og at Kirkemøtets myndighet hjemles i en lovbestemmelse gitt av et ikke-bekjennelsesforpliktet parlament som er bakgrunnen for dette. Det heter i proposisjonen:

«Departementet legger til grunn at en ny lovbestemmelse om gudstjenestelig myndighet [til Kirkemøtet] i prinsippet ikke trenger å bety at det er Stortinget som utstyret Kirkemøtet med denne myndigheten. Lovbestemmelsen sikter mot at å tydeliggjøre og bekrefte at Kirkemøtet besitter denne myndigheten i kraft av sin rolle som trossamfunnet Den norske kirkes øverste representative organ» (side 34).

Dette innebærer at Den norske kirkes karakter av å være trossamfunn – på dette konkrete område – også anerkjennes i rettslig forstand.

Nåværende liturgier ble fastsatt i Gudstjenesteboken (1992), mens liturgiene for hovedgudstjeneste, dåp og nattverd ble revidert i 2011. Gudstjenesteboken (1992) uttrykker ikke noe spesielt om kirkerommets karakter annet enn at ”Gud vil ... la kirkehuset/ kirkerommet bli til ære for hans hellige navn og et redskap til å bygge Guds rike” (B.2. side 222).

Det skjer *for det andre* gjennom retten til å gi bestemmelser om bruk av kirkene. *Før* grunnlovsendringene var Kirkemøtets myndighet – gjennom kgl.res. av 25. oktober 1991 – begrenset til å gi bestemmelser om bruk av kirke *utenom* de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger. *Etter* grunnlovsendringene – og derav følgende endring i kirkeloven § 20, tredje ledd – har Kirkemøtet fått myndigheten til å gi bestemmelser om bruk av kirkene direkte. I Prop. 71L(2011-2012) uttaler departementet at «den foreslåtte bestemmelse vil *begrense* regjeringens ansvar og myndighet på dette området». Når regjeringens ansvar og myndighet *ikke er avviklet* fullstendig, skyldes dette at departementet fortsatt har myndighet til å gi bestemmelser om bruken av kirkene i tjenesteordningene.

Gjeldende bestemmelsene om *bruken* av kirkerommet i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) sier noe om bygningens/rommets karakter:

Kirken skal behandles ... med *respekt*.
Kirken må ikke brukes til *politiske* møte eller virksomhet.
Kirken må ikke brukes til *kommersielle* formål.
(Kirkemøtets regler for bruk av kirker § 1).

Den som bruker kirken, skal sørge for at alt går *sømmelig* for seg og at kirken med tilbehør behandles *forsvarlig* og med *respekt*.
(Kirkemøtets regler for bruk av kirker § 15).

En person kan ... bortvises dersom han ... krenker *kirkens verdighet*.
(Kirkemøtets regler for bruk av kirker § 16).

I Gudstjenesteboken (2011) ble det imidlertid tatt inn formuleringer som beskriver rommets karakter:

Et vigslet kirkerom som gir oss et sted der vi kan feire gudstjeneste, er *et hellig rom*. (Gudstjeneste for Den norske kirke. 2011. Pkt 6.15).

Det er grunn til å kommentere en slik formulering når den uttales i en evangelisk-luthersk kirke:

For det første gjelder dette det *formelle*. Formuleringens rettslige status er uklar. Da gudstjenesteboken ble godkjent av Kirkemøtet, ble kun liturgiene behandlet. De redaksjonelle kommentarer i gudstjenesteboken er utarbeidet administrativt i Kirkerådet.

Det gjelder for det andre det *innholdsmessige*. Denne del av de redaksjonelle kommentarer kan representere en utvidelse av det perspektiv som de evangelisk-lutherske vigslingsliturgiene legger til grunn.¹¹² Det er bare *Gud* som er hellig og Gud bor ikke i et rom, men er allestedsnærværende. En forståelse av kirkebygningen som hellig fordi den er / forstås som Guds bolig («domus Dei») kan derfor neppe sies å gi uttrykk for Den norske kirkes selvforståelse.¹¹³ Men Guds navn er knyttet til huset: «La dine øyne våke over dette huset natt og dag, over det stedet der du har lovet at navnet ditt skal bok». ¹¹⁴ Det er altså ikke Gud selv, men Guds navn som bor i huset.

Oppfatningen av kirkerommet som *et hellig rom* reflekterer imidlertid i høy grad både allmennreligiøse, folkelige, folkekirkelige og endog oppfatninger i andre religioner av Den norske kirkes gudstjenesterom.

Når menigheten er samlet om Ord og Sakrament, gjør denne bruk også selve kirkebygningen annerledes *ut fra den funksjon den har som Kirkens hus* («domus ecclesiae»). I denne betydning blir rommet helliget og kunne kanskje også betegnes som hellig? «La den ved din nåde bli et hellig sted ...» slik Alterboken av 1920 uttrykker det. Bygget/rommet er hellig fordi ordet helliger huset. En slik funksjonalistisk oppfatning av kirkerommet som *et hellig rom* har bred tilslutning blant evangelisk-luthersk kristne. Denne annerledeshet eller hellighet er ikke bare avgrenset til de tidsrom da kirken faktisk brukes til forvaltningen av Ord og Sakrament («In usum»-perspektivet), men gjelder bygningen eller rommet som sådan.

Dette kommer til uttrykk i den innledende bønn i menighetens forbønn i vigslingsliturgien (1990, B.2, side 239):

«... Himmel og jord kan ikke romme deg, og likevel vil du bo hos oss ved Ord og sakrament og gjøre oss til et tempel for ditt hellige og underfulle nærvær...»

Det er grunn til å merke seg at bønnen vektlegger *oss* som tempel for «ditt hellige og underfulle nærvær» – og ikke *kirkerommet* som dette tempel.

Oppfatningen av kirkerommet som et annerledes og hellig rom gjelder både *en kirke* som er vigslet til *permanent* kirkelig bruk og *et kirkerom* som er vigslet til *periodisk* kirkelig bruk. I det siste tilfelle vil dette perspektivet dog gjelde kun når rommet er innredet som kirkerom og i bruk som kirkerom.

Revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» når det gjelder bestemmelser bestemmelser som uttrykker noe om kirkens annerledeshet, er drøftet i kap 7.11.

¹¹² Om vigsling, se kap 4.6.

¹¹³ Videre drøftelse av dette i kap 7.11.

¹¹⁴ Første Kongebok 8:13.

Kapittel 3 – Lovgrunnlaget

3.1. Definisjon av «kirke»

De kirkerettslige bestemmelser bruker begrepet *kirke* i tre betydninger:

- a) om et *selvstendig* og *frittstående* bygg ¹¹⁵
- b) om et kirkebygg, kirkelig bygg, kirkelokale, forsamlingslokale, bedehus, et rom i en skole, et annet lokale eller et rom i et annet lokale som *permanent* eller *periodisk* tas i kirkelig bruk for et distrikt eller et lokale i en institusjon ¹¹⁶
- c) om et rom i en skole eller et annet lokale som tas *midlertidig* i bruk som interimskirke ¹¹⁷

Felles for disse er at de skal *innvies/vigsles* før de tas i bruk. ¹¹⁸

Forskjellen i dag gjelder både det formelle *hjemmelsgrunnlag*, hvordan bestemmelsene er gitt (ved lov eller kongelig resolusjon) og *de konkrete bestemmelser* om godkjenningmyndighet, eiendomsrett, forvaltningsansvar og regler for bruk – jf nedenfor kap 3.2-5 og kap 7.

3.2 Hjemmelsgrunnlaget før grunnlovsendringene i 2012

De kirkerettslige bestemmelser om kirkebygg / kirkelokale / interimskirke har forskjellig hjemmelsgrunnlag:

3.2.1 Stortingets lovgivningsmyndighet (Grunnloven § 16 og 75a):

- 1) *Selvstendige kirkebygg* er regulert i Lov av 7. juni 1996 om Den norske kirke (kirkeloven) jf kap 3 og særlig §§ 17 og 21, fjerde ledd. Jfr også § 11, andre ledd bokstav a) som gir menighetsmøtet uttalerett ved oppførelse eller nedleggelse av kirke.

¹¹⁵ Et selvstendig kirkebygg kan etter kirkeloven av 1996 være:

- a) en *soknekirke* (jf kirkeloven § 17, andre ledd) som er «godkjent av Kongen eller departementet» eller «som er kirke fra gammelt av» (jf kirkeloven § 17, første ledd), som eies av soknet (jf kirkeloven § 17, tredje ledd) og som oppfyller krav om størrelse (jf kirkeloven § 21, andre og tredje ledd).
- b) en *kirke* eller *kapell* som ikke er soknekirke, men som er «godkjent av Kongen eller departementet» eller «som er kirke fra gammelt av» (jf kirkeloven § 17, første ledd) som enten er i soknets eie (jf kirkeloven § 17, tredje ledd) eller der eiendomsretten «følger av annet særskilt rettsgrunnlag» (jf kirkeloven § 17, tredje ledd). Kravet til størrelse gjøres i praksis ikke gjeldende på samme måte som for soknekirker (jf kirkeloven § 21, andre og tredje ledd).

Jf for øvrig til dette: kap 4.4 om «sokn og kirkebygg».

¹¹⁶ Godkjennes i dag av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd.

¹¹⁷ Godkjennes i dag av prosten i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

¹¹⁸ Tidligere bestemmelser stilte krav om vigsel før bruk, jf Lov av 3. august 1897 § 54: «Ny Kirke ... maa ikke tages i Brug, førend den er innviet». Bestemmelsen ble ikke videreført i kirkeloven av 1996. Krav til vigsel følger nå av liturgiene.

Det følger av dette at enkelte områder er regulert av Stortinget i selve lovteksten og andre områder er regulert med hjemmel i lov – enten av departementet eller av Kirkemøtet.

Bestemmelser *med hjemmel i lov* gis i dag på to måter:

- Av *departementet* som forskrift eller rundskriv.

Eksempler på dette i dag er:

- Rundskriv T-3/2000 om forvaltning av kirke, kirkegård og kirkens omgivelser som kulturminne og kulturmiljø (Kirkedepartementet og Miljøverndepartementet)¹¹⁹
- Rundskriv om rentekompensasjon for istandsetting av kirkebygg
- Forskrift om kompensasjon for utgifter til renter til investeringer for istandsetting av kirker og kirkeinventar fra Den Norske Stats Husbank

(Gravferdsloven):

- Forskrift av 10. januar 1997 til Lov av 7. juni 1996 om kirkegårder, kremasjon og gravferd
- Rundskriv V-11B/2004 om gravlegging og utlevering av askeurner

- Av *Kirkemøtet* som regler.

Eksempler på dette i dag er:

- Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr (Lov om Den norske kirke § 24 bokstav d). Slike regler ble imidlertid gitt ved kgl.res. 26. oktober 1990 i medhold av Grunnlovens «gamle» § 16 – altså *før* Kirkemøtet fikk myndigheten i kirkeloven av 1996 – og reglene er siden ikke endret av Kirkemøtet.
- Regler om bruk av kirker.
Tidligere var myndigheten lagt til Kongen og delegert til Kirkemøtet i kgl.res av 25. oktober 1991. Stortinget vedtok 21. mai 2012 – samtidig med grunnlovsendringene – også en endring i kirkeloven § 20, tredje ledd som nå lyder: «Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene». Når myndigheten nå følger direkte av bestemmelse i kirkeloven, vil dette begrense Regjeringens ansvar og myndighet på dette området (jf Prop.71L(2011-2012) side 40).

Kirkemøtets myndighet etter ny § 20, *tredje ledd* vil dermed også omfatte deler av den myndighet som i medhold av kgl.res. 14. september 2001 var lagt til departementet når det gjelder «å gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker hvor det ikke er forordnet gudstjenester og kirker som ikke er i soknets eie». Hjemmelen i kirkeloven § 20, tredje ledd vil komme til anvendelse når Kirkemøtet skal revidere de «Regler for bruk av kirker» som ble fastsatt i 1991.

- Liturgi ved vigsling.
Liturgi ved vigsling av kirke er fastsatt av Kirkemøtet 1990 med hjemmel i kgl.res. Ved endring av kirkeloven i 2012 ble myndigheten lagt direkte til Kirkemøtet.

¹¹⁹ Rundskrivet er til revisjon i 2012-13, men resultatene fra revisjonen foreligger ikke og *denne utredning* har ikke hatt tilgang til materialet. Det antas et nytt rundskriv vil ha konsekvenser for flere forslag i *denne utredning*.

3.2.2 Kongens anordningsmyndighet i medhold av Grunnlovens «gamle» § 16:

- 2) *Forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale til bruk for et distrikt* er hjemlet i Kongens anordningsmyndighet i medhold av Grunnlovens «gamle» § 16.

Tjenesteordning for biskoper fastsatt ved kgl.res. 6. juni 1997 legger i § 13, andre ledd myndigheten til å godkjenne slike lokaler og tillate vigsling av slike lokaler til biskopen.

- 3) *Interimskirke for midlertidig kirkelig bruk* er hjemlet i Kongens anordningsmyndighet i medhold av Grunnlovens «gamle» § 16, jf tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

Tjenesteordning for proster fastsatt ved kgl.res. 16. april 2004 legger i § 7 bokstav j) myndigheten til å godkjenne slike lokaler og til å tillate vigsling av slike lokaler til prosten.

Bestemmelser med hjemmel i Grunnlovens «gamle» § 16 er gitt på to måter:

- Av *Kongen* som kongelig resolusjon eller av *departementet* med hjemmel i kongelig resolusjon.

Eksempler på dette i dag er:

- Retningslinjer av 26. oktober 1990 om liturgisk inventar og utstyr
- Retningslinjer av 26. oktober 1990 for bruk av kirkens klokker

- Av *Kirkemøtet* med hjemmel i kongelig resolusjon.

Eksempler på dette i dag er:

- Regler for bruk av kirken (Kirkemøtet 1991) - kgl.res 25. oktober 1991. Som nevnt ovenfor ble kirkeloven § 20, tredje ledd – som følge av endringene i Grunnloven § 16 – endret 21. mai 2012 slik at myndigheten til «å gi nærmere regler for bruk av kirker» er lagt til Kirkemøtet. Dette vil begrense Regjeringens ansvar og myndighet på dette området.
- Retningslinjer for bruk av liturgiske klær (Kirkemøtet 1988 – sist endret av Kirkemøtet 2004) – kgl.res. 1. november 1985

3.3 Hjemmelsgrunnlaget etter grunnlovsendringene i 2012

Grunnlovsendringene av 21. mai 2012 innebar at Kongens særskilte kirkelige myndighet – Kongens anordningsmyndighet eller prerogativer – i medhold av Grunnlovens «gamle» § 16 bortfalt. Bestemmelser om Den norske kirke skal heretter reguleres av Stortinget i lov i medhold av ny § 16 i Grunnloven: *dens Ordning fastsettes ved Lov*.

Stortinget besitter med dette – i medhold av Grunnlovens «nye» § 16 – normgivningskompetansen i Den norske kirke *alene*. Hjemmelsgrunnlaget for *alle nye* bestemmelser om Den norske kirke er etter grunnlovsendringene Stortingets lovgivningsmyndighet (Grunnloven §§ 16 og 75a). Stortinget har overtatt den normgivningskompetanse som tidligere var forbeholdt Kongen og var en del av de kongelige prerogativer som var nedfelt

allerede i kongeloven av 1660. Det er dermed Stortinget som heretter forvalter myndigheten til å fastsette hvilke bestemmelser som skal gjelde i fremtiden for kirkebygg, kirkelokaler og interimskirker.

Det må her gjøres oppmerksom på at Kirkemøtets normgivningskompetanse ble omtalt fra Regjeringens side i forbindelse med behandlingen av revisjonen av kirkeloven samme dag som grunnlovsendringene ble vedtatt. Grunnlovsendringene 21. mai 2012 og lovendringene samme dag innebar at også en anerkjennelse av at Kirkemøtet allerede – og uavhengig av Stortinget – *har* en normgivningskompetanse i kraft av å være øverste representative organ i trossamfunnet Den norske kirke, jf endringene i kirkeloven § 24, andre ledd. Dette knyttes her særlig til spørsmål om kirkens gudstjenestelige bøker. Jf Prop 71L(2011-2012) side 34, pkt 5.2.2 om departementets vurderinger:

«Departementet legger til grunn av en lovbestemmelse om gudstjenestelig myndighet i prinsippet ikke trenger å bety at det er Stortinget som utstyres Kirkemøtet med denne myndigheten. Lovbestemmelsen sikter mot å tydeliggjøre og bekrefte at Kirkemøtet besitter denne myndigheten i kraft av sin rolle som trossamfunnet Den norske kirkes øverste representative organ».

Denne forståelse antas å kunne få anvendelse i kirkerettslig forstand også på andre områder, uten at disse spørsmål i dag er avklart. *Kirkemøtet selv* har helt fra det første møte i 1984 lagt til grunn at en bred forståelse av sitt mandat i spørsmål som gjelder kirke og samfunn.

Hjemmelsgrunnlaget for å endre/revidere *gamle* bestemmelser som ble gitt av Kongen med hjemmel i «gammel» § 16 i Grunnloven der Kongen hadde en *særskilt kirkelig myndighet*, blir nå Kongens *alminnelige* myndighet som utøvende statsmakt (Grunnloven § 3).

Dette er situasjonen så lenge nåværende kirkelov gjelder. Denne uavklarede situasjon er en del av et omfattende sakskompleks som både faller innenfor og utenfor rammen av *denne* utredningen som har kirkebygningen som hovedtema. I det etterfølgende tas med vurderinger som er nødvendige for de tema *denne utredningen* gjelder og de forslag denne utredningen fremmer. Siden dette sakskomplekset er omfattende vurdert i utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011), henvises og refereres til denne utredning – i stedet for «å finne opp kruttet på nytt».¹²⁰

Når Stortinget en gang i fremtiden skal revidere nåværende kirkelov, foreligger to muligheter. Stortinget kan bruke sin normgivningskompetanse til å:

- *Videreføre* at de kirkelige områder som tidligere var regulert av Kongen, fortsatt reguleres av Kongen. Dette kan i så fall skje gjennom bestemmelser i kirkeloven der myndighet legges til Kongen.
- *Avvikle* ordningen med at særskilte kirkelige områder reguleres av Kongen. Dette kan i så fall skje gjennom bestemmelser i kirkeloven der myndighet på disse områder legges til kirkelige organ.

Denne utredning anbefaler at Stortinget ikke bruker sin normgivningskompetanse til å legge

¹²⁰ Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) består av 4 hefter: Hefte 1: «Sammen drag. Modeller. Lovtekster», Hefte 2: «Prinsipper og premisser», Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», og Hefte 4: «Kirkemøtets regler». Det viser her til Hefte 3, side 193 ff.

en særskilt kirkelig myndighet til Kongen på dette område.¹²¹ Men Kongen vil selvsagt fortsatt ha alminnelig myndighet som utøvende makt i medhold av Grunnloven § 3 på de områder som Stortinget har regulert i en kirkelov i medhold av Grunnlovens «nye» § 16.

Et slikt veivalg vil få konsekvenser for hvordan nye bestemmelser om kirker, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker skal gis, jf nedenfor kap 3.3.4.

Når det gjelder hjemmel for å gi nye *retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr*, og nye *regler for bruk av kirker* – hvor begge regelverk tidligere (1990 og 1991) var gitt i eller i medhold av kongelig resolusjon – følger dette nå av kirkeloven gjennom de endringer som ble gjort i 1996 (kirkens inventar og utstyr) og i 2012 (kirkens bruk).¹²²

3.3.1 Hva må og bør Stortinget regulere i lov?

Et grunnleggende *kriterium* for hva *Stortinget selv* skal regulere i medhold av Grunnloven § 16 om at *dens Ordning fastsettes ved Lov*, vil for det første være at de områder som gjelder kirkens forhold til annen offentlig myndigheter må reguleres i lov. For det andre må kirkeforvaltningen som offentlig myndighetsutøvelse ha hjemmel i lov for å kunne innskrenke borgernes rettigheter og regulere deres plikter (legalitetsprinsippet).

I de politiske premissene for grunnlovsendringene av 21. mai 2012 inngår at kirkebygg fortsatt skal være *et offentlig ansvar*. *Kommunen* skal fortsatt tilpliktes å bygge nye kirker og ha ansvar for drift og vedlikehold av kirkebyggene – slik det har vært siden formannskapslovene opprettet kommunen som lokalpolitisk enhet i 1837. Derfor vil det fortsatt være *Stortinget* som må og skal gi de grunnleggende bestemmelser om kirkebygg og finansiering av kirkebygg. Det er bare Stortinget som kan pålegge en kommune slike forpliktelser. Når de politiske partier gjennom kirkeforliket av 2008 uttrykker at finansiering av kirker *fortsatt* skal være en forpliktelse for kommunene, er det på bakgrunn av de føringer Grunnloven selv legger: hensynet til kontinuitet skal ivaretas og ny § 16 i Grunnloven formulerer dette slik: «Den norske Kirke, en evangelisk-luthersk Kirke, *forbliver* Norges Folkekirke ... og understøttes som saadan af Staten». Dette tilsier at et kirkebygg fortsatt vil og skal være et kommunalt ansvar. Samtidig bør det vurderes et større statlig økonomisk engasjement enn tidligere.¹²³

Et av de fremtidige scenarier forholdet mellom stat og kirke er at forholdet videreføres

¹²¹ Det følger imidlertid av ansvarsfordelingen mellom lovgivende og utøvende makt at på de områder som Stortinget *generelt* har regulert i lov i medhold av Grunnloven § 75a og *spesielt* for Den norske kirke har regulert i lov i medhold av Grunnlovens «nye» § 16, kan Kongen (dvs i praksis vedkommende departementet) gi nærmere regler i forskrift eller gjennom rundskriv.

¹²² Myndigheten er i begge tilfelle lagt til Kirkemøtet. Kirkeloven § 24, tredje ledd bokstav d) gir Kirkemøtet myndighet til å «gi regler om kirkens inventar og utstyr» (lov av 7. juni 1996). Kirkeloven § 20, tredje ledd gir Kirkemøtet myndighet til å «gi bestemmelser om bruk av kirker» (lovendring 21. mai 2012).

¹²³ Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) foreslår at det offentliges økonomiske ansvar for kirkebygg *videreføres* gjennom disse bestemmelser i ny kirkelov:

- § 15, andre ledd: «Kommunene utreder ... a) utgifter til bygging, drift og vedlikehold av kirker».
- § 15, sjuende ledd: «Kommunen kan ta opp lån for finansiering av sine forpliktelser etter andre ledd bokstav a)».

Utredningen foreslår imidlertid at det økonomiske ansvar for *middelalderkirker* endres ved at det overføres fra kommunen til staten:

- § x, første ledd: «Statens understøttelse av Den norske kirke skal bidra til ... og gi grunnlag for at l) middelalderkirker og andre fredede, vernede og listeførte kirker kan bevares».

gjennom at Stortinget i neste revisjon av kirkeloven oppretter Den norske kirke som eget rettssubjekt. Selv om dette ligger utenfor rammene av kirkeforliket av 10. april 2008, kan spørsmålet oppstå som et reelt alternativ ved utløpet av kirkeforliket etter Stortingsvalget i 2013.¹²⁴ I denne situasjon er det viktig å understreke at kirkene – uansett relasjon til staten – vil omfattes av bestemmelsene i Lov av 9. juni 1978 om kulturminner og Lov av 27. juni 2008 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven). Dette hører derfor med til de områder som eksplisitt bør reguleres i kirkeloven.¹²⁵

På samme måte vil det – dersom Stortinget gjennom endring av kirkeloven velger å opprette Den norske kirke som eget rettssubjekt – være aktuelt at Den norske kirkes forhold til forvaltningsloven (Lov av 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker) og offentlighetsloven (Lov av 19. juni 1970 om rett til innsyn i dokument i offentlig verksemd) reguleres i en ny kirkelov.¹²⁶

3.3.2 *Hva kan og bør reguleres i forskrifter i medhold av lov?*

Når mer detaljerte bestemmelser om kirkebygg en gang i fremtiden skal reguleres, vil det være viktig å vurdere:

- Hvilke bestemmelser skal fastsettes av Stortinget som lovgivende myndighet gjennom bestemmelser i *kirkeloven*, hvilke områder skal reguleres og hvilke bestemmelser *fastsettes med hjemmel i lov*.
- Hvilke bestemmelser *med hjemmel i lov* skal – fortsatt – fastsettes av et *departement* enten i form av forskrift eller rundskriv og hvilke forhold skal reguleres av *Kirkemøtet* både i medhold av lov og som organ i og for trossamfunnet Den norske kirke.

På de områder som er regulert i lov, kan vedkommende departement(er) – slik som i dag og uansett relasjon mellom stat og kirke – gi nærmere bestemmelser gjennom forskrift eller ved rundskriv.

Denne utredning støtter disse forslag, jf kap 4.1.4, og foreslår at det *i tillegg* etableres en statlig støtteordning for å ivareta *overtallige kirker* som er gått ut av soknets bruk og som er enten fredet eller listeført av Riksantikvaren. Det er i dag totalt 660 av 1620 kirker som *ikke* er verken fredet eller listeført (40,7 %). Jf til dette kap 4.7.3.

Denne utredning foreslår dessuten at nåværende prosjektstøtte til vedlikehold av stavkirker gjøres permanent, jf kap 4.7.3. Disse støtteordninger kan samles i et nyopprettet Kirkelig kulturminnefond, jf kap 4.7.3.

¹²⁴ Dette har vært et sentralt anliggende for de senere års Kirkemøter, jf sak KM 8/07, sak KM 10/08 og gjentatt senest i sak KM 5/13.

¹²⁵ Forholdet til Lov om kulturminner og til Plan- og bygningsloven er ikke tatt opp i utredningen «Kjent inventar i nytt hus». Den norske kirkes forpliktelser bør her antagelig lovfestes og ikke bare reguleres i forskrifter og rundskriv. Det gjelder ikke minst en fremtidig tenkt situasjon dersom Den norske kirke i rettslig forstand blir et annet rettssubjekt enn staten. Det vises her til Kirkemøtets anmodning både i 2007 og 2008 (sak KM 8/07 og sak KM 10/08) om at Den norske kirke bør etableres som eget rettssubjekt.

Den norske kirkes relasjon til disse lovene kunne – også uavhengig av spørsmålet om å etablere Den norske kirke som eget rettssubjekt – reguleres slik i kirkeloven:

- § x: «Den norske kirke er forpliktet på bestemmelsene i Lov av 9. juni 1978 om kulturminner og i Lov av 27. juni 2008 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven). Nærmere bestemmelser fastsettes i egen forskrift.

¹²⁶ Dette fremgår i dag av kirkeloven § 38, første ledd. Bestemmelsen bør videreføres dersom Den norske kirke opprettes som eget rettssubjekt.

Utfordringene i en fremtidig relasjon mellom stat og kirke ligger imidlertid ikke i hva staten *skal* og *kan* regulere gjennom forskrift eller rundskriv, men hva staten *bør* overlate til Kirkemøtet å regulere både som følge av grunnlovsendringene av 21. mai 2012 og som følge av eventuelle endringer i tros- og livssynspolitikken, jf NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn.

3.3.3 Hva bør overlates til Kirkemøtet å regulere?

Kriteriet for hva Stortinget bør overlate til Kirkemøtet å regulere, er fra Regjeringens side formulert i Proposisjon 81 L (2011-2012) og inneholder *nye vurderinger* av Kirkemøtets myndighet sammenlignet med det som tidligere har vært uttalt fra statens side. Disse inngår i premissene for grunnlovsendringene 21. mai 2012 og er en konsekvens av at Kongens særskilte bekjennelsesforpliktete kirkestyre («gammel» § 16 i Grunnloven) er avviklet:

«Departementet legger til grunn at en ny lovbestemmelse om gudstjenestelig myndighet [til Kirkemøtet] i prinsippet ikke trenger å bety at det er Stortinget som utstyres Kirkemøtet med denne myndigheten. Lovbestemmelsen sikter mot at å tydeliggjøre og bekrefte at Kirkemøtet besitter denne myndigheten i kraft av sin rolle som trossamfunnet Den norske kirkes øverste representative organ» (side 34).

Proposisjonen omtaler her den del av Grunnlovens «gamle» § 16 som gjelder Kongens *gudstjenestelige* myndighet. Den forståelse av Kirkemøtet som her legges til grunn – myndighet i kraft av sin rolle som trossamfunnet Den norske kirkes øverste representative organ – kan neppe *avgrenses* til kun å gjelde Kongens gudstjenestelige myndighet i medhold av Grunnlovens «gamle» § 16 og få konsekvenser kun for Kirkemøtets myndighet *i liturgisaker*. Hvilke konsekvenser denne forståelse av Kirkemøtets myndighet kan ha for myndighetsfordelingen mellom Stortinget og Kirkemøtet *på andre områder*, drøftes ikke i sin fulle bredde i denne utredning.¹²⁷ Her skal tas standpunkt til de konsekvenser proposisjonens forståelse og Kirkemøtets egen selvforståelse¹²⁸ kan ha for forholdet mellom Storting og Kirkemøte når det gjelder alle sider ved bestemmelsene om *kirkebygg, kirkelokaler, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker*.

Stortingets Kirke-, utdannings- og forskningskomite uttalte dette i sin Innstilling 292 L(2011-2012) som ble avgitt 15. mai 2012:

«Komiteen viser til at grunnlovsendringene som følger av kirkeforliket har som intensjon å klargjøre Den norske kirkes frie stilling som trossamfunn. Dette innebærer at den religiøse virksomheten i kirken ikke lenger vil være statens oppgave ... Komiteen slutter seg til forståelsen av at endringene representerer et nytt grunnlag for utvikling av Den norske kirke som selvstendig trossamfunn. Komiteen vil samtidig understreke viktigheten av å etablere sikkerhet for at endringene bidrar til å bevare Den norske kirkes mål om å være en åpen, inkluderende og demokratisk folkekirke».

Spørsmål som gjelder *utformingen av bygg og lokaler* med rom for gudstjenester, kirkelige handlinger og øvrig kirkelig aktivitet er områder som gjelder indre forhold i trossamfunn –

¹²⁷ Spørsmålet er drøftet både prinsipielt og praktisk i utredningen «Kjent inventar i nytt hus» Hefte 1-4. (2011). Jf særlig Hefte 2: «Prinsipper og premisser».

¹²⁸ Se Kirkemøtet 2004 (sak KM 11/04) om «Den norske kirkes identitet og oppdrag», Kirkemøtet 2006 (sak KM 8/06) om «NOU 2006:2 Staten og Den norske kirke» og særlig Kirkemøtet 2007 (sak KM 8/07) om «Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning for Den norske kirke».

som derfor på grunn av grunnlovsendringene må betraktes som områder som staten *ikke lenger selv* skal regulere. Det er dermed og derfor områder som bør reguleres av interne kirkelige regler og derfor avgjøres av *Kirkemøtet eller den Kirkemøtet gir slik fullmakt*.¹²⁹ Av dette følger også at de områder som tidligere ble regulert ved kongelig resolusjon i medhold av «gammel» § 16 i Grunnloven og som gjelder *kirkebygg, kirkelokaler og forsamlingslokaler som skal benyttes som kirkelokaler*, i fremtiden bør reguleres av Kirkemøtet.¹³⁰ Dvs at når nåværende kongelige resolusjoner enten skal revideres eller nye bestemmelser skal bli gitt, kan dette skje av Kirkemøtet gjennom myndighet gitt i medhold av lov og som organ i og for trossamfunnet Den norske kirke. En ny kirkelov må gi hjemmel for dette.¹³¹

Når det gjelder f.eks «bruk av kirker» fulgte Stortinget opp de premisser Stortinget selv la til grunn i grunnlovsendringene da slik myndighet ble gitt til Kirkemøtet allerede samme dag som grunnlovsendringene ble vedtatt 21. mai 2012. Bestemmelsen i kirkeloven § 20, tredje ledd ble da endret slik at Kongens myndighet på dette område ble lagt Kirkemøtet: «Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene».

3.3.4 Hvordan bør Kirkemøtet gis myndighet?

Kirkemøtet kan i kirkeloven tillegges myndighet etter to hovedlinjer:¹³²

- 1) På de områder hvor Kirkemøtets myndighet må reguleres i forhold til annen offentlig myndighet eller på grunn av legalitetsprinsippet, kan Stortinget *bemyndige Kirkemøtet direkte* gjennom bestemmelser i kirkeloven. Med hjemmel i lov vil Kirkemøtet her kunne utarbeide nærmere regler og retningslinjer. Dette gjelder i dag f.eks. regler om kirkens inventar og utstyr (kirkeloven § 24, tredje ledd bokstav d) og bruk av kirker (kirkeloven § 20, tredje ledd). Dette vil i fremtiden også kunne gjelde kirkebygg, kirkelokaler, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker.
- 2) Stortinget kan *i kirkeloven gi Kirkemøtet kompetanse* til å fastsette den del av kirkeordningen som Stortinget selv velger ikke å fastsette – dvs gi Kirkemøtet normgivningskompetanse på de områder Stortinget selv ikke regulerer. Dette kan gjøres både innenfor nåværende rettstilstand og dersom Stortinget velger å etablere

¹²⁹ Se kap 4.1.2. Det vises også utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) der det av disse grunner f.eks konkluderes med at Kirkemøtet i kirkeloven gis myndighet til å fastsette hvilket kirkelig organ som skal godkjenne nye kirkebygg. Jf også Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 208 ff.

¹³⁰ Dette vil bl.a gjelde de kgl.res. som er nevnt ovenfor:

Retningslinjer av 26. oktober 1990 om liturgisk inventar og utstyr. Nye regler om kirkens inventar og utstyr er drøftet i kap 5 og kap 6.

Regler for bruk av kirker fastsatt av Kirkemøtet 1991 med hjemmel i kgl.res av 25.oktober 1991. Revisjon av regler for bruk av kirker er drøftet i kap 7.

Retningslinjer av 26. oktober 1990 for bruk av kirkens klokker. Nye retningslinjer for bruk av kirkens klokker er drøftet i kap 8.

Spørsmål om tjenesteordning for biskop, prost og menighetsprest er drøftet i kap. 3.4.

¹³¹ Jf kap 4.1.2. Det foreslås i § 17 bokstav c) at nytt kirkebygg skal godkjennes av «Kirkemøtet eller den Kirkemøtet gir slik myndighet» - og at Kirkemøtet legger myndigheten til Kirkerådet.

Se også utkast til ny kirkelov § 10 bokstav c) i utredningen «Kjent inventar i nytt hus» – jf Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 208 f.

¹³² Innenfor nåværende rettstilstand bemyndiges *Kirkemøtet* som statsorgan. Innenfor en fremtidig rettstilstand der Den norske kirke er etablert som rettssubjekt, vil det være *rettssubjektet Den norske kirke* som bemyndiges og Kirkemøtet som organ for dette rettssubjektet som ivaretar normgivningskompetansen.

Den norske kirke som eget rettssubjekt med Kirkemøtet som organ for dette rettssubjektet.

Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» foreslår at § 2 i en ny kirkelov fastsetter:¹³³

«Den norske kirke er som evangelisk-luthersk folkekirke et trossamfunn som selv regulerer sin virksomhet og tilsetter sine medarbeidere.

Kirkemøtet fastsetter kirkens ordning».

Kirkemøtet fastsetter deretter Kirkemøtets mandat. Dette vil omfatte hvilke organer som skal inngå i kirkens organisasjon og hvilke oppgaver disse organer skal ha. Det vil også kunne omfatte interne kirkelige regler om f.eks kirkebygg, kirkelokaler og interimskirker, regler om kirkens inventar og utstyr, og regler om kirkens bruk.

Dette veivalg vil i stor grad henge sammen men om Stortinget velger at Den norske kirke skal videreføres som en statlig virksomhet som i dag eller om Den norske kirke skal opprettes som eget rettssubjekt.

Begge alternativ innebærer at det kan gis retningslinjer for kirker, permanente kirkelokaler, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker. *Denne utredning* har utarbeidet slike retningslinjer med henblikk på begge alternativ – men som dermed fastsettes på ulikt grunnlag.¹³⁴

3.3.5 *Hvilken myndighet kan Kirkemøtet utøve i dag?*

Formelt utøver Kirkemøtet myndighet på de områder som følger av kirkelovens bestemmelser. *Reelt* har Kirkemøtet siden opprettelsen i 1984 dessuten utøvet myndighet på et bredt kirkelig og samfunnsmessig felt i egenskap av å være det øverste representative valgte kirkelige organ i Den norske kirke. Dette var en selvforståelse som Kirkemøtet la til grunn allerede i 1984 og som siden er bekreftet av Kirkemøtet ved flere anledninger.¹³⁵

Da Stortinget 21. mai 2012 drøftet grunnlovsendringene – og sammen med dette behandlet overføringen av Kongens anordningsmyndighet i liturgisaker til Kirkemøtet i form av en lovbestemmelse gitt av Stortinget – aktualiserte dette spørsmålet om Kirkemøtets myndighet. Departementet uttalte om dette:

«Departementet legger til grunn at en ny lovbestemmelse om gudstjenestelig myndighet [til Kirkemøtet] i prinsippet ikke trenger å bety at det er Stortinget som utstyret Kirkemøtet med denne myndigheten. Lovbestemmelsen sikter mot at å tydeliggjøre og bekrefte at Kirkemøtet besitter denne myndigheten i kraft av sin rolle som trossamfunnet Den norske kirkes øverste representative organ» (Proposisjon 81L(2011-2012), side 34).

¹³³ Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 164ff.

¹³⁴ *Denne utredning* har på dette grunnlag utarbeidet *Utkast til retningslinjer for godkjenning av kirkebygg*, jf kap 4.8.1. *Utkast til retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* i kap 4.8.2, *Utkast til retningslinjer for godkjenning av interimskirke* i kap 4.8.3 og *Utkast til retningslinjer for salg eller om nedleggelse av kirkebygg, kirkelokale og interimskirke* i kap 4.8.4.

¹³⁵ Se Kirkemøtet 2004 (sak KM 11/04) om «Den norske kirkes identitet og oppdrag», Kirkemøtet 2006 (sak KM 8/06) om «NOU 2006:2 Staten og Den norske kirke» og særlig Kirkemøtet 2007 (sak KM 8/07) om «Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning for Den norske kirke».

«Departementet legger til grunn av en lovbestemmelse om gudstjenestelig myndighet i prinsippet ikke trenger å bety at det er Stortinget som utstyres Kirkemøtet med denne myndigheten. Lovbestemmelsen sikter mot å tydeliggjøre og bekrefte at Kirkemøtet besitter denne myndigheten i kraft av sin rolle som trossamfunnet Den norske kirkes øverste representative organ».

Denne forståelse antas å kunne få anvendelse i kirkerettslig forstand også på andre områder, uten at disse spørsmål i dag er avklart. *Kirkemøtet selv* har helt fra det første møte i 1984 lagt til grunn at en bred forståelse av sitt mandat i spørsmål som gjelder kirke og samfunn.

Denne utredning drøfter ikke i sin fulle bredde spørsmålet om Kirkemøtets myndighet «i kraft av sin rolle som trossamfunnet Den norske kirkes øverste representative organ», men legger til grunn at departementets vurdering bør kunne komme til anvendelse også på andre områder enn liturgi. Spørsmålet vil da være i hvilken grad Kirkemøtet i dag – innenfor kirkelovens nåværende bestemmelser – kan utøve myndighet når det gjelder kirkebygg og andre kirkelokaler og hvilke forslag til endringer som bør fremmes. Dernest vil spørsmålet være om Kirkemøtet i dag skal utøve slik myndighet og på hvilke områder slik myndighet i så fall skal utøves.

Den første foranledning til at Kirkemøtet bør utøve myndighet når det gjelder kirkebygg er overføringen av stillingen som *kirkebyggkonsulent* fra departementet til Kirkerådet i 2009. Tilknytningen til Kirkerådet innebærer at konsulenten ikke uttaler seg på fritt grunnlag slik ordningen var da stillingen var knyttet til departementet, men at konsulenten uttaler seg på vegne av Kirkerådet. Konsekvensen av dette bør både være at Kirkemøtet/Kirkerådet utarbeider retningslinjer på dette feltet og at konsulenten i sin veiledning og uttalelser er forpliktet på disse. At disse retningslinjer ikke vil være kirkerettslig bindende så lenge et annet organ enn Kirkerådet har myndighet til å godkjenne nye kirker, men ha karakter av å være rådgivende uttalelser fra kirkens øverste representative organ til egne tilsatte spesielt og de kirkelige aktører generelt, er en rolle som Kirkemøtet er fortrolig med etter nærmere 30 års funksjonstid.

Den andre foranledning til at Kirkemøtet bør drøfte dette feltet med henblikk på å utarbeide nærmere retningslinjer følger av grunnlovsendringene. Grunnlovsendringene innebar fra Stortingets side generelt at det ble lagt økt vekt på en større selvstendigjøring av Den norske kirke innenfor gjeldende kirkeordning:

Stortingets Kirke-, utdannings- og forskningskomite uttalte dette i sin Innstilling 292 L(2011-2012) som ble avgitt 15. mai 2012: «Komiteen viser til at grunnlovsendringene som følger av kirkeforliket har som intensjon å klargjøre Den norske kirkes frie stilling som trossamfunn. Dette innebærer at den religiøse virksomheten i kirken ikke lenger vil være statens oppgave ... Komiteen slutter seg til forståelsen av at endringene representerer et nytt grunnlag for utvikling av Den norske kirke som selvstendig trossamfunn».

Denne målsetting innebar at det på områder hvor staten fortsatt har myndighet på det kirkelige området spesielt ble gjort gjeldende at kirkelige uttalelser skal innhentes før avgjørelser fattes. Dette fikk bl.a nedslag i en ny bestemmelse i kirkeloven § 38 om departementets behandling av saker som ligger under departementets myndighetsområde, men som kan involvere læremessige spørsmål:

«For å sikre tilstrekkelig tillit til at Kongen eller departementet vil håndtere slike saker i samsvar med den kirkelige lærebedømmelse, foreslås tatt inn i en særskilt regel i § 38, nytt fjerde ledd. Forslaget innebærer at når Kongen eller departementet avgjør saker som gjelder

kirkens lære, skal det læremessige grunnlaget for avgjørelsen søkes klarlagt ved at uttalelse innhentes fra vedkommende biskop og det ansvarlige kirkelige organet» (Prop 71L (2011-2012), side 37).

Målsettingen førte også til en bevisstgjøring på at statens myndighet er blitt begrenset som følge av grunnlovsendringene, f.eks i spørsmålet om bruk av kirker:

I proposisjon 71L(2011-2012) uttaler departementet seg om konsekvensene av at myndigheten til å gi regler for bruk av kirker legges til Kirkemøtet gjennom endringer i kirkeloven (dette var tidligere delegert fra Kongen til Kirkemøtet). Når myndigheten med dette er lagt til Kirkemøtet, følger det at «den foreslåtte bestemmelsen vil begrense regjeringens ansvar og myndighet på dette området» (side 35). Det er med dette Kirkemøtets oppgave både å gi reglene og å tolke dem.

Tilsvarende gjelder for Kirkemøtets myndighet i liturgisaker. Slik myndighet var tidligere delegert fra Kongen, men ved grunnlovsendringene ble liturgimyndigheten lagt til Kirkemøtet gjennom endring av kirkeloven. Staten vil også her – av samme grunn som det refereres til i prop 71 L(2011-2012) – vise tilbakeholdenhet i avgjørelser i saker som kan være omfattet av Kirkemøtets myndighet.

Disse vurderinger kan også overføres på saker som gjelder kirkebygg. Bygging av en kirke og planløsningen i et kirkebygg, henger nært sammen med bruken av bygget og hvordan trossamfunnet Den norske kirke skal virke. Kirkebygget aktualiserer derfor en rekke spørsmål som må betraktes og behandles som indre anliggender for dette trossamfunnet. Det er fremdeles *departementet* som skal godkjenne nye kirkebygg. Denne situasjon og utvikling tilsier at Kirkemøtet bør drøfte spørsmål omkring kirkebygg og utarbeide utkast til retningslinjer som kan bidra til at målsettingen om økt vekt på en større selvstendigjøring av Den norske kirke innenfor gjeldende kirkeordning, også bør gjøres gjeldende for kirkebygg.

En tredje foranledning følger direkte av nåværende forhold mellom statlig myndighet og kirkelig organ. Fordi stillingen som kirkebyggkonsulent er overført til Kirkerådet fra 2009, innhenter departementet uttalelse fra kirkebyggkonsulenten før departementet fatter avgjørelser om godkjenning av kirker i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Dette øker behovet for en kirkelig bevisstgjøring omkring hvordan kirkebygg skal vurderes i form av egne retningslinjer for dette.

En fjerde grunn til å vurdere om Kirkemøtet skal drøfte og behandle en sak om kirkebygg, kan være et ønske om at *departementet* – eventuelt – skal fastsette nærmere retningslinjer på de områder departementet i dag innehar myndigheten, f.eks i de spørsmål *denne utredningen* tar opp, jf utkastene til nye retningslinjer i kap 4.8.

En femte grunn kan være *både* at Kirkemøtet bør kunne fremme konkrete og begrunnede forslag til endringer av kirkeloven på dette området *og* forberede seg på den situasjon som vil oppstå dersom kirkeloven endres og behovet for at Kirkemøtet fastsetter nye retningslinjer kan oppstå.

En sjette grunn kan være behandlingen av nye utfordringer – f.eks overtallige kirker – krever gjennomgang av bestemmelser og rutiner, og utløser behov for nytt regelverk.¹³⁶

¹³⁶ Se kap 4.7.

En sjuende grunn kan være gudstjenestereformen (2011) og alle nye spørsmål som denne reform aktualiseres når det gjelder kirkebygg og dets inventar og utstyr.

Denne utredning foreslår derfor at Kirkemøtet bør drøfte og behandle de forslag som fremmes i denne utredning.

3.4 Godkjennelsesmyndighet før og etter grunnlovsendingene

De nåværende kirkerettslige bestemmelser innebærer ulike ordninger for godkjenning av kirkebygg / kirkelokale / interimskirke:

- Et *selvstendig kirkebygg* skal godkjennes av *departementet* i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. *Ombygninger og utvidelser* godkjennes av *biskopen* (delegert 15. mai 2000). Det er gitt regler om saker som omfattes av kulturminneloven (rundskriv T-3/2000).
- Et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* for et distrikt skal godkjennes av *biskopen* i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd.
- En *interimskirke* som skal brukes som et midlertidig kirkelokale skal godkjennes av *prosten* i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

*

For *selvstendige kirkebygg* vil bestemmelsene om godkjenningsmyndighet fortsatt måtte gis av Stortinget i lov (jf kap 3.3) – nå i medhold av ny § 16 i Grunnloven.

Fra 1685 til 1996 la lovgivingen myndigheten til Kongen. Etter 1814 fulgte myndigheten av Grunnloven § 16. Stortinget tok Kongens myndighet inn i Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaard (§ 21). Da denne ble opphevet ved kirkeloven av 1996, ble myndigheten lagt til departementet.

Spørsmålet vil være hvem som *i fremtiden* skal ha godkjenningsmyndighet.

Det kan anføres at siden departementets nåværende myndighet følger av lov vedtatt av Stortinget og regulerer et område som gjelder kirkens forhold til andre offentlige myndigheter, kan nåværende ordning videreføres også etter grunnlovsendingene.

Men det kan også vurderes slik at departementets myndighet historisk sett er direkte knyttet til Grunnlovens «gamle» § 16 og Kongens særskilte kirkelige myndighet. Når Kongens særskilte kirkelige myndighet ble avviklet ved grunnlovsendingene 21. mai 2012, kan og bør det følge av dette at Stortinget i fremtiden *bør legge* myndigheten i nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd om godkjenning av kirkebygg til et kirkelig organ.

Denne utredning foreslår på dette grunnlag at 1) Stortinget fastsetter i kirkeloven hvilket organ som har ansvar for å godkjenne nye kirkebygg og 2) at Stortinget legger myndigheten til «*Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet*».

Hvilken kirkelig instans Kirkemøtet bør legge slik myndighet til, drøftes nedenfor i kap 4.1.2.

For *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og *interimskirker* er myndigheten i dag lagt til biskopen (forsamlingslokaler) og prosten (interimskirker). Myndigheten er gitt i tjenesteordningene for biskop og prost. Disse er fastsatt ved kongelig resolusjon i medhold av «gammel» § 16 i Grunnloven.

Kongens myndighet til å godkjenne *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* ble ved kgl.res. 12. september 1930 delegert til Kirkedepartementet og ved kgl.res. 17. januar 1975 delegert videre til biskopene. Kongens myndighet til å godkjenne *interimskirker* ble ved kgl.res. 28. september 1923 delegert til biskopene og ved kgl.res. 17. januar 1975 delegert videre til prostene. Resolusjonen fra 1975 ble opphevet da tilsvarende bestemmelser ble tatt inn i tjenesteordning for biskoper (1997) og tjenesteordning for proster (1993 og 2004) ble fastsatt ved kgl.res. Departementet er gitt myndighet til å gjøre endringer i bestemmelsene.

Det må etter grunnlovsendringene 21. mai 2012 – hvor hjemmelsgrunnlaget for den kirkelige lovgivning endres som følge av bortfallet av Kongens særskilte kirkelige myndighet – tas standpunkt til om:

- 1) Skal Stortinget *videreføre* at bestemmelser om kirkelokaler og interimskirker fastsettes i tjenesteordning for biskop/prost, og at myndigheten fortsatt legges til Kongen/departementet?
- 2) Skal Stortinget *videreføre* at bestemmelser om kirkelokaler og interimskirker fastsettes i tjenesteordning for biskop/prost, *men* at myndigheten til å fastsette disse legges til et kirkelig organ?
- 3) Skal Stortinget *ikke videreføre* at bestemmelser om kirkelokaler og interimskirker reguleres i tjenesteordning, men at de *enten* reguleres direkte av Stortinget i kirkeloven *eller* at det overlates til et kirkelig organ å regulere dette som en del av kirkens ordninger?

3.4.1 Ad 1) – Kongen regulerer i tjenesteordning

Nåværende ordning er at *departementet* har myndighet til å fastsette og endre tjenesteordningene. Den situasjon som er etablert gjennom grunnlovsendringene 21. mai 2012 innebærer at departementet vil ha slik myndighet som følge av Kongens alminnelige myndighet som utøvende statsmakt i medhold av Grunnloven § 3 og ikke lenger i medhold av «gamle» § 16 som hjemlet en særskilt kirkelig myndighet for Kongen. En slik ordning vil fortsatt være *mulig* siden kirkeforliket av 10. april 2008 legger til grunn at biskoper og proster fortsatt skal være statstjenestemenn. Men siden tjenesteordning for biskop/prost regulerer disse tjenesters *innhold og oppgaver*, er dette på lengre sikt en uholdbar ordning. Slik myndighet må utøves *på særskilt kirkelig grunnlag*.

En annen løsning vil kunne være at *departementet* (et departement) fortsatt ble tillagt myndigheten til å fastsette tjenesteordningene og at dette ble fastsatt av Stortinget ved revisjon av kirkeloven i medhold av ny § 16 i Grunnloven: *dens Ordning fastsettes ved Lov*. Også dette er *mulig* så lenge biskoper og proster er statstjenestemenn. Men heller ikke dette vil være tilfredsstillende når det legges vekt på at myndigheten til å regulere bispe- og prostetjenestens innhold og oppgaver skal utøves *på et særskilt kirkelig grunnlag*.

Alternativ 1) synes derfor minst aktuelt.

Det gjenstår da to alternativ som begge innebærer at endringer av nåværende ordning.

3.4.2 Ad 2) – Kirkemøtet regulerer i tjenesteordning

Dette alternativ innebærer at myndigheten å gi bestemmelser om *forsamlinglokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker* overføres fra Kongen til et kirkelig organ og fortsatt reguleres i tjenesteordning.

Spørsmålet omfatter for det første *hvilket kirkelig organ* som skal ha dette ansvar. Det er naturlig at slike bestemmelser fattes av *Kirkemøtet*. Alternativet omfatter for det andre også *den form* som velges for å gi bestemmelser om godkjennelsesmyndighet: tjenesteordning for biskop/prost. Overføring av myndighet til å fastsette tjenesteordning for biskop/prost til Kirkemøtet reiser imidlertid *omfattende* spørsmål.

Tjenesteordningene regulerer biskopenes og prostenes oppgaver. Når Kongen innehar denne myndighet i dag, er årsaken at Grunnlovens «gamle» § 16 la ansvaret for den geistlige tjeneste til Kongen. Det var Kongens ansvar for *at* det er et tilbud og gudstjenester og kirkelige handlinger («gammel» § 16) og sørge for at det finnes prester til å ivareta disse oppgaver («gammel» § 21). Dette begrunnet også statens økonomiske ansvar. Kongen kunne derfor også regulere innholdet i den geistlige tjeneste og fastsette hvilke oppgaver som ligger til tjenestene.

En ordning der Kirkemøtet fastsetter tjenesteordning for biskop og prost, forutsetter derfor at *ansvaret for disse tjenester* er blitt overført fra Kongen til Den norske kirke. Med ansvar menes både ansvaret for oppgavene («gammel» § 16), tilsetningsmyndighet («gammel» § 21) og arbeidsgiveransvar («statstjenestemenn»). Dette kan gjøres *enten* gjennom en virksomhetsoverdragelse som forutsetter medvirkning fra de tilsattes organisasjoner *eller* gjennom en politisk beslutning.

Endringene i kirkeloven i 1996 når det gjelder stillingen som kateket og undervisningstjenesten, kan tjene som eksempel:

Da katekettjenesten i 1996 ble overført fra staten til rettssubjektet soknet, ble *styringsretten* overført til rettssubjektet soknet. Av styringsretten følger virksomhetsledelse og arbeidsledelse. *Virksomhetsledelsen* ble lagt til menighetsrådet som organ for dette rettssubjektet (kirkeloven § 9: «menighetsrådet har ansvar for at ... kirkelig undervisning ..innarbeides og utvikles i soknet) og *arbeidsledelsen* til kirkelig fellelsråd som organ for rettssubjektet (kirkeloven § 14).

Utfordringene med en virksomhetsoverdragelse er å finne tilsvarende ordninger for preste-, prost- og bispetjenesten.¹³⁷

¹³⁷ Dette er et av de mest omfattende spørsmål grunnlovsendringene aktualiserer. Det er en hovedsak i utredningen «Kjent inventar i nytt hus»: Når Kongens ansvar («gammel» § 16) for den geistlige tjeneste (dvs. ansvaret for *at* det er et tilbud om gudstjenester og kirkelige handlinger i alle sokn) skal overføres fra Kongen til et kirkelig organ, *hvilket* kirkelig organ skal overføringen skje til? Det neste spørsmål er like utfordrende: dersom det skal etableres et *felles arbeidsgiveransvar* i Den norske kirke etter en slik overføring av den geistlige tjeneste, *hvilket* organ skal ivareta et slikt felles arbeidsgiveransvar?

Tidligere Kirkemøte (2005 – sak KM 7/05) uttalte *felles arbeidsgiveransvar* som en målsetting for reformarbeidet. Heldigvis foretok Kirkemøtet 2013 (sak KM 5/13) en nødvendig presisering av at målsettingen fremdeles er et felles arbeidsgiveransvar – noe som ikke inngikk i Kirkerådets anbefaling.

Virksomhetsoverdragelse

- Det kan innenfor nåværende rettstilstand foretas en virksomhetsoverdragelse ved at ansvaret for preste- og prostetjenestens oppgaver overføres fra et statsorgan (i dag: departementet) til et annet statsorgan (Kirkemøtet). Dette får to konsekvenser for kirkeloven. Kirkeloven § 24 om Kirkemøtets ansvar (tjenesteordningene) og *enten* § 23 om bispedømmerådets oppgaver (prestedtjenesten) *eller* § 9 om menighetsrådets oppgaver (prestedtjenesten).¹³⁸
- Virksomhetsoverdragelsen kan innenfor nåværende rettstilstand også skje fra et statsorgan (i dag departementet) til det [de] eksisterende kirkelige rettssubjekt soknet. Dette får også to konsekvenser for kirkeloven. Kirkeloven § 24 om Kirkemøtets ansvar (tjenesteordningene) og § 9 om menighetsrådets oppgaver (prestedtjenesten).
- Virksomhetsoverdragelse kan også foretas innenfor en ny rettstilstand der Den norske kirke er etablert som eget rettssubjektet. Her kan en virksomhetsoverdragelse skje fra staten til Den norske kirke som rettssubjekt. Et nødvendig premiss for dette er at Stortinget ved revisjon av kirkeloven oppretter Den norske kirke som eget rettssubjekt.¹³⁹

På et av disse grunnlag kan myndigheten til å fastsette tjenesteordning for biskop, prost og menighetsprest legges til Kirkemøtet.

Politisk beslutning¹⁴⁰

- Dersom overføring av myndighet til Den norske kirke ikke skal skje gjennom virksomhetsoverdragelse som virkemiddel, kan det skje som en politisk beslutning ved at Stortinget ved en revisjon av kirkeloven overfører Kongens nåværende ansvar for den geistlige tjenestes oppgaver («gammel» § 16 i Grunnloven) til kirkelige organ og fastsetter hvilke kirkelige organ som skal ha ansvar for hvilke funksjoner.¹⁴¹ Dette skjedde for kateketer da kirkeloven ble gitt i 1996.¹⁴² Når dette har skjedd for den geistlige tjeneste, kan Stortinget samtidig legge ansvaret for å fastsette tjenesteordningene til Kirkemøtet.

I oppfølgingen av «Kjent inventar i nytt hus» har verken Kirkerådet eller Den norske kirkes Presteforening vært opptatt av å konkretisere hva virksomhetsoverdragelse eller et felles arbeidsgiveransvar konkret innebærer for kirkens ordninger.

¹³⁸ Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) foreslår at dette skjer ved at § 9, andre ledd om menighetsrådets oppgaver utvides til: «Menighetsrådet har ansvar for kirkelig undervisning, kirkemusikk, diakoni og gudstjenester i soknet» og at et organ på prostnivå for ansvar for «a) at det i soknene holdes de gudstjenester som biskopen har forordnet, b) nødvendige kirkelige tjenester ytes ... og c) prestedtjenestens oppgaver kan gjennomføres i medhold av tjenesteordning for menighetsprester og tjenesteordning for proster». [Kommentar: Oppgavene i a, b og c kan selvsagt også legges til andre organer, f.eks kirkelig fellelsråd eller bispedømmerådet].

¹³⁹ Dette alternativ ble valgt av Kirkemøtet 2013 (sak KM 5/13) uten at Kirkemøtet var forelagt dette av Kirkerådet eller Kirkerådet synes å ha vært opptatt av hva dette konkret ville innebære for kirkens ordninger. Kirkemøtet 2013 videreførte imidlertid at målsettingen fortsatt skal være et felles arbeidsgiveransvar.

¹⁴⁰ Jf lærernes overføring fra statlig til kommunal sektor i januar 2003 skjedde gjennom en politisk beslutning.

¹⁴¹ Arbeidsgiverfunksjoner er allerede lagt til kirkelige organ ved at kirkeloven fastsetter at bispedømmerådet skal tilsette proster og menighetsprester, og at Kirkerådet skal tilsette biskoper.

¹⁴² Den politiske veien ble valgt i 1996 da de statlige katekestillinger ble overført til soknet. Det inngikk i dette at ansvaret for oppgavene – undervisningen – ble overført fra staten til menighetsrådet gjennom en endring i

På et av disse grunnlag kan Kirkemøtet utøve sin myndighet i tjenesteordningene gjennom å videreføre biskopens nåværende ansvar for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og prostenes ansvar for *interimskirker*.

Denne utredning tar ikke stilling til spørsmålet om virksomhetsoverdragelse og tjenesteordning siden det kan finnes andre tilfredsstillende løsninger når det gjelder *kirker, permanente kirkelokaler, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker*, jf neste pkt 3).

3.4.3 Ad 3) – Kirkemøtet regulerer i kirkeordningen

Dette alternativ innebærer at bestemmelsene om *godkjennelse av forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker* utgår som en del av tjenesteordningene og fastsettes som en del av kirkens ordninger. Ansvaret for *vigsling* vil uansett alternativ ligge til biskop/prost/prest. Dette kan reguleres enten i kirkeordningen, tjenesteordningene eller liturgiene.

Når bestemmelser om kirkelokaler og interimskirker inngår som en del av Grunnloven § 16 om at *dens Ordning fastsettes ved Lov*, vil spørsmålet – under henvisning til drøftelsene ovenfor i dette kapittel – være om myndigheten skal utøves av Stortinget direkte eller om Stortinget skal overlate til Kirkemøtet å gi bestemmelser om dette.¹⁴³

Ut fra de kriteriene som er nevnt ovenfor i dette kapittel om hva Stortinget selv bør regulere i en ny kirkelov – og situasjonen i dag er at myndigheten ivaretas av kirkelige instanser (biskop eller prost) – synes det naturlig at myndigheten til å fastsette hvem som skal godkjenne *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker* i fremtiden reguleres av Kirkemøtet.

Hvilken kirkelig instans Kirkemøtet bør legge slik myndighet til, drøftes nedenfor i kap. 4.1.2 og 4.2.4. *Hvordan* bestemmelsene utformes, fremgår av kap 4.8.

Denne utredning går inn for at alternativ 3) legges til grunn i spørsmålet om godkjennelse av kirkelokaler og interimskirker.

3.5 Forvaltningsansvar

De nåværende kirkerettslige bestemmelser innebærer ulike ordninger for eiendomsrett og forvaltningsansvar for kirkebygg / kirkelokale / interimskirke:

- For et selvstendig *kirkebygg* godkjent av departementet gjelder kirkelovens bestemmelser og det stilles krav om at kirkebygningen er

menighetsrådets oppgaver, jf kirkeloven § 9 hvor menighetsrådet nå fikk ansvaret også for at «kirkelig undervisning ... innarbeides og utvikles i menigheten». Som følge av og sammen med dette ble arbeidsgiveransvaret overdratt fra staten til soknet v/kirkelig fellesråd.

¹⁴³ Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» foreslår at Stortinget i ny § 2 i en ny kirkelov fastsetter at «Kirkemøtet fastsetter kirkens ordning». Dette innebærer at Kirkemøtet gis myndighet til å regulere de områder av kirkens ordning som Stortinget ikke selv regulerer i kirkeloven.

- *soknets eiendom* (kirkeloven § 17, tredje ledd) – «med mindre annet følger av særskilt rettsgrunnlag»,
 - *kommunens økonomiske ansvar* (kirkeloven § 15 bokstav a),
 - ligger under *kirkelig fellesråds forvaltning* (kirkeloven § 18, første ledd),
 - bruken er *menighetsrådets ansvar* (kirkeloven § 5, andre ledd)
 - til disposisjon for *prestetjenesten*, (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 10 og tjenesteordning for proster § 5)
 - underlagt *prostens oppmerksomhet* («prosten skal holde seg orientert om kirkene» - tjenesteordning for proster § 7 bokstav i)
 - underlagt *biskopens og tilsyn*, (jf tjenesteordning for biskoper og kgl.res. av 15. oktober 1991)
 - omfattes av Kirkemøtets «Regler om bruk av kirken» (1991) samt at tjenesteordning for biskop, prost og menighetsprester gjelder
- For et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* godkjent av biskopen eller en *interimskirke* godkjent av prosten gjelder ikke kirkelovens bestemmelser. Lokalene kan eies og forvaltes av andre enn soknet, men soknet har fått bruksrett. Denne bruksrett kan enten være *eksklusiv* (jf kap 4.5.1 om *enbruksrom*) – dvs at lokalet kun kan brukes av soknet (og av andre etter bestemmelse av soknet) – eller soknet og andre brukere disponerer lokalene i fellesskap (jf kap 4.5.3 om *sambruksrom*) – dvs at soknet er en leietaker på linje med andre. Når det gjelder *sambrukshus* (jf kap 4.5.2) kan det tenkes to alternativ: 1) hele bygget er sambrukshus og 2) bygget består av et kirkerom som er et enbruksrom og andre rom som er sambruksrom.¹⁴⁴

Det sentrale spørsmål vil være om bestemmelsene om eiendomsforhold og forvaltningsansvar for *kirkebygg, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker* skal videreføres eller endres.

*

Et viktig delspørsmål gjelder her eiendomsretten til soknets kirke. Kirkeloven § 17, tredje ledd fastsetter at den skal eies av soknet. Spørsmålet blir da hvilket av soknets organer – menighetsrådet eller kirkelig fellesråd – som forvalter eiendomsretten.

Etter Kongens omfattende kirkesalg til private fra 1721 (620 kirker), ble det startet en prosess med tilbakeføring av kirkene som offentlig eiendom. Formannskapene som ble opprettet som lokale politiske organer «kirkekommuner» i 1837 fikk dette som en hovedoppgave. Prosessen ble avsluttet med kirkeloven av 1897. I Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaard ble det fastsatt at kirkene er soknets eiendom. Det heter her i § 1 at «Enhver Sognekirke skal ... være Sognemenighedens Eiendom...».

Det var «Sognemenigheden» som var eier gjennom sitt politiske organ «formannskap» som fungerte som «kirkekommune». Dette førte til mange varianter når eiendomsretten skulle føres inn i Grunnbøkene, f.eks: nn kirke eller nn kirke v/sognekommune.

¹⁴⁴ Et *sambrukshus* omfatter to muligheter:

- 1) Et *sambrukshus* der hele huset er til sambruk mellom kirkelige og andre brukere. Dette gjelder *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker* godkjent i medhold av de nye retningslinjer, jf kap 4.8.2 og 4.8.3. Et slikt sambrukshus godkjennes ikke som kirke eller permanent kirkelokale.
- 2) Et *sambrukshus* der kirkerommet er et *enbruksrom*, mens de øvrige rom er *sambruksrom*. Et slikt *enbruksrom* – på nærmere definerte premisser – skal kunne godkjennes både som permanent kirkelokale, kirke i soknet i tillegg til soknekirken og som soknekirke. En av forutsetningene er at soknet har full disposisjonsrett over *enbruksrommet*.

Soknemenigheten fikk sitt eget kirkelige organ da menighetsråd ble opprettet i 1920. Dette førte *ikke til endringer* i Grunnbøkene siden menighetsrådet ikke ble eget rettssubjekt. Men i noen grad ble *nye* kirker allikevel innført med nn kirke v/ nn menighetsråd. For de kirker som var og ble innført med nn kirke v/nn kommune, førte dette til den forståelse at kirken var kommunal eiendom.

En opprydding av omtalen av eiendomsretten i Grunnbøkene fulgte etter kirkeloven av 1996. Soknet ble da gjort til eget rettssubjekt med derav følgende rettslig evne til å eie.

Departementet ba i et rundskriv av 21. januar 2002 om at det ble ryddet opp i formalitetene. Stortinget hadde da i april 2001 presisert at «det ikke innkreves dokumentavgift i de tilfeller eiendommer, som følge av ny kirkelovgivning, overdras fra kommunene til kirkelig fellesråd». Det som skulle skje i Grunnbøkene var altså ikke registreringer av eiendomsoverdragelser, men korrigeringer av faktiske forhold.

De siste 10 år har det derfor skjedd et omfattende arbeid med dette lokalt. I 2013 antas det at rettelser er foretatt for ca 70 % av kirkene.

I Grunnbøkene er *kirkeeier* i dag i hovedsak innført som: nn sokn v/nn kirkelig fellesråd. Det kan nok også forekomme eksempler på at kirken er innført som nn sokn v/nn menighetsråd. Dette gjelder i ett-sokns kommuner, men kan også forekomme ellers. Det kan også være innført nn kirke v/ nn kirkelig fellesråd eller nn kirke v/nn menighetsråd.

Spørsmålet er viktig fordi det – ved en tvist – kan komplisere spørsmålet om hvilken myndighet henholdsvis menighetsrådet og kirkelig fellesråd har når det gjelder en kirke.¹⁴⁵

Uansett hva som måtte stå innført i Grunnboken som kirkeeier, vil det imidlertid være kirkelovens bestemmelser om dette som må legges til grunn. Kirkeloven overstyrer her Grunnboken. Kirkeloven legger myndigheten til å forvalte kirkebygget til kirkelig fellesråd (kirkeloven § 18, første ledd, jf § 14, andre ledd bokstav a). Kirkelig fellesråd har all myndighet når det gjelder kirkebygget – unntatt på de områder der kirkeloven eksplisitt legger myndighet til andre.¹⁴⁶ Men også her vil det være vanskelige grenseoppganger mellom kirkelig fellesråd og menighetsråd.¹⁴⁷ Dette gjelder også spørsmålet om hvordan overtallige kirker skal behandles.¹⁴⁸

Kirkedepartementet har i brev av 28. januar 2013 til Kirkerådet klargjort nærmere hva det innebærer at forvaltningen av kirkebyggene hører inn under Kirkelig fellesråd og stiller samtidig generelt spørsmål om Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og biskopens tilsynsmyndighet legger begrensninger fellesrådets disposisjonsrett.¹⁴⁹ Departementet peker på at det er Kirkemøtet og Kirkerådet som forvalter dette regelverket og som dermed også må fortolke det. Disse spørsmål drøftes i kap. 7.

¹⁴⁵ I 2012 har en slik tvist – uavhengig av spørsmålet om registrert eiendomsrett i Grunnboken – oppstått når det gjelder om kirkelig fellesråd kan inngå avtale om langtidsutleie av Bredtvet kirke i Oslo til Den katolske kirke. De spørsmål av generell karakter som denne saken reiser, drøftes på bredt grunnlag i kap 4.7.2.

¹⁴⁶ Dette gjelder særlig kirkeloven § 20, tredje ledd som gir Kirkemøtet myndighet til å gi regler om bruk av kirken og som gjennom dette gir bruksrett til menighetsrådet og prestetjenesten. Når det gjelder forholdet mellom menighetsråd og kirkelig fellesråd *på andre områder* gjelder det motsatte: myndigheten er lagt til menighetsrådet, jf f.eks kirkeloven § 9, med mindre myndighet eksplisitt er lagt til kirkelig fellesråd, jf f.eks kirkeloven § 14.

¹⁴⁷ Det gjelder særlig bruken, se kap 4.7.2 og kap 7.2.3 + 7.6.

¹⁴⁸ Skal overtallige kirker behandles som 1) bruksendring, 2) etter bestemmelsene om salg (avhendelse) eller 3) som nedleggelse? Kan kirkelig fellesråd som forvalter av kirkebygget foreta slike permanente endringer dersom vedkommende menighetsråd motsetter seg dette? Disse spørsmål drøftes i kap. 4.7.

¹⁴⁹ Se kap 4.7.2 – avsnittet om «gå ut av bruk».

Kapittel 4 – Kirke, kirke-lokale, forsamlingslokale og interimskirke

4.1 Kirkebygg

4.1.1 Definisjon av og godkjenningssmyndighet for nytt kirkebygg – nåværende bestemmelser i kirkeloven §§ 17 og 21

Godkjenning av ny kirke skjer i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd, jf kirkeloven § 17 og plan- og bygningsloven.

Kongens myndighet etter Grunnlovens «gamle» § 16 til å godkjenne *nytt kirkebygg* ble i kirkeloven av 1996 lagt til (Kirke)departementet (kirkeloven § 21, fjerde ledd):

”oppføring... av kirke skal godkjennes av departementet.”¹⁵⁰

Denne bestemmelse om *kirkebygg* legger grunnlag for en felles praksis siden forvaltningsmyndigheten er sentralisert i departementet.

Den sakkyndige rådgivning er i hovedsak sentralisert og ivaretas av Riksantikvaren, Kirkerådets kirkebyggkonsulent og Kirkelig interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KA) når det gjelder *kirkebygg*. Dette legger til rette for en felles praksis. Det er imidlertid til vurdering om deler av Riksantikvarens myndighet skal delegeres til vedkommende fylkeskommune.

Godkjenningen og vigslingen *til sammen* har ordningsmessige konsekvenser:

- Bygging er en *oppfølging* av godkjenningen.¹⁵¹
- Vigslingen er en *konsekvens* av godkjenningen.¹⁵²
- En godkjent kirke som ikke vigsles, er ingen kirke.
- For en godkjent kirke trer de kirkerettslige bestemmelser i kraft fra det tidspunkt kirken er vigslet.
- Vigslingen er en *forutsetning* for bruken.¹⁵³

¹⁵⁰ I kap 3.4 redegjøres for hvordan myndigheten kan overføres fra departementet til Kirkemøtet. I kap 4.1.2 redegjøres for hvem myndigheten overføres til.

¹⁵¹ Bygging av kirke vil normalt ikke igangsettes før godkjenning foreligger – slik blant annet Bodø kommune la til grunn i 2012 ved bygging av Hunstad kirke.

¹⁵² Da Ytrebygda nærkirke ble vigslet av Bjørgvin biskop 18. desember 2011 før godkjenning forelå, var dette dermed ikke i samsvar med gjeldende bestemmelser.

¹⁵³ Tidligere kirkelov var tydeligere på dette enn i dag: I Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaarde het det uttrykkelig i § 54 at «Ny Kirke ... maa ikke tages i Brug, førend den er innviet». Loven ble opphevet i 1996. Denne utredning foreslår at nye retningslinjer presiserer kravet om vigsling før bruk. Denne utredning foreslår at

- Biskopen kan forordne gudstjenester i kirken.¹⁵⁴

Vigslingen skjer i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13 første ledd, dvs av et selvstendig kirkebygg godkjent av departementet.

Godkjennelse i tre faser – stat og kirke i samhandling

Godkjennelsesordningen for kirker er i dag tredelet:

- Departementet godkjenner kirkebygget
- Biskopen godkjenner at kirkebygget vigsles (her er i dag bestemmelsene i tjenesteordning og i liturgiene ikke harmonisert, jf kap 4.6.4)
- Vigslingsgudstjenesten ledes av biskopen eller den biskopens bemyndiger (beslutningen om vigsling ligger hos biskopen og utførelsen ligger enten til biskopen eller til den biskopen bemyndiger)

En tredeling fremgår enda tydeligere i nåværende bestemmelser om *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og om interimskirker*.

- Biskopen godkjenner lokalet (tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd) eller prostens godkjenner interimskirken (tjenesteordning for proster § 7 bokstav j)
- Biskopen/prosten godkjenner at lokalet vigsles (herunder hvem som skal lede vigslingsgudstjenesten)
- Vigslingsgudstjeneste gjennomføres

Både godkjennelse og vigsling er områder for selvstendig utøvelse av myndighet. Det ligger i dette at en godkjent kirke blir en kirke først når den er vigslet – og at en godkjent kirke ikke blir en kirke dersom den ikke vigsles.

4.1.2 Definisjon av og godkjennelsesmyndighet for nytt kirkebygg – nye bestemmelser i kirkeloven §§ 17 og 21

I dette kapittel drøftes:

- 1) *Hvilket organ* som i fremtiden skal godkjenne nytt kirkebygg
- 2) *At* nåværende bestemmelser videreføres:
 - soknets kirke skal være en godkjent soknekirke (§ 17, andre ledd)
 - soknets kirke skal være soknets eiendom (§ 17, tredje ledd)
- 3) *At* det som en ny ordning innføres at det *kan unntas* fra disse bestemmelser (2). På *hvilken måte* det kan unntas, drøftes i kap 4.4.2.

en bestemmelse om dette blir tatt inn i nye «Retningslinjer for godkjennelse...», jf kap 4.8.1 - § 13, kap 4.8.2 - § 6 og kap 4.8.3 - § 5.

¹⁵⁴ Jf tjenesteordning for biskoper § 3 og kirkeloven § 15, tredje ledd.

Spørsmålet om godkjenningsmyndighet for kirkebygg aktualiseres *både* av grunnlovsendringene, jf kap 3.3 og kap 3.4 og habilitet når det gjelder saksbehandlingen, jf kap. 4.1.11 og 4.1.12. Saken må også vurderes i forhold til om slik myndighet skal sentraliseres eller desentraliseres.

Hvilket organ som skal ha myndighet når det gjelder kirkebygg, reiser fire hovedspørsmål:

- Skal myndigheten sentraliseres i Kirkerådet eller desentraliseres til bispedømmerådet?
- Skal deler av myndigheten sentraliseres til Kirkerådet og deler av myndigheten ivaretas regionalt? I dag godkjennes bygging av *ny* kirke og salg/nedleggelse av kirke sentralt (departementet), mens utvidelser og ombygginger av *gammel* kirke godkjennes regionalt (biskopen).
- Skal godkjenningsmyndighet og vigslingsmyndighet/ tilsynsmyndighet ivaretas av samme instans – slik som det er i dag for forsamlingslokaler og interimskirker – eller skal godkjenningsmyndighet når det gjelder kirkebygg og kirkelokaler ivaretas av valgte organer og vigslings- og tilsynsmyndighet ivaretas av biskop/prost – tilsvarende ordningen i dag er for kirkegårdene?
- Hvordan sikre habilitet og etablere den nødvendige uavhengighet mellom godkjenningsmyndighet og faglig rådgivning i saksbehandling og beslutningsprosesser?¹⁵⁵

Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) har følgende drøftelse av spørsmålet om godkjenningsmyndighet for nye kirker:¹⁵⁶

Når det gjelder *hvilket kirkelig organ* som skal godkjenne nye kirkebygg, kan det legges ulike hensyn til grunn:

- Hensynet til *sammenhengen* mellom virksomhetsansvar [dvs ansvar for kirkelige oppgaver] og kirkebygg, kunne tilsi at myndigheten ble lagt til menighetenes fellesråd / prostirådet.¹⁵⁷ Dette ville innebære at myndigheten desentraliseres betydelig i forhold til nåværende ordning. «Kjent inventar i nytt hus» anbefaler ikke en slik løsning.
- Hensynet til en *samordning* av myndighet som gjelder kirkens ytre strukturer, kunne tilsi at myndigheten ble lagt til vedkommende bispedømmeråd. Bispedømmerådet har i dag myndighet til å godkjenne opprettelse av *nye sokn* – som har en godkjent soknekirke. Myndigheten er delegert fra Kongen til departementet 7. juni 1996 og videre til bispedømmerådene 19. juli 1996. «Kjent inventar i nytt hus» foreslår denne ordning videreført. Dersom sammenhengen mellom å godkjenne nye sokn og nye kirkebygg vektlegges,

¹⁵⁵ Denne problemstilling er drøftet nedenfor i kap 4.1.11 og 4.1.12. Når det gjelder *kirkebygg* foreslås der at både faglig rådgivning og godkjenningsmyndighet sentraliseres, men fordeles på ulike sentralkirkelige organer. Når det gjelder *kirkelokaler* og *interimskirker* foreslås i *denne utredning* at faglig rådgivning sentraliseres og godkjenningsmyndighet ivaretas regionalt.

¹⁵⁶ Jf Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 209.

¹⁵⁷ Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) foreslår at nåværende ordning med kirkelig fellesråd utgår og at kirkelig fellesråd erstattes av et organ på tilnærmet prostnivå: menighetenes fellesråd / prostiråd. Jf Hefte 1 side 30 f og Hefte 3 side 90 ff. Prinsippet drøftes i *denne utredning* uavhengig av den konkrete løsning som er valgt i «Kjent inventar i nytt hus».

kunne også myndigheten til å godkjenne nye soknekirker vært lagt til bispedømmerådet. «Kjent inventar i nytt hus» anbefaler ikke en slik løsning, men ser det derimot som en fordel at myndigheten til å godkjenne nye sokn og til å godkjenne nye soknekirker ivaretas av forskjellige organer. Dette er også ordningen i dag.

- Hensynet til *en felles forvaltning* på landsbasis av kirkelovens kriterier for kirkebygg kunne tilsi at myndigheten legges til Kirkerådet. «Kjent inventar i nytt hus» mener at dette hensyn må vektlegges tyngst og foreslår derfor at *godkjenningen* av nye kirkebygg på grunnlag av lovfestede regler legges til Kirkemøtet som kan delegerer sin myndighet ... Til Kirkerådets administrasjon er fra 2009 knyttet en egen stilling som kirkebyggkonsulent. Denne stilling var tidligere knyttet til Kirkedepartementet med tittelen kirkekonsulent.
- Av hensyn til en felles forvaltning på landsbasis bør også Kirkerådet forvalte myndigheten til å godkjenne oppføring og nedleggelse av kirkebygg.

Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» drøfter ikke om godkjennelse av nye kirker kunne legges til *biskopen* – slik at samme myndighet fikk ansvar for både godkjenne av ny kirke og utvidelser/ombygging av gammel kirke. Dette synes imidlertid ikke å være et aktuelt alternativ.

Godkjennelse i tre faser – embete og råd i samhandling

Begrunnelsen for en ny ordning ligger i avviklingen av Kongens særskilte kirkelige myndighet. Bygging av nye kirker var siden reformasjonen et særskilt ansvar for Kongen. Dette ble tatt inn i Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaard (§ 21) og lagt til departementet i kirkeloven av 1996 (§ 21, fjerde ledd). Delegasjonen til biskopene 15. mai 2000 til å fatte vedtak om utvidelser og ombygging, henger derfor historisk sammen med Kongens særskilte kirkelige myndighet og at Kongen kan delegerer myndighet til sine embetsmenn. Når Kongens særskilte kirkelige myndighet er falt bort som følge av grunnlovsendringene 21. mai 2012, og nye ordninger i fremtiden skal fastsettes med hjemmel i Stortingets lovgivningsmyndighet, vil det være mest naturlig å legge godkjennelsesmyndighet for kirkelige bygg til et *valgt* kirkelig organ / *kirkelig* valgt organ. Dette vil også være i samsvar med de hovedlinjer som den kirkelige reformbevegelse har lagt til grunn de siste 50 år.

En videreutvikling av det kirkelige demokrati tilsier derfor at kirkestyret i størst mulig grad bør legges til kirkelige organer som har sin legitimitet i kirkelige valg. Dagens lovgivning legger ansvaret for den løpende forvaltning av kirkebyggene til valgte organer – menighetsrådet og kirkelig fellesråd. Også godkjennelse av nye kirkebygg bør derfor – som en del av kirkens videre demokratisering – legges til valgte kirkelige organer.

Denne utredning legger til grunn at nåværende tredeling¹⁵⁸ av selvstendig myndighetsutøvelse når det gjelder godkjennelse av nye kirker, kan videreutvikles.

Det synes derfor å være naturlig at myndighet når det gjelder kirkebygg fordeles mellom kirkens valgte organer som får ansvaret for *godkjennelse* og kirkens tilsynsmyndighet som får ansvaret for *vigslingen* og *tilsynet med bruken*.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Se kap 4.1.1 om «stat og kirke i samhandling».

Forslaget i *denne utredning* når det gjelder kirker, er derfor at 1) Kirkerådet godkjenner kirkebygg, 2) biskopen godkjenner vigsling og 3) biskopen eller den biskopen bemyndiger leder vigslingsgudstjenesten.

Dette følges opp også når det gjelder en ny ordning for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler*, jf kap 4.2 og *interimskirker*, jf kap 4.3. Forslaget i *denne utredning* er at 1) bispedømmerådet godkjenner lokalet, 2) biskopen godkjenner vigsling og 3) biskopen eller den biskopen bemyndiger leder vigslingsgudstjenesten.

Denne utredning legger til grunn at denne tredeling av selvstendig myndighetsutøvelse ivaretar grunnleggende prinsipper om oppbyggingen av kirkestyret i samsvar med prinsippene i «Embete og råd» vedtatt av Kirkemøtet 1988:

- De valgte kirkelige organer – som består av leke og geistlige – utøver kirkestyret på grunnlag av den kompetanse de i fellesskap representerer.
- Det kirkelige tilsynsembete har i tillegg en selvstendig myndighetsutøvelse som her er knyttet til at et godkjent rom kan vigsles eller innvies med Guds ord og bønn til det formål rommet er godkjent for.
- På grunnlag av disse to godkjennelser, kan menigheten ta i bruk rommet etter en vigslingsgudstjeneste ledet av biskopen eller den biskopen bemyndiger.

Både godkjennelse og vigsling er områder for selvstendig utøvelse av myndighet. Samhandlingen mellom embete og råd kommer til uttrykk ved at en kirke som er godkjent av et råd, blir kirke først når den er vigslet av en representant for embetet – og at en kirke som er godkjent av et råd, ikke blir en kirke dersom den ikke vigsles av en representant for embetet.

Det synonale, episkopale og kongregasjonale i samvirke

Det har vært vanlig å karakterisere vår kirkeordning ved at den har både synodal, episkopal og kongregasjonal karakter. Den består av valgte kirkelige organer på ulike nivå med styringsoppgaver, et bispeembete med tilsynsoppgaver og menigheter der soknets organer, prestedtjenesten, kirkelig tilsatte og frivillige ivaretar de kirkelige oppgaver.

Forholdet mellom det synodale, episkopale og kongregasjonale kan karakteriseres med: selvstendighet og avhengighet. De representerer hver for seg en selvstendig myndighetsutøvelse, men løsningen av kirkens oppgaver forutsetter at de samvirker.

Dette samvirke kommer tydelig frem når det gjelder en ny kirke:

Det er soknet (det kongregasjonale) som bygger kirke. De valgte organer (det synodale) som godkjenner kirkebygget. Biskopen (det episkopale) fatter beslutning om

¹⁵⁹ Det vises her også til drøftelsene i «Kjent inventar i nytt hus», særlig Hefte 2 om «Prinsipper og premisser» og kap 5 om «Biskopens tilsyn» side 99 ff.

vigsling. Menigheten (det kongregasjonale) vigsler sin kirke med biskopen som gudstjenesteleder ved å ta den i bruk for første gang.

De valgte organer er avhengig av biskop og menighet for at det godkjente bygg kan bli kirke. Biskopen kan ikke fatte en beslutning om vigsling før kirkebygget er godkjent. Et godkjent kirkebygg blir ikke en *kirke* før den er vigslet. Soknet er avhengig av godkjenning og vigsling før kirken kan tas i bruk som deres kirke.

Slik leder selvstendig myndighetsutøvelse gjort i et samvirke til et konkret resultat.

Godkjennelsesmyndighet

I ”Kjent inventar i nytt hus” (2011) foreslås at myndigheten til å godkjenne nye kirkebygg legges til Kirkemøtet. Siden Kirkemøtets myndighet her vil måtte reguleres i forhold til annen offentlig myndighet, må bestemmelsen gis av Stortinget. Spørsmålet blir *på hvilken måte* Stortinget kan gi en slik bestemmelse. Det kan skje på to måter:

- 1) Ved at Stortinget fastsetter i kirkeloven at myndigheten legges til Kirkemøtet gjennom en endring enten i kirkeloven § 17 eller i § 21
 - 2) Ved at Stortinget legger *normgivningskompetansen* på dette området til Kirkemøtet og overlater til Kirkemøtet å fastsette hvilket organ som skal godkjenne nye kirker. Stortinget regulerer med dette ikke selv hvilket kirkelig organ som skal ha myndigheten. Med de fullmakter som Kirkemøtet er gitt i kirkeloven, kan Kirkemøtet enten utøve myndigheten selv eller legge myndigheten til et underliggende kirkelig organ.
- «Kjent inventar i nytt hus» går her inn for alternativ 2).¹⁶⁰

Denne utredning foreslår at nåværende kirkelov § 17 får ett tillegg i ny bokstav c) (**fete typer**) og dessuten et nytt fjerde ledd (**fete typer**):

- Med kirke menes i dette kapittel soknekirke eller kapell som er
- a) kirke fra gammelt av,
 - b) godkjent av Kongen eller departementet,
 - c) **godkjent av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.**
- Det skal være kirke i hvert sokn.

Kirkene er soknets eiendom, med mindre annet følger av særskilt rettsgrunnlag. Soknene i en kommune kan i fellesskap eie kirker.

Når særlige grunner tilsier det, kan det gjøres unntak fra reglene i andre og tredje ledd [begrunnelse: se kap 4.4.2]. Unntak kan gjøres av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.

Kommentar til bokstav c) og nytt fjerde ledd:

I «Kjent inventar i nytt hus» lyder forslaget til pkt c): «*Kirkemøtet som kan delegere myndigheten til Kirkerådet*». Når bokstav c) i *denne utredning* formuleres noe annerledes en i forslaget i «Kjent inventar i nytt hus» – c) *godkjent av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet* – er det på grunn av at Stortinget ikke skal legge begrensninger på Kirkemøtets delegasjonsadgang. Kirkemøtet skal ha adgang til å legge myndigheten dit

¹⁶⁰ Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 208 ff.

Kirkemøtet finner det hensiktsmessig og det blir parallellitet i formuleringene av bestemmelsene i forslaget til revisjon av kirkeloven §§ 18-21.¹⁶¹ Denne formulering brukes derfor i *denne utredning*.

Kommentar siste ledd, jf andre og tredje ledd:

Siden unntaksbestemmelsen i særlig grad også gjelder forholdet mellom sokn og kirke – kravet om at det skal være kirke i hvert sokn (andre ledd) og at kirken skal være soknets eiendom (tredje ledd) – drøftes dette i kap 4.4.2.

*

«Kjent inventar i nytt hus» følger opp bestemmelsen i bokstav c) gjennom forslag til endringer i nåværende kirkelov § 21:

§ 21. Oppføring av kirke m.v

Fjerde ledd:

«Oppføring ... av kirke skal godkjennes» [*strykes: av departementet*]

og får et nytt femte ledd:

«... godkjenning etter fjerde ledd ... gis av den Kirkemøtet har gitt slik myndighet».

«Kjent inventar i nytt hus» foreslår at Kirkemøtet legger myndighet til å godkjenne nye kirker til Kirkerådet:¹⁶²

«*Kirkerådet* gis fullmakt til å fatte vedtak

d) i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd om godkjenning av oppføring ... av kirke.»

Denne utredning legger til grunn at myndigheten til å godkjenne nye kirker overføres fra departementet til Kirkerådet og at det innføres en hjemmel for å gi unntak fra kirkeloven § 17, andre ledd om at soknets kirke skal være en godkjent kirke i medhold av kirkeloven § 21 og for å gi unntak fra kirkeloven § 17, tredje ledd om at soknets kirke skal eies av soknet. Når det gjelder hva unntakene kan bestå i, vises til kap 4.4.2.

4.1.3 Forvaltningsansvar – nåværende bestemmelser

Godkjenning av nytt kirkebygg i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd forutsetter og innebærer i dag at:

- Kommunen skal ha det økonomiske ansvar for drift og vedlikehold av kirker (kirkeloven § 15, andre ledd bokstav a).

¹⁶¹ Om §§ 18-20, se kap. 4.1.4. Om § 21, se kap 4.1.6.

¹⁶² Jf Hefte 3 «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 155 f.

- Kirkebygningen skal forvaltes av kirkelig fellesråd på vegne av soknet, kirkeloven § 18, første ledd ¹⁶³ og § 14, andre ledd bokstav a). For kirkelig fellesråd gjelder rådighetsbegrensning:
 - Bygningen kan ikke avhendes (dog slik at overordnet myndighet kan gi samtykke til salg), ikke pantsettes eller ikke påheftes bruksretter – jf kirkeloven § 18, andre ledd.
 - Formuesrettigheter kan ikke skilles fra den (dog slik at overordnet myndighet kan gi samtykke salg av eiendom som ikke er nødvendig) – jf kirkeloven § 18, tredje ledd.
 - Det kan ikke tas betaling for bruk av kirken til gudstjenester og annen oppbyggelse, jf kirkeloven § 20, første ledd.
 - Kirkeloven § 20, tredje ledd gir Kirkemøtet myndighet til å gi regler for bruken.
 - Tjenesteordningene gir bestemmelser om bruken av kirkene til gudstjenester og kirkelige handlinger – som går foran annen bruk.
- Menighetsrådet har bruksrett og rett til leie ut kirken (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) fastsatt i medhold av kgl.res av 25. oktober 1991. Menighetsrådets er underlagt rådighetsbegrensning: ¹⁶⁴
 - Menighetsrådet kan kun benytte kirkebygget i samsvar med Kirkemøtets »Regler for bruk av kirken» (1991).
 - Menighetsrådet har delt bruksrett med prestetjenesten.
 - Det stilles krav om å føre fortegnelse av inventar og utstyr. Anskaffelser og avhendelser skal godkjennes, jf kirkeloven § 18, fjerde ledd.
- Soknets prester har bruksrett (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) – § 10 og tjenesteordning for menighetsprester § 12.
- Vigslingsgudstjenesten ledes normalt av biskopen. ¹⁶⁵ Biskopen har bruksrett og har tilsyn med menighetsrådets og prestenes bruk (tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd og § 5). I godkjent kirkebygg skal ombygging og utvidelse godkjennes av biskopen (delegert 15. april 2000 fra departementet).
- Godkjenningen har konsekvenser for *kirkens omgivelser*. Det etableres gjennom godkjenningen en »vernesone» rundt kirkebygningen. Departementet har 15. april 2000 delegert deler av sin myndighet etter kirkeloven § 21, 4. ledd til biskopene. Det gjelder ... *å tillate bebyggelse nærmere enn 60 m fra kirke i spredtbygd område*. Delegasjonen inneholder retningslinjer for biskopens utøvelse av sin myndighet, jf også rundskriv T-3/2000 når det gjelder forholdet mellom Riksantikvarens og biskopens myndighet.

¹⁶³ Dette forvaltningsansvaret er nærmere beskrevet i kap 4.7.2 – avsnittet om «forvaltningsansvar og bruksrett» og i kap 7.2 (innledningen til kapitlet).

¹⁶⁴ «Kjent inventar i nytt hus» redegjør for 10 områder hvor rådighetsbegrensning gjelder for menighetsrådet i dag. Jf Hefte 3, side 172 f.

¹⁶⁵ Jf kap. 4.6.4 «Hvem leder en vigslingsgudstjeneste?»

4.1.4 Forvaltningsansvar – nye bestemmelser i kirkeloven og spesielt i §§ 15,18-20

I dette kapittel drøftes:

- 1) Nåværende bestemmelser om *økonomisk ansvar*
- 2) *Hvilket organ* som skal ha ansvar for forvaltningen av kirkebygget og dets kapital
- 3) *Hvilket organ* som skal godkjenne regler om betaling for bruk av kirke
- 4) *Hvem/hvilket organ* som skal godkjenne anskaffelse og avhendelse av inventar og utstyr

Bestemmelser om dette vil kunne tas inn i en ny kirkelov som Stortinget engang i fremtiden vil fastsette i medhold av «ny» § 16 i Grunnloven.

Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) foreslår at nåværende kirkelovs bestemmelser om kirkebygg underlegges en lettere revisjon (se lovtekstene nedenfor med **fete typer**). Dessuten foreslås at Kirkemøtet i kraft av sin normgivningskompetanse – i medhold av § 2, andre ledd i forslaget til ny kirkelov¹⁶⁶ – gir bestemmelser om fordeling av myndighet i saker som gjelder kirkebygg / kirkelokaler / interimskirker.

Bestemmelsene nedenfor ble utarbeidet med henblikk på at «Kjent inventar i nytt hus» foreslår at et nytt organ på tilnærmet prostnivå – et menighetenes fellesråd / prostiråd – etableres og at nåværende ordning med kirkelig fellesråd utgår. Dersom *et annet organ* enn menighetenes fellesråd / prostirådet skal ivareta dette ansvaret, kan teksten justeres i henhold til dette.

Det er derfor satt [**organ**] der forvaltningsorganet omtales.

Økonomisk ansvar

Denne utredning legger til grunn at hovedbestemmelsen i nåværende kirkelov om at vedkommende *kommune* har ansvar for bygging, drift og vedlikehold av kirker, videreføres.

Nåværende kirkelov § 15, andre ledd, bokstav a) om kommunens forpliktelse

Kommunen utreder følger utgifter ...

- a) Utgifter til bygging, drift og vedlikehold av kirker.¹⁶⁷

¹⁶⁶ Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 164ff.

¹⁶⁷ Da Kirkemøtet i 1994 uttalte seg om forslaget til ny kirkelov, pekte Kirkemøtet på svakhetspunktene ved å gjøre vedkommende kommune alene ansvarlig for bygging av ny kirke. I sin høringsuttalelse (sak KM 9/94 – protokollens side 159) foreslo derfor Kirkemøtet følgende tillegg som et nytt sjettede ledd i kirkeloven § 21: «Til oppføring av nye kirker dekker staten minst 40 % av kirkebyggets normalkostnader. Dersom kommunens vedtak om å delta i finansieringen ikke foreligger innen 5 år etter at planene for kirkebygget er godkjent av

Denne utredning legger til grunn som en selvfølge at når Kirkerådet innføres som godkjenningssmyndighet for nye kirkebygg, jf kap 4.1.2, og det i kirkeloven § 21, fjerde ledd videreføres at *kostadsoverslag* skal følge saken til godkjenning, jf kap 4.1.6, innebærer dette at Kirkerådets godkjenning skal ligge innen denne økonomiske ramme. Kirkerådet kan ikke bruke sin godkjenningssmyndighet til å påføre en kommune merutgifter.

Denne utredning foreslår at denne hovedbestemmelsen i kirkeloven § 15 suppleres med *tre statlige støtteordninger*:

1) Middelalderkirker

Det innføres en statlig støtteordning som kan gi tilskudd til vedlikeholdet av middelalderkirker *som er i bruk* enten som soknekirke eller som kirke i soknet i tillegg til soknekirke.¹⁶⁸

2) Overtallige kirker

Det innføres en statlig støtteordning til kirker som av ulike grunner blir overtallige og som dermed *går ut av bruk*. Dette bør i hovedsak gjelde fredede og listeførte kirker.

3) Stavkirker

Nåværende ordning for støtte til vedlikehold av stavkirkene – enten de er i soknets eie eller eiet av andre – er en midlertidig prosjektfinansiering inntil vedlikeholdet er brakt på et tilfredsstillende nivå. Det foreslås at ordningen blir *permanent*. Stavkirkene er en del av verdensarven og har krav på en påregnelig ordning for fremtiden.

Denne utredning foreslår at disse hensyn ivaretas gjennom å

- A) Ta statens forpliktelse inn i en ny kirkelov.
- B) Etablere et *Kirkelig kulturminnefond* med fordeling av disse statlige tilskuddsordninger som hovedansvar, jf kap 4.7.4.

Ny § 8, første ledd, bokstav l): [Se «Kjent inventar i nytt hus»]¹⁶⁹

Statens understøttelse til Den norske kirke skal bidra til at kirken videreføres og videreutvikles som Norges folkekirke ved å gi grunn for at
l) middelalderkirker og andre fredede, vernede og listeførte kirker kan bevares».

departementet, bortfaller tilskuddet fra staten». Dette ble ikke fulgt opp da kirkeloven ble vedtatt i 1996 og følges heller ikke opp i *denne utredning*.

¹⁶⁸ Det kan vurderes om «alder» bør være eneste kriterium for en slik støtteordning og om en slik statlig støtteordning også bør omfatte andre kirker med særlige stor verdi som kulturminne, f.eks Røros, Kongsberg, Tromsdalen, Domkirken i Oslo, jf den foreslåtte nye bestemmelse i kirkeloven, se pkt B) ovenfor (**fete typer**).

¹⁶⁹ Se Hefte 3 «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov» side 193 ff.

Eiendomsrett

Denne utredning foreslår at bestemmelsene om eiendomsrett til kirke videreføres slik det i dag er fastsatt i kirkeloven § 17, men foreslår som ny ordning at det innføres unntaksbestemmelser.

Nåværende kirkelovs § 17, om definisjon av og eiendomsrett til kirke, se kap 4.1.2

Forvaltningen av kirkene og begrensninger i rådighet

Denne utredning legger til grunn at nåværende bestemmelser i kirkeloven § 18 videreføres. Spørsmålet om forvaltningsorgan [i dag: kirkelig fellesråd] settes åpent [**organ**] med henblikk på en eventuell ny fordeling av oppgaver i en ny kirkeordning.

Nåværende kirkelov § 18 om forvaltningen av kirkene og begrensning i rådighet
(*Kursiv = utgår. Nytt = fete*)

Forvaltningen av kirkene hører under kirkelig fellesråd [**organ**], med mindre annet er bestemt.

Kirker kan ikke avhendes, pantsettes eller påheftes bruksretter. **Det Departementet** kan likevel gis samtykke i salg når særlige grunner tilsier det.

Formuesrettigheter som er knyttet til en kirke, kan ikke skilles fra den. Fast eiendom som ikke er nødvendig for kirken, kan likevel avhendes når **det bispedømmerådet har er** gitt samtykke til dette.

Det Menighetsrådet føresr fortegnelse over inventar og utstyr i soknets kirker. Anskaffelse og avhendelse av kirkens inventar og utstyr **skal** godkjennes av *biskopen*.

Bestemmelse om forvaltningen etter første ledd fattes, om samtykke etter andre ledd og tredje ledd, om ansvar og godkjenning etter fjerde ledd og retningslinjer om avhendelse av kirker etter andre ledd gis av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet. [se kap 4.1.2]

Kommentar:

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet legger myndighet til å fatte bestemmelse etter første ledd [hvilket annet organ enn kirkelige fellesråd som forvaltningen av kirkene kan høre inn under], andre ledd [salg av kirke]¹⁷⁰ og tredje ledd [salg av eiendom] til bispedømmerådet.

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet legger myndighet etter fjerde ledd 1. punktum [føre fortegnelse] til kirkelig fellesråd [**organ**], jf kap 5.6.1 og kap 5.6.1 – Ad 4).

Denne utredning forslår også en endring i fjerde ledd 2. punktum [anskaffelse og avhendelse av kirkens inventar og utstyr] – som kirkeloven i dag legger til *biskopen*. Endringen innebærer ikke annet enn at denne myndighet gis til *biskopen* fra kirken (av Kirkemøtet) og ikke av staten (i kirkeloven). *Biskopen* kan få denne

¹⁷⁰ Departementet uttalte i brev av 28. januar 2013 til Kirkerådet om kirkelovens bestemmelse i § 18, andre ledd 2. punktum at «når særlige grunner tilsier det» kan en kirke avhendes (selges). Slike «særlige grunner» kan være at «vedlikeholdet av kirken i tillegg er en tyngende utgiftspost på kirkebudsjetten». Departementet uttaler her videre at «adgangen til avhendelse må, etter departementets oppfatning, bero på en samlet vurdering, og blant annet antallet kirker i det nye soknet må være et viktig moment i vurderingen».

myndigheten på to måter: enten gjennom direkte bestemmelse av Kirkemøtet eller gjennom at Kirkemøtet legger myndigheten til bispedømmerrådet – som så kan delegere myndigheten til biskopen, jf kap 5.6.1 – Ad 3). Det er her dessuten viktig å skille mellom *avgjørelse* (kirkelig fellesråd) og *godkjennelse* (biskopen), jf kap 5.6.1 om «avgjørelse og godkjennelse».

Denne utredning har utarbeidet nye regler for kirkens inventar og utstyr i medhold av fjerde ledd, jf kap 5.7 og kap 6.4.

*

Kirkefond

Denne utredning legger til grunn at nåværende bestemmelser om kirkefond videreføres. Spørsmålet om forvaltningsorgan settes åpent med henblikk på en eventuell ny fordeling av oppgaver i en ny kirkeordning og at det er Kirkemøtet som bør fastsette dette.

Nåværende kirkelovs § 19 om kirkefond (*Kursiv = utgår. Nytt = fete*)

Kapital som er knyttet til en kirke, samles i et kirkefond. Fondet forvaltes av kirkelig fellesråd [**organ**] etter **gjeldende** regler *gitt av departementet*. Avkastningen skal benyttes til kirkens drift og vedlikehold. **Det bispedømmerrådet** kan gis samtykke til at avkastningen benyttes til andre kirkelige formål i soknet eller i andre sokn i kommunen.

Det bispedømmerrådet kan gis samtykke til at fondets kapital benyttes til kirkelige formål i soknet eller i andre sokn innen kommunen.

Reglene i første og andre ledd gjelder ikke dersom noe annet følger av testamentariske eller andre særlige bestemmelser.

Samtykke etter første og andre gis av den Kirkemøtet har gitt slik myndighet. [se kap 4.1.2]

Kommentar:

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet legger myndigheten etter første og andre ledd til bispedømmerrådet.

De regler som er gitt av departementet etter første ledd, kan videreføres.

Denne utredning vurderer det som uaktuelt å gi nye bestemmelser siden det i dag er meget få slike kirkefond igjen¹⁷¹ og det etableres ikke nye kirkefond.

*

Bruk av kirke

Denne utredning legger til grunn at nåværende bestemmelser om betaling for bruk av kirker og myndighet til å gi regler om bruk av kirker, videreføres. Bestemmelser om dette må på grunn av legalitetsprinsippet gis av Stortinget i lov. Spørsmålet om forvaltningsorgan settes åpent med henblikk på en eventuell ny fordeling av oppgaver i en ny kirkeordning og at det er Kirkemøtet som bør fastsette dette.

Nåværende kirkelovs § 20 om betaling for bruk av kirke m.v [ny § 13] (*Kursiv = utgår. Nytt = fete*)

¹⁷¹ Et spesielt eksempel er Rein kirke i Nord-Trøndelag. Kirken ble i 1932 gitt til soknet av forfatteren Johan Bojer. Samtidig ga han aksjer i Gyldendal Norsk Forlag. Disse aksjer var da eiet av kirken og lagt til kirkefondet. Da kirken i nyere tid trengte nytt orgel, ble en del aksjer solgt. Dette finansierte nytt orgel.

For benyttelse av kirken til gudstjeneste eller annen oppbyggelse tas det ikke betaling. Det samme gjelder kirkelige handlinger som utføres i forbindelse med en gudstjeneste.

For benyttelse av kirken til andre formål kan **det kirkelig fellesråd** kreves betaling etter nærmere regler som er godkjent av *bispedømmerådet* **den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.** [se kap 4.1.2]

Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene.

Kommentar:

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet viderefører at myndigheten etter andre ledd legges til kirkelig fellesråd [organ] og bispedømmerådet.

Denne utredning mener at bispedømmerådene – i oppfølgingen av denne utredning – bør vurdere om det er behov for at det utarbeides nasjonale retningslinjer for bispedømmerådenes godkjennelsespraksis når det gjelder hva slags bruk av kirken som det kan kreves betaling for.

*

Oppføring av kirke m.v.

Nåværende kirkelovs § 21 om oppføring av ny kirke m.v. [ny § 14] – se kap 4.1.6

*

4.1.5 Behov for nytt kirkebygg – nåværende bestemmelser i kirkeloven § 21, første ledd

Nåværende kirkelov § 21, første ledd fastsetter at ny kirke skal bygges: *”når en kirke er tilintetgjort eller på grunn av vesentlige mangler er ubrukbar og ikke kan utbedres, når den under vanlige gudstjenester ikke gir tilstrekkelig plass for de kirkesøkende og ikke hensiktsmessig kan utvides, eller når det dannes et nytt sokn der det fra før ikke er kirke”.*

Kriteriene for bygging av ny kirke reflekterer ikke spesifikt *kirkelige* behov, - bortsett fra kriteriene om at kirken skal være stor nok for vanlige gudstjenester og at bygging av kirke kan bidra til at det etableres et nytt sokn. Det er behov for å vurdere om *andre typer kirkelig behov* skal tas inn i enten kirkelov eller i nærmere regler for bygging av kirke.

I Svenska Kyrkan er slike kriterier innført av helt andre grunner enn for å begrunne behovet for nye kirker. Kriteriene som er innført, er for å begrunne at *menigheten kan fortsette* som selvstendig enhet i kirken. Det innført som et premiss at en menighet må kunne ivareta nærmere definerte oppgaver for å unngå å bli nedlagt eller sammenslått med andre menigheter. Planer for virksomheten skal sendes inn til overordnet myndighet som – på grunnlag av planene – erklærer menigheten som «behørig» dersom den oppfyller de grunnleggende krav. Det er ikke planer om å innføre tilsvarende i Den norske kirke.

Det svenske Kyrkomötet vedtok i 2012 en ny organisasjonsstruktur i Svenska kyrkan som vil innebære at et pastorat – bestående av en rekke av de nåværende

sokn – skal være grunnenheten i Svenska kyrkan. Dette vil på den ene side innebære at flere menigheter vil oppfylle kravene om «behørighet» og dermed unngå å bli nedlagt. På den annen side vil det etterlate spørsmålet om antall kirker kan opprettholdes på det nåværende nivå. Dette vil mer være et økonomisk spørsmål enn et spørsmål om «behørighet» eller organisering av den lokale kirke.

Behovene omfatter ikke *demografiske* hensyn der etablering av nye boligområder eller bydeler skaper behov for kirke/kirkelokale. Nåværende bestemmelser bærer preg av å være gamle og ta sitt utgangspunkt i en tid da det var et stabilt og fast bosettingsmønster. Det bør derfor vurderes om og på hvilken måte demografiske kriterier kan tas inn i lovverket.

Behovene relateres kun i forhold til *soknstrukturen* og reflekterer ikke andre typer behov, f.eks kirke/kirkerom ved sykehus, fengsler, institusjoner, universitet og høyskoler m.v.

Behovene omfatter *kun kirkebygg*. Bestemmelsene omfatter ikke behov for andre typer kirkelokaler. Slike kriterier ville kunne supplere ordningen med soknekirker.

Behov for nye kirkebygg aktualiserer også spørsmålet om finansiering. I dag er dette et kommunalt ansvar. Da Kirkemøtet i 1994 uttalte seg om forslaget til ny kirkelov, pekte Kirkemøtet på svakhetspunktene ved å gjøre vedkommende kommune alene ansvarlig for bygging av ny kirke. I sin høringsuttalelse (sak KM 9/94 – protokollens side 159) foreslo derfor Kirkemøtet følgende tillegg som et nytt sjette ledd i kirkeloven § 21:

«Til oppføring av nye kirker dekker staten minst 40 % av kirkebyggets normal kostnader. Dersom kommunens vedtak om å delta i finansieringen ikke foreligger innen 5 år etter at planene for kirkebygget er godkjent av departementet, bortfaller tilskuddet fra staten».

Denne kombinasjonen av «lukkedue» og «ris bak speilet» ble ikke fulgt opp ved Stortingets revisjon av kirkeloven og videreføres heller ikke som forslag i *denne utredning*.

4.1.6 Behov for nye kirkebygg – nye bestemmelser i kirkeloven § 21, første ledd, nytt andre ledd og nytt siste ledd

I dette kapittel drøftes:

- 1) *Lovfestede kriterier* om behov for ny kirke
- 2) *Hvilket organ* som kan gjøre unntak fra bestemmelsene om behov for ny kirke
- 3) *Lovfestede kriterier* for kirkebyggets størrelse
- 4) *Hvilket organ* som kan gjøre unntak fra bestemmelsene om størrelse

Nåværende bestemmelser i kirkeloven § 21, første ledd om bygging av ny kirke er tett knyttet sammen med forståelsen av sokn: et sokn er et område omkring en soknekirke. Når soknet – av de årsaker som nevnes i § 21, første ledd – har behov for ny kirke, skal slik bygges.

Kirkeloven ser altså ikke for seg den mulighet at dersom soknekirken «forsvinner», kan – eller skal – det vurderes om soknet kan nedlegges eller kan slås sammen med et annet sokn.

På samme måte som opprettelse av nytt sokn ikke skal brukes som «brekkstang» for å utløse kommunal bevilgning til en ny kirke (jf kap 4.4.1), kan det faktisk at soknekirken «forsvinner» heller ikke brukes som «brekkstang» for å nedlegge et sokn eller slå sammen sokn. (At sokn kan nedlegges av helt andre grunner, er en annen sak). Et sokn skal ha en soknekirke.

Når Stortinget har tatt inn bestemmelser om behov for nytt kirkebygg i kirkeloven, er årsaken at saken aktualiserer forholdet til annen offentlig myndighet: kommunen. Dette forhold kan kun reguleres av Stortinget i lov.

Nåværende kirkelov aktualiserer grunnleggende problemstillinger som følge av grunnlovsendringene som ble vedtatt 21. mai 2012.

Når ny § 16 i Grunnloven fastsetter at «Alle Tros- og Livsynssamfund skal understøttes paa lige Linje», innebærer dette en grunnlovsfestet likebehandling av Den norske kirke og andre trossamfund. Dette vil også gjelde kirkebygg. Det følger av dette – også av den ordning som gjelder i dag – at når det er bevilget midler til et kirkebygg i Den norske kirke, får trossamfundene tilsvarende tilskudd beregnet prosentvis på grunnlag av medlemstall. Dette gir økonomisk likebehandling – men på Den norske kirkes premisser. Det er *Den norske kirkes behov* som da blir retningsgivende – og ikke det enkelte trossamfunns eget behov. Når likebehandling er tatt inn i Grunnloven, innebærer dette en *styrkelse* av andre trossamfunns rettigheter i forhold til dagens situasjon.

Dette har den konsekvens at når en kommune skal vurdere kostnadene ved bygging av ny kirke, må kommunen samtidig kalkulere med at tilskuddet til tros- og livssynssamfundene i kommunen vil øke. Siden tilskuddet gis prosentvis på grunnlag av antall medlemmer i vedkommende tros- og livssynssamfund, vil en kommune – der tros- og livssynssamfundene har mange medlemmer – få så store utgifter i tillegg til selve kirkebygget, at det kan utgjøre en hindring for bygging av kirke. Ordningen kan derfor både virke begrensende for Den norske kirkes behov for nye kirkebygg og utvidende når det gjelder rammevilkårene for andre trossamfunns virksomhet.¹⁷²

Det har på denne bakgrunn vært drøftet om offentlige investeringskostnader til nytt kirkebygg *ikke* skal inngå i beregningsgrunnlaget for tilskuddet til tros- og livssynssamfund. Grunnlovsendringene 21. mai 2012 – der likebehandling av tros- og

¹⁷² Da Nordlyskatedralen i Alta ble vigslet 12. februar 2013, takket på kirkekaffen en representant for et annet trossamfund for denne investering på 130 mill. Det ville medføre betydelig økning av tilskuddet til andre trossamfund i kommunen!

livssynssamfunnene ble grunnlovsfestet – gjør en slik problemstilling uaktuell i fremtiden.¹⁷³

Spørsmålet om rettighetene for Den norske kirke når det gjelder kirkebygg, får uansett ordning konsekvenser også for andre tros- og livssynssamfunn.

NOU 2013:1 *Det livssynsåpne samfunn* foreslår å gå bort fra ordningen med at hver enkelt *kommune* utbetaler tilskudd til tros- og livssynssamfunnene på grunnlag av kommunens bevilgning til Den norske kirke. Utredningen foreslår at dette erstattes av en ordning der *staten* – på grunnlag av KOSTRA-tall som viser kommunenes samlede utgifter til Den norske kirke – utbetaler tilskudd til tros- og livssynssamfunnene. Utredningen har beregnet dette til 490 kroner pr. medlem oppjustert til 2013-nivå. Utredningen foreslår dessuten at dette bør utbetales fra statlig nivå på toppen av den støtten som gis pr medlem som beregnes ut fra den støtte – som gjennom ulike ordninger – gis til Den norske kirke på statlig nivå.¹⁷⁴ Utredningen beregner da den samlede statlige støtte pr. medlem til 965 kroner etter 2013-nivå.¹⁷⁵

Bestemmelser om kirkebygg for Den norske kirke kan videreføres på dette grunnlag i kirkeloven med hjemmel i Grunnlovens § 16: *dens Ordning fastsettes ved Lov*. Siden Den norske kirkes rettigheter her gjelder forholdet til andre offentlige organer – f.eks. kommunene – må rettighetene fortsatt nedfelles i lov gitt av Stortinget.

Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) sier om dette og om kriteriene for bygging av ny kirke:

«Arbeidsgruppen vil i understreke at med den finansieringsordning for Den norske kirke som videreføres etter grunnlovsendingene, vil det være både naturlig og nødvendig en del av kompetansen som gjelder å fastsette *kriterier for kirkebyggenes størrelse*, fortsatt bør utøves av Stortinget i kirkeloven. Myndigheten til å fastsette at det kan gjøres unntak på dette punkt, bør derfor også fortsatt reguleres i lov. Det samme gjelder myndigheten til å godkjenne oppføringen av nye kirker».¹⁷⁶

Når det gjelder spørsmålet om *utvidelse* av de rettigheter som kirkeloven § 21, første ledd i dag lister opp for Den norske kirke, foreligger også to muligheter:

1. Å utvide/endre statens og kommunens forpliktelser til å omfatte flere områder enn de som i dag omtales – f.eks gjennom
 - demografiske kriterier,
 - andre typer behov enn soknekirker: f.eks ved sykehus, fengsler, institusjoner, universitet og høyskoler m.v.¹⁷⁷
 - andre typer lokaler enn kirkebygg: f.eks forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler – dvs- sambrukshus / sambruksrom som ikke eies av soknet

¹⁷³ I Drammen kommune ble en slik problemstilling drøftet i 2012. Rådmannen foreslo at kirkelovens hjemmel til lånefinansiering av ny kirke (jf nåværende kirkelov § 15, sjettede ledd) skal ha som følge at lån tas opp av kirkelig fellesråd og ikke av Drammen kommune. På denne måte unntas beløpet fra beregningsgrunnlaget for tilskudd til tros- og livssynssamfunn. Forslaget er neppe i samsvar med kirkeloven og kan derfor vanskelig gjennomføres.

¹⁷⁴ NOU 2013:1, side 374.

¹⁷⁵ NOU 2013:1, side 430-432.

¹⁷⁶ Jf Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 217.

¹⁷⁷ Denne utredning drøfter ikke spørsmålet om feltpresttjenesten og lokaler for utøvelse av denne tjeneste.

- behov for andre typer rom i tillegg til et kirkerom
2. Ved å *videreføre* statens og kommunens forpliktelser som i dag, men *utvide* kirkelige organers forpliktelser – f.eks til å omfatte de områder som er nevnt i foregående kulepunkt. En slik forpliktelse for Den norske kirke vil indirekte kunne ha konsekvenser for stat/kommune ut fra grunnlovsbestemmelsen (§ 16) om at kirken skal *understøttes som saadan af Staten*. Den vil også kunne ha konsekvenser for andre tros- og livssynssamfunn som *skal understøttes paa lige Linje*.

Det er her også et spørsmål hva staten gjennom lovbestemmelser forplikter Den norske kirke til og hva som overlates til Den norske kirkes eget ansvar og organisering – dvs for Den norske kirkes vedkommende gjennom bestemmelser som Kirkemøtet fatter.

Anbefaling:

Grunnlovsendringene av 21. mai 2012 etablerer en *likebehandling* av tros- og livssynssamfunn *samtidig* som en *særbehandling* for Den norske kirke videreføres. En ny ordning må finne balansepunktet mellom likebehandling og særbehandling.¹⁷⁸

Det må samtidig finnes et balansepunkt mellom hva offentlige organer skal tilpliktes ved lov og hva kirkelige organer skal tilpliktes gjennom virksomhet som drives på grunnlag av offentlig understøttelse.

Det foreslås *et nytt andre ledd* i nåværende kirkelov § 21:

«Det påligger Den norske kirke, enten av eget tiltak eller i samarbeid med andre, å sørge for at egnet bygning eller lokale stilles til disposisjon for tilfredsstillende betjening av de av kirkens medlemmer som i lengre eller kortere tid oppholder seg på sykehus eller institusjon, i fengsler eller på universitet og høyskoler».

Når noe *direkte* påligger Den norske kirke, påligger det *indirekte* også offentlig myndighet å vurdere dette i sammenheng med offentlig økonomisk understøttelse. Dette følger av grunnlovsbestemmelsen om at Den norske kirke *understøttes som saadan af Staten*. Behov for andre typer lokaler/rom enn kirkerom er ivaretatt med formuleringen «egnet bygning eller lokale».

Når det gjelder demografiske kriterier er det vanskelig å knytte slike opp til folketall m.v. Det gjelder ikke minst på grunn av geografiske hensyn og landets spredte bosetning. Det må uansett kriterium ligge et skjønn til grunn for vurderingen. Men det kan være nødvendig at lovgivningen legger opp til det finnes situasjoner og forhold der slikt skjønn – av bestemte grunner – *skal* utøves.

Det foreslås derfor at nåværende kirkelov § 21, *første ledd* avsluttes med:

«... eller når det anlegges nye bydeler, etableres nye boligområder eller er distrikter der det fra før ikke er kirke».

¹⁷⁸ Dette spørsmål vil få en egen oppfølging gjennom behandlingen av NOU 2013:1 Det livssyns åpne samfunn.

Det foreslås dessuten at det innføres en særskilt hjemmel for Kirkemøtet kan gi egne retningslinjer for godkjenning av kirker og nedleggelse av kirker. Det følger for såvidt av bestemmelsen at Kirkemøtet innehar myndigheten til å godkjenne og nedlegge at Kirkemøtet også kan gi retningslinjer om dette, Men det foreslås at dette eksplisitt fastsettes. Når det gjelder retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler, forsamlingslokaler som skal benyttes som kirkelokaler og interimskirke, bør Kirkemøtets myndighet nedfelles eksplisitt i kirkeloven. Det foreslår derfor at § 21 får et nytt siste ledd:

Kirkemøtet gir retningslinjer for godkjenning og nedleggelse av kirker etter fjerde ledd, og gir retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker.

*

Sammenlignet med forslaget i utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011), foreslås det at § 21 i nåværende kirkelov får følgende ordlyd (endringer av nåværende kirkelov og forslaget i «Kjent inventar i nytt hus» i *kursiv=utgår, fete=nytt*):¹⁷⁹

§ 21. Oppføring av kirke m.v

Ny kirke skal bygges når en kirke er tilintetgjort eller på grunn av vesentlige mangler er ubrukbar og ikke kan utbedres, når den under vanlige gudstjenester ikke gir tilstrekkelig plass for de kirkesøkende og ikke hensiktsmessig kan utvides, når det dannes et nytt sokn der det fra før ikke er kirke **eller når det anlegges nye bydeler, etableres nye boligområder eller er distrikter der det fra før ikke er kirke.**

Det påligger Den norske kirke, enten av eget tiltak eller i samarbeid med andre, å sørge for at egnet bygning eller lokale stilles til disposisjon for tilfredsstillende betjening av de av kirkens medlemmer som i lengre eller kortere tid oppholder seg på sykehus eller institusjon, i fengsler eller på universitet og høyskoler.

Ny kirke skal i kirkerommet ha sitteplass til en tidel av Den norske kirkes medlemmer i soknet. Det kreves likevel minst 200 og ikke mer enn 500 sitteplasser.

Når særlige grunner tilsier det, kan **det departementet** gjøres unntak fra reglene i første og **tredje andre** ledd.

Oppføring [se kap 4.1.2], [ombygging, utvidelse – se kap 4.1.8] og [nedleggelse av kirke – se kap 4.7] skal godkjennes *av departementet*. Det samme gjelder tomt til oppføring av kirke, tegninger, kostnadsoverslag og finansieringsplan.

I spredtbygd område er bebyggelse ikke tillatt nærmere kirke enn 60 meter uten tillatelse *av departementet (delegert til biskopen)*. [se kap 4.1.8]

Unntak etter fjerde ledd [dvs om krav til kirkens størrelse i tredje ledd], **godkjenning etter femte ledd** [dvs ny kirke, ombygging, utvidelse og nedleggelse] **og tillatelse etter sjette ledd** [dvs 60 m-regelen – se kap 4.1.8] **gis av den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.** [se kap 4.1.2]

Kirkemøtet gir retningslinjer for godkjenning og nedleggelse av kirker etter fjerde ledd, og gir retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker. [se kap 4.8.1 + 4.8.2 + 4.8.3 + 4.8.4]

¹⁷⁹ Jf Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 216 f.

Kommentar:

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet legger myndighet til

- å gjøre unntak etter første ledd om krav om bygging av ny kirke til Kirkerådet
- å gjøre unntak etter tredje ledd om krav til størrelse til Kirkerådet
- å godkjenne oppføring av ny kirke etter fjerde ledd til Kirkerådet
- å godkjenne ombygging og utvidelse etter fjerde ledd til bispedømmerådet
- å fatte vedtak om nedleggelse etter fjerde ledd til Kirkerådet
- å gi tillatelse etter 60 m-regelen i femte ledd til bispedømmerådet

Samme organ som har myndighet til å godkjenne nye kirkebygg, bør også inneha myndigheten til å unnta fra lovens krav om nytt kirkebygg og størrelsen på nytt kirkebygg.

[Se også kap 4.1.2 + 4.1.6 + 4.1.8 + 4.4.2 + 4.7.3].

Denne utredning foreslår at nåværende bestemmelser i kirkeloven om behov for ny kirke får et tillegg i første ledd, siste punktum og nytt andre ledd – i samsvar med forslaget ovenfor.

Denne utredning foreslår at myndigheten til å gjøre unntak fra krav om behov for ny kirke legges til Kirkerådet. Med dette får samme organ ansvar for å godkjenne nye kirker og ansvar for å unnta fra bestemmelsen.

Denne utredning foreslår at nåværende bestemmelser i kirkeloven om størrelse på ny kirke videreføres.

Denne utredning foreslår at myndighet til å gjøre unntak fra bestemmelsen om størrelse på kirke, legges til Kirkerådet. Med dette får samme organ ansvar for å godkjenne nye kirker og ansvar for å unnta fra bestemmelsen.

Denne utredning legger til grunn som en selvfølge at når Kirkerådet innføres som godkjennelsesmyndighet for nye kirkebygg, jf kap 4.1.2, og det her i kirkeloven § 21, fjerde ledd videreføres at *kostadsoverslag* skal følge saken til godkjennelse, innebærer dette at Kirkerådets godkjennelse ligger innen denne økonomiske ramme. Kirkerådet kan ikke bruke sin godkjennelsesmyndighet til å føre en kommune merutgifter.

4.1.7 Godkjennelsesmyndighet ved utvidelse og ombygging – nåværende bestemmelser i kirkeloven § 21, fjerde ledd

Den del av departementets myndighet – jf nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd – som gjelder *utvidelse* og *ombygging* ble 15. april 2000 delegert til biskopene. Myndigheten til å fatte vedtak om *oppføring* og *nedleggelse* ble beholdt i departementet.

Biskopens myndighet etterlater utfordringer i flere retninger:

- Kirkelig fellesråd har ansvar for *vedlikehold* og *reparasjoner* i kirkene. Dette kan gi uklare grenser i forhold til *utvidelser* og *ombygging*.

- Riksantikvaren har ansvar for kirkene i medhold av Lov om kulturminner. Dette kan gi uklare grenser i forholdet mellom kirkelov og kulturminnelov.

Rundskriv T-3/2000 fra Miljøverndepartementet og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet inneholder felles retningslinjer for saksbehandlingen og forvaltningen i medhold av kirkelov og kulturminnelov. Riksantikvaren har lenge arbeidet med å revidere rundskrivet.

Denne utredning har ikke hatt innsyn i arbeidet. *Denne utredning* drøfter derfor ikke nærmere de konkrete spørsmål som rundskrivet behandler, men har noen generelle kommentarer til samhandlingen mellom kirkelige organer kulturminnemyndighetene, jf kap 4.1.12.

Biskopens myndighet til å godkjenne *ombygninger og utvidelser* åpner mulighet for ulik praksis siden forvaltningsmyndigheten er desentralisert. Kirkeloven gir ingen nærmere regler om saksbehandlingen eller de dokumenter som skal foreligge før vedtak fattes – slik som for godkjenning av nye kirkebygg. Retningslinjer for saksbehandlingen er omfattende beskrevet i rundskriv T-3/2000 fra Miljøverndepartementet og Kirkedepartementet.

Antall slike saker hvert år kan variere meget i det enkelte bispedømme: fra ca 10 til ca. 50.

Spørsmålet om godkjenningsmyndighet for *utvidelser* og *ombygninger* aktualiseres i særlig grad spørsmålet:

- Om myndighet når det gjelder kirkebygg fortsatt bør og skal fordeles på flere organer.
- Om myndighet når det gjelder kirkebygg i større grad enn i dag – både i medhold av kirkelov og kulturminnelov – skal desentraliseres.
- Om den myndighet som desentraliseres og legges på regionalt nivå fortsatt skal ivaretas av biskopen eller om myndigheten skal legges til et valgt kirkelig organ.
- På hvilken måte kompetanse i saksbehandlings- og beslutningsprosessene kan sikres.

4.1.8 Godkjennelsesmyndighet ved utvidelse og ombygging – nye bestemmelser i kirkeloven § 21, nytt femte til sjuende ledd

I dette kapittel drøftes:

- 1) *Hvilken instans* skal i fremtiden godkjenne ombygging og utvidelser av kirkebygg?
- 2) *Hvilken instans* skal i fremtiden ha myndighet til å tillate bygging innenfor 60 m av et kirkebygg

Vurderingene av fremtidig ordning for godkjenning av utvidelser og ombygging av kirker, følger av vurderingene i spørsmålet om godkjennelse av nye kirker, jf kap 4.1.1 og kap 4.1.2:

«Begrunnelsen for en ny ordning ligger i endringene av Kongens særskilte kirkelige myndighet. Bygging av nye kirker var siden reformasjonen et særskilt ansvar for Kongen. Dette ble tatt inn i Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaarde (§ 21) og lagt til departementet i kirkeloven av 1996 (§ 21, fjerde ledd). Delegasjonen til biskopene 15. mai 2000 til å fatte vedtak om utvidelser og ombygging, henger derfor historisk sammen med Kongens særskilte kirkelige myndighet og at Kongen kan delegere myndighet til sine embetsmenn. Når Kongens særskilte kirkelige myndighet er falt bort som følge av grunnlovsendringene 21. mai 2012, og nye ordninger skal fastsettes med hjemmel i Stortingets lovgivningsmyndighet, vil det være mest naturlig å legge godkjennelsesmyndighet for kirkelige bygg til et valgt kirkelig organ. Dette vil også være i samsvar med de hovedlinjer som den kirkelige reformbevegelse har lagt til grunn de siste 50 år.

En videreutvikling av det kirkelige demokrati tilsier at kirkestyret i størst mulig grad bør legges til organer som har sin legitimitet i kirkelige valg. Dagens lovgivning legger ansvaret for den løpende forvaltning av kirkebyggene til valgte organer – menighetsrådet og kirkelig fellesråd. Også godkjennelse av nye kirkebygg bør derfor – som en del av kirkens videre demokratisering – legges til valgte kirkelige organer. Det synes derfor å være naturlig at myndighet i forhold til kirkebygg fordeles mellom kirkens valgte organer som får ansvaret for godkjennelse og kirkens tilsynsmyndighet som får ansvaret for vigslingen og tilsynet med bruken.

Om myndighet i kirkebyggsaker med bakgrunn i disse vurderinger bør sentraliseres eller desentraliseres – enten det gjelder nybygg, utvidelser eller ombygginger – er imidlertid i liten grad et spørsmål av prinsipiell karakter. Det samme gjelder spørsmålet om ansvaret for nybygg, utvidelser og ombygginger bør/skal ivaretas av *samme organ*. I begge tilfelle bør praktiske overveielser veie tyngst, - herunder hvordan kompetanse kan sikres i saksbehandlings- og beslutningsprosessene.

Hensynet til en *felles forvaltningspraksis* og *antall saker* synes å være to viktige vurderingskriterier når myndigheten skal fordeles. Hensynet til en felles forvaltningspraksis synes i særlig grad å være aktuelt for nye kirkebygg. Siden det bygges så vidt få nye kirker i vårt land hvert år, vil det være gunstig for en mest mulig felles forvaltningspraksis at myndigheten er sentralisert. På denne måte kan kunnskap og erfaring komme best til nytte. Det er også et argument at med sentralt fastsatte retningslinjer for nye kirkebygg (Kirkemøtet),¹⁸⁰ vil det være naturlig at disse ivaretas sentralt (Kirkerådet). Kirkerådet står ansvarlig i forhold til Kirkemøtet. På denne måte kan også Kirkemøtet vurdere retningslinjene på bakgrunn av Kirkerådets forvaltningspraksis.

Når det gjelder utvidelser og ombygginger er antall saker vesentlig større. Det er i disse sakene at forholdet mellom kulturminnelovgivningen og kirkelovgivningen blir særlig aktuell. Dette kunne tilsi at myndigheten burde sentraliseres for å sikre en mest mulig lik forvaltningspraksis. På den annen side er denne myndigheten etter kirkeloven allerede desentralisert (til biskopene) og det er til overveielse om myndighet eller kulturminnelovgivningen skal overføres fra Riksantikvaren til fylkeskommunene. En slik desentralisering aktualiserer spørsmålet om kompetanse –

¹⁸⁰ Se kap 4.8.1.

innen kirken når det gjelder kompetanse på kulturminnefeltet og innen fylkeskommunene når det gjelder kompetanse på kirke. Fylkeskommunen har i dag kompetanse når det gjelder bygningsvedlikehold generelt, men ikke på kirke spesielt.

På denne bakgrunn blir det et viktig anliggende hvordan et ønske om desentralisering av myndighet kan kombineres med behovet for kompetanse og hensynet til en felles nasjonal forvaltning. Grunnleggende er her at stabene styrkes når oppgaver delegeres. Samtidig må nasjonale hensyn ivaretas gjennom sentralt fastsatte retningslinjer, jf kap 4.8.1, gjennom at rådgivning sentraliseres, jf kap 4.1.12 og gjennom videreføringen av rundskriv T-3/2000. I dette bør det inngå at ansvarlige organer – på en helt annen måte enn i dag – bør involvere eksterne fagpersoner i sin egen saksbehandling. Dette kan være gjennom enkeltpersoner eller gjennom fagutvalg. Se også kap 4.7.3.

I England er det Church of England som forvalter kulturminnelovgivningen når det gjelder «sine» kirkebygg. Kompetanse på dette feltet blir derfor ivaretatt av og integrert i den anglikanske kirkes egen organisasjon. Det er her viktig å være oppmerksom på at den interne organisering omfatter et system for innhenting av uttalelser og vurderinger fra eksterne fagpersoner, som f.eks håndverkere, kunstnere, orgeleksperter m.v. Den interne organisering omfatter også fagutvalg i bispedømmene som har en fleksibel sammensetning avhengig av hva slags sak eller hvilken kirke som behandles.

I Sverige forvalter länsstyrelsen kulturminnelovningen, men Svenska Kyrkan har bygget opp bred kompetanse på feltet innenfor den kirkelige organisasjon sentralt og regionalt – f.eks med «stiftsantikvarie» knyttet til hvert bispedømme. Läns museene blir også involvert i saksbehandlingen.

En aktuell problemstilling for Den norske kirke i fremtiden kunne derfor være at kirkelige organer ble tillagt et større ansvar enn i dag på dette feltet. En slik problemstilling blir særlig aktuell dersom Den norske kirke i fremtiden etableres som eget rettssubjekt. Dette vil i så fall utløse et behov både for tilsatte fagpersoner og for ordninger som sikrer ekstern fagkompetanse i behandlingen av saker.

*

Når det gjelder 60 m-regelen (om bygging nærmere kirken enn 60 m), er dette en meget gammel bestemmelse. Den går helt tilbake til Norsk Lov av 1687 – NL 2-21-66 – jf anordning av 14. juni 1687, 13. august 1734 og Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaard § 24 (hvor definisjonen av virkeområde var: «paa Landet»).

I NOU 1989:7 Den lokale kirkes ordning ble det foreslått at bestemmelsen ble erstattet med «departementet gir byggeforskrifter for kirkebygg, herunder bestemmelser om avstand til annen bebyggelse, og kan utarbeide veiledende romnormer». Forslaget ble ikke fulgt opp ved revisjonen av kirkeloven i 1996.¹⁸¹

I erkjennelsen av det at «paa Landet» også vil kunne forekomme tilfelle der 60 m-grensen bør komme til anvendelse, ble bestemmelsen i kirkeloven formulert slik: «i spredtbygd område er bebyggelse ikke tillatt nærmere kirke enn 60 meter ...».

Denne utredning legger til grunn at det er nødvendig at en bestemmelse av denne karakter bør opprettholdes som en lovbestemmelse av hensyn til legalitetsprinsippet. Det er dessuten nødvendig at en bestemmelse om retten til å gi dispensasjon

¹⁸¹ NOU 1989:7 Den lokale kirkes ordning, side 283.

videreføres. Myndigheten bør legges til et valgt kirkelig organ. Det videreføres at bestemmelsen som i dag kun gjelder for kirker godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

Et spørsmål som forvaltningen av 60 m-regelen ofte reiser, er hva som er *tettbygd* og *spredtbygd*. Bestemmelsen gjelder kun for *spredtbygd* område.

Distinksjonen mellom «spredtbygd» og «tettbygd» innebærer et stort område for utøvelse av skjønn. Det gir neppe noen god løsning å koble disse begrepene opp mot definisjonen av tettbygd i andre typer offentlige bestemmelser. Dette kan medføre at bestemmelsen ikke fanger opp situasjoner der bestemmelsen absolutt burde komme til anvendelse. Bestemmelsen peker på «spredtbygd» akkurat på det mindre område der kirken ligger – ikke i og for seg innenfor det større område hvor kirken er lokalisert. *Denne utredning* foreslår derfor bestemmelsen videreført i sin nåværende form.

*

Som følge av disse vurderinger bør ansvaret for å godkjenne utvidelser, ombygginger og dispensasjon fra 60 m-regelen av kirker overføres fra biskopen til bispedømmerrådet.

Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) har løst dette ved

- a) Å fastsette i en ny kirkelov – nåværende § 21, fjerde ledd: ¹⁸²

«[Oppføring – se kap 4.1.2], ombygging, utvidelse og [nedleggelse – se kap 4.7] av kirke skal godkjennes» [*strykes: av departementet*].

Å fastsette i en ny kirkelov – nåværende § 21, femte ledd:

«I spredtbygd område er bebyggelse ikke tillatt nærmere kirke enn 60 meter uten tillatelse» [*strykes: av departementet*].

- b) Legge normgivningskompetansen til Kirkemøtet når det gjelder hvilket organ som skal godkjenne [ombygging og utvidelse] og gi tillatelse [60 m-grensen] – nåværende kirkelov § 21, (nytt) femte og (nytt) sjette ledd: ¹⁸³

Unntak etter fjerde ledd [dvs om krav til kirkens størrelse i tredje ledd – se 4.1.6], **godkjenning etter femte ledd** [dvs ny kirke – se kap 4.1.2, ombygging og utvidelse – se dette kapittel, om nedleggelse – se kap 4.7] **og tillatelse etter sjette ledd** [dvs 60 m-regelen – se dette kapittel] **gis av den Kirkemøtet har gitt slik myndighet** [se kap 4.1.2].

- c) Kirkemøtet fastsetter (i medhold av forslaget til ny kirkelov § 2, andre ledd) hvilke kirkelige organ som skal ha ansvaret.

I *denne utredning* fremmes altså et *annet forslag* enn i utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011). «Kjent inventar i nytt hus» drøfter ikke spørsmålet om godkjennelse av utvidelser og ombygging av kirker inngående, men går inn for at nåværende

¹⁸² Jf Hefte 3: «Kommentarer til Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 216 ff.

¹⁸³ Se også kap 4.1.2

ordning videreføres som innebærer at biskopen har myndigheten. Det samme gjelder myndigheten til å dispensere fra 60 m-regelen.

I *denne utredning* foreslås det at myndigheten overføres fra biskopen til bispedømmerrådet. Om begrunnelse, se kap 4.1.2.

Men den endring som følger av forslaget i kap. 4.1.6 om å ta inn et nytt andre ledd i nåværende kirkelov § 21 (om behov for nye kirkebygg), vil det samlede forslag sammenlignet med «Kjent inventar i nytt hus» til bestemmelse av Kirkemøtet lyde:¹⁸⁴

Kirkerådet gis fullmakt til å fatte vedtak

- c) I medhold av kirkelovens § 21, **fjerde** ledd om unntak fra reglene i første tredje ledd om oppføring av ny kirke og størrelsen på ny kirke,
- d) i medhold av kirkelovens § 21, **femte** ledd om godkjenning av oppføring og nedleggelse av kirke.

Bispedømmerrådet gis fullmakt til å fatte vedtak

- k) i medhold av kirkelovens § 21, **fjerde** ledd om godkjenning av ombygging og utvidelse av kirke [med delegasjon til biskopen].¹⁸⁵
- l) medhold av kirkelovens § 21, **femte** ledd om tillatelse til bebyggelse nærmere kirke enn 60 meter.»

Kommentar:

60 m-regelen gjelder fortsatt *kun* kirkebygg godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd, jf retningslinjene i kap 4.8.1. Regelen gjelder i dag ikke for lokaler som er godkjent og vigslet bruk av biskopen, og foreslås heller ikke gjort gjeldende for slike i fremtiden, jf retningslinjene i kap 4.8.2 og 4.8.3.

4.1.9 Lovfestede kriterier for godkjenning – i dag og i fremtiden

Følgende kriterier for godkjenning av nytt kirkebygg er tatt inn i nåværende kirkelov (endringer/kommentarer i **fete typer**):

- Eiendomsrett.
Det følger av kirkeloven § 17, tredje ledd at et kriterium for godkjenning er at soknet skal *eie kirken og tomten* den er bygget på.

Kommentar:

Videreføres i hovedsak, men **endres** ved at det innføres en unntaksordning i et nytt fjerde ledd:

Endres slik at som *soknekirke* også kan godkjennes annen godkjent kirke eller godkjent permanent kirkelokale som ikke eies av soknet.

Endres slik at som *annen kirke i soknet* i tillegg til soknekirken kan godkjennes et permanent kirkelokale som ikke eies av soknet.

[Se kap 4.1.2 + 4.2.4 + 4.4 og utkast til nye retningslinjer, kap 4.8.1 - § 1-2, kap 4.8.2 - § 1]

¹⁸⁴ Jf Hefte 3: «Kommentarer til Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 155 f.

¹⁸⁵ Om delegasjon til biskopen, se kap 5.6.1 – Ad 3) og kap 5.7 - § 5.2, tredje ledd.

- Størrelsen av kirkebygg
Nåværende kirkelov § 21, andre ledd fastsetter at en kirke skal ha:
«sitteplass til en tidel av Den norske kirkes medlemmer i soknet. Det kreves likevel minst 200 og ikke mer enn 500 sitteplasser».

Kommentar: **Videreføres.**

[Se kap 4.1.6]. I retningslinjer innføres særskilte regler for beregning av størrelse, se kap 4.8.1 - §§ 5-7.

- Unntak fra bestemmelse om størrelse.
Retten til «å gjøre unntak fra reglene», jf nåværende kirkelov § 21, tredje ledd er lagt til departementet.

Kommentar: **Videreføres.**

Myndigheten til å gjøre unntak overføres fra Kirkedepartementet til Kirkerådet.

[Se kap 4.1.6]. Jf også at det i retningslinjer innføres særskilte regler for beregning av størrelse, se kap 4.8.1 - §§ 5-7.

- Tegninger, kostnadsoverslag og finansieringsplan

Nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd fastsetter at:

«Oppføring ... av kirke skal godkjennes [*strykes: av departementet*]. Det samme gjelder tomt til oppføring av kirke, tegninger, kostnadsoverslag og finansieringsplan».

Kommentar: **Videreføres.**

Godkjenningsmyndighet overføres fra Kirkedepartementet til Kirkerådet.
[Se kap 4.1.2 og 4.1.6].

- Kirkens omgivelser.

Nåværende kirkelov § 21, femte ledd fastsetter at:

«I spredtbygd område er bebyggelse ikke tillatt nærmere kirke enn 60 m». Bestemmelsen antas å omfatte også bygging av ny kirke.

Kommentar: **Videreføres.**

Myndigheten overføres fra biskopen til bispedømmerådet. [Se kap 4.1.8].

Denne utredning foreslår at disse lovfestede kriterier videreføres i en ny kirkelov gitt av Stortinget. Denne utredning går inn for et nytt fjerde ledd i § 17, jf forslaget ovenfor under «eiendomsrett» og kap 4.4.

Denne utredning foreslår i tillegg at Kirkemøtet utarbeider nærmere retningslinjer for godkjenning. Disse legges til grunn både for Kirkerådet og bispedømmerådet som

godkjenningsmyndighet og for den faglige veiledning om kirkebygg som gis av rådgivende organ og fagpersonell.

Slike retningslinjer er foreslått i **kap 4.8.1** og det vises til disse.

4.1.10 Kriterier for godkjenning i nye retningslinjer

Det er i nyere tid reist en rekke spørsmål om godkjenning av en kirke med hjemmel i kirkeloven § 21, fjerde ledd når det gjelder kirkebyggets indre *planløsning*, kirkerommets *interiør* og kirkerommets *inventar*. Det vises til **kap 1 – Aktuelle problemstillinger** hvor særlig disse områder som gjelder kirkerommets planløsning, interiør og inventar er berørt:

- Kirkelovens krav til *størrelse* (10 % av soknets medlemmer skal ha plass i kirkerommet). Skal tilstøtende rom kunne «regnes med» for å tilfredsstille lovens krav til størrelse?
- Planløsningen der kirkerommet enten skal være et *enbruksrom* i et *sambrukshus* eller et *sambruksrom* i et *sambrukshus*. Hvilke funksjoner kan samlokaliseres med et kirkerom i et slikt sambrukshus? Hvilke krav skal stilles arkitektonisk til forholdet mellom kirkerommet og de øvrige rom?
- Planløsning og eiendomsrett. Må det stilles krav om at soknet er eier av kirkerommet i et *sambrukshus*? Hvor stor del av bruksarealet i et *sambrukshus* – hvor det inngår et kirkerom – må i så fall eies av soknet? Eller kan langsiktig leiekontrakt med eksklusiv bruksrett sidestilles med eiendomsrett?
- Hvilke konsekvenser har kravene til *universell utforming* for planløsningen?
- Bør det gjelde spesielle grenseverdier for *høydeforskjeller* mellom inngang og våpenhus/kirketorg/kirkehall, våpenhus og kirkeskip/kirkerom og kirkeskip/kirkerom og kor/alterparti i tillegg til de bestemmelser som gjelder i byggeforskriftene?
- Bør det gjelde spesielle grenseverdier for hvor mye kirkeskipet kan *skråne nedover* mot koret/alterpartiet i tillegg til de bestemmelser som gjelder i byggeforskriftene?
- Hvordan skal *galleri* vurderes enten med henblikk på lovens krav om størrelse av kirkerommet eller gudstjenestereformens målsetting om en nærhet mellom menighet og liturg på den ene side og mellom gudstjenestedeltagerne på den annen side.
- I hvor stor grad skal hensynet til *universell utforming* gjøre det nødvendig med tilpasninger i liturgi ved gjennomføring av gudstjenester og kirkelige handlinger?
- Skal et kirkerom kunne *avdeles*? Hvor går i så fall *grenselinjene* innen kirkerommet mellom det som ekskluderer annen bruk og det som inkluderer annen bruk?
- Hvordan skal et *klokketårn* og *rom for kirkeklokkene* utformes for å ivareta hensynet til at kirkeklokkene er et instrument som skal brukes og at kirkeklokkene trenger en klangkasse for å komme til rette som instrument? Hvordan skal hensynet til manuell ringing ivaretas?

Denne utredning drøfter disse spørsmål i tre kapitler:

- Kap 4 – Jf dette kapittel 4.1.10 om kirkebyggets *utforming*
- Kap 5 – Kirkerommets *interiør og inventar*
- Kap 6 – Kirkens *utstyr*

Hvert kapittel konkluderer med et forslag til regler. Av hensyn til stoffets kompleksitet, vurderes det som mest oversiktlig og sakssvarende å drøfte og behandle hvert delområde for seg. Om disse regler senere skal redigeres til ett samlet regelverk, kan det tas standpunkt til ved oppfølgingen av denne utredning.

1. Kirketomtens lokalisering

Godkjennelse av ny kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd, 2. punktum omfatter i dag også godkjennelse av tomt. Det er ikke gitt nærmere retningslinjer om kriteriene for godkjennelse av tomt. Det legges imidlertid til grunn at bestemmelsen i § 21, femte ledd om at «i spredtbygd område er bebyggelse ikke tillatt nærmere kirke enn 60 meter ...» også kommer til anvendelse ved bygging av ny kirke.

Lokalisering av kirketomt har de siste tiår vært et særlig aktuelt tema etter kirkebrann. Det oppstår raskt strid om ny kirke skal oppføres på samme tomt som den gamle, eller på en ny tomt. Spørsmålet engasjerer lokalsamfunnet i betydelig grad.

Et eksempel på dette i nyere tid er diskusjonen om bygging av ny kirke i Våler i Solør etter kirkebrannen i 2009. Dersom kirken skal bygges på samme sted som den gamle, legger kirkegården begrensninger på tomtearealet. Dette vil f.eks medføre at kirken må få gallerier for å oppfylle lovens krav om antall sitteplasser. Dersom kirken bygges på en ny tomt utenfor kirkegården, vil man stå friere i forhold til størrelse og planløsning. Det var og er stor uenighet i Våler mellom kirkelig fellestråd og kommunen om ny kirketomt. Fellestrådet ønsket bygging på ny tomt og kommunen ønsket bygging på gammel tomt. Uenigheten medførte at beslutningsprosessene ble så forsinket at 5-årsgrensen for erstatning fra forsikringsselskapet var truet. Det var oppsiktsvekkende at kirkestatsråden på eget initiativ grep inn med råd i saken i 2011. I 2013 ble det tatt beslutning om at ny Våler kirke skal oppføres på i ny tomt rett utenfor kirkegårdsmuren.

I tilsvarende sak i Veldre i Hedmark etter kirkebrannen i 1996 gikk beslutningsprosessene greiere og ny kirke ble vigslet i 2000 på ny tomt utenfor kirkegårdsmuren.

I Hønefoss er det tatt beslutning om at ny kirke etter kirkebrannen i 2010 skal oppføres på samme tomt som den gamle og dette er føringene for den arkitektkonkurransen som er utlyst. Uenigheten mellom kirkelig fellestråd og kommune førte i dette tilfelle til at kommunen «trakk det lengste strå».

Dette etterlater spørsmål om nye retningslinjer skal eller bør inneholde bestemmelser om lokalisering av kirketomt.

Denne utredning legger til grunn at nye retningslinjer *ikke* skal inneholde bestemmelser om eller føringene for tomtevalg.

2. Kirkebyggets arkitektur.

Nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd forutsetter at *tegninger* følger med en søknad om godkjennelse. Tegningene vil bl.a måtte omfatte kirkebyggets arkitektoniske utforming. Opp gjennom historien er det bygget mange typer kirkebygg. Følgende

hovedformer for kirkebygg har vært benyttet: (*Den etterfølgende innrykkede tekst er hentet fra Wikipedia – og gjengis med forbehold om feil*).

Basilika

Basilika betegner den eldste plantypen og har sitt arkitektoniske forbilde i førkristne offentlige bygninger i antikkens Roma. Den utviklet seg tidlig som typisk for de kristne gudshus. Basilikaen har et høyt midtskip flankert av to (eller flere) lavere og mindre sideskip. Denne (tre)delte inndelingen av skipene med søylerekker (arkader) som markerer overgangen mellom skipene – og med vinduer i hovedskipet over sideskipenes tak – er det mest typiske for basilikaformen. Til tross for skiftende arkitektoniske stilarter har basilikaformen blitt videreført og etablert som den vanligste og mest typiske grunnformen innen kirkearkitekturen. De store romanske og gotiske kirkene ble bygget som basilikaer.

I middelalderen ble Nidaros domkirke og katedralene i Oslo, Hamar, Stavanger og på Orknøyene reist som basilikaer. Flere fylkeskirker på Østlandet har eller hadde også basilikaform: Gamle Aker kirke i Oslo, Hoff kirke på Toten, Ringsaker kirke og Nikolaikirken på Gran. Mariakirken i Bergen er også en basilika. På 1800-tallet ble basilikaformen gjenopptatt i historistiske kirker. Av nyere norske kirker er Steinkjer kirke og Bodø domkirke bygget etter en klassisk basilikal plantype.

Langkirke

En langkirke har et langstrakt kirkerom som skal symbolisere den hellige veien («via sacra») fra inngangen i vest mot solens oppgang i øst. Denne kirketype har vært den vanligste i Norge fra middelalderen frem til 1900-tallet. Typisk for denne kirketype er at koret er smalere og lavere enn hovedskipet. Denne plantypen gjenfinnes i de mange nygotiske kirkene som ble oppført i Norge i siste halvpart av 1800-tallet.

En rekke stavkirker er bygget som langkirker. Reinli stavkirke i Valdres har kor med samme høyde og bredde som skipet, og før den fikk tilføyet apsis svalgang, har den hatt en rektangulær grunnplan. Opprinnelig er det bare to av stavkirkene som har vært av denne typen, Reinli og Rinde stavkirke, men flere stavkirker ble bygget om til langkirker på et senere tidspunkt, noen allerede i middelalderen og andre først etter reformasjonen. De første stavkirkene som ble bygget om var Ål og Torpo stavkirke i Hallingdal. Dette har antakelig skjedd i andre del av 1200-tallet.

Langkirketyper i stein fikk også sitt gjennombrudd på 1200-tallet. I en rekke steinkirker ble de smale, små korene revet og erstattet med kor i samme høyde og bredde som skipet.

Hallkirke

En hallkirke har sideskip som er like høye som midtskipet. Den har ikke sprang i høyden ved overgang til sideskip, taket går direkte over i sideskipets tak.

Korskirke

En korskirke er et kirkebygg som har en korsplan. Planen kan være utformet som et latinsk kors med langt hovedskip og kortere korsarmer, eller som et gresk kors med like store korsarmer. Korsarmene består av et tverrskip eller transept som krysser hovedskipet. En slik plan kan symbolisere både Kristi kors og hovedgatene i Jerusalem, som danner et kors. Plantypen finnes i store deler av verden, men soknekirker av stein med opprinnelig korsform har vi ikke hatt i Norge i middelalderen, selv om flere senere har blitt ombygget. Norderhov kirke på Ringerike og Haslum kirke i Bærum er eksempler på korskirker i stein som er ombygget fra langkirke.

I protestantiske kirker ble ofte prekestolen plassert sentralt i et av hjørnene i krysset.

Det er også eksempler på korskirker som ble bygget etter et Y-plan. Disse er mindre vanlige, men vi har hatt flere av dem i Norge. I dag finnes tre igjen: Holmestrand kirke i Vestfold, Rennebu kirke og Budal kirke i Sør-Trøndelag.

Sentralkirke

En sentralkirke har sentralplan, altså en grunnplan som er symmetrisk til alle sider omkring en vertikal akse. Disse kan være sirkulære, kvadratiske, oktagonale (åttekantede) eller lignende. En rotunde har en sentralplan. Et eksempel er i mur Trefoldighetskirken i Oslo. Den første sentralkirken i tre i vårt land – Hospitalskirken i Trondheim (1706) – dannet mønster for mange liknende sentralkirker i tre. Korskuppelkirke blir også regnet som en sentralkirke. I Norge finnes mange åttekantede, eller oktagonale, kirker. Blant de største er Sør-Fron kirke i Oppland og Støren kirke i Sør-Trøndelag. Typisk for åttekantkirken er at den har tårnhus sentralt. Det finnes imidlertid flere eksempler på åttekantkirker med forlenget akse og hvor kirketårnet er plassert på tradisjonelt vis i vest. Dette ses i Røros kirke, Vang kirke i Hamar og Tynset kirke i Hedmark. Det finnes også kombinasjonsformer mellom sentralkirke, langkirke og korskirke. Langskipet er da relativt kort og korsarmene enda kortere og med avsneiede hjørner slik at det sentrale rommet i krysset vidnes ut og får tilnærmet form av en sentralkirke. Eksempler på norske kirker med denne kombinasjonsformen er Trefoldighetskirken i Arendal og Sagene kirke i Oslo.

Rundkirke

Rundkirke er en betegnelse på en selvstendig gruppe steinkirker fra middelalderen med sentralplan, men som har sitt forbilde i Gravkirken i Jerusalem, og som også har tjent militære formål. Disse kirkene har således vært kombinerte festninger og kirker. Rundkirken er særlig kjent i Danmark og Sverige, på Bornholm finnes hele fire av dem. I Norge kjennes bare ett eksempel, den nå revne Sankt Olavs kirke i Tønsberg. Rundkirken er på senere stadier blitt kopiert, som i Marmorkirken i København. Irland og England har også flere rundkirker. Den mest kjente er tempelherrenes kirke i London. Rundkirken er også videreført i moderne norsk kirkearkitektur, men da med sirkelen plassert inne i et kvadrat. Dette gjelder Østerås kirke i Bærum og St. Hallvard kirke i Oslo.

Korskuppelkirke

En korskuppelkirke er en kirke der grunnplanen er et gresk kors med en sentral kuppel, og en kuppel plassert over hver av de fire korsarmene. Denne kirketype er særlig vanlig i bysantinsk arkitektur. Disse kirkene regnes til sentralkirkene, ikke til korskirkene.

Y-kirke

Y-kirke eller Y-planform er en grunnplanstype for kirker som ble populær i siste del av 1600-tallet og på 1700-tallet. Navnet kommer av at grunnplanen var formet som en Y. Denne formen er en videreutvikling av korskirkeplanen, men med den ene armen fjernet. De tre armene som var igjen var som regel like lange og vinkelen mellom tilnærmet like stor. Y-kirken har et kor og to skip i en trekantet grunnform som symboliserer Den kristne treenighet. En periode på 1700-tallet var den helt dominerende i Norge. Planformen kan ha vært en norsk spesialitet og finnes ikke utenfor Norge. Det ble bygget 10 slike kirker hvorav 5 fortsatt står. Den første var Bratsberg kirke i Trondheim fra 1663. Kvinnene satt i den ene armen og mennene i den andre i Y-plankirken. Det var også lettere å se inn i koret.

Arbeidskirke

Arbeidskirke er en særnorsk betegnelse for moderne kirkebygg som tilstreber å kombinere det sakrale rommet med aktivitetsrom for menighetens praktiske virksomheter. Det sakrale kan da (oppleves å) være nedprioritert til fordel for det praktisk-funksjonelle. Arbeidskirkene huser gjerne menighetsaler, kirkestue, barnehage, grupperom og kontorer for ansatte. Kirkerommet har ofte løse skillevegger som gjør at det kan tilpasses mengden av besøkende. Kirkerommet inneholder også gjerne flere mobile elementer som kan flyttes rundt etter behov.

Torshov kirke i Oslo (1958), regnes gjerne som landets første arbeidskirke. Noen arbeidskirker har monumental og eksperimentell arkitektur i kombinasjon med funksjonelle rom, som Kirklandet kirke i Kristiansund, Slettebakken kirke i Bergen og Steinkjer kirke. Det vanligste er likevel at arbeidskirken fremtrer med mer beskjedne former enn tradisjonelle kirkebygg. Ullerål kirke i Hønefoss, Østerås kirke i Bærum og Fossum kirke i Oslo typiske eksempler på moderne og funksjonelle arbeidskirker.

Småkirke

Arbeidskirkene har sitt forbilde i de såkalte småkirker som det ble bygget mange av i Norge i første halvpart av 1900-tallet. Småkirkebevegelsen var et privat initiativ for hurtig å få reist funksjonelle og rimelige kirkebygg i byområder med stor befolkningsvekst. Småkirkene ble reist for private midler og fungerte i praksis som soknekirker, men uten å ha formell status som sådan. Formelt lå derfor småkirkemenigheten under et annet sokn. Grønland sokn i Oslo hadde eksempelvis hele to småkirkemenigheter innenfor sine grenser, Tøyen kirke og Vaterlandskirken. Mange småkirker fikk etter hvert formell rang av soknekirker, og småkirkepresten ble sokneprest med kirkebokføringsmyndighet. Eksempler på småkirker som siden er blitt soknekirker er Nordberg kirke i Oslo, Iladalen kirke i Oslo, Lilleborg kirke i Oslo, Romsås kirke i Oslo, Hasle kirke i Oslo, Varden kirke i Stavanger, Tempe kirke i Trondheim. Andre småkirker er revet, eller menigheten er nedlagt og tilbakeført til soknet de opprinnelig gikk ut fra. Dette gjelder Tøyenkirken (drives i dag av Kirkens Bymisjon), Vaterlandskirken (revet) i Oslo, Pipervikskirken (revet) i Oslo, St. Jakobs kirke i Bergen.

Naustkirke

Naustkirke er en betegnelse på en særegen kirketype som ble vanlig i norsk modernistisk kirkearkitektur på 1960-tallet. Med uttrykket naustkirke siktes det til den triangulære romformen med høye og steilt skrånende takflater som rekker helt eller delvis ned til bakken. Med naustkirken ble det introdusert en rekke nyskapende og arkitektonisk sett dristige kirkebygg på 1960-tallet. Blant de mest vellykkede regnes Bakkehaugen kirke i Oslo, Biskopshavn kirke i Bergen, Brumunddal kirke i Hedmark og Manglerud kirke i Oslo. Det kjente landemerket i Tromsø – Tromsdalen kirke – er også en naustkirke.

Monumentalkirke

Monumentalkirke er ingen egen kirketype i streng forstand, men fellesbetegnelse for kirker som med sin arkitektoniske form eller sitt volum fremhever seg og ruver i omgivelsene. I Norge får slike kirker gjerne misvisende tilnavnet katedral, men uten å være katedraler i arkitektonisk forstand.¹⁸⁶ Norge har relativt få monumentalkirker

¹⁸⁶ Tromsdalen kirke benevnes gjerne som «Ishavskatedralen».

Den nye kirke i Alta som ble vigslet 10. februar 2013 har offisielt navnet «Nordlyskatedralen». Når avisen Vårt Land (7. februar 2013) kommenterer vigslingen med at «Norges første katedral vigsles», forteller dette noe om forvirringen omkring begrepsbruken. *Arkitektonisk* fikk Norge sin første katedral da byggingen av Kristkirken i

sammenlignet med andre europeiske land. Arkitekt Arnstein Arneberg tegnet en rekke store kirker med monumentale dimensjoner, som Volda kirke i Møre og Romsdal og Glemmen nye kirke i Østfold. Utenom domkirkene er det en rekke norske kirkebygg som fremhever seg ved spesielt monumentale dimensjoner: Trefoldighetskirken i Arendal, Skien kirke og Uranienborg kirke i Oslo, Johanneskirken i Bergen. Melhus kirke i Sør-Trøndelag og Vadsø kirke. Av trekirkene fremhever Grimstad kirke og Vågan kirke i Lofoten seg. Av kirkebygg i modernistisk arkitektur fremhever Kirklandet kirke i Kristiansund og Tromsdalen kirke i Tromsø seg som særlig monumentale. (*Slutt - tekst fra Wikipedia*).

Denne gjennomgang viser den store variasjon for både gamle og nye kirkebygg. Gjennomgangen viser også at bygging av nye kirker påvirkes av endringer i kirke og samfunn. Slik vil det også være i fremtiden.

*

Gudstjenesteboken (2011) har denne omtale av kirkebygg (som ikke er vedtatt av Kirkemøtet, men utarbeidet av Kirkerådets administrasjon):

To hovedformer for kirkebygg

Da kristne fikk mulighet til å bygge egne kirker, eller overta andre større bygg, ble den bygningstypen som kalles *basilika* (gresk: kongelig) ofte brukt. Basilikaen har et konstruksjonsprinsipp som gjorde det mulig å bygge store rom. Den består av et høyt midtskip og to lavere sideskip, atskilt med søylerekker, og med relativt gode lysforhold. I slike kirker var det gjerne en halvrund nisje (*apsis* eller korparti) som ble en naturlig plass for alteret, og bak alteret plasserte en bispestolen (gresk: *kathedra*, jf ordet *katedral*), som prekenen ble holdt fra. Denne plasseringen gav en god akustisk løsning: For menigheten var det lett å høre prekenen.

I de senere århundrer ble nisjen ofte bygget som et langt korparti, for å gi plass til medvirkende kor og prester. Det førte til at alteret kom lenger bort fra menigheten. Slike lange kirkebygg uttrykker at menigheten er underveis på en pilegrimsvandring mot det evige mål (latin: *via sacra*). I mange århundrer fra tidlig middelalder var *langkirken* en dominerende kirkeform.

En annen hovedform for kirkebygg er *sentralkirken*. Her er alteret ikke plassert i et korparti, men noe lenger nede, som et midtpunkt. Ofte sitter menigheten på ulike sider av alteret. Formen uttrykker at Kristus er midt blant oss her og nå. Sentralkirker kan være åttekantede eller runde, eller de kan være korskirker med korte eller like lange korsarmer. I Norge ble det bygget sentralkirker på 1700-tallet. Opplysningstiden satte sitt preg på denne perioden, og noen av kirkene ble bygget uten alter, bare med en dominerende prekestol, som i Kongsberg og Røros.

Først fra andre del av 1800-tallet gjenerobret langkirken sin dominans. Da gjorde nygotikken sitt inntog, og vi fikk den største kirkebyggingsperioden i Norge

Nidaros startet på 1100-tallet. Den heter offisielt Nidaros domkirke (fastsatt ved Stortingsbeslutning 1. mars 1929 – før het den «Thronhjems domkirke»). *Navnemessig* har imidlertid ingen kirke i Norge offisielt hatt navnet «katedral» før Nord-Hålogaland bispedømmeråd godkjente navnet «Nordlyskatedralen» – en kirke som altså i arkitektonisk forstand *ikke* er en katedral.

Benevnelsen «katedral» brukes også på folkemunne for å understreke den betydning et kirkebygg kan ha for enkeltpersoner og lokalsamfunnet: således ble den lille trekirken på Evenstad i Østerdalen omtalt i pressen som «Evenstadkatedralen» under storflommen i Glomma i 1995.

Betegnelsen brukes også for å synliggjøre en funksjon, jf «Barnekatedralen» (Nykirke i Bergen) eller karakteren av å være en monumentalbygning: «Høyfjellskatedralen» (Geilo kulturkirke), «Jærkatedralen» (Nærbø kirke). Vestre Slidre kirke går under navnet «Slidredomen».

noensinne. Men den første nygotiske kirke, Trefoldighetskirken i Oslo fra 1858, er et interessant kompromiss mellom den eldre lutherske sentralkirken og den nye gotiske stilen med kor.

I de siste årtier har sentralkirken vært ansett som den mest ideelle kirkeformen innenfor den internasjonale liturgiske bevegelse. Det er også den kirkeformen vi har færrest av, og mange ønsker derfor å bygge flere slike. De fleste nye kirker i Norge er derfor sentralkirker.

Begge kirkeformene sier noe viktig om den kristne gudstjenesten, og begge kan ha sine svakheter. Den første legger vekt på troens «ennå ikke», den andre uttrykker troens «allerede nå». Den første uttrykker at Gud er hellig, transendent og rekker ut over vårt begrensede fellesskap (Jeremia 23:23), den andre uttrykker at Gud er oss nær i sitt hus (Salme 65:5), at Gud er midt iblant oss. Begge deler er like viktig (Jesaja 57:15). Ofte handler det om å skape en god balanse mellom distanse og nærhet i samspill med det kirkerommet gudstjenesten skal feires i.

Også gudstjenesteboken peker på variasjonene i gamle og nye kirkebygg. Det kan oppfattes slik at gudstjenesteboken gir en viss preferanse til *sentralkirken* som den bygningsform som foretrekkes. Gudstjenesteboken gjør dette med bakgrunn i teologiske og liturgiske betraktninger. Spørsmålet vil være om og i hvilken grad slike betraktninger – og de preferanser Kirkerådets administrasjon som følge av dette synes å ha tatt inn i gudstjenesteboken – skal legges til grunn i retningslinjer for godkjenning av kirkebygg. Det kan stilles spørsmål med om administrasjonens betraktninger er *fyldestgjørende* når det gjelder videreutvikling av de tradisjoner som har preget kirkebyggingen i vårt land. F.eks synes betraktningene å legge eksklusiv vekt på kirken som gudstjenestelokale, mens funksjonen som folkekirkelig seremonirom og arena for kulturell utfoldelse synes å bli tillagt liten vekt.

Tre hovedformer

Et eksempel på en annen inndeling av kirkebygg finnes hos Harald Olsen i hans artikkel om «Teologi i stein».¹⁸⁷

Gjennom hele 1900-tallet har kirkearkitekturen utviklet seg i spenningsfeltet mellom tradisjon og fornyelse. I det store mangfold av former og løsninger som århundret har frembrakt, mener Richard Kieckhefer¹⁸⁸ å kunne identifisere tre tydelige hovedgrupper, som springer ut av tre ulike liturgiske tradisjoner:

- 1) Den *klassisk sakramentale* kirketyper er en videreføring av basilikaen, og er kjennetegnet ved et langstrakt rektangulært skip og et tydelig markert korparti med alter ved østre frontvegg, og med planløsning som tillater bevegelse og prosesjoner i begge retninger. Den er primært forankret i sakramentforvaltning. Rommets estetikk har som viktigste formål å gi opplevelse av Guds immanens og nærvær, og er som regel rikt utsmykket og rikt på symbolikk.
- 2) Den *klassiske evangeliske* kirke er i prinsippet et auditorium, med prekestolen som viktigste fokuspunkt. Den er primært forankret i ordets forkynnelse, og denne kirken fikk sine sterkeste impulser gjennom reformasjonen og de senere protestantiske vekkelsesbevegelser. Rommet er ofte lite, og inviterer til spontan interaksjon mellom predikant og forsamling. Det viktigste estetiske mål er et rom

¹⁸⁷ Harald Olsen i artikkelen «Teologi i stein» i boken «Hellige hus». Red. av Pål Repstad og Elise Seip Tønnesen. Oslo 2013.

¹⁸⁸ Richard Kieckhefer: *Theology in stone*. Oxford 2008. Side 11f.

for oppbyggelse for både den enkelte og menigheten, og det er som regel enkelt og nøkternt og fattig på symbolikk.

- 3) Den *moderne fellesskapskirken* er utformet med tanke på å samle mennesker til felles gudstjeneste i et sosialt og inkluderende rom. Menigheten er ofte plassert på tre sider av alter og/eller prekestol, men det er forsamlingen selv som er det viktigste fokuspunktet. Det estetiske hovedgrepet er den gjestfrie ramme rundt felles feiring, og de symbolske referansene er moderate.»

*

Denne gjennomgang i tre deler ovenfor etterlater spørsmålet om nye retningslinjer for godkjenning av kirkebygg skal og bør inneholde bestemmelser om kirkebyggets *arkitektur* og gi preferanser når det gjelder valg av arkitektur. Gjennomgangen viser en bygningshistorie med stor spredning i stilarter og arkitektur og avspeiler ulike faser og prioriteringer i kirkens historie.

Denne utredning legger på denne bakgrunn til grunn at det i egne retningslinjer for godkjenning av kirkebygg *ikke* tas inn bestemmelser som gir uttrykk for at preferanser eller føringer når det gjelder *arkitektur* eller anbefalinger om at en av de ovenfor nevnte bygningsformer *foretrekkes*. Dersom bestemmelser om dette allikevel skulle vurderes i retningslinjer for godkjenning, kunne det pekes på at bygging av kirker i vårt land står i en lang tradisjon som bør videreføres og at ulike løsningsforsøk med henblikk på en ny tid må vurderes.

Det vil imidlertid være aktuelt å gi mer utdypende bestemmelser enn i dag når det gjelder indre *planløsning, inventar og utstyr*. Jf til dette kap. 5 og 6.

3. Universell utforming

Bestemmelser om universell utforming følger av Plan- og bygningsloven og godkjenning av nytt kirkebygg gjelder også i forhold til denne lovens bestemmelser.

I Gudstjenesteboken (2011) har Kirkerådets administrasjon en bred omtale av behovet for å gi både kirkebygg og den indre planløsning en universell utforming, jf gudstjenestebokens pkt 7.11-15:

Tidligere ble funksjonshemming sett på som en egenskap ved en person. Den det gjaldt, var funksjonshemmet i alle situasjoner og måtte hjelpes med tilrettelagte tiltak. I dag ser vi på funksjonshemming som det å ikke mestre møtet med samfunnsskapt barrierer. Det er noe alle kan oppleve, og en løser det ved å endre samfunnet. Funksjonshemming kan defineres som «avvik mellom samfunnets krav og den enkeltes yteevne» (jf diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, 2009). En bratt trapp er et enkelt eksempel. Den kan være en uoverstigelig hindring for bevegelseshemmede, f.eks rullestolbrukere. I stedet for å endre menneskene, må vi gjøre noe med trappen. Den må gjøres mer tilgjengelig og aller helst bli universelt utformet, slik at det ikke blir en barriere for rullestolbrukere og andre å komme seg inn i bygningen. Problemet er ikke at noen personer er funksjonshemmet, men at trappen skaper hindringer som ikke trenger å være der. (Gudstjenesteboken 7.11).

Ifølge plan- og bygningsloven skal alle kirker, som alle andre offentlige bygg, være universelt utformet. I alle nye kirkebygg blir denne bestemmelsen fulgt opp. I gamle kirker må en i noen grad godta foreløpige løsninger for å unngå at kirkebygget og

kirkerommet virker funksjonshemmede. En skal kunne kjøre til døren og ikke bli møtt med høye terskler ... (jf for øvrig Gudstjenesteboken 7.12).

Spørsmålet er om det i tillegg til dette vil være behov for å gi særskilte bestemmelser i retningslinjer for godkjenning av kirkebygg – for å gi omtalen i Gudstjenesteboken (2011) også kirkerettslig legitimitet.

Denne utredning legger til grunn at når det gjelder *kirkebygget* er hensynet til universell utforming tilstrekkelig ivaretatt gjennom plan- og bygningsloven og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven som trådte i kraft 1. januar 2009.

Denne utredning legger samtidig til grunn at det på enkelte områder vil være behov for å presisere nærmere hvilke konsekvenser dette vil få for *kirkerommets planløsning*.¹⁸⁹

4. Kirkebyggets sentrale elementer

Nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd forutsetter at *tegninger* følger med en søknad om godkjenning. Som en del av kirkebyggets arkitektoniske utforming, vil tegningene måtte omfatte bl.a kirkebyggets grunnplan.

Tidligere bestemmelser ga mere konkrete føringer for bygging av kirke enn nåværende kirkelov. Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaard hadde f.eks i § 26, første og andre ledd bestemmelse om at

- «Den skal have tilstrækkelige Udgange og dens Døre gaa udad»
- «Den skal være forsynet med mindst en større klokke i Taarn, Tagrytter eller Støpul...»
- «I ny kirke anbringes Sakristi for Præsten, og hvor dette ansees paakrævet, særskilt Rum for Daapsbørn».

Hovedrommene i et kirkebygg er i grove trekk organisert etter mønster fra det jødiske tempel med forgård (våpenhuset), det hellige (skipet) og det aller helligste (koret).

Skipet

Skipet med eventuelle sideskip symboliserer den hellige veien («via sacra») fra vest til øst og er menighetens tilholdssted under gudstjenesten. Ordet skip symboliserer kirkebygget som et skip med Guds folk om bord på vei over livets hav til himmelens havn. Benevnelsen skip om denne del av kirkerommet er internasjonal. I nyere arkitektur kan det være mest sakssvarende i bruke begrepet «kirkerommet» om «skipet» eller «kirkeskipet».

Koret

Koret er der hvor alteret er plassert og hvor presten forretter gudstjenesten fra. Koret har sitt navn fra klosterkirkene, fordi det var her tidebønnene ble sunget fra. I de fleste kirker rommer koret både alter og døpefont. Prekestolen er i de fleste kirker plassert ved eller i tilknytning til koret. I nyere arkitektur kan det være mest sakssvarende å bruke begrepet «alterpartiet» om koret.

¹⁸⁹ Se «Utkast til retningslinjer for godkjenning av kirkebygg», kap 4.8.1 - § 12.

Våpenhuset

Våpenhuset er en forhall eller vestibyle som man kommer inn i før man går inn i kirkeskipet. Navnet våpenhus skriver seg fra eldre tid da våpnene skulle legges igjen her før man gikk inn i kirkerommet. I nyere arkitektur kan det være mest saksvarende å bruke begrepene «kirketorg» eller «forhall» om våpenhuset.

Tårnet

Tårnets fremste symbolske betydning er styrke. Middelalderens bymurer ble bygget med tårn for å befeste og styrke dem. Kirketårnet symboliserer kirkehusets funksjon av å være himmelborg og Guds festning i verden. Samtidig uttrykker tårnet status. Villaer med tårn og spir uttrykte status, rikdom og styrke. Samtidig markerer kirketårnet kirkebyggets unike karakter ved at det retter vår oppmerksomhet fra det timelige og oppad mot det evige. Tårnets tilknytning til kirkebygget er like gammel som kirkearkitekturen selv, men begynte å få en særlig bastant utforming i middelalderen. Tårnet står i norsk tradisjon oftest plassert over inngangen i vest, men det finnes en rekke andre tårnformer.

Sentraltårn står plassert midt i bygningskroppen og kan være flankert av flere mindre tårn og spir (fialer). Det finnes mange eksempler på kirker som har to likeverdige hovedtårn (katedralen i Chartres og Strasbourg). I Norge finnes dobbelttårn i Skien kirke, Frydental kirke i Aust-Agder, Mariakirken i Bergen, Slagen kirke i Vestfold samt Hauge kirke i Lærdal i Sogn og Fjordane.

Rytter er ikke tårn i egentlig forstand, men et klokkehus mer eller mindre tårnlignende utformet som står på møneryggen av skipet, enten midt på eller over inngangen i vest. *Kampanile* eller på norsk *støpul* er et atskilt og selvstendig tårnbygg plassert like i nærheten eller et stykke fra selve kirkebygget. Et slikt eksempel finnes ved søsterkirkene på Gran i Oppland.

Sakristiet

Sakristiet er et tilstøtende rom hvor gjenstander til bruk under gudstjenesten oppbevares, som kirkesølv, messeklær (paramenter), og liturgiske bøker. Her gjøres de praktiske forberedelser til gudstjenesten. Det er i mange tilfelle også et lite kapell eller et annet bønnested knyttet til sakristiet. Det norske ordet for sakristi er *skrudhus*, altså rommet hvor man ikler seg messeskruden. I dag benyttes betegnelsen skrudhus kun om sakristier i større middelalderkirker, men kun i Stavanger domkirke, Bergen domkirke og i Nidaros domkirke er ordet etablert som et fast navn. Det kan finnes flere sakristier. I Norge er det vanlig med et dåpssakristi i tillegg til prestesakristi. De to sakristiene er da gjerne bygget som mindre tilbygg på hver side av koret.

Orgel

Orgelet er en sentral del både av kirkens bruk og i kirkens interiør. Orgelet og orgelets plassering hører derfor med i kirkebyggets planløsning. Orgelet var i de tidligste faser ofte plassert nærmere koret, men er i de fleste norske kirker plassert på galleriet bak i kirken. Det er også mange eksempler på at orgelet har fått en plassering i tilknytning til koret.

*

Denne utredning foreslår at nye retningslinjer om godkjenning av kirkebygg inneholder bestemmelse om at en kirke skal ha tårn eller utvendig rom med plass til kirkens klokke og bestå av kor (alterparti), kirkeskip (kirkerom), våpenhus (kirketorg/forhall), sakristi og plass for kirkens orgel.¹⁹⁰

5. Kirkebyggets størrelse og planløsning.

Nåværende kirkelov § 21, andre ledd stiller krav til størrelsen på et kirkebygg. Dette krav kan aktualisere spørsmål om sammenhengen mellom størrelse og planløsning. Skal det gis nærmere retningslinjer som må legges til grunn når lovens krav skal oppfylles?

Et eksempel på dette i nyere tid er diskusjonen om bygging av ny kirke i Våler i Solør etter kirkebrannen i 2009. Dersom kirken skal bygges på samme sted som den gamle, legger kirkegården begrensninger på tomtearealet. Dette vil medføre at kirken må få store gallerier for å oppfylle lovens krav om antall sitteplasser. Dersom kirken bygges på en ny tomt utenfor kirkegården, vil man stå friere i forhold til planløsning og kunne bygge stort nok. I 2013 ble det tatt standpunkt om å bygge ny kirke på ny tomt utenfor kirkegårdsmuren.

Et annet eksempel er bygging av ny kirke i Hønefoss etter kirkebrannen i 2010. I Hønefoss er det tatt beslutning om at ny kirke etter kirkebrannen skal oppføres på samme tomt som den gamle og dette er føringene for den arkitektkonkurransen som er utlyst. Dette vil kunne medføre at krav om universell utforming utfordres gjennom behov for gallerier eller underetasje.

Moderne brannforskrifter har ført til at gallerier i eldre kirker er blitt helt eller delvis stengt. Dette har dermed ført til at det antall sitteplasser som ble lagt til grunn ved godkjenningen er redusert – i noen tilfeller betydelig redusert. På denne måte kan i mange tilfelle kirkelovens bestemmelser om størrelse ikke oppfylles.

Vår Frue kirke i Trondheim hadde ved ombyggingen i 1880-årene 1514 godkjente sitteplasser. Etter nye brannforskrifter i 2007 – på grunnlag av samme planløsning som i 1880-årene – fikk kirken 730 godkjente sitteplasser hvorav 80 på galleriet.

Kravet om universell utforming får også stor betydning for planløsningen i kirkerommet, jf ovenfor pkt 3. Det gjelder i dette kapittel i særlig grad spørsmålet om *gallerier*, men gjelder også *trapper, høydeforskjeller* – særlig mellom kirkeskip/kirkerom og kor/alterparti og en rekke andre forhold som Gudstjenesteboken peker på (pkt 7.11-15).

Denne utredning legger til grunn at nye retningslinjer om kirker og kirkelokaler må inneholde *både* bestemmelser om galleri og tilgang til galleri og konkretisere hensynet til universell utforming ved planløsningen av kirkerommet særlig når det gjelder kirkeskip/kirkerom og kor/alterparti.¹⁹¹

*

¹⁹⁰ Se «Utkast til retningslinjer for godkjenning av kirkebygg», kap 4.8.1 - §§ 3-4.

¹⁹¹ Se «Utkast til retningslinjer for godkjenning av kirkebygg», kap 4.8.1 - § 12.

Et annet viktig spørsmål om sammenhengen mellom planløsning og størrelse gjelder kravet om at kirkerommet skal ha plass til 10 % av soknets medlemmer. Gjelder kravet kun kirkerommet eller kan *kirkerommets bruksareal* utvides med tilstøtende rom med andre hovedfunksjoner slik at kravet om antall sitteplasser kan oppfylles på denne måte?¹⁹²

Et annet spørsmål gjelder om kirkerommet kan avgrenses slik at *bruksarealet for tilstøtende rom* kan utvides. Dette kan f.eks gjøres ved å henge en duk eller en nettvegg midt i kirkerommet eller foran alteret – og så legge resten av kirkerommet til de tilstøtende rom.¹⁹³

Denne utredning legger til grunn at nye retningslinjer om kirker og kirkelokaler må inneholde bestemmelser både om og i tilfelle på hvilke premisser kirkerommets bruksareal kan *utvides* eller *innskrenkes*. Det må i denne sammenheng vurderes om hvilke bestemmelser som skal gjøres gjeldende for *kirker* og hvilke bestemmelser som skal gjøres gjeldende for *kirkelokaler*.¹⁹⁴

Begge spørsmålstillinger har konsekvenser for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», jf kap 7.¹⁹⁵

6. Kirkebyggets planløsning og sambruk/flerbruk

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) differensierer mellom *kirkerommet* og *andre rom*.

Differensieringen gjelder for det første *hvilken instans* som skal fastsette regler for bruken. Kirkemøtet har i dag fastsatt regler for kirkerommet. Det er overlatt til menighetsrådet å fastsette regler for bruken av de øvrige rom. For det andre innebærer denne differensiering at det legges sterkere *restriksjoner* når det gjelder *sambruk / flerbruk* på kirkerommet enn på de øvrige rom.

Dette gjør det nødvendig at planløsningen av kirkerom og de øvrige rom er av en slik art *at reglene kan praktiseres* – dvs at det er entydig hvilke bestemmelser for gjelder for hvilke rom, jf kap 7.12 - § 22, fjerde ledd.

¹⁹² Veldre nye kirke som ble vigslet i 2000 etter kirkebrannen i 1996 har flyttbare skillevegger mellom kirkerommet og menighetssalen som kan fordoble antall sitteplasser ved større anledninger og som dermed oppfyller kravet om størrelse på soknekirke. Det samme gjelder fleste arbeidskirker, men mange av disse har så stort kirkerom at dette i seg selv tilfredsstillende kravet om størrelse.

Geilo kulturkirke har inkludert galleri plass til 360 personer. Det er to forsamlingsaler atskilt fra kirkerommet med foldevegger. Når disse fjernes, har kirkerommet plass til 530 personer.

¹⁹³ I Etne nye kirke planlegges mulighet for å henge en nettvegg foran alterpartiet. Bak nettvæggen blir det plass til ca 40 stoler rundt alteret og resten av kirkerommet kan da brukes til gymnastikk og andre aktiviteter.

I Hånes frikirke i Kristiansand som ble innviet 23. september 2012 er det en flyttbar skillevegg mellom kirkerommet og en stor gymnastikksal som kan brukes til både tennis og håndball.

¹⁹⁴ Jf «Utkast til retningslinjer for godkjenning av kirkebygg», kap 4.8.1 - §§ 5-9.

Jf «Utkast til retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler», kap 4.8.2 - §§ 3-4.

Jf «Utkast til retningslinjer for godkjenning av interimskirke», kap 4.8.3 - §§ 2-3.

¹⁹⁵ Se kap 7.12 - § 22, fjerde ledd.

Disse spørsmål er drøftet i kap 7. Retningslinjer for godkjenning av kirker, se kap 4.8.1 – særlig §§ 5-7.

7. Liturgisk bruk og planløsning

Kravene i nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd om at tegninger skal følge søknad om godkjenning, aktualiserer at kirkebyggets indre planløsning må ses i sammenheng med kirkebyggets liturgiske bruk. De *retningslinjer* som gjelder for dette i dag er i hovedsak «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr», jf kap 5 og 6. Det foreligger dessuten et omfattende veiledningsmateriale som også dokumenterer vurderinger som er gjort og avgjørelser som er fattet i mange konkrete byggesaker.¹⁹⁶

Gudstjenesteboken (2011) har en rekke redaksjonelle kommentarer fra Kirkerådets administrasjon som ikke omfattes av Kirkemøtets vedtak i 2010.

Denne utredning legger til grunn at disse kommentarer må vurderes med henblikk på at de *også* gis en kirkerettslig legitimitet i nye retningslinjer. Det gjelder særlig:

- Bønneretning mot øst (ad orientem)¹⁹⁷
- Bønneretning mot folket (versus populum)¹⁹⁸
- Hovedformer for kirkebygg¹⁹⁹
- Kirkerommets inventar²⁰⁰
 - Alteret
 - Døpefont
 - Leseplatt og prekestol

¹⁹⁶ Det vises her til kap 4.1.11.

Et eksempel på en konkret vurdering av sammenhengen mellom liturgi og planløsning for interiør gjelder Nidaros domkirke utredningen "Domkirkens indre liv. Forslag til en liturgisk interiørplan for Nidaros domkirke". Utredning av en arbeidsgruppe nedsatt av Nidaros biskop. 2007. Denne utredningen vurderer forslag til revisjon av interiørplanen av 1929 med bakgrunn i bl.a i arbeidet med gudstjenestereformene.

¹⁹⁷ Se Gudstjenesteboken (2011) side 6.16-17: «Antagelig er bønneretning mot øst det eldste kirkeromprinsippet». «Fortsatt er de fleste kirkebyggene – men langt fra alle – vendt mot øst». «Å be mot øst kan virke fremmed for oss i dag. Vi er ikke så bevisst på himmelretningene og tenker ikke så kosmisk når vi ber». «Det er ulike oppfatninger blant fagfolk i liturgi om hvor mye en bør legge vekt på den østvendte bønneretningen i gudstjenesten».

Bestemmelser om dette er tatt inn i utkast til «Retningslinjer for godkjenning av kirkebygg», jf kap 4.8.1 - § 10, i utkast til «Retningslinjer for godkjenning av permanent kirkelokale og forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale», jf kap 4.8.2 - § 5 og i utkast til «Retningslinjer for godkjenning av interimskirke», jf kap 4.8.3 - § 4.

Ad orientem som tradisjon kan i vårt land spores helt tilbake til kristenretten på Moster i 1024: «Dette er begynnelsen til lovene våre at vi skal vende oss mot øst og ...».

¹⁹⁸ Se Gudstjenesteboken (2011) side 6.18-19: «Mange mener at dette er den mest opprinnelige bønneretningen». «Mange synes at gudstjenestene får et sterkere preg av fellesskapet mellom presten og menigheten. Denne bønneretningen har derfor blitt mer og mer vanlig i nye kirker som bygges». Luthers mente at «alteret ... måtte forandres, og presten hele tiden vende seg til folket, slik Kristus uten tvil har gjort det i nattverden» «Men dette får utsettes til sin tid», sier Luther om en slik reform. «Det kan være gode grunner både for å velge bønneretning *ad orientem* og *versus populum*. I våre kirker er begge disse bønneretningene i bruk og betraktes som likeverdige former som på ulik måte fremhever vesentlige sider ved den kristne tro. Ofte er kirkerommet utforming avgjørende for hvilket alternativ en velger».

Om bestemmelser om dette i nye retningslinjer, se foregående note.

¹⁹⁹ Se redegjørelsen i dette kapitels pkt 2 om «Kirkebyggets arkitektur», særlig avsnittene «To hovedformer for kirkebygg» og «Tre hovedformer».

²⁰⁰ Se kap 5.

- Utformingen av gudstjenesten i ulike kirkerom ²⁰¹

Spørsmålet vil også her være todelt:

- 1) Hva som skal fastsettes gjennom *bestemmelser i liturgi*ene og
- 2) Hva som skal gis som retningslinjer når det gjelder *indre planløsning, interiør og inventar* i kirkebygg.

Denne utredning legger som hovedprinsipp til grunn at bestemmelser om gjennomføringen av gudstjenesten i ulike kirkerom skal gis i *liturgi*ene, og at bestemmelser når det gjelder indre planløsning, interiør og inventar i kirkebygg skal åpne for at bestemmelsene i *liturgi*ene kan gjennomføres i praksis. Noen bestemmelser om hovedformer for kirkebygg, kirkens interiør og kirkerommets inventar bør imidlertid gis i egne retningslinjer for kirkebygg. ²⁰²

4.1.11 Saksbehandling før godkjenning – nåværende ordning

Saksbehandling før godkjenning gjelder i dag før:

- Departementets vedtak om godkjenning av nye kirker og nedleggelse av gamle kirkebygg.
- Biskopens godkjenning av utvidelser og ombygging.
- Kirkelig fellestråd tiltak for vedlikehold og reparasjoner.

Rundskriv T-3/2000 fra Miljøverndepartementet og Kirke- og kirkedepartementet gir detaljert rådgivning når det gjelder disse organers saksbehandling. Rundskrivet er under revisjon. *Denne utredning* har ikke hatt tilgang til eller innsyn i dette revisjonsarbeid. *Denne utredning* fremmer derfor sine forslag på dette grunnlag. Når revidert rundskriv foreligger – kanskje umiddelbart før eller etter at *denne utredning* foreligger – kan dette få stor betydning for den videre behandling.

Biskopene har for egen del i tillegg blitt enige om følgende felles regler for saksbehandling (sak BM 16/08):

²⁰¹ Her omtaler Gudstjenesteboken (2011) en del endringer som er skjedd de siste år: «I gudstjenesteordningen av 1977 ble skriftlesningene flyttet fra alteret og presten til *lese-pulten* og en medliturg». «Liturgens rolle skal (også) komme til uttrykk ved ... *en egen stol* som er plassert godt synlig i kirkerommet. Herfra lytter liturgen til skriftlesningene og deltar i salmesangen og i forbønnen når den ledes av andre forbønnsledere». «Ordning for hovedgudstjeneste legger opp til mer samspill med medliturger, og dette må utformes på en gjennomtenkt måte i forhold til de muligheter kirkerommet gir». «I en kirke (med) ... lang avstand frem til alteret, (kan) liturgen lede gudstjenesten fra en plass i koret, bortsett fra nattverd-liturgien. Liturgen går til alteret ... og forretter nattverd-liturgien der. Alteret blir da fremhevet som nattverdbord... En alternativ måte ... kan være å plassere et *fremskutt alterbord* nærmere menigheten».

Gudstjenesteboken innfører her nytt inventar og utstyr som må vurderes med henblikk på reviderte regler om *kirkens inventar og utstyr*, jf kap 5 og 6.

²⁰² Jf «Utkast til retningslinjer for godkjenning av kirkebygg», kap 4.8.1 - § 9-11, «Utkast til retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokale», kap 4.8.2 - § 5 og «Utkast til retningslinjer for godkjenning av interimskirke», kap 4.8.3 - § 4.

1. Menighetsråd og/eller fellesråd gjør vedtak.
2. Søknad sendes biskopen via prosten.²⁰³
3. Prosten gjør påtegning og ekspederer saken videre.
4. Biskopen innhenter uttalelse fra
 - a. Riksantikvar hvis listeført eller fredet kirke, dersom dette ikke allerede foreligger.
 - b. Kirkedepartementets kirkekonsulent (fra 2009 Kirkerådets kirkebyggkonsulent).
 - c. Kirkerådets fagkonsulent for kirketekstiler.
 - d. Evt bispedømmevise fagråd.
 - e. Orgelfaglig kompetanse.
 - f. Annen sakkyndig kompetanse ved behov.
5. Biskopen sammenfatter momentene i saken, og legger i sin behandling særlig vekt på
 - a. Kirkemøtets regler om kirkens inventar og utstyr.
 - b. Menighetens behov.
 - c. Biskopens vurdering av læremessige og liturgiske konsekvenser.
6. Biskopen kommuniserer vedtak til søker, med kopi til prost og andre som har uttalt seg i saken.

Den felles sakkyndige rådgivning er i hovedsak sentralisert og ivaretas av Riksantikvaren, Kirkerådets kirkebyggkonsulent og Kirkelig interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KA) når det gjelder *kirkebygg*. Dette legger til rette for en felles praksis. Det er imidlertid til vurdering om deler av Riksantikvarens myndighet skal delegeres til vedkommende fylkeskommune.²⁰⁴ Det foreligger et omfattende veiledningsmateriale.²⁰⁵

²⁰³ Dette inngår i biskopens interne saksforberedelse. Kirkelig fellesråd kan formelt ikke pålegges å sende saken til prost, men biskopen kan sende saken til prost til uttalelse.

²⁰⁴ Se kommentarene i kap 4.1.8 om hensynene til desentralisering og kompetanse.

²⁰⁵ Kirkekonsulentene har her bidratt med bøker, hefter og skriv – bl.a.:

- Sigurd Muri: "Kirkebygging. En veiledning". Utgitt 1969 og revidert i 1989.
- Arne E. Sæther: "Kirken som bygg og bilde. Rom og liturgi mot et årtusenskifte". 1990 og 2001.
- Arne E. Sæther: "På vei til det hellige fjell – landskap, rom og liturgi". 2010.

Kirkerådet har utgitt:

- "Finansiering av kirkebygg". Komiteinnstilling avgitt til Kirkerådet. 1973.
- "Kirkebygget – møteplass for himmel og jord. Tor Arild Danielsen, Marianne Jacobsen, Anne Søiland Løkke, Per Wilhelm Skarstein og Arne E. Sæther". Kirkerådet 1978.
- "43 nye norske kirker. Data og vurdering av kirkeanlegg". Tilrettelagt av Arne E. Sæther. Utg av Kirkerådet i samråd med Kirkekonsulentene. Kirkerådet 1982.

Bispemøtet har utgitt:

- "Kirkebygg i Norge. Planlegging og rasjonalisering". Betenkning av en komite nedsatt av Bispemøtet. 1967.

Kirkelig interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KA) har i nyere tid utgitt:

- Brannvern i kirkebygg. 2007
- I soknets eie? 2007
- Stell og bevaring av kirkesølv. 2008
- Klang og kvalitet. Innføring i investeringer og vedlikehold av orgler. 2008
- Kirkeoppvarming og inneklime. 2009
- Brannsikring av kirkebygg. 2010
- Vel bevart? En tilstandsrapport for norske kirker 2009/2010
- Kunsten å sikre en kirke. 2011
- Tander prakt. 2011
- Kirkebygget – brukshus og kulturminne. 2012

Riksantikvaren har utgitt en rekke informasjonsark, f.eks: 3.10.2 (belysning), 3.10.4 (gamle kirkebenker), 3.10.5 (tilrettelegging bevegelseshemmede), 3.12.2 (klima i trekirker), 3.14.1 (rullestolrampe), 4.1.1 (gjenstander), 4.2.1 (håndtering av kirkebygg), 4.2.2 (kirketekstiler), 4.2.3 (utstilling av gjenstander), 4.2.4 (levende lys), 4.2.5 (verneverdige orgler), 4.2.6 (gjenstander av metall). Hefte om «Stell og bevaring av kirkesølv» ble utgitt i 2008.

Departementet hadde tidligere også en liturgisk konsulent, men dette ivaretas nå av Kirkerådet.

De fagråd for kirkesaker som er opprettet i flere bispedømmer behandler i særlig grad saker som gjelder inventar og utstyr, men brukes også i noen grad i saker som gjelder ombygging og utvidelser av kirkebygg.

Fast stilling som Kirkedepartementets rådgivende konsulent i kirkesaker ble opprettet på 1970-tallet. Stillingen hadde tidligere vært knyttet det som i dag er Statsbygg og i denne fase hatt en *formell* uavhengighet til departementet. Etter overføring til departementet har målsettingen vært at Kirkekonsulenten skulle ha en *reell* uavhengighet. Kirkekonsulenten har gitt råd og veiledning på egne vegne – og ikke på vegne av departementet. Departementet har derfor i sine vedtak ikke vært bundet av kirkekonsulentens råd og veiledning. Dette har vært en uklar struktur.

Da stillingen som kirkekonsulent fra 2009 ble overført fra departementet og knyttet til Kirkerådet, ble ordningen endret. For det første ble tittelen endret til *kirkebyggkonsulent*. For det andre innebærer tilknytningen til Kirkerådet at konsulenten uttaler seg *på vegne av Kirkerådet*. Dette innebærer at forholdet mellom departementets godkjenningsmyndighet og kirkebyggkonsulentens *faglige råd* er blitt klarere.

Men dersom departementets nåværende myndighet til å godkjenne kirkebygg skal ivaretas av f.eks Kirkerådet i fremtiden, vil dette reise samme spørsmål som i dag når det gjelder departementet: skal Kirkerådet være både godkjenningsmyndighet og ansvarlig for de faglige råd som inngår i saksbehandlingen frem mot vedtak?

Dette utløser at tre behov:

- retningslinjer for nye kirkebygg
- avklaring av habilitet
- kompetanse i saksbehandlingen [se kap 4.1.12]

Nye retningslinjer

Kirkemøtet bør utarbeide retningslinjer som grunnlag for

- Kirkerådets forvaltningspraksis og
- Kirkebyggkonsulentens faglige rådgivning

Slike retningslinjer vil fra Kirkemøtets side ha ulik status i forhold til *nåværende* ordninger der departementet har myndighet til å godkjenne nye kirke og en (eventuell) *fremtidig* ordning der denne myndigheten legges til Kirkerådet. Tilsvarende vil gjelde for godkjenning av utvidelser og ombygninger dersom slik myndighet skulle sentraliseres.

Innenfor *nåværende ordninger* kan slike retningslinjer utarbeides av Kirkemøtet med henblikk på:

- Biskopenes forvaltningspraksis ved godkjenning av ombygging og utvidelser av kirkebygg
- Kirkerådets og kirkebyggkonsulentens alminnelige veilednings- og rådgivningsarbeid
- Kirkerådets uttalelser overfor departementet i kirkebyggsaker

Innenfor *fremtidige ordninger* kan slike retningslinjer utarbeides av Kirkemøtet med henblikk på

- Bispedømmerådene forvaltningspraksis ved godkjenning av ombygging og utvidelser av kirkebygg
- Kirkerådets forvaltningspraksis ved godkjenning av nye kirkebygg
- Kirkerådets og kirkebyggkonsulentens alminnelige veilednings- og rådgivningsarbeid

Habilitet

Den nødvendige uavhengighet mellom godkjenningsmyndighet og faglige rådgivning må etableres. Spørsmålet blir om dette i fremtiden skal skje ved at:

- godkjenningsmyndigheten sentraliseres og den faglige rådgivning desentraliseres
- godkjenningsmyndigheten desentraliseres og den faglige rådgivning sentraliseres
- både godkjenningsmyndighet og faglig rådgivning sentraliseres og legges til ulike sentralkirkelige organer

Spørsmålet om habilitet vil dessuten ha sammenheng med om godkjenningsmyndigheten innehas av departementet eller av Kirkerådet. Innen *nåværende* lovgivning vil habilitetsproblemer ikke oppstå siden faglig rådgivning gis og godkjenningsmyndigheten utøves av forskjellige organer. Men innenfor en *fremtidig* ordning kan spørsmål om habilitet oppstå dersom Kirkerådet skal være godkjenningsmyndighet og kirkebyggkonsulenten være tilsatt i Kirkerådet. Habilitetsproblemer oppstår ikke dersom godkjenningsmyndighet for ombygging og utvidelser av kirkebygg legges regionalt.

Habilitetsspørsmål er blitt aktualisert *også i dag* mens godkjenningsmyndigheten ligger i departementet og kirkebyggkonsulentens rådgivnings funksjon ligger i Kirkerådet.

Under arbeidet med bygging av ny kirke i Hønefoss var opprinnelig kirkebyggkonsulent Ove Morten Berge en av seks medlemmer av juryen som vurderte forslagene fra de fem arkitektfirmaer som innleverte forslag. Ove Morten Berge «trakk seg fra juryen av habilitetsgrunner og ble erstattet av ... Berge trakk seg fordi han kan møte seg selv i døren når han senere, som Den norske kirkes arkitektansvarlige, skal godkjenne prosjektet».²⁰⁶

²⁰⁶ Sitert etter Vårt Land 19. april 2013.

Problemstillingene om habilitet fra bygging av ny Hønefoss kirke vil bli ytterligere aktualisert dersom Kirkerådet i fremtiden skal være godkjenningensmyndighet.

4.1.12 Saksbehandling før godkjenning – ny oppgavefordeling

Nye kirkebygg

Det vises til vurderingene som er gjort i kap 4.1.2 om godkjenning av *nye kirkebygg*. Det konkluderes der med at myndigheten bør sentraliseres og legges til Kirkerådet. Dette gjør det nødvendig at Kirkerådets administrasjon har den nødvendige kompetanse for å legge til rette for vedtak i Kirkerådet. Stillingen som kirkebyggkonsulent er fagstillingen på dette området. Administrasjonen innehar også den nødvendige kompetanse forholdet liturgi – kirkebygg.

I tillegg til saksbehandling for Kirkerådet av de konkrete byggesaker som fremmes for godkjenning, er det naturlig og nødvendig at Kirkerådets kirkebyggkonsulent driver aktiv rådgivnings-, kurs- og publikasjonsvirksomhet innenfor fagfeltet. Dette har vært en viktig og betydningsfull side av stillingens oppgaver i hele den periode den var knyttet til Kirkedepartementet som kirkekonsulent.

Det kan imidlertid reises spørsmål om kirkebyggkonsulenten – eller andre tilsatte i Kirkerådets administrasjon – av habilitetsgrunner skal involveres i den planlegging og utredning av *konkrete byggesaker* som er til behandling i menighetsråd, kirkelig fellesråd og kommune. Det må her legges vekt på at rådgivningen i tilfelle ikke skjer av en frittstående konsulent, men på vegne av Kirkerådet som forvaltningsorgan.

Det anbefales at det derfor legges til grunn – fra Kirkerådets side – at veiledning og rådgivning gis gjennom a) de regler om kirkebygg som Kirkemøtet vedtar, b) de publikasjoner som Kirkerådet til enhver tid utgir om kirkebygg og c) den generelle rådgivning som gis gjennom kirkebyggkonsulentens virksomhet.

Som soknenes interesseorganisasjon har Kirkelig interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KA) bygget opp en betydelig kompetanse og kapasitet kirkebyggsektoren. Det synes derfor naturlig at rådgivning i konkrete kirkebyggprosesser lokalt legges til og gis av KA. På denne måte legges faglig rådgivning og godkjenningensmyndighet i kirkebyggsaker til to uavhengige sentralkirkelige organer/organisasjoner.

Utvidelser og ombygginger

Det vises til vurderingene i kap 4.1.8 der biskopens nåværende myndighet i slike saker foreslås lagt til bispedømmerådet.

Det vises også til de saksbehandlingsregler som Bispemøtet har anbefalt at biskopene legger til grunn, jf kap 4.1.11. Disse kan i hovedsak gjøres gjeldende også dersom bispedømmerådet overtar myndigheten til å godkjenne utvidelser og ombyggingen av

kirker. Det fremgår av disse regler at bispedømmene kan ha oppnevnt egne faglig for saker som gjelder kirkebygg, inventar og utstyr. Disse må fortsatt kunne involveres i sakene på samme måte som tidligere.

Utvidelser og ombygginger av gamle kirker aktualiserer forholdet mellom kulturminnelovgivningen og kirkelovgivningen. Det vises til rundskriv T-3/2000 som er til revisjonen. Denne revisjonen antas særlig å ville gjelde rutine for saksbehandling mellom de berørte instanser.

Kap 4.1.11 drøfter kirkebyggkonsulentens rolle i fremtiden i Kirkerådets saksbehandling ved godkjenning av nye kirkebygg. Dersom forvaltningsmyndigheten i saker som gjelder utvidelser og ombygging legges regionalt, vil ikke kirkebyggkonsulenten ha den dobbeltrolle som det kan oppfattes at stillingen har i saker om nye kirkebygg som skal godkjennes av Kirkerådet. Rådgivning og veiledning i konkrete byggesaker som gjelder utvidelser og ombygging kan derfor gis av kirkebyggkonsulenten overfor menighetsråd, kirkelig fellesråd og kommuner. Det er naturlig at KA som soknens interesseorganisasjon også kan gi råd og veiledning i saker som gjelder ombygging og utvidelser av kirker.

Salg / nedleggelse av kirker

Det vises her til kap 4.7.

Forholdet mellom kirkelige myndigheter for kulturminnemyndighetene

I Norge har det ikke vært uvanlig fra kirkelig hold å se fredning av kirke som en trussel mot bruk og fra kulturminnehold å se kirkelig bruk som trussel mot kulturminneverdier.

Etterfølgende kap 4.7 har i forbindelse med spørsmålet om overtallige kirker noen overveielser som er aktuelle også på et mer generelt grunnlag:

Selv om Svenska Kyrkan i 2000 ble skilt fra staten, gjelder imidlertid fremdeles den borgerlige lovgivning for kirkebygget: kulturminneslagen fra 1989.

Samhandlingen mellom kirke og kulturminnemyndigheter i Sverige gjelder derfor fortsatt i den *løpende forvaltning* av kirkebyggene.²⁰⁷ I spørsmål som gjelder bygningsmessige forandringer på kirkebygg, er imidlertid forskjellene mellom Sverige og Norge store:

- Det gjelder kompetanse på kirkespørsmål i kulturminnevernet
- Det gjelder kompetanse på kulturminnevern i kirken (hvert stift har en eller flere «stiftsantikvarie»)
- Det gjelder samhandlingen mellom kirke og kulturminnevern i behandlingen av de enkelte saker

²⁰⁷ Se f.eks: Aina Mandahl: Kan en antikvarie verka för förändring av kyrkorummet? I *Kyrkorummet – kulturarv och gudstjänst*. Utg. av Peter Bexell och Gunnar Weman. 2008. Side 283-289.

Se f.eks: Markus Dahlberg: Kyrkorna och det offentliga byggandet. Kyrko och stat som bärare av ett kulturarv. I *Kyrkorummet – kulturarv och gudstjänst*. Utg. av Peter Bexell och Gunnar Weman. 2008. Side 177-186.

En målestokk på dette er at f.eks i 2005 resulterte ca 1700 saker om bygningsmessige endringer i kirker i at ca 1 % av sakene ble avslått. Man hadde ganske enkelt gjennom prosessen frem til den skriftlige saksbehandling, nådd frem til gode løsninger i de aller fleste tilfelle. Dette er annerledes enn de skriftlige prosesser – og kanskje de mer antikverte byråkratiske prosessene og det høyere konfliktnivå – som er mer vanlig i Norge, selv om det her selvsagt finnes unntak. Uten å kjenne innholdet i revisjonen av rundskriv T-3/2000, vil *denne utredning* uttrykke håp om at rundskrivet bidrar til forbedring av *prosessene*, se kap 4.1.8.

Dette følges opp i etterfølgende kap 4.7.3 i omtalen av kulturminnelovgivningen:

Men det er større grunn til å se på *saksbehandlingen* og *samhandlingen* mellom kirkelig og antikvarisk myndighet, enn å se selve *kompetanseforholdet*. Mens situasjon i vårt land i stor grad kan karakteriseres som skriftliggjøring og saksbehandling, er situasjonen i Sverige og England mer preget av prosess og samhandling. Denne forskjellen forsterkes gjennom manglende kompetanse om kirke og saksbehandlerkapasitet når det gjelder kirke i kulturminnevernet og manglende kompetanse om kulturminnevern og saksbehandlerkapasitet når det gjelder kirken i kulturminnesaker. Det vil kunne oppstå en selvforsterkende holdning i retning av gjensidig mistillit: kirken vil ikke og kan ikke nok om kulturminnevernets beste – og kulturminnevernet vil ikke og kan ikke nok om hva som er til kirkens beste. Dersom dette er en karakteristikk som kan brukes om den alminnelige forvaltning, vil forholdet kunne forsterkes når det gjelder spørsmålet om overtallige kirker.

Denne utredning legger til grunn at det er et stort forbedringspotensiale i samarbeidet og samhandlingen mellom kirkelige og antikvariske myndigheter når det gjelder kirkebygg. *Denne utredning* – som altså ikke kjenner innholdet i arbeidet med revisjon av rundskriv T-3/2000 – vil foreslå at det arbeides videre med dette feltet i et samarbeid mellom de berørte parter.

I dette inngår også mulighetene for og konsekvensene av en delegasjon av oppgaver fra Riksantikvaren til fylkeskommunene.

4.2 Kirkelokaler

Godkjenning av *forsamlingslokaler som skal tjene som kirkelokaler for et distrikt* ble delegert fra Kongen til Kirkedepartementet ved kgl.res. 12. september 1930 og til biskopene 17. januar 1975. Biskopens ansvar ble videreført i 1997 i tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Biskopen kan også godkjenne at lokaler i institusjoner vigsles til kirkelig bruk (§ 13, andre ledd, siste punktum).

Disse lokaler er dermed *ikke kirker* som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og vigslet i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd. I så fall skulle bruken vært forvaltet av menighetsråd og bygningen av vedkommende fellestråd. Dessuten skulle kommunen hatt det økonomiske ansvar for drift og vedlikehold. Det er heller ingen betingelse av slike kirkelokaler skal eies av soknet. De kan eies av andre instanser som gir menighetsrådet og prestene bruksrett. Lokalene omfattes ikke av kirkelovens bestemmelser.

Det har gjennom flere år vært en statlig tilskuddsordning til privateide kirkebygg. Formålet med tilskuddsordningen er i følge retningslinjenes pkt 1-0 «å gi trossamfunn utenfor Den

norske kirke og private stiftelser og frivillige organisasjoner innenfor Den norske kirke mulighet til å bygge eller kjøpe kirkebygg til lavere egenfinansiering. Med kirkebygg menes bygg, eller deler av bygg, som benyttes at et trossamfunn til utøvelse av sin religiøse tro. Det gis ikke tilskudd til eventuelle deler av bygget som benyttes til kommersiell bruk eller til andre aktiviteter uten direkte relasjon til menighetens trosutøvelse».

Om tilskuddsmottaker, sier retningslinjene pkt 2-0 at «tilskudd kan gis trossamfunn utenfor Den norske kirke og private stiftelser og frivillige organisasjoner innenfor Den norske kirke...». «Dersom det skal gis tilskudd til private stiftelser må stiftelsen være registrert på lovmessig måte hos fylkesmannen og frivillige organisasjoner må kunne dokumentere at de tilhører Den norske kirke».

Om vilkår for å få tilskudd, sier retningslinjene pkt 5.1 at «som kirkebygg anses kun bygg som betjener en eller flere menigheter på stedet, og således ikke leirskoler, stevnehaller eller kapeller tilknyttet skoler og lignende». «Tilskudd gis til nybygg eller kjøp og lokaler.

Utvidelse av bygg (innvinning av nytt areal i bygningslovens forstand) kan også gis støtte. Det gis ikke tilskudd til rehabilitering av eksisterende bygg».

Det ble for 2011 gitt tilskudd på kr 825 pr kvm og dette beløpet har vært uendret i flere år. I 2011 ble det brukt 10,6 mill til støtteordningen og i 2012 bevilget 9 mill. Ordningen er under press. I regjeringens budsjettforslag for 2012 ble det foreslått ikke å bevilge midler til ordningen, men Stortinget vedtok imidlertid en forlengelse (9 mill). Av 22 mottakere tilhørte 15 Den norske kirke i 2011. Det er grunn til å regne med at ordningen vil bli revurdert i forbindelse med oppfølgingen av Stålsett-utvalgets innstilling NOU 2013:1 Det livssyns åpne samfunn.

Denne statlige tilskuddsordning gjelder med dette ikke bygg eller lokaler i soknets eie, men kan omfatte bygg og lokaler som eies av andre og som driver sin virksomhet innenfor Den norske kirke. Ordningen kan derfor kunne til anvendelse for de bygg og lokaler som omhandles her i kap 4.2.

Tre kategorier

Det kan være *tre kategorier* slike kirkelokaler:

- Lokaler til eksklusiv kirkelig bruk, dvs at lokalene brukes *kun* av soknet eller kirkelige instanser, se kap 4.2.1. Lokalene er da *enbruksrom*, jf kap 4.5.1.
- Lokaler for sambruk mellom kirke og ikke-kirkelige instanser *i samme bygning*, men *i ulike rom*, se kap 4.2.2. Lokalene er da *sambrukshus*, jf kap 4.5.2.
- Lokaler for sambruk mellom kirke og ikke-kirkelige instanser *i samme rom*, se kap 4.2.3. Lokalene er da *sambruksrom*, jf kap 4.5.3.

For alle disse kategorier kan bestemmelsen om tjenesteordning for biskoper § 3 komme til anvendelse: «Biskopen forordner gudstjenester i bispedømmets prestegjeld og beslutter hvor mange gudstjenester det skal holdes i den enkelte kirke eller *annet gudstjenestested*».

De kriterier for godkjenning av slike *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokale* har tradisjonelt vært at vilkårene for kirkelig bruk enten *er* tilfredsstillende eller det kan tilfredsstillende *legges til rette* for slik bruk – uten at dette er nærmere definert i forpliktende retningslinjer. Det gjelder særlig at lokalet har alter, prekestol, døpefont og liturgisk utstyr samt at en utsmykning som er tilpasset den kirkelige bruk. Ved godkjenning forutsettes at

vedkommende menighetsråd har uttalt seg positivt om at lokalet tas i bruk som kirkelokale. Det foreligger imidlertid ikke retningslinjer for godkjenning.

Tjenesteordningens bestemmelser om *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler for et distrikt* håndheves i praksis nokså åpent.

Selv om bestemmelsen eksplisitt er knyttet til ”kirkelokaler for et *distrikt*”, finnes det mange eksempler på vigslende kirkelokaler som *ikke* er knyttet *til et distrikt*. F.eks kan bispekapellet i Stavanger, kapellet i Oslo bispegård, Erkebispegårdens kapell i Trondheim, kapellet i Kirkens Hus i Oslo eller kapeller på sykehus og sykehjem vanskelig sies å omfatte et ”distrikt”. Derimot kan f.eks fjellkirkene sies å være for et distrikt – selv om det ikke er foretatt noen konkret avgrensning av hvilket område distriktet omfatter. Slik avgrensning ble gjerne tidligere foretatt for skolekapeller o.l som inngår i soknenes virksomhet.

Bestemmelsene omhandler dessuten eksplisitt *forsamlingslokaler* som benyttes som *kirkelokaler*. Ingen av de nevnte kapeller i Stavanger, Oslo og Trondheim omfattes av denne definisjon. Disse rom er ikke forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler, men rom som eksklusivt er kirkelokaler. Også mange sykehuskapeller kommer i samme kategori. Her er det imidlertid gitt en særskilt hjemmel gjennom at biskopen kan godkjenne at lokaler i institusjoner vigsles til kirkelig bruk (tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd, siste punktum). Også mange privateide kirker hører ikke naturlig hjemme i kategorien *forsamlingslokaler*.

Godkjenning i tre faser²⁰⁸

Bestemmelsene sonderer mellom å *godkjenne* og å *vigse*. Tjenesteordning for biskoper fastsetter at biskopen «kan gi tillatelse til ... vigsles til kirkelige bruk». I tjenesteordning for proster er de to områder enda tydeligere formulert. Prosten «samtykker i ... at forsamlingslokaler nyttes og innvies». Samtykket gjelder altså både lokalet og innvielsen. Nye regler bør tydeliggjøre at godkjenning og vigse er *to* myndighetsområder.

Bestemmelsene om vigsling sonderer dessuten mellom å *tillate vigsling* og *foreta vigsling*. Biskopen skal i tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd «*gi tillatelse til at forsamlingslokaler ... vigsles til kirkelig bruk*». Prosten skal i tjenesteordning for proster § 7 bokstav j) «*samtykke i at forsamlingslokaler ... innvies som interskirke*». Dette samsvar godt med liturgiens bestemmelser om at en vigsling ledes av «biskopen eller den biskopen bemyndiger»²⁰⁹ Nye regler bør tydeliggjøre at «*tillate vigsling*» og «*vigse*» er *to* myndighetsområder.

Nåværende regler innebærer altså at det inngår *tre faser* i godkjenning og vigsling av *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*:²¹⁰

- 1) Godkjenning lokalet
- 2) Godkjenning at lokalet vigsles (herunder hvem som skal lede vigslingstjenesten)
- 3) Vigslingen

²⁰⁸ Se også kap 4.1.1 og kap 4.1.2.

²⁰⁹ Gudstjenesteboken (1992) B.2. Side 222, pkt 6.

²¹⁰ Se kap 4.8.1 - § 13. Om kirker, se kap 4.1.1 og kap 4.1.2. Om vigsling, se kap 4.6.2.

For slike kirkelokaler gjelder at det er godkjenningen og vigslingen *til sammen* som har ordningsmessige konsekvenser. Vigslingen er en konsekvens av godkjenningen og en forutsetning for bruken. *Vigslingen* skjer i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd, dvs vigslingen skjer av et lokale som kan eies andre enn soknet, men der soknet er gitt bruksrett. Det er *godkjenningen* – og *ikke vigslingen* – som gir kirkelokalet en annen status enn et kirkebygg. Vigslingen er i prinsippet den samme for kirkebygg og kirkelokale, jf kap 4.6. Mens vigsling etter § 13, første ledd gjelder *permanent* bruk, gjelder vigslingen etter § 13, andre ledd *periodisk* bruk. Men det er *den samme bruken* – enten den er permanent eller periodisk.

Dersom et kirkebygg / et kirkerom / et kirkelokale som eies av andre enn soknet skal være et *sambrukshus* eller *sambruksrom* – og dermed ikke kan godkjennes som kirkebygg i medhold av nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd – kan bygget/rommet/lokalet godkjennes som *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* og vigsles i henhold til dette.

Spørsmål til avklaring

Fremtidig ordning for godkjennelse av kirkelokaler og interimskirker reiser en rekke problemstillinger:

- Bør bestemmelsene differensiere mellom *permanente kirkelokaler* og *forsamlingslokaler som også er kirkelokaler* - dvs mellom *enbrukshus* og *sambrukshus*? ²¹¹
- Skal *permanente kirkelokaler* og/eller *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* også kunne være soknekirke for et sogn eller kunne være kirke i soknet i tillegg til soknekirken? ²¹²
- Skal det skilles mellom godkjenningsmyndighet og vigsling – og legge disse myndighetsområder til forskjellige organer? ²¹³
- Skal godkjenningsmyndighet overføres fra biskopen og til et valgt organ, f.eks bispedømmerådet? ²¹⁴
- Skal det fortsatt skilles mellom myndighet til å tillate vigsling og lede vigslingsgudstjenesten? ²¹⁵
- Skal det utarbeides egne retningslinjer for godkjennelse? ²¹⁶
- Skal det gis egne bestemmelser om nedleggelse av slike lokaler? ²¹⁷

²¹¹ Dette drøftes i det etterfølgende og i kap 4.5.1.

²¹² Dette drøftes i kap 4.4.2.

²¹³ Dette drøftes ovenfor i dette kap 4.2. Se også kap 4.6.2 og «Utkast til retningslinjer ...», kap 4.8.2 - §§ 1 og 6.

²¹⁴ Dette drøftes i kap 4.1.2 og 4.1.8.

²¹⁵ Dette er drøftet ovenfor i dette kap 4.2 og i kap 4.1.2.

²¹⁶ Forslag til slike retningslinjer: kap 4.8.1 + 4.8.2 + 4.8.3, jf kap 9.2 + 9.3 + 9.4.

²¹⁷ Dette drøftes i kap 4.7.

4.2.1 Lokale til eksklusiv kirkelig bruk – enbruksrom

Dette vil være bygg som i stor grad oppfattes og oppleves som *kirkebygg*. Småkirkene fra 1950-tallet og fremover er eksempler på slike kirker. I mange tilfelle er småkirkene etter hvert blitt overtatt av soknet og godkjent som soknekirker. Eksempler i nyere tid kan være Sjusjøen fjellkirke (vigslet 1962) og en rekke andre fjellkirker. Kirken på Lia gård i Stor-Elvdal (vigslet 2006), pilegrimskapellet på Fokstua på Dovrefjell (vigslet 2010) og en rekke andre bygg avsatt kun til kirkelig bruk.

Det finnes eksempler på at kommunen har påtatt seg ansvar for et slikt bygg.²¹⁸

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) kommer til anvendelse så langt det passer på de lokale forhold.²¹⁹ Dette innebærer i praksis at eieren står friere når det gjelder bruken av lokalene, men i praksis behandles de fleste av disse i hovedsak på samme måte som kirker.

Godkjennelse av slike kirkebygg/kirkelokaler foretas i dag av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Vigslingsgudstjenesten ledes normalt ledes av biskopen, men kan også bli ledet av prosten eller menighetens prest. Vigslingen gjelder lokalets *periodiske bruk* som kirkelokale. Det spesielle ved denne kategori er at «*det periodiske er permanent*» - det ingen annen som har tilgang til bruk. For en kirke/kirkerom som er til eksklusiv bruk eksisterer det ikke perioder hvor den ikke er i kirkelig bruk. Dermed blir vigslingen *permanent* på samme måte som vigsling etter § 13, første ledd.

Det er eksempler på at slike kirker, kapeller eller kirkelokaler etableres:

1) med godkjennelse og med vigsling,

En gjennomgang av kallsboken for Hamar bispedømme etter at biskopen fikk delegert myndighet ved kgl.res.17. januar 1975 viser at det er skilt mellom at biskopen har to myndighetsområder: 1) godkjennelse og 2) vigsling.

2) uten godkjennelse og med vigsling

Det antas at denne kategori – *uten godkjennelse og med vigsling* – på landsbasis omfatter et nokså høyt antall av totalen. Det antas å ha vært og er en utbredt oppfatning at biskopens godkjennelse skjer i og med vigslingen – og at godkjennelse i seg selv ikke er en særskilt avgjørelse. En gjennomgang av kallsboken for Hamar bispedømme viser at man har gått over til denne praksis de siste 20 år. For vigsling av kirker som ikke er i soknets eie, er bare vigslingen innført. Det gjelder f.eks Noahs Ark i Røn, Lyskapellet på Beitostølen, kapellet på Lia gård, fjellkapellet på Beitostølen og pilegrimskapellet på Fokstugu.

Kirkerettslig er det ikke tvil om *hvilken kategori bygning* dette gjelder: det er definitivt *ikke* et bygg godkjent av departementet – så lenge slik godkjennelse ikke foreligger.

²¹⁸ Et «ferskt» eksempel er Løkken kapell i Sør-Trøndelag som var eid av Orkla. Løkken kapell ble i 2012 overdratt til soknet sammen med et vedlikeholdsfond på 1 mill.

²¹⁹ Jf Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) § 2 bokstav a). Revisjon av reglene drøftet i kap 7.

Kirkerettslig kan det imidlertid reises spørsmål om *hvilken kategori vigsling* som er foretatt. Er vigslingen foretatt i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første *eller* andre ledd? Forskjellen består i at etter *første ledd* vigsles rommet til *permanent* kirkelig bruk og etter *andre ledd* vigsles rommet til *periodisk* kirkelige bruk. Svaret når det gjelder vigsling er også entydig: dersom kirken ikke er godkjent av departementet, er vigslingen skjedd i medhold av § 13, andre ledd og dermed til periodisk kirkelig bruk. Kirkerettslig kan det derfor oppstå en uklarhet: gjelder Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» for det vigslede «objekt»? For å ha et entydig svar på dette må det være klart *hva slags bygg/rom som er godkjent*. I dag kan Kirkemøtets regler *kun* gjøres gjeldende for en kirke, kapell eller kirkelokale som er godkjent av departementet og vigslet i medhold av § 13, første ledd. Om det kan være uklart om vigslingen gjelder permanent eller periodisk bruk, er det imidlertid den samme vigslingen og den samme bruken.

3) uten godkjennelse og uten vigsling.

Private bygger stadig «sin egen kirke» eller «sitt eget privatkapell» og legger ikke vekt på om den skal godkjennes eller vigsles. Disse har dermed ingen kirkerettslig status annet enn å være private bygninger med en spesiell arkitektur og et spesielt formål.²²⁰

4.2.2 Lokaler til kirkelig og ikke-kirkelig bruk i samme hus, men i ulike rom – sambrukshus

I nyere tid er spørsmål reist om kirkelokale kan inngå i et sambrukshus der kirke og ikke-kirkelige instanser deler *samme bygning*, men har *ulike rom*. Dette kan gjelde kombinasjonsbygninger for kirkelokale/bibliotek, kirkelokale/kulturhus, kirkelokale/nav, kirkelokale/samfunnshus m.v.

Kirkerådet drøftet 15.-16. mars 2011 i sak KR 28/11 om slikt *sambrukshus* som ikke eies av soknet kan godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. (Dette er spesielt drøftet i kap 4.5). Saken synes ikke å være vurdert i forhold til kirkelokaler som i dag krever godkjennelse i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd – dvs *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler for et distrikt*.

Et *sambrukshus* omfatter to muligheter:

- *Hele huset* er til sambruk mellom kirkelige og andre brukere – dvs både til kirkelig og ikke-kirkelig bruk
- *Kirkerommet* er et *enbruksrom* – dvs kun til kirkelig bruk. Mens de øvrige rom er *sambruksrom* – dvs både til kirkelig og ikke-kirkelig bruk

²²⁰ En spesiell kuriositet av et kapell som verken er godkjent eller vigslet er kapellet i «Ishotellet» i Alta. Men så følger dette kapellet forbilledlig opp at opphør av bruk innebærer nedleggelse: det smelter hver vår og bygges opp igjen neste vinter! Som sådan ville det representert en liten teologisk utfordring dersom vigsling hadde vært aktuelt: man måtte antagelig vigsle foran hver vinter! Jf at kirker som er vesentlig ombygget, skal vigsles på nytt.

Der kirkerommet er et eget rom i en bygning – mens selve bygningen består av flere rom og sambruken gjelder *bygningen* og *ikke kirkerommet* – kan kirkelokalet utsmykkes og utstyres med henblikk på bruk som kirke på permanent basis.

Når det gjelder sambruk også av selve kirkerommet, se kap 4.2.3 nedenfor.

Når lokalene disponeres som kirkelokale, kommer bestemmelsene i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) til anvendelse så langt det passer.²²¹ Dette innebærer i praksis at eieren står friere i forhold til bruken av lokalene.

Godkjennelse av slike kirkelokaler foretas i dag av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Vigslingsgudstjenesten ledes normalt av biskopen, men kan også bli ledet av prosten eller menighetens prest. Vigslingen gjelder lokalets *periodiske bruk* som kirkelokale. Når det ikke er i kirkelig bruk, regnes det ikke som vigslet.

4.2.3 Lokaler til kirkelig og ikke-kirkelig bruk i samme rom – sambruksrom

Eksempler på slike kirker er skolekapeller (sambruk kirke og skole), bedehuskapell (sambruk kirke og frivillig organisasjon), institusjonskapeller (sambruk kirke og helseinstitusjon), sportskapell og fjellkirker. I mange tilfelle er de gamle skolekapellene nå blitt overtatt av soknet etter at bygningen ikke lenger benyttes som skole. Det er også eksempler på at bedehus er overtatt av soknet etter at bygningen ikke lenger benyttes av en kristelig organisasjon som bedehus.

Innenfor den tid lokalene disponeres som kirkelokale, kommer bestemmelsene i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) til anvendelse så langt det passer.²²² Dette innebærer i praksis at eieren står friere i forhold til bruken av lokalene.

Kirkelig inventar og utstyr må kunne fjernes/tildekkes når lokalene brukes av andre enn soknet (menighetsråd og prest).

I nyere tid er det også eksempler på multireligiøs sambruk, dvs at samme lokale benyttes av flere religioner. F.eks brukes et lokale på St. Olavs Hospital i Trondheim til minnestunder og som gravferdslokale for flere kirkesamfunn og religioner. Utsmykningen er gjort for at rommet skal kunne tjene som livssynsnøytralt seremonirom. Den norske kirkes innvielse/vigsling av lokalene gjelder for Den norske kirkes bruk.

Kirkelige organer har ikke ansvar for lokalet, men soknet og prestatjenesten har fått bruksrett. Når denne bruksretten benyttes, står lokalet og bruken under biskopens tilsyn. Biskopens tilsyn vil her gjelde om lokalet – for dets kirkelige bruk – er tilfredsstillende innredet og utstyrt i samsvar med godkjennelsen og brukes i samsvar med de regler for bruk som er fastsatt.

²²¹ Jf Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) § 2 bokstav a).

²²² Jf Regler for bruk av kirken (1991) § 2 bokstav a).

Godkjennelse av slike kirkelokaler foretas i dag av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Vigslingsgudstjenesten ledes normalt av biskopen, men kan også bli ledet av prosten eller menighetens prest. Vigslingen gjelder lokalets *periodiske bruk* som kirkelokale. Når det ikke er i kirkelig bruk, regnes det ikke som vigslet.

Et sambruksrom godkjennes i dag ikke som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. *Denne utredning* forslår ingen endringer i dette.

4.2.4 Nye bestemmelser

Nye bestemmelser om *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* kan ha disse elementer:

- Det skilles mellom *permanente kirkelokaler* – dvs. lokaler som er permanent innredet som kirkelokale og som er et *enbruksrom* (se også kap 4.5.1) – og *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og som er *sambruksrom* (se også kap 4.5.3) – dvs et kirkelokale som innredes som kirkerom når rommet er i slik bruk.
- Det innføres med dette en ny kategori: *permanent kirkelokale*. Det vurderes om *godkjent permanent kirkelokale* både kan være soknekirke for et sokn og kirke i soknet i tillegg til soknekirken.²²³
- Det skilles fortsatt mellom godkjenningmyndighet og vigsling.²²⁴
 - Godkjenningmyndigheten overføres fra biskopen til bispedømmerrådet.

Det vises til kap 4.1.2 og 4.1.8 hvor følgende vurdering er gjort:

«Begrunnelsen for en ny ordning ligger i endringene av Kongens særskilte kirkelige myndighet. Bygging av nye kirker var siden reformasjonen et særskilt ansvar for Kongen. Dette ble tatt inn i Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaard (§ 21) og lagt til departementet i kirkeloven av 1996 (§ 17). Delegasjonen til biskopene 15. mai 2000 til å fatte vedtak om utvidelser og ombygging, henger derfor historisk sammen med Kongens særskilte kirkelige myndighet og at Kongen kan delegere myndighet til sine embetsmenn. Når Kongens særskilte kirkelige myndighet er falt bort som følge av grunnlovsendringene 21. mai 2012, og nye ordninger i fremtiden skal fastsettes med hjemmel i Stortingets lovgivningsmyndighet, vil det være mest naturlig å legge godkjennelsesmyndighet til et valgt kirkelig organ / kirkelig valgt organ. Dette vil også være i samsvar med de hovedlinjer som den kirkelige reformbevegelse har lagt til grunn de siste 50 år.

En videreutvikling av det kirkelige demokrati tilsier at kirkestyret i størst mulig grad bør legges til kirkelige organer som har sin legitimitet i kirkelige valg. Dagens lovgivning legger ansvaret for den løpende forvaltning av kirkebyggene til valgte organer – menighetsrådet og kirkelig fellesråd. Også godkjennelse av

²²³ Dette er vurdert i kap 4.4.

²²⁴ Jf kap 4.1.1 «stat og kirke i samhandling» og kap 4.1.2 «embete og råd i samhandling» og «det synodale, episkopale og kongregasjonale i samvirke».

kirkebygg bør derfor – som en del av kirkens videre demokratisering – legges til valgte organer.

Det synes derfor å være naturlig at myndighet når det gjelder kirkebygg fordeles mellom kirkens valgte organer som får ansvaret for *godkjennelse* og kirkens tilsynsmyndighet som får ansvaret for *vigslingen* og *tilsynet med bruken*».

Denne utredning legger denne argumentasjon til grunn også for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokale og interimskirke*.

- Når det gjelder vigslingen, bør begrepsbruken i liturgiene, Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og tjenesteordningene harmoniseres. Det foreslås at bestemmelsene i *liturgiene* legges til grunn: «... biskopen eller den biskopen bemyndiger». Det bør dessuten velges en formulering som gjør det tydelig at det er *menigheten* som vigslers gjennom å ta i bruk for første gang: «Vigslingen *ledes av* biskopen eller den biskopen gir fullmakt». ²²⁵
- Det skilles fortsatt mellom myndighet til å godkjenne vigsling og foreta vigsling. ²²⁶
- Det utarbeides egne retningslinjer for godkjennelse, se kap 4.8.2 og kap 9.3.

4.3 *Interimskirker*

En interimskirke er en *midlertidig* kirke. Det er dessuten en midlertidig kirke som er i *periodisk* bruk. Behov og midlertidighet kan ha sin grunn i

- Ønske om å etablere et kirkelokale for et nybyggerstrøk
- Ønske om å skille ut et distrikt som et eget sokn i fremtiden og starte et slikt arbeid med å etablere et midlertidig gudstjenestested
- Behov for et kirkerom før det bygges en permanent kirke
- Nødvendigheten av et midlertidig kirkerom mens kirken er under restaurering
- Etter en kirkebrann

Biskopene fikk ved kgl.res. 28. september 1923 fullmakt til å samtykke i «benyttelse og innvielse av en skole eller annet lokale til interimskirke i den tid som medgår til å istandsette eller nybygge en sognekirke eller et kapell». Ved kgl.res. 17. januar 1975 ble prostene bemyndiget til «å samtykke i at forsamlingslokaler nyttes og innvies som interimskirker i den tid som går med til å sette i stand eller bygge en ny kirke eller et kapell». I tjenesteordning for proster fastsatt ved kgl.res. 16. april 2004 § 7 bokstav j) skal prostene «samtykke i at forsamlingslokaler nyttes og innvies som interimskirker». Definisjonen av *interimskirke* avgrenses ikke lenger til et lokale som er nødvendig for

²²⁵ Se kap 4.6.4.

²²⁶ Dette er drøftet i kap 4.2 og kap 4.6.2.

å «istandsette eller nybygge soknekirke», og kan derfor også knyttes til *andre behov* for kirkelokaler.

Også for interimskirker gjelder at det er godkjenningen og innvielsen/vigslingen *til sammen* som har ordningsmessige konsekvenser. Innvielsen/vigslingen er en konsekvens av godkjenningen og en forutsetning for bruken. *Innvielsen / vigslingen* skjer i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

Vigslingen gjelder som hovedregel et lokale som eies andre enn soknet, men der soknet er gitt bruksrett. Det er *godkjenningen* – og *ikke vigslingen* – som gir interimskirken en annen status enn en kirke. Vigslingsgudstjenesten ledes normalt av prosten eller menighetens prest. Vigslingen er i prinsippet den samme for kirke og interimskirke. Forskjellen består i at vigslingen av en interimskirke gjelder lokalets *periodiske bruk* som kirkelokale. Det er *den samme* bruken. Når det ikke er i kirkelig bruk, regnes det ikke som vigslet.

Begrepet *innvielse* benyttes i alle kongelige resolusjoner. Det erstattes ikke i nyere tid av begrepet *vigsling* – slik som for kirker som godkjennes etter kirkeloven § 21, fjerde ledd (jf tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd) og forsamlingslokaler som godkjennes etter tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Spørsmålet om det ligger ulikt innhold i innvielsen/vigslingen avhengig av om det er et selvstendig kirkebygg eller det er et forsamlingslokale som tas i bruk som kirkelokale og innvielsen/vigslingen foretas av biskopen eller prosten/menighetens prest, drøftes nærmere i kap 4.6.3.

Derimot bruker Gudstjenesteboken (1992) *vigsling* også om den innvielse prosten – eller menighetens prest med eller uten fullmakt fra prosten – foretar av interimskirke.

Utkast til retningslinjer for godkjenning av interimskirke, se kap 4.8.3 og kap 9.4.

4.4 Kirkebygg og kirkelokaler som grunnlag for etablering av sokn og menighetsdannelser

4.4.1 Sokn og kirkebygg – nåværende ordning

Nåværende kirkelov § 21, første ledd fastsetter at ny kirke skal bygges: *”når en kirke er tilintetgjort eller på grunn av vesentlige mangler er ubrukbar og ikke kan utbedres, når den under vanlige gudstjenester ikke gir tilstrekkelig plass for de kirkesøkende og ikke hensiktsmessig kan utvides, eller når det dannes et nytt sokn der det fra før ikke er kirke”*.

Det er to typer kirker som kan godkjennes i medhold av kirkeloven §§ 17 og 21: *soknekirke og kirke i soknet i tillegg til soknekirken.*²²⁷ Det stilles krav om at kirken er

²²⁷ Før kirkeloven av 1996 ble betegnelsen *kapell* benyttet for disse kirker. Selv om «kapell» ikke brukes i lovgivningen etter 1996, gjenfinnes allikevel «kapell» i kirkeloven § 21, første ledd («med kirke menes i dette kapittel soknekirke eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet ...»). Begrepet «kapell» er her

soknets eiendom, jf § 17, tredje ledd, og har en bestemt størrelse, jf § 21, andre og tredje ledd.²²⁸ For godkjennelse stilles krav når det gjelder tomt, tegninger, kostnadsoverslag. Bestemmelse om størrelse behandles mer liberalt avhengig av om det er en soknekirke eller en annen kirke i soknet. Det er meget sjelden at kravet om soknets eiendomsrett frafalles – så sjelden at det i dag ikke representerer et reelt unntak.

I gjeldende lovverk er rekkefølgen klar når det gjelder forholdet mellom dannelse av nytt sokn og bygging av soknekirke: det må bygges ny soknekirke *før* det dannes et nytt sokn – dersom det fra før ikke er kirke på stedet. Et sokn er det geografiske område rundt en soknekirke. Uten soknekirke – intet sokn. Hovedgrunnen til denne ordning er at opprettelse av sokn innebærer at vedkommende kommune tilpliktes ansvar for drift og vedlikehold av vedkommende soknekirke. Den kirkelige lovgivning har gjennom alle år vært forvaltet slik at staten *ikke* har brukt lovhjemmelen til å opprette sokn som et virkemiddel for å fremskaffe kommunal finansiering til bygging av ny kirke og med derav følgende ansvar også for drift og vedlikehold. Opprettelse av sokn har derfor krevd og krever samhandling mellom stat og kommune.

Det er her nødvendig å gjøre oppmerksom på noen viktige detaljer i nåværende kirkelov. Det gjelder bruken av begrepet «kirke» i §§ 17 og 21. Dette er viktig med henblikk på de forslag som fremmes i det etterfølgende.

I § 21 første ledd uttrykkes at «ny kirke skal bygges ... når det dannes et nytt sokn der det fra før ikke er kirke». I § 21, andre ledd stilles krav til størrelsen på slik ny kirke. § 21, tredje ledd åpner for at «når særlige grunner tilsier det, kan departementet gjøre unntak fra reglene i første og andre ledd». Det kan altså med hjemmel i tredje ledd *gjøres unntak* fra kravet om bygging av soknekirke – dersom «det fra før er kirke» på stedet. Det kan også *gjøres unntak om størrelse*.

Definisjonen av «kirke» i § 17, første ledd er at «med *kirke* menes ... soknekirke eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet ...». Dvs «kirke» er «alle» soknekirker, kirker og kapeller.

§ 17, tredje ledd bruker «kirke» i samme betydning, men gjør det klart at eiendomsretten kan være ulik. Kirkene kan være «soknets eiendom» eller eiendomsretten kan «følge av særskilt rettsgrunnlag». For mange kirker – og i særlig grad kapellene – følger eiendomsretten av særskilt rettsgrunnlag: de kan være eiet av stiftelser, foreninger eller private.²²⁹

brukt for å inkludere de gamle «kapellene» historisk i den nye definisjon av «kirke» og for å gjøre det tydelig at slike bygg i soknets eie – som ikke er soknekirker – fortsatt skal godkjennes av departementet.

²²⁸ Frem til i dag har det allikevel vært tre private kirker som er soknekirker, men hvor det nå skjer endringer: 1) Gamlebyen kirke i Oslo, som eies av stiftelsen Oslo hospital og utleies som soknekirke til Oslo kirkelige fellesråd. Leieavtalen er imidlertid oppsagt i 2013. 2) Lovisenberg kirke i Oslo, som eies av Diakonissehuset, blir ikke nedlagt som følge av sammenslåing av sokn i Oslo sentrum i 2013 og fortsetter som kirke i et storsokn, men ikke som soknekirke. Løkken kapell i Meldal i Sør-Trøndelag var inntil 2012 eiet av Orkla, men ble da overdratt kostnadsfritt til soknet, og fortsetter som soknekirke.

I en rekke private kirker har biskopen forordnet gudstjenester for soknet, f.eks Hospitalskirken i Trondheim.

²²⁹ Det er her viktig å være klar over at et *menighetsråd* fra opprettelsen i 1920 til kirkeloven av 1996 ikke var en selvstendig juridisk person og derfor ikke kunne stå som eier av et kapell. Dette ble i praksis løst ved at det ble etablert en forening eller en stiftelse – noen ganger med de som til enhver tid var medlemmer av menighetsrådet som styre – som bygget kapellet eller interimskirken og hadde ansvaret for driften. Da soknet ble eget rettssubjekt i kirkeloven av 1996, kunne et menighetsråd stå som eier av et slikt bygg. I mange tilfelle ble hjemmelen på eiendommene da overdratt til soknet: Bønes interimskirke i Bergen fra 1997 ble overdratt fra stiftelsen som eide kirken til soknet da dette ble opprettet i 2002, Leira kapell i Trondheim fra 1898 – som var

Når § 17, andre ledd fastsetter at «det skal være «kirke» i hvert sokn», brukes «kirke» her i en avgrenset betydning: det gjelder kun de kirkene som er «soknets eiendom» og som fyller vilkårene for soknekirker (bl.a størrelsen). Det hadde vært avklarende om andre ledd her hadde brukt begrepet «soknekirke» slik det gjøres i første ledd.

Når § 17 og § 21 sammenholdes i bruken av begrepet «kirke», innebærer dette når det gjelder spørsmålet om dannelse av sokn – «ny kirke skal bygges ... når det dannes et nytt sokn der det fra før ikke er kirke» – at «kirke» her brukes i betydningen «soknekirke» eller kirke som er «soknets eiendom» og fyller kirkelovens krav til størrelse. Dette innebærer at dersom området *har* en «kirke» slik det defineres i § 17, første ledd, men som *ikke* er «soknets eiendom» etter § 17, tredje ledd, er konsekvensen at det i området «ikke er kirke» etter § 21, første ledd. Dermed utløser kirkeloven krav om bygging av ny kirke dersom et område vil bli eget sokn.

Tidligere utviklingstrekk

Bygging av soknekirke og etablering av et nytt sokn – i denne rekkefølge – har vært et *hovedspor* i byggingen av kirker og utviklingen av kirkelige enheter i vårt land. Mange steder har det imidlertid av denne grunn gått flere tiår før en ny soknekirke har kunnet bygges. Hovedårsaken til dette har vært mangel på finansiering.²³⁰ Ny soknekirke som premiss enten for å få et kirkebygg i eget nærområde eller få dannet en menighet i lokalsamfunnet, har vist seg *både* som en stor hindring i lokalt kirkelig utviklingsarbeid *og* som en inspirasjon til kreativitet og lokalt engasjement. De siste 150 år viser derfor *også* at utviklingen har fulgt *andre spor*. Det gjelder både kirkebygg og kirkelige enheter/menighetsdannelser.

Løsningene på disse utfordringer har i hovedsak fulgt disse spor:

- Å bygge et *permanent* – privateid – *kapell* som kunne fungere som kirke for et område innen soknet. Området fikk betegnelsen *kapelldistrikt* og var et avgrenset geografisk område innen et sokn. Det kunne være opp til 6-7 kapelldistrikter i de største sokn med store avstander.

Det kunne etableres egen kirkebokføring for kapelldistriktet forutsatt at en av prestegjeldets prester var bosatt der, jf kgl.res. 14. juni 1916 og 3. mai 1918. Det kunne holdes egne menighetsmøter for kapelldistriktet og egen konfirmasjon (jf. rundskriv av 10. august 1923). Derimot uttalte departementet eksplisitt at det ikke kunne velges eget menighetsråd for

bygd som bedehus og eiet av et legat – ble overdratt til soknet i 2006 for kr 1, Løkken kapell i Meldal ble overdratt kostnadsfritt fra Orkla til soknet i 2012 sammen med fond på 1 mill som skal sikre fremtidig vedlikehold. Men i mange tilfelle opprettholdes fremdeles det gamle eierforhold. Grunnene til dette kan være mange, bl.a ønske fra frivillige kristelige organisasjoner og lokale kapellforeninger om å beholde eiendomsretten til kapellet. Men én viktig grunn kan være at vedkommende kommune ikke vil påta seg det økonomiske ansvaret for drift og vedlikehold av bygningen som soknekirke. Dermed kan heller ikke kapelldistriktet – med dagens lovgivning – omgjøres til sokn. Det fortsetter da gjerne som et menighetsdistrikt innen sokn – med eller uten eget menighetsråd.

²³⁰ Dette var en av grunnene til at Kirkemøtet 1994 om forslaget til ny kirkelov, pekte på svakhetspunktene ved å gjøre vedkommende kommune alene ansvarlig for bygging av ny kirke. I sin høringsuttalelse (sak KM 9/94 – protokollens side 159) foreslo derfor Kirkemøtet følgende tillegg som et nytt sjetted ledd i kirkeloven § 21: «Til oppføring av nye kirker dekker staten minst 40 % av kirkebyggets normalkostnader. Dersom kommunens vedtak om å delta i finansieringen ikke foreligger innen 5 år etter at planene for kirkebygget er godkjent av departementet, bortfaller tilskuddet fra staten». Dette ble ikke fulgt opp da kirkeloven ble vedtatt i 1996 og følges heller ikke i *denne utredning*.

kapelldistriktet (rundskriv av 19. mai 1927) – selv om lovgivningen på dette tidspunkt åpnet for at det kunne velges menighetsråd for småkirkemenigheter og menigheter knyttet til stiftelser, hospitaler og fengsler.

Lov av 29. april 1953 om Den norske kirkes ordning åpnet imidlertid adgang til dette da § 4, første ledd fastsatte at departementet kunne samtykke i valg av menighetsråd for et kapelldistrikt. Følgen av dette var at det ble opprettet en rekke menighetsråd for kapelldistrikter og kapelldistriktene fungerte derfor i praksis i stor grad som selvstendige kirkelige enheter innen soknet.

Kirkeloven av 1996 avskaffet ordningen med kapell og kapelldistrikt. Alle kirkebygg fikk betegnelsen *kirke*. Det ble nå i hovedsak tre typer kirker: *soknekirker* som var soknets eiendom og som ble omfattet av kirkelovens bestemmelser om størrelse og *kirker i soknet i tillegg til soknekirken* hvor kravet om størrelse ikke ble stilt, og *andre kirker* eiet av andre enn soknet. *Kapell* betegner etter dette kun et mindre kirkebygg med spesialiserte funksjoner og uten en tilhørende menighet, som bårekapell, gravkapell, meditasjonskapell etc.

Da kirkeloven av 1996 var vedtatt, ble det mange steder satt i gang et arbeid for å omgjøre kapelldistriktet til sokn. Omdannelse til sokn forutsatte imidlertid at kapellet/kirken ble godkjent som soknekirke ved at 1) soknet ble eier av kapellet, 2) hadde den nødvendige størrelse, 3) kommunen påtok seg det økonomiske ansvaret for drift og vedlikehold, 4) kirkelige fellesråd driftsansvaret og 5) menighetsrådet ansvaret for kirkebygget og soknet, og 6) departementet etablerte egen kirkebokføring (dersom dette ikke allerede var etablert for kapelldistriktet). Utviklingen førte til at det av denne grunn ble etablert mange meget små sokn i perioden etter 1996.²³¹

Dersom et av disse vilkår *ikke* kunne innfris, fortsatte som regel det meste som før: dvs kapellet ble i rettslig forstand «kirke» mens navnet kapell ofte ble beholdt i dagligtalen.²³²

Kapelldistriktet ble – eller gikk tilbake til å bli – et menighetsdistrikt i soknet uten eget menighetsråd.²³³

- Å bygge et *permanent* – privateid eller etter kirkeloven av 1996: eiet av soknet – menighetshus som kunne ivareta en funksjon som menighetssenter/gudstjenestelokale for et område innen et eksisterende sokn.²³⁴

²³¹ Vera sokn i Nord-Trøndelag og Hanestad sokn i Hedmark ble landets minste sokn med ca 40-50 kirkemedlemmer.

²³² Således er det f.eks fremdeles 7 «kirker» i Bergen som bruker «kapell» som betegnelse i dagtalen: Solheim, Øvstun, Fana, Loddefjord, Takvam og Troens kapell og Håpets kapell på Møllendal.

²³³ Et eksempel er Tufsingdalen kirke i Os kommune (Hedmark). Kirken eies av et kapellstyre og området kan derfor ikke bli eget sokn. Tufsingdal hører til Narbuvooll sokn og de to har «felles» menighetsråd.

²³⁴ Et eksempel på dette er Moelv menighetshus som ble bygget i 1987 og eies nå av soknet. Bygget ble planlagt i to byggetrinn: først menighetshus og deretter kirke, men kirke er aldri blitt bygget. Moelv ble by i 2011 og er antagelig eneste by i Norge uten kirke (dersom man da ikke regner Ringsaker kirke – 3 km utenfor «bykjernen» – som Moelvs kirke).

- Å bygge en *midlertidig* – privateid eller etter kirkeloven av 1996: eiet av soknet – interimskirke i en bydel, nybyggerstrøk eller grend og med dette legge til rette for en menighetsdannelse innen et område av soknet.²³⁵ I byene er småkirkebevegelsen eksempel på dette.²³⁶ Disse kirkene gikk enten over til å bli soknekirker – gjerne etter en utvidelse – eller ble revet eller flyttet når ny soknekirke ble bygget og soknet ble opprettet.²³⁷
- Å innvie/vigsle et *eksisterende* forsamlingslokale – privateid eller etter kirkeloven av 1996: eiet av soknet – til et kirkelokale for området.²³⁸

Et menighetsutvalg kunne bli gitt et delansvar som «menighetsråd» for vedkommende område innen soknet.

Nye utviklingstrekk

Selv om det neppe ennå kan registreres nye *dominerende og landsdekkende* utviklingstrekk, kan det registreres *to nye tendenser* når det gjelder forholdet mellom sokn og kirkebygg.

1) Sammenslåing til storsokn

Etter omfattende utrednings- og utviklingsarbeid i Oslo der forskjellige forslag har vært drøftet og ulike scenarier har vært diskutert gjennom flere år, kan det fra 2012/13 registreres et omfattende arbeid med sammenslåing av sokn til storsokn.

Dette gjelder:

1. Domkirken, Trefoldighet, Gamle Aker, Markus og Lovisenberg
2. Gamlebyen og Grønland
3. Høybråten, Fossum og Stovner
4. Ellingsrud og Furuset
5. Haugerud og Østre Aker
6. Bredtvet, Rødtvet, Romsås og Grorud

²³⁵ Hoeggen interimskirke fungerte som sentrum for en menighetsdannelse innen et område i Tempe sokn i Trondheim. Da ny Hoeggen kirke ble vigslet i 1997, ble interimskirken flyttet til Ranheim og er nå menighetshus. Hoeggen ble eget sokn.

²³⁶ Småkirkebevegelsen var et privat initiativ for hurtig å få reist funksjonelle og rimelige kirkebygg i byområder med stor befolkningsvekst. Småkirkene ble reist for private midler og fungerte reelt sett som soknekirker, men uten å ha formell status som sådan. Formelt lå derfor småkirkemenigheten under et annet sokn. Grønland menighet i Oslo hadde eksempelvis hele to småkirkemenigheter innenfor sine grenser, Tøyen kirke og Vaterlandskirken. Mange småkirker fikk etter hvert formell rang av soknekirker, og småkirkepresten ble sokneprest med kirkebokføringsmyndighet. Eksempler på småkirker som siden er blitt soknekirker er Nordberg kirke i Oslo, Iladalen kirke i Oslo, Lilleborg kirke i Oslo, Romsås kirke i Oslo, Hasle kirke i Oslo, Varden kirke i Stavanger, Tempe kirke i Trondheim. Andre småkirker er revet, eller menigheten er nedlagt og tilbakeført til soknet de opprinnelig gikk ut fra. Dette gjelder Tøyenkirken (drives og eies i dag av Kirkens Bymisjon), Vaterlandskirken (revet) i Oslo, Pipervikskirken (revet) i Oslo, St. Jacobs kirke i Bergen.

²³⁷ Bønes interimskirke i Bergen ble bygget i 1997 og eiet av en stiftelse. Den ble oppgradert gjennom et byggetrinn II til soknekirke da Bønes ble utskilt fra Storetveit som eget sokn fra 1. januar 2002 og Bergen kirkelige fellestråd overtok driftsansvaret fra stiftelsen.

²³⁸ Før Kolstad kirke i Trondheim sto ferdig i 1986, fungerte gymnastikksalen på Kolstad skole som gudstjenestelokale. Nåværende preses – Helga Haugland Byfuglien – ble ordinert i gymnastikksalen i 1981. I Kroken utenfor Tromsø fungerte også skolen som interimskirke inntil Kroken kirke ble vigslet i 2006. Trengereid bedehuskapell i Bergen var inntil 2012 eiet av Indremisjonen, leid av fellestrådet til gudstjenester og kirkelige handlinger, men ble i 2012 solgt til Bergen kommune.

Når det gjelder *kirkebygg* innebærer dette at en rekke *soknekirker* går over til å bli *kirke i soknet* i tillegg til soknekirken. Dette innebærer noe nytt sammenlignet med tidligere der tendensen synes å ha vært: én soknekirke og ett sokn. Hva dette på lengere sikt vil utløse av vurderinger fra *kommunens side* når det gjelder bevilgninger til drift og vedlikehold av de kirker som ikke lenger er soknekirker, gjenstår å se.

Departementet uttaler i brev av 28. januar 2013 til Kirkerådet om kirkelovens bestemmelse i § 18, andre ledd 2. punktum at «når særlige grunner tilsier det» kan en kirke avhendes (selges). Slike «særlige grunner» kan være at «vedlikeholdet av kirken i tillegg er en tyngende utgiftspost på kirkebudsjettet». Departementet uttaler her videre at «adgangen til avhendelse må, etter departementets oppfatning, bero på en samlet vurdering, og blant annet antallet kirker i det nye soknet må være et viktig moment i vurderingen».

Dette synes – i sterkere grad enn tidligere – å åpne for muligheten til nedleggelse av kirker av økonomiske grunner.

2) Ny kirke i tillegg til soknekirken

Mens tendensen i etterkrigstiden nokså entydig har vært at bygging av nye kirke utløste krav om etablering av nytt sokn, kan det nå registreres at det stadig oftere bygges en «kirke nr 2» i soknet uten at slik krav reises.²³⁹

Denne tendens kan ha ulike årsaker:

- Fra kommunens side kan begrunnelsen være ønske om å redusere byggekostnadene. Kirkelovens krav om størrelse legges ikke på samme måte til grunn ved bygging av kirke nr 2.
- Fra menighetens side kan begrunnelse være ønske om å få reist en kirkebygning uten de formelle krav som stilles til en godkjent kirkebygning i medhold av kirkeloven §§ 17 og 21.
- Det synes dessuten fra flere parter å være et ønske om å få til mere fleksible løsninger enn et tradisjonelt kirkebygg – f.eks lokaler i kulturhus, sambruksrom, sambruksrom m.v.

Dette synes – i sterkere grad enn tidligere – å åpne for en fremtidig situasjon der andre kirker i soknet i tillegg til soknekirken blir bygget. Det gjelder både av økonomiske og kirkelige grunner.

*

Et viktig spørsmål vil på denne bakgrunn være om forholdet mellom kirkebygg og kirkelig inndeling skal videreføres som i dag eller om det kan etableres andre ordninger.

²³⁹ Et eksempel er Ytrebygda nærkirke i Fana sokn i Bergen som ble vigslet i 18. desember 2011.

Det er nødvendig å drøfte gjeldende lovgivning med sikte på om opprettelse av nytt sokn skal være avhengig av at området har/skal få et kirkebygg som er godkjent i samsvar med kirkelovens krav til soknekirker eller om et sokn også kan opprettes dersom det *er* et godkjent kirkebygg i området eller det *er* et egnet kirkelokale i området som kan godkjennes. Om dette, se kap 4.4.2.

4.4.2 Menighet og kirkerom – nye bestemmelser

Ordningen i dag er at en menighet etableres innenfor Den norske kirke ved at et geografisk avgrenset sokn opprettes rundt en soknekirke. Soknekirken skal være godkjent *som soknekirke* i samsvar med de krav kirkeloven setter, jf kirkeloven §§ 14, 15, 17 og 21. En soknekirke skal eies av soknet, være av en viss størrelse, kommunen ha det økonomiske ansvaret for drift og vedlikehold, forvaltes av kirkelig fellestråd og disponeres av menighetsrådet. Prestetjenesten har bruksrett. Et sokn ble gjennom kirkeloven av 1996 et eget rettssubjekt – med menighetsrådet og kirkelig fellestråd som organer for dette rettssubjektet.

Opprettelse av en menighet i Den norske kirke er ikke betinget av at den i rettslig forstand er et sokn i medhold av kirkeloven § 2, første ledd. Det er heller ikke en betingelse at menigheten eier eller disponerer et kirkebygg. Kongen kan i medhold av kirkeloven § 2, siste ledd fastsette ordninger for katedralmenigheter. Dette skjedde da samisk menighet i sør-samisk språkområde ble opprettet i 2009. Det samme gjelder ordningen før døvemenigheter og døveprestetjenesten fastsatt ved kgl.res. 17. april 1998 med hjemmel i kirkeloven § 2 siste ledd (døvemenigheten) og Grunnloven § 16 (døveprestetjenesten). Døvemenighetene disponerer en rekke døvekirker.

Opprettelse av nye sokn i Den norske kirke – og endring av soknegrenser – skal godkjennes av *bispedømmerådet*, jf at Kongens myndighet etter kirkeloven § 2, andre ledd ved kgl.res. 7. juni 1996 er delegert til bispedømmerådet.²⁴⁰

En *eventuell endring* av nåværende ordning, er derfor to-delt:

- Skal det kunne opprettes menigheter innen Den norske kirke som i rettslig forstand ikke er sokn?
- Skal det kunne opprettes sokn hvor det ikke stilles krav om godkjent soknekirke i medhold av kirkeloven §§ 17 og 21?

Denne utredning drøfter ikke om det kan opprettes menigheter i Den norske kirke som i rettslig forstand ikke er sokn.

Det vises her til utredningen «Kjent inventar i nytt hus». Utredningen inneholder forslag om utvidet adgang til dannelse av katedralmenigheter i Den norske kirke. Utredningen fremmer forslag om ordning og retningslinjer for dette.²⁴¹

²⁴⁰ Utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) går inn for at denne ordning videreføres, jf Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 36.

²⁴¹ Jf Hefte 3: «Kommentarer til lovtekstene i Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 47 ff og 186 f. Jf også Hefte 4: «Kirkemøtets regler» side 46 ff om «Ordning for katedralmenigheter og valgmenigheter – forslag til regler fastsatt av Kirkemøtet».

I *denne utredning* drøftes om det skal kunne opprettes et sokn *ikke bare* med basis i et kirkebygg som Kongen eller departementet har godkjent (kirkeoven § 21, fjerde ledd), *mens også* med basis i et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* som i dag biskopen har godkjent (tjenesteordning for biskoper § 13) – og som *ikke eies* av soknet. Det vises til kap 4.2 der det foreslås at det i fremtiden differensieres mellom *permanent kirkelokale* og *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*. Forslaget er at et *kirkelokale* – dvs et permanent kirkelokale som benyttes kun som kirkelokale (*enbruksrom*) og hvor soknet har disposisjonsretten over kirkelokalet – skal kunne gi grunnlag for dannelse av sokn. Mens et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* – dvs. et lokale som benyttes i sambruk med andre (*sambruksrom*) og hvor soknet som leietaker og ikke har full disposisjonsrett – ikke skal gi grunnlag for dannelse av sokn. Det må dessuten være en forutsetning for godkjennelse som soknekirke at kommunen har påtatt seg det ansvar for følge av kirkeoven § 15.

Redegjørelsen i kap 4.4.1 viser at det har vært en utvikling i retning av større fleksibilitet når det gjelder *menighetsdannelser* rundt godkjente kirkebygg – også de som ikke er godkjent som soknekirker. Det vises særlig til ordningen med kapell og kapelldistrikt med egne menighetsråd og egen kirkebokføring (forutsatt at en prest er bosatt der). Det gjelder også omdannelsen av kapelldistrikt til sokn etter kirkeoven av 1996.

Det fremgår også av redegjørelsen ovenfor at endringene i kirkeoven av 1996 etterlot noen uløste problemstillinger: i kapelldistrikt der kapellet ikke var eiet av soknet eller soknet ikke overtok eller ikke kunne overta eiendomsretten, skjedde ingen omgjøring til eget sokn. Dette gjaldt også i de tilfeller der kommunen – på tross av eiendomsretten – hadde påtatt seg det økonomiske ansvaret for drift og vedlikehold. Dette gjelder altså områder med et fullverdig kirkehus, men hvor betingelsene for å få opprettet eget sokn allikevel ikke var til stede på grunn av eiendomsretten og kirkens størrelse. Som kapelldistrikt kunne området ha eget menighetsråd, men dette ble etter 1996 i mange tilfelle nedlagt og kapelldistriktet fikk felles menighetsråd med hovedsoknet.

Et annet trekk ved utviklingen er at det stadig bygges nye kirker innen et sokn – uten at området rundt vedkommende kirke skilles ut som eget sokn.²⁴² Et annet trekk i utviklingen er at sammenslåing av sokn innebærer at et sokn kan få flere kirker – hvorav kun én er soknekirke.²⁴³

Redegjørelsen i kap 4.4.1 viser også at omfanget av menighetsdannelser innen et sokn med basis i et menighetshus, interimskirke eller et annet egnet forsamlingslokale har vært omfattende. Slike menighetsdannelser har uten tvil stimulert til kirkelig aktivitet og virksomhet i lokalsamfunnet og bidratt konstruktivt både til bygging av soknekirke og etableringen av området som en egen kirkelig enhet. I de fleste tilfelle har slike menighetsdannelser blitt omgjort til sokn når soknekirken – etter kortere eller lengre tid – sto ferdig.

²⁴² Et eksempel er Ytrebygda nærkirke i Fana sokn i Bergen som ble vigslet i 18. desember 2011.

²⁴³ Sammenslåingen av fire sokn – Domkirken, Mariakirken, Nykirke og Johanneskirken – i Bergen sentrum i 2001 var det mest «omfangsrike» eksempel inntil prosessen med sammenslåing av sokn i Oslo startet opp i 2012, jf kap 4.4.1.

Ved sammenslåingen av Nidaros domkirkes sokn og Vår Frue sokn i 2005, ble Nidaros domkirke soknekirke for det felles sokn, mens Vår Frue kirke – også en middelalderkirke – fortsatte som kirke i soknet, men var ikke lenger soknekirke. I soknet ligger også den privateide Hospitalskirken fra 1706 som brukes fast av soknet.

Anbefaling:

Det legges kirkerettslig til rette for at *det kan opprettes sokn* når vedkommende lokalsamfunn disponerer:

- Et *eksisterende* kirkebygg som er godkjent av Kongen eller departementet i medhold av kirkeloven § 17, første ledd eller som er kirke fra gammelt av, men som ikke eies av soknet, men hvor soknet har full disposisjonsrett.
- Et *nytt* kirkebygg eller kirkelokale godkjent som soknekirke av Kirkerådet i henhold til *denne utredningens* forslag. Dette gjelder både kirkebygg som eies av soknet og som ikke eies av soknet²⁴⁴
- *Et permanent kirkelokale* der soknet har eksklusiv bruksrett (dvs at menighetsrådet har disposisjonsretten) og som enten eies eller ikke eies av soknet. Godkjennelse som *permanent kirkelokale* foretas – etter *denne utredningens* forslag – av bispedømmerrådet²⁴⁵ og godkjennelse som soknekirke av Kirkerådet.²⁴⁶

For at et kirkebygg/kirkelokale som ikke eies av soknet – som en unntaksordning, jf forslaget nedenfor til nytt fjerde ledd i kirkeloven § 17 – skal kunne *godkjennes som soknekirke*, stilles det fire krav:

- Vedkommende kommune har påtatt seg ansvar for drift og vedlikehold av kirkebygget / kirkelokalet (kirkeloven § 15 bokstav a) og at kommunen dekker soknets utgifter til kirketjener, klokker og organist/kantor (§ 15 bokstav c), driftsutgifter til menighetsrådet (§ 15 bokstav d), utgifter til lokaler, utstyr og materiell til konfirmasjonsopplæring (§ 15 bokstav e) og utgifter til kontorhold for prester (§ 15 bokstav f).
- Kirkelovens krav om størrelse av soknekirker gjøres gjeldende for selvstendige kirkebygg (kirkeloven § 21), men gjøres derimot ikke gjeldende for et permanent kirkelokale som er en del av et annet bygg.
- Soknets leiekontrakt skal være langsiktig. Det gis ikke noen nærmere definisjon av langsiktig. Leiekontrakter inngås i de fleste tilfeller ikke for lenger enn 10 år med mulighet til forlengelse.
- Vedkommende menighetsråd har disposisjonsretten.

For at et kirkebygg/kirkelokale som ikke eies av soknet – som en unntaksordning, jf forslaget nedenfor til nytt fjerde ledd i kirkeloven § 17 – skal kunne godkjennes som *kirke i soknet i tillegg til soknekirken*, stilles samme krav som nevnt ovenfor – med unntak av 1) kommunens plikter etter kirkeloven § 15 og 2) kravet om størrelse etter

²⁴⁴ Jf kap 4.1.2 og kap 4.8.1 - § 1.

²⁴⁵ Jf kap 4.8.2 – § 1

²⁴⁶ Jf forslag til retningslinjer i kap 4.8.1 – §§ 1.2 og 1.3 og kap 4.8.2 – § 1.3.

kirkeloven § 21. Det stilles imidlertid krav om at soknets leiekontrakt er langsiktig og at menighetsrådet har disposisjonsretten.

Denne utredning går altså med dette inn for at *full disposisjonsrett* – som en unntaksordning – sidestilles med *eiendomsrett* ved godkjenning av kirke og opprettelse av sokn.²⁴⁷

Det vises til kap 4.1.2 med forslag til revisjon av kirkeloven § 17.

Forslaget i utredningen «Kjent inventar i nytt hus» (2011) til revisjon av kirkelovens § 17 kan dermed få følgende ordlyd (endringer av nåværende kirkelov – og i forhold til utredningen «Kjent inventar i nytt hus» – i **fete typer**):

Med kirke menes i dette kapittel soknekirke eller kapell som er

- a) kirke fra gammelt av,
- b) godkjent av Kongen eller departementet,
- c) **godkjent av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.**²⁴⁸

Det skal være kirke i hvert sokn.

Kirkene er soknets eiendom, med mindre annet følger av særskilt rettsgrunnlag. Soknene i en kommune kan i fellesskap eie kirker.

Når særlige grunner tilsier det, kan det gjøres unntak fra reglene i andre og tredje ledd. Unntak kan gjøres av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.

Nytt siste ledd innebærer at:

- 1) Det må fastsettes *hvilket organ* som har myndighet til å gjøre unntak *både* når det gjelder at soknets kirke skal være en godkjent kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd (andre ledd) *og* at soknet skal ha eiendomsretten til denne kirke (tredje ledd).
- 2) *Hva slags bygning/lokale* som kan godkjennes som kirke i medhold av en slik unntaksbestemmelse (dvs som *soknekirke* eller som *kirke i soknet i tillegg til soknekirken*).
- 3) *Hvilke krav* som må stilles for godkjenning som *soknekirke* eller *kirke i soknet i tillegg til soknekirken*.

*

Ad 1) - ***hvilket organ skal ha myndighet til å gjøre unntak***

Denne utredningen legger på samme måte som «Kjent inventar i nytt hus» (2011)²⁴⁹ til grunn at siden myndigheten til å godkjenne nye kirkebygg i fremtiden foreslås lagt

²⁴⁷ Et *forsamlingslokale* som benyttes som *kirkelokale* og som dermed er et *sambruksrom* hvor andre enn soknet har *rettigheter* når det gjelder bruk, jf kap 4.5.3, kan ikke godkjennes som soknekirke og dermed heller ikke gi grunnlag for opprettelse av et nytt sokn.

²⁴⁸ Bokstav c) er kommentert i kap 4.1.2, men første del av omtalen her gjentas i det etterfølgende.

²⁴⁹ Se Hefte 3 «Kommentar til Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov» og forslaget til Kirkemøtets kirkeordning § 29, side 155 f.

til Kirkerådet²⁵⁰, synes det naturlig at Kirkerådet også bør ha myndighet til å gi dispensasjon fra bestemmelsen i andre ledd om det skal være en soknekirke i hvert sogn (dvs en kirke godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd) og bestemmelsen i tredje ledd om eiendomsretten til soknekirke.

Ad 2) - *hva slags bygning/lokale kan godkjennes*

Denne utredning foreslår at som soknekirke og som kirke i soknet i tillegg til soknekirken i fremtiden kan Kirkerådet også godkjenne:

- Et *eksisterende* selvstendig kirkebygg som tidligere er godkjent av Kongen eller av departementet i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd eller som er kirke fra gammelt av, men som ikke eies av soknet.
Kravet om at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15 gjøres gjeldende for soknekirke, men *ikke* for kirke i soknet i tillegg til soknekirken.
Kravet om størrelse i kirkeloven § 21 gjøres gjeldende for soknekirke, men gjøres *ikke* gjeldende for kirke i soknet i tillegg til soknekirke.

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet gir særskilte retningslinjer for hvilke krav som stilles for en slik godkjennelse – jf kap 4.8.1 - § 1 og kap 4.8.2 - § 1.

- Et *nytt* selvstendig kirkebygg som er godkjent av Kirkerådet i medhold av forslaget til endring i kirkeloven § 17, første ledd bokstav c), som enten er i soknets eie eller som ikke er i soknet eie.
Kravet om at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15 gjøres gjeldende for soknekirke, men gjøres *ikke* gjeldende for kirke i soknet i tillegg til soknekirken.
Kravet om størrelse i kirkeloven § 21 gjøres gjeldende for soknekirke, men gjøres *ikke* gjeldende for kirke i soknet i tillegg til soknekirken.

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet gir særskilte retningslinjer for hvilke krav som stilles for en slik godkjennelse – jf kap 4.8.1 - § 1 og kap 4.8.2 - § 1.

- Et *permanent kirkelokale* som er godkjent av bispedømmerådet, jf kap 4.2.1 og 4.2.4, som enten eies eller ikke eies av soknet, kan godkjennes som soknekirke eller kirke i soknet i tillegg til soknekirken av Kirkerådet.
Kravet om at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15 gjøres gjeldende for soknekirke, men gjøres *ikke* gjeldende for permanent kirkelokale. Kravet gjøres først gjeldende dersom permanent kirkelokale skal godkjennes også som soknekirke.
Kravet om størrelse i kirkeloven § 21 gjøres *ikke* gjeldende.

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet gir særskilte retningslinjer for hvilke krav som stilles for en slik godkjennelse – jf kap 4.8.1 - § 1 og kap 4.8.2 - § 1.

²⁵⁰ Se kap 4.1.2 om overføring av myndighet til å godkjenne nye kirker til Kirkerådet.

Ad 3) – *hvilke krav stilles for godkjenning som soknekirke eller kirke i soknet i tillegg til soknekirken*

Denne utredning legger i retningslinjene i kap 4.8.1 og kap 4.8.2 på enkelte sentrale punkter opp til disse krav for godkjenning av soknekirke, kirke i soknet i tillegg til soknekirken og permanent kirkelokale:

Kommunens forpliktelse etter kirkeloven § 15

For *soknekirke* stilles krav om at kommunens forpliktelser følger av kirkeloven § 15.

For *kirke i soknet i tillegg til soknekirken og permanent kirkelokale* stilles ikke dette krav.

Dersom *permanent kirkelokale* skal godkjennes som *soknekirke*, stilles dette krav.

Eiendomsrett etter kirkeloven § 17

For *soknekirke* og *kirke i soknet i tillegg til soknekirke* stilles – som en unntaksordning – ikke krav om eiendomsrett for soknet. *Denne utredning* sidestiller i så måte eiendomsrett og full disposisjonsrett som kriterium for godkjenning. Kravet om at vedkommende menighetsråd har disposisjonsretten innebærer at de er *enbruksrom*, jf kap 4.5.1.

For *permanent kirkelokale* sidestilles eiendomsrett og full disposisjonsrett.

Krav om størrelse etter kirkeloven § 21

For *soknekirke* stilles dette krav når det gjelder *et selvstendig kirkebygg*.

For *kirke i soknet i tillegg til soknekirken* stilles ikke dette krav.

Dersom *permanent kirkelokale* skal godkjennes som *soknekirke*, stilles ikke dette krav.

*

Det følger av dette at *et forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* – som eies av soknet eller ikke er i soknets eie – *ikke* kan godkjennes verken som *soknekirke* eller som *kirke i soknet i tillegg til soknekirken*. Disse er *sambbruksrom*, jf kap 4.5.3, hvor andre enn soknet har bruksrett.

Dette gjelder selv om 1) kommunen har påtatt seg det økonomiske ansvar i samsvar med kirkeloven § 15 og 2) og krav om størrelse etter kirkeloven § 21 er oppfylt.

4.5 *Enbrukshus, enbruksrom, sambrukshus, sambruksrom og flerhusløsning*

På grunnlag av en henvendelse fra Kirkedepartementet 21. februar 2011 om godkjenning av kirkebygg etter kirkeloven § 21, fjerde ledd uttalte Kirkerådet i møte 15.-16. mars 2011 (sak KR 28/11):²⁵¹

«2. Kirkerådet understreker at kirkebygget er et spesielt bygg med en spesiell identitet og funksjon. Slik må det også være i fremtiden. I hvert sokn skal det være en kirke som fremstår som en kirke, som et selvstendig bygg.

3. Dersom soknet har behov for et nytt kirkebygg som kan ivareta funksjoner som det eksisterende kirkebygget ikke kan mht. aktiviteter og beliggenhet, bør det kunne åpnes for en samlokalisering med andre formål. Det er en forutsetning at kirkerommet fremstår som et eget rom/bygg, at kirken får en form og utforming som egner seg til kirkens formål og at soknet står som eier av den delen som kirken skal forvalte.»

Kommentar:

Vedtaket legger altså disse kriterier til grunn for godkjenning av kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd:

- En *soknekirke* skal være et *selvstendig og frittstående* bygg
- *Andre kirker* i soknet trenger *ikke* være et *selvstendig og frittstående* bygg
- *Andre kirker* i soknet kan *samlokaliseres* med andre formål
- For en samlokalisering i et sambrukshus / flerbrukshus stilles krav om at
 - Kirkerommet fremstår som et eget bygg/rom
 - Soknet eier og forvalter den del av bygget som skal brukes som kirkerom

*

Det er nødvendig å drøfte disse problemstillinger i et utvidet perspektiv som følger av overskriften i dette kap 4.5: *Enbrukshus, enbruksrom, sambrukshus/ flerbrukshus, sambruksrom / flerbruksrom og flerhusløsning.*

- 1) Bestemmelsene om kirkebygg (kirkeloven § 21, fjerde ledd), forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler (tjenesteordning for biskoper § 13)²⁵² og

²⁵¹ Kirkerådet uttaler seg her på generelt grunnlag, men den konkrete bakgrunn for saken er planene for bygging av ny kirke i Stjørdal i Nord-Trøndelag. Stjørdal nye kirke i bykjernen er planlagt som en del av et stort kulturhus som bygges og eies av kommunen. Kirkerommet er plassert i nord-østre hjørnet av bygget. Kirken skiller seg ikke ut som egen form, men er en del av en stor bygningskropp. Materialer og sprang i fasaden gjør at kirkedelen likevel vil stå ut fra resten av bygget. Saken reiser også spørsmål om klokketårn og bruk av kors som symbolbruk på bygget. Soknet har egen soknekirke. Spørsmålet er om en slik ny kirke kan godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21.

Stjørdal brukes i den etterfølgende drøfting som «case» - og kommenteres i notene. Se også *kap 1 – aktuelle problemstillinger*, spørsmål nr 1.

Prosjektet er illustrert og presentert i Vårt Land 20. april 2013.

²⁵² Det vises til kap 4.2 hvor det differensieres mellom *permanent kirkelokale* som er til eksklusiv bruk for soknet (dvs. et *enbrukshus* eller *enbruksrom*) og *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* som også kan brukes av andre enn soknet (dvs. et *sambrukshus* eller *sambruksrom*). Forslaget i *denne utredning* er at et *permanent kirkelokale* godkjent av bispedømmerådet skal kunne gi grunnlag for godkjenning som kirke og dannelsen av sokn, mens et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*, ikke skal gi grunnlag for dette.

interimskirker (tjenesteordning for proster § 7) bør vurderes *i sammenheng* siden de alle omfattes av definisjon av *kirke*²⁵³ og alle *vigsles*.²⁵⁴

2) I tillegg til med hvilken hjemmel kirken/kirkelokalet er godkjent, må bestemmelsene vurderes i forhold til om en kirke – dvs kirkebygg / kirkelokale / interimskirke – skal/kan være

- et selvstendig bygg eller en del av en annen bygning
- eiet av soknet eller eiet av andre enn soknet

4.5.1 Enbrukshus og enbruksrom - dvs en bygning med ett eller flere rom som alle er til kirkelig bruk eller en bygning med ett rom kun til kirkelig bruk

Dersom kirkebygget er i soknets eie, vil soknet være forvalter av bygget. Dette vil normalt være en selvstendig bygning, men kan også være en del av et større bygg i soknets eie.

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) vil være bestemmende for bruken av *kirkerommet*. Disse regler har klare restriksjoner når det gjelder flerbruk av *dette* rommet. Regler for bruken av *de andre rom* er ikke fastsatt i sentrale bestemmelser, men er overlatt til det enkelte menighetsråd å avgjøre.

Godkjennelse skjer i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og vigsling i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd.

Arbeidskirken er det typiske eksempel på et slikt bygg. Det reises av og til spørsmål om slike kirker i forhold til *vigslingen*: er hele bygget vigslet eller er bare kirkerommet vigslet? Svaret på dette er todelt: *for det første* er det *hele* anlegget som vigslet og *for det andre* er de ordningsmessige konsekvenser av vigslingen *ulik* for de ulike deler av bygget: for kirkerommet gjelder Kirkemøtets regler, for de øvrige rom gjelder de regler som menighetsrådet måtte ha fastsatt. Da Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» ble fastsatt i 1991, ble det vurdert slik at det kun skulle gis sentralt fastsatte regler for kirkerommet. Det er opp til menighetsrådet om rådet vil fastsette andre – og eventuelt mindre restriktive regler – for øvrige rom. Vigslingen i seg selv legger ingen føringer for dette. (Om vigsling, se kap 4.6). Dersom menighetsrådet ikke har fastsatt noen regler for de øvrige lokaler, er det ingen regler som gjelder. Biskopens tilsyn gjelder *hele* bygget.

Dersom bygget ikke eies av soknet, vil soknet være leietaker. Leieforholdet kan gjelde en selvstendig bygning eller et kirkerom som er en del av en bygning. Av leievilkårene vil det også fremgå om bygget/rommet er til 1) eksklusiv kirkelig bruk eller til 2) sambruk med andre. At leievilkårene er tilfredsstillende for den kirkelige bruk, vil avgjøre både hjemmel for godkjennelse og for vigsling.

- Dersom *bygningen* er til eksklusiv kirkelig bruk – dvs at det er et *enbrukshus* – kan den i dag ikke godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og vigsling skje i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd. Dette er situasjon for mange av kapellene fra gammelt av.

²⁵³ Se kap 3.1.

²⁵⁴ Se kap 4.6.

Denne utredning forslår at at slike kirkebygg som ikke er i soknets eie – som en unntaksordning – skal kunne godkjennes som kirke etter kirkeloven § 21, fjerde ledd og vigsles etter tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd.

- Dersom *kirkerommet* er en del av en større bygning og til eksklusiv kirkelig bruk – dvs at *kirkerommet* er et *enbruksrom* som er lokalisert i et *sambrukshus* – skjer godkjenning og vigsling i dag etter gjeldende regler for et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Avgjørende for om rommet er et *enbruksrom* vil være om leieavtalen er langsiktig og at soknet i leieavtalen gis full disposisjonsrett.

Vigslingen vil i medhold av § 13, andre ledd *formelt* være for rommets *periodiske* kirkelige bruk. Men siden rommet er til eksklusiv kirkelig bruk, vil det periodiske her ekvivalere med en *permanent* tilstand. I så måte vil det med dette være en «overlapping» mellom vigsling etter § 13, første og andre ledd.

Denne utredning foreslår at disse kirkerom skilles ut som en egen kategori og får benevnelsen *permanent kirkelokale*. Godkjennelse foreslås lagt til bispedømmerådet. Det foreslås at disse i kirkerettslig forstand sidestilles med kirker både når det gjelder dannelse av sokn og Kirkemøtets «Regelverk for bruk av kirker».

Denne spørsmålstilling drøftes ikke av Kirkerådet i sak 28/11²⁵⁵ siden den konkrete bakgrunn for saken gjelder spørsmålet om 1) *sambrukshus* og 2) et bygg som ikke er i soknets eie.

4.5.2 Sambrukshus eller flerbrukshus – dvs en bygning hvor noen rom er avsatt til kirkelig bruk og andre rom er avsatt til ikke-kirkelig bruk.

Dersom bygget er i soknets eie, vil soknet være forvalter av bygget. Dette kan både være et selvstendig bygg og en del av et større bygg.

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» vil være bestemmende for bruken av *kirkerommet*. Disse regler har klare restriksjoner når det gjelder flerbruk av dette rommet. Regler for bruken av *de andre rom* – både de til kirkelig og ikke-kirkelig bruk – er ikke fastsatt i sentrale bestemmelser, men overlatt til det enkelte menighetsråd å avgjøre.

Godkjenning skjer i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og vigsling i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd. Slikt *sambruksbygg* vil altså kunne godkjennes som kirke fordi *hele bygget* forvaltes av menighetsrådet og det er i soknets eie.

Vigslingen vil gjelde hele anlegget.²⁵⁶

²⁵⁵ Se kap 4.5.

²⁵⁶ Se kap 4.6.5.

Kombinasjonen av arbeidskirke og barnehage er et eksempel på et slikt bygg.²⁵⁷
Et annet eksempel er kirke og bibliotek i kombinasjon.²⁵⁸

Godkjenning og vigsling kan *også* skje i henhold til reglene om *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd eller *interimskirke* i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j). Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» vil i så fall i dag gjelde så langt det passer²⁵⁹ og regler for bruk fastsettes av menighetsrådet. Det er opp til menighetsrådet om særskilte regler skal fastsettes for de rom som er til kirkelig bruk og særskilte regler for de rom som er til ikke-kirkelig bruk.

Vigslingen omfatter de rom som er avsatt til kirkelig bruk – og den tid de er i kirkelige bruk – og legger ingen restriksjoner på bruken av de rom er avsatt til ikke-kirkelig bruk. Bruken avgjøres av menighetsrådet.

Kombinasjonen av menighetshus og barnehage er et eksempel på et slikt bygg.²⁶⁰

Dersom bygget ikke eies av soknet, vil soknet være leietaker. Leieforholdet kan gjelde et selvstendig bygg eller del av et bygg. Av leievilkårene vil det fremgå om bygget/rommene leies til 1) eksklusiv kirkelig bruk eller 2) sambruk med andre. At leievilkårene er tilfredsstillende for den kirkelige bruk, vil avgjøre om bygget/rommet skal leies. Leievilkårene vil f.eks klarlegge om selve *kirkerommet* skal være et *enbruksrom* – dvs avsatt eksklusivt for kirkelig bruk – eller om dette rom tenkes som et *sambruksrom*.

Godkjenning og vigsling vil være av et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd eller *interimskirke* i medhold av tjenesteordning for proster § 7.

Vigslingen omfatter de rom som er avsatt til kirkelig bruk – og den tid de er i kirkelige bruk – og legger ingen restriksjoner på eiers ikke-kirkelige bruk. Menighetsrådet har ingen myndighet når det gjelder ikke-kirkelige bruk.

Denne utredning foreslår at dersom et kirkerom er avsatt til eksklusiv kirkelig bruk – dvs. som et enbruksrom – i et slikt sambrukshus eller flerbrukshus – bør dette skilles ut som en egen kategori og få benevnelsen permanent kirkelokale. Myndigheten til å godkjenne et slikt permanent kirkelokale foreslås lagt til bispedømmerådet. Et slikt permanent kirkelokale foreslås – som en unntaksordning – sidestilt med kirker godkjent i medhold av nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd både når det gjelder dannelse av sokn²⁶¹ og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».²⁶²

Dette er et annet synspunkt enn det som er lagt til grunn i Kirkerådets vedtak i sak KR 28/11 (se innledningen til kap 4.5).

²⁵⁷ Eksempel: Torshov kirke i Oslo

²⁵⁸ Eksempel: Åmot kirke i Modum kommune. Kommunen leier lokalene til bibliotek.

²⁵⁹ Jf Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) § 2 bokstav a.

²⁶⁰ Eksempel: Moelv menighetssenter i Hedmark. Menighetsalen brukes som kirkerom.

²⁶¹ Om dette, se kap 4.4. Forutsetningen for dannelse av sokn er at menighetsrådet har full disposisjonsrett over kirkerommet og at kommunen har det økonomiske ansvar som følger av kirkeloven § 15.

²⁶² Jf kap 7.12 – reviderte regler § 22.

- Både *denne utredning* og *Kirkerådet* legger til grunn at andre kirker enn soknekirker kan samlokaliseres med andre formål – dvs inngå i et *sambrukshus*.
- Både *denne utredning* og *Kirkerådet* legger til grunn at ved en slik samlokalisering, skal *kirkerommet* fremstå som et eget rom.
- Mens *Kirkerådet* legger til grunn av soknet må ha eiendomsretten til et slikt kirkerom, legger *denne utredning* til grunn at kirkerommet kan ha en annen eier enn soknet.

Når *denne utredning* har et divergerende synspunkt, skyldes dette at denne utredning innfører en ny kategori kirkerom: *et permanent kirkelokale* – til eksklusiv kirkelig bruk, i soknet eie eller med en annen eier – som godkjennes av bispedømmerådet.

Denne utredning reiser spørsmål om kun formell eiendomsrett og ikke reell kirkelig disposisjonsrett til et *enbrukshus* eller *enbruksrom* skal være avgjørende ved godkjenning av slike kirkelokaler. *Denne utredning* legger til grunn at fast leieforhold og disposisjonsrett her – som en unntaksordning – bør kunne sidestilles med et fast eierforhold.²⁶³

Kirkerådet legger til grunn som et premiss for sin vurdering av «andre kirker» når det gjelder samlokalisering at soknekirken ikke tilfredsstiller soknets krav til «beliggenhet» og «aktiviteter». *Denne utredning* legger ikke et slikt premiss til grunn.

Legges det derimot opp til at et kirkerom i en bygning som ikke eies av soknet skal tjene som et *sambruksrom* eller *flerbruksrom*, er en godkjenning som ekvivalerer rommet med en kirke uaktuell i henhold til gjeldende regelverk.²⁶⁴ *Denne utredning* foreslår ikke å endre på dette.

²⁶³ Applisert på «Case Stjørdal» vil utgangspunktet være at et *sambruksrom* i et kommunalt kulturhus ikke kan godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. I stedet for å gi et avslag på dette grunnlag, antyder denne utredning en annen vei. *Denne utredningen* foreslår å innføre *permanent kirkelokale* som en ny kategori kirkerom til godkjenning, jf kap 4.8.1 - § 1.3-5. Dette forslag vil innebære at et kirkerom i Stjørdal kulturhus eiet av Stjørdal kommune ville kunne godkjennes av bispedømmerådet som både et *permanent kirkelokale* og som kirke, og vigsles av Nidaros biskop i medhold av tjenesteordning for biskoper § 18, andre ledd. *Kirkerommet* i dette kirkelokale ville da måtte være et *enbruksrom* stilt til rådighet kun for vedkommende menighetsråd og prestetjenesten i soknet. Kirkerommet vil ikke *formelt* kunne være et *sambruksrom* hvor soknet er en av flere brukere. Men soknet kunne – dersom menighetsrådet la opp til en slik praksis for bruk og utleie – innebære en *faktisk* bruk som i stor grad kunne imøtekomme en profil om *sambruksrom*. Dersom kommunen stiller et vilkår overfor menighetsrådet i en leiekontrakt at kirkerommet skal være et *sambruksrom*, vil kirkelige organer neppe ha noe annet alternativ enn å avslå at kirkerommet godkjennes som kirke. Men det kan altså vigsles som *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*.

Denne utredningen legger altså opp til at «Case Stjørdal» vil kunne godkjennes som kirke i soknet i tillegg til soknekirken – jf kap 4.8.1 - § 2.3. I så fall stiller retningslinjene krav om at menighetsrådet har disposisjonsretten.

Se også **kap 1- aktuelle problemstillinger**, spørsmål nr 1.

²⁶⁴ Dvs en godkjenning enten med hjemmel i kirkeloven § 21 eller i henhold til *denne utredningens* forslag til nye retningslinjer, jf kap 4.8.1 - § 2.3.

4.5.3 *Sambruksrom eller flerbruksrom - dvs rom som skal ha både en kirkelig og ikke-kirkelig bruk.*

I kirkebygg eller et *permanent kirkerom* som er i soknets eie, vil soknet være forvalter. Nåværende kirkelige bestemmelser åpner *ikke* for at *sambruk* eller *flerbruk* kan *stilles som vilkår* – dvs at flere instanser, både kirkelige og ikke-kirkelige, skal ha *rett* til å bruke bygget/kirkerommet. Det gjelder både som selvstendig bygg og som del av et bygg. Kirker eller kirkerom som *sambruksrom* eller *flerbruksrom* vil derfor ikke kunne godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og vigsles som kirke i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd. En forutsetning for slik godkjenning og vigsling er at bygget/rommet fullt ut disponeres av menighetsrådet. Hvilken utlåns- og utleiepraksis menighetsrådet legger opp til, vil være avgjørende når det gjelder «bredden» av bruken.

Denne utredning foreslår ingen endringer i dette.

Dersom dette er et bygg/kirkerom i soknets eie som godkjennes og vigsles som *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd eller *interimskirke* i medhold av tjenesteordning for proster § 7, gjelder Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» i dag så langt det passer.²⁶⁵ Et slikt rom kan både være et selvstendig bygg og del av et bygg. Et slikt bygg/rom kan – også selve kirkerommet – være til *sambruk* eller *flerbruk* dersom menighetsrådet gjør vedtak om det. Også ikke-kirkelig bruk avgjøres av menighetsrådet. Vigslingen gjelder den kirkelige bruk og de perioder lokalet er i kirkelig bruk. Vigslingen innebærer ingen restriksjoner når det gjelder ikke-kirkelig bruk.

Denne utredning foreslår ingen endringer i dette.

Dersom dette er et bygg/rom som ikke eies av soknet, vil soknet være leietaker. Leieforholdet kan gjelde et selvstendig bygg og del av et bygg. At leievilkårene er tilfredsstillende for den kirkelige bruk, vil avgjøre om bygget/rommet skal leies. Leievilkårene i dette alternativ vil kunne ha som premiss at lokalene – også selve kirkerommet – er til *sambruk* eller *flerbruk*.²⁶⁶ Kirkemøtet «Regler for bruk av kirker» gjelder i dag så langt det passer.²⁶⁷

Godkjenning og vigsling vil etter gjeldende regler være av et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd eller *interimskirke* i medhold av tjenesteordning for proster § 7. Menighetsrådet har som leietaker ingen myndighet i forhold til bruken.

Vigslingen gjelder den kirkelige bruk – og den tid de er i kirkelig bruk – og legger ingen restriksjoner i forhold til eiers ikke-kirkelig bruk.

Denne utredning foreslår ingen endringer i dette.

²⁶⁵ Jf Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) § 2 bokstav a). *Denne utredning* foreslår at dette endres slik at det fastsettes når reglene gjelder og når reglene ikke gjelder, jf kap 7.12 - §§ 22-26.

²⁶⁶ Applisert på «Case Stjørdal» vil dette innebære at *sambruksrommet* ikke kan godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Men *sambruksrommet* vil i dag kunne godkjennes som *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. *Denne utredning* foreslår at det innføres en ny kategori *permanent kirkelokale* hvor godkjenningsmyndighet legges til bispedømmerådet. «Case Stjørdal» vil kunne godkjennes som kirke i soknet etter denne ordning.

²⁶⁷ Jf Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) § 2 bokstav a). *Denne utredning* foreslår dette endres slik at det fastsettes når reglene gjelder og når reglene ikke gjelder, jf kap 7.12 - §§ 22-26.

Men *denne utredning* innfører – som det fremgår overfor – en ny kategori kirkerom: *permanent kirkelokale* som avsettes til eksklusiv kirkelig bruk – dvs. som et *enbruksrom* i et *sambrukshus* der menighetsrådet har full disposisjonsrett over *enbruksrommet*.²⁶⁸ Dette rommet kan være enten eiet av soknet eller eiet av andre enn soknet. Myndigheten til å godkjenne et slikt permanent kirkelokale foreslås lagt til bispedømmerådet.²⁶⁹ Et slikt permanent kirkelokale skal også kunne godkjennes både som soknekirke og kirke i soknet i tillegg til soknekirken.²⁷⁰ Et slikt permanent kirkelokale foreslås dermed sidestilt med kirker godkjent i medhold av nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd når det gjelder Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker». De kan også sidestilles med en kirke godkjent i medhold av nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd når det gjelder dannelse av sokn. Betingelsen er i så fall – i tillegg til de øvrige betingelser – at kommunen har påtatt seg de økonomiske forpliktelser som følger av kirkeloven § 15.

4.5.4 Flerhusløsning - dvs to bygg/bygningsdeler som er arkitektonisk sammenføyet og hvor den ene bygningskropp/bygningsdel er til kirkelig bruk og den andre del er til ikke-kirkelig bruk.²⁷¹

Dersom et slikt bygg (tomten og begge bygningsdeler) er i soknets eie, vil soknet være forvalter av bygningene. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» vil i dag gjelde for *kirkerommet* i den ene bygningsdel. For andre rom i denne bygningsdel og den bygningsdel som er avsatt til ikke-kirkelig bruk, vil de regler gjelde som vedkommende menighetsråd har fastsatt. Godkjennelse som soknekirke / kirke vil kunne skje i medhold av kirkeloven §§ 17 og 21. Den bygningsdel som er avsatt til kirkelig bruk vigsles og står under biskopens tilsyn.

Dersom dette bygg (tomten og begge bygningsdeler) ikke eies av soknet, vil soknet være leietaker. At leievilkårene er tilfredsstillende for den kirkelige bruk, vil avgjøre om bygget/rommet skal leies. Her foreligger flere alternativer:

- Flerhusløsningen er i sin helhet for *sambruk*
- Flerhusløsningen innebærer at én bygningsdel avsettes som *enbruksrom* og én bygningsdel enten som *sambruksrom* eller uten kirkelig bruksrett

Dersom dette bygget har delt eierskap – dvs at soknet eier den del av bygget som er avsatt til kirkerom m.m og den andre bygningsdel har en annen eier – vil soknet ha full råderett over «sin» del av bygget og eventuelt være leietaker i den andre del av bygget. Det vil være naturlig at godkjennelse og vigsling gjelder den del av bygget som er

²⁶⁸ Applisert på «Case Stjørdal» vises til kommentarene i foregående noter. Etter någjeldende bestemmelser kan et kirkerom i kommunens kulturhus ikke godkjennes som kirke i medhold av kirkelovens § 21, men kunne i medhold av tjenesteordning for biskoper vært godkjent og vigslet av Nidaros biskop som *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*. Denne utredning går inn for at et *permanent kirkelokale* - som enten eies eller ikke eies av soknet – innføres som en ny kategori «kirke», at myndigheten til godkjennelse legges til bispedømmerådet, jf kap 4.8.2 - § 1 og omfattes av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirke». Betingelsene for dette er at kirkerommet er et *enbruksrom* og at menighetsrådet har disposisjonsretten.

²⁶⁹ Se kap 4.8.2 - § 1.1 og 1.2.

²⁷⁰ Se kap 4.8.2 - § 1.3 og 1.4.

²⁷¹ Et eksempel er Bogafjell kirke i Stavanger bispedømme som ble vigslet 4. mars 2012.

avsatt til kirkerommet. Det må i det enkelte tilfelle drøftes hvilken status et slikt bygg skal ha: skal være en kirke godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd eller et *forsamlingslokale som benyttes permanent som kirkelokale* i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd.

- Leievilkårene vil kunne være slik at den bygningsdel som inneholder kirkerommet, skal være et *enbrukshus*. Denne utredning legger til grunn at en selvstendig bygningsdel og som er et enbrukshus, bør kunne godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Det bør også kunne godkjennes som *permanent kirkelokale* i henhold til denne utredningens forslag til retningslinjer.
- Leievilkårene vil kunne være slik at flerhusløsningen i sin helhet – også den del soknet disponerer – innebærer et *sambrukshus*. Denne utredning legger da til grunn at kirken verken vil kunne godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd eller som permanent kirkelokale i henhold til denne utredningens forslag til retningslinjer. Godkjennelse og vigsling vil imidlertid kunne være som et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*.

*

Oppsummering

Denne gjennomgang viser at nye regler om kirkebygg / kirkelokaler / interimskirker må inneholde bestemmelser om:

- Eiendomsrett / disposisjonsrett
- Selvstendige bygg og kirke/kirkerom som del av et bygg
- Enbrukshus, enbruksrom, sambrukshus, sambruksrom og flerhusløsning
- Godkjenningensmyndighet
- Vigsling

Ny retningslinjer skal klargjøre kriteriene for godkjennelse av:

- *Soknekirke* i medhold av kirkeloven §§ 17 og 21
- *Kirke* i medhold av kirkeloven § 21
- *Permanent kirkelokale* i medhold av ny hjemmel som gir bispedømmerådet myndighet til å godkjenne slike kirkelokaler
- *Forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* hvor godkjennelsesmyndigheten foreslås overført fra biskop til bispedømmeråd
- *Interimskirke* hvor godkjennelsesmyndigheten foreslås overført fra prost til bispedømmeråd

I slike kriterier skal også inngå hvilke alternativ som skal kunne gi grunnlag for opprettelse av sokn.

Kan godkjennes som Type ↓	Forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale	Permanent Kirkelokale	Kirke i soknet i tillegg til soknekirken	Soknekirke
Forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale	JA	NEI	NEI	NEI
Permanent kirkelokale	X	JA	JA	JA *
				NEI **

* Kommunen har forpliktet seg i henhold til kirkeloven § 15

** Kommunen har *ikke* forpliktet seg i henhold til kirkeloven § 15

Utkast til retningslinjer for godkjenning, se kap 4.8.1 + 4.8.2.

4.6 Innvielse/vigsling før bruk

4.6.1 Vigslet kirkebygg / kirkelokale / interimskirke

Ordningsmessig innebærer vigsling for det første at kirkerettens bestemmelser om godkjent kirkebygg / kirkelokale / interimskirke trer i kraft. For kirkebygg gjelder dette særlig kirkelovens kapittel 3. For det andre medfører vigslingen at bygningen kan tas i bruk til sitt formål. Hva dette innholdsmessig innebærer for bruken utenom forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger, er nedfelt i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» – fastsatt av Kirkemøtet 1991 i medhold av kgl.res. 15. oktober 1991.²⁷² Hva det innebærer for bruken til gudstjenester og kirkelige handlinger, fremgår av tjenesteordningene²⁷³ og liturgiene. For kirkelokale / interimskirke gjelder ikke kirkeloven, tjenesteordningene gjelder og Kirkemøtets regler gjelder så langt det passer.²⁷⁴

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» legger til grunn at

”Kirken er innviet til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger og skal gjennom sin bruk tjene til *Guds ære og menighetens oppbyggelse*” (§ 1, første ledd).

Reglene inneholder ikke en innholdsmessig definisjon av hva som tjener til Guds ære og menighetens oppbyggelse. Det er opp til menighetsråd og menighetens prester gjennom sin bruk å tolke dette. De har begge gjensidig klageadgang til biskopen når det gjelder den andres

²⁷² Revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» er drøftet i kap 7.

²⁷³ I kap 7.6 er de mest aktuelle bestemmelser i tjenesteordningene kommentert.

²⁷⁴ Jf Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) § 2 bokstav a).

bruk. Begges bruk er dessuten underlagt biskopens tilsyn.²⁷⁵ Biskopen kan derfor gripe inn uavhengig av om lokal klageadgang benyttes.²⁷⁶

Teologisk og kirkelig er det opp gjennom århundrene reist spørsmål om et kirkebyggs spesielle karakter: er det vigslende kirkebygg Guds hus («Domus Dei») eller menighetens hus («Domus Ecclesiae»)? Er kirkebygget hellig i seg selv fordi det er Guds hus eller gjennom vigslingen er blitt gjort til Guds hus? Eller blir kirkebygget helliget når og fordi Guds ord forkynnes og sakramentene forrettes der og at derfor også selve bygget av disse grunner bør æres – også når det ikke direkte er i bruk? Jf til dette kap 2.2 og kap 7.11.

Dette kan også stilles som et spørsmål om forholdet mellom *form* og *funksjon*. Er det hva kirkebygningen *er* eller hva kirkebygget skal *brukes til* som er det grunnleggende?

Det katolske hovedfokus i middelalderen – kirken er Guds hus – ble av reformasjonen erstattet av et nytt og annet hovedfokus: kirken er menighetens hus. I nyere tid – særlig innenfor den katolske, anglikanske, reformerte og baptistiske kirker – er disse to hovedfokus sammenholdt i vigslingsliturgiene: både bygningen og menigheten er Guds hus, og derfor er begge hellige eller blitt helliget. Dette er også innarbeidet som den vanlige forståelse i Den norske kirke, men ikke nedfelt i form av bestemmelser i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».

Når det gjelder *hva* som blir helliget, er det her interessant å merke seg formuleringene i innledningen til menighetens forbønn i vigslingsliturgien i Gudstjenesteboken (1992):

«Lovet være du, vår Gud, universets Herre. Himmel og jord kan ikke romme deg, og likevel vil du bo hos oss ved Ord og sakrament og gjøre oss til tempel for ditt hellige ord og underfulle nærvær ...»

Her vektlegges *menigheten* som tempel for Guds underfulle nærvær og ikke *tempelet*.

Menigheten tar i bruk for første gang

I alle evangelisk-lutherske *vigslingsliturgier* innebærer vigsling å ta i bruk kirken for første gang til sitt formål.²⁷⁷ Å innvie eller vigsle betyr å ta kirken for første gang i bruk gjennom Guds ord og bønn. De evangelisk-lutherske ordninger for kirkevigsling har beholdt det sterke hovedfokus fra reformasjonstiden: det er den levende menigheten som er Guds hus – ikke bygningen i seg selv. Både den tyske, danske, svenske og norske ordning for kirkevigsling understreker hva kirken skal *brukes til*. Kirkebygget blir i vår lutherske tradisjon helliget gjennom bruken. Bygningen sakrale karakter er imidlertid ikke avgrenset til de tidsrom den faktisk er i bruk, men selve bruken bidrar til å sakralisere bygningen generelt. Kirkebygningen er derfor sakralisert på grunn av sin funksjon som menighetens hus («Domus Ecclesiae»). Hva dette betyr når det gjelder forståelsen av hva kirkebygget er *i seg selv* er drøftet i kap 2.2.2 og 2.2.3. Hvordan dette eventuelt skal nedfelles i kirkerettslige bestemmelser, er drøftet i kap 7.11.

²⁷⁵ Tjenesteordning for biskoper § 5, andre ledd og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 1, tredje ledd.

²⁷⁶ Dette er grunnen til henvisningen til biskopens tilsyn i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» både når det gjelder menighetsrådets bruk (§ 3, siste ledd), menighetsrådets utlån (§ 5, bokstav d) og prestenes bruk (§ 10, tredje ledd).

²⁷⁷ Tidligere bestemmelser stilte krav om vigsling før bruk, jf Lov av 3. august 1897 § 54: «Ny Kirke ... maa ikke tages i Brug, førend den er innviet». Bestemmelsen ble ikke videreført i kirkeloven av 1996.

Det heter i nåværende Alminnelige bestemmelser for Kirkevigsling i Gudstjenesteboken (1992), pkt 5:

”Vigsling av kirkehus, rom og inventar skjer ved at menigheten høytidelig tar dem i bruk for første gang ved en offentlig gudstjeneste og helliger dem ved Guds ord og bønn. Fra da av er de reservert for bruk i menighetens liturgiske liv”.

Dette følges opp i selve vigslingsliturgien:

Det heter i nåværende liturgi for Kirkevigsling i Gudstjenesteboken (1992) når gudstjenesten innledes:

”... Alle ting blir helliget ved Guds ord og bønn. Slik skal også vi ²⁷⁸ i dag vigsle denne kirke/dette kirkerom ...”

Kirken innvies når den tas i bruk til det den skal anvendes til. Sett fra dette ståsted er det altså *menigheten selv* som vigsler sin kirke – jf sitatet ovenfor fra Gudstjenesteboken (1992): ”... slik skal også vi i dag vigsle ...”.

Dette menighets- og brukerperspektiv i definisjonen av hva en vigsling er, kommer til uttrykk også i to andre forhold:

- Dersom en vigslet kirke flyttes til et annet sted og dermed til en annen menighet, skal kirken vigsles på nytt.
- Dersom en vigslet kirke gjennom en restaurering eller ombygging har gjennomgått så mange forandringer at det fremstår som annerledes og ny i menighetens øyne, skal den vigsles på nytt.

Dersom det synspunkt hadde vært lagt til grunn at vigslingen har endret bygningens karakter og hva bygning *er*, hadde en slik ny vigsling vært unødvendig. Men fordi vigsling gjelder å innholdsbestemme hva kirken *skal brukes til*, er en gjentatt høytidelighet for og i menigheten meningsfull og saksvarende. ²⁷⁹

Det er derfor prinsipielt sett heller ingen forskjell mellom liturgiene for vigsling av kirke og for vigsling/innvielse av lokale til kirkelig bruk. Det heter i Gudstjenesteboken (1992), side 244: «Ved vigsling av et lokale til kirkelig bruk brukes ordningen for Kirkevigsling i den utstrekning det passer». Den praktiske forskjell er at en vigsling etter tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd gjelder *permanent* bruk, gjelder en vigsling etter § 13, andre ledd den *periodiske* bruk. Det er uansett den samme bruk og den samme vigsling.

²⁷⁸ «Vi» er ikke pluralis majestatis, men 1.person flertall. «Vi» omfatter *både* menighet og liturg *og* alle liturger som medvirker ved vigslingen.

²⁷⁹ Ønskeligheten av dette ble understreket allerede i et rundskriv av 19. august 1840 fra Kirkedepartementet. I tilslutning til en anbefaling fra Det teologiske fakultet om «at en passende Høitidelighed burde finne Sted første Gang Kirken igjen efter en saadan Restauration blev benyttet». Dette er fulgt opp i senere Alterbøker: «Også restaurert kirke skal vigsles når ombyggingen er så inngripende at koret oppføres fra nytt» (Alterboken av 1920 hvor denne liturgien er fastsatt 18. november 1955), «En nybygd eller vesentlig ombygd/ominnredet/restaurert kirke vigsles ved en gudstjeneste på søn- eller helligdag. Gudstjenesten forrettes av biskopen eller den biskopen bemyndiger» (Gudstjenesteboken 1992, side 222 – nåværende ordning). Gudstjenesteboken (1992) synes imidlertid ikke helt å ha kommet til rette med terminologien når det på side 245 om «Gjenåpning av kirke» foreskrives i veiledningen til liturgien for kirkevigsling at ordet «vigsle» skal erstattes med «igjen ta i bruk», «igjen få samle» og «igjen feire gudstjeneste».

Innvielsesformel

I de evangelisk-lutherske vigslingsliturgier – og i Den norske kirke – benyttes derfor *ingen egen innvielsesformel*. Et luthersk unntak er den finske kirke. I de øvrige evangelisk-lutherske vigslingsliturgier sies det ikke på et eget punkt i liturgien at «hermed vigslers jeg» eller at kirken gjennom vigslingen blir Guds hus eller at bygningen blir hellig. I stedet konstateres ved gudstjenestens avslutning hva som er konsekvensen av det menighet og gudstjenesteleder nå har vært sammen om gjennom å feire den første gudstjeneste i bygningen.

Det er interessant å legge merke til at den konkluderende erklæring fra den som leder vigslingsgudstjenesten her har gjennomgått en utvikling i vår kirke:

I Alterboken av 1889 og 1920 sier liturgen før velsignelsen: «Saa erklærer jeg denne Kirke med alt, hvad den tilhører, at være indviet og helliget til Guds Ære og Hans Menigheds Opbyggelse i Troen paa Jesus Kristus».

I Alterboken av 1920 (hvor ny liturgi for kirkevigsel ble fastsatt i 1955) sier liturgen på tilsvarende sted: «Så erklærer jeg denne kirke med alt som hører den til, viet og helliget til Guds ære og hans menighets oppbyggelse i troen på Jesus Kristus».

I Gudstjenesteboken (1992) – som er nåværende ordning – sier liturgen i «Pkt 14 Slutningsord»: ”Dette kirkehus, med alt som hører det til, er nå tatt i bruk. Ved Guds ord og bønn er det vigslet og helliget til Guds ære og menighetens oppbyggelse i troen på Jesus Kristus...”.

Den norske kirke har altså ikke bare en liturgi uten egen innvielsesformel, men har også beveget seg bort fra å gi liturgi avslutning *en individuell erklæringsform*. I stedet har liturgi avslutning *en kollektiv konkluderende form*.

4.6.2. Sammenhengen mellom godkjennelse og vigsling²⁸⁰

Godkjennelsen av bygningen / rommet skjer i dag med bakgrunn i ulike bestemmelser: dvs enten av *Kirkedepartementet* for kirker med hjemmel i nåværende kirkelov § 21, fjerde ledd, av *biskopen* for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* med hjemmel i tjenesteordning for biskoper § 13 eller av *prosten* for *interimskirke* med hjemmel i tjenesteordning for proster § 7.

Denne utredning legger til grunn at godkjennelsesmyndigheten i fremtiden bør legges til valgte kirkelige organer, jf kap 4.1.2 og 4.1.8: Kirkerådet overtar departementets myndighet å godkjenne og bispedømmerådet overtar biskopens og prestens myndighet til å godkjenne.

Vigslingen forutsetter at kirken er godkjent og er en oppfølging av denne godkjennelse. Vigsling er en selvstendig utøvelse av myndighet i to faser: 1) beslutning om at vigsling kan skje, og 2) selve vigslingen. At godkjennelsen i dag foretas på grunnlag av ulike hjemler og av forskjellige instanser har mindre betydning når det gjelder selve vigslingen: vigslingen er i teologisk forstand *den samme* uansett med hvilken hjemmel godkjenningen er skjedd (se kap 4.6.3). Den praktiske forskjell er at mens en vigsling etter tjenesteordning for biskoper § 13,

²⁸⁰ Jf til dette når det gjelder kirker: kap 4.1.1 og kap 4.1.2. Når det gjelder *forsamlingslokaler* og *interimskirker*, se kap 4.2.

første ledd gjelder *permanent* bruk, gjelder en vigsling etter § 13, andre ledd *periodisk* bruk. Det er uansett den samme bruk og den samme vigsling. Vigslingsgudstjenesten kan ledes enten av biskop, prost eller menighetens prest.

Siden godkjenning og vigsling er to separate myndighetsområder, kan de i prinsippet ivaretas av separate organer. Dette følger i praksis i stor grad også av nåværende ordninger. For *kirker*: godkjenning = Kirkedepartement / vigsling = biskop (eller den biskopen bemyndiger), for *lokale*: godkjenning = biskop / vigsling = biskop-prost (eller den biskopen bemyndiger), for *interimskirke*: godkjenning = prost / vigsling = prost-menighetens prest (eller den biskopen bemyndiger). *Denne utredning* legger til grunn at valgte kirkelige organer i fremtiden overtar ansvaret for *all godkjenning* og at *vigsling* videreføres som et selvstendig ansvar for biskop/prost/menighetens prest. Både godkjenning og vigsling er områder for selvstendig utøvelse av myndighet. Det ligger i dette at en godkjent kirke blir en kirke først når den er vigslet – og at en godkjent kirke ikke blir en kirke dersom den ikke vigsles. Samhandlingen mellom råd og embete kommer til uttrykk på denne måte.²⁸¹

Denne utredning legger til grunn at *godkjenning* av bygg/lokale skjer av et valgt kirkelig organ (Kirkerådet/bispedømmerådet) og at *vigsling* videreføres som et selvstendig ansvar for biskopen og at vigslingsgudstjenesten ledes av biskopen eller den biskopen bemyndiger.

Det er godkjenningen og vigslingen *til sammen* som har ordningsmessige konsekvenser (jf kap 4.1.1 og kap 4.1.2). Dette innebærer at når det gjelder bygningens/rommets kirkerettslige status og reglene for bruk av bygningen/rommet, får *samme vigsling* ulike kirkerettslige konsekvenser. Det skyldes ordningen for godkjenning, ikke vigslingen.

Godkjenningen innebærer at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» (1991) i dag gjøres gjeldende for kirker godkjent av departementet. For bygning eller rom godkjent av biskop eller prost får reglene i dag anvendelse «så langt det passer».

Når det gjelder *kirkelokaler* og *interimskirker* som eies av andre enn soknet, medfører vigslingen ingen begrensninger i eiers rettigheter når det gjelder lokalet. Dersom eier ønsker å ta lokalet ut av kirkelig bruk eller selge lokalet, innebærer ikke vigslingen noen begrensninger i eiers råderett.²⁸² Fremtidige regler bør klargjøre at konsekvensen av salg er at lokalet ikke lenger regnes som vigslet – med mindre kjøpekontrakten eksplisitt bestemmer noe annet.²⁸³

Det vises til kap 4.1.1, 4.1.2 og 4.2 hvor det redegjøres for at en godkjenningssprosess har tre faser:

Godkjenningssordningen for kirker er i dag tredelt:

- Departementet godkjenner kirkebygget
- Biskopen godkjenner at kirkebygget vigsles (her er i dag bestemmelsene i tjenesteordning og i liturgi ikke harmonisert, jf kap 4.6.4)
- Vigslingsgudstjenesten ledes av biskopen eller den biskopens bemyndiger (beslutningen om vigsling ligger hos biskopen og utførelsen ligger enten til biskopen eller til den biskopen bemyndiger)

²⁸¹ Til dette, se kap 4.1.2 om «Embete og råd i samhandling» og «Det synodale, episkopale og kongregasjonale i samvirke».

²⁸² Spørsmålet har imidlertid vært reist: da Det norske Misjonsselskap i 2002 solgte Olavsgården i Trondheim til Trondheim kommune som bo- og aktivitetssenter, hevdet biskopen at vigslingen innebar at Olavsgårdens kapell måtte videreføres som kapell av den nye eier. Dette hadde ikke hjemmel i gjeldende kirkerett. Trondheim kommune sto i denne saken fritt til å omdisponere rommet.

²⁸³ Se kap 4.7.5.

Denne tredeling fremgår enda tydeligere i nåværende bestemmelser om *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og om *interimskirker*.

- Biskopen godkjenner lokalet (tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd) eller prostens godkjenner interimskirken (tjenesteordning for proster § 7 bokstav j)
- Biskopen/prosten godkjenner at lokalet vigsles (herunder hvem som skal lede vigslingsgudstjenesten)
- Vigslingsgudstjeneste gjennomføres

Forslaget i *denne utredning* når det gjelder kirker, er at 1) Kirkerådet godkjenner kirkebygg, 2) biskopen godkjenner vigsling og 3) biskopen eller den biskopen bemyndiger leder vigslingsgudstjenesten.

Dette følges opp også når det gjelder en ny ordning for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler*, jf kap 4.2 og *interimskirker*, jf kap 4.3. Forslaget i *denne utredning* er at 1) bispedømmerådet godkjenner lokalet, 2) biskopen godkjenner vigsling og 3) biskopen eller den biskopen bemyndiger leder vigslingsgudstjenesten.

Denne utredning legger til grunn at denne tredeling av selvstendig myndighetsutøvelse ivaretar grunnleggende prinsipper om oppbyggingen av kirkestyret i samsvar med prinsippene i «Embete og råd» vedtatt av Kirkemøtet 1988.

- De valgte kirkelige organer – som består av leke og geistlige – utøver kirkestyret på grunnlag av den kompetanse de i fellesskap representerer
- Det kirkelige tilsynsembete har i tillegg en selvstendig myndighetsutøvelse som her er knyttet til at et godkjent rom kan vigsles eller innvies med Guds ord og bønn til det formål rommet er godkjent for
- På grunnlag av disse to godkjennelser, kan menigheten ta i bruk rommet etter en vigslingsgudstjeneste ledet av biskopen eller den biskopen bemyndiger.

Både godkjennelse og vigsling er områder for selvstendig utøvelse av myndighet. Samhandlingen mellom embete og råd kommer til uttrykk ved at en kirke som er godkjent av et råd, blir kirke først når den er vigslet er en representant for embetet – og at en kirke som er godkjent av et råd, ikke blir en kirke dersom den ikke vigsles av en representant for embetet.

Krav om vigsling

Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaarde hadde i § 54 bestemmelse om at: «Ny Kirke ... maa ikke tages i Brug, førend den er indviet».

Kirkelovutvalget foreslo bestemmelsen videreført ved en revisjon av kirkeloven: «Ny kirke skal vigsles før den tas i bruk». ²⁸⁴

Da Gudstjenesteboken (1992) ble vedtatt, ble bestemmelsene om vigsling tatt inn i «Alminnelige bestemmelser» og dermed fastsatt av Kirkemøtet i kraft av Kirkemøtets myndighet til å fastsette liturgiene: «Vigsling av kirkehus, rom og inventar skjer ved at menigheten høytidelig tar dem i bruk for første gang ved en offentlig gudstjeneste og helliger dem ved Guds ord og bønn. Fra da av er de reservert for bruk i menighetens liturgiske liv».

²⁸⁴ NOU 1989:7 Den lokale kirkes ordning, side 283.

Som følge av dette ble bestemmelsen om at en kirke skal vigsles før den tas i bruk, ikke videreført da kirkeloven ble vedtatt i 1996.

Denne utredning legger til grunn at bestemmelser om vigsling av kirke først og fremst skal bestemmes i medhold av Kirkemøtets myndighet til å fastsette kirkens gudstjenestelige bøker, jf revisjonen av kirkeloven 21. mai 2012 i § 24, andre ledd.

Denne utredning legger samtidig til grunn at når det innføres retningslinjer for godkjenning av kirker, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirke, bør slike retningslinjer også ha bestemmelser om vigsling – og om sammenhengen mellom godkjenning og vigsling.

Denne utredning går derfor inn for at disse retningslinjer skal inneholde en bestemmelse om at «En ... skal vigsles».²⁸⁵

*

Det har vært anført at sammenhengen mellom godkjenning og vigsling også må anvendes på sammenheng mellom biskopens forordning av gudstjenester og det sted den forordnede gudstjeneste skal gjennomføres, dvs at det av biskopens forordning bør følge et krav om vigsling.

Dette har til nå vært en ukjent problemstilling i de kirkerettslige bestemmelser. Tjenesteordning for biskoper fastsetter i § 3, første ledd at «biskopen forordner gudstjenester ... og beslutter hvor mange gudstjenester det skal holdes i den enkelte kirke eller *annet gudstjenestested*». Det er altså intet krav om en forordnet gudstjeneste skal holdes i en vigslet kirke eller i et vigslet lokale. Tvert imot viser forordningene mange eksempler på at gudstjenester skal avholdes i bedehus, forsamlingshus, kirketufter, turiststeder m.v, jf tjenesteordningens bestemmelse om «*annet gudstjenestested*».

Denne utredning legger til grunn at dette videreføres og at det ikke innføres et krav om et en forordnet gudstjeneste skal forrettes i et vigslet lokale.

4.6.3. Innvielse eller vigsling?

Begrepsbruken i nåværende bestemmelser aktualiserer to problemstillinger:

- Er *innvielse* og *vigsling* synonyme begreper eller dekker de ulike realiteter?
- Har Den norske kirke i dag – eller skal Den norske kirke i fremtiden ha – to former for vigsling og bør det av denne grunn brukes forskjellige begreper om de to vigslingsformer?

Terminologien

Når det gjelder *terminologien* brukte de kirkerettslige bestemmelser tidligere begrepet *innvielse* både når

- et *nytt* selvstendig kirkebygg eller *ombygget* kirkerom med nytt kor ble tatt i bruk, (kgl.res. 18. november 1955)

²⁸⁵ Se kap 4.8.1 – § 13, kap 4.8.2 - § 6 og kap 4.8.3 - § 5.

- når et bedehus, rom i en skole eller et annet lokale ble tatt i permanent kirkelig bruk for et distrikt (kgl.res. 12. september 1930 og 17. januar 1975)
- og når rom i en skole eller et annet lokale ble tatt i bruk som interimskirke – dvs ble tatt i bruk for et begrenset tidsrom (kgl.res. 28. september 1923 og 17. januar 1975)

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) bruker begrepet *innvielse* – jf § 1, første ledd – om selvstendige kirkebygg godkjent av Kongen eller departementet. Reglene bruker begrepet *innvielse* også om andre kirker og lokaler til permanent eller midlertidig kirkelig bruk – jf § 2 a), andre ledd.

Tjenesteordning for biskoper fastsatt ved kgl.res. 6. juni 1997 bruker begrepet *vigsling* for selvstendige kirkebygg (§ 13, første ledd) og forsamlingslokaler som skal tjene som kirkelokaler (§ 13, andre ledd). Derimot ble begrepet *innvielse* videreført for interimskirker, jf tjenesteordning for proster § 7 bokstav j) fastsatt ved kgl.res 16. april 2004.

I liturgiene brukes *innvielse* i Alterboken av 1889, *vigsel* i Alterboken av 1920 og *vigsling* i Gudstjenesteboken (1992).

Terminologien i de bestemmelser som er gitt på ulikt tidspunkt og på ulikt grunnlag, må i fremtiden harmoniseres. Det synes entydig å ha gått i retning av at *vigsling* har erstattet «innvielse» og at «vigsling» og «innvielse» er synonyme begreper.

Denne utredning legger derfor til grunn at *vigsling* benyttes i fremtiden.

To former for vigsling?

Når det gjelder spørsmålet om Den norske kirke i dag har – og i fremtiden bør ha – *to former for vigsling* er dette et mer omfattende spørsmål.

Det er ovenfor lagt til grunn at det – i teologisk forstand – ikke er forskjell mellom vigsling i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første og andre ledd. Det er imidlertid en *praktisk* forskjell: mens en vigsling etter § 13, første ledd gjelder *permanent* bruk, gjelder en vigsling etter § 13, andre ledd den *periodiske* bruk. Det er *den samme* bruken. Men ordningene for godkjennelse er forskjellige. På basis av godkjennelsen gjelder det ulike kirkerettslige bestemmelser for bruken. Innebærer dette også *én* eller *to* vigslingsformer?

Dersom dette innebærer – eller i fremtiden skal innebære – to vigslingsformer, skal dette i så fall få betydning for terminologien? Kan da *én* vigslingsform være at et lokale *velsignes* til periodisk kirkelig bruk og *én* vigslingsform være at en kirke *vigsles* som kirke til permanent bruk? Eller er det i dag – og bør det i fremtiden være – *én* vigslingsform? Og bør denne ene vigslingsformen forbeholdes kirkebygg? Og bør konsekvensen av dette være at *kun* kirker vigsles og at vigsling er forbeholdt en biskop?

Dette er et spørsmål som kan relateres til:

- Godkjennelsesmyndighet for det «objekt» som skal vigsles
 - en kirke godkjennes av departementet (Kirkerådet)
 - et forsamlingslokale som skal benyttes som kirkelokale godkjennes av biskopen (bispedømmerådet)
 - en interimskirke som godkjennes av prosten (bispedømmerådet)

- Eiendomsrett til det «objekt» som skal vigsles
 - en kirke skal eies av soknet
 - et forsamlingslokale kan eies av andre enn soknet
- Hvem som skal lede vigslingsgudstjenesten av «objektet»
 - tjenesteordning for biskoper og liturgiernes bestemmelser er ikke samordnet,²⁸⁶ men innarbeidet praksis er i hovedsak at
 - biskopen leder vigslingen av en kirke
 - prosten eller menighetens prest leder vigslingen av et forsamlingslokale
 - skal en vigslingsform knyttes eksklusivt til biskopen og en annen vigslingsform knyttes til prost / menighetens prest?
- Vigslingsform for «objektet»
 - Er én form «vigsling» – dvs sammenlignet med romersk-katolsk terminologi – et «consecratio» som bare en biskop kan utføre?
 - Er én form «velsignelse» – dvs sammenlignet med romersk-katolsk terminologi – en «benedictio» som andre enn biskoper kan utføre?

Dette vil kunne ha konsekvenser for oppfatning av hvordan «objektet» anses sakralisert. Dette kan knyttes både liturgisk til vigslingsformen og embetsteologisk til hvem som er vigsler – altså at en biskop kan gjennom sin *consecratio* «helsakralisere», mens en prost eller prest kan gjennom sin *benedictio* «delsakralisere». Dette kan eventuelt også følges opp gjennom hvilke bestemmelser som bør legges til grunn for bruken på dette grunnlag.
- At det er menigheten som er det handlende subjekt i vigslingen gjennom å ta kirken/kirkelokalet i bruk for første gang med Guds ord og bønn – jf kap. 4.6.1.

Kan det ut fra dette utledes eller argumenteres for at ordningen i dag er – og at ordningen i fremtiden bør være – en to-delning:

- *Kirker* – i dag godkjent av departementet og i fremtiden av Kirkerådet, eiet av soknet – og *vigslet* «consecratio» av biskopen
- *Andre kirkelokaler* – i dag godkjent av biskopen og i fremtiden av bispedømmerådet, eiet av andre enn soknet – og *velsignet* «benedictio» av andre enn biskopen

Kan det ut fra dette vurderes slik at ordningene i fremtiden bør være at det *kun* er kirker vigsles og at all «vigsling», «velsignelse» eller «innvielse» av andre lokaler *utgår*?

*

Det viktigste materiale til å vurdere disse problemstillinger er de *teologiske* overveielser som er nedfelt i Gudstjenestebokens (1992) «Alminnelige bestemmelser» (B II, side 221f)²⁸⁷ og de *praktiske konsekvenser* i form av liturgiske ordninger for vigsling som Den norske kirke har fastsatt i nåværende liturgi (B II, side 229ff).

Når det gjelder *hvem som skal lede en vigslingsgudstjeneste*, er det ikke et krav i liturgiernes om at det er en biskop som skal lede en vigslingsgudstjeneste. Dette er imidlertid innarbeidet praksis. I henhold til nåværende liturgiske bestemmelser skal en vigslingsgudstjeneste ledes

²⁸⁶ Jf kap 4.6.4.

²⁸⁷ Jf kap 4.6.1.

av «Biskopen eller den biskopen bemyndiger». Dette bør også være ordningen i fremtiden. Det er imidlertid behov for å harmonisere bestemmelsene i tjenesteordning for biskoper og i liturgiene. Det er også behov for å presisere nærmere liturgiernes bestemmelser som synes å peke i noe ulik retning.²⁸⁸ Det redegjøres for dette i kap 4.6.4.

Når det gjelder *liturgi for vigsling*, har Gudstjenesteboken (1992) en ordning for *kirkevigsling* og en ordning for *vigsling av lokale til kirkelig bruk*. Det heter om ordningen for vigsling av lokale til kirkelig bruk at ”ved vigsling av lokale til kirkelig bruk brukes ordningen for Kirkevigsling i den utstrekning det passer”. Når disse vigslinger allikevel er oppført i Gudstjenesteboken (1992) som to ordninger, kan dette forholde seg til at det er ulike ordninger for godkjenning og eierskap – og at den store majoritet av vigslinger er vigsling av kirkebygg. Det kan også ses i relasjon til at vigsling etter § 13, første ledd gjelder *permanent* bruk, mens en vigsling etter § 13, andre ledd gjelder *periodisk* bruk. En *hovedgrunn* er å legge til rette for nødvendig fleksibilitet avhengig av «objektets» karakter. En annen *hovedgrunn* er det lokale preg som menigheten ønsker å gi vigslingsgudstjenesten.

Gjeldende liturgiske bestemmelser i dag innebærer prinsipielt og praktisk at *samme liturgi* kan benyttes uansett godkjenningsordning, eierskap eller gudstjenesteleder. Hovedanliggendet i liturgien er at det er *den gudstjenestefeirende menighet* som vigsler sin kirke gjennom å ta den i bruk for første gang med biskopen, prosten eller menighetens prest som gudstjenesteleder. Det skilles derfor ikke mellom «ulike vigslingsgrader» eller «ulike vigslingsordninger» avhengig av hvem som forretter vigslingsgudstjenesten, hvem som er godkjennelsesmyndighet eller hvem som er eier.

Spørsmålet som på denne bakgrunn må besvares er om nåværende ordning for «vigsling» i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd eller «innvielse» til kirkelig bruk godkjent av biskopen i medhold tjenesteordningens § 13, andre ledd – dvs *et forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* – innebærer *en annen type vigsling* enn av en kirke som er godkjent av departementet og vigslet i medhold av tjenesteordningens § 13, første ledd? Og om det derfor bør innføres ulike terminologi for de to vigslingsformer?

Med bakgrunn i bestemmelsene i liturgiene legger *denne utredning* til grunn at

- Det i liturgisk og teologisk forstand er én ordning for innvielse/vigsling som benyttes uavhengig av hvordan kirken/kirkelokalet/interimskirken er godkjent, hvem som er eier, hvem som leder vigslingsgudstjenesten og vigslingen gjelder permanent eller periodisk kirkelig bruk.
- Alle kirker og kirkelokaler som menigheten tar i bruk for sin gudstjenestefeiring – permanent eller midlertidig – skal vigsles.

Innvielse/vigsel/vigsling i dag *nødvendig* før kirkelig bruk. Slik bør det også være i fremtiden.

²⁸⁸ Hovedbestemmelsen i liturgien lyder: «Biskopen eller den biskopen bemyndiger». Dette legger klare føringer for at a) biskopen bestemmer og b) biskopen kan gi oppdraget til enten prest eller menighetens prest. Men andre bestemmelser legger andre typer føringer: *For det første* er oppgavefordelingen mellom biskop, prost og menighetens prest klar hierarkisk regulert. Gudstjenesteboken (1992), side 229 heter det: «menighetens prest utfører ledd 1, prosten utfører ledd 2-5 og innledningen til skriftlesningene, ledd 6. Biskopen utfører leddene fra og med trosbekjennelsen». *For det andre* har liturgien for «Gjenåpning av kirke» følgende bestemmelse (Gudstjenesteboken 1992, side 245, pkt 1 og 2): «1. En bruker mer eller mindre av ordningen for kirkevigsel, avhengig av a) graden og arten av endringer i kirkerommet og b) hvor lenge kirken har vært stengt eller uten gudstjeneste. 2. Dette bør en også ta hensyn til når det avgjøres hvem som skal forrette ved gudstjenesten».

Når det gjelder om den norske distinksjon mellom *kirkevigselse* og *innvielse/vigsling av lokale til kirkelig bruk* skal tolkes med bakgrunn i den katolske terminologi om forskjellen mellom *å vigsle/innvie* (*consecratio*) og *velsigne* (*benedictio*),²⁸⁹ har dette til nå vært en ukjent distinksjon i Den norske kirkes liturgiske ordninger.

Dette er imidlertid en problemstilling som vil kunne ha konsekvenser for andre vurderinger og veivalg i *denne utredning*. Det gjelder særlig bestemmelser om *bruken*. Vil det måtte være slik at «consecratio» innebærer en type regelverk og «benedictio» en annen type regelverk? Og at «consecratio» innebærer at regelverk må fastsettes sentralkirkelig og at «benedictio» innebærer at regelverk kan fastsettes lokalkirkelig?

En slik differensiering *kan* utledes av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» der reglene *gjelder* for kirker som er godkjent av departementet og vigslet av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd, men *gjelder så langt de passer* der godkjenningmyndighet og vigsling er lagt til biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd.

Denne utredning legger imidlertid til grunn at forskjellen i virkeområdet for Kirkemøtets nåværende regler følger av *godkjennelsesordningen*²⁹⁰ og ikke av *vigslingen*. Vigslingen er den samme for alle «objekter» hvor det skal feires gudstjeneste og forrettes kirkelige handlinger.

4.6.4 Hvem leder en vigslingsgudstjeneste?

I kap 4.6.1 er det lagt til grunn som et hovedsynspunkt at vigsling innebærer at det er *menigheten* som vigsler en kirke gjennom å ta den i bruk for første gang.

Bestemmelsene om *hvem* som skal lede menighetens innvielses-/vigslingsgudstjeneste finnes både i Alterboken og tjenesteordningene:

- Gudstjenesteboken (1992) B.2. side 222, pkt 6:

”En nybygd eller vesentlig ombygd/ ominnredet/restaurert kirke vigsles ved en gudstjeneste på søn- eller helligdag. Gudstjenesten forrettes av *biskopen* eller *den biskopen bemyndiger*”. Den samme bestemmelse gjelder for *grunnstensnedleggelse*, jf Gudstjenesteboken (1992), side 221 pkt 2.

Bestemmelsen innebærer at det i liturgiene i Den norske kirke i utgangspunktet *ikke* er et eksplisitt krav om eller en forutsetning at en biskop skal lede en

²⁸⁹ I den katolske kirke skjelnes mellom kirkens høytidelige «consecratio» som kun kan foretas av en biskop og «benedictio» som for kirkers vedkommende er en foreløpig innvielse som kan foretas av en vanlig geistlig. «Benedictio» anvendes også som terminologi når f.eks kirkens hellige kar, inventar, utstyr og kirkeklokkene skal innvies.

²⁹⁰ Godkjenning av kirkebygg følger av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Godkjenning av *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* følger av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Godkjenning av *interimskirke* følger av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

vigslingsgudstjeneste.²⁹¹ Dette må ses på bakgrunn av at i en evangelisk-luthersk kirke er det *menigheten* som vigslers sin kirke gjennom å ta den i bruk for første gang. Funksjonen som gudstjenesteleder er avledet av dette.

Dette hovedsynspunkt trenger imidlertid en nærmere utdyping når det gjelder hvem som skal lede vigslingsgudstjenesten. I vigslingsliturgien sier gudstjenestelederen: «Slik skal også vi i dag vigsle denne kirke/dette kirkerom». Dette inkluderende «vi» i 1. person flertall omfatter to forhold:

- Det omfatter *menighet og liturg*
- Det omfatter *alle liturger* som har en liturgisk funksjon i en vigslingsgudstjeneste.

I forholdet *mellom liturgene* avspeiler Gudstjenesteboken (1992) en hierarkisk forståelse i ansvaret for de ulike oppgaver i en vigslingsgudstjeneste:

- I veiledningen for «kirkevigsling» pkt 2, side 229 heter det: «menighetens prest utfører ledd 1. Prosten utfører leddene 2-5 og innledningen til skriftlesningene, ledd 6. Biskopen utfører leddene fra og med trosbekjennelsen».
- I veiledning for «gjenåpning av kirke» pkt 1 og 2, side 245 heter det:
«1. En bruker mer eller mindre ordningen for Kirkevigsling, avhengig av a) Graden og arten av endringer i kirkerommet og b) Hvor lenge kirken har vært stengt uten gudstjeneste.
2. Dette bør en også ta hensyn til når det avgjøres hvem som skal forrette ved gudstjenesten».

Det må ut fra dette legges til grunn normalordningen *i liturgi*ene – både ved vigsling av ny og restaurert kirke – er at biskopen skal lede en vigslingsgudstjeneste. Graden av delegasjon synes i stor grad å være en *skjønnsmessig* vurdering – og hvor det er biskopen som utøver skjønnnet. Prinsipielt kan altså både biskop, prost og menighetens prest lede en vigslingsgudstjeneste, men i praksis bør biskopen gjøre dette.

- Tjenesteordning for biskoper fastsatt ved kgl.res. 6. juni 1997:
 - § 13, første ledd: ”Biskopen foretar vigsling av kirker som er godkjent av departementet”.
 - § 13, andre ledd: ”Biskopen kan gi tillatelse til at forsamlingslokaler som skal tjene som kirkelokaler for et distrikt, og lokaler i institusjoner vigsles til kirkelig bruk”. Bestemmelsen uttrykker eksplisitt hvem som skal gi tillatelse, men ikke direkte hvem som skal lede vigslingen.
 - § 14, andre ledd: «Domprosten er biskopens faste vikar og kan dessuten i særskilte tilfeller bemyndiges til å utføre bispjetjeneste etter §§ 7, 8, 9 og 13». Bestemmelsen i § 13 gir hjemmel for at domprosten kan bemyndiges til å vigsle.

²⁹¹ Det var derfor helt i samsvar med gjeldende ordninger at menighetens prest – og ikke biskopen – foretok vigslingen av Bogafjell kirke 4. mars 2012. Det noe spesielle for anledningen var at biskopen var til stede i kirken, men ikke ledet gudstjenesten.

§ 13 antas – i spørsmålet om vigsling – å legge grenser for den generelle delegasjonsadgang biskopen har i medhold av tjenesteordningens § 2 som leder av prestedtjenesten.

- § 4: ”Biskopen utøver den myndighet som i liturgiernes bestemmelser er tillagt biskopen”.

Dette innebærer at bestemmelsen i Gudstjenesteboken (1992) B.2. side 222 pkt 6 – «vigsling kan foretas av biskopen eller den biskopen bemyndiger» – åpner for en større delegasjonsadgang enn det som følger av tjenesteordningens §§ 13 og 14. Dessuten viser gjennomgangen at bestemmelsen i tjenesteordningens § 4 – at biskopen utøver den myndighet som i liturgiernes bestemmelser er tillagt biskopen – ikke er innholdsmessig samordnet med bestemmelsen i tjenesteordningens §§ 13 og 14.

- Tjenesteordning for proster fastsatt ved kgl.res 16. april 2004:
 - § 7 bokstav i): «*Prosten* medvirker ved kirkevigsler». Heller ikke denne bestemmelse er samordnet med bestemmelsene i liturgien: I henhold til liturgien kan biskopen bemyndige prosten til å lede en vigslingsgudstjeneste, men i tjenesteordningen er prosten funksjon entydig «å medvirke».
 - § 7 bokstav j): ”*Prosten* samtykker i at forsamlingslokale nyttes og innvies som interimskirker”. Bestemmelsen uttrykker eksplisitt hvem som skal gi *samtykke* (dvs godkjenne lokalet og at vigsling kan skje), men ikke direkte hvem som skal lede vigslingsgudstjenesten.
 - Det er naturlig å tenke seg at vigslingen i slike tilfelle skal foretas av prosten. Det har vært vanlig å legge til grunn at også *menighetens prest* kan foreta en slik vigsling ²⁹². Også Gudstjenesteboken (1992) støtter opp under denne tradisjon gjennom at vigslingen kan foretas av ”... den biskopen bemyndiger”. Det kan synes som om bestemmelsen i tjenesteordning for proster § 7 bokstav j) virker begrensende på den tidligere ordning.

Denne gjennomgang viser at det er behov for en harmonisering av bestemmelsene i liturgiernes og tjenesteordningene når det gjelder ansvar for å lede en vigslingsgudstjeneste. *Denne utredning* fremmer ikke forslag til endringer i tjenesteordningene, men overlater en eventuell harmonisering av bestemmelsene til oppfølgingen av denne utredning. Se også kap 4.6.6 om «gudtjenesteleder – et spørsmål om liturgi eller kirkeordning?»

4.6.5 Hva er vigslet?

Forutsetningen for at en bygning skal kunne godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd – og vigsles av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd – er at *hele bygningen* er underlagt soknets forvaltning.

Formuleringen i virkeområdet for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) presiserer at reglene gjelder *det vigslede kirkerom*. Dette har i ettertid ledet til den forståelse at det kun er kirkerommet – og ikke hele bygningen/anlegget – som er vigslet. Dette er en misforståelse. Alt som er underlagt soknets forvaltning er vigslet. Det gjelder imidlertid forskjellige regler for bruken av de ulike deler av bygningen/anlegget, jf om dette i kap 7.2.2 og 7.5.

²⁹² Kristian Hansson: Norsk kirkerett. Oslo 1957. Side 191.

En forståelse av at vigslingen bare gjelder kirkerommet som en del av en større bygning, har heller ikke dekning i vigslingsliturgien, hvor det uttrykkes:

I innledningsordene:

«...slik skal også vi i dag vigsle denne kirke / dette kirkerom», s.229. (Alternativet med kirkerom henspiller på en situasjon der det bare er ett rom å vigsle – f.eks et forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale).

I forbønnen:

«... Vi ber deg, la din frelsende gjerning lykkes også i vår menighet og i dette ditt hus/dette kirkerom...», s.239. (Alternativet med kirkerom henspiller på en situasjon der det bare er ett rom å vigsle – f.eks et forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale).

I den avsluttende konkluderende erklæring:

«... Dette kirkehus med alt som hører det til, er nå tatt i bruk. Ved Guds ord og bønn er det vigslert og helliget ...», s.241. Den samme bestemmelse gjelder for *grunnstensnedleggelse*. Jf Gudstjenesteboken (1992), side 221 pkt 2.

Formuleringene «kirkehus» og «med alt som hører til», kan neppe forstås avgrensede når det gjelder hvilke rom vigslingen omfatter.

Denne utredning legger derfor til grunn at det er hele kirkebygningen / kirkeanlegget som er vigslert.

Det gjelder imidlertid i dag ulike bestemmelser om *bruken* av det vigslede kirkebygg/ kirkeanlegg: Det er sentralt fastsatte regler for bruken av *kirkerommet* (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker») og lokalt fastsatte regler for bruken av *de øvrige rom* i det vigslede kirkebygg/kirkeanlegg. Til dette, se kap 7.2.2 og 7.5. De ulike bestemmelser om bruken følger av godkjennelsen og ikke av vigslingen.

Når det gjelder et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* og som vigsles til periodisk kirkelig bruk i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd – og som et sambruksrom eller et sambruksrom – vil vigslingen gjelde de lokaler som er til soknets disposisjon. Det vil normalt gjelde kirkerommet eller eventuelt andre rom hvor soknet er leietaker.

4.6.6 Nye bestemmelser

Utfordringene når det gjelder nye bestemmelser på dette område er å sammenholde og samarbeide bestemmelser som er gitt til ulike tid og på ulike områder.

Hva innebærer vigsling?

En vigsling har disse hovedelementer:

- Vigsling er å ta i bruk et bygg / rom for første gang ved en offentlig gudstjeneste og hellige det ved Guds ord og bønn.

- Vigsling innebærer at det er menigheten som tar bygget / rommet i bruk.
- Vigsling skjer etter godkjenning av et bygg eller et lokale.
- Vigsling er en forutsetning for å ta et bygg / kirkelokale / interimskirke i kirkelig bruk.
- Vigsling innebærer at de kirkerettslige bestemmelser for vedkommende bygg / rom trer i kraft.
- Vigslingen er i teologisk forstand den samme uansett med hvilken hjemmel vedkommende bygg / rom er godkjent. Noen bygg vigsles til *permanent* kirkelig bruk mens andre til *periodisk* kirkelig bruk. Det er den samme bruk.
- Samme vigsling har ulike ordningsmessige konsekvenser siden de ordningsmessige konsekvenser følger av godkjenningen.

På grunnlag av én liturgisk hovedordning for vigsling, kan den enkelte vigslingsgudstjeneste – på dette grunnlag – utformes slik det passer for den enkelte anledning. Det er samme vigsling som skjer uansett hvordan hovedordningen for vigsling er lokalt tilpasset.

Gudstjenesteleder – et spørsmål om liturgi eller kirkeordning?

Når det gjelder spørsmålet om hvem som skal lede en vigslingsgudstjeneste, kan det registreres en endring / utvikling fra bestemmelsene i Gudstjenesteboken (1992) og til tjenesteordningene av 1997 og 2004. Mens Gudstjenesteboken (1992) stiller spørsmålet mer åpent: «biskopen eller den biskopen bemyndiger», synes tjenesteordningene klarere å peke i retning av at det er biskopen som skal lede vigslingsgudstjenesten for kirkebygg: «biskopen foretar vigsling av kirke som er godkjent ...» (tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd).

Årsakene til de ulike formuleringene i 1980-årene og 10 år senere er sammensatt. Arbeidet med liturgiene preget hele 1980-årene og ble sluttført gjennom Kirkemøtets vedtak i 1991 og Gudstjenesteboken som forelå ferdig året etter. Dette arbeidet skjedde parallelt med arbeidet med kirkeordningen der målet var å etablere en demokratisk kirkeorganisasjon og gi de valgte organer den nødvendige myndighet. Dette nådde sin foreløpige slutførelse gjennom kirkeloven av 1996. I kjølvannet av dette arbeidet kom det derfor – med nødvendighet og styrke – et krav på slutten av 1990-tallet om at nå var det «embetets tur». Det sterkere fokus på det kirkelige embete innebar både at biskopene fikk styringsoppgaver og at de ordningsmessige sider ved embetets plass i kirkeorganisasjonen ble formulert i tjenesteordningene. Samtidig medførte kontakt med den anglikanske kirke at en annen teologisk embetstradisjon ble verbalisert i Den norske kirke.

Grunnen til at Gudstjenesteboken (1992) og tjenesteordningene dermed kan ha endt opp med et noe ulikt budskap er at mens liturgiene har fokus på *teologi* og *språk*, har tjenesteordningene fokus på *kirkeordning* og *styringslinjer*.

Det kan ikke være tvil om at også Gudstjenesteboken (1992) regner med at det er biskopen som normalt skal lede en vigslingsgudstjeneste og at dette i praksis også skjer i de aller fleste tilfelle. Men formuleringen avspeiler en teologisk bevisstgjøring når det gjelder hva som skjer når en kirke vigsles: det er menigheten som vigsles – med biskopen eller den han/hun bemyndiger som gudstjenesteleder. Denne teologiske bevisstgjøring i liturgiene forsvinner noe i og bak tjenesteordningens styrings- og arbeidsgiverlinjer.

At det er biskopen som leder vigslingsgudstjenesten trenger i utgangspunktet *ikke* å stå i noen motsetning til formuleringene i Gudstjenesteboken (1992) om «slik skal også vi i dag

vigsle...». Biskopen – eller prosten og menighetspresten – leder dette vi. Det vil allikevel være manges oppfatning og opplevelse at det er biskopen som vigsler.

Uansett folkelige oppfatning og terminologi, er det viktig i en evangelisk-luthersk kirke å fastholde den teologiske bevisstgjøring som ligger bak formuleringen i Gudstjenesteboken (1992). Det er vi – den gudstjenestefeirende menighet – som vigsler ved å ta bygget/rommet i bruk for første gang, slik liturgien selv uttrykker det.

Liturgiene synes å ta utgangspunkt i en ekklesiologisk forståelse der menigheten – vi – skal vigsle sin kirke og biskopen kommer for å lede menighetens gudstjeneste. Menigheten er det handlende subjekt og har biskopen som sin hjelper i egenskap av gudstjenesteleder. Tjenesteordningene tar utgangspunkt i en «hierarkisk» forståelse: det er biskopen som har ansvaret for å vigsle og kan delegere oppgaven til andre. Biskopen er det handlende subjekt og menigheten er objektet.

Her møtes de to hovedlinjer og embedsteologiske oppfatninger som har preget vår kirke frem til i dag. Den ene ser embetet som utgått fra menigheten og er «i menigheten». Det andre ser embetet som sendt til menigheten og er «overfor menigheten».

Her møtes også de to styringsstrukturer som begge har preget og fortsatt preger vår kirke. Kirkestyret som bygges nedenfra med basis i valgte organer utgått fra menigheten og med autoritet fra menigheten – og kirkestyret som bygges ovenfra med utgangspunkt i at kirkestyret fra eneveldets innførelse i 1660 var et særskilt kongelig prerogativ der Kongen ledet og styrte gjennom prestene som embetsmenn.

Når Gudstjenesteboken (1992) og tjenesteordningene fra 1997/2004 skal harmoniseres, peker det mest i retning av nødvendigheten av at en evangelisk-luthersk kirke er seg bevisst sin egen teologiske tradisjonen når det gjelder vigsling av kirke.

*Denne utredning foreslår derfor at bestemmelsen i Gudstjenesteboken (1992) fortsatt legges til grunn: «... biskopen eller den biskopen bemyndiger». Det bør dessuten velges en formulering som gjør det tydelig at det er *menigheten* som vigsler gjennom å ta i bruk for første gang: «Vigslingen *ledes av* biskopen eller den biskopen bemyndiger».*

Saken må også ses i sammenheng med den tredeling av myndighet mellom embete og råd eller mellom det synodale, episkopale og kongregasjonale som særpreger vår kirkeordning.²⁹³ Disse har både en selvstendig myndighetsutøvelse hver for seg og skal samvirke. Til embetets og det episkopales selvstendige myndighetsutøvelse hører utvilsomt myndigheten til å fatte vedtak om vigsling og lede en vigslingsgudstjeneste. Spørsmålet om hvem som skal avgjøre hvem som skal lede en vigslingsgudstjeneste, hører derfor hjemme i liturgiske bestemmelser. Samtidig ligger det til Kirkemøtet som synodalt organ både å fastsette liturgiene og gi embetet denne myndighet.

En egen innvielsesformel?

Spørsmålet om vigslingsliturgien bør inneholde en egen innvielsesformel synes å ha funnet en god løsning i Den norske kirke. Den norske kirke har ikke bare en liturgi uten egen innvielsesformel, men har også beveget seg bort fra å gi liturgiens avslutning en individuell erklæringsform og i stedet å gi liturgiens avslutning en kollektiv konkluderende form.

²⁹³ Se kap 4.1.2.

Det er *hele gudstjenesten* som har bidratt til at kirken er vigsløst, ikke en enkelthandling i liturgien eller en persons enkelthandling i gudstjenesten. Dette bekrefter både at *menigheten* har vigsløst sin kirke ved å ha tatt den i bruk for første gang og at *biskopen* har ledet menigheten i denne vigsløstingen av menighetens kirke. Det anbefales at nåværende ordning videreføres der vigsløstingsliturgien ikke inneholder en egen innvielsesformel – slik ordningen også er i Sverige, Danmark og de tyske evangelisk-lutherske kirker.

4.7 Overtallig kirkebygg / kirkelokale / interimskirke

4.7.1 Nåværende ordninger i Norge, Sverige og England

Lov av 7. juni 1996 om Den norske kirke har i dag følgende bestemmelser:

- § 18, andre ledd: «Kirker kan ikke avhendes [dvs. selges] ... Departementet kan likevel samtykke i salg når særlige grunner tilsier det.»²⁹⁴
- § 21, fjerde ledd: «... nedleggelse av kirke skal godkjennes av departementet»

Det er ingen tilsvarende bestemmelser for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* eller for *interimskirker*. Disse har i hovedsak en annen eier enn soknet og mister sin kirkelige karakter når de går ut av bruk.

Det er i dag meget få kirker som går ut av bruk, selges, nedlegges eller nedtages (rives) i vårt land. Dette skyldes særlig tre forhold:

- *Bosettingsmønsteret* der distriktpolitikken bidrar til å opprettholde en spredt bosetting.
- *Finansieringsordningen* som sikrer at drift og vedlikehold av kirkebyggene er et offentlig ansvar.
- *Soknestrukturen* som innebærer at en menighet omfatter et nærmere definert geografisk område rundt en soknekirke.

Når et kirkebygg opphører å være kirke, skyldes dette enten at:

- kirken brenner²⁹⁵
- kirken rives²⁹⁶

²⁹⁴ Departementet uttaler i brev av 28. januar 2013 til Kirkerådet at slike *særlige grunner* kan være at en sokneregulering gjør en kirke overflødig eller at vedlikeholdet av kirken i tillegg er en tyngende utgiftspost på kirkebudsjetten. Departementet viser her til NOU 1989:7 (side 110) om Den lokale kirkes ordning. «Adgangen til avhendelse må, etter departementets oppfatning, bero på en samlet vurdering, og blant annet antallet kirker i det nye soknet må være et viktig moment i vurderingen».

²⁹⁵ 44 kirker er brent i løpet av de siste 20 år. Dersom ny kirke ikke bygges på samme sted, blir gjerne den gamle kirketomten tatt vare på og holdt i ære i folks bevissthet i lang tid. Dette følger også av at det i de fleste tilfeller ligger en kirkegård rundt branntomten.

²⁹⁶ Det antas at det var ca 1000 stavkirker i tiden rundt Svartedauen (1349). I 1650 var ca 270 fremdeles stående. Dette antallet ble halvert i løpet av de neste 100 år. I 1850 var det ca 60 stavkirker. I dag er 28 stavkirker bevart. I perioden mellom 1650 og 1850 ble det revet 862 kirker og bygget 879 nye kirker.

- kirken flyttes til et annet sted²⁹⁷
- kirken blir solgt til et annet kirkesamfunn²⁹⁸
- kirken blir solgt til private²⁹⁹
- kirken blir solgt eller overdratt til kommunen³⁰⁰
- kirken bygges om til et annet formål³⁰¹
- kirken overføres til en organisasjon³⁰²
- kirken opphører som soknekirke, gis en spesialfunksjon i soknet³⁰³

Bestemmelser om nedleggelse fremgår av kirkeloven § 21, fjerde ledd hvor det fastsettes at vedtak om nedleggelse fattes av *departementet*.

Da ny kirkelov i 1851 fastsatte at kirkene skulle romme 3/10 av befolkningen på stedet, startet den mest omfattende kirkesanering til nå. Nesten 400 kirker ble revet i løpet av de neste 50 år. På 1900-tallet var omfanget vesentlig mindre (ca 125). I Oslo ble Johannes kirke revet i 1928 av bygningstekniske årsaker etter jordskjelv. Piperviken kirke revet i 1959 og Vaterland kirke revet i 1959 på grunn av byregulering. Antallet avtar stadig og i dag skjer det praktisk talt aldri at kirker rives.

I Sverige går utviklingen motsatt: stadig flere kirker rives eller selges til privat. Etter 2000 hadde dette pr. 1. januar 2013 skjedd med 58 kirker hvorav 22 var omfattet av svensk kulturminnelovgivning (bygget før 1940) – altså i gjennomsnitt 4,5 kirke pr. år.

²⁹⁷ Nåværende Elverhøy kirke (1863) står på sin tredje tomt: den var først soknekirke for Tromsø og ble flyttet for å gi plass til ny domkirke i 1861.

²⁹⁸ Det er foreløpig ingen eksempler på dette når det gjelder kirker godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Spørsmålet ble reist på kommunalt hold i Trondheim i 1996 når det gjaldt overføring av Vår Frue kirke til den katolske kirke, men katolikkene takket nei før det ble aktuelt å vurdere dette for Den norske kirke. Dette *kunne* vært en av mulighetene for Bredtvet kirke som er utleid til Den katolske kirke fra 2013. Av kirkebygg som er godkjent av biskopen, ble Abildsø kapell solgt til Oslo misjonskirke i 2004.

Utenfor Den norske kirke finnes flere eksempler – som kan «smitte over» på Den norske kirke: Tønsberg metodistkirke er overtatt av Pinsemenigheten og heter nå Tønsberg Pinsekirke Betania.

²⁹⁹ Det er foreløpig heller ikke noen eksempler på dette innenfor Den norske kirke. I pressen diskuteres det i 2013 om dette er et aktuelt alternativ for Markus kirke i Oslo. Denne er imidlertid listeført og et helhetlig arkitektonisk kunstverk av høy klasse.

Utenfor Den norske kirke overveies dette i økende grad av metodistkirken. Således ble metodistkirken i Sigerfjord på Sortland ble solgt til private i 2011 for kr. 360.000.

³⁰⁰ Det er foreløpig heller ikke noen eksempler på dette innenfor Den norske kirke når det gjelder kirker godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

Av kirkebygg som er godkjent av biskopen, ble Trengereid bedehuskapell ble i 2012 etter 50 års bruk solgt til Bergen kommune og fra høsten 2012 ble kapellet en del av et kommunalt oppvekststun med skole og barnehage. Trengereid bedehuskapell var eid av Indremisjonen og vigslet til kirkelig bruk.

Olavsgården kurs og konferansested i Trondheim ble i 2002 solgt av Det norske Misjonsselskap til Trondheim kommune og tatt i bruk som bo- og aktivitetssenter. Olavsgårdens kapell var vigslet til kirkelig bruk, men ble ikke videreført som kapell etter salget.

³⁰¹ Det finnes ikke eksempler på dette i Den norske kirke når det gjelder kirker godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

Et eksempel hvor dette er skjedd i *forbindelse med salg* – når det gjelder kirkelokale godkjent av biskopen – er Trengereid bedehuskapell som i 2012 ble solgt til Bergen kommune og ombygget til et kommunalt oppvekststun med skole og barnehage. Slik ombygging – både i regi av kirken selv og i forbindelse med salg – er vanlig å se f.eks i England og Skottland.

³⁰² Tøyenkirken i Oslo gikk i 1984 over til å bli Bymisjonssenter for Kirkens Bymisjon som også kjøpte kirken, Jakob kirke i Oslo gikk i 1984 over fra soknekirke til Kulturkirken Jakob drevet av Kirkelig kulturverksted og forble soknets eiendom.

³⁰³ I forbindelse mellom sammenslåing av fire sokn i Bergen sentrum i 2001, ble Korskirken en «omsorgskirke», Nykirke en «barnekatedral» og St. Jacob «studentkirke». Vår Frue kirke i Trondheim gikk i 2005 over fra soknekirke til «Døgnåpen kirke» drevet av menighetsrådet og Kirkens Bymisjon. Det er uklart om og i tilfelle hvilke spesialfunksjoner enkelte kirker i Oslo vil få etter soknefusjonene i 2013. Det er imidlertid klart at Oslo domkirke blir en «sentrumskatedral», jf kap 7.9.

Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaard fastsatte i § 21 at «*Kirke maa ikke nedtages ... uden Tilladelse av Kongen ...*». Før dette var *nedtagelse* [dvs riving] et lokalt ansvar for kirketilsynet. Et rundskriv av 16. oktober 1884 fra Kirke departementet presiserer at det ikke er krav om samtykke før *nedtagelse*.

Kirkeloven av 1851 som fastsatte at en soknekirke skal ha plass til 3/10 av befolkningen i soknet, førte både til omfattende bygging av nye kirker og til at de gamle kirker – men ikke alle – ble enten «nedlagt» eller «nedtaget» (ca 400 i perioden 1850-1900). *Nedtagelse* innebærer tillatelse til å rive. «Nedleggelse» innebærer at kirken ikke lenger brukes, men at den blir stående som kirkebygg. Bygging av ny soknekirke førte nemlig ikke alltid til at den gamle ble revet. I Kongens samtykke til å bygge ny kirke ble det som hovedregel satt som vilkår at den gamle kirken skulle holdes vedlike og fortsatt i kirkerettslig forstand regnes som kirke. De gamle kirker kunne imidlertid formelt – gjennom beslutning av kirketilsynet – bli fratatt «sin kirkelige kvalitet» og med dette sekulariseres.³⁰⁴ Dette bidro ikke til endring av eiendomsforholdene. På denne måten kunne gamle kirker selges og inntektene tilfalle kirkefondet.

Begrepsbruken er her viktig: mens kirkeloven av 1897 bruker «nedtagelse», bruker kirkeloven av 1996 «nedleggelse». Begrepsbruken dekker forskjellige realiteter som må ivaretas i et fremtidig regelverk.

Vedtak om nedleggelse er foranlediget av lokalt initiativ og forutsetter i praksis lokalt samtykke fra alle berørte instanser (menighetsmøte, menighetsråd, kirkelig fellesråd og kommunen) og at uttalelse i saken skal foreligge fra biskop og bispedømmeråd. Eneste krav som stilles i kirkeloven, er at saken skal være behandlet i menighetsmøte – jf kirkeloven § 11, andre ledd bokstav a). Kulturminnelovgivningen inneholder også vilkår – jf nedenfor kap. 4.7.3.

Situasjonen i andre kirker er følgende:³⁰⁵

I *Svenska Kyrkan* er det – som i vårt land – menigheten (församlingen) som eier kirkene. Församlingene danner et fellesskap i en «kyrklig samfällighet» som ivaretar ansvaret for kirkebygget. Dette har en parallell i vårt «kirkelig fellesråd». Den kyrkliga samfälligheten avgjør også spørsmålet om nedleggelse. Det er altså intet kirkelig regional- eller sentralorgan som avgjør dette spørsmålet – som i Norge.

Selv om Svenska Kyrkan i 2000 ble skilt fra staten, gjelder imidlertid fremdeles den borgerlige lovgivning for kirkebygget: kulturminneslagen fra 1989.

Samhandlingen mellom kirke og kulturminnemyndigheter i Sverige gjelder derfor fortsatt i den *løpende forvaltning* av kirkebyggene. I spørsmål som gjelder bygningsmessige forandringer på kirkebygg, er imidlertid forskjellene mellom Sverige og Norge store:

- Det gjelder kompetanse på kirkespørsmål i kulturminnevernet
- Det gjelder kompetanse på kulturminnevern i kirken (hvert stift har en eller flere «stiftsantikvarie»)
- Det gjelder samhandlingen mellom kirke og kulturminnevern i behandlingen av de enkelte saker

En målestokk på dette er at f.eks i 2005 resulterte ca 1700 saker om bygningsmessige endringer i kirker i at ca 1 % av sakene ble avslått. Man hadde ganske enkelt gjennom prosessen frem til den skriftlige saksbehandling, nådd frem til gode løsninger i de aller fleste

³⁰⁴ Knut Robberstad: Lærebok i kirkerett. Oslo 1945. Side 131.

³⁰⁵ Jf Peter Bexell: Alldeles för många kyrkor. Ett europeisk perspektiv. I *Kyrkorummet – kulturarv och gudstjänst*. Utg. av Peter Bexell och Gunnar Weman. 2008. Side 155-168.

tilfelle. Dette er annerledes enn de skriftlige prosesser – og kanskje de mer antikverte byråkratiske prosessene og det høyere konfliktnivå – som er mer vanlig i Norge, selv om det her selvsagt finnes unntak. Uten å kjenne innholdet i revisjonen av rundskriv T-3 2000, vil *denne utredning* uttrykke håp om at rundskrivet bidrar til forbedring av *prosessene*, jf kap 4.1.8. kap 4.1.12 og kap 4.7.3.

Etter av Svenska Kyrkan ble skilt fra staten i 2000 mottar den årlig en «kyrkoantikvarisk ersättning» fra staten. Dette skal sette Svenska Kyrkan i stand til å ivareta kirkebyggene som kulturminner (SEK 460 mill i 2009). I begrunnelsen for denne inngår også at tilskuddet er en kompensasjon for den begrensning av råderetten overfor egen eiendom som kulturminnelovgivningen medfører for Svenska Kyrkan.

Dersom et kirkebygg som omfattes av kulturminnelovgivningen, ønskes nedlagt, vil også dette være avhengig av en samhandling mellom kirkelige og antikvariske myndigheter (länsstyrelsen). Etter 2000 var det pr. 1. januar 2013 nedlagt 58 av 3368 kirker i Sverige ³⁰⁶ – hvorav 22 er «kulturminnesmärkta», ³⁰⁷ dvs omfattet av svensk kulturminnelovgivning. Antall fredede kirker er for øvrig 87 % av det totale antall kirker (dvs i følge kulturminnesslagen: alle som er bygget før 1940).

*

I Danmark vedtok Københavns stiftsråd 5. februar 2013 å anbefale overfor Kirkedepartementet at 14 kirker i København ble nedlagt. Det opprinnelige forslag var 17 kirker. Det er tradisjon i Danmark at en kirke ikke stenges uten samtykke fra soknet. En arbeidsgruppe i Kirkeministeriet konkluderte i en rapport 2. april 2013 med at et menighetsråd fortsatt har ansvar for en kirkebygning som går ut av bruk. Dersom en førreformatorisk kirke stenger, blir den automatisk fredet. Debatten er i gang i Danmark hva en stengt kirke kan og bør brukes til. Alternativene synes å være å leie ut til innvandrermenigheter, tilby kirkene til andre kirkelige formål f.eks KFUM eller selge dem til sosiale eller kulturelle formål. Også salg til kommersielle foretak vurderes.

*

I England fattes vedtak på bispedømmenivå etter at den lokale menighet har anmodet om nedleggelse. Dersom en menighet ikke lenger ser seg i stand til å ta ansvar for sitt kirkebygg, foreskriver de pastorale retningslinjer i kirkeloven hvordan man skal gå frem. «Policy on new uses for closed church buildings» - og det tilsvarende tyske: «Umnutzung von Kirchen» og «Kirchen umbauen, neu nutzen, unwidmen» - forutsetter at den beste løsning for overflødige kirker («redundant churches») er en eller annen videreføring av *kirkelig* bruk. Man kan enten *a*) videreføre en egen bruk i en mindre del av kirkebygget og innrede de øvrige deler til utleie for annen bruk (f.eks kafé, helsestudio, butikk e.l), eller *b*) finne alternativ kirkelig bruk gjennom å overlate/selge kirken til et annet kirkesamfunn, eller *c*) overlate kirken til kommunen eller til annen offentlig bruker (til alternative offentlige formål som kulturhus, bibliotek, sosialkontor e.l), eller *d*) søke å få kirken overført til en stiftelse – The Churches Conservation Trust (www.visitchurches.org.uk) – som tar ansvar for bevaringsverdige kirker (som finansieres 70 % av staten og 30 % av Church of England). ³⁰⁸ I slike tilfelle kan menigheten søke om fortsatt bruksrett. Dette er mest vanlig på landet der kirkebygg og kirkegård utgjør en enhet. Finnes ingen av disse muligheter, kan *e*) kirken selges til private.

³⁰⁶ Eksempel: Fra 1. februar 2013 er Norrmannebo kyrka i Kungsälvs kommun i Göteborg stift fra 1919 solgt til private og skal omgjøres til bolig. Prekestol, altertavle og kirkebenker er gitt til en menighet i Estland.

³⁰⁷ Dette tilsvarer «fredning» i Norge.

³⁰⁸ Av kirkene i Church of England er 75 % av totalt 16.200 kirker fredet i tre fredningsklasser: Grade 1, Grade 2 * og Grade 2. The Church Conservation Trust hadde pr 1. januar 2013 overtatt 342 kirker. Bevilgningene til fondet har stått stille i flere år. Dette innebærer at det er en vanskelig avgjørelse om flere kirker skal tas inn.

På 2000-tallet ble ca 10% av overflødige kirker overført til andre kristne kirker, ca 30 % bygd om til ulike kulturelle og sosiale formål, ca 30 % gjort om til boliger, og ca 10 % overført til en kirkelig stiftelse for fortsatt å kunne bli tatt vare på som kirkebygg. Ca 20 % ble solgt og tilførte bispedømmene ca NOK 30 mill årlig (2008).

Eksemplifisering av konsekvenser, se følgende nettsteder: www.cafeatallsaints.co.uk , www.st-helens.org.uk , www.allsaintsonline.co.uk , www.thecrossingsatstpauls.co.uk ,

Den anglikanske kirke har en egen rådgivning: www.churchcare.co.uk

Ombygging av kirker betraktes ikke bare som nødløsninger for bevaring av bygg, men også som en del av et kirkelig fornyelsesarbeid, se: www.freshexpressions.org.uk

I England er det helt grunnleggende for å opprettholde et kirkebygg er at det finnes en «supporting congregation» som på frivillig basis tar vare på kirkebygget. Kirkebygg er ikke et offentlig økonomisk ansvar som i vårt land. Når vedtak om nedleggelse er fattet lokalt, går eiendomsretten over til bispedømmet og den videre saksbehandling ivaretas av eiendomsavdelingen i bispedømmet (Diocesan Board of Finance). Et bredt sammensatt råd møtes der en gang i måneden – bredden i sammensetningen er avhengig av kompleksiteten i den enkelte sak. English Heritage skal være representert og har myndighet til å blokkere vedtak. Men English Heritage er samtidig løsningsorientert og opptatt av å skape nytt liv i gamle bygninger. I England er man generelt mest opptatt av å sikre en god fremtidig forvaltning av et verneverdig bygg.

Den største forskjellen sammenliknet med den norske og svenske ordning, er at i England og Tyskland er det kirkelige myndigheter – og ikke statlige myndigheter – som har ansvar for kirkebyggene som kulturminner. Dermed kan de kirkelige og antikvariske problemstillinger behandles og vedtas innenfor kirkeorganisasjonen selv. Dette stiller stor krav til samordning av kirkelige og antikvariske hensyn – og til et gjensidig tillitsforhold.

Det er grunn til å merke seg at den engelske ordning også har en løsning for en verneverdig kirke som er gått ut av bruk. Det blir ikke stående til forfall. Kirken kan overtas en kirkelig stiftelse – The Church Conservation Trust – og bli bevart. Men The Church Conservation Trust sliter også med økonomiske utfordringer. Ordningen med at en stiftelse kan overta ansvaret for overtallige kirker, er likevel en aktuell problemstilling i et fremtidig regelverk om overtallige kirker i Den norske kirke, jf kap 4.7.4.

4.7.2 Bruksendring, gå ut av bruk, salg, nedleggelse og nedtagelse - behov for klargjøring når det gjelder nåværende bestemmelser og fremtidige ordninger

De fem alternativ: Bruksendring, gå ut av bruk, salg, nedleggelse og nedtagelse behandles i dag på grunnlag av forskjellige kirkerettslige bestemmelser og har forskjellige konsekvenser for kirkebygningen. De fem alternativ kan også ses som ulike veivalg som må vurderes før det tas stilling til hvordan spørsmålet om en overtallig kirke skal behandles.

Saken i 2012/2013 om Bredtvet kirkes fremtid kan tjene som illustrasjon på disse alternativ. Det eneste av disse alternativ som ikke synes å være aktuelle i denne saken er «nedtagelse» (dvs riving). Kirken er *ikke* listeført av Riksantikvaren som verneverdig.

Kirken ble vurdert som overtallig av Oslo bispedømmeråd og Kirkelig fellesråd i Oslo. Det ble parallelt arbeidet med en sokneregulering og en avtale med Den katolske kirke om langtidsleie av Bredtvet kirke.

- Oslo bispedømmeråd vedtok 17. september 2012 en sammenslåing av Grorud, Romsås, Rødvet og Bredtvet sokn som har virkning fra 1. januar 2013. Dette innebar

at Bredtvet kirke fra dette tidspunkt ikke lenger vil være soknekirke, men vil være én av fire kirker i samme sokn.

Soknet er dermed nedlagt og det innebærer at Bredtvet ikke lenger har et eget menighetsråd. Menighetsrådet i det nye storsokn får ansvar for fire kirker – hvorav den ene er Bredtvet kirke. Om menighetsrådet for det nye storsokn vil bruke Bredtvet kirke, er opp til dette menighetsrådet å avgjøre. Dersom (når) biskopen ikke lenger har forordnet gudstjenester i kirken, har prestene ikke bruksrett på dette grunnlag. Om prestene kan bruke Bredtvet kirke til andre gudstjenester og til kirkelige handlinger etter at den er permanent utleid til Den katolske kirke, vil enten være opp til kirkeeier (Oslo kirkelige fellesråd) å regulere i leiekontrakten eller opp til leietaker å vurdere som fremleie. Prestene står tradisjonelt nokså fritt til å bruke egnede lokaler og steder for sin tjeneste med Ord og sakrament.

- Kirkelig fellesråd i Oslo inngikk 8. april 2013 avtale med Den katolske kirke om langtidsleie (10 år) av Bredtvet kirke – altså gjennom bruksendring av kirken. Menighetsrådet ønsket ikke slik utleie og pekte på at det er menighetsrådet som etter Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» har ansvar for kirkens bruk. Menighetsrådet hevdet dessuten at slik avtale om utleie er i strid med kirkeloven § 18, andre ledd der det understrekes at «kirker kan ikke ... påheftes bruksretter». Kirkelig fellesråd på sin side viste til at det er fellesrådet som etter kirkelovens § 18, første ledd har ansvaret for forvaltningen av kirkebygningen og dermed disponerer over kirken når menighetsrådet ikke bruker den.

Kirkedepartementet har i brev av 28. januar 2013 avgitt en uttalelse som i all hovedsak gir støtte til kirkelig fellesråds vurderinger. Departementet uttaler imidlertid at kirkelig fellesråd forvalter kirkebygget «så langt det er forenlig med regler for bruk av kirken og biskopens tilsynsmyndighet». Kirkelig fellesråds utleie må derfor skje innenfor disse rammer.

- Spørsmålet om en langtidsutleie til Den katolske kirke er forenlig med Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», aktualiserer i hovedsak reglens § 1 om «Hovedbestemmelser for bruk av kirken».³⁰⁹ Sammenliknet med tidligere kirkerettslige bestemmelser om Den katolske kirkes bruk av Den norske kirkes kirkebygg,³¹⁰ innebærer en slik langtidsleie en vesentlig liberalisering. Den økumeniske utvikling de siste ti-år gjør imidlertid et slikt permanent utleieforhold mindre problematisk i dag enn tidligere – ja, uproblematisk. Men noen formelle problemstillinger kan likevel reises. Det gjelder bestemmelsen i § 1, første ledd om vigsling og tredje ledd om biskopens tilsyn med bruken. Formelt vil Den katolske kirkes langtidsleie av Bredtvet kirke innebære bruk av en kirke som er vigslet til bruk for Den norske kirke og en kirke hvor bruken står under

³⁰⁹ § 1 fastsetter at: «Kirken er innviet ... og skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbyggelse», «kirken er det sentrale sted for menighetens gudstjenestelige og religiøse liv», «kirken er underlagt biskopens tilsynsmyndighet», «kirken med tilbehør skal behandles forsvarlig og med respekt», «kirken må ikke brukes til politisk møte eller virksomhet», «kirken må ikke brukes til kommersielle formål».

³¹⁰ Tidligere bestemmelser åpnet for mulighet for å gi samtykke for *hver enkelt gudstjeneste* eller for *hver enkelt kirkelig handling*. Myndigheten lå hos Kongen, jf kgl.res. av 24. oktober 1906. I 1924 avslo departementet – med anbefaling fra Nidaros biskop – at kardinal Wilhelm van Rossum fikk feire en privat messe i Nidaros domkirke. Myndighet til å gi samtykke ble senere delegert til *biskopen*, jf kgl.res. av 7. mai 1936 og 15. desember 1972. Men biskopens myndighet var avgrenset av menighetsrådets myndighet: det var en forutsetning at menighetsrådet hadde gitt samtykke. Dersom menighetsrådet motsatte seg at samtykke til utlån ble gitt, kunne saken ankes til Kirkedepartementet – jf Lov 29. april 1953 om Den norske kirkes ordning § 26. Disse bestemmelser ble avløst i kirkeloven av 1996 (§ 20, tredje ledd og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker») og i tjenesteordning for biskoper fastsatt ved kgl.res. 6. juni 1997. Myndigheten til utlån ble her lagt menighetsrådet og biskopen ble ankeinstans (§ 5, andre ledd). Praktiseringen av bestemmelsene viser en vesentlig liberalisering sammenliknet med den situasjon de kgl.res. fra 1936 og 1972 avspeiler. I 1993 ble den første katolske messe etter reformasjonen feiret i Nidaros domkirke.

tilsyn av Oslo (lutherske) biskop. Dette må sies å være en noe spesiell situasjon – både for Den katolske kirke og for den lutherske biskop.

Det kan antas at saken løser seg ved at Den katolske kirke vigsler kirken til eget bruk (som de etter kanonisk rett må gjøre), og at den lutherske biskop «ligger lavt i terrenget».

Oslo kirkelig fellestråd har neppe myndighet til å dispensere fra disse krav i en leiekontrakt med Den katolske kirke. Derimot kan departementet – med hjemmel i kgl.res. av 14.september 2001 – «gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker hvor det ikke er forordnet gudstjenester...». Om departementet med dette *kan* løse Bredtvet kirke fra å være en vigslet luthersk kirke og underlagt biskopens tilsyn, kan være tvilsomt. Dertil kommer at kirkeloven § 20, tredje ledd ble endret 21. mai 2012 slik at myndighet til å gi bestemmelser om bruk av kirker ble lagt direkte til Kirkemøtet. Om departementet på eget grunnlag derfor *bør* fatte et slikt vedtak for Bredtvet kirke, kan også være tvilsomt.

Bredtvet-saken etterlater følgende problemstilling som på generelt grunnlag vurderes i *denne utredning*: **skal saker av og om overtallige kirker – som går eller skal gå ut av bruk – løses gjennom 1) bruksendring, 2) salg (avhendelse) eller 3) nedleggelse?**

I tilfellet Bredtvet kirke har Oslo kirkelig fellestråd valgt å beholde eiendomsretten og foreta bruksendring. Oslo kommunes ansvar etter kirkeloven § 15 er uendret. Fellestrådet utgifter (og dermed kommunens) til vedlikehold m.v. dekkes inn gjennom husleien («noe over 1 million pr. år» - ifølge avisen Vårt Land 6.april 2013). Men blir spørsmålet om vigsling og biskopens tilsyn med bruken tilfredsstillende løst gjennom bruksendring?

Gjennom å velge en løsning enten ved «salg» eller «nedleggelse» hadde disse spørsmål fått en formell løsning sammen med at kommunen/fellestrådet ikke lenger ville ha ansvaret for vedlikehold. Men mulighetene i fremtiden for å tilbakeføre Bredtvet kirke til Den norske kirke, ville imidlertid blitt vesentlig mindre.

Et annet veivalg ville være å endre Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» slik at reglene ikke gjelder for Bredtvet kirke i det tilfelle at den utleies til Den katolske kirke. *Denne utredning* har beskrevet dette veivalg og tatt inn bestemmelser om dette i forslaget til reviderte regler, jf kap 7.12 - § 25.

Eksemplet «Bredtvet kirke» viser behovet for å klargjøre handlingsalternativ og hvilke kirkerettslige bestemmelser som kommer til anvendelse:

	Ved bruksendring	Etter salg	Etter nedleggelse
Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»	Gjelder *)	Gjelder ikke	Gjelder ikke
Biskopens tilsyn med kirken og bruken	Gjelder **)	Gjelder ikke	Gjelder ikke
Kommunens økonomiske forpliktelser	Gjelder	Gjelder ikke	Gjelder ikke
Er kirken fortsatt vigslet?	Ja	Nei	Nei

*) I kap 7 foreslås at reglene endres slik at dersom en kirke i soknets eie utleies permanent til et annet kirkesamfunn, gjelder ikke Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» for denne kirke - jf kap 7.12 - § 25.

***) I kap 7 foreslås at reglene endres slik at dersom en kirke i soknets eie utleies permanent til et annet kirkesamfunn, gjelder ikke biskopens tilsyn for denne kirke, jf kap 7.12 - § 25. Dette må harmoniseres med bestemmelsene i tjenesteordning for biskoper (som ligger utenfor *denne utredningens* mandat).

Bredtvet kirke blir imidlertid ikke det eneste eksempel på overtallige kirker i Oslo. Oslo bispedømmeråd vedtok 25. februar 2013 å slå sammen fem sokn i sentrum. Bakgrunnen er befolkningsutviklingen i området. Mange av kirkens medlemmer flytter til andre bydeler. Det må finnes gode løsninger på disse utfordringene. Den norske kirke i Oslo står ovenfor. Sammen med omorganiseringer i bispedømmet har dette gjort at man tar grep og endrer mange av de gamle soknegrensene. De samlede ressurser kan da på en mer strategisk måte.

Soknene Domkirken, Trefoldighet, Markus, Gamle Aker og Lovisenberg blir fra slått sammen til ett sokn som får navnet Sentrum og St. Hanshaugen sokn. Det nye soknet får til sammen ca 16 000 medlemmer. Domkirken, Trefoldighet, Gamle Aker og Lovisenberg blir kirker i det nye soknet. Domkirken vil i tillegg til å være bykirke samtidig blir mer rendyrket som katedral for hovedstaden og nasjonen.³¹¹ Samtidig er det vedtatt at Markus kirke skal fristilles til annen bruk. Markus kirke er imidlertid listeført av Riksantikvaren og Riksantikvaren har derfor uttalerett i saken. Det er opp til Kirkelig fellesråd i Oslo å avgjøre hvordan Markus kirke skal brukes. Endringene trer i kraft fra 1. september 2013. Dersom Markus kirke selges eller nedlegges, opphører samtidig kirkens vernestatus som listeført.

I forbindelse med denne saken uttaler Oslo bispedømmeråd at rådet fremover samarbeid tett med Kirkelig fellesråd for en tilsvarende gjennomgang av mulige endringer i de resterende tre prostiene i Oslo.³¹²

*

Overtallige kirker – som f.eks Bredtvet kirke og Markus kirke i Oslo – gjør det nødvendig å redegjøre for hva «bruksendring», «gå ut av bruk», «salg», «nedleggelse» og «nedtagelse» innebærer. Det gjør det også nødvendig å vurdere hvordan spørsmålet om overtallige kirker skal behandles og utarbeide retningslinjer for dette. «Bruksendring», «gå ut av bruk», «salg», «nedleggelse» og «nedtagelse» utgjør ulike handlingsalternativer som må vurderes før beslutninger fattes.

*

Som redegjort for i kap 2.1, er definisjonen av en kirke at den

- er en godkjent bygning
- er vigslet til gudstjenestelige bruk
- brukes til dette formål
- oppholdes som kirkebygning etter at bruk er opphørt

*

Forvaltningansvar og bruksrett

Det er viktig å fastholde utgangspunktet: Kirkebyggene er underlagt kirkelig fellesråds forvaltning, jf kirkeloven § 18, første ledd. Myndigheten over kirkebygget ligger derfor hos kirkelig fellesråd med mindre annet ikke positivt er bestemt. En slik bestemmelse er kirkeloven § 20, tredje ledd som gir Kirkemøtet myndighet til å gi regler om bruken. Bruken blir med dette et selvstendig regulert område innenfor kirkelig fellesråds rammeansvar for kirkebygget.³¹³

³¹¹ Oslo domkirke drøftes spesielt i kap 7.9.

³¹² Dette gjelder i tillegg: 1) Gamlebyen og Grønland, 2) Høybråten, Fossum og Stovner, 3) Ellingsrud og Furuset, 4) Haugerud og Østre Aker, 5) Bredtvet, Rødvet, Romsås og Grorud

Bruk – når «bruk» av en godkjent og vigslet kirke defineres med utgangspunkt i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» – omfatter «bruk» enten

- *Formalisert bruk* ved at biskopen har forordnet at det skal holdes gudstjenester i bygningen og at presten bruker den til kirkelige handlinger. Dette er kirkens primære bruk og årsaken til at den er bygget og vigslet.
- *Faktisk bruk* ved at menighetsråd eller prestene bruker kirken til møtevirksomhet, kulturtiltak e.l eller prestene benytter en kirke eller kirkelokale til gudstjenester – uavhengig av om biskopen har forordnet dette. Dette er kirkens sekundære bruk som følger av dens primære formål.
- *Alternativ bruk* ved at soknet ikke lenger har en formalisert og faktisk bruk, men at kirkelig bruk skjer i regi av andre ³¹⁴
- *Ikke-bruk* ³¹⁵ gjelder bruk som ikke er omfattet av formalisert, faktisk eller alternativ bruk og dekker to forhold:
 - *permanent ikke-bruk*: dvs enten at kirkebygningen i praksis *har* gått ut av bruk eller at det er bestemt at bygningen *skal* gå ut av formalisert, faktisk og alternativ bruk – uten at vedtak om nedleggelse er fattet eller skal fattes. Kirken er derfor opprettholdt som kirkebygning ³¹⁶
 - *periodisk ikke-bruk*: kirkelig fellelsråd disponerer bygningen i de perioder andre med bruksrett ikke bruker den ³¹⁷

Gå ut av bruk

En kirke kan gå ut av bruk på to måter:

- Som *en villet og strategisk beslutning* gjennom at biskopen ikke lenger forordner gudstjenester i kirken. Den formaliserte bruk opphører.
- Som følge av at *prester og menighetsråd* (og andre – jf alternativ bruk) *slutter å bruke kirken*, dvs at slik bruk som er hjemlet i reglens §§ 3, 5, og 10 opphører.

De to muligheter ovenfor er et *enten – eller*. Det innebærer at:

³¹³ Det er fristende å bruke bildet om «høna» og «egget». Det er kirkelig fellelsråd som er «høna» og bruken som er «egget». Det er ikke motsatt. Når bruken er hovedfokus, ses det hele fra «eggets» ståsted. Det kan da bli lett å glemme «høna».

³¹⁴ Anvendt på eksempler ovenfor om Bredtvet kirke, er en langtidsutleie av kirken til Den katolske kirke en slik *alternativ bruk*. Bruken av Jakob kirke i Oslo av Kirkelig kulturverksted og Korskirken i Bergen av Kirkens Bymisjon er også en slik *alternativ bruk*. Vår Frue kirke i Trondheim har en slik *alternativ bruk* med menighetsrådet som prosjekteier og Kirkens Bymisjon som prosjektdriver for «Døgnåpen kirke».

³¹⁵ *Ikke-bruk* som begrep følger av at utgangspunktet er Kirkemøtets regler. Fordi kirkelig fellelsråds forvaltningsansvar eller bruk ikke er regulert i Kirkemøtets regler, blir den tid som blir igjen når alle andre med bruksrett har brukt kirke, *ikke-bruk*. Men dersom utgangspunktet hadde vært kirkeloven § 18, første ledd om kirkelig fellelsråd forvaltningsansvar, følger det selvsagt både en bruksplikt og en bruksrett for kirkelig fellelsråd.

³¹⁶ Et eksempel på *permanent ikke-bruk* er en kirke på et museum som har som hovedformål å være et kulturminne.

³¹⁷ En kirkebygning vil etter nåværende regler f.eks være i *formalisert bruk* kl.10-13 når presten forretter en forordnet gudstjeneste, i *faktisk bruk* når menighetsrådet avholder menighetsmøte kl.13-14, i *ikke-bruk* når kirkelig fellelsråd utfører vedlikeholdsarbeid kl.14-16 eller holder kirken åpen for omvisning, *formalisert bruk* når presten forretter en vielse kl.17-18 og i *faktisk bruk* når menighetsrådet har lånt ut kirken til en konsert kl.19-21.

- En kirke regnes som gått ut av bruk dersom biskopen trekker tilbake sin forordning – *selv om* prester og menighetsråd fortsetter å bruke den på en eller annen måte.
- En kirke regnes som gått ut av bruk dersom prester og menighetsråd (og andre: jf – alternativ bruk) har sluttet å bruke kirken – *selv om* biskopen fortsatt har forordnet gudstjenester. (Det betyr altså at biskopens forordning ikke følges opp lokalt).

Denne utredning legger denne forståelse til grunn for «å gå av bruk» og dette nedfelles i reviderte Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker». ³¹⁸

En tredje vei for «å gå ut av bruk» kan gå gjennom sokneregulering, jf eksemplet ovenfor om Bredivet kirke. Soknereguleringen i seg selv innebærer imidlertid *ikke* at kirken går ut av bruk eller nedlegges, men at kirken endrer status fra *soknekirke* til *kirke i soknet i tillegg til soknekirken*. Om den *også* skal gå ut av bruk, avgjøres enten gjennom biskopens forordning eller at soknet slutter å bruke den.

Når en kirke er gått ut av bruk, er har kirkelig fellesråd *full disposisjonsrett* i sin forvaltning av *kirke i soknet i tillegg til soknekirken* i medhold av kirkeloven § 18, første ledd. Dette innebærer rett til å ta opp spørsmål om mulighet for bruksendring, salg og nedleggelse.

Et aktuelt spørsmål for en kirke som er gått eller skal *gå ut av bruk* vil være:

Følger det en rådighetsbegrensning for kirkelig fellesråd av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og biskopens tilsynsmyndighet når det gjelder *hva* en bruksendring kan være eller *hvilke formål* kirkelig fellesråd kan leie ut en kirke til?

Denne utredning legger til grunn at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» ikke innebærer noen rådighetsbegrensning for kirkelig fellesråd, men tar ikke stilling til hvordan biskopens tilsynsmyndighet kan og bør utøves i slike tilfelle. *Denne utredning* legger videre til grunn at for en kirke som tas ut av bruk, er det i dag ingen rådighetsbegrensning for kirkelig fellesråd annet enn det som følger av kirkelovens bestemmelser f.eks om salg og nedleggelse. Jf også retningslinjene kap 4.8.4 - § 5.

To andre aktuelle spørsmål for en kirke som *er i bruk*, vil være:

- I hvilken utstrekning kan kirkelig fellesråd bruke sitt forvaltningsansvar i medhold av kirkeloven § 18, første ledd til å legge begrensninger på prestenes og/eller menighetsrådets bruk – f.eks gjennom leieavtaler med andre brukere? Hvor går grensene mellom kirkeeiers disposisjonsrett og menighetsrådets/prestetjenestens bruksrett?

Denne utredning legger til grunn at kirkelig fellesråd har plikt til å legge til rette for kirkens bruk i samsvar med Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» - både tidsmessig og ressursmessig. Det gjelder primært gudstjenester og kirkelige handlinger. *Denne utredning* har lagt til grunn at slik bruk representerer en rådighetsbegrensning for kirkelig fellesråd.

- I hvilken utstrekning kan menighetsrådet og prestetjenesten innvirke på kirkelig fellesråds forvaltningsansvar gjennom omfattende egenbruk? Hvor går grensene mellom menighetsrådets/prestetjenestens bruksrett og kirkelig fellesråds forvaltningsansvar?

Denne utredning legger til grunn at menighetsrådets og prestetjenestens bruk er innrammet av kirkelig fellesråds (og egne) ressurser og bemanning. Verken menighetsråd eller prester kan gjennom sin bruk påføre kirkelig fellesråd utgifter som ikke er godkjent eller som det ikke er dekning for.

*

³¹⁸ Jf kap 7.12 - §§ 22-26.

For kirker som har gått ut av bruk – og som blir stående som kirkebygg – synes det mest vanlige i vårt land å ha vært at det *ikke* fattes vedtak om nedleggelse. Dette kan etterlate en uklar rettstilstand for kirkebygningen.³¹⁹

Tilsvarende kan en kirke som er gått ut av bruk – og som blir stående som kirkebygg – kunne bli overlatt til forfall.³²⁰ Dette vil kunne skje dersom ingen tar ansvar for bygget – verken vedkommende kommune, menighetsråd, kirkelig fellesråd eller lokale aktører som ser dette som en oppgave. Det bør derfor foreslås tiltak som gjør at denne type kirkebygg kan bli ivaretatt når de går ut av bruk. Det vises her til kap 4.7.4.

Salg i medhold av kirkeloven § 18 innebærer at

- Kirken går ut av bruk som følge av salg.
- Kirken overdras i medhold av kirkeloven § 18, andre ledd til en annen eier
- Dersom salget skjer *uten spesielle vilkår*, vil kirken ikke lenger omfattes av kirkelovens bestemmelser og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», ikke være et vigslet bygg og ikke være underlagt biskopens tilsyn. Det blir da opp til kjøper / den nye eier om bygningen skal opprettholdes som kirkebygning, bygges om eller rives.
- Salget kan skje *på spesielle vilkår*. Slike spesielle vilkår kan f.eks være
 - Vilkår som departementet i medhold av kirkeloven og Riksantikvaren i medhold av Lov om kulturminner³²¹ stiller når det gjelder interiør, inventar og utstyr³²²
 - Den nye eier forplikter seg til å opprettholde kirken som kirkebygning
 - Den nye eier forplikter seg til å bevare deler av kirkebygningen
 - Den nye eier forplikter seg til å videreføre en kirkelig bruk i kirkebygningen
 - Om den gamle eier fortsatt skal ha en type bruksrett til kirken

Normalt vil et salg innebære at bygningen sekulariseres, dvs at den ikke lenger regnes som vigslet og underlagt biskopens tilsyn. Om et salg skal innebære andre løsninger på dette, må fremgå at de vilkår som selger setter.

Nedleggelse i medhold av kirkeloven § 21 innebærer at

- Departementet har fattet vedtak i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd om nedleggelse³²³

³¹⁹ F.eks at regelverket ikke reflekterer stavkirkenes «primære karakter av å være kulturminner» - slik det heter i kgl.res. av 16. september 2001. Regelverket forutsetter at et menighetsråd har ansvar i og for en vigslet kirke – noe som ikke avspeiler realitetene i Jakob kirke i Oslo som drives av Kirkelig kulturverksted.

³²⁰ Dette skjedde med en rekke stavkirker fra midten av 1850-tallet. Redningen var at de ble kjøpt av Fortidsminneforeningen.

³²¹ Listeførte kirker representerer her en særskilt utfordring. Listeføring er ikke hjemlet i kulturminneloven, men er en avtale mellom to departementet. Etter salg vil en listeført miste denne vernestatus. Dette gjelder også ved nedleggelse.

³²² Hensynet til å ta vare på kirkens interiør, inventar og utstyr er stadig presisert i rundskriv fra departementet, f.eks 15. april 1899, 24. oktober 1902. Et viktig rundskriv var 12. februar 1948 om «Restaurering av kirker og kirkeinventar». Dette var gjeldende helt frem til rundskriv T-3/2000 fra Kirkedepartementet og Miljøverndepartementet.

³²³ Før bestemmelsen i Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaarde § 21 om kirkers «nedtagelse», rådet kirkeier i stor grad alene over kirkene. «Det Offentlige fører ogsaa Control med Kirkers Nedtagelse. Denne maa ei foregaae uden kongelig Tilladelse», skriver imidlertid U.A.Motzfeldt i sin kirkerett (1844/side 123), men konstaterer samtidig beklagende om de rådende forhold når det gjelder riving: «... uden kongelig Tilladelse ere der mangfoldige Exempler paa, selv fra den nyeste Tid». Denne kontroll synes mest å ha vært en

- Som følge av vedtak om nedleggelse, regnes ikke bygningen lenger som en vigslet kirke
- Kirken omfattes ikke lenger kirkelovens bestemmelser, Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» eller av biskopens tilsyn
- En nedleggelse berører først og fremst byggets rettslige status og ikke kirkens betydning og funksjon som symbolbygg
- Det kan – om ønskelig – fortsatt legges opp til en type kirkelig bruk av en nedlagt kirke som ikke lenger er en vigslet bygning
- Den kan stilles vilkår i vedtak om nedleggelse – se ovenfor om «salg». Det kan være at
 - *Kirken opprettholdes som kirkebygning og kulturminne.* Dette kan stilles som vilkår for et vedtak om formell nedleggelse av kirken. Dette vil i så fall også kunne omfatte inventar og eventuelt utstyr.³²⁴
 - *Kirken bygges om til andre formål.* Det kan stilles som vilkår for at vedtak om nedleggelse at formålet og selve ombyggingen skal godkjennes. Det kan også stilles som vilkår at inventar og utstyr skal bevares – enten i den ombygde bygning eller på et museum e.l.
- Det må klargjøres i vedtak om «nedleggelse» om dette innebærer tillatelse til «nedtagelse» (dvs: riving) eller forbud mot «nedtagelse»

Både *salg* og *nedleggelse* må vurderes i forhold til de nære bånd som er opparbeidet mellom lokalsamfunn og den lokale kirke – og mellom folk og kirke. Hva slags budskap formidles gjennom et salg eller nedleggelse? Hva med lokalsamfunnets identitet? Hva med kirkens kommunikasjon med samfunnet i en ny tid? Dette kan være problemstillinger som ikke kommer opp i dagen før etter en kirkebrann – og da er følelsene sterke. En annen spørsmålstilling er den mulighet kirken mister i sin kommunikasjon med folket gjennom å miste eller gi slipp på sin kirke.³²⁵

Nedtagelse innebærer at

- Det må eksplisitt gis tillatelse til at en nedlagt kirke kan rives, flyttes til et annet sted og gjenoppbygges eller ombygges til andre formål.³²⁶
- Det kan i vedtak om tillatelse til nedriving stilles vilkår. Særlig aktuelt vil her være at interiør og utstyr blir bevart.

Det må som nevnt ovenfor skilles mellom «nedleggelse» og «nedriving». Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaarde (§ 21) brukte begrepet «nedtagelse», men Lov av 6. juni 1996

eiendomskontroll og ikke en *bygningkontroll*. Nedtagelse av en kirke måtte sikre at eiendom – som utgjorde en del kirkens inntektsgrunnlag – ikke gikk tapt. Kongen kunne i denne forbindelse gjøre vedtak om at kirken «ble fråteken sin kyrkjelege kvalitet (sekularisera)» skriver Robberstad i sin kirkerett (1945/side 131). Kirken kunne dermed selges og inntektene legges til kirkefondet, men kirkens eiendom ble beholdt. På denne måte kunne bygging av ny kirke delfinansieres og driften av ny kirke sikres.

³²⁴ For å bevare Jakob kirke i Oslo etter at den gikk ut av bruk i 1984, tok Riksantikvaren initiativ til å frede kirken i 1992.

³²⁵ Se også kap 2.2.

³²⁶ Et interessant eksempel er Garmo-kirken som nå står på Maihaugen. Den ble revet i 1880 etter at ny Garmo kirke i Lom kommune var bygget i 1879. Kirken ble også nedlagt i kirkerettslig forstand siden vedtak ble fattet av Lom kommunestyre. Kirkeloven inneholdt ikke på dette tidspunkt noen bestemmelse om nedleggelse av kirker. Bygningsmateriale og inventar ble spredt i bygda og til museer. Kirken ble satt opp igjen på Maihaugen og i 1921 ble den vigslet på nytt.

om Den norske kirke (§ 21) bruker begrepet «nedleggelse». Begrepene dekker ikke uten videre samme saksforhold.

Vedtak om nedleggelse behøver *ikke* ha «nedtagelse» som premiss eller konsekvens:

- Nåværende eller ny kirkeeier kan *frivillig* opprettholde bygningen som kirke
- Nåværende eller ny kirkeeier kan – som et vilkår for nedleggelse – *pålegges* å opprettholde bygningen som kirke med tilhørende inventar og utstyr

*

Denne gjennomgang innebærer følgende klargjøring:

En godkjent og vigslet kirke hvor all kirkelig bruk er opphørt, er ikke nedlagt og er fortsatt et vigslet bygg.

En godkjent og vigslet kirke opphører å være kirke og vigslet bygning når den selges eller når det er fattet vedtak om nedleggelse.

En solgt eller nedlagt kirke kan av kirkeeier opprettholdes som ikke-vigslet kirkebygning, ombygges eller rives.

*

En annen viktig klargjøring i spørsmålet om salg / nedleggelse gjelder hvilket av soknets organ – menighetsrådet eller kirkelig fellesråd – som spørsmålet hører inn under.

Når det gjelder *salg, nedleggelse* og *nedtagelse* følger det av kirkeloven at spørsmålene i dag hører inn under Kirkedepartementet (*salg* - § 18, andre ledd og *nedleggelse (nedtagelse)* - § 21, fjerde ledd) og kirkelig fellesråd som eier av bygningen på vegne av soknet – jf kirkeloven § 18, første ledd. Kirkeloven § 11, andre ledd bokstav a) forutsetter at menighetsmøtet skal uttale seg før vedkommende myndighet fatter vedtak. Det er menighetsrådet som i medhold av kirkeloven § 9, sjuende ledd har ansvar for å legge frem saker for menighetsmøtet.³²⁷

Det kan her oppstå uenighet mellom de organer som ivaretar oppgaver på vegne av soknet. En anbefaling fra kirkelig fellesråd kan møte motstand i menighetsråd og menighetsmøte. Likeledes kan en anbefaling fra menighetsråd møte motstand i menighetsmøtet – og en anbefaling fra menighetsmøte / menighetsråd møte motstand i kirkelig fellesråd. Det er viktig at nye retningslinjer for nedleggelse av kirke avklarer hvordan uenighet skal behandles.

Et annet viktig spørsmål som også bør avklares i et regelverk er om en kirke kan nedlegges mot soknets vilje som kirkeeier.³²⁸

³²⁷ Byggingen av ny kirke i Våler etter kirkebrannen i 2009, har dokumentert både jussens muligheter og begrensninger når det gjelder å komme frem til et samlende resultat. Det ble holdt stadig nye menighetsmøter fordi 20 stemmeberettigede benyttet seg av sin rett til å be om nytt (nye) menighetsmøte, jf kirkeloven § 10, andre ledd.

³²⁸ Det foreslås i nytt regelverk – jf kap 4.8.4 – at det legges inn følgende begrensning: «Nedleggelse av soknekirke eller annen kirke i soknets eie ... forutsetter samtykke fra kirkelig fellesråd og vedkommende biskop» - se retningslinjenes § 5, første ledd. Dette innebærer altså at den myndighet som har kompetanse til å fatte vedtak om nedleggelse av en kirke i soknets eie, ikke kan fatte slikt vedtak dersom kirkelig fellesråd eller biskopen går imot nedleggelse.

En kirke som ikke eies av soknet kan neppe selges mot kirkeeiers vilje.³²⁹ Det kan her reises spørsmål om det burde følge av biskopens tilsynsansvar at biskopen kan reise sak om nedleggelse. Dersom kirkeeier gjennom bruk oppfattes å misligholde kirken som en vigslet bygning, kan det være et alternativ at vedtak om nedleggelse fattes.³³⁰

4.7.3 Lov av 9. juni 1978 om kulturminner – salg og nedleggelse av kirke

Kirkene hører med til våre fremste kulturminner.³³¹ Det skyldes både bygningenes særskilte karakter og at det er så få bygninger av en slik alder bevart i vårt land. Pr. 1. januar 2012 hører ca 1620 kirker hører inn under definisjonen av «kirke» i medhold av kirkeloven § 17.

Kirkene omfattes av Lov av 9. juni 1978 om kulturminner:

- Alle kirker før 1650 er automatisk fredet. Uten særskilt tillatelse i medhold av kulturminneloven §§ 3 og 15 er det forbud mot å gjøre inngrep i slike kirker uten særskilt tillatelse. Et vedtak om nedleggelse eller vedtak om salg *kan* vurderes som et slikt inngrep. Et vedtak om nedrivning *er* definitivt et slikt inngrep. Disse kirker kan derfor ikke nedrives uten Riksantikvarens tillatelse, men de *kan* antagelig både nedlegges og selges uten Riksantikvarens tillatelse. Fredningen gjelder uansett hvem som er eier av kirken.
Pr. 1. januar 2012 er ca 210 kirker fra før 1650.
- Kirker etter 1650 kan være vedtaksfredet eller midlertidig fredet av Riksantikvaren i medhold av kulturminneloven §§ 15 og 19. Automatisk fredede og vedtaksfredede / midlertidig fredede kirker skal behandles på samme måte og forbudet mot inngrep uten særskilt tillatelse gjelder derfor også for vedtaksfredede og midlertidig fredede kirker. Et vedtak om nedleggelse og salg *kan* og et vedtak om nedrivning *skal* vurderes som et slikt inngrep. Disse kirker kan derfor ikke nedlegges eller nedrives uten Riksantikvarens tillatelse, men de *kan* antagelig både nedlegges og selges uten Riksantikvarens tillatelse. Vedtaksfredningen og den midlertidige fredningen gjelder uansett hvem som er eier av kirken.
Pr. 1. januar 2012 gjelder dette 8 kirker.
- Kirker etter 1650 som ikke er vedtaksfredet, kan være oppført på Riksantikvarens liste over særlige verneverdige kirker. Ved salg eller nedleggelse av slike kirker har Riksantikvaren uttalerett og adgang til å påklage vedtak. Myndighet til å fatte vedtak er i dag lagt til Kirke departementet. I saker om nedleggelse og nedrivning av slike kirker gjelder Riksantikvarens uttalerett overfor dette departementet og Riksantikvarens har klageadgang på det vedtak som fattes. Klageadgangen på departementets vedtak er dermed til Kongen i statsråd.

Pr. 1. januar 2012 gjelder dette 307 listeførte kirker for perioden 1650-1850 og for 435 listeførte kirker for perioden etter 1850.

³²⁹ For en kirke som ikke eies av soknet, forutsetter vedtak om nedleggelse kirkeeiers positive medvirkning.

³³⁰ Det foreslås tatt inn en bestemmelse om dette i nye regler, jf kap.4.8.4 - § 8, andre ledd.

³³¹ Se kap 2.2.1.

Listeføring er ikke hjemlet i Lov om kulturminner. Listeføring er en avtale mellom de to aktuelle departementer: Miljøverndepartementet og Kirkedepartementet. Listeføringen har konsekvenser for saksbehandlingen. Dette fremgår av rundskriv T-3/2000. Listeføringen representerer ikke en form for vern eller verneavtale dersom en kirke skulle selges eller nedlegges. Dette er annerledes enn for fredning. En fredning gjelder uansett hvem som er eier. En solgt eller nedlagt kirke mister sin vernestatus som listeførte. Listeføring er altså «en hvit flekk» på kartet i spørsmålet om salg og nedleggelse.³³²

Rundskriv T-3/2000 avløste kirkerundskrivet fra 1948 som vektla de antikvariske hensyn i forvaltningen av kirkene. Men på dette tidspunkt hørte Riksantikvaren under Kirkedepartementet og avklaring av de antikvariske hensyn i kirkeforvaltningen var derfor en del av dette departementets interne saksbehandling.

*

660 kirker av totalt ca 1620 kirker (40 %) er verken fredet eller listeført i Norge – dvs 60 % er fredede eller listeførte. Det er grunn til å sammenligne dette med ordningen i Sverige og England. I Sverige er 87 % av alle kirkene fredet. I England er 75 % av kirkene i Church of England fredet i en av tre fredningsklasser. Kulturminnevernet står derfor i utgangspunktet svakere i vårt land eller f.eks Sverige og England. Det er derfor viktig å understreke Riksantikvarens uttalerett ved salg eller nedleggelse av kirker som er listeført – siden et eventuelt salg vil innebære at den vernestatus som listeføringen representerer, vil gå tapt.

Men det er større grunn til å se på *saksbehandlingen* og *samhandlingen* mellom kirkelig og antikvarisk myndighet, enn å se på selve *kompetanseforholdet*. Mens situasjon i vårt land i stor grad kan karakteriseres som skriftliggjøring og saksbehandling, er situasjonen i Sverige og England mer preget av prosess og samhandling. Denne forskjellen forsterkes gjennom manglende kompetanse om kirke og saksbehandlerkapasitet når det gjelder kirke i kulturminnevernet og manglende kompetanse om kulturminnevern og saksbehandlerkapasitet når det gjelder kirken i kulturminnesaker. Det vil kunne oppstå en selvforsterkende holdning i retning av gjensidig mistillit: kirken vil ikke og kan ikke nok om kulturminnevernets beste – og kulturminnevernet vil ikke og kan ikke nok om hva som er til kirkens beste. Dersom dette er en karakteristikk som kan brukes om den alminnelige forvaltning, vil forholdet kunne forsterkes når det gjelder spørsmålet om overtallige kirker.

Diskusjonen om det er *for få* eller *for mange* kirker i Norge som er enten fredet eller listeført, bør derfor erstattes av et felles arbeid fra kirkens og kulturminnemyndighetenes side for å få til en bedre samhandling og forvaltning.

*

Kirkene omfattes også av Lov av 27. juni 2008 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven). Loven gir kommunene adgang til å bevare / sikre verneverdige kulturminner gjennom regulering til spesialområde bevaring. Dette vil kunne omfatte både kirkeanlegg og kirkegårdsanlegg. Kommunen kan derfor som reguleringsmyndighet, reguleres f.eks en kirkegård til vern. For selve kirkegårdene er det kirkelig fellestråd som bestemmer vern. Kulturminnelovgivningen *kan* også brukes til å frede kirkegårder, men dette har ennå ikke skjedd.

³³² Denne utredning har imidlertid inkludert listeførte kirker blant de kirker som foreslås omfattet av en statlig tilskuddsordning til fredede, verneverdige og listeførte kirker, jf kap 4.1.4.

Det er derfor tre muligheter for fredning av kirkegårder:

- 1) Gravferdsloven: lokale kirkelige myndigheter bestemmer vern
- 2) Plan- og bygningsloven: kommunen bestemmer vern i kommunens planverk
- 3) Kulturminneloven: mulig, men er ikke brukt

Salg og nedleggelse – kirkelov og kulturminnelov

Spørsmålet om salg eller nedleggelse av kirker har hittil i liten grad vært vurdert i forhold til kulturminnelovgivningen, jf f.eks rundskriv T-3/2000 fra Kirke departementet og Miljøverndepartementet. Det skyldes i hovedsak at problemstillingen har vært meget lite aktuell i vårt land de siste 100 år.

Forholdet til kulturminnelovgivningen aktualiserer også hvordan bestemmelsene om salg og nedleggelse av kirkebygg skal reguleres i en fremtidig kirkelov. Tre spørsmål blir her sentrale:

- Hva skal reguleres i en ny kirkelov?
- Hva skal reguleres i særskilte retningslinjer?
- Hvilken instans skal fastsette retningslinjene?

Det er i kap 4.1.2 lagt til grunn at grunnlovsendringene 21. mai 2012 og de vurderinger Regjeringen og Stortinget gjorde i denne forbindelse, bør få som konsekvens at når Stortinget skal vedta en ny kirkelov i medhold av ny § 16 i Grunnloven – *dens Ordning fastsettes ved Lov* – bør den myndighet departementet har i nåværende kirkelov til å *godkjenne ny kirke overføres til Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.*

Det er argumentert slik:

- Siden kommunen pålegges økonomiske forpliktelser når det gjelder både byggingen av ny kirke og driften av den, er det Stortinget som må regulere kommunenes forpliktelser ved lov.
- Siden kirkebyggets planløsning i så stor grad bestemmer rammene for kirkelig virksomhet, bør Stortinget bruke sin normgivningskompetanse til å legge myndigheten til å godkjenne et nytt kirkebygg til kirkelig organ.
- Stortinget bør legge denne myndigheten til kirkens øverste representative organ: Kirkemøtet.
- Stortinget bør overlate til Kirkemøtet å bestemme hvilket kirkelig organ som skal forvalte myndigheten på vegne av Kirkemøtet.

Spørsmålet vil være om tilsvarende argumentasjon kan og skal legges til grunn når det gjelder myndighet til salg og nedleggelse av kirker.

Det kan argumenteres for at *godkjenning av ny kirke* i større grad er et indre kirkelig anliggende enn *salg og nedleggelse av gammel kirke*. Dette kunne i så fall videreføres i en argumentasjon for at Stortinget burde bruke sin normgivningskompetanse til å legge ansvaret for nedleggelse av kirke til et annet organ enn det organ som har ansvar for godkjenning av kirke. Det styrker en slik argumentasjon at kirkene ikke bare reguleres gjennom kirkelovens bestemmelser, men også gjennom andre lover. Det gjelder ikke minst Lov om kulturminner og Plan- og bygningsloven. Siden nedleggelse aktualiserer anvendelsen av flere lover og

berører flere statlige forvaltningsorgan, kunne dette tilsa at myndigheten til å nedlegge kirker ble lagt til et statlig organ.

Det kan her også argumenteres for at det kan antas at kirkelige organer ikke vektlegger kulturminneaspektet tilstrekkelig i vurderingene om å gi tillatelse til salg eller nedleggelse, og at *andre organer* – dvs andre organer enn valgte kirkelige organer – derfor bør inneha myndighet til å fatte vedtak om salg og nedleggelse. Denne argumentasjon kan lede i retning av at myndighet til å godkjenne salg og nedleggelse av kirker reguleres i Lov om kulturminner.

Det kan også argumenteres for at *godkjennelse* og *nedleggelse* bør høre inn under samme kirkelige organ. *Den formelle basis* for en slik argumentasjon er Grunnlovens nye § 16 hvor det fastsettes at: «*Den norske kirke ... forbliver Norges Folkekirke...*». Dette innebærer at både når det gjelder *bygging* og *nedleggelse* av kirker, er de organer som skal representere kirken forpliktet til å ivareta Den norske kirke som *Norges Folkekirke*. Derfor kan verken godkjennelse av kirker og nedleggelse av kirker ses som et indre kirkelig anliggende. I begge sammenhenger er Den norske kirkes organer forpliktet til å ivareta *Norges Folkekirke*. En differensiering av avgjørelsesmyndighet mellom godkjennelse og nedleggelse vil kunne undergrave Kirkemøtets myndighet som organ for *Norges Folkekirke*: Kirkemøtet vurderes som kompetent til å godkjenne, men ikke til å nedlegge. Konklusjonen på denne argumentasjonsrekke er at dersom Kirkemøtet gis myndighet når det gjelder å godkjenne *nye* kirker, kan og må Kirkemøtet også gis myndighet når det gjelder å nedlegge *gamle* kirker.

Om et kirkelig organ *formelt* representerer «Norges Folkekirke», kan det *reelt* oppleves annerledes. Dette gjelder også for politiske organer som skal representere «Folket». Det er mange eksempler på at upopulære vedtak har utløst reaksjoner og protestaksjoner – som i neste omgang har ført til at vedtak måtte omgjøres.³³³

Denne utredning – på samme måte som «Kjent inventar i nytt hus» – legger til grunn at revidert kirkelov fastsetter at vedtak om salg og nedleggelse av kirker legges til *Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet*. Videre legger *denne utredning* til grunn at *bispedømmerådet* gis myndighet til å godkjenne salg og *Kirkerådet* gis myndighet til å godkjenne nedleggelse.

Slik kirkelig myndighet med basis i kirkeloven måtte reguleres i forhold til Riksantikvarens myndighet etter kulturminnelovgivningen.³³⁴ Forholdet mellom bispedømmerådet/Kirkerådet og Riksantikvaren må derfor reguleres – herunder hvordan klageadgang skal ivaretas (se nedenfor).

Hvordan forholdet til kulturminnelovgivningen skal reguleres i fremtiden kan være avhengig av Den norske kirkes fremtidige rettslige status. Her foreligger to muligheter:

- De kirkelige organer regionalt og sentralt videreføres som statlige organer som i dag
- Den norske kirke opprettes som eget rettssubjekt og Kirkerådet ivaretar oppgaver på vegne av dette rettssubjektet. Opprettelse av rettssubjekt må skje ved lov. *Denne utredning* tar ikke standpunkt til om bispedømmerådet skal være organ for rettssubjektet soknet eller rettssubjektet Den norske kirke.

³³³ Da gyldig vedtak var fattet om at Ålgård gamle kirke skulle rives som følge av byggingen av ny Ålgård kirke, ble det en folkeaksjon for å bevare den gamle. Det ble også sluttresultatet.

³³⁴ Det viser her til det «hvite hull» som det er redegjort for ovenfor om ordningen med listeføringen av kirker sett i forhold til kulturminnelovgivningen. Listeføringen i seg selv legger ingen begrensninger på mulighetene til salg eller nedleggelse. Status som «listeført» opphører ved salg eller nedleggelse.

Som statlig organ vil disse kirkelige organer være forpliktet på kulturminnelovgivningen. Det bør antagelig eksplisitt fastsettes i en ny kirke lov både at rettssubjektet soknet og et nytt rettssubjekt Den norske kirke også er omfattet av og forpliktet på kulturminnelovgivningen.³³⁵ Kirke loven må i så fall også regulere spørsmålet om klageadgang og klageinstans. Retningslinjene for saksbehandlingen ved salg eller nedleggelse av kirker kan da regulere forholdet mellom disse kirkelige organer og Riksantikvarens/fylkeskommunens myndighetsområder. Dersom disse kirkelige organer videreføres som statlige organer, kan retningslinjene enten fastsettes av et departement eller departementet(ene) kan velge å forholde seg til de retningslinjer som – etter *denne utredningens* forslag – Kirkemøtet har fastsatt i medhold av kirke loven § 21, nytt siste ledd, jf kap 4.1.6 og retningslinjene kap 4.8.4. Dersom Den norske kirke opprettes som eget rettssubjekt, foreligger de samme to muligheter.

I spørsmålet om salg og nedleggelse av kirker, må også forholdet til kulturminnemyndighetene reguleres. Riksantikvaren har her det nasjonale ansvar og fylkeskommunen et regionalt ansvar. Kommunen har et lokalt ansvar for gamle bygg over 150 år i henhold til plan- og bygningsloven. *Denne utredning* tar ikke opp hvordan ansvaret mellom Riksantikvaren, fylkeskommunen og kommune her bør fordeles.

*

Oppsummering

Denne utredning legger følgende til grunn når det gjelder salg og nedleggelse av kirker:

- Fredede kirker (automatisk fredede og vedtaktsfredede) *skal bevares* og kan ikke selges eller nedlegges av Kirke departementet (i fremtiden: Kirkerådet når det gjelder nedleggelse og bispedømmerrådet når det gjelder salg) uten Riksantikvarens tillatelse. Fylkeskommunen bør ha uttalerett. Kommunen bør ha en rolle.
- Listeførte kirker *skal bevares*, men *kan selges* og nedlegges av Kirke departementet (i fremtiden: Kirkerådet når det gjelder nedleggelse og bispedømmerrådet når det gjelder salg). Riksantikvaren har uttalerett. Fylkeskommunen bør ha uttalerett. Kommunen bør ha en rolle.
- Kirker som ikke er fredet eller listeførte *kan selges og nedlegges* av Kirke departementet (i fremtiden: Kirkerådet når det gjelder nedleggelse og bispedømmerrådet når det gjelder salg). Fylkeskommunen har uttalerett. Riksantikvaren bør ha uttalerett. Kommunen bør ha en rolle.
- Klageadgang og klageinstans i dag:
På Fylkeskommunens og Riksantikvarens vedtak: Miljøvern departementet
På departementenes vedtak: Kongen i statsråd
- Klageadgang og klageinstans i en fremtidig kirkeordning:
På Fylkeskommunens og Riksantikvarens vedtak: Miljøvern departementet

³³⁵ Dette skjedde i Sverige i 2000 da Svenska Kyrkan ble skilt fra staten. Rettssubjektet Svenska Kyrkan ble da forpliktet på kulturminnelovgivningens bestemmelser. Svenska Kyrkan fikk dermed et formelt ansvar for bevaringsverdige bygninger. Som kompensasjon for dette meransvar i tillegg til å drive ordinær kirkelig virksomhet, fikk Svenska Kyrkan årlig en «kyrkoantikvarisk ersättning» fra Staten. Meransvaret ble altså kompensert økonomisk. Omfanget av denne kompensasjonen er betydelig og var i 2009 på SEK 460 mill.

På bispedømmerådets og Kirkerådets vedtak: Kirkedepartementet
På departementenes vedtak: Kongen i statsråd

Innenfor nåværende rettstilstand der Kirkerådet er et statsorgan, kan bestemmelser om klageadgang fortsatt reguleres i forskrift. I dag gjelder Rundskriv T-3/2000 fra Kirkedepartementet og Miljøverndepartementet.

Dersom Den norske kirke i en senere revisjon av kirkeloven gjøres til eget rettssubjekt, må kirkeloven gi bestemmelser klageadgang og klageinstans.

4.7.4 Et kirkelig kulturminnefond?

Det må etableres et «sikkerhetsnett» for å ta vare på verneverdige kirker som er gått ut av bruk og som ingen i praksis tar ansvar for lenger. Dette gjelder både når kommunen, kirkelig fellesråd, menighetsrådet og eventuelt lokale aktører «kaster inn håndkledet». Resultatet vil da kunne bli at bygningen står og forfaller.

Som det fremgår ovenfor i kap 4.7.1 har den anglikanske kirke en løsning når slike situasjoner oppstår. Kirken kan overdras til en kirkelig stiftelse som i en nedleggingssituasjon påtar seg ansvaret for kirkebygninger av kulturhistorisk betydning.

Tilsvarende eller liknende løsninger bør også vurderes i vårt land. Det kan vurderes flere alternativ:

- Opplysningsvesenets Fond kunne pålegges å overta ansvaret for overtallige verneverdige kirker. Eiendomsretten burde antagelig i slike tilfelle også overdras.
- Et museum eller en privat organisasjon kunne overta ansvaret for bygningen mot at en statlig tilskuddsordning sikret utgiftene til vedlikehold. Også i slike tilfelle burde antagelig eiendomsretten overdras.

Siden verneverdige kirker på denne måte kunne ivaretas som kulturminne – og samtidig opprettholdes som kirkebygninger – burde antagelig vedtak om nedleggelse fattes samtidig med overdragelsen av ansvaret. På denne måte vil bygningen status når det gjelder vigsling, biskopens tilsyn og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» bli avklart, jf kap 4.7.2.

Et annet handlingsalternativ vil være å beholde eiendomsretten uendret, men innføre en annen ordning når det gjelder ansvar for vedlikehold. Den svenske ordning med «kyrkoantikvarisk ersättning» fra staten til Svenska Kyrkan kunne her være en modell. Sammenlignet med den svenske ordning kunne dette innføres som en statlig støtteordning til verneverdige kirker som er gått ut av bruk. Sammenlignet med den engelske ordning – der en stiftelse kan overta eiendomsrett og driftsansvar for en verneverdig og overtallig kirke – kan det tenkes at støtteordningen forvaltes av en selvstendig stiftelse eller et statlig foretak.

En slik statlig støtteordning kunne etableres på flere måter:

- Gjennom direkte støtte over statsbudsjettet til kirkelig fellesråd som eiers representant og ansvarlig for vedlikeholdet. Dette kunne være en tilskuddspost som ble administrert av Kirkerådet eller av Riksantikvaren.

- Gjennom å opprette en tilskuddsordning under Norsk kulturminnefond. Siden Norsk kulturminnefond i dag ikke gir tilskudd til kirkebygg, måtte dette være en særordning som fondet ble pålagt.
- Gjennom å opprette et nytt *Kirkelig kulturminnefond* som fikk ansvar for å fordele det statlige tilskuddet.

Denne utredning vil anbefale at det arbeides videre med å finne løsninger som kan sikre vedlikeholdet av verneverdige kirker som er gått ut av bruk gjennom statlige støtteordninger. Her må det finnes et godt balansepunkt mellom vern og bruk. Det må ikke bli slik at kirker får bedre ordninger ved å gå ut bruk enn ved å være i bruk.

Denne utredning anser her opprettelse av et *Kirkelig kulturminnefond* som en interessant løsning som bør utredes videre.

Denne utredning ser dette i sammenheng med to andre ordninger og forslag som *denne utredningen* fremmer, jf kap 4.1.4 – økonomisk ansvar:

1) Middelalderkirker

Det innføres en statlig støtteordning som kan gi tilskudd til vedlikeholdet av middelalderkirker *som er i bruk* som soknekirker eller kirke i soknet i tillegg til soknekirke.³³⁶

2) Overtallige kirker

Det innføres en statlig støtteordning til kirker som av ulike grunner blir overtallige og som dermed *går ut av bruk*. Dette bør i hovedsak gjelde fredede og listeførte kirker.

3) Stavkirker

Nåværende ordning for støtte til vedlikehold av stavkirkene – enten de er i soknets eie eller eiet av andre – er en midlertid prosjektfinansiering inntil vedlikeholdet er brakt på et tilfredsstillende nivå. Det foreslås at ordningen blir *permanent*. Stavkirkene er en del av verdensarven og har krav på en påregnelig ordning for fremtiden.

Et nytt kirkelig kulturminnefond kunne forvalte disse statlige støtteordningene.

4.7.5 *Salg/nedleggelse og «avvigsling»*

Spørsmålet om *kirkelig/liturgisk markering* som følge av salg eller nedleggelse av kirke / kirkelokale / interimskirke har vært lite aktuelt i vårt land. Det er flere grunner til dette:

- For det første er *antall kirkebygg* som selges eller nedlegges meget lite. I Den norske kirke forekommer det i praksis meget sjelden. Antall *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* som nedlegges er større. *Interimskirker* er etter sin karakter midlertidige.

³³⁶ Det kan vurderes «alder» bør være eneste kriterium for en slik støtteordning og om en slik statlig støtteordning også bør omfatte andre kirker med særlige stor verdi som kulturminne, f.eks Røros, Kongsberg, Tromsdalen, Domkirken i Oslo, jf forslaget til endring av kirkeloven i kap 4.1.4 – økonomisk ansvar.

- For det andre er det selve *vedtaket om salg eller nedleggelse* som innebærer at kirkebygget opphører å være kirke. Hjemmel for salg og nedleggelse finnes i kirkeloven (§ 18, andre ledd og § 21, fjerde ledd) når det gjelder kirkebygg. Kirkeloven har ikke nærmere retningslinjer for behandlingen av slike saker ut over at menighetsmøtet skal uttale seg (kirkeloven § 11). Vedtak om salg eller nedleggelse har som konsekvens at kirkebygget ikke lenger regnes som et vigslet bygg. Dette vil normalt innebære opphør av bruk, men et kirkebygg som blir stående og ikke lenger regnes som et vigslet bygg, kan også brukes til kirkelige formål.

Det er ingen tilsvarende hjemmel for nedleggelse av *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker* og det finnes ingen retningslinjer for behandlingen av slike saker. Nedleggelse er konsekvens av opphør av bruk. Opphør av bruk har som konsekvens at kirkelokalet eller interimskirken ikke lenger regnes som vigslet.³³⁷ Det bør imidlertid i nye retningslinjer vurderes om det skal gis bestemmelser om at vedtak om nedleggelse kan og bør fattes også for disse.

- For det tredje har det mest vanlige vært at en kirke *går ut av bruk* i stedet for å bli nedlagt. Kirkebygget opprettholdes da som regel som kirke. Kirkebyggets karakter som vigslet kirkebygg videreføres dermed og spørsmålet om «avvigsling» blir mindre aktuelt. Forvaltningen av kirker som er gått ut av bruk er ikke tilfredsstillende løst i gjeldende regelverk, jf kap 4.7.7.
- For det fjerde inneholder ikke gudstjenestebøkene i dag noen *liturgi* for «nedleggelse av kirker». Dette er konsekvens av den tradisjonelle evangelisk-lutherske forståelse av vigsling: når *menighetens bruk* opphører, opphører også bygningens/rommets kirkelige karakter.³³⁸

Når vedtak om nedleggelse av *kirkebygg* er gjort og kirkebygget skal gå ut av bruk, finnes ingen retningslinjer om kirkelig medvirkning eller «liturgi for nedleggelse». For *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker* – som i teologisk forstand har samme vigsling som et kirkebygg – og som er gått ut av bruk, finnes ikke bestemmelser verken om nedleggelse eller «liturgi for nedleggelse». Det er entydig at det er *opphør av bruk* som markerer nedleggelse og at rommet deretter ikke lenger regnes som vigslet.

Når det gjelder *vedtak om salg og vedtak om nedleggelse* vil det ut fra dette være behov for å:

- Utarbeide et eget regelverk som omhandler vilkårene for salg og nedleggelse av kirkebygg og retningslinjer for behandlingen av slike saker.
- Gi hjemmel for å fatte vedtak om nedleggelse av *permanente kirkelokaler, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker*.
- Utarbeide retningslinjer for behandlingen av saker om nedleggelse.

³³⁷ Når kirkeloven § 21, fjerde ledd her bruker begrepet «kirke» menes med dette et bygg i medhold av § 17, første ledd. Begrepet «kirke» omfatter dermed i § 21, fjerde ledd ikke *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker*. Tjenesteordning for biskoper og tjenesteordning for proster omtaler kun vedtak om godkjenning av disse – ikke vedtak om nedleggelse.

³³⁸ Se kap 4.6.1.

Når det gjelder en eventuell *liturgi for nedleggelse*, er det viktig å klargjøre de teologiske premisser for en slik kirkelig handling.³³⁹

For det første: Vigslingen er en kollektiv enkelthandling – *gå inn og ta i bruk* – som *menigheten* selv foretar. Vigslingen er i teologisk forstand den samme for kirkebygg, kirkelokale og interimskirke, men gjelder enten *permanent* bruk eller *periodisk* bruk. *Bruken* er den samme. Når et vigslet bygg skal gå ut av kirkelig bruk, kunne overgangen eventuelt markeres gjennom en ny kollektiv enkelthandling – *å gå ut og ta ut av bruk*. Dette ville i så fall markere at bygget/rommet ikke lenger er vigslet.

Den enkleste måte å markere dette på, er at den siste gudstjeneste avsluttes med at all utsmykning (som enkelt kan fjernes) og alt liturgisk utstyr bæres ut av kirken i utgangsprosesjonen.

For det andre: Siden det er *menigheten* som vigsler sin kirke ved å ta den i bruk for første gang til gudstjeneste med biskopen, prosten eller menighets prest som gudstjenesteleder, er det også *menigheten* som skal ta den ut av bruk. Det er derfor et spørsmål om hensiktsmessighet hvem som leder den siste gudstjeneste. Det kan neppe stilles som krav at dette skal være *den samme person* eller *den samme stilling* som ledet vigslingsgudstjenesten.

For det tredje: Vigslingen er en *handling* som er en oppfølging og konsekvens av vedtak om godkjenning av bygg/lokale og vedtak om at vigsling kan skje. Etter at vigslingen er foretatt, kan vigslingen ikke oppheves gjennom et egetvedtak (f.eks av en av godkjennelsesmyndighetene eller av den som i sin tid ledet vigslingsgudstjenesten). Det er *nedleggelsen* som er vedtaket.³⁴⁰ Det som kan vurderes er om en ny liturgisk *handling* skal være en oppfølging av eller en konsekvens av vedtaket.

For *forsamlingslokaler som benyttes permanent som kirkelokaler og interimskirker* fattes ikke *vedtak* om nedleggelse. Nedleggelse er en følge av opphør av bruk. Spørsmålet vil her være om opphør av bruk skal markeres liturgisk.

For det fjerde: Selv om det i en evangelisk-luthersk kirke av *teologiske grunner* ikke kan anses nødvendig – men tvert imot kan vurderes som unødvendig – med en kirkelig/liturgisk markering ved nedleggelse av en kirke, kan en kirkelig/liturgisk markering av *andre grunner* være både ønskelig og kanskje også nødvendig. Det er historie og tradisjoner knyttet til bygget. Det har hatt betydning for lokalsamfunnet. Mennesker er følelsesmessig – både religiøst og psykologisk – knyttet til bygget.³⁴¹ «Avvigsling» kan derfor være viktig for menighetens separasjons- og sorgprosess i forhold til et bygg/rom de har vært bundet til. Siden vigsling innebærer at det er *menigheten* som for første gang tar bygget/rommet i bruk,

³³⁹ Om vigsling, se kap 4.6.

³⁴⁰ Før bestemmelsen i Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaarde § 21 om kirkers «nedtagelse», rådet kirkeeiер i stor grad alene over kirkene. «Det Offentlige fører ogsaa Control med Kirkers Nedtagelse. Denne maa ei foregaae uden kongelig Tilladelse», skriver imidlertid Motzfeldt i sin kirkerett (1844/side 123). Denne kongelige kontroll synes mest å ha vært en *eiendomskontroll* og ikke en *byggningskontroll*. Nedtagelse av en kirke måtte sikre at eiendom – som utgjorde en del av kirkens inntektsgrunnlag – ikke gikk tapt. Kongen kunne i denne forbindelse gjøre vedtak om at kirken «ble fråteken sin kyrkjelege kvalitet (sekularisera)» skriver Robberstad i sin kirkerett (1945, side 131). Det er interessant at slikt vedtak skulle fattes av Kongen og ikke var lagt til biskopen som jo hadde vigslet kirken. Kirken kunne dermed selges og inntektene legges til kirkefondet, men kirkens eiendom ble beholdt. På denne måte kunne bygging av ny kirke delfinansieres og driften av ny kirke sikres. Bestemmelsen og ordningen ble ikke videreført i Lov 3. august 1897 om Kirke- og Kirkegaarde.

³⁴¹ Se kap. 2.2.4.

kan det være gode grunner for å markere liturgisk også at *menigheten* bruker bygget/rommet for siste gang.

Begrepet «avvigsling» kan i en evangelisk-luthersk kirke være misvisende når det gjelder hva en liturgisk markering av opphør av bruk innebærer. Begrepet kan *for det første* gi inntrykk av at en liturgisk handling i rettslig forstand i dag er *nødvendig* i forbindelse med en nedleggelse. Det kan *for det andre* gi inntrykk av at vigslingen har gitt bygget en sakral karakter som en egenskap ved bygget *i seg selv* og at en «avvigsling» vil bringe byggets opprinnelige sekulære karakter tilbake. I en evangelisk-luthersk kirke vil en slik forståelse være fremmed. Vigsling innebærer ikke at bygningen endres i hva den *er*, men at bygningen endres i forhold til hva den skal *brukes til*. På samme måte vil en liturgisk markering ved nedleggelse ikke være nødvendig for å endre hva bygningen *er* (dvs hva vigslingen har gjort den til), men tjene til å markere at *bruken* av bygningen endres (dvs at den kirkelige bruk opphører). Siden et vigslingsformular *ikke* benyttes ved vigslingen når bygget/rommet tas i bruk, er et formular for å ta bygget/rommet *ut av bruk* heller ikke aktuelt. Det er *menigheten* som vigsler gjennom å ta i bruk – og det vil dermed være *menigheten* som tar bygget/rommet ut av bruk.

«Avvigsling» som begrep kan derfor være misvisende i en evangelisk-luthersk sammenheng. Begrepet er kun sakssvarende dersom det brukes om menighetens siste gudstjeneste i bygget/rommet og som beskrivelse av *menighetens handling*. Det kan ikke brukes om eller settes i sammenheng med et skifte av karakter i *byggets egenskaper*. På denne bakgrunn anbefales det at begrepet «avvigsling» ikke brukes i liturgiene eller som «navn» på den handling der menigheten bruker sitt gudstjenesterom for siste gang.

Det kan imidlertid være ønskelig og behov for å utarbeide retningslinjer for kirkelig/liturgisk markering av menighetens siste gudstjeneste og å utarbeide retningslinjer for en slik liturgi.³⁴² Det er neppe aktuelt og vil neppe være ønskelig og nødvendig at Kirkemøtet fastsetter en fullstendig liturgi til bruk med slike anledninger. Der bør være tilstrekkelig at liturgiske bestemmelser inneholder veiledning om hvordan en slik gudstjeneste kan legges opp.

Der er også ønskelig å ta inn en bestemmelse om at vedtak om nedleggelse *skal* fattes for å markere permanent opphør av bruk.

4.7.6 Hvem skal ha inntektene ved et salg?

Ved salg av en kirke som ikke er i soknets eie, er det selvsagt at det er kirkeeier som mottar inntektene ved et salg.

Når det gjelder kirker i soknets eie, kan saken synes mer komplisert. Soknet har etter 1996 vært en egen juridisk person og soknet er eier av kirken. Dette gjelder i dag dermed både kirker som er bygget *før* 1996 og kirker som er bygget *etter* 1996. Inntektene ved et salg av en kirke skal derfor utvilsomt tilfalle *kirkelig fellesråd* på vegne av soknet som eier.

Men både for kirker bygget *før* og *etter* 1996 har *kommunen* vært en tung økonomisk aktør. I de fleste tilfelle har kommunen bevilget hoveddelen av byggekostnadene og har dessuten hatt det økonomiske ansvar for vedlikehold og drift. Det er ikke unaturlig at kommunen ser for seg

³⁴² Bestemmelse om dette er tatt i forslaget til nye regler for salg / nedleggelse av kirkebygg, kirkelokale og interimskirke, se kap 4.8.3 - § 13.

at inntektene ved et salg helt eller delvis skal tilfalle kommunen – kanskje for reinvestering i ny kirke.

Denne utredning legger til grunn at bygging av kirke må anses som en bevilgning til soknet. Kirken er ikke et kommunalt bygg og det er soknet som eier kirken. Dette gjelder også for kirker bygget før 1996. Reglene for tilskudd til tros- og livssynssamfunn har medført at de øvrige tros- og livssynssamfunn har fått økt det kommunale tilskudd tilsvarende. Dette er også en bevilgning til vedkommende tros- og livssynssamfunn. Dersom salgsinntekter ved salg av kirke tilhørende soknet skulle tilbakeføres til kommunen, måtte dette også innebære et krav til de øvrige tros- og livssynssamfunn om å betale tilbake det økte kommunale tilskudd.

Tilsvarende kan anføres når det gjelder de kommunale utgifter til drift og vedlikehold av kirken. Dette er en lovbestemt plikt for kommunen som ikke kan kreves refundert i ettertid – verken når det gjelder bevilgninger til soknet eller tilskudd til tros- og livssynssamfunn. Et synspunkt kan her også være at de *materielle* verdier som kommunen har skutt inn gjennom årene i form av vedlikehold og drift av kirken *ekvivalerer* med de *immaterielle* verdier som befolkningen er tilført gjennom den virksomhet som er drevet i bygget.

Derimot kan det være en rimelig betraktningssmåte at et kirkesalg kan få konsekvenser for de kommunale bevilgninger til de *investeringer* som kirkelig fellelsråd har ansvar for når det gjelder kirkelige bygg og anlegg i kommunen. Et kirkesalg vil inntektsføres på kirkelig fellelsråds investeringsbudsjett, og dette kan få konsekvenser for nivået av den kommunale bevilgning til investeringer det/de påfølgende år. Men et kirkesalg kan også vurderes – både av kommunen og kirkelig fellelsråd – som en mulighet for å øke investeringene og forbedre fremdriftsplaner i samsvar med behovene når det gjelder andre kirker og kirkeanlegg i kommunen.

En annen utfordring ved salg av kirke gjelder forholdet mellom soknets to organer: *menighetsrådet* og *kirkelig fellelsråd*. Særlig for kirker bygget før kirke-loven av 1996 – men også etter 1996 – kan den lokale menighet ha samlet inn betydelige midler til bygging av kirke og dermed vært en tung økonomisk bidragsyter. I mange tilfelle kan f.eks orgelet, men også menighetssal o.l. være finansiert av menighetsrådet. Det er derfor naturlig at *menighetsrådet* ser for seg at deler av salgsinntektene skal tilfalle menighetsrådet. Dette gjelder ikke minst dersom situasjonen er slik at salgsinntektene fra kirkelig fellelsråds side tenkes brukt til investeringer i bygg og anlegg i *andre* sokn i kommunen.

Det kan også være lokale lag eller foreninger som tenker på samme måte og oppfatter selv å ha samme rettigheter. Det kan også være enkeltpersoner som har gitt betydelige gaver til bygging av kirken – og som kan se for seg at når kirken selges, vil de kreve gaven tilbake.

I denne situasjon må det finnes en løsning i skjæringspunktet mellom jus og moral. *Formelt* følger det av gjeldende bestemmelser at inntektene tilhører kirkelig fellelsråd. *Reelt* bør det finnes frem til en forhandlingsløsning der salgsinntektene *som hovedregel* fordeles mellom kirkelig fellelsråd og menighetsrådet på grunnlag av innskutt kapital. For kirkelig fellelsråd vil det da være den kommunale bevilgning som gjelder som innskutt kapital.

Det gjenstår da å få kartlagt hvilken kapital menighetsråd, og eventuelt lag og foreninger har – eller mener å ha – investert i selve byggingen av kirken. Også dette kan sikkert bli gjenstand for uenighet, krever en forhandlingsløsning og innføring av klageordninger.

Denne utredning foreslår at retningslinjer om salg av soknekirke eller annen kirke i soknets eie, inneholder bestemmelser om inntektsfordeling mellom kirkelig fellesråd og menighetsrådet på grunnlag av innskutt kapital. Dette bør i hovedsak avgjøres lokalt og dette vil i de fleste tilfelle antagelig skje. Det bør derfor ikke innføres en godkjenningsordning, men innføres en klageadgang. Dette kunne f.eks skje ved at en lokal tvist avgjøres av bispedømmerrådet.

Når det gjelder enkeltpersoner eller institusjoners gaver til bygging av ny kirke, legger *denne utredning* til grunn at dette må ses som *gaver*. Disse kan ikke kreves refundert med mindre det sammen med gaven foreligger en tinglyst heftelse på eiendommen på et bestemt beløp tilsvarende gavens størrelse – og som kan kreves refundert ved salg. Det samme gjelder dersom det i testamentarisk gave, jf kirkeloven § 19, tredje ledd, er tatt forbehold om refusjon ved salg av kirken. *Denne utredning* mener at dette ikke er en ønsket situasjon og at slike tinglyste heftelser på kirkelig eiendom må unngås.

4.7.7. Nye regler for salg eller nedleggelse av kirke, kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke

Hjemmel for vedtak om salg eller nedleggelse av kirkebygg foreslås videreført i kirkeloven. I medhold av nåværende kirkelov fattes vedtak av *departementet* i medhold av kirkeloven § 18, andre ledd (salg) og 21, fjerde ledd (nedleggelse).

I dette kapittel 4 er det i samsvar med utkastet til ny kirkelov i «Kjent inventar i nytt hus» (2011) foreslått at bestemmelsene i nåværende kirkelov gis slik ordlyd:

- § 18, andre ledd: «Kirkene kan ikke avhendes ... Det kan likevel gis samtykke til salg når særlige grunner tilsier det»
§ 18, fjerde ledd: «...samtykke etter andre ledd gis av den Kirkemøtet har gitt slik myndighet».
- § 21, fjerde ledd: «... Nedleggelse av kirke skal godkjennes» og i femte ledd: «Godkjenning etter fjerde ledd ... gis av den Kirkemøtet gis slik myndighet».
- I forslaget til bestemmelse om hvilket organ som skal utøve myndigheten, jf kap 4.8.4, forelås: «Bispedømmerrådet gis fullmakt til å fatte vedtak ... i medhold av kirkeloven § 18, andre ledd om samtykke til salg av kirke når særlige grunner tilsier det». ³⁴³
«Kirkerådet gis fullmakt til å fatte vedtak ... i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd om ... nedleggelse av kirke». ³⁴⁴

Når det gjelder kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirker finnes det i dag ikke bestemmelser om og regler for nedleggelse. Disse regnes som nedlagt fra det tidspunkt de går ut av bruk. *Denne utredning* legger til grunn at forslaget til retningslinjer skal ha bestemmelser om nedleggelse.

Det finnes i dag bestemmelser om vigsling både for kirker, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker. Det er ikke gitt liturgiske eller andre bestemmelser om «avvigsling». *Denne utredning* legger til grunn at begrepet «avvigsling» ikke benyttes, men at det i bestemmelse tas inn en beskrivelse av hvordan en siste gudstjeneste kan gjennomføres. Retningslinjene tar sikte på å gi regler om vilkår for salg og om nedleggelse og for saksbehandlingen, se kap 4.8.4 – § 13.

³⁴³ Jf kap 4.1.4 om «forvaltningen av kirken og begrensninger i rådighet» og kap 4.8.4 - § 4, første ledd.

³⁴⁴ Jf kap 4.1.6 og kap 4.8.4 - § 4, første ledd. Jf kap 4.1.4 om «forvaltningen av kirken og begrensninger i rådighet» og kap 4.8.4 - § 4, første ledd.

4.8 Utkast til nye retningslinjer

På grunnlag av vurderingene i kap 3, foreslås det at det i *nye retningslinjer fastsatt av Kirkemøtet* gis bestemmelser om:

- Godkjenning av *soknekirke* og *kirke* – se kap 4.8.1 og 9.2
- Godkjenning av *permanent kirkelokale* og *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* – se kap 4.8.2 og 9.3
- Godkjenning av *interimskirke* – se kap 4.8.3 og 9.4
- Salg og nedleggelse av kirkebygg, kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke – se kap 4.8.4 og 9.5

4.8.1 Kirkebygg

Kommentar til bestemmelsene i notene

[I kap 9.2 er regelteksten gjengitt uten noter og kommentarer]

**Utkast
til
Retningslinjer for godkjenning³⁴⁵ av kirke
i medhold av [revidert forslag til]³⁴⁶ kirkeloven §§ 17 og 21
fastsatt av Kirkemøtet [år]³⁴⁷**

§ 1. Godkjenning av *soknekirke* i medhold av [revidert forslag til] kirkeloven §§ 17 og 21.

1.1 Et nytt selvstendig og frittstående kirkebygg som er i soknets eie eller eies av andre enn soknet,³⁴⁸ kan godkjennes som soknekirke av Kirkerådet.³⁴⁹

³⁴⁵ Jf kap 3.3.5 «Hvilken myndighet kan Kirkemøtet utøve i dag?» Myndigheten til å godkjenne nye kirker ligger i dag i departementet, men *denne utredning* går inn for at myndigheten i fremtiden legges til kirkelig organ. Disse retningslinjer vil derfor ha ulik status om de fastsettes innenfor dagens ordning eller innenfor en fremtidig ordning. Innenfor nåværende ordning vil retningslinjene kunne fastsettes av Kirkemøtet som retningsgivende for Kirkerådets uttalelser til departementet og andre instanser, for Kirkerådets veiledning og for kirkebyggkonsulentens virksomhet.

³⁴⁶ Disse retningslinjer er primært utarbeidet med basis i *denne utredningens* forslag til revisjon av kirkeloven §§ 17 og 21.

³⁴⁷ Jf kap 3.3.4 «Hvordan kan Kirkemøtet gis myndighet?» *Denne utredning* foreslår at § 21 i nåværende kirkelov endres slik at loven bemyndiger «Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet» til å godkjenne nye kirker, jf kap 4.1.2. Det følger av dette at Kirkemøtet også kan gi retningslinjer for godkjenning. Det foreslås imidlertid at dette eksplisitt fastsettes i revidert forslag til kirkeloven § 21, nytt siste ledd. Se kap 4.1.6.

³⁴⁸ Om eiendomsrett for andre enn soknet, se kap 4.4.2.

Jf kap 4.1.2. Her innføres som unntaksbestemmelse *både* at en kirkebygning som *ikke eies av soknet* også kan godkjennes som soknekirke og som unntaksbestemmelse at det ikke stilles krav om at det skal være en kirke i hvert sokn som er eiet av soknet. Eiendomsrett og full disposisjonsrett sidestilles dermed – som en unntaksordning – både med henblikk på godkjenning som kirke og for opprettelse av sokn, jf kap 4.4.2. Jf også redegjørelsen av Kirkerådets vurdering i 2011 av disse spørsmål i kap 4.5 og *denne utrednings* vurdering av denne saken i kap 4.5.2.

³⁴⁹ Kap 4.1.2 innfører som ny ordning at *Kirkerådet* kan bemyndiges til å godkjenne nye kirkebygg.

- 1.2 Et eksisterende kirkebygg som enten er i soknets eie eller eies av andre enn soknet, kan godkjennes som soknekirke av Kirkerådet.
- 1.3 Et permanent kirkelokale som er godkjent som dette av bispedømmerådet,³⁵⁰ som enten er i soknets eie eller eies av andre enn soknet, kan godkjennes som soknekirke av Kirkerådet.³⁵¹
- 1.4 For godkjennelse som soknekirke etter §§ 1.2 av et selvstendig kirkebygg som ikke er i soknets eie, stilles krav³⁵² om at bygget er permanent innredet som kirke, at leiekontrakten gir vedkommende menighetsråd disposisjonsretten over bygget, at kravet om størrelse i kirkeloven § 21, tredje ledd er oppfylt og at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15.³⁵³
- 1.5 For godkjennelse som soknekirke etter §§ 1.3 av et permanent kirkelokale som ikke er i soknets eie, stilles krav om at kirkelokalet er et selvstendig bygg,³⁵⁴ er permanent innredet som kirke, at leiekontrakten gir vedkommende menighetsråd disposisjonsretten over kirkelokalet, og at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15. Det stilles ikke som betingelse at lokalet oppfyller kravet om størrelse i kirkeloven § 21.

§ 2. Godkjennelse i medhold av [revidert forslag til] kirkeloven § 21 av *andre kirker i soknet* i tillegg til soknekirken.

- 2.1 Et nytt selvstendig og frittstående bygg som er soknets eie eller eies av andre enn soknet, kan godkjennes som kirke av Kirkerådet.³⁵⁵
- 2.2 Et eksisterende kirkebygg som enten er i soknets eie eller eies av andre enn soknet, kan godkjennes som kirke i soknet i tillegg til soknekirken av Kirkerådet.
- 2.3 Et permanent kirkelokale som er godkjent som dette av bispedømmerådet,³⁵⁶ som enten er i soknets eie eller eies av andre, kan godkjennes som kirke i soknet i tillegg til soknekirken av Kirkerådet.³⁵⁷

³⁵⁰ Retningslinjer for godkjennelse av *permanent kirkelokale*, se kap 4.8.2 - § 1.

³⁵¹ Denne utredning innfører *permanent kirkelokale* som en ny kategori, jf kap 4.2 og 4.5.1. Det innføres i denne bestemmelse som en ny ordning at et *permanent kirkelokale* – på de premisser som fremgår av §§ 1.4 og 1.5 – kan godkjennes også som soknekirke. §§ 1.3 og 2.3 innebærer at en godkjennelse av *permanent kirkelokale* kan skje på tre nivå:

- Et lokale godkjent som *permanent kirkelokale* av bispedømmerådet, jf kap 4.8.2 - § 1
- Et godkjent permanent kirkelokale kan godkjennes som *kirke* av Kirkerådet, jf §§ 1.4, 2.3 og 2.4.
- Et godkjent permanent kirkelokale som er godkjent som kirke, kan også godkjennes som *soknekirke* av Kirkerådet, jf §§ 1.3 og 1.5. I henhold til § 1.1 må dette være et selvstendig bygg.

Det fremgår av §§ 1.4, og 1.5 at for godkjennelse som kirke, stilles krav om at menighetsrådet har full disposisjonsrett.

³⁵² Jf kap 4.4.2.

³⁵³ Når kommunen har påtatt seg forpliktelsene som følger av kirkeloven § 15, vil kirkelig fellesråd ha ansvaret for forvaltningen av midlene, jf kirkeloven § 14.

³⁵⁴ Jf kap 4.8.2 - §§ 1.1 og 1.3.

³⁵⁵ Her utvides nåværende ordning slik at som kirke i soknet i tillegg til soknekirken, kan også godkjennes en bygning som *ikke er i soknets eie*. Eiendomsrett og full disposisjonsrett sidestilles med dette – som en unntaksordning – som kriterium for godkjennelse. Dette tilsvarer bestemmelsen i § 1.2, men gjelder i § 2 kirke i soknet i tillegg til soknekirken. Jf kap 4.4.2.

³⁵⁶ Retningslinjer for godkjennelse av *permanent kirkelokale*, se kap 4.8.2.

³⁵⁷ Denne utredning innfører *permanent kirkelokale* som en ny kategori, jf kap 4.2 og 4.5.1. Det innføres i denne bestemmelse som en ny ordning at et *permanent kirkelokale* – på de premisser som fremgår av § 1.4 og 1.5 – kan godkjennes også som soknekirke. §§ 1.3 og 2.3 innebærer at en godkjennelse av *permanent kirkelokale* kan skje på tre nivå:

- 2.4 For godkjenning etter §§ 2.1, 2.2 og 2.3 av bygg/kirkelokale som ikke er i soknets eie, stilles krav om det er permanent innredet som kirke og at vedkommende menighetsråd har disposisjonsretten. Det stilles ikke krav om at bygget/lokalet oppfyller kravet om størrelse i kirkeloven § 21, tredje ledd og at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15.³⁵⁸
- § 3. En kirke, jf §§ 1.1 og 2.1, skal ha enten tårn eller et utvendig rom med plass til kirkens klokker. Kirkeklokkene skal ha en klangkasse som ivaretar klokkene som instrument.³⁵⁹ Det skal være mulighet både for mekanisk og manuell ringing.³⁶⁰
Kirken/kirkerommet skal bestå av kor/alterparti, kirkeskip/kirkerom med eventuelle sideskip/siderom, våpenhus/kirketorg/kirkehall, sakristi og ha plass for kirkens orgel. Planløsningen skal gi mulighet til oppholdsrom for medvirkende i gudstjenester og til dåpsforeldre, konfirmanter, brudepar og forlovere samt sørgende og deres familier.³⁶¹
- § 4. I tillegg til § 3 kan planløsningen inneholde menighetsal, rom til møter og for menighetens virksomhet innen undervisning, diakoni og kirkemusikk. Det skal legges spesielt vekt på lokaler til trosopplæring for barn og ungdom. Planløsningen kan også inneholde kontorer for menighetens tilsatte.
- § 5. I en kirke, jf §§ 1 og 2, som består av et kirkerom og flere andre rom, skal planløsningen gi mulighet for at selve kirkerommet kan avlukkes fra den øvrige del av bygget. Når kirkerommet også omfatter kirketorg/kirkehall/kjøkken e.l., skal planløsningen gi mulighet for disse kan avskjermes fra kirkerommet når dette er ønskelig.³⁶²
- § 6. I planløsningen for en kirke kan det legges opp til at kirkerommet skal kunne utvides gjennom å legge eventuelle tilstøtende rom til selve kirkerommet. Det samlede areal for kirkerom og tilstøtende rom legges i så fall til grunn for godkjenning i henhold til kirkelovens krav om størrelse.³⁶³

-
- Et lokale godkjent som *permanent kirkelokale* av bispedømmerrådet, jf kap 4.8.2 - § 1
 - Et godkjent permanent kirkelokale kan godkjennes som *kirke* av Kirkerådet, jf § 2.3 og 2.4.
 - Et godkjent permanent kirkelokale som er godkjent som kirke, kan også godkjennes som *soknekirke* av Kirkerådet, jf § 1.3 og 1.5.

Jf også kap 4.2.2 og 4.5.2 om *sambrukshus*. Det fremgår av § 2.4 at for godkjenning som kirke, stilles krav om at menighetsrådet har full disposisjonsrett. Dvs at kirkerommet er et *enbruksrom* eller et *enbruksrom* i et *sambrukshus*

³⁵⁸ Forskjellen mellom en *soknekirke* godkjent i medhold av § 1 og en *kirke i soknet* i tillegg til soknekirke i medhold av § 2, er kravet om kommunens ansvar. For en *kirke i soknet* i tillegg til soknekirken, stilles altså her ikke krav om kommunal finansiering av bygging og drift.

³⁵⁹ Om klangkasse, se kap 8.2.4 – pkt 3 om «støyvern».

³⁶⁰ Jf kap 4.1.10 – pkt 4. Om krav til klokketårn eller rom for kirkeklokker, se kap 5.7 - § 1.8 og kap 8.2.4.

³⁶¹ Jf kap 4.1.10 – pkt 5 om kirkebyggets størrelse og planløsning.

³⁶² Når planløsningen er slik at kirkerommet også omfatter f.eks kirketorg/kirkehall m.v., innebærer dette at anskaffelse og avhendelse av inventar og utstyr for hele storrommet skal godkjennes av biskopen i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd.

³⁶³ Om krav til størrelse, se kirkeloven § 21, andre ledd og kap 4.1.6. Her bestemmes noe som i dag er uklart når det gjelder beregning av kirkerommets størrelse. Er den kun kirkerommet som skal legges til grunn eller kan også tilstøtende rom tas med i beregningsgrunnlaget? Her foreslås at kirkerom med tilstøtende rom som kan legges til kirkerommet, legges til grunn ved beregning av størrelse. Dette har vært vanlig praksis de senere år, jf f.eks Veldre kirke og Grødheim kirke – begge fra 2000.

- § 7. I planløsningen for en kirke kan det legges opp til at kirkerommet skal kunne avdeles og at en del av kirkerommet skal kunne benyttes sammen med eventuelle tilstøtende rom. Dette omfatter ikke kirkens kor/alterparti.³⁶⁴
- § 8. I planløsningen av en kirke kan inngå areal for andre brukere enn soknet. Forutsetningen for dette er at hele bygningen forvaltes av soknet.³⁶⁵
- § 9. Planløsningen av kirkerommet skal først og fremst legge forholdene til rette for at gudstjenester, dåp, konfirmasjon, vielse og gravferd kan gjennomføres i samsvar med godkjente liturgier.³⁶⁶ Dernest at forholdene legges til rette for menighetsrådets bruk og utlån av kirken til kirkelige og kulturelle formål.³⁶⁷ Kirkerommet skal bidra til å fremme forståelsen av disse tjenester og disse arrangement hos dem som deltar.³⁶⁸
- § 10. Kirkerommet skal som hovedregel gi mulighet både for bønn mot øst (ad orientem)³⁶⁹ og at presten forretter vendt mot menigheten (versus populum).³⁷⁰
- § 11. Kirkerommet skal gi gode akustiske vilkår for menighetens salmesang, korsang, orgelspill og instrumentalmusikk.³⁷¹
- § 12. Kirke og kirkerom skal gis en universell utforming.³⁷² Bruk av gallerier for menigheten skal unngås. Galleri for orgel bør ha universell tilgang/heisatkomst. Når kor/alterparti heves opp fra resten av kirkeskipet/kirkerommet, skal det

Dette får også konsekvenser for bestemmelsene om bruk av kirkerommet, jf kap 7.5.

³⁶⁴ Her åpnes for større fleksibilitet og det oppstår to muligheter:

- Deler av kirkerommet skal kunne brukes sammen med tilstøtende rom. Reglene for bruk av kirkerommet, jf kap 7 gjelder da for bruken av dette storrommet.
- Tilstøtende rom skal kunne brukes sammen med deler av kirkerommet (som da er blitt noe annet enn «kirkerommet»). Det vil lokalt måtte bestemmes hvilke regler som skal gjelde.

Begge alternativ er tatt inn i kap 7.5 og i reviderte regler, jf kap 7.12 - § 22, fjerde ledd.

I Etne nye kirke planlegges mulighet for å henge en nettvegg foran alterpartiet. Bak nettveggen blir det plass til ca 40 stoler rundt alteret og resten av kirkerommet kan da brukes til gymnastikk og andre aktiviteter. Denne bestemmelse ville åpne for godkjennelse av planene for Etne kirke.

³⁶⁵ Det legges her til rette for at kirken/kirkeanlegget kan være et *sambrukshus*, hvor bygningen er under kirkelig fellesråds forvaltning (kirkeoven § 18, første ledd) og bruk er under menighetsrådets forvaltning (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»). Det legges med dette altså *ikke* opp til at *kirkerommet* blir et *sambruksrom*.

³⁶⁶ Første del i § 1.1 i nåværende bestemmelser om «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» har denne målformulering: «Kirkerommet skal i første rekke fremme den liturgiske handling ...» Formuleringen her i § 9 er en videreutvikling av denne bestemmelse. Den liturgiske handling i gudstjenester og kirkelige handlinger er kirkens primære og prioriterte bruk.

³⁶⁷ Dette er en utvidelse av perspektivet når det gjelder kirkerommet som er en oppfølging av utredningen «Kunsten å være kirke» og Kirkemøtets behandling av denne i 2005, jf sak KM 7/05.

³⁶⁸ Andre del i § 1.1 i nåværende bestemmelser om «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» har denne målformulering: «... og fremme forståelsen hos dem som deltar i gudstjenesten». Bestemmelsen her i § 9, andre ledd er en videreutvikling av dette. Videreutviklingen gjelder at regelen ikke gjøres gjeldende kun for «den liturgiske handling», men for all bruk av kirkerommet.

³⁶⁹ Dette innebærer at tradisjonen helt fra kristenretten på Moster i 1024 om at en kirke skal være østvendt, videreføres: «Dette er begynnelsen til lovene våre at vi skal vende oss mot øst og ...».

³⁷⁰ Jf kap 4.1.10 – pkt 7 Liturgisk bruk og planløsning.

³⁷¹ Det er tvilsomt om løsningen i Frøyland Orstad kirke (2008) ville kunne godkjennes i medhold av denne bestemmelse, jf kap 1 – Aktuelle problemstillinger, pkt 13.

³⁷² Jf kap 4.1.10 – pkt 3 Universell utforming.

funksjonelt legges vekt på tilgjengelighet og arkitektonisk legges vekt på at rommet ikke atskilles i en sal og en scene.³⁷³

- § 13. En kirke skal vigsles.³⁷⁴ Vedtak om vigsling³⁷⁵ av kirke fattes av biskopen.³⁷⁶ Vigslingsgudstjenesten ledes av biskopen eller den biskopen bemyndiger i henhold til bestemmelsene i liturgien.³⁷⁷ Når kirken er vigslet, kan kirken tas i kirkelig bruk.³⁷⁸ Kirkelovens bestemmelser om kirker med tilhørende forskrifter samt Kirkemøtets retningslinjer og regler trer i kraft.³⁷⁹
- § 14. Bestemmelser om nedleggelse av kirke fastsettes av Kirkemøtet i egne retningslinjer.³⁸⁰

³⁷³ Denne bestemmelsen er restriktiv både når det gjelder *heving av gulvnivå* for alterparti og *skråning av gulv* i kirkeskipet. Det kan derfor være tvilsomt om f.eks Frøyland Orstad kirke (2008) og kanskje også Mortensrud kirke (2002) ville kunne godkjennes med en slik bestemmelse. En bygningsform som kan oppfattes som sal/scene kan imidlertid også ses som en moderne versjon av den klassiske evangeliske kirke med talerstol og auditorium, jf kap 4.1.10 – «tre hovedformer», avsnittet om Harald Olsens artikkel om «Teologi i stein».

³⁷⁴ Se kap 4.6.2. Bestemmelsen i Lov av 3.august 1897 § 54 om at en kirke skal vigsles før den tas i bruk, ble ikke videreført i kirkeloven av 1996. Bestemmelsen her viderefører bestemmelsen fra 1897.

³⁷⁵ Om *begrepet* vigsling, se kap 4.6.3.

Godkjennelsesordningen for kirker er i dag tredelet, jf kap 4.1.1 og kap 4.1.2:

- Departementet godkjenner kirkebygget
- Biskopen godkjenner at kirkebygget vigsles (her er i dag bestemmelsene i tjenesteordning og i liturgiene ikke harmonisert, jf kap 4.6.4)
- Vigslingen ved biskopen eller den biskopens bemyndiger (beslutningen om vigsling ligger hos biskopen og utførelsen ligger enten til biskopen eller til den biskopen bemyndiger)

Denne tredeling er enda tydeligere når det gjelder nåværende regler for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler*, jf kap 4.2 og kap 4.8.2 - § 6.

Forslaget i *denne utredning* er at 1) Kirkerådet godkjenner kirkebygg, 2) biskopen godkjenner vigsling og 3) biskopen eller den biskopen bemyndiger leder vigslingsgudstjenesten.

Mer om myndighetsforholdene, se kap 4.1.2 om «embete og råd i samhandling» og «det synodale, episkopale og kongregasjonale i samvirke».

³⁷⁶ Dette er i samsvar med tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd og bestemmelsene i liturgien om vigsling av kirke.

³⁷⁷ Når det gjelder vigslingen, bør begrepsbruken i Gudstjenesteboken (1992) og tjenesteordningene harmoniseres. Det foreslås at bestemmelsen i gudstjenesteboken legges til grunn: «... biskopen eller den biskopen bemyndiger». Det bør dessuten velges en formulering som gjør det tydelig at det er *menigheten* som vigsler gjennom å ta i bruk for første gang: «Vigslingen *ledes av* biskopen eller den biskopen gir fullmakt». Se kap 4.6.4. *Denne utredning* har ikke som mandat å foreslå endringer i tjenesteordningene og henviser spørsmålet til oppfølgingen av denne utredning.

³⁷⁸ Dette er også formuleringen i liturgens sluttord i vigslingsgudstjenesten: «Dette kirkehus, med alt som hører det til, er nå tatt i bruk...».

³⁷⁹ Revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» er drøftet i kap 7. Kirkemøtets «Regler om kirkens inventar og utstyr» er drøftet i kap 5 og 6. «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker» er drøftet i kap 8.

³⁸⁰ Retningslinjer for salg og nedleggelse av kirker, se kap 4.8.4. Spørsmålet er drøftet i kap 4.7.

4.8.2 Permanent kirkelokale og forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale

Kommentar til bestemmelsene i notene

[I kap 9.3 er regelteksten gjengitt uten noter og kommentarer]

Utkast til Retningslinjer for godkjenning³⁸¹ av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler³⁸² fastsatt av Kirkemøtet [år]:³⁸³

§ 1. Som *permanent kirkelokale*³⁸⁴ kan bispedømmerådet³⁸⁵ godkjenne³⁸⁶:

- 1.1. Et selvstendig og frittstående bygg, som er i soknets eie eller eies av andre enn soknet. Dersom bygget eies av andre enn soknet, stilles som krav for godkjenning at leiekontrakten³⁸⁷ gir soknet disposisjonsretten over bygget.
- 1.2 Et kirkelokale som er en del av en ny eller eksisterende bygning, som enten er i soknets eie eller eies av andre enn soknet. Dersom kirkelokalet eies av andre enn soknet, stilles som krav for godkjenning at leiekontrakten gir soknet disposisjonsretten over bygget/lokalet.³⁸⁸

³⁸¹ Jf kap 3.4.2 - Ad 2) Kirkemøtet regulerer i tjenesteordning og kap 3.4.3 - Ad 3) Kirkemøtet regulerer i kirkeordning.

³⁸² I dagens bestemmelser tilhører disse samme kategori. *Denne utredning* foreslår å innføre *permanent kirkelokale* som en egen kategori, jf kap 4.2 og 4.5.1. Se bestemmelsene nedenfor i §§ 1 og 2.

³⁸³ *Denne utredning* foreslår at i ny kirkelov bemyndiges *Kirkemøtet eller den Kirkemøtet gir slik myndighet* til å godkjenne nye kirker. Av dette følger at Kirkemøtet også kan fastsette retningslinjer for slik godkjenning. *Denne utredning* foreslår imidlertid at dette eksplisitt fastsettes i kirkeloven, jf revisjon av kirkeloven § 21, siste ledd i kap 4.1.6.

Dersom det er ønskelig at retningslinjer skal fastsettes innenfor *nåværende ordning* der biskopen godkjenner *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler*, må det foretas tilpasninger. *Denne utredning* legger til grunn av slike retningslinjer ikke er nødvendige på det nåværende tidspunkt. Spørsmål om retningslinjer kan behandles i sammenheng med en fremtidig ordning for godkjenning.

³⁸⁴ *Permanent kirkelokale* innføres i denne utredning som en ny kategori, jf kap 4.2 og kap 4.5.1 om *enbruksrom*. Denne kategori vil i dagens ordning sammenfalle med *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* (som i dag kan være både *sambruksrom* og *enbruksrom*) og hvor godkjenningensmyndigheten ligger til biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd.

³⁸⁵ Denne kategori godkjennes i dag av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Begrunnelsen for at et valgt kirkelig organ skal inneha denne myndigheten, finnes i kap 4.1.2 og 4.1.8.

³⁸⁶ Jf kap 4.2. Sammenholdt med retningslinjene for godkjenning av kirkebygg, jf kap 4.8.1 - §§ 1 og 2, gir § 1 en mulighet for godkjenning av *permanent kirkelokale* tre nivå:

- Et lokale kan godkjennes som *permanent kirkelokale* av bispedømmerådet
- Et godkjent permanent kirkelokale kan godkjennes som *kirke* av Kirkerådet, jf § 1.4. I Her i § 1.2 legges til grunn at dette kan være et lokale i en bygning og at soknet skal ha disposisjonsretten
- Et godkjent permanent kirkelokale som er godkjent som kirke, kan også godkjennes som *soknekirke* av Kirkerådet, jf §§ 1.3 og 1.5. Her i § 1.1 legges til grunn at dette skal være et selvstendig bygg, soknet skal ha disposisjonsretten og det stilles krav om at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15.

³⁸⁷ Det stilles ikke noe krav om *varigheten* av leiekontrakt. Slike kontrakte er normalt for 10 år med mulighet for fornyelse. Hovedpoenget er om leiekontrakten gir full disposisjonsrett.

³⁸⁸ Dette kan være et *enbruksrom* eller *enbruksrom*, jf kap 4.5.1, eller et *enbruksrom* i et *sambruksrom*, jf kap 4.5.2. Men det kan ikke være et *sambruksrom*, jf kap 4.5.3.

- 1.3 Et godkjent permanent kirkelokale etter § 1.1 kan godkjennes av Kirkerådet også som soknekirke i medhold at retningslinjer for godkjennelse av kirkebygg § 1.³⁸⁹
- 1.4 Et godkjent kirkelokale etter § 1.2 kan godkjennes av Kirkerådet som kirke i soknet i tillegg til soknekirken, i medhold at retningslinjer for godkjennelse av kirkebygg § 2.³⁹⁰
- 1.5 Ved godkjennelse etter §§ 1.1 og 1.2 for bygg eller lokale som ikke eies av soknet, skal det presiseres hvordan Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* kommer anvendelse.³⁹¹ Ved godkjennelse etter §§ 1.3 og 1.4 gjelder disse regler.

§ 2. Som *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*³⁹² kan bispedømmerådet³⁹³ godkjenne:

- 2.1 Et selvstendig og frittstående bygg som er soknets eie eller har en annen eier. Dersom lokalet eies av andre, stilles som krav for godkjennelse at leiekontrakten gir soknet bruksrett.³⁹⁴
- 2.2 Et rom som er en del av en ny eller eksisterende bygning og hvor rommet midlertidig kan få en utforming som egner seg til kirkelig bruk, som enten er i soknets eie eller har en annen eier, og hvor soknet er gitt bruksrett.³⁹⁵
- 2.3 Et forsamlingslokale etter §§ 2.1 og 2.2 kan ikke godkjennes som soknekirke eller kirke i soknet i tillegg til soknekirken.
- 2.4 Ved godkjennelse etter §§ 2.1 og 2.2 for lokale som ikke eies av soknet, skal det presiseres hvordan Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* kommer til anvendelse.³⁹⁶

§ 3. For godkjennelse etter §§ 1 og 2 stilles andre krav for kirkebygg enn i Kirkemøtets *retningslinjer for godkjennelse av kirkebygg* §§ 3-14.³⁹⁷ Kirkerommet skal permanent, jf § 1, eller når rommet er i kirkelig bruk, jf § 2, ha en forsamlingsal med sitteplasser til menigheten, korparti/alterparti med alterbord, alterring eller kneleskamler, prekestol og/eller lesepult, døpefont, fastmontert eller flyttbart orgel og rom for sakristi med mulighet for oppbevaring av utstyr. Kirkerommet skal permanent, jf § 1, eller når det er i bruk, jf § 2, ha en kunstnerisk utsmykning som er forenlig med rommets kirkelige bruk.

³⁸⁹ Jf kap 4.8.1. I kap 4.4.2 er spørsmål om opprettelse av sokn er drøftet.

³⁹⁰ Jf kap 4.8.1 - §§ 1.3 og 2.

³⁹¹ Se kap 7.12 - § 22, andre ledd.

³⁹² Et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokaler* er i dag et *sambruksrom*, jf kap 4.5.3. Det kan derfor verken godkjennes som soknekirke, jf § 1.3, eller kirke i soknet i tillegg til soknekirken, jf § 1.4. Men ved å dele denne kategorien (*forsamlingslokale som benyttes som kirkelokaler*) i to, kan et *permanent kirkelokale* – på bestemte vilkår – godkjennes både som kirke i soknet i tillegg til soknekirken og som soknekirke. Jf bestemmelsene i §§ 1.3 og 1.4. Se også kap 4.8.1 - §§ 1.3 og 2.3.

³⁹³ Denne kategori godkjennes i dag av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd. Begrunnelsen for at et valgt kirkelig organ skal inneha denne myndigheten, finnes i kap 4.1.2 og 4.1.8.

³⁹⁴ Jf kap 4.5.1 om *enbruksrom* og *sambruksrom*. I et bygg i soknets eie, vil menighetsrådet ha *disposisjonsretten*. Menighetsrådet kan derfor bestemme om forsamlingslokalet som skal benyttes som kirkelokale skal være et *enbruksrom* eller et *sambruksrom*. I et bygg som ikke er i soknets eie, vil soknet være leietaker på linje med andre. Soknet vil derfor kun ha *bruksrett*. Rommet er derfor i utgangspunktet et *sambruksrom*, med mindre utleier har gitt soknet eksklusiv bruksrett.

³⁹⁵ Jf kap 4.5.2 om *sambruksrom*.

³⁹⁶ Se kap 7.12 - § 22, andre ledd.

³⁹⁷ Se kap 4.8.1.

- § 4. Dersom kirkelokalet inngår i et bygg som består av et kirkerom og flere andre rom, skal planløsningen gi mulighet for at selve kirkerommet kan avlukkes fra den øvrige del av bygget. Når kirkelokalet også omfatter andre fellesareal som f.eks torg/hall/gang/kjøkken e.l., skal planløsningen gi mulighet for disse kan avskjermes fra kirkerommet når dette er ønskelig.
- § 5. Ved planløsningen av kirkelokalet skal det tilstrebes mulighet både for bønn mot øst (ad orientem) og at presten forretter vendt mot menigheten (versus populum).³⁹⁸ Det skal legges til rette for at gudstjenester, dåp, konfirmasjon, vielse og gravferd kan gjennomføres i samsvar med godkjente liturgier.³⁹⁹
- § 6. Et permanent kirkelokale eller forsamlingslokale som benyttes til kirkelig bruk skal vigsles.⁴⁰⁰ Vedtak om vigsling⁴⁰¹ fattes av biskopen⁴⁰². Vigslingsgudstjenesten ledes av biskopen eller den biskopen bemyndiger i henhold til bestemmelsene i liturgien.⁴⁰³ Når kirkelokalet eller forsamlingslokalet er vigslet,⁴⁰⁴ kan lokalet tas i kirkelig bruk.

³⁹⁸ Jf kap 4.1.10, pkt 7 Liturgisk bruk og planløsning.

³⁹⁹ Første del i § 1.1 i nåværende bestemmelser om «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» har denne målformulering: «Kirkerommet skal i første rekke fremme den liturgiske handling ...» Formuleringen her i § 9 er en videreutvikling av denne bestemmelse.

⁴⁰⁰ Se kap 4.6.2. Bestemmelsen i Lov av 3.august 1897 § 54 om at en kirke skal vigsles før den tas i bruk, ble ikke videreført i kirkeoven av 1996. Bestemmelsen her viderefører bestemmelsen fra 1897, men utvides til også å gjelde permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler.

⁴⁰¹ Om *begrepet* vigsling, se kap 4.6.3.

Det vises også til kap 4.2, jf kap 4.1.1 og kap 4.1.2, der det fremgår at nåværende godkjennelsesordning for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* før lokaler kan tas i bruk er tre-delt:

- Godkjennelse av lokalet
- Godkjennelse av at lokalet vigsles
- Vigslingen

Forslaget i *denne utredning* om at 1) bispedømmerådet godkjenner lokaler, 2) biskopen godkjenner vigsling og 3) biskopen eller den biskopen bemyndiger foretas vigslingen, kan implementeres *uten* at bestemmelsene i tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd endres. Det kan legges en *ny forståelse* av bestemmelsen til grunn: at biskopen kan gi «tillatelse til at forsamlingslokaler ... vigsles til kirkelig bruk (som det ordrett lyder), *ikke* omfatter selve godkjennelsen av lokalet. *Denne utredning* antar at en slik forståelse i stor grad er i samsvar med innarbeidet forvaltningspraksis, jf kap 4.2.1.

⁴⁰² Dette er i samsvar med tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd.

⁴⁰³ Når det gjelder vigslingen, bør begrepsbruken i Gudstjenesteboken (2011) og tjenesteordningene harmoniseres. Det foreslås at bestemmelsen i gudstjenesteboken legges til grunn: «... biskopen eller den biskopen bemyndiger». Det bør dessuten velges en formulering som gjør det tydelig at det er *menigheten* som vigsler gjennom å ta i bruk for første gang: «Vigslingen *ledes av* biskopen eller den biskopen gir fullmakt».

⁴⁰⁴ Vigslingen av *permanent kirkelokale* og *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* gjelder i begge tilfelle rommet når det er i bruk som kirkerom. Det er når rommet er i bruk i henhold til vigslingen, at rommet er vigslet. Når rommet har *andre brukere* og *er i annen bruk*, regnes ikke rommet som vigslet. Vigslingen gjelder derfor den *periodiske bruk* som kirkerom.

Dette er annerledes enn for en kirke. Den er i *permanent bruk* som vigslet og dette får konsekvenser for forståelsen av *bygningen*. Kirkebygget blir med dette – som «domus ecclesiae», jf kap 2.2.2 – sakralisert på grunn av den permanente og eksklusive kirkelige bruk og får sin annerledeshet gjennom dette.

En *sammenligning* på den ene side mellom kirke og *permanent kirkelokale*, og på den annen side mellom *permanent kirkelokale* og *forsamlingslokale* vil synliggjøre både klare paralleller og forskjeller.

En kirke og et *permanent kirkelokale* «overlapper» hverandre: begge er i *permanent* og *eksklusiv* kirkelig bruk – selv om hjemmel for godkjennelse og vigsling er forskjellige. Det er derfor mye som taler for at de i kirkerettslig forstand bør sidestilles. De er i *permanent bruk* som vigslet og dette får konsekvenser for forståelsen av *bygningen*. Det permanente kirkelokale blir med dette – på samme måte som kirkebygget et «domus ecclesiae», jf kap 2.2.2 – som er annerledes og sakralisert på grunn av den permanente og eksklusive kirkelige bruk.

Om dette jf kap 4.4 og kap 7.

- § 7. Når et vigslet permanent kirkelokale eller et forsamlingslokale skal gå ut av kirkelig bruk, skal bispedømmerådet fatte vedtak om nedleggelse.⁴⁰⁵ Etter dette regnes ikke lokalet som vigslet og Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* gjelder ikke lenger.⁴⁰⁶ Nedleggelsen kan markeres av menigheten i den siste gudstjeneste som avholdes. Ved gudstjenestens avslutning bæres kirkens utstyr ut av bygget/lokalet/ rommet.⁴⁰⁷ Dersom vedtak om nedleggelse ikke er fattet, regnes allikevel lokalet som ikke vigslet etter at det har gått ut bruk.⁴⁰⁸

4.8.3 Interimskirke

Kommentar til bestemmelsene i notene

[I kap 9.4 er regelteksten gjengitt uten noter og kommentarer]

Utkast til Retningslinjer for godkjenning⁴⁰⁹ av interimskirke⁴¹⁰ fastsatt av Kirkemøtet [år]:⁴¹¹

- § 1. Som *interimskirke* kan bispedømmerådet⁴¹² godkjenne:

- 1.1 Et selvstendig og frittstående bygg som er i soknets eie eller har en annen eier som har gitt soknet bruksrett. Dersom lokalet eies av andre enn soknet, bør det om mulig stilles krav om at leiekontrakten gjelder for hele interimperioden.⁴¹³

Et *permanent kirkelokale* og et *forsamlingslokale* har både klare likheter og ulikheter: *likheten* består i både godkjenningsordning og vigsling, og at de begge i er kirkelig bruk. *Ulikheten* består i at et permanent kirkelokale er til *permanent* kirkelig bruk som *enbruksrom*, er et forsamlingslokale til i *periodisk* kirkelig bruk som *sambruksrom* – selv om godkjenning og vigsling den samme. Det er derfor mye som taler for at i de i kirkerettslig forstand bør behandles separat. Om dette, jf kap 4.8.1 og kap 7.

⁴⁰⁵ Jf kap 4.7.5 og 4.7.7.

⁴⁰⁶ Jf kap 7.12 - § 23 og § 26.

⁴⁰⁷ Jf kap 4.7.5 om salg/nedleggelse og «avvigsling».

⁴⁰⁸ Ordningen i dag er at lokalene ikke lenger anses som vigslet ved opphør av bruk. Dersom det innføres en bestemmelse om vedtak om nedleggelse – og slikt vedtak av en eller annen grunn ikke fattes – er det behov for å klargjøre lokalets rettstilstand i spørsmålet om vigsling. Det fastsettes her at lokalet ikke anses som vigslet ved opphører av bruk – selv om vedtak om nedleggelse ikke er fattet.

⁴⁰⁹ Jf kap 3.4.2 – Ad 2) Kirkemøtet regulerer i tjenesteordning og kap 3.4.3 - Ad 3) Kirkemøtet regulerer i kirkeordning.

⁴¹⁰ Jf kap 4.3.

⁴¹¹ *Denne utredning* foreslår at i ny kirkelov bemyndiges *Kirkemøtet* eller *den Kirkemøtet* gir slik myndighet til å godkjenne nye interimskirker. Av dette følger at Kirkemøtet også kan fastsette retningslinjer for slik godkjenning. *Denne utredning* foreslår imidlertid at dette eksplisitt fastsettes i kirkeloven, jf revisjon av kirkeloven § 21, siste ledd i kap 4.1.6.

Dersom det er ønskelig at retningslinjer skal fastsettes innenfor *nåværende ordning* der prostene godkjenner *interimskirke*, må det foretas tilpasninger. *Denne utredning* legger til grunn av slike retningslinjer ikke er nødvendige på det nåværende tidspunkt. Spørsmål om retningslinjer kan behandles i sammenheng med en fremtidig ordning for godkjenning.

⁴¹² Myndigheten ligger i dag hos prostene, jf Tjenesteordning for proster § 7 bokstav j). I *denne utredning* foreslås av myndigheten til å godkjenne interimskirken legges til bispedømmerådet. Begrunnelsen for at et valgt kirkelig organ skal inneha denne myndigheten, finnes i kap 4.1.2 og 4.1.8. Jf kap 4.8.2 - § 1.

- 1.2 Et rom som er i soknets eie eller har en annen eier som har gitt soknet bruksrett, som er en del av en ny eller eksisterende bygning, og hvor rommet midlertidig kan få en utforming som egner seg til kirkelig bruk.⁴¹⁴
- 1.3 En interimskirke kan ikke godkjennes som soknekirke eller kirke i soknet i tillegg til soknekirken i medhold av retningslinjer for godkjennelse av kirkebygg.
- 1.4 Ved godkjennelse av interimskirke som ikke er i soknets eie skal det presiseres hvordan Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* kommer til anvendelse.⁴¹⁵
- § 2. For godkjennelse etter § 1.1 stilles andre krav enn for kirkebygg i Kirkemøtets *retningslinjer for godkjennelse av kirke* §§ 3-14.⁴¹⁶
En interimskirke skal ha en forsamlingsal med sitteplasser til menigheten, Korparti/alterparti med alterbord, alterring eller kneleskamler, prekestol og/eller lesepult, døpefont, flyttbart orgel og rom for sakristi med mulighet for oppbevaring av utstyr.
Når lokalet er i bruk som interimskirke, skal det ha en kunstnerisk utsmykning som samsvarer med rommets kirkelige bruk.
- § 3. Dersom interimskirken inngår i et bygg som består av et kirkerom og flere andre rom skal planløsningen gi mulighet for at selve kirkerommet kan avlukkes fra den øvrige del av bygget. Når kirkerommet også omfatter f.eks torg/hall/gang/kjøkken, skal planløsningen gi mulighet for disse kan avskjermes fra kirkerommet når dette er ønskelig.
- § 4. Ved planløsningen av *interimskirken* skal det tilstrebes å gi mulighet både for bønn mot øst (ad orientem) og at presten forretter vendt mot menigheten (versus populum).⁴¹⁷ Det skal legges vekt på at gudstjenester, dåp, konfirmasjon, vielse og gravferd kan gjennomføres i samsvar med godkjente liturgier.⁴¹⁸
- § 5. En interimskirke skal vigles.⁴¹⁹ Vedtak om at vigsling⁴²⁰ av interimskirke fattes av biskopen.⁴²¹

⁴¹³ Det stilles her et konkret krav til varigheten av leiekontrakten. Dette gjøres ikke for *permanent kirkelokale* og *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*, jf kap 4.8.2 - §§ 1.1 og 2.1. Her er hovedsaken i leiekontrakten av soknet enten skal ha disposisjonsretten (permanent kirkelokale) eller bruksrett (forsamlingslokale).

Jf også kap 4.5.1 om *enbrukshus* og *enbruksrom*. I et bygg i soknets eie, vil menighetsrådet ha disposisjonsretten. Menighetsrådet kan derfor bestemme om interimskirken skal være et *enbruksrom* eller et *sambruksrom*. I et bygg som ikke er i soknets eie, vil soknet være leitaker på linje med andre. Rommet er derfor i utgangspunktet et *sambruksrom*, med mindre utleier har gitt soknet eksklusiv bruksrett.

⁴¹⁴ Jf kap 4.5.2 om *sambrukshus*.

⁴¹⁵ Jf kap 7.12 - § 22, andre ledd.

⁴¹⁶ Jf kap 4.8.1.

⁴¹⁷ Jf kap 4.1.10 – pkt 7 Liturgisk bruk og planløsning.

⁴¹⁸ Første del i § 1.1 i nåværende bestemmelser om «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» har denne målformulering: «Kirkerommet skal i første rekke fremme den liturgiske handling ...» Formuleringen her i § 4 er en videreutvikling av denne bestemmelse.

⁴¹⁹ Se kap 4.6.2. Bestemmelsen i Lov av 3.august 1897 § 54 om at en kirke skal vigles før den tas i bruk, ble ikke videreført i kirkeloven av 1996. Bestemmelsen her viderefører bestemmelsen fra 1897, men utvides til også å gjelde interimskirke.

⁴²⁰ Om begrepet «vigsling», se kap 4.6.3.

⁴²¹ Det vises også til kap 4.2, jf kap 4.1.1 og kap 4.1.2 der det fremgår at nåværende godkjennelsesordning er tre-
delt:

- Godkjennelse av lokalet (prosten)
- Godkjennelse av at lokalet vigles (prosten)

Vigslingsgudstjenesten ledes av biskopen eller den biskopen bemyndiger i henhold til bestemmelsene i liturgien.⁴²² Når interimskirken er vigslet, kan den tas i kirkelig bruk.

- § 6. Når interimskirken skal gå ut av *kirkelig* bruk, skal bispedømmerrådet fatte vedtak om nedleggelse.⁴²³ Etter dette regnes ikke lokalet som vigslet til kirkelig bruk og Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* gjelder ikke lenger.⁴²⁴ Nedleggelsen kan markeres av menigheten i den siste gudstjeneste som avholdes. Ved gudstjenestens avslutning bæres kirkens utstyr ut av lokalet.⁴²⁵ Dersom vedtak om nedleggelse ikke er fattet, regnes allikevel interimskirken som ikke vigslet etter at den har gått ut av bruk.⁴²⁶

- Vigslingen (prosten eller menighetens prest)

Forslaget i *denne utredning* om at 1) bispedømmerrådet godkjenner interimskirken, kan implementeres *uten* at bestemmelsene i tjenesteordning for proster § 7 bokstav i) endres. På samme måte som i tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd, gjelder tjenesteordning for proster § 7 bokstav i) myndigheten «å samtykke i at ... innvies som interimskirke». Det kan legges en *ny forståelse* av bestemmelsen til grunn: at prostens «samtykke i at forsamlingslokaler ... nyttes og innvies som interimskirke» (som det ordrett lyder) *ikke* omfatter selve godkjenningen av lokalet. Kirkemøtet kan dermed legge godkjenningen av lokalet til bispedømmerrådet. Derimot må det skje en harmonisering av bestemmelsene i tjenesteordning for proster og i liturgiene. Det gjelder at 2) biskopen godkjenner vigsling (i dag: prosten) og 3) biskopen eller den biskopen bemyndiger foretar vigslingen (i dag: prosten eller menighetens prest – som i praksis antas å ville bli videreført når det gjelder interimskirker, men da på grunnlag av biskopens myndighet). Det ligger ikke i *denne utredningens* mandat å foreslå endringer i tjenesteordningene.

⁴²² Når det gjelder vigslingen, bør begrepsbruken i Gudstjenesteboken (2011) og tjenesteordningene harmoniseres. Det foreslås at bestemmelsen i gudstjenesteboken legges til grunn: «... biskopen eller den biskopen bemyndiger». Det bør dessuten velges en formulering som gjør det tydelig at det er *menigheten* som vigsler gjennom å ta i bruk for første gang: «Vigslingen *ledes av* biskopen eller den biskopen bemyndiger».

⁴²³ Jf kap 4.7.5 og 4.7.7.

⁴²⁴ Jf kap 7.12 - §§ 23 og 26.

⁴²⁵ Jf kap 4.7.5 om salg/nedleggelse og «avvigsling».

⁴²⁶ Ordningen i dag er at lokalene ikke lenger anses som vigslet ved opphør av bruk. Dersom det innføres en bestemmelse om vedtak om nedleggelse – og slikt vedtak av en eller annen grunn ikke fattes – er det behov for å klargjøre lokalets rettslilstand i spørsmålet om vigsling. Det fastsettes her at lokalet ikke anses som vigslet ved opphører av bruk – selv om vedtak om nedleggelse ikke er fattet.

4.8.4 Retningslinjer for salg og om nedleggelse

Kommentar til bestemmelsene i notene

[I kap 9.5 er regelteksten gjengitt uten noter og kommentarer]

Utkast til [nye] Retningslinjer⁴²⁷ for salg eller om nedleggelse⁴²⁸ av kirke, kirkelokale, forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale og interimskirke fastsatt av Kirkemøtet [år]⁴²⁹

§ 1. Definisjon av kirke, kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke.

Med kirke menes en bygning som er godkjent som kirke i medhold av kirkeloven § 17, første ledd og § 21, fjerde ledd.

Med kirkelokale menes en bygning eller lokale i en bygning som er godkjent av bispedømmerådet som permanent kirkelokale.⁴³⁰

Med forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale menes en bygning eller et rom som er godkjent av bispedømmerådet til kirkelig bruk.⁴³¹

Med interimskirke menes en bygning eller et rom som er godkjent av bispedømmerådet til midlertidig kirkelig bruk.⁴³²

⁴²⁷ Jf kap 3.3 – pkt om «Hvilken myndighet kan Kirkemøtet utøve i dag?»

⁴²⁸ Salg og nedleggelse er drøftet i kap 4.7.

⁴²⁹ Jf kap 3.3 – pkt om «Hvordan kan Kirkemøtet gis myndighet?» *Denne utredning* foreslår at § 21 i nåværende kirkelov endres slik at loven bemyndiger «Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet» til å godkjenne nye kirker, jf kap 4.1.2 Det følger av dette at Kirkemøtet også kan gi retningslinjer for salg og nedleggelse av kirker, men dette fastsettes allikevel eksplisitt i revidert § 21, siste ledd i kirkeloven, jf kap 4.1.6 [nedleggelse] og kap 4.1.4 [salg].

Spørsmålet om *samme kirkelige myndighet* bør tillegges ansvaret for både og godkjenne nye kirker og nedlegge gamle kirker, er drøftet spesielt i kap 4.7.3 (mot slutten av dette).

⁴³⁰ Med *permanent kirkelokale* menes et rom som er avsatt kun for kirkelig bruk, innredet i henhold til dette og er et *enbruksrom* kun til bruk for soknet. Det kan være i soknets eie eller eiet av andre med soknet som leietaker. *Denne utredning* sidestiller – som en unntaksordning – eiendomsrett og full disposisjonsrett som langsiktig leietaker, jf kirkeloven § 17, nytt siste ledd. I *denne utredning* differensieres derfor mellom *permanent kirkelokale* (andre ledd) og *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* (tredje ledd). Vigslingen gjelder rommets *permanente* kirkelige bruk. Slikt kirkelokale faller i dag inn under *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* og som godkjennes av biskopen i medhold av tjenesteordningens § 13, andre ledd og vigsles til *periodisk* kirkelig bruk.

⁴³¹ Et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* er i praksis et *sambruksrom* som eies av andre enn soknet. Soknets bruk er *periodisk*. Vigslingen gjelder for de tidsperioder soknet bruker lokalene. Et slikt lokale godkjennes i dag av biskopen i medhold av tjenesteordningens § 13, andre ledd.

⁴³² Med *interimskirke* menes et forsamlingslokale som nevnt i tredje ledd, men med den forskjell at soknets bruk er midlertidig. En interimskirke godkjennes i dag av prosten i medhold av tjenesteordningens § 7 bokstav j). Jf kap 4.8.3. Vigslingen gjelder den periodiske bruk innenfor en midlertidig bruksperiode.

§ 2. Definisjon av bruk, opphør av bruk,⁴³³ nedleggelse og riving av kirke etter § 1, første ledd.

En kirke er i bruk når biskopen har forordnet gudstjenester i kirken.⁴³⁴

Dersom bruk etter første ledd er opphørt, regnes kirken allikevel å være i bruk dersom menighetsråd og menighetens prester bruker kirken til gudstjenester, kirkelige handlinger og kirkelig møtevirksomhet.⁴³⁵

Dersom bruk etter første og annet ledd er opphørt, regnes en kirke allikevel å være i bruk dersom soknet eller kirkeeier har leid ut kirken til andre enn soknet til kirkelig bruk.⁴³⁶

En kirke som er gått ut av bruk i henhold til første, andre og tredje ledd, regnes som opprettholdt som kirke inntil det er fattet vedtak om salg eller nedleggelse.⁴³⁷

En kirke er nedlagt når vedtak om salg eller nedleggelse er fattet av den som er gitt slik myndighet i kirkeloven.⁴³⁸

Vedtak om salg eller nedleggelse av kirke kan også omfatte samtykke til riving av kirke.

§ 3. Definisjon av bruk, opphør av bruk og nedleggelse av kirkelokale, forsamlingslokale eller interimskirke etter § 1, andre, tredje og fjerde ledd.

Kirkelokale, forsamlingslokale eller interimskirke er i kirkelig bruk når biskopen har forordnet gudstjenester på stedet eller menighetsråd og menighetens prester bruker det til gudstjenester, kirkelige handlinger og kirkelig møtevirksomhet.⁴³⁹

Ved opphør av slik bruk skal det fattes vedtak om nedleggelse.⁴⁴⁰ Når vedtak er fattet, regnes lokalene ikke som vigslet. Dersom vedtak ikke fattes, regnes allikevel lokalene som ikke vigslet etter at de er gått ut av bruk.⁴⁴¹

⁴³³ Jf kap 7.8. Det vises til kap 4.7.2.

En kirke kan tas ut av bruk på to måter:

- Som en villet og strategisk beslutning gjennom at biskopen ikke lenger forordner gudstjenester i kirken. Den formaliserte bruk opphører.
- Som følge av at prester og menighetsråd (og andre – jf alternativ bruk) slutter å bruke kirken, dvs at slik bruk som er hjemlet i reglens §§ 3, 5, og 10 opphører.

Bestemmelsene må være helt tydelig når det gjelder forståelsen av når en kirke er gått ut av bruk. Det to muligheter ovenfor er derfor et *enten – eller*:

Det innebærer at:

- En kirke regnes som gått ut av bruk dersom biskopen trekker tilbake sin forordning – *selv om* prester og menighetsråd fortsetter å bruke den på en eller annen måte
- En kirke regnes som gått ut av bruk dersom prester og menighetsråd (og andre – jf alternativ bruk) har sluttet å bruke kirken – *selv om* biskopen fortsatt har forordnet gudstjenester. (Det betyr altså at biskopens forordning ikke følges opp lokalt)

Denne utredning legger denne forståelse til grunn for «å gå av bruk» og dette er nedfelt kap 7.12 - §§ 22-26.

⁴³⁴ Biskopens myndighet til å forordne gudstjenester fremgår av tjenesteordningens § 3, jf kirkeloven § 15, tredje ledd.

⁴³⁵ Jf Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», §§ 3 (menighetsrådets bruk), 5 (menighetsrådets utleie) og 10 (prestens bruk). Biskopens bruk følger av § 12.

⁴³⁶ Slik bruk er i kap 7 kalt «alternativ bruk» og er omtalt i kap 7.7.2.

⁴³⁷ Dette er en presisering av kirkeloven § 17. En kirke er og forblir en kirke – inntil den er vedtatt nedlagt.

⁴³⁸ Salg, se kirkeloven § 18, andre ledd. Nedleggelse, se kirkeloven § 21, fjerde ledd.

⁴³⁹ Jf kap 7.8.

§ 4. Vedtak om salg eller nedleggelse.

For soknekirke eller annen kirke som eies av soknet og som er godkjent etter § 1, første ledd fattes vedtak om nedleggelse av Kirkerådet⁴⁴² selv⁴⁴³ og vedtak om salg av bispedømmerådet selv.

For kirke som er godkjent etter § 1, første ledd, men som ikke eies av soknet, fattes vedtak om nedleggelse av bispedømmerådet.⁴⁴⁴ Etter slikt vedtak er fattet, er kirken fri for kirkelige heftelser.

For kirke som er godkjent som kirkelokale, forsamlingslokale eller interimskirke⁴⁴⁵ etter § 1, andre, tredje og fjerde ledd fattes vedtak om nedleggelse av bispedømmerådet.⁴⁴⁶ Etter slikt vedtak er fattet, er lokalet fri for kirkelige heftelser.

Bispedømmerådets myndighet etter andre og tredje ledd kan delegeres til biskopen eller stiftsdirektøren.⁴⁴⁷

§ 5. Vilkår for salg eller nedleggelse av kirke som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

Nedleggelse av soknekirke eller annen kirke i soknets eie etter § 1, første ledd forutsetter samtykke⁴⁴⁸ fra kirkelig fellelsråd⁴⁴⁹ og vedkommende biskop.⁴⁵⁰

⁴⁴⁰ At vedtak om nedleggelse skal fattes, innføres som en ny ordning, jf kap 4.7.5 og 4.7.7.

⁴⁴¹ Ordningen i dag er at lokalene ikke lenger anses som vigslet ved opphør av bruk. Dersom det innføres en bestemmelse om vedtak om nedleggelse – og slikt vedtak av en eller annen grunn ikke fattes – er det behov for å klargjøre lokalets rettstilstand i spørsmålet om vigsling. Det fastsettes her at lokalet ikke anses som vigslet ved opphør av bruk – selv om vedtak om nedleggelse ikke er fattet.

⁴⁴² Denne utredning innfører som en ny ordning at bygging av ny kirke skal godkjennes av Kirkerådet, jf kap 4.1.2. Her gjelder spørsmålet nedleggelse av gammel kirke. Spørsmålet om *samme myndighet* skal både godkjenne og nedlegge, er drøftet i kap 4.7.3 (mot slutten av kapitlet).

⁴⁴³ Med formuleringene «Kirkerådet selv» og «bispedømmerådet selv» er det lagt inn en delegasjonssperre. Kirkerådet og bispedømmerådet vil med dette ikke kunne delegerer avgjørelsen til et arbeidsutvalg eller til daglig leder, jf kirkeloven § 23, åttende ledd.

⁴⁴⁴ Vedtaket i Oslo bispedømmeråd i 2013 om å slå sammen Gamlebyen og Grønland sokn, innebærer at Gamlebyen kirke blir overtallig. Kirken eies av Oslo Hospital og er derfor i *privateid*. Spørsmålet om Gamlebyen kirke som opprettholdes som kirkebygning, avgjøres av Oslo hospital. Her innføres en hjemmel for at Oslo bispedømmeråd for sin del – i tillegg til soknereguleringen – kan vedta at kirken nedlegges for kirkelig bruk og at biskopens tilsyn og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» dermed ikke lenger gjelder for Gamlebyen kirke, jf også kap 7.12 - § 26.

⁴⁴⁵ Denne utredning innfører som en ny ordning at det gis bestemmelser om nedleggelse av slike lokaler.

⁴⁴⁶ Med formuleringen «bispedømmerådet» legges det ikke inn noen delegasjonssperre. Bispedømmerådet har med denne bestemmelse anledning til å delegerer myndigheten til et arbeidsutvalg eller bispedømmerådets leder, jf kirkeloven § 23, åttende ledd.

⁴⁴⁷ Delegasjonsadgangen er i kirkeloven § 23, åttende ledd begrenset til et arbeidsutvalg eller leder. Her er delegasjonsadgangen utvidet til også å omfatte biskopen og stiftsdirektøren. Delegasjon av myndighet etter andre og tredje ledd kan om ønskelig skje til ulike instanser.

⁴⁴⁸ Det som reguleres her om hvem som skal ha *vetorett* mot nedleggelse av kirke.

Hvem som kan *søke om* nedleggelse, reguleres i § 7: *Menighetsrådets* og *menighetsmøtets* medbestemmelse i en sak om nedleggelse av en kirke, følger av kirkeloven § 11, andre ledd bokstav a). Menighetsråd og menighetsmøte har således sine rettigheter fastsatt i *kirkeloven* som *uttalerett*.

Forslaget om vetorett når det gjelder nedleggelse, legger opp til en drøftelse av 1) *skal det innføres* vetorett?, 2) *skal et organ for soknet* ha slik vetorett? Det er soknet som eier kirken – skal vetorett for kirkeier innføres?, og 3) *skal biskopen* ha vetorett? Skal vetorett for tilsynsmyndigheten innføres?

Ved å føre opp alle tre alternativ her, legges det opp til en drøftelse av dette i den videre oppfølging.

⁴⁴⁹ Det kunne her overveies om det i stedet bør stå soknet, men dette ville kreve ytterligere avklaringer. Hvem skal i så fall representere soknet? Soknet representeres gjennom to organer: menighetsrådet og kirkelig fellelsråd.

Nedleggelse av en soknekirke forutsetter at det i soknet er en annen kirke i soknet som kan godkjennes som soknekirke eller at det er fattet forpliktende vedtak om at det skal bygges en ny kirke som oppfyller kravene til en soknekirke. Dersom disse forutsetninger ikke er til stede, innebærer nedleggelse av en soknekirke at det samtidig må fattes vedtak om nedleggelse av soknet, eventuelt at to sokn slutter seg sammen. En regulering av soknene må være vedtatt av bispedømmerrådet før Kirkerådet kan behandle en søknad om nedleggelse av en soknekirke.⁴⁵¹

Kirke etter § 1, første ledd som ikke eies av soknet, kan nedlegges når kirkeeier søker om dette eller når kirkeeier har samtykket i dette.⁴⁵²

Kirker som er automatisk fredet eller vedtaksfredet i medhold av Lov av 9. juni 1978 om kulturminner⁴⁵³ og som er gått ut av bruk, skal bevares. Kirker kan allikevel selges eller nedlegges med tillatelse fra Riksantikvaren og bare dersom nåværende eller fremtidig kirkeeier har forpliktet seg til å opprettholde og vedlikeholde kirken som kirkebygning.

Vedtaket kan påklages.

For kirker som er oppført på Riksantikvarens liste over særskilt verneverdige kirker⁴⁵⁴ og som er gått ut av bruk, eller kirker som vedkommende kommune ønsker å sikre/bevare som verneverdige kulturminner i medhold av Lov av 27. juni 2008 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) med tilhørende forskrifter og som er gått ut av bruk, skal bevares. Dersom sak om salg eller nedleggelse ønskes reist, skal Riksantikvarens uttalelse innhentes. Disse kirker skal vurderes i henhold til § 9 før vedtak om salg, nedleggelse eller riving kan fattes.

Vedtaket kan påklages.

§ 6. Vilkår for nedleggelse av kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent av bispedømmerrådet.⁴⁵⁵

Kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke etter § 1, andre, tredje og fjerde ledd som enten eies av soknet eller har en annen eier, kan nedlegges når kirkeeier eller soknet søker om dette eller har samtykket i dette.

Vedtaket kan påklages.

Det er kirkelig fellesråd som har ansvaret for forvaltningen av bygningen, jf kirkeloven § 18, første ledd. Dersom *vetorett* i sak om nedleggelse skal innføres for et organ for soknet, legges dette her til det organ for soknet som har ansvaret for forvaltningen av bygningen. Kirkelig fellesråd har to funksjoner: 1) det representerer *vedkommende* sokn, og 2) det opptre på vegne av *alle* sokn i vedkommende kommune. I en sak om nedleggelse av kirke, vil det være vanskelig å holde disse to funksjonene fra hverandre. Men i spørsmål om *vetorett* spiller distinksjonen mellom fellesrådets to funksjoner mindre rolle.

Et annet alternativ er at det fastsettes at det er *menighetsrådet* som skal ha vetoretten. Da knyttes i så fall vetoretten til et organ som har ansvar for *bruken* av kirken og for den kirkelige virksomhet i soknet, jf kirkeloven § 9.

⁴⁵⁰ Her innføres rådighetsbegrensning: Kirkerådet kan ikke nedlegge en kirke dersom biskopen eller kirkelig fellesråd går imot det. Bispedømmerrådet kan derfor heller ikke selge en kirke dersom biskopen eller kirkelig fellesråd går imot det.

⁴⁵¹ Til dette andre ledd, se kap 4.4.

⁴⁵² Her innføres ingen rådighetsbegrensning.

⁴⁵³ Dette omfatter alle kirker oppført før 1650 som er automatisk fredet og kirker oppført etter 1650 som er vedtaksfredet og eller midlertidig fredet i medhold av kulturminnelovens §§ 15 og 19. Se kap 4.7.3.

⁴⁵⁴ Dette gjelder «listeførte kirker». Det er 742 listeførte kirker pr. 1. januar 2012. Slike kirker mister sin vernestatus som «listeført» dersom de enten selges eller nedlegges. Jf kap 4.7.3.

⁴⁵⁵ Dette gjelder slike lokaler som i dag godkjennes av biskopens i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13 og av prosten i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

§ 7. Søknad om salg, nedleggelse eller riving av soknekirke eller annen kirke som er godkjent i medhold av § 21, fjerde ledd.

Sak om salg, nedleggelse eller riving kan reises av menighetsmøtet, menighetsrådet, kirkelig fellesråd, kommunen, bispedømmerrådet og biskopen.

Søknad fremmes av kirkens eier. En søknad skal presisere om saken gjelder nedleggelse eller riving.

Før en søknad kan behandles, skal uttalelse foreligge fra menighetsmøtet, menighetsrådet, kirkelig fellesråd, kommunen og bispedømmerrådet.

Før en søknad kan behandles skal uttalelse og eventuelt tillatelse innhentes fra Riksantikvaren eller den som har slik myndighet i medhold av Lov av 9. juni 1978 om kulturminner.

§ 8. Søknad om nedleggelse av kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent av bispedømmerrådet

Når soknet planlegger å ta et permanent kirkelokale, forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale og interimskirke ut av bruk, skal menighetsrådet underrette biskopen og bispedømmerrådet om dette. Før bispedømmerrådet kan fatte vedtak om nedleggelse, skal biskopen ha opphevet et eventuelt vedtak om forordning av gudstjenester i lokalene.

Sak om nedleggelse av kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke etter § 1, andre, tredje og fjerde ledd som enten eies av soknet eller har en annen eier, kan reises av menighetsmøtet, menighetsrådet, kirkelig fellesråd, kommunen, bispedømmerrådet og biskopen.⁴⁵⁶

Søknad om nedleggelse kan fremmes enten av kirkens eier eller av soknet. Før en søknad kan behandles av bispedømmerrådet, skal uttalelse foreligge fra menighetsrådet og kirkelig fellesråd.

§ 9. Krav til søknad om nedleggelse eller riving av kirke som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

Før søknad om nedleggelse eller riving av kirke kan behandles av Kirkerådet, skal kirkeeier ha utredet og vurdert muligheter for alternativ bruk:

- a. Om en egen bruk i en mindre del av kirkebygningen kan videreføres og de øvrige deler av bygningen atskilles og innredes for utleie til annen bruk.
- b. Om kirken kan overdras til en organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke som kan videreføre en kirkelig bruk av kirkebygningen dersom soknet ikke lenger skal eller kan bruke kirken.
- c. Om kirken i sin helhet kan leies ut eller selges til et annet kristent trossamfunn.
- d. Om kirkeeier kan ta ansvar for å opprettholde bygningen som kirkelig kulturminne etter at kirkelig bruk har opphørt.

⁴⁵⁶ En slik bestemmelse kan komme til anvendelse også dersom nedleggelse ønskes fremmet *imot* kirkeeiernes ønske. F.eks dersom kirkeeier driver virksomhet i det vigslede kirkerom som kirkelige myndigheter ikke mener er i samsvar med reglene for bruk av kirken, kan det her fremmes og vedtas nedleggelse. Dette vil innebære at bygningen mister sin status som vigslet bygning – kanskje imot kirkeeiernes vilje.

- e. Om kirken kan overdras til en ny eier som kan opprettholde kirken som kirkelige kulturminne.⁴⁵⁷
- f. Om kirkebygningen i sin helhet kan leies ut eller selges til kommunen eller annen offentlig myndighet og ominnredes til andre offentlige formål.
- g. Om kirkebygningen kan selges på det åpne marked.

For godkjent kirke som er i soknets eie, skal disse alternativ være vurdert av både menighetsrådet og kirkelig fellesråd. For godkjent kirke som eies av andre enn soknet, skal kirkeeier ha vurdert disse alternativ.

Redegjørelse for bokstav a. - g. skal følge søknaden.

Dersom vurdering i henhold til bokstav a. – g. ikke er foretatt, behandles en sak om nedleggelse på dette grunnlag.

Kirkerådet kan i vedtak om nedleggelse stille vilkår i henhold til bokstav a-g.

§ 10. Krav til søknad om salg av kirke som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

Før søknad om salg av kirke kan behandles av bispedømmerådet, skal kirkeeier ha utredet og vurdert bestemmelsene i § 9 bokstav b, d og e og dessuten bokstav c og f med henblikk på utleie. Redegjørelse for dette skal følge søknaden.

Bispedømmerådet kan i vedtak om samtykke til salg stille vilkår i henhold til bestemmelsene i § 9 bokstav a-f.

§ 11. Konsekvenser av vedtak om salg, nedleggelse og nedrivning.

Vedtak om nedleggelse eller nedrivning av en soknekirke innebærer opphør av:

- kommunens plikt til drift og vedlikehold,
- kirkelig fellesråd forvaltningsansvar for bygningen,
- menighetsrådets ansvar for bruken,
- prestedjenestens bruksrett
- prestens plikter
- biskopens tilsyn

Første ledd gjelder for godkjent soknekirke som er gått ut av bruk inntil vedtak om salg, nedleggelse eller nedrivning er fattet.

En kirke som er vedtatt solgt eller nedlagt, regnes ikke lenger som en vigslet bygning, biskopens tilsyn bortfaller og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) gjelder ikke. Kirkeeier kan av eget tiltak bevare en nedlagt kirke som kirkebygning selv om dette ikke er stilt som vilkår for tillatelse til nedleggelse. Kirkeeier kan også stille bygningen til disposisjon for kirkelig bruk eller annen bruk.

Vedtak om nedleggelse av kirke kan også omfatte samtykke til riving av kirke. En sak om rivning skal behandles i henhold til Plan- og bygningslovens bestemmelser.

Ved gjenoppbygging av en revet kirke på et annet sted eller flytting av kirke, skal gjenoppbygging og flytting godkjennes på vanlig måte og kirken vigsles på nytt.

⁴⁵⁷ Jf kap 4.7.4.

§ 12: Fordeling av salgsinntekter.⁴⁵⁸

Inntektene ved salg av soknekirke eller annen kirke i soknets eie tilfaller soknet. Inntektene ved salg fordeles mellom menighetsrådet og kirkelig fellesråd på grunnlag av innskutt kapital. Lag og foreninger som har tilført kapital til bygging av kirken, kan også melde inn krav om andel av salgsinntektene. Oppnås ikke enighet, avgjøres tvisten av bispedømmerådet.

Inntekter ved salg av kirke som ikke eies av soknet, tilfaller kirkeeier.

§ 13. Liturgisk markering i forbindelse med salg eller nedleggelse.⁴⁵⁹

Når et vigslet bygg/lokale/rom er vedtatt solgt eller nedlagt, kan menigheten i den siste gudstjeneste som avholdes markere liturgisk at den kirkelige bruk opphører. Ved gudstjenestens avslutning kan kirkens utstyr bæres ut av bygget/lokalet/rommet. Etter dette regnes ikke bygget/lokalet/rommet som vigslet.

Dersom det samtidig med vedtak om salg eller nedleggelse av kirke er fattet vedtak om at den skal opprettholdes som kirkebygning, kan slik liturgisk markering utgå.

Dersom det samtidig med vedtak om salg eller nedleggelse av kirke er fattet vedtak om det skal videreføres en kirkelig bruk av andre enn soknet, skal slik liturgisk markering utgå.

⁴⁵⁸ Jf kap 4.7.6.

⁴⁵⁹ Jf kap 4.7.5.

Kapittel 5 – Kirkens interiør og inventar

5.1. Innledning

I kap 3.4 foreslås at bestemmelser om godkjennelsesmyndighet for kirkebygg, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirke fastsettes som en del av kirkens ordninger – og ikke i tjenesteordningene. I kap 4.1.2 og 4.1.8 foreslås hvilke valgte organer som i fremtiden bør inneha godkjennelsesmyndighet.

Dette kapittel 5 om *interiør og inventar* bygger på disse forslag om kirkebygg, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirke. Når nåværende *retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr* (1990) som er gitt i medhold av en kongelig resolusjon skal revideres eller nye *regler om kirkens inventar og utstyr* skal utarbeides i medhold av kirkeloven § 24, tredje ledd bokstav d), må det samtidig vurderes hva som skal gjøres gjeldende for

- *Kirkebygg* godkjent av Kirkerådet (i dag: departementet)
- *Permanent kirkelokale* godkjent av bispedømmerådet (i dag: kommer inn under *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* godkjent av biskopen)
- *Forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* godkjent av bispedømmerådet (i dag: godkjent av biskopen) og *interimskirke* godkjent av bispedømmerådet (i dag: godkjent av prosten)

I kapittel 5 drøftes kirkerommets *inventar*. I kapittel 6 drøftes kirkerommets *utstyr* ut fra samme innfallsvinkel.

Drøftelsene i kap 5 og 6 har som målsetting at nåværende retningslinjer skal kunne revideres *både* innenfor nåværende rettstilstand *og* innenfor en ny rettstilstand der Kirkemøtet er gitt utvidet myndighet når det gjelder kirkebygg, kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler.⁴⁶⁰

5.2 Nåværende bestemmelser om inventar og utstyr

Følgende bestemmelser gjelder i dag om kirkens inventar og utstyr:

- *Kirkebygg*
 - *Anskaffelse og avhendelse* av kirkens inventar og utstyr skal godkjennes av biskopen (kirkeloven § 18, fjerde ledd, 2. punktum)

⁴⁶⁰ Se bestemmelsene om virkeområde i kap 5.6.2.

- Menighetsrådet fører *fortegnelse* over inventar og utstyr i soknets kirker (kirkeoven § 18, fjerde ledd, 1. punktum)
 - Retningslinjer om *liturgisk inventar og utstyr* er fastsatt ved kgl.res. 26. oktober 1990 og er siden ikke endret
 - Kirkemøtet fikk i kirkeoven (1996) myndighet til å gi *regler om kirkens inventar og utstyr*. Kirkemøtet har ikke gitt slike regler og kgl.res. av 26. oktober 1990 er derfor fortsatt gjeldende
 - Biskopene fikk ved delegasjonsvedtak av 15. april 2000 fullmakt til å *godkjenne ombygging og utvidelse av kirke ...* Det heter i delegasjonsvedtaket bl.a: «med ombygging menes enhver endring i kirkens faste struktur som f.eks nytt toalettanlegg, installasjon og sprinkelanlegg, nye vinduer, endring av galleri for tilpasning av nytt orgel og ommøblering/flytting av fast inventar som f.eks benker, prekestol, alterring, alter og orgel. For kirker eldre enn 1850 regnes også skifting av kledning som ombygging. Med «utvidelse» menes enhver form for tilbygg og påbygg. En rullestolrampe vil normalt anses som et tilbygg». *Denne utredning* legger til grunn at f.eks også en mobilantenne på et kirketårn kommer i samme kategori.⁴⁶¹
 - Rundskriv T-3/2000 fra Kirkedepartementet og Miljøverndepartementet har viktige presiseringer av gjeldende bestemmelser og regler for saksbehandling.⁴⁶²
- *Kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirke*
 - *Omfanget av utstyr til kapell og rom som er vigslet til kirkelig bruk, skal godkjennes av prosten (Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr pkt 3.6).*

Kirkeovens bestemmelser i § 18, fjerde ledd er videre konkretisert og utdypet i nåværende *retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr*. Disse bestemmelser er av en slik art at de må oppfattes å dekke *kirkebygg* og samtidig få anvendelse for *andre lokaler*.

- I pkt 3.7 utdypes «anskaffelse» og «avhendelse». Det fastsettes at «alt nytt inventar og utstyr skal på forhånd være godkjent av den rette kirkelige myndighet, for eldre kirkers vedkommende etter uttalelse fra Riksantikvaren. Inventar og utstyr må ikke fjernes eller avhendes uten samtykke fra samme myndigheter».
- I pkt 3.8 utdypes plikten til å føre *fortegnelse* over inventar og utstyr. Det fastsattes at
 - Hver kirke (kapell) skal ha en egen autorisert «Inventarbok» (standardprotokoll i bind 10) eller tilsvarende *fortegnelse* over alt inventar og løst liturgisk utstyr. Hver gjenstand beskrives ganske kort, med angivelse av tidspunkt da den ble anskaffet, hvem som dekket utgiftene – eventuelt gav den til kirken. Helst bør fargefoto av særlig verdifulle gjenstander klebes inn.
 - Hver endring, større reparasjon o.l. av gjenstandene skal noteres.
 - Både ved anskaffelse, endring og avhendelse eller kassasjon skal tillatelsen (med dato) fra vedkommende myndighet noteres. Enhver innførsel skal underskrives av kirkens prest og lederen av menighetsrådet.

⁴⁶¹ Jf kap 7.2.5.2 og kap 7.10.2.

⁴⁶² Jf kap 4.1.7 og kap 4.1.11.

- Protokollen oppbevares sammen med de øvrige kirkebøker på menighetskontoret og legges fram ved visitas / prostebesøk.

Utviklingen etter 1990 har fulgt flere spor:

- *For det første* er det skjedd bevisstgjøring på behovet for og nødvendigheten av å føre oversikt over kirkens inventar og utstyr
- *For det andre* har denne bevisstgjøring dokumentert hvor mangelfull nåværende ordninger er på dette område
- *For det tredje* kan det som følge av kirkeloven av 1996 registreres at kirkelig fellesråd i noen grad har påtatt dette ansvaret – både på grunn av manglende administrativ hjelp i menighetsrådet og behovet for å se kirkene i en kommune i fellesskap og fordi kirkelig fellesråd har ansvaret for forvaltningen av kirkebyggt i medhold av kirkeloven § 18, første ledd.
- *For det fjerde* har etableringen av *kirkebyggdatabasen* i regi av Kirkelig interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KA) ført til oversikt over inventar og utstyr legges inn i denne databasen og at registreringer på denne måte kan forenkles f.eks gjennom bruk av foto.

5.3 Nåværende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr»

Nåværende retningslinjer er fastsatt ved kongelig resolusjon 26. oktober 1990 i medhold av Grunnlovens § 16 og tatt i «Gudstjenestebok for Den norske kirke, del II» (1992).

Nedenfor gjengis den del av retningslinjene som omhandler *liturgisk inventar*. For *liturgisk utstyr* henvises til kapittel 6.

Kirken kan ta all kunst og alle kunstformer i bruk for gudstjenesterommet og det liturgiske inventar, så sant kunstverket tjener det kristne budskap og lar liturgiens egne intensjoner komme til utfoldelse. Følgende retningslinjer legges til grunn i første rekke ved nybygg, og dessuten ved restaurering og oppussing av nyere kirker.

1. Liturgisk inventar

1.1 Kirkerommet skal i første rekke fremme den liturgiske handling og forståelse hos dem som deltar i gudstjenesten.

1.2 Uansett form er det viktig at kirkerommet er fleksibelt med hensyn til møbleringen. Det bør derfor vises tilbakeholdenhet med å bolte inventar fast i gulvet.

1.3 Det viktigste liturgiske inventar er alter, prekestol, lesepult, døpefont og orgel.

1.4 Alteret er Herrens nattverdbord, og skal dermed bære kalken og disken og samle menigheten ved nattverdmåltidet. I kraft av Jesu Kristi død og oppstandelse og hans løfte om å være sammen med sine venner, markerer alteret også Guds nærvær.

Alteret bør derfor ha en slik «tyngde» og verdighet at det fremstår som kirkerommets samlende midtpunkt. Dette gjelder også når alteret har form av et

bordalter.

Til alterutstyret hører kalk og disk, vinkanne og brødeske, gudstjenestebøker, lys og eventuelt krusifiks.

Alteret bør stå så langt ut fra bakveggen at liturgen kan forrette vendt mot menigheten, og at menigheten lett kan passere når ofringen skjer ved gang rundt alteret.

1.5 Alterringen består av knefall og støtteskranke, og utformingen vil variere, avhengig av bl. a. korets form og alterets plassering.

1.6 Egne stoler for tjenestegjørende og for brudepar bør finnes i alterområdet. I stedet for stoler til brudepar kan det brukes en brudebenk. Det bør velges stoler som er tilpasset kirkens øvrige inventar. I domkirker bør det være en egen bispestol.

1.7 Prekestol og lesepult bør være slik plassert at forkynnelsen høres overalt i kirkerommet, og at predikanten så vidt mulig kan sees av alle. Bokbrettet på prekestolen og lesepulten bør kunne reguleres i høyden.

1.8 Døpefonten skal være slik utformet at den i bruk gir en vanddybde på minst 5-10 cm, enten man bruker dåpsfat eller ikke. Fonten må kunne tømmes på en grei måte.

Kirkerommets utforming må avgjøre plasseringen av døpefonten, men det vil være mest vanlig at døpefonten er plassert fremme i kirkeskipet, og helst foran benkeradene.

1.9 Pipeorgelet er kirkens tradisjonelle instrument. Orgelet skal understøtte og hjelpe menigheten og koret i tilbedelse, forkynnelse og sang. Orgelet har også selvstendige musikalske funksjoner, både i og utenom gudstjenesten.

Orgelets plassering og utforming bør avklares i et nært samarbeid mellom orgelbygger, den orgelsakkyndige konsulent og arkitekten.

I alle tilfelle bør organisten kunne lede koret fra sin plass ved orgelet.

1.10 Kirkeklokker. Kirker/kapell og andre kirkelige bygg eller rom hvor det regelmessig holdes gudstjeneste og utføres kirkelige handlinger, skal ha en eller flere kirkeklokker. Antall og størrelse bør tilpasses kirkens størrelse og de geografiske forhold i kirkens nærhet. I alminnelighet anbefales flere mindre fremfor få store klokker. (Se også *Retningslinjer for bruk av kirkens klokker* i kap 8.3)

Retningslinjene kap 3.7 og 3.8 inneholder bestemmelser som gjelder både inventar og utstyr. Forslag til revisjon at 3.7 og 3.8, se kap 5.7.

3.7 Alt nytt inventar og utstyr skal på forhånd være godkjent av den rette kirkelige myndighet, for eldre kirkers vedkommende etter uttalelse fra Riksantikvaren. Dette gjelder også for gaver.

Inventar og utstyr må ikke fjernes eller avhendes uten samtykke fra de samme myndigheter.

3.8 Hver kirke (kapell) skal ha en egen, autorisert «Inventarbok» (standardprotokoll i bind 10) eller tilsvarende fortegnelse over alt inventar og løst liturgisk utstyr. Hver gjenstand beskrives ganske kort, med angivelse av tidspunkt da den ble anskaffet, hvem som dekket utgiftene - eventuelt gav den til kirken. Helst bør fargefoto av særlig verdifulle gjenstander klebes inn. Hver endring, større reparasjon o. l. av gjenstandene skal noteres. Både ved anskaffelse, endring og avhending eller kassasjon skal tillatelsen (med dato) fra vedkommende myndighet noteres. Enhver innførsel underskrives av kirkens prest og lederen i menighetsrådet. Protokollen oppbevares sammen med de øvrige kirkebøker på menighetskontoret og legges fram ved visitas/prostebesøk.

5.4 Nytt liturgisk inventar

I vår evangelisk-lutherske kirke innehar *forkynnelsen av Ordet og forvaltningen av sakramentene* den sentrale plass i gudstjenesten. I dette inngår også *bønn og forbønn* samt *salmesang og orgelmusikk* som viktige uttrykksformer. Disse sentrale innholdselementer har konsekvenser for kirkens interiør og inventar.

Denne innholdsbestemmelse er også kriteriet for at det i et kirkerom kan det skilles mellom *det sentrale* og *det mindre sentrale* for kirkens bruk. Innholdsbestemmelsen fører imidlertid ikke til at det i teologisk forstand kan differensieres mellom det «mindre hellige», «hellige» eller «mer hellige» i et kirkerom. Det heter i vigslingsliturgiens kollektivt konkluderende slutningsord at «Kirken ... med alt som hører den til er nå tatt i bruk ... vigslet og hellige til Guds ære og menighetens oppbyggelse i troen på Jesus Kristus». Alt er dermed «like» vigslet og helliget. At det i folks oppfatning kan være annerledes, er en annen sak. Kirken må her legge sin egen oppfatning til grunn for forståelsen av kirkerommet.

Retningslinjene fra 1990 gir bestemmelser om det obligatoriske og det mest vanlige kirkeinteriør og kirkeinventar. Det eneste nye kirkeinventar i etterkrigstiden er *lesepulten* som kom som følge av liturgireformen av 1977.

I tiden etter 1990 – og særlig i forbindelse med gudstjenestereformen (2011) – er det som en del av arbeidet med fornyelse av gudstjenesten lansert nytt *inventar* som det er aktuelt å vurdere med henblikk på nye bestemmelser. Også nytt *utstyr* må vurderes med henblikk på nye bestemmelser.

Dette gjelder:

- **Fremskutt alter.** Både i gamle og nye kirker tas i økende grad et eget alterbord i bruk i tillegg til – og i noen tilfelle: i stedet for – det faste alteret med altertavle.
- **Sidebord.** Gudstjenestereformen introduserte sidebord for oppbevaring av kalk, disk, vinkanne og brødeske før nattverdbordet dekkes og etter nattverden er avsluttet. Dette er blitt eller blir et nytt «møbel». Dette kan også tjene som sted for dåpskanne før og etter dåp.
- **Sidealter.** Det synes stadig mer aktuelt å ta i bruk deler av kirkerommet til mindre samlinger og etablere sidealtre til dette. Dette kan også medføre endringer i møbleringen i kirkerommet.

- **Dåpsbasseng.** I middelalderen krevde dåp ved neddykking store døpefonter – gjerne av stein – med fast plassering. Dåp med overøsing er nå gjeldende. Dette gjorde det lettere både med plassering av døpefonten og flytting av døpefonten. I Frøyland Orstad kirke (2008) er det – som eneste kirke i Den norske kirke – laget et dåpsbasseng knyttet til døpefonten.
- **Påskelys.** Liturgien inneholder bestemmelser om bruk av påskelys og kan også gi bestemmelser om flytting i kirkerommet etter kirkeårstiden.
- **Dåpslys.** Dåpsliturgien inneholder bestemmelser om dåpslys. Dette innebærer at dåpslyset skal ha en plassering i gudstjenesten etter at det er tent og før det bæres ut av døpsfølget. Det skal være lysholder til dåpslysene.
- **Lystenningssted/lysglobe.** Flere gamle og nye kirker har innført dette som et eget samlingspunkt og forbønssted i kirkerommet.
- **Levende lys.** Bruk av levende lys har en samlende funksjon og en symbolfunksjon. Det brukes på alteret, fremskutt alter, lystenningssted og lysglobe.
- **Talerstol og stol for medliturg.** Gudstjenestereformen introduserte «medliturg» som en ny aktør med plassering i alterpartiet.
- **Stol for liturgen.** Gudstjenestereformen innførte at presten i store deler av gudstjenesten ikke skal stå ved alteret: under gudstjenestens innledning, under skriflesningene og under forbønnen når denne ledes av medliturg. Det vil derfor være behov for en stol – sentralt plassert – som også markerer liturgens posisjon.
- **Prosesjonskors.** Prosesjonskors med to prosesjonslys er kommet inn som en del av liturgien – både ved inngangs- og utgangspresesjon og ved evangelieprosesjon før og etter lesning av dagens evangelietekst. Begge deler trenger stativ/fot både under gudstjenesten og ellers.
- **Ikoner.** Etter hvert inngår et eller flere ikoner som en del av kirkeinteriøret i stadig flere kirker. Disse vil i en luthersk kirke ha en helt annen funksjon og meningsinnhold enn i en ortodoks kirke.⁴⁶³
- **Projeksjonsskjerm.** Gjennom bruk av pc og visuelle hjelpemidler, er projeksjonsskjerm på vei inn som inventar i eller ved koråpningen.

Denne opplisting etterlater et behov for nærmere definisjon av *interiør*, *inventar* og *utstyr*.

I departementets delegasjonsvedtak av 15. april 2000 og rundskriv T-3/2000 synes disse definisjoner å være lagt til grunn:

- Med *interiør* forstås planløsningen av kirkerommet og alt *inventar* som er fast montert – dvs som hører til kirkerommets faste struktur
- Med *inventar* forstås alt som har sin *permanente* plassering i kirkerommet – enten det er fast montert eller løst
- Med *utstyr* forstås alt som har sin *midlertidige* plassering i kirkerommet og som er løst og flyttbart

Denne definisjon trenger en presisering. Det gjelder spørsmålet om definisjonen av *fast inventar*.

⁴⁶³ Om ikoner, se kap 2.2.3 og kap 5.6.3.

Dette spørsmål har vært prøvd for domstolene. Nord-Østerdal tingrett avsa 17. april 2009 dom i sak om fjerning av framskap, kroskap og skatthol i Barfrøstua på Koppangtunet. En stor del av rettsaken gikk med til å drøfte om disse var *fast* eller *løst* inventar. Var inventaret veggfast eller var det løst? Dette kunne være avgjørende for om fjerning var brudd på kulturminnelovgivningen. Det har vært vanlig å definere *fast* inventar som *fastmontert* inventar, dvs at det er skrudd fast til bygningen og dermed er en del av selve bygningen. I dette spesielle tilfelle ble det vurdert slik at selv om veggfast framskap, kroskap og skatthol ikke var fastmontert i veggen, hørte det uløselig sammen med interiøret i en barfrøstue som bygningstype. Det ble derfor regnet som fast inventar selv om det ikke var fastmontert. Det ble derfor avsagt om at det var et brudd på kulturminnelovgivningen å fjerne dette inventar fra barfrøstuas interiør.

Denne dommen kan også belyse forholdet mellom fast og løst inventar i en kirke. Den viser også hvor viktig det er å definere hva som er fast/permanent inventar og hva som er løst/midlertidig inventar.

Spørsmålet om fast eller løst inventar eller utstyr har også betydning for forsikring og eventuell erstatning ved tyveri eller skade.

Denne utredning legger til grunn at som fast inventar i en kirke kan også regnes permanent inventar som ikke er skrudd fast. Terminologisk kan det derfor være klargjørende å benytte begrepet *permanent* inventar. Et permanent inventar kan være både løst og fastmontert. *Denne utredning* legger opp til at retningslinjene skal *definere* hva som skal regnes som permanent inventar.

5.5 Interiør og kult

Ny og *endret* bruk av fast og tradisjonelt kirkeinventar gjør det nødvendig å vurdere slikt inventar i lys av bruken – og eventuelt bruk i lys av inventaret.

5.5.1 Koret /alterpartiet som bygningsdel og kultsted.

Koret/alterpartiet er en obligatorisk del av et kirkerom. Det sentrale inventar som utgjør kirkerommets interiør i koret eller ved alterpartiet i en evangelisk-luthersk kirke er *alteret*, *døpefonten* og *prekestolen*. Alter, døpefont og prekestol har sin *permanente* plass i kirkerommet og er derfor permanent inventar. Dette gjelder også i de tilfeller der bruken av kirkerommet *ikke* involverer alteret, døpefonten eller prekestolen. Disse står der permanent og uavhengig av bruken.

I dag utfordres koret / alterpartiet som rom og kultsted av nytt inventar og ny bruk. Det gjelder både alteret, døpefonten og prekestolen.

- *Nytt inventar og utstyr* krever stadig *mer plass*. Plasseringen av lesepult, talerstol og stol for medliturg, stol for liturgen, prosesjonskors/lys, sidebord, fremskutt alter og – i de siste årene – projeksjonsskjerm for power-point utfordrer når det gjelder den interiørmessige planløsning i koret / alterpartiet. Det utfordrer også når det gjelder spørsmålet om hva som er eller skal være *fast* eller *løst* inventar. Det utfordrer også når det gjelder hvilket løst inventar/utstyr som skal befinne seg *permanent* og *midlertidig* i koret / alterpartiet.

- *Det tradisjonelle inventar* utfordres gjennom ny bruk av koret / kirkens alterparti og innføringen av nytt inventar og utstyr:
Prekestolen utfordres gjennom bruk av *lesepulten* som sted for dagens preken.
Døpefonten kan fortrenkes i retning av å bli et løst og flyttbart inventar i stedet for et fast inventar – og en *flyttbar* døpefont overtar for den *permanente* døpefont?
Alteret utfordres gjennom gudstjenestereformen (2011) som bidrar til at *bruken reduseres*.
Alterringen utfordres gjennom *ny utdelingspraksis* ved nattverden: det reises spørsmål om den kan åpnes eller fjernes.
 Går utviklingen i retning av at tradisjonelt *fast* inventar blir mer «musealt» og at *løst* inventar overtar når det gjelder bruk?

Det bør gis nærmere bestemmelser som nærmere klassifiseres hva som er/skal være *fast* og *løst* inventar i et kirkerom. Samtidig med dette bør det legges føringer som regulerer om og i hvilken grad løst inventar skal eller kan plasseres *permanent* eller *midlertidig* i kirkerommet. Det bør gis bestemmelser som nærmere klassifiserer hva som er løst inventar og hva som er utstyr i et kirkerom.

5.5.2 *Alteret som inventar og kultsted.*

En kirke skal ha ett alter. Som kultsted har et alter tradisjonelt hatt to funksjoner: som offeralter og som nattverdbord. I en evangelisk-luthersk kirke og i et evangelisk-luthersk kirkeinteriør er offeralteret og nattverdbordet det samme bord – og «offer» forstås som *takkoffer* både ved innsamling av menighetens gaver og ved frembæring av vin og brød til nattverden. Sammen med altertavlen utgjør dette bordet et fast inventar som er en obligatorisk del av kirkens interiør. Teologisk og liturgisk vektlegger de evangelisk-lutherske kirker alteret som nattverdbord og felleskapet rundt dette bordet.

Gudstjenestereformen (2011) har gjennom liturgien utfordret alteret som kultsted på tre områder. Det gjelder at liturgen 1) kan forrette med ansiktet vendt til menigheten – *versus populum*, 2) kan forrette vendt i retning øst – *ad orientem* og 3) skal sitte på en egen stol i koret i store deler av gudstjenesten.

Utviklingen når det gjelder alteret som kultsted går i flere retninger og har flere konsekvenser:

- I retning av «to altere». Det kan være to årsaker til dette:
 - Begrunnelsen kan være avstanden mellom hovedalteret og menigheten. Av den grunn etableres et alter nærmere menigheten – gjerne i koråpningen. Det er eksempler på at dette kan være både et *permanent* alterbord og et *midlertidig* bord som benyttes som alterbord.
 - Begrunnelsen kan være ønsket om at liturgen står vendt med ansiktet til menigheten (*versus populum*). I gamle kirker kan dette være umulig på grunn av at alterbord og altertavle er bygget sammen. Dette gjør det nødvendig med

et nytt «fremskutt alter». Det er eksempler på at dette kan være både et *permanent* alterbord og et *midlertidig* bord som benyttes som alterbord.

- Innføringen av «fremskutt alter» innebærer at nattverdbordet blir et bord i tillegg til det tradisjonelle alterbord under altertavlen. Dette kan bidra til at det «gamle» fastmonterte alteret oppfattes mer «musealt» – og det «nye» alterbordet oppfattes mer «funksjonalistisk» som et løst inventar kan flyttes eller fjernes når det ikke er i bruk. Denne tendens forsterkes av at gudstjenestereformen (2011) forutsetter at dersom «fremskutt alter» brukes, skal det faste alteret ikke brukes. Heller ikke lys skal tennes på dette alteret. «Bare ett alter tas i bruk i gudstjenesten fordi alteret er det sentrale symbolet for den treenige Guds nærvær...» (Gudstjenesteboken 6.23). Dette er en oppfølging av hovedordningen at en kirke skal ha ett alter.
- I Frøyland Orstad kirke (2008) og Bogafjell kirke (2012) kan alterbordet skyves inn i og bli en del av altertavlen. Dette kan bidra til at det tradisjonelle alterbordet går over fra å bli oppfattet som et *fast* inventar til å bli oppfattet som et *løst* inventar.
- Overgangen til eller økt bruk av intinksjon som utdelingsform ved nattverden – og at presten går «ned» til menigheten og ikke menigheten «opp» til presten – innebærer en ny bruk både av alteret og kirkens kor. Har dette konsekvenser for oppfatningen av alteret og kirkens kor / alterparti som kultsted?
- Ved liturgirevisjonen i 1977 ble det innført at presten ikke skulle stå ved alteret når tekstleseren leste fra lesepulten. Dette er forsterket i gudstjenestereformen (2011). I tillegg til å sitte under skriftlesningene, skal presten ikke gå til alteret ved gudstjenestens innledning og presten skal gå fra alteret under salmesangen og under forbønnen når denne ledes av medliturg. Alteret blir dermed mer og mer kun et sted for nattverden. Det er grunn til å være oppmerksom på om denne utvikling kan bidra til at det «gamle» alteret oppfattes mer «musealt» fordi det er mindre i bruk.

Det bør med henblikk på en utvikling i retning av mer fleksible kirker / kirkerom, endringene i bruken av alter/alterbord og nye utdelingsformer for nattverden gis nærmere og tydeligere retningslinjer om alter. Det må tas stilling til om et *fremskutt alterbord* skal behandles som *interiør*, *inventar* eller *utstyr*.

5.5.3 *Alterringen som inventar og kultsted*

Alterringen brukes som sted for utdeling av nattverden og som forbønnsted, ved f.eks konfirmasjon og ordinasjon. Alterringen brukes også ved skriftemål. Alterringen har derfor tradisjonelt vært et fast inventar, vært en obligatorisk del av kirkens interiør og hatt en viktig funksjon som kultsted. Det har også vært vanlig å betrakte altertavlen, alteret og alterringen i sammenheng – som ett inventar. Om alterringen brukes også betegnelsen *knefall*. Dette begrep er knyttet til alterringens bruk.

Som kultsted i forbindelse med nattverden er alterringen i endring:

- Alterringen synliggjør nattverden som fellesskapsmåltid. Intinksjon som utdelingsform innebærer at det knelende fellesskap ved alterringen avløses av det vandrende fellesskap til kordøren. Hvilke konsekvenser har dette for oppfatningen av nattverden som fellesskapsmåltid? Hvilke konsekvenser har dette for forståelsen av alterringen som kultsted?
- Overgangen til eller økt bruk av intinksjon som utdelingsform ved nattverden fører til mindre bruk av alterringen. Hvilken betydning får dette for alterringen? Innebærer dette en utvikling i retning av at også alterringen mer og mer oppfattes som mer «musealt» eller som løst inventar og løsrevet fra selve alteret?
- Alterringen oppfattes av mange som grensen mellom «det hellige» og «det aller helligste» i kirkerommet og at det er «mer hellig» *innenfor* enn *utenfor* alterringen. Har alterringen dermed også en symbolfunksjon i tillegg til bruksfunksjonen og som dermed må vektlegges i spørsmålet om en alterring er et fast eller løst inventar?
- Bør endringene i alterringen som kultsted få konsekvenser for alterringen som inventar? Bør alterringen være permanent, flyttbar, være åpnet på midten eller kunne fjernes helt?

Det bør gis retningslinjer om som definerer alterringens plass i koret og klassifiserer den eller tydeliggjør den som *fast* eller *løst* inventar.

5.5.4 Døpefonten som inventar og kultsted.

Døpefontens funksjon er dåp og angir stedet for dåp. Døpefonten har derfor tradisjonelt vært et fast inventar, vært en obligatorisk del av kirkens interiør og hatt en tydelig funksjon som kultsted.

Plasseringen av dette kultsted i kirkerommet er forskjellig i de ulike kirkesamfunn og har også i vår kirke variert opp gjennom historien. Men i de aller fleste av våre kirker er døpefonten plassert som et fast inventar i koret eller ved koråpningen. Det finnes også mange eksempler på en mer funksjonalistisk tilnærming – f.eks at «alle skal se bedre» – som innebærer at døpefonten flyttes til et annet sted enn sin faste plassering i forbindelse med gjennomføringen av dåpen. Det kan f.eks være i koråpningen eller i korskirker: under sentraltårnet midt i kirken. Det finnes også eksempler på kirker som har to døpefonter: en stasjonær og en flyttbar.

Med sin *faste plassering* er døpefonten et *permanent* inventar, men i sin funksjon behandles den i mange tilfelle som et *løst* inventar. Dette kan også gjelde når den ikke er i funksjon som døpefont: en døpefont «som er lett å flytte på» har sin permanente plass i interiøret, men når det er behov for å ta i bruk denne plassering til et annet formål, flyttes døpefonten som et inventar.

Det bør i retningslinjer gis tydeligere bestemmelser som definerer døpefonten som enten permanent eller løst inventar.

Gudstjenestereformen innebærer dåpen som kultsted inkluderer nytt og annet inventar/utstyr i tillegg til døpefonten. Det gjelder:

- Lesepult for medliturg
- Sidebord for dåpskanne før og etter dåp
- Dåpslys
- Bord for plassering av dåpslys mellom dåpen og gudstjenestens avslutning
- Lysholder til dåpslys
- Lysteningssted / lysglobe
- Påskelys

Nye retningslinjer bør gi bestemmelser om dette. Det vil her være særlig vesentlig å ta stilling til hva som *på den ene side* eventuelt skal reguleres som *fast* eller *løst inventar* og hva som *på den annen side* eventuelt skal reguleres som *utstyr*. Det vil dessuten være en vurdering hva som skal reguleres i liturgi og hva som skal bestemmes i regler for inventar og utstyr.

Dåpsbasseng kan representere en ny utfordring i kirkeinteriøret. I 2008 kom det første dåpsbasseng i en norsk kirke i Frøyland Orstad kirke.

Spørsmålet har vært drøftet i forbindelse med gudstjenestereformen og Kirkemøtet 2010 (sak KM 8/10) hadde dette på sitt bord. Det fremgår av protokollen at dette hører med blant «saker som komiteen ikke har realitetsbehandlet og som oversendes til Kirkerådet for eventuell oppfølging». I pkt 42 b) på side 126 i protokollen fremgår at blant disse saker er «full neddykking ved dåp». Det fremgår ikke om dette gjelder bare ved barnedåp eller om det gjelder både barnedåp og voksendåp.

Denne utredning tar ikke stilling til om dåpsbasseng skal innføres i Den norske kirke, men legger opp til at dette hører med til de spørsmål som kan vurderes ved bygging av ny kirke, jf kap 5.7 - § 16, siste ledd. Dermed kan saken også vurderes når nye regler skal behandles.

5.5.5 Prekestol og lesepult

Forkynnelsen av ordet har en sentral plass i det evangelisk-lutherske kirkerom. Tradisjonelt har prekestolen vært stedet i kirkerommet for forkynnelsen. Prekestolen kan være plassert i tilknytning til koret / alterpartiet eller på et annet sted i kirkerommet begrunnet – som oftest: pragmatisk – i menighetens mulighet til å høre forkynnelsen. Sammen med alter, døpefont og orgel utgjør prekestolen et fast inventar som har sin *permanente* plass i kirkerommet og som er en obligatorisk del av kirkens interiør.

I den liturgiske fornyelse er *Ordets* plass i gudstjenesten vektlagt. Med «ordet» menes da *både* lesningene fra Bibelen og forkynnelsen med utgangspunkt i dagens hovedtekst. Tidligere var *alteret* stedet for lesningene og *prekestolen* stedet for forkynnelsen. Fra og med liturgirevisjonen i 1977 har disse elementers selvstendige karakter blitt videre utviklet.

Liturgien av 1977 innførte *lesepulten* som sted for lesningene fra Bibelen og at en annen enn presten kunne være tekstleser. Presten skulle i så fall sitte i koret /

alterpartiet under lesningene. Lesepulten ble med dette også innført som et nytt fast inventar, ble en del av kirkeinteriøret og fikk stort gjennomslag. De aller fleste kirker har i dag lesepult. «Retningslinjer for liturgisk inventar og utstyr» (1990) definerer lesepulten som *inventar* (retningslinjenes pkt 1.3). Lesepulten er som hovedregel *fast inventar*, men det finnes eksempler på at lesepulten har én plassering i kirkerommet når den ikke er i bruk og en annen plassering når den er i bruk – og at den dermed har en funksjon som *utstyr*. Det er i stor grad praktiske årsaker til dette – bl.a at koråpningen ikke må stenges av hensyn til annen bruk, f.eks vielse.

Gudstjenestereformen (2011) representerer en omfattende videreutvikling i bruken av kirkerommet som også bærer i seg kimen til endringer. Når det gjelder *prekestolen* forutsetter imidlertid gudstjenestereformen at den normalt skal benyttes (Gudstjenesteboken 6.22). Utviklingen går imidlertid i retning av at lesepulten *også* brukes til preken. Det gjelder i særlig grad gudstjenester der nærhet til menigheten oppfattes som viktig, f.eks ved en barnegudstjeneste eller familiegudstjeneste. Er det en tendens til at de yngste prestene unngår prekestolen?

Gudstjenestereformen innebærer at Ordets plass i gudstjenesten ikke forbeholdes prekestolen, men omfatter både lesepult, evangelieprosesjon og prekestol. Dette må nedfelles tydeligere i retningslinjene.

Denne utvikling gjør det aktuelt i nye kirker å vurdere om *prekestol* og *lesepult* kan være et inventar – altså som et *Ordets sted* i kirkerommet for både tekstlesningene og prekenen. Nye retningslinjer bør åpne for dette.

5.5.6 Sidealter

I våre kirker synes det spesielt i nyere tid stadig å ha blitt mer aktuelt å etablere *andre* og *nye* alter – eller «alterliknende steder» – i tillegg kirkens hovedalter.

Dette innebærer at vår evangelisk-lutherske har tatt opp i seg viktige elementer fra den romersk-katolske tradisjon – men hvor forskjellene også er tydelige.

Forskjellene kommer til uttrykk i synet på hva alteret *er*. I den romersk-katolske tradisjon er alteret stedet for det gudommelige nærvær. Dette kommer til uttrykk enten i form av at Gud er nærværende gjennom sakramentet (rød lampe: Jesu legeme) eller representert ved en helgen som alteret er innviet til og som inneholder en relikvie av denne helgen. På dette grunnlag vurderes alteret objektivt sett som et hellig sted uavhengig av menneskers subjektive tro. Anvendt på terminologien i kap 2.2.1-3, er det som Guds hus («Domus Dei») et sidealter blir til et annerledes sted i denne tradisjon.

Likhetene – og der katolske elementer er overtatt i vår evangelisk-lutherske tradisjon – er at et slikt sidealter er og blir et sted for individuell utøvelse av tro og fromhet – i tillegg til at troen utøves gjennom deltagelse i gudstjenesten og sakramentsforvaltningen. Det katolske kirkerom har i stor grad tatt preg av dette og dette preger nå etter hvert også det evangelisk-lutherske kirkerom.

Evangelisk-lutherske kirkerom har tradisjonelt – og i sterkere grad – tatt preg av at individuell utøvelse av tro kun skjer i menighetens forsamling når ordet lyder og forkynnes, bønner bes og salmer synges. Dette har også preget planløsningen av kirkerommet. Det er *kirkebenken* og *alterringen* som har vært stedene i kirkerommet der enkeltmennesket har gitt uttrykk for sin tro. Individuell utøvelse av tro er ellers i stor grad henvist til hjemmene eller andre forsamlingslokaler.

I de senere år kan det registreres en ny utvikling i den evangelisk-lutherske tradisjon. Det åpnes stadig mer for at enkeltmennesket kan gi uttrykk for sin tro på flere måter og på andre steder i kirkerommet. I kirkerommet blir ikke lenger kirkebenken og alterringen *alene* om å være steder for individuell utøvelse av tro. Kirkerommet preges etter hvert av at det innføres nytt interiør, nytt utstyr og nye steder for dette formål. Et sidealter i en kirke, et lysteningssted eller en lysglobe kan være et sted for individuell fromhetsutøvelse. Hovedperspektivet er imidlertid ikke det objektive gudsnærvær, men den subjektive tilnærming – og variert tilrettelegging for ulike subjektive tilnærming enten det er for bønn, lengsel, håp, savn, sorg eller rop. Anvendt på terminologien i kap 2.2.1-3, er det som menighetens hus («*Domus ecclesiae*») et slikt sidealter eller lysteningssted blir til et annerledes sted i vår tradisjon.

«Som et resultat av tiltagende individualisme og subjektivism i den vestlige kristenhet har en mer individuell opplevelse av kirkerommet gjennom personlig meditasjon, fordypelse og kontemplasjon for mange erstattet den kollektive opplevelsen gjennom gudstjenestefeiring. For enkelte sentrale kirke – både historiske og moderne – er besøket utenom gudstjenester i dag større enn ved gudstjenestefeiringen. Dette stiller andre krav til kirkerommets utforming enn de rent liturgiske». ⁴⁶⁴

Samtidig med disse endringer i kirkerommet – for i større grad å åpne dette for individuell trosutøvelse – kan det registreres en tendens til at slike steder også tas i aktiv bruk av menighetens frivillige, tilsatte og prestene. Det kan være behovet for eller ønsket om å finne et egnet rom eller sted for mer spesialisert bruk, f.eks et dåpskapell, et undervisningsrom, en vegg for informasjon og kommunikasjon, en sittegruppe for samtale, et lekehjørne for barn osv. Det kan også være ønsket om å ta i bruk deler av kirkerommet til mindre uformelle samlinger og etablere særskilte steder for dette. I noen grad skaper også slike behov et ønske om endringer og tilpasninger i kirkerommet.

De mest vanlige og synlige uttrykk for disse utviklingstrekk i dag er:

- Lysglobe plassert på et egnet sted i kirkerommet – i noen tilfeller med stoler omkring for å kunne gi anledning til ro og stillhet.
- Lysteningssted enten på gulvet eller i en særskilt innredet «lyskasse» - i noen tilfelle enten med stoler omkring eller med puter som gir anledning til å knele på gulvet.
- Tent lys på hovedalteret eller på et særskilt sted i kirkerommet.
- Påskelys

Sidealter er fortsatt mindre vanlig, men etableres i stadig større grad. Det kan være i selve kirkerommet – enten i et sideskip, bakerst i kirkerommet eller på veggen foran første benkerad – eller i tilknytning til kirkerommet, f.eks i et «gammelt» dåpskapell, våpenhuset, sakristi eller på galleriet. Bruken av sakral kunst eller utsmykning tas gjerne i bruk i slike «rom i rommet». Som regel er dette ikke sakral kunst fra den tradisjonelle evangelisk-lutherske ikonografi, men ofte moderne non-figurativ kunst eller et ikon.

⁴⁶⁴ Harald Olsen i artikkelen «Fra kaffedaler til monumentalbygg» i boken «Hellige hus». Red. av Pål Repstad og Elise Seip Tønnesen. Oslo 2013.

Denne utredning legger til grunn at nye regler bør inneholde bestemmelser om sidealter, lysglobe, lystenningssted og bruken av lys i kirkerommet når det ikke er i bruk til gudstjenester og kirkelige handlinger.

Denne utredning legger videre til grunn at det ved revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» tas inn en bestemmelse i § 1 om «Hovedbestemmelser om bruk av kirken» som ivaretar *både* den kollektive *og* den individuelle dimensjon. Dette kan f.eks skje ved følgende endring i andre ledd (**fete = nytt**), jf kap 7.12 - § 1:

«Gjennom forkynnelse av Guds ord, forvaltning av sakramentene og annen kirkelig virksomhet, er kirken det hellige sted for menighetens gudstjenesteliv og **den enkeltes** religiøse liv».

5.5.7 Orgelet

Orgelet har flere funksjoner og i noen grad innebærer dette at en kirke også kan trenge to orgler:

- Orgelet skal lede salmesang
- Orgelet er et konsertinstrument
- Orgelet skal akkompagnere korsang

Tradisjonelt er orgelet plassert bakerst i kirken – gjerne på et galleri. Men det finnes også mange eksempler på annen plassering: i tilknytning til alteret eller koret eller i et sideskip. Mindre orgel for akkompagnement av korsang er gjerne flyttbart og har en plassering som er hensiktsmessig ut fra den funksjon orgelet skal ha.

Både orgelet, korsang og fellessang stiller krav til de akustiske forhold.

Denne utredning legger til grunn av nye retningslinjer skal inneholde bestemmelse om at orgel skal inngå i planløsningen et kirkerom, men at det vanskelig kan gis generelle retningslinjer om selve plasseringen.

Denne utredning legger til grunn at nye retningslinjer skal inneholde bestemmelse om krav til akustikk. Dette synes saklig sett å høre hjemme i retningslinjer for bygg og ikke retningslinjer for inventar – jf kap 4.8.1 - § 11.

5.6 Nytt lovgrunnlag og nye regler – forholdet mellom gammelt og nytt

5.6.1 Lovgrunnlaget

Bestemmelsene i Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaarde fastsatte:

§ 23:

«Ny kirke maa alene opføres paa Tomt og efter Tegninger som er godkjente av Kongen». (Delegert til Kirke departementet ved kgl.res 17. januar 1975)

§ 21, andre ledd:

«Kirkens kar og prydelser maa ikke uden saadan Tilladelse (dvs av Kongen, jf § 21, første ledd) fjernes, ombyttes eller afhændes...». (Delegert til Stiftsdireksjonen⁴⁶⁵ ved kgl.res 30. desember 1897)

§ 26, tredje ledd:

Alminnelig bestemmelser angaaende Kirkens Alter, Døbefont og Prædikestol, Kar, Klæder og øvrige Tilbehør Udfærdiges av Kongen, eller den han dertil bemyndiger».

(Retningslinjer ble først fastsatt ved kgl.res. 26. oktober 1990).

Bestemmelsene i kirkeloven av 1897 ble avløst av Lov 7. juni 1996 om Den norske kirke som fastsatte:

§ 21, fjerde ledd:

«Oppføring ... av kirke skal godkjennes av departementet».

Det inventar som inngår i kirkens faste interiør (f.eks alter, prekestol, orgel m.v.) godkjennes som regel som en del av godkjennelsen av selve kirkebygget.

Men i mange tilfeller – allerede i bygningsfasen – godkjennes inventar separat i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd, 2. punktum:

«Anskaffelse og avhendelse av kirkens inventar og utstyr skal godkjennes av biskopen.»

*

Avgjørelse og godkjennelse

Det er viktig å skille mellom *avgjørelse/vedtak* og *godkjennelse*. Avgjørelse/vedtak om kirkens inventar og utstyr fattes av den lokale instans som har ansvaret for forvaltningen av kirkebygget. I medhold av kirkeloven av 1897 var dette *kirketilsynet*. Mellom 1920 og 1996 var dette *menighetsrådet*. Etter kirkeloven av 1996 er dette *kirkelig fellesråd*. Det følger av kirkeloven § 18, første ledd. I mange – kanskje de fleste tilfeller – er det menighetsrådet som tar initiativ og sørger for nytt inventar og utstyr. Menighetsrådet gjør gjerne også vedtak. Dette sendes så til kirkelig fellesråd som fatter den endelige avgjørelse – og sender saken til godkjennelse.

Godkjennelse skal foretas av biskopen i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd, 2. punktum. Hva er det biskopen skal godkjenne?

- Er det legalitetskontroll med at gjeldende bestemmelser er blitt fulgt?
- Er det kontroll med at regler for offentlige anskaffelser er blitt fulgt?
- Er det godkjennelse av leverandør eller produsent?
- Er det godkjennelse av hvordan det nye inventar eller utstyr «ser ut»?
- Er det godkjennelse av plasseringen i kirkerommet?
- Er det godkjennelse av kostnadene?
- Når det gjelder orgeler – gjelder det godkjennelse av klangen eller av type orgel, f.eks digitalt orgel?

⁴⁶⁵ Stiftsdireksjonen ble opprettet 23. august 1672 og besto av fylkesmannen og biskopen – med fylkesmannen for formann. Stiftsdireksjonene ble oppløst fra 1. januar 1997 da ny kirkelov trådte i kraft. Oppgavene ble overtatt dels av bispedømmerådet og dels av biskopen.

Biskopens vedtak er et enkeltvedtak etter forvaltningsloven og et avslag skal derfor begrunnes.

Bispemøtet har vurdert disse spørsmål (sak BM 16/08) og uttaler:

Bestemmelsene i kirkeloven §§ 18 og 21 er motivert ut fra hensynet til behovet for et overordnet tilsyn med kirkeforvaltningen. Biskopenes myndighet til å godkjenne anskaffelse og avhendelse av kirkens inventar og utstyr må utøves innen rammen av regelverket knyttet til kirkens liturgier og Kirkemøtets myndighet til å gi regler om kirkens inventar og utstyr. Biskopens rolle som godkjenningssinstans må på denne bakgrunn sies å være motivert ut fra hensynet til biskopens rolle som tilsynsman med tanke på kirkens lære og liturgi.

Tekniske, økonomiske og kontraktsmessige elementer ved en søknad må anses å være ansvar for den primære kirkeforvalter, dvs kirkelig fellesråd. Biskopen utøver ikke legalitetskontroll av fellesrådets vedtak gjennom sin godkjenning. Biskopen bør derfor kunne legge til grunn at slike hensyn er forsvarlig ivaretatt, og at biskopens godkjenning er rettet mot det objekt saken gjelder og i særlig grad vurdert ut fra læremessige og liturgiske implikasjoner.

I selve vedtaket heter det:

Bispemøtet vil fremholde behovet for en felles prosedyre knyttet til biskopens godkjenning av kirkelig inventar og utstyr. Bispemøtet legger til grunn at biskopens godkjenning ikke innebærer legalitetskontroll av fellesrådets forvaltning. For å kunne legge til rette for en god sakkyndighet i forvaltningen bør det vurderes å etablere bispedømmevise fagråd, slik det allerede er gjort i enkelte bispedømmer. Det er videre avgjørende at det finnes sakkyndig kompetanse som er uavhengig av søker.

Bispemøtet legger med dette en (meget) «smal» forståelse til grunn for sin myndighet til å godkjenne – eller avslå godkjennelse. Det gjelder *objektet* og de *læremessige* og *liturgiske* implikasjoner.

Denne utredning tar Bispemøtets forståelse til etterretning.

Biskopenes godkjennelsesmyndighet må også ses i lys av rundskriv T-3/2000 fra Miljøverndepartementet og Kirke departementet. I dette rundskriv legges en vesentlig «bredere» forståelse til grunn når det gjelder biskopens godkjennelsesmyndighet. Her vises til *antikvariske* hensyn, *bygningmessige* hensyn (f.eks plassering av ovner, plassering av hensyn til sollys, *materialvalg*, krav til *fagpersonell* for utførelse av arbeid, krav til *vitenskapelig dokumentasjon*, m.m.). Det pekes i rundskrivet på at Riksantikvaren er faglig myndighet for biskopen. Men dette innebærer samtidig at biskopen i sin godkjennelse må vurdere Riksantikvarens råd. Dette gjelder også biskopens myndighet til å godkjenne *utvidelser* og *ombygging* i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

*

Fortegnelse og registrering

Plikt til å føre fortegnelse over kirkens inventar og utstyr var tatt inn i Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaarde

§ 47, fjerde ledd:

«... at der føres særskilt Fortegnelse over Kirkens Formue og visse Indtægter samt over dens Prydelser og øvrige Tilbehør, af hvilken Fortegnelse Afskrift indsendes til Overtilsynet (dvs: Stiftsdireksjonen).»

Kirkeloven av 1897 ble avløst av bestemmelsen i Lov av 7. juni 1996 om Den norske kirke:

§ 18, 1.punktum:

«Menighetsrådet fører fortegnelse over inventar og utstyr i soknets kirker.»

Bestemmelsen i kirkeloven av 1897 var da allerede blitt presisert ved kgl.res. av 29. oktober 1990 om *retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr*, jf spesielt pkt 3.7 og 3.8. Disse gjelder også etter kirkeloven av 1996:

3.7 Alt nytt inventar og utstyr skal på forhånd være godkjent av den rette kirkelige myndighet, for eldre kirkers vedkommende etter uttalelse fra Riksantikvaren. Dette gjelder også for gaver.

Inventar og utstyr må ikke fjernes eller avhendes uten samtykke fra de samme myndigheter.

3.8 Hver kirke (kapell) skal ha en egen, autorisert «Inventarbok» (standardprotokoll i bind 10) eller tilsvarende fortegnelse over alt inventar og løst liturgisk utstyr.

Hver gjenstand beskrives ganske kort, med angivelse av tidspunkt da den ble anskaffet, hvem som dekket utgiftene - eventuelt gav den til kirken. Helst bør fargefoto av særlig verdifulle gjenstander klebes inn.

Hver endring, større reparasjon o. l. av gjenstandene skal noteres.

Både ved anskaffelse, endring og avhending eller kassasjon skal tillatelsen (med dato) fra vedkommende myndighet noteres. Enhver innførsel underskrives av kirkens prest og lederen i menighetsrådet.

Protokollen oppbevares sammen med de øvrige kirkebøker på menighetskontoret og legges fram ved visitas/prostebesøk.

*

Det er aktuelt å vurdere disse problemstillinger i en fremtidig lovrevisjon:

- 1) *Hvordan* skal bestemmelser om kirkens inventar og utstyr gis?
- 2) *Hvem* skal gi slike bestemmelser?
- 3) *Hvilket organ* skal myndigheten tillegges?
- 4) *Hva* skal innholdet i bestemmelsene være?

Ad 1) ***Hvordan skal bestemmelser om kirkens inventar og utstyr gis?***

Denne utredning har lagt til grunn at Stortinget i en ny kirkelov skal regulere Den norske kirkes rettslige stilling, forholdet til offentlige myndigheter og til andre rettssubjekt samt spørsmål som på grunn av legalitetsprinsippet må gis i lov. Den interne kirkelige organisering og fordelingen av myndighet mellom de kirkelige organer skal i størst mulig grad utøves av Kirkemøtet på vegne av trossamfunnet Den norske kirke.

«Kjent inventar i nytt hus» foreslår ⁴⁶⁶ derfor at Stortinget i en ny kirkelov regulerer dette slik i egen paragraf om Den norske kirkes normgivningskompetanse:

§ 2. Kirken som trossamfunn og kirkens læregrunnlag.

Den norske kirke er som evangelisk-luthersk folkekirke et trossamfunn som selv regulerer sin virksomhet og tilsetter sine medarbeidere.

Kirkemøtet fastsetter kirkens ordening.

Spørsmålet her er hvordan *kirkens inventar og utstyr* skal vurderes i denne sammenheng.

Denne utredning legger til grunn at selv om bygging av kirker historisk sett er utledet av Kongens særskilte kirkelige myndighet, har kirkebygg siden Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaard vært regulert i lov gitt av Stortinget. Dette omfatter også bestemmelser om inventar og utstyr («kar» og «prydelser»). Legalitetsprinsippet er den viktigste grunner til dette. *Denne utredning* legger derfor til grunn at dette bør fortsette også innenfor en ny rettsstilstand der Den norske kirke måtte være opprettet som eget rettssubjekt. Den nye grunnlovsbestemmelse om at *dets Ordning fastsettes ved Lov* bygger også opp under dette. Det må her også vektlegges at selve kirkebygget ikke kan ses uavhengig av eller løsrevet fra dets interiør, inventar og utstyr. Kirkebygget og dets inventar er dessuten omfattet av lovgivningen på kulturminneområdet.

Denne utredning legger derfor til grunn at bygging av nye kirker og bestemmelser om dens inventar og utstyr fortsatt skal reguleres på basis av lov gitt av Stortinget. Det er her dessuten et moment at det allerede er fastsatt i kirkeloven § 24, tredje ledd bokstav d) at «Kirkemøtet gir regler om kirkens inventar og utstyr».

Ad 2) *Hvem skal gi slike bestemmelser?*

Når det gjelder *hvordan* bestemmelser som må og skal gis av Stortinget i lov som følge av Grunnloven § 16, har *denne utredning* – på samme måte som «Kjent inventar i nytt hus» – lagt til grunn at kirkens interne organisering og dermed fordeling av myndighet mellom kirkelige organer, i størst mulig grad skal reguleres av Kirkemøtet og ikke av Stortinget. Dette innebærer at når et kirkelig organ skal utøve myndighet på et nærmere spesifisert område, uttrykkes det i kirkeloven at denne skal utøves at *Kirkemøtet eller den Kirkemøtet gir slik myndighet*. Dette innebærer at Kirkemøtet gis normgivningskompetansen når det gjelder å fordele ansvar og oppgaver mellom kirkens organer. Det organ som tillegges myndighet, skal bli tillagt den av kirken og ikke av staten.

Denne utredning legger til grunn at dette også må gjelde *kirkens inventar og utstyr*.

Bestemmelsene i kirkeloven som i dag omhandler dette feltet, kan dermed i § 18, tredje og **nytt fjerde ledd** i endres slik: ⁴⁶⁷

⁴⁶⁶ Hefte 3, side 164 f.

⁴⁶⁷ Jf kap 4.1.4.

(Vanlige bokstaver = ingen endring, *kursiv* = *utgår*, **fete**=nytt)

Det Menighetsrådet førers fortegnelse over inventar og utstyr i soknets kirker. Anskaffelse og avhendelse av kirkens inventar og utstyr **skal** godkjennes av *biskopen*.

Bestemmelse ... om ansvar og godkjenning etter fjerde ledd ... gis av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.

Bestemmelsen i nåværende kirkelov § 24, tredje bokstav d) om at *Kirkemøtet gir regler om kirkens inventar og utstyr*, kan bli stående uendret.

Et annet alternativ er at også dette fastsettes på grunnlag av Kirkemøtets normgivningskompetanse. Den konkrete bestemmelse blir i så fall den samme, men ikke gitt av Stortinget i kirkelov men av Kirkemøtet som intern kirkelig organisering.

Ad 3) *Hvilket organ skal myndigheten tillegges?*

Når det gjelder utøvelse av myndighet på dette område er det viktig å skille mellom avgjørelsesmyndighet/vedtak og godkjenning, jf omtalen av dette ovenfor i kapittel. Det er i dag kirkelig fellestråd som har avgjørelsesmyndighet og biskopen som har godkjenningsmyndighet.

Når det gjelder *hvem* som i fremtiden skal utøve slik myndighet, kan også dette gjøres til gjenstand for drøftelse. Som det fremgår av den historiske redegjørelse ovenfor var avgjørelsesmyndighet hos kirketilsynet i kirkeloven av 1897, hos menighetsrådet i 1920-1996 og hos kirkelig fellestråd etter 1996. Godkjenningsmyndigheten lå hos *Kongen* før 1897, *Stiftsdireksjonen* etter 1897 og *biskopen* etter 1996. Endringen i 1996 hang sammen med at Stiftsdireksjonene ble nedlagt fra 1. januar 1997 da ny kirkelov trådte i kraft. Stiftsdireksjonens oppgaver ble overført dels til bispedømmerrådet og dels til biskopen.

Den argumentasjon som er gjort gjeldende i kap 4.1.2 om myndighet til å godkjenne nye kirker (fra departementet til Kirkerådet) og i kap 4.1.8 om myndighet til å godkjenne ombygging og utvidelser av kirker (fra biskopen til bispedømmerrådet), tilsier at samme argumentasjon bør gjøres gjeldende for godkjenning av *anskaffelse og avhendelse av kirkens inventar og utstyr*. I mange tilfelle vil *ombygging og utvidelser* i stor grad «overlappe» forhold som gjelder *inventar og utstyr*.

Det kan også argumenteres for at sammenhengen mellom tilsyn og inventar/utstyr er av en slik art at det tilsier at forvaltningsmyndighet når det gjelder inventar/utstyr skal utøves av biskopen. Det kan også argumenteres for at sammenheng mellom liturgi og inventar/utstyr tilsier samme løsning.

Denne utredning har valgt å kombinere en *prinsipiell tilnærming* sammen men en *praktisk løsning* som legger til rette for at dagens godkjenningsordning kan videreføres der myndigheten utøves av biskopen.

Biskopen kan få slik myndighet på tre måter:

- 1) Biskopen kan få myndigheten fra staten gjennom bestemmelse i kirkeloven – som i dag.
- 2) Biskopen kan få myndigheten fra kirken – gjennom bestemmelse i Kirkemøtet at slik myndighet *direkte* er tillagt biskopen
- 3) Kirkemøtet kan velge å legge myndigheten til bispedømmerådet – for å etablere parallellitet i bestemmelsene om at myndighet når det gjelder kirker og kirkelokaler skal utøves av valgte organer. Det kan så tas inn en bestemmelse om delegasjonsadgang som gir bispedømmerådet myndighet til å delegere avgjørelsesmyndighet i saker som gjelder kirkens inventar og utstyr til biskopen – slik at myndigheten *indirekte* er tillagt biskopen (slik det også er i dag siden myndigheten formelt sett er Kongens). En bestemmelse om delegasjonsadgang, bør også omfatte stiftsdirektøren.⁴⁶⁸ Kirkemøtet kan i dag *ikke instruere* bispedømmerådene til å delegere, men dette er neppe til hinder for at det i praksis vil bli slik at nåværende ordning videreføres.

Siden biskopens myndighet i dag følger av bestemmelse i kirkeloven,⁴⁶⁹ kan det vurderes slik at en *delegasjonsadgang* innenfor nåværende ordning også må hjemles i lov. Dette kunne i så fall skje gjennom en tilføyelse i § 23, åttende ledd om at «bispedømmerådet kan også delegere til biskopen og stiftsdirektøren».

Det er neppe aktuelt å bringe slik indre kirkelig organisering inn for Stortinget til behandling i en kirkelov. Det er derfor mer aktuelt at bestemmelsen tas inn i de «Regler for kirkens inventar og utstyr» som Kirkemøtet kan vedta i medhold av kirkeloven § 24, tredje ledd bokstav d).

En bestemmelse i «Regler om kirkens inventar (kap 5.7) og utstyr (kap 6.4)» kunne i så fall lyde gjennom en tilføyelse til nåværende retningslinjers § 3.7 og nye regler § 5.2:

Når rett kirkelig myndighet i første og andre ledd er bispedømmerådet, kan bispedømmerådet delegere sin myndighet til biskopen eller stiftsdirektøren.

Denne utredning går inn for dette alternativ 3).

⁴⁶⁸ En delegasjonsadgang til stiftsdirektøren er i dag tatt inn i tjenesteordning for biskoper § 2, fjerde ledd. Men slik delegasjonsadgang omfatter *kun* områder som er tillagt biskopen i tjenesteordningens § 2 og ikke områder som er tillagt biskopen i kirkeloven eller i andre deler av tjenesteordningen.

⁴⁶⁹ Kirkeloven § 18, fjerde ledd.

Ad 4) *Hva skal innholdet i bestemmelsene være?*

Når det gjelder *hvordan* bestemmelsene kan utformes, vises til etterfølgende kap 5.6.2.

Blant de spørsmål som her bør vurderes særskilt, er *registrering* av inventar og utstyr. Dette har vært sentralt i tidligere lovgivning, og bør vurderes på nytt i en endret situasjon i dag med andre og bedre hjelpemidler.

Retningslinjene fra 1990 avspeiler en forgangen tid. Protokoller og underskrifter tilhører en annen tid.

Denne utredning legger til grunn at etableringen av *kirkebyggdatabasen* innebærer et databasert registreringssystem som er enkelt å administrere og vedlikeholde. I noen grad overtar her et sentralt system noe som var pålagt lokale organer. Det er fremdeles lokale organer som ansvaret for å sørge for registreringene, men det sentrale system representerer et vesentlig hjelpemiddel. Ikke minst innebærer mulighetene for foto et både tryggere og enklere system.

Denne utredning går derfor inn for at nye retningslinjer skal tilplikte soknets organer å benytte kirkebyggdatabasen som registreringssystem for inventar og utstyr.

Kirkebyggdatabasen eies av Kirkelig interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KA) som er en privat organisasjon. I regelfesting av bruk av kirkebyggdatabasen som en *plikt* for Den norske kirkes lokale organer, vil antagelig måtte innebære at det må fastsettes en årlig avgift for bruken. Størrelsen på en slik avgift vil måtte fastsettes i forhandlinger mellom Den norske kirke og KA.

Når det gjelder *hvilket* av soknets organer – menighetsrådet eller kirkelig fellesråd – som skal ha denne plikt og oppgave, er det naturlig at siden kirkelig fellesråd i medhold av kirkeloven § 18, første ledd har ansvaret for forvaltningen av bygningen, bør også kirkelig fellesråd ha ansvaret for registreringen av inventar og utstyr i medhold av § 18, fjerde ledd. Når en slik endring ikke ble gjort i kirkeloven av 1996, skyldes det antagelig den lange tradisjon allerede fra kirkeloven av 1897 om at kirketilsynet og senere menighetsrådet fra 1920 var tillagt denne oppgaven. Det skyldes også at mens *inventar* er knyttet til selve bygningen, er *utstyr* knyttet til bruken av bygningen. Det ligger derfor nærmest at kirkelig fellesråd skulle ha ansvaret for registreringen av inventar, mens menighetsrådet skulle ha ansvaret for registreringen av utstyr. En slik to-delning synes meget uhensiktsmessig. Det foreslås derfor at ansvaret for all registrering tillegges kirkelig fellesråd. Dette bør også ses i sammenheng med administrativ kapasitet og profesjonalisering av dette arbeidet. Uansett vil det her måtte være en samhandling mellom fellesråd og menighetsråd.

5.6.2 *Hva bestemmelsene skal omfatte (virkeområde)*

Nåværende bestemmelser gjelder *liturgisk* inventar og utstyr. Med dette begrenser bestemmelsene seg til det inventar og den bruk som følger av gudstjenester og kirkelige handlinger.

Nye bestemmelser bør *utvide* virkeområdet.

For det første må bestemmelsene fange opp alt som er skjedd i vår kirke fra liturgirevisjonen i 1977 og til gudstjenestereformen (2011) som gjelder også kirkens inventar og utstyr.

For det andre må det vurderes i hvilken grad enkelte av kommentarene fra Kirkerådets administrasjon i Gudstjenesteboken (2011), skal nedfelles i kirkerettslige bindende bestemmelser. Disse kommentarer inngikk ikke i Kirkemøtets liturgivedtak og omfattes i mange tilfelle heller ikke det mandat Kirkemøtet er gitt i liturgisaker. Mange kommentarer i gudstjenesteboken omfattes mer av Kirkemøtets myndighet til å «gi regler om kirkens inventar og utstyr» (kirkeloven § 24, tredje ledd, bokstav d). Det bør derfor vurderes hvilke kommentarer som er aktuelle med henblikk på å bli fastsatt i medhold av denne hjemmel.

For det tredje bør bestemmelsene omfatte inventar og utstyr med henblikk på *all bruk* av kirkerommet. Det følger ikke minst av Kirkemøtets oppfølging av utredningen «*Kunsten å være kirke*» og den faktiske utvidelse av bruken av kirkerommet som har skjedd de siste ti-år.

For det fjerde åpner nåværende hjemmel i kirkeloven § 24, tredje ledd, bokstav d) for disse utvidelser gjennom å bruke formuleringen *kirkens* inventar og utstyr. Med dette relateres inventar og utstyr til *kirken* og ikke kun *liturgisk bruk*.

For det femte foreslår *denne utredning* at myndigheten til å godkjenne kirker overføres fra departementet til Kirkerådet gjennom bestemmelse om dette av Kirkemøtet. På denne måte vil Kirkemøtet få kompetanse til å fatte bestemmelser som *også* gjelder godkjennelsen av selve kirkerommet og på denne måte kan kirkebygg og kirkeinventar ses i sammenheng av samme organ.

For det sjette legger *denne utredning* til grunn myndigheten etter kirkeloven § 18, fjerde ledd ikke bare skal omfatte kirker godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd, men også i fremtiden *kirker, permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og inventar til *interimskirker* i henhold til retningslinjer fastsatt av Kirkemøtet, jf kap 4.8.1, 4.8.2 og 4.8.3. Bestemmelsene om dette fastsettes i virkeområde for retningslinjer for kirkens inventar og utstyr.

For det sjuende mener *denne utredning* at det er behov for å presisere bestemmelsene om avhendelse med henblikk på *midlertidig avhendelse*. Hvor går grensene mellom et *kortvarig utlån* til andre av inventar og utstyr, og en *midlertidig avhendelse*?

Utleie over 10 år av Bredtvet kirke til Den katolske kirke fra 2013 innebærer at inventar og utstyr skal fjernes fra kirkerommet. Dette må vurderes som en midlertidig avhendelse som behandles i samsvar med kirkeloven § 18, fjerde ledd og nåværende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr». Det samme må gjelde f.eks utlån av en døpefont til en interimskirke. Derimot vil en utlån av konfirmantkapper eller alterutstyr til en kirke som trenger dette til et arrangement, ikke kunne regnes som en midlertidig avhendelse.

Det vil her være et område for utøvelse skjønn. Hovedpoenget må være å legge opp til en forvaltning og en registrering som innebærer at inventar og utstyr ikke forsvinner. Godkjenningsordninger er en sikring mot dette.

Det må foretas en grenseoppgang mellom hva som skal reguleres gjennom Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* og nye regler fastsatt av Kirkemøtet om *Regler om kirkens inventar og utstyr*.⁴⁷⁰

Det foreslås derfor at

Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr

erstattes av

Regler om kirkens inventar og utstyr

Det foreslås dessuten tatt inn en ytterligere presisering av virkeområde som følge av forslagene i kap 4.8.2 om egne retningslinjer for *permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokale* og kap 4.8.3 om egne retningslinjer for *interimskirke*. Se kap 5.7 i innledningen til forslag til nye regler.

5.6.3 Nytt inventar og utstyr

Mens nåværende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» er fastsatt ved kongelig resolusjon 26. oktober 1990 i medhold av Grunnlovens § 16 og tatt i «Gudstjenestebok for Den norske kirke, del II» (1992), kan nye regler fastsettes av Kirkemøtet i medhold av Lov av 7. juni 1996 om Den norske kirke § 24, tredje ledd, bokstav d): «... gir regler om kirkens inventar og utstyr»..

De senere års fornyelse av kirkens gudstjenester har etter Gudstjenestereformen (2011) medført at slikt nytt inventar og utstyr er tilført kirkerommet. Det oppstår her behov for å klarlegge nærmere hva som:

- Er *inventar*
- Er *utstyr*
- *Permanent* (fast) skal befinne seg i kirkerommet
- *Løst* skal befinne seg i kirkerommet når det er i bruk

Noe befinner seg i grenselandet mellom *inventar* og *utstyr*, og om det skal vurderes som *permanent* (fast) eller *løst*. Det antas å være klargjørende dersom det kan gis retningsgivende bestemmelser om dette.

De etterfølgende retningslinjer er utarbeidet med bakgrunn i inndelingen ovenfor.

Følgende oversikt viser hvilket inventar og/eller utstyr som det er aktuelt å gi nærmere bestemmelser om i egne retningslinjer:

⁴⁷⁰ Grenseoppgangen mellom disse to regelverk er drøftet på bredt grunnlag i kap 7.10.

Hva	Omfattes av nåværende retningslinjer	Nye regler: Inventar (kap 5) eller utstyr (kap 6)	Nye regler: Permanent eller Løst
Alter	Ja – 1.3, 1.4	Inventar	Permanent
Alterringen	Ja – 1.5	Inventar	Permanent
Fremskutt alter	Nei	Inventar / utstyr	Permanent / Løst
Sidebord	Nei	Utstyr	Løst
Sidealter	Nei	Inventar	Permanent
Fast døpefont	Ja – 1.3, 1.8	Inventar	Permanent
Flyttbar døpefont	Nei	Inventar	Permanent
Dåpsbasseng *)	Nei	Inventar	Permanent
Dåpslys	Nei	Utstyr	Løst
Påskelys	Nei	Inventar	Løst
Orgel	Ja – 1.3, 1.9	Inventar	Permanent
Lysglobe	Nei	Inventar	Permanent
Lysteningssted	Nei	Utstyr	Løst
Levende lys **)	Nei	Utstyr	Løst
Prekestol	Ja – 1.3, 1.7	Inventar	Permanent
Lesepult	Ja – 1.3, 1.7	Inventar	Permanent
Stol og talerstol for medliturg	Nei	Inventar	Permanent
Stol for liturgen	Ja – 1.6	Inventar	Permanent
Bispestol	Domkirkene	Inventar	Permanent
Brudestoler/benk	Ja – 1.6	Inventar	Løst
Prosesjonskors	Nei	Utstyr	Løst
Ikon	Nei	Inventar	Permanent
Projeksjonsskjerm	Nei	Inventar / utstyr	Permanent / Løst
Kirkeklokker ***)	Ja – 1.10	Inventar	Permanent
Andre installasjoner	Nei	Arrangement	Løst
Versus populum	Ja – 1.4	Tilrettelagt inventar	Permanent

*) Spørsmål om dåpsbasseng er oversendt fra Kirkemøtet 2010 til Kirkerådet for eventuell oppfølging – sak KM 8/10, pkt 42 b).

**) Det kan diskuteres om bruk av levende lys skal komme inn under Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» eller «Regler om kirkens inventar og utstyr». Siden bruk av lys også omfatter inventar/utstyr som 1) påskelys, 2) dåpslys, 3) lysglobe og 4) lysteningssted, kan det være hensiktsmessig å samle regler om bruk av lys i bestemmelser om inventar og utstyr, herunder bruken av dem. Dette er drøftet i kap 6.4 og bestemmelser tatt inn i «Regler om kirkens utstyr».

***) Kirkemøtet 2010 gjorde to ting i spørsmålet om kirkeklokker: 1) Nåværende retningslinjer i Gudstjenesteboken B.2 (1992) *stadfestet* – jf sak KM 8/10 pkt 13, side 133, og 2) Komiteen tok «til etterretning at bestemmelsene om Bruk av kirkens klokker ikke er bearbeidet til dette Kirkemøte og komiteen mener at det er behov for en gjennomgang av også disse bestemmelser», jf sak KM 8/10 pkt 40, side 126. Retningslinjene for bruk av kirkens klokker er derfor ikke *fastsatt* av Kirkemøtet 2010. Bruk av kirkens klokker tas derfor opp i kap 8.

Ikon

Blant nytt kirkeinventar som krever er særskilt kommentar er *ikon* i et kirkerom i Den norske kirke. Det vises her til omtalen av ikon i den ortodokse tradisjon, jf kap 2.2.3. Å bringe et ikon inn i et evangelisk-luthersk kirkerom, krever derfor en særskilt vurdering. Riksantikvaren reiste dette spørsmålet overfor Bispemøtet i 2004 og Bispemøtet avga slik uttalelse (sak BM 22/04):

I de senere år har ikoner i økende grad blitt tatt i bruk i kirkerom tilhørende Den norske kirke. Utviklingen har medført av Riksantikvaren har reist spørsmål om vår kirke har en gjennomtenkt holdning til bruk av ikoner. Riksantikvaren har påpekt at ikoner som oppstilles i kirkerommet, kan være av svært vekslende kvalitet, og at ikoner som kunstnerisk uttrykk representerer noe nytt i norsk kirkelig tradisjon. Saken har vært behandlet i Nemnd for gudstjenesteliv, som har avgitt en betenkning. Bispemøtet slutter seg til hovedpunktene i betenkningens konklusjon.

Bispemøtet vil når det gjelder bruk av ikoner til utsmykning av kirkerommet, vise til veiledningsrubrikkene i Gudstjenestebok for Den norske kirke [1991], hvor det heter: «Kirken kan ta all kunst og alle kunstformer i bruk i gudstjenesterommet og det liturgiske inventar, så sant kunstverket tjener det kristne budskap og lar liturgiens egne intensjoner komme til utfoldelse».

Bispemøtet anser at også ikoner skal omfattes av denne prinsipielle bestemmelse. Bedømt ut i fra et evangelisk-luthersk syn på kirkekunsten er forskjellen på ikoner og annen billedkunst i utgangspunktet ikke et spørsmål om lære og teologi, men om tradisjon og stil. På kunstens område har kirken frihet til å ta i bruk alt som tjener forkynnelsen av det kristne evangelium.

Vår tid er preget av økumenisk åpenhet og global bevissthet. Bruk av billedkunst med opprinnelse i den østkirkelige tradisjon vil kunne berike gudstjenestelivet og være et vitnesbyrd om at kirken er et verdensvidt fellesskap. Forutsetningen er at slik kunst inneholder motiver som forkynner det kristne budskap, at utførelsen oppfyller kunstneriske og håndverksmessige kvalitetskrav, og at plasseringen i kirkerommet skjer på en gjennomtenkt måte.

Bispemøtet forutsetter at bruken av ikoner i kirkerommet skjer i samsvar med den felleskirkelige lære fra Nikea-konsilet i 787 om at det ikke er bildet i seg selv som æres og tilbes, men den treenige Gud.

Bispemøtet minner om at før et ikon kan oppstilles som del av utsmykningen i et kirkerom, må kirkelig fellesråd treffe vedtak om dette. Vedtaket må godkjennes av biskopen (kirkeoven § 18). For kirker oppført før 1650 og for andre fredede kirker, kan oppstilling av ikoner også være omfattet av kulturminnelovens bestemmelser.»

Det hadde vært ønskelig at Bispemøtet også hadde vurdert de teologiske spørsmål på selvstendig grunnlag i vår tid – og ikke bare gjennom henvisning til konsilet i 787, jf drøftelsene i kap 2.2.3 om ikonets egenart.

Denne utredning legger til grunn at med de premisser som Bispemøtet har lagt, kan et ikon ha plass som et fast inventar i et evangelisk-luthersk kirkeinteriør. Dette bør derfor nedfelles i bestemmelsene om fast kirkeinventar.

5.7 Regler om inventar i kirkerommet – revisjon av nåværende retningslinjers pkt 1.2-10 og 3.7-8 ⁴⁷¹

Nedenfor gjengis den del av retningslinjene som i dag omhandler *liturgisk inventar*. For *liturgisk utstyr* henvises til kapittel 6. I oppfølgingen av denne utredning kan reglene om inventar (kap 5) og reglene om utstyr (kap 6) eventuelt redigeres sammen.

Bestemmelser som ikke endres = vanlige bokstaver
Bestemmer som utgår = *kursiv*
Nye bestemmelser = **fete typer**

I kapittel 9.5 er ny regeltekst gjengitt uten noter, kommentar og endringsforslag.

A. Innenfor en fremtidig rettstilstand der Kirkemøtet har fått myndighet til å gi retningslinjer om kirkebygg m.v.

Disse regler om inventar [og utstyr] gjelder for

- 1) kirker som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd
- 2) andre kirker, kapeller og permanente kirkelokaler som er godkjent i medhold av retningslinjer fastsatt av Kirkemøtet
- 3) den kirkelige bruk av kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirke som er godkjent i medhold av retningslinjer gitt av Kirkemøtet

B. Innenfor nåværende rettstilstand, vil bestemmelsen om virkeområde måtte lyde:

Disse regler om inventar [og utstyr] gjelder for

- 1) kirker som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd
- 2) den kirkelige bruk av kapeller og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler som er godkjent av biskopen
- 3) interimskirke som er godkjent av prosten

Kirken kan ta all kunst, og alle kunstformer og alle kunstuttrykk i bruk for *gudstjenesterommet kirkerommet* og dets *liturgiske inventar*, så sant **det kunstverket** tjener det kristne budskap og lar *liturgiens egne intensjoner kirkerommets særlige egenart* komme til utfoldelse.

Liturgisk Inventar i kirkerommet

1.1 se kap 4.8.1 - § 9, kap 4.8.2 - § 5, kap 4.8.3 - § 4.
1.2 se nedenfor § 1.13

⁴⁷¹ Pkt 1.1, se kap 4.8.1 – § 9. Pkt 2.1-3.6, se kap 6.4.

1.1 Med inventar forstås alt inventar som har sin permanente plassering i kirkerommet, enten det er fast montert eller løst.

1.2 1.3 Det viktigste **kirkelige liturgiske** inventar er alter, prekestol, lesepult, døpefont og orgel. **Disse er en del av kirkerommets permanente interiør.**⁴⁷²

1.3. 1.4 En kirke skal ha ett alter. Alterbordet er Herrens nattverdbord, og skal dermed bære kalken og disken og samle menigheten ved nattverdmåltidet. I kraft av Jesu Kristi død og oppstandelse og hans løfte om å være sammen med sine venner, markerer alteret også Guds nærvær. Alteret bør derfor ha en slik «tyngde» og verdighet at det fremstår som kirkerommets samlende midtpunkt. Dette gjelder også når alteret har form av et bordalter. **Alterbordet, og ikke altertavlen, er det derfor det sentrale og samlende punkt i kirkerommet.**⁴⁷³

I et kirkerom kan flere typer alterbord tas i bruk som kirkens alter: hovedalteret, et bordalter / fremskutt alter og ett eller flere sidealtere. Der forholdene ligger til rette for det, kan hovedalteret og bordalteret / fremskutt alter være ett inventar.

Hovedalteret er et permanent inventar i kirkerommet og kan ikke fjernes, flyttes eller tildekkes. Dette gjelder også alterbordet.⁴⁷⁴ Når hovedalteret brukes, skal et eventuelt permanent bordalter ikke tas i bruk, være pyntet eller ha tente lys.⁴⁷⁵

Bordalteret kan enten være et permanent inventar i tillegg til hovedalteret eller et midlertidig utstyr som brukes ved gudstjenester.⁴⁷⁶ Når bordalteret brukes, skal hovedalteret ikke tas i bruk, være pyntet eller ha tente lys.⁴⁷⁷

Sidealter kan være et permanent inventar. Sidealter kan brukes av menigheten samtidig med at liturgen bruker enten hovedalteret eller bordalteret.⁴⁷⁸ Ved et sidealter kan legges til rette for mulighet til å knele og tenne lys.

Hovedalteret bør stå så langt ut fra bakveggen og et bordalter få en slik plassering at liturgen kan forrette vendt mot menigheten, og at menigheten lett kan passere når ofringen skjer ved gang rundt alteret.

I stedet for løst sidebord for oppbevaring av alterutstyret før og etter det er i bruk i gudstjenesten, kan det bygges et repositorium som en nisje i veggen med samme bruksområde som et løst sidebord.⁴⁷⁹

(Nåværende fjerde ledd, se kap 6.4 – § 2.3)

⁴⁷² Se også kap 4.1.10 – pkt 4 om kirkebyggets grunnplan og pkt 7 om liturgisk bruk og planløsning. Se også Gudstjenesteboken (2011), side 6.20-22.

⁴⁷³ Samme formulering som i Gudstjenesteboken (2011), side 6.20.

⁴⁷⁴ Med «tildekkes» menes at alterbordet ikke kan usynliggjøres. Men selvsagt kan alterbordet fortsatt ha en alterduk. Det kan være tvilsomt om løsningen for alterbord i Frøyland Orstad kirke (2008) og Bogafjell kirke (2011) ville kunne godkjennes i medhold av en slik bestemmelse, jf kap 1 – aktuelle problemstillinger pkt 12.

⁴⁷⁵ 3. punktum er samme som i Gudstjenesteboken (2011), side 6.23. Se også kap 6.4 - § 2.7. Det er her en dublettering ved at samme bestemmelse er tatt inn både om inventar og utstyr. Dette kan tjene som utgangspunkt for en drøftelse av om og hvor bestemmelsen skal tas inn.

⁴⁷⁶ Om fremskutt alter, se Gudstjenesteboken (2011), side 6.23.

⁴⁷⁷ 2. punktum er samme som i Gudstjenesteboken (2011), side 6.23. Se også kap 6.4 - § 2.7. Det er her en dublettering ved at samme bestemmelse er tatt inn både om inventar og utstyr. Dette kan tjene som utgangspunkt for en drøftelse av om og hvor bestemmelsen skal tas inn.

⁴⁷⁸ Om sidealter, se kap 2.2.2 og kap 7.9.

⁴⁷⁹ Mange middelalderkirker har et slikt repositorium. Se også bestemmelse om sidebord i kap 6.4 - § 2.3. Dette kan lokaliseres enten ved kirkens inngangsparti eller i koret/alterpartiet. Lokaliseringen foreslås ikke presisert i retningslinjene.

1.4 1.5 Alterringen foran kirkens hovedalter er et permanent inventar i kirkerommet.⁴⁸⁰

Alterringen består av knefall og støtteskranke, og utformingen vil variere, avhengig av bl. a. korets/alterpartiets form og alterets plassering. **Alterringens form kan være linjær, halvsirkelliknende eller bestå av to knefall på hver side av alteret. Midtpartiet på alterringen kan fjernes enten permanent eller midlertidig. Er alterringen ikke åpen på midten, bør den ved bruk kunne åpnes på midten.**⁴⁸¹

I forbindelse med et arrangement som krever plass i koret/alterpartiet, kan alterringen fjernes midlertidig. Dette forutsetter samtykke fra vedkommende menighetsråd.

I kirker som har bordalter som permanent inventar, skal det være mulighet for å knele under utdelingen av nattverden. Kirker som har fremskutt alteret som løst inventar, skal ha knefall som løst utstyr.

1.5 1.6 I koret / alterpartiet skal det som permanent inventar inngå egne stoler for tjenestegjørende liturg og medliturger.⁴⁸²

For brudepar bør det enten finnes egne brudestoler i alterområdet eller som settes frem under vielsen. I stedet for stoler til brudepar kan det brukes en brudebenk. Det bør velges stoler som er tilpasset kirkens øvrige inventar. **Dersom det er liten plass i koret/alterpartiet, kan brudestolene ha en annen fast plass i kirkerommet når de ikke er i bruk.**

I domkirker *bør* skal det være en egen bispestol.

1.6 1.7 Prekestol og lesepult er hver for seg permanent inventar i kirkerommet. Prekestol og lesepult kan også være samme inventar og brukes som Ordets sted i kirkerommet.

Prekestol og lesepult *bør* skal være slik plassert at forkynnelsen og lesningene høres overalt i kirkerommet og slik at predikanten og tekstleser så vidt mulig kan sees av alle. Bokbrettet på prekestolen og lesepulten bør kunne reguleres i høyden.

Talerstol for medliturg kan enten være et permanent inventar i kirkerommet i tillegg til lesepulten eller løst utstyr. Når prekestol og lesepult er samme inventar, bør medliturg ha en egen talerstol.

1.7 1.8 Døpefonten er et permanent inventar i kirkerommet.

Døpefonten skal være slik utformet at den i bruk gir en vanddybde på minst 5-10 cm, enten man bruker dåpsfat eller ikke. Fonten må kunne tømmes på en grei måte. Kirkerommets utforming **har betydning for må avgjøre** plasseringen av døpefonten. *men* **D**det vil være mest vanlig at døpefonten er plassert fremme i kirkeskipet, og helst foran benkeradene. **Døpefonten kan også plasseres ved inngangen til kirkerommet.**

I forbindelse med et arrangement som krever plass i koret, kan en døpefont som er plassert i koret/alterpartiet fjernes midlertidig. Dette forutsetter samtykke fra vedkommende menighetsråd.

(Dåpsbasseng kan inngå i kirkerommet som permanent inventar).⁴⁸³

⁴⁸⁰ I Gudstjenesteboken (2011) er dette formulert noe svakere: «Alterringen er underordnet nattverdbordet ...», jf side 6.21.

⁴⁸¹ Dette er i all hovedsak i samsvar med Gudstjenesteboken (2011), jf side 6.21.

⁴⁸² Innført som ordning i Gudstjenesteboken (2011). Oppgaver for medliturg, se side 7.26-28.

⁴⁸³ Som første kirkebygg i Den norske kirke, fikk Frøyland Orstad kirke (2008) dåpsbasseng. I KM sak 8/10 hører «full neddykking ved dåp» til de spørsmål som ikke ble realitetsbehandlet da nye liturgier ble fastsatt. Saken ble oversendt Kirkerådet for eventuell oppfølging. Ved å ta inn bestemmelse om «dåpsbasseng» her, har

1.8 1.9 Pipeorgelet er kirkens tradisjonelle instrument. Orgelet skal understøtte og hjelpe menigheten og **sangkoret** i tilbedelse, forkynnelse og sang. Orgelet har også selvstendige musikalske funksjoner, både i og utenom gudstjenesten.⁴⁸⁴

Orgelets plassering og utforming bør avklares i et nært samarbeid mellom orgelbygger, den orgelsakkyndige konsulent og arkitekten. I alle tilfelle bør organisten kunne lede et **sangkoret** fra sin plass ved orgelet. **Kirken kan også ha et eget permanent eller flyttbart kororgel til slik bruk.**

Kirkerommet skal ha kortribune enten som permanent inventar eller løst utstyr.

1.9 1.10 Kirkeklokker er et permanent inventar med plassering enten i kirketårnet eller i et eget utvendig rom. Kirkeklokkene er et instrument⁴⁸⁵ som skal brukes og trenger en klangskasse for å komme til rette som instrument. Hensynet til **håndringing skal ivaretas**. Kirker/kapell og andre kirkelige bygg eller rom hvor det regelmessig holdes gudstjeneste og utføres kirkelige handlinger, skal ha en eller flere kirkeklokker. Antall og størrelse bør tilpasses kirkens størrelse og de geografiske forhold i kirkens nærhet. I alminnelighet anbefales flere mindre fremfor få store klokker.

Bruk av kirkens klokker fastsettes i egne retningslinjer.⁴⁸⁶

1.10 I kirkerommet kan lysglobe inngå som et permanent inventar.⁴⁸⁷

1.11 I kirkerommet kan ikon inngå som permanent inventar.⁴⁸⁸

1.12 Ved alteret eller i kirkeskipet kan det enten som permanent inventar eller midlertidig utstyr plasseres en uttrekkbar projeksjonsskjerm. Denne skal kun trekkes ut når den skal brukes.⁴⁸⁹

1.13 (1.2)Uansett form er Det er viktig at kirkerommet er fleksibelt med hensyn til møbleringen og det bør derfor vises tilbakeholdenhet med å bolte inventar fast i gulvet.

*

5. Felles regler for registrering av inventar og utstyr

5.1 For registrering av inventar og registrering av utstyr gjelder samme regler.

5.2 3.7 Alt nytt inventar og utstyr skal på forhånd være godkjent av den rette kirkelige myndighet,⁴⁹⁰ for eldre kirkers vedkommende etter uttalelse fra Riksantikvaren. Dette

denne utredning ikke tatt standpunkt til sakens realiteter, men det er lagt et grunnlag for en videre drøftelse av spørsmålet. Derfor er bestemmelsen satt i ().

I dialogene mellom Det norske baptistsamfunn og Den norske kirke ble muligheten nevnt for at *domkirkene* kunne ha dåpsbasseng.

⁴⁸⁴ Bestemmelser om akustikk er tatt inn i «Retningslinjer for godkjenning av kirkebygg», jf kap 4.8.1 - § 11.

⁴⁸⁵ Jf «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker» kap 8.3 - § 2, første ledd.

⁴⁸⁶ Se «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker» - kap 8.3.

⁴⁸⁷ Om lysglobe, se Gudstjenesteboken (2011), side 5.9, pkt 49.

⁴⁸⁸ Spørsmål om ikon i kirkerommet er drøftet i kap 2.2.3 og i kap 5.6.3.

⁴⁸⁹ Et annet alternativ er at en slik bestemmelse tas inn om kirkens utstyr, jf kap 6.4 - § 2.8.

⁴⁹⁰ Denne utredning forslår at nåværende ordning – der biskopen innehar denne myndighet i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd – videreføres, men på et annet grunnlag enn i dag, jf kap 5.6.1 – pkt 3). Med denne

gjelder også for gaver, **prøveinnstallasjoner og midlertidige installasjoner i kirkerommet dersom slike ikke gjennomføres som et arrangement eller inngår i et arrangement. I så fall kommer regler for bruk av kirker til anvendelse.**⁴⁹¹

Inventar og utstyr må ikke fjernes eller avhendes uten samtykke fra de samme myndigheter.⁴⁹² **Dette gjelder også midlertidige avhendelser.**

Når det er fastsatt at rett kirkelig myndighet i første og andre ledd⁴⁹³ er bispedømmerådet, kan bispedømmerådet delegerer sin myndighet til biskopen eller stiftsdirektøren.⁴⁹⁴

5.3 3.8 Hver kirke (kapell) skal ha en egen, autorisert «Inventarbok» (standardprotokoll i bind 10) eller tilsvarende fortegnelse over alt inventar og løst liturgisk utstyr.

Rett kirkelig myndighet⁴⁹⁵ har ansvar for at alt permanent inventar (fastmontert), fast inventar, løst inventar, permanent og løst utstyr registreres i kirkebyggdatabasen (www.kirkebyggdatabasen.no).⁴⁹⁶

Hver gjenstand **skal fotograferes fra tre vinkler**, beskrives ganske kort, med angivelse av tidspunkt da den ble anskaffet, hvem som dekket utgiftene - eventuelt gav den til kirken. *Helst bør fargefoto av særlig verdifulle gjenstander klebes inn.*

Hver Endringer, større reparasjoner o. l. av gjenstandene skal noteres registreres.

Både ved anskaffelse, endring og avhending eller kassasjon skal tillatelsen (med dato) fra vedkommende myndighet noteres. **Dette gjelder også midlertidige avhendelser.** *Enhver innførsel underskrives av kirkens prest og lederen i menighetsrådet.*

Protokollen oppbevares sammen med de øvrige kirkebøker på menighetskontoret og legges fram ved visitas/prostebesøk.

formulering i retningslinjene – som er en videreføring av nåværende formulering – kan nye retningslinjer fastsettes uavhengig av en endring av kirkeloven.

En konsekvens at forslaget til *virkeområde* er at godkjenning av anskaffelser og avhendelser ikke bare vil gjelde kirkebygg godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Det vil også omfatte *permanente kirkelokaler, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og *interimskirke* som vigsles til kirkelig bruk.

Når det gjelder *utstyr* til lokaler som vigsles til kirkelig bruk, er myndigheten i dag tillagt prostens, jf § 3.6 (se kap 6.4 - § 4.2). Det foreslås i *denne utredning* den endring at *utstyr* til *permanente kirkelokaler* godkjennes etter samme ordning som for kirker. For andre *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og *interimskirke* som vigsles til kirkelig bruk, kan myndighet når det gjelder utstyr fortsatt ligge til prostens. Jf til dette kap 6.4 - § 4.2.

⁴⁹¹ Se drøftelsene om endring av 3.7 i kap 7.10.1. Se også redegjørelsen i kap 7.2.5.1.

⁴⁹² I dag er ansvar for godkjenning og avhendelse tillagt samme myndighet. Dette foreslås videreført.

⁴⁹³ Prostens videreføres som rett kirkelig myndighet når det gjelder *utstyr* til *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* og *interimskirke*, jf kap 6.4 - § 4.2.

⁴⁹⁴ Jf kap 5.6.1 – Ad 3).

⁴⁹⁵ *Denne utredning* legger til grunn at «rett kirkelig myndighet» skal være kirkelig fellesråd, jf kap 4.1.4 og kap 5.6.1, Ad 4). Myndighet innehas i dag menighetsrådet, jf kirkeloven § 18, fjerde ledd. Med denne formulering i retningslinjene – som er en videreføring av nåværende formulering – kan nye retningslinjer fastsettes uavhengig av en endring av kirkeloven.

⁴⁹⁶ www.kirkebyggdatabasen.no eies av Kirkelig interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KA) som er en privat organisasjon. I regelfesting av bruk av kirkebyggdatabasen som en *plikt* for Den norske kirkes lokaler organer, vil antagelig måtte innebære at det må fastsettes en årlig avgift for bruken. Størrelsen på en slik avgift vil måtte fastsettes i forhandlinger mellom Den norske kirke og KA.

Kapittel 6 – Kirkens utstyr

6.1 Nåværende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr»

Nåværende retningslinjer er fastsatt ved kongelig resolusjon 26. oktober 1990 i medhold av Grunnlovens § 16 og tatt i «Gudstjenestebok for Den norske kirke, del II» (1992).

Nedenfor gjengis den del av nåværende retningslinjer som omhandler «liturgisk utstyr». For «liturgisk inventar» henvises til kapittel 5.

2. Liturgisk utstyr

2.1 Som en hovedregel bør det liturgiske utstyr bære preg av verdig enkelhet og gode bruksegenskaper. Erfaringsmessig er naturstoffer, så som ull, bomull, lin, best egnet til slikt utstyr.

2.2 Nattverdkarene (kalk og disk) og oppbevaringskarene (brødeske og vinkanne) bør så vidt mulig være innbyrdes avstemt i utforming og materialbruk og passe sammen med kirkens øvrige utstyr.

Utformingen av kalken må være slik at en både kan drikke og helle av den. Eventuelle enkeltkalker skal være av godkjent modell. Disken utformes slik at nattverdbrødet ikke faller av.

2.3 På alter av bordtype bør lys og staker ikke være for høye, særlig dersom liturgen skal kunne forrette bak alterbordet. Det bør fortrinnsvis brukes staker beregnet for ett lys.

2.4 Tekstiler på alter, prekestol og lesepult avstemmes i farger og formgiving til hverandre og til hele alterområdet, og bør også passe sammen med de messehagler som hører til kirkehuset. Tekstilene bør følge de liturgiske farger eller være kirkeårsnøytrale.

3. Liturgisk utstyr til en soknekirke

Foruten det inventar som tradisjonelt hører med til en kirke - så som alterbord (med kalk og disk, oblateske og vinmugge, lysholdere), prekestol og lesepult, døpefont og vannkanne, orgel, en eller flere klokker - er det i hver soknekirke vanligvis behov for:

3.1 Alba i minst to størrelser og stola i de fire liturgiske farger.

Minst to messehagler (fortrinnsvis hvit og grønn).

Eventuelle liturgiske klær til andre kirkelig ansatte.

Prestekappe til bruk på kirkegården ved gravferd, dersom det vanligvis forrettes gravferd ved kirken.

3.2 Kalkklede og servietter av egnet materiale til bruk ved nattverd og dåp.

Et tilstrekkelig antall enkeltkalker av godkjent modell og materiale.

Nattverdutstyr som er egnet til bruk hos syke (soknebudsett).

Utstyr til bruk ved ofring.

3.3 To bibler (til prekestol og sakristi) og fire sett av de liturgiske bøker (for liturg, organist, klokker og sakristi) som brukes ved gudstjenesten og de kirkelige handlinger. Et tilstrekkelig antall salmebøker og liturgihefter til bruk for menigheten.

3.4 De liturgiske klær og løst liturgisk utstyr oppbevares i egnede skap. Messehaglens skal oppbevares forsvarlig, f. eks. opphenges på spesialhengere av tilstrekkelig bredde.

3.5 Sølvgjenstander og annet kostbart utstyr skal forvares i brann- og tyverisikker safe.

3.6 Omfanget av utstyr til kapell og rom som er vigslet til kirkelig bruk, godkjennes av prosten.

3.7 og **3.8** gjelder både inventar og utstyr. Revisjon av 3.7. og 3.8, se kap 5.7.

6.2 Løst inventar og utstyr

I kap 5.4 er det forsøkt gitt en definisjon av *interiør, inventar og utstyr*.

Med *interiør* forstås planløsningen av kirkerommet og alt *inventar* som er fast montert – dvs som hører til kirkerommets faste struktur

Med *inventar* forstås alt som har sin *permanente* plassering i kirkerommet – enten det er fast montert eller løst

Med *utstyr* forstås alt som har sin *midlertidige* plassering i kirkerommet og som er løst og flyttbart

Denne utredning legger til grunn at som fast inventar i en kirke kan også regnes permanent inventar som ikke er skrudd fast. Terminologisk kan det derfor være klargjørende å bruke *permanent* i stedet for *fast* inventar. Et permanent inventar kan være både løst og fastmontert.

Det også nødvendig med en nærmere presisering av forholdet mellom *løst inventar* og *utstyr*.

For det første kan *utstyr* kan være både *løst* og *permanent*. Som hovedregel gjelder imidlertid at *utstyr* tas frem og har sin plass i kirkerommet når det er i bruk. Men det kan også tenkes at utstyr plasseres permanent i kirkerommet – enten som oppbevaring, en utstilling eller utsmykning. F.eks forekommer det at kirketekstiler er plassert i en monter et sted i kirkerommet eller at gammelt alterutstyr er plassert i kirkerommet i et veggskap med glassdører. Salmebøker er definitivt utstyr, men det er vanlig at de har sin faste plass i hyller enten i våpenhuset eller bakerst i kirken. Lysestaker til alterlys er også utstyr, men står gjerne permanent plassert på alteret. Men det er også mange eksempler på at lysestakene tas frem hver gang de skal brukes. Det er ikke uvanlig at lysestaker fjernes fra alteret i fastetiden.

For det andre kan det være vanskelig å foreta en nøyaktig grenseoppgang mellom *løst inventar* og *permanent utstyr*: f.eks et krusifiks på et alter eller et lystenningssted. Et påskelys som brukes en periode i kirkeåret er utstyr når det er i bruk, men er løst inventar når det ikke er i bruk. Lysestaker kan være både løst inventar og permanent utstyr.

Disse grenseoppganger mellom inventar og utstyr, mellom løst og permanent utstyr og mellom løst inventar og permanent utstyr er ikke avgjørende for *forvaltningsansvaret*. I begge tilfelle ligger ansvaret for å gjøre vedtak om anskaffelser og avhendelser i dag hos

menighetsrådet og godkjenning hos biskopen og ansvaret for å «vite han man har» i dag hos menighetsrådet, jf kirkeloven § 18, fjerde ledd. *Denne utredning* drøfter endringer i dette i kap 5.6.1 – Ad 3) og Ad 4).

Men grenseoppgangene kan være avgjørende for *hvilke regelverk* som skal omhandle hva. Det gjelder hvilke bestemmelser som skal tas inn i alminnelige bestemmelser i liturgiene, hva som skal reguleres i retningslinjer for inventar og hva som skal reguleres i retningslinjer for utstyr.

6.3 Nytt utstyr

Gudstjenestereformen (2011) innførte nytt utstyr som ikke tidligere er omtalt i retningslinjene. Det vises til tabellen i kap 5.6.3 hvor den del som gjelder *utstyr* gjentas her:

Hva	Omfattes av nåværende retningslinjer	Nye regler: Inventar (kap 5) eller utstyr (kap 6)	Nye regler: Permanent eller Løst
Sidebord	Nei	Utstyr	Løst
Dåpslys	Nei	Utstyr	Løst
Lysteningssted	Nei	Utstyr	Løst
Levende lys *)	Nei	Utstyr	Løst
Prosesjonskors	Nei	Utstyr	Løst
Projeksjonsskjerm	Nei	Inventar / Utstyr	Permanent / Løst
Fremskutt alter	Nei	Inventar / Utstyr	Permanent / Løst

*) Det kan diskuteres om bruk av levende lys skal komme inn under Kirkemøtets reviderte «Regler for bruk av kirker» eller nye «Regler om kirkens inventar og utstyr». Siden bruk av lys også omfatter inventar/utstyr som 1) påskelys, 2) dåpslys, 3) lysglobe og 4) lysteningssted, kan det være hensiktsmessig å samle regler om bruk av lys i bestemmelser om inventar og utstyr, herunder bruken av dem.

Denne utredning legger til grunn at bestemmelser om bruk av lys – i tillegg til bestemmelsene i liturgiene – også tas inn i Kirkemøtets «Regler om kirkens utstyr (se nedenfor § 2.7)

6.4 Regler om utstyr i kirkerommet – revisjon av nåværende retningslinjers §§ 2 og 3.1-6⁴⁹⁷

Denne utredning drøfter ikke en revisjon av gjeldende «Retningslinjer for bruk av liturgiske klær» fastsatt av Kirkemøtet 1988 med hjemmel i kgl.res. av 1. november 1985.

I kapittel 9.6 er ny regeltekst gjenngitt uten noter, kommentarer og endringsforslag.

Bestemmelser som ikke endres = vanlige bokstaver
 Bestemmelser som utgår = *kursiv*
 Nye bestemmelser = **fete typer**

⁴⁹⁷ Om § 1.1, se kap 4.8.1 - § 9. Om §§ 2 og 3.7-8, se kap 5.7.

2. Liturgisk utstyr

2.1 Som en hovedregel bør *det liturgiske kirkens tekstiler utstyr* bære preg av verdig enkelhet og gode bruksegenskaper. Erfaringsmessig er naturstoffer, så som ull, bomull, lin, best egnet til slikt utstyr.

Det skal være minst en messehagel i hver kirke.

2.2 Nattverdkarene (kalk og disk) og oppbevaringskarene (brødeske og vinkanne) bør så vidt mulig være innbyrdes avstemt i utforming og materialbruk og passe sammen med kirkens øvrige utstyr.

Utformingen av kalken må være slik at en både kan drikke og helle av den. Eventuelle enkeltkalker skal være av godkjent modell ⁴⁹⁸. Disken utformes slik at nattverdbrodet ikke faller av.

2.3 På alter av bordtype bør lys og staker ikke være for høye, særlig dersom liturgen skal kunne forrette bak alterbordet. Det bør fortrinnsvis brukes staker beregnet for ett lys. ⁴⁹⁹

(1.4) Til alteret kan et sidebord ⁵⁰⁰ tas i bruk til alterutstyret: hører kalk og disk, vinkanne og brødeske. Sidebordet kan settes frem før gudstjenesten og fjernes når gudstjenesten er avsluttet. Gudstjenestebøker, lys og eventuelt ett krusifiks / kors plasseres på alterbordet.

Ved det alter som brukes, skal det være en gulvholder ⁵⁰¹ for prosesjonskors og prosesjonslys. ⁵⁰²

Ved hovedalteret kan det i tiden mellom 1. påskedag og Kristi Himmelfartsdag være et påskelys ⁵⁰³ i egen stake ved siden av alterbordet. Dersom kirken har et bordalter, kan påskelyset plasseres ved bordalteret når dette er i bruk. Resten av kirkeåret kan lyset plasseres ved døpefonten.

2.4 Når prosesjonskorset ikke er i bruk, kan det enten plasseres permanent bakerst i kirken ved inngangen, ved døpefonten eller ved hovedalteret.

⁴⁹⁸ Godkjent modell for enkeltkalk fremgikk av kgl.res av 23. desember 1914, pkt III: «Kirke- og undervisningsdepartementet bemyndiges til å godkjenne nogle modeller av enkeltkalker – deres form, størrelse og stof – blant hvilke den enkelte menighet kan vælge ... Alle enkeltkalker som brukes i samme kirke, skal være ens».

Kgl.res. av 9. juli 1949, pkt 2 fastsatte: «Kgl.res. av 23. desember 1914 pkt III endres slik at bare den modell av enkeltkalk som ble godkjent ved Kirkedepartementets rundskriv av 20. mars 1936 og mulig andre modeller som departementet senere måtte godkjenne, for fremtiden kan tas i bruk. De modeller av enkeltkalker som ble godkjent av Kirkedepartementet ved rundskriv av 21. mai og 18. november 1915 tillates fremdeles brukt i de menigheter hvor de er tatt i bruk».

I dag legges kirkeloven § 18, fjerde ledd til grunn for godkjennelse av enkeltkalk, dvs at de inngår som en del av det utstyr som biskopen skal godkjenne. Dette videreføres i *denne utredning*, jf kap 5.6.1 – Ad 3).

⁴⁹⁹ Mange eldre kirker har en syvarmet lysestake. Det finnes også flere moderne versjon av lysestaker med plass til flere lys. Denne bestemmelsen innebærer ikke forbud mot bruk av syvarmet lysestake, men fastsetter at det fortrinnsvis skal brukes staker beregnet for ett lys.

⁵⁰⁰ Om sidebord, se Gudstjenesteboken (2011) side 6.21. I forslaget til endringer av «Retningslinjer om liturgisk kirkens inventar ...», jf kap 5.7, foreslås i § 1.3 i nye «Regler om kirkens inventar: «I stedet for løst sidebord for oppbevaring av alterutstyret før og etter det er i bruk i gudstjenesten, kan det bygges et repositorium som en nisje i veggen med samme bruksområde som et løst sidebord».

⁵⁰¹ Gulvholderen kan enten være «et hull i gulvet» eller en løs holder som begge er tilpasset stammen på prosesjonskorset og prosesjonslysene.

⁵⁰² Om prosesjonskors og prosesjonslys, se Gudstjenesteboken (2011), side 5.8, pkt 43, side 5.13, pkt 67 og side 8.7.

⁵⁰³ Om påskelys, se Gudstjenesteboken (2011), side 5.9, pkt 48.

2.5 (2.4) Tekstiler på alter, prekestol og lesepult avstemmes i farger og formgivning til hverandre og til hele alterområdet, og bør også passe sammen med de messehagler som hører til kirkehuset. Tekstilene bør følge de liturgiske farger eller være kirkeårsnøytrale.

2.6 Ved døpefonten skal det være mulighet for plassering av dåpslys eller ⁵⁰⁴ lysholder for dåpslys ⁵⁰⁵ og for plassering av påskelys eller annet lys for tenning av dåpslys.

2.7 I kirkerommet kan en lysglobe inngå som utstyr. ⁵⁰⁶ Det kan også etableres en annen form for lystenningssted på et egnet sted i kirkerommet. Både ved lysglobe og lystenningssted kan det legges til rette for muligheten til å knele.

Bruken av lys ⁵⁰⁷ er symbolmettet. Lyset synliggjør Guds nærvær og er et uttrykk for menneskers bønn, takk, sorg og håp.

Når et kirkerom ikke er i gudstjenestelig bruk, men er åpen for besøkende, bør et levende lys synliggjøre Guds nærvær i kirkerommet. Det bør i slik åpningstid være ett slikt lys i kirkerommet, enten på alteret, i påskelyset eller ved døpefonten. Har kirkerommet en lysglobe, vil i tillegg lyset i midten av globen ha den samme symbolfunksjon.

Når et kirkerom er i bruk, skal kun det alter som er i bruk ha levende lys. ⁵⁰⁸ Sidealter, lysglobe og lystenningssted kan brukes av de kirkesøkende mens hovedalter eller bordalter er i bruk.

2.8 For fremvisning av tekster, salmer og illustrasjoner kan det plasseres en projeksjonsskjerm permanent eller midlertidig i kirkerommet. Denne skal kun trekkes ut når den skal brukes. ⁵⁰⁹

3. Liturgisk utstyr til en soknekirke

Foruten det inventar som tradisjonelt hører med til *ent* kirkerom, **jf pkt 2 ovenfor** - så som alterbord **eller fremskutt alter** (med kalk og disk, oblateske og vinmugge, lysholdere), prekestol og lesepult/**talerstol for medliturg**, døpefont og vannkanne, orgel, en eller flere **kirkeklokker**, - *er* **bør** det i hver soknekirke **i tillegg** vanligvis *behov for være*:

3.1 Alba ⁵¹⁰ i minst to størrelser og stola ⁵¹¹ i de fire liturgiske farger. **Messehagler i de fire liturgiske farger eller m**Minst to messehagler og **da** fortrinnsvis hvit og grønn. ⁵¹²

⁵⁰⁴ Om bruk av dåpslys, se Gudstjenesteboken (2011), side 5.11, pkt 64, side 6.22 og dåpsliturgien side 3.10.

⁵⁰⁵ Om lysholder, se Gudstjenesteboken (2011) side 6.22.

⁵⁰⁶ Bestemmelse om lysglobe som fast inventar er tatt inn i «Retningslinjer om inventar i kirkerommet», jf kap 5.7 - pkt 1.10. Denne bestemmelse gir et alternativ: lysglobe kan også være løst utstyr.

⁵⁰⁷ Om bruk av lys, se Gudstjenesteboken (2011) side 5.9, pkt 46-49.

⁵⁰⁸ Tilsvarende bestemmelsen finnes i revidert forslag til regler om inventar, jf kap 5.7 - § 1.3 tredje og fjerde ledd. Det er her en dublettering ved at samme bestemmelse er tatt inn både om inventar og utstyr. Dette kan tjene som utgangspunkt for en drøftelse av hvor bestemmelsen skal tas inn.

⁵⁰⁹ Et annet alternativ er at en slik bestemmelse tas inn om kirkens inventar, jf kap 5.7 - § 1.12.

⁵¹⁰ Den vigslede mottar alba fra arbeidsgiver som sin personlige eiendom i forbindelse med vigslingen. Bestemmelsen her i § 3.1 innebærer ikke et krav om at en soknekirke skal ha alba, men at det som en frivillig ordning anbefales at en soknekirke har alba til disposisjon.

Hvit kappe for medliturger.

Eventuelle liturgiske klær til andre kirkelig ansatte.

Prestekappe til bruk på kirkegården ved gravferd, dersom det vanligvis forrettes gravferd ved kirken.

Kapper til konfirmantene.

- 3.2** Kalkklede og servietter av egnet materiale til bruk ved nattverd og dåp. Et tilstrekkelig antall enkeltkalker av godkjent modell og materiale ⁵¹³. Nattverdstyr som er egnet til bruk hos syke (soknebudsett). Utstyr til bruk ved ofring.
- 3.3** To bibler (til prekestol og sakristi), og fire sett av de liturgiske bøker (for liturg, organist, klokker/**medliturger** og sakristi) og en **tekstbok** som brukes ved gudstjenesten og de kirkelige handlinger. Et tilstrekkelig antall salmebøker og liturgihefter til bruk for menigheten.
- 3.4** De liturgiske klær og løst liturgisk utstyr oppbevares i egnede skap. Messehaglene skal oppbevares forsvarlig, f. eks. opphenges på spesialhengere av tilstrekkelig bredde eller legges i skuffer med tilstrekkelig bredde og dybde. Der det er ønskelig, kan messehagler og annet liturgisk utstyr plasseres i et låsbart skap med glassdører i kirkerommet eller et annet sted i kirken. Tekstiler må ikke utsettes for sollys.
- 3.5** Sølvgjenstander og annet kostbart utstyr skal forvares i brann- og tyverisikker safe.

4. Liturgisk utstyr til rom som er vigslet til kirkelig bruk

4.1 Til et permanent kirkelokale ⁵¹⁴ stilles samme krav til kirkerommet som i en kirke. Det samme gjelder reglene for anskaffelse, avhendelse og registrering.

4.2 (3.6) Omfanget av utstyr til *kapell og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokale og interimskirke* ⁵¹⁵ rom som er vigslet til kirkelig bruk, godkjennes av prosten.

5. Felles regler for registrering av inventar og utstyr (se kap 5.7)

⁵¹¹ Den vigslede mottar stola fra arbeidsgiver som sin personlige eiendom i forbindelse med vigslingen. Dette gjelder både rettstilt stola for prester og skråstola for diakoner. Det er imidlertid meget vanlig at vigslede selv anskaffer en eller flere stolaer i tillegg for egen regning. Bestemmelsen her i § 3.1 innebærer ikke et krav om at en soknekirke skal ha stola – både rettstilt og skråstola – men at det som en frivillig ordning anbefales at en soknekirke har stola til disposisjon. I forbindelse av anskaffelse av andre kirketekstiler til kirken (f.eks messehagel, prekestolklede m.v.), er det ikke uvanlig at det blant kirkens faste tekstiler også kan inngå stola.

⁵¹² I bestemmelsen i § 2.1 innføres som obligatorisk at en kirke skal ha minst en messehagel.

⁵¹³ Også § 2.2, andre ledd har bestemmelse om enkeltkalker. Her fastsettes for soknekirker at det skal være *et tilstrekkelig antall*.

⁵¹⁴ I kap 4.8.2. I kap 5.6.1 – Ad 3) legges det opp til at kirkelig fellestråd tillegges ansvar for avgjørelse om anskaffelse og avhendende og at biskopen skal godkjenne. Dette skal gjelde for kirker godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. Tilsvarende gjøres gjeldende også for ny ordning med *permanent kirkelokale* som vigsles til (permanent) kirkelig bruk.

⁵¹⁵ Det foreslås her at prosten fortsatt godkjenner anskaffelse og avhendelse av *utstyr*. Jf forslag til retningslinjer for godkjennelse i kap 4.8.2 og kap 4.8.3 for *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker*.

Kapittel 7 – Kirkens bruk

7.1 Nåværende «Regler for bruk av kirken» fastsatt av Kirkemøtet 1991

Nåværende «Regler for bruk av kirken» er fastsatt av Kirkemøtet 15. november 1991 med hjemmel i kgl. res. av 25. oktober 1991 nr. 674 om delegering av myndighet til Kirkemøtet etter Grunnlovens § 16. Kirkemøtet 19. november 1999 vedtok mindre endringer/tilføyelser i reglene §§ 2, 9, 17 og 20.

Reglene gjelder for bruk av det vigslede kirkerom utenom de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger.

Kap. 1: Almennelige bestemmelser

§ 1: (Hovedbestemmelsen om bruk av kirken)

Kirken er innviet til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger og skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbyggelse.

Gjennom forkynnelse av Guds ord, forvaltning av sakramentene og annen kirkelig virksomhet, er kirken det sentrale samlingssted for menighetens gudstjenestelige og religiøse liv.

Bruken av kirken er underlagt biskopens tilsynsmyndighet.

Kirken med tilbehør skal behandles forsvarlig og med respekt.

Kirken må ikke brukes til politisk møte eller virksomhet.

Kirken må ikke brukes til kommersielle formål.

§ 2: (Definisjoner)

I det følgende menes med:

a) *Kirke*

Soknekirke eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf. kirkeloven § 17. (note 1)

Så langt de passer, får reglene også anvendelse på andre kirker og på lokaler som er innviet til permanent eller midlertidig kirkelig bruk, samt kapeller.

b) *Prest*

Fast utnevnt/tilsatt menighetsprest (prost i sitt eget prestegjeld, sokneprest og kapellan) samt vikarer for slike prester.

Kap. 2: Menighetsrådets bruk av kirken

§ 3: (Bruksformål)

Menighetsrådet kan bruke menighetens kirke til

- a) gudstjenester,
- b) oppbyggelige møter,
- c) kirkelige konserter og
- d) andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet for bruk av kirken, jf. § 1.

Menighetsrådet kan innby personer som tilhører Den norske kirke eller andre kristne trossamfunn til å delta i arrangementet, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.

Menighetsrådet bruker normalt kirken ved valg av nytt menighetsråd, og det kan bruke kirken til avholdelse av egne møter og menighetsmøter, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.

§ 4: (Klage)

Menighetsrådets avgjørelse om å bruke kirken etter §3 kan påklages til biskopen. Biskopens avgjørelse av klagen kan ikke påklages.

Klageberettiget er ethvert medlem av menighetsrådet, samt prester i prestegjeldet som ikke er medlemmer av menighetsrådet.

Klagefristen er tre uker.

Klagen har ikke oppsettende virkning med mindre dette blir bestemt av menighetsrådet eller biskopen.

For øvrig gjelder forvaltningslovens kap. VI om klage.

Kap. 3: Menighetsrådets utlån av kirken

§ 5: (Utlån til medlemmer av Den norske kirke)

Til medlemmer av Den norske kirke kan menighetsrådet låne ut kirken til

- a) gudstjenester,
- b) oppbyggelige møter,
- c) kirkelige konserter og
- d) andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet for bruk av kirken, jf. § 1.

§ 6: (Utlån til andre enn medlemmer av Den norske kirke)

Menighetsrådet kan låne ut kirken til medlemmer av andre kristne trossamfunn enn Den norske kirke til formål som nevnt i § 5, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.

I tillegg til de formål som er nevnt i § 5, kommer første ledd særlig til anvendelse ved utlån til dåp, vigsel og gravferd som ikke skal forrettes av ordinert prest i Den norske kirke.

§ 7: (Saksbehandling)

Menighetsrådets avgjørelse etter §§ 5 og 6 anses som enkeltvedtak etter forvaltningslovens § 2. Saksbehandlingen skjer i samsvar med forvaltningsloven kap. IV og V.

§ 8: (Klage)

Menighetsrådets vedtak etter §§ 5 og 6 kan påklages til biskopen. Biskopens avgjørelse av klagen kan ikke påklages.

Klageberettiget er, foruten de som har søkt om å få låne kirken, ethvert medlem av menighetsrådet samt andre med rettslig klageinteresse.

Klagefristen er tre uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet frem til den klageberettigede eller han på annen måte har eller burde ha skaffet seg kunnskap om vedtaket.

For øvrig gjelder forvaltningslovens kap. VI om klage og omgjøring.

§ 9: (Utgiftsdekning og vederlag ved utlån av kirken)

Ved utlån av kirken kan kirkelig fellestråd kreve betaling etter nærmere regler godkjent av bispedømmerrådet, jf. kirkeloven § 20 annet ledd. (note 2)
(Annet ledd utgår.)

Kap. 4: Prestens bruk av kirken

§ 10: (Menighetsprestens bruk av kirken)

I tillegg til forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger kan presten bruke prestegjeldets kirker til ekstraordinære gudstjenester, foredrag og andre arrangementer som fremmer menighetens oppbyggelse.

Er det flere fast tilsatte prester i vedkommende menighet, skal de samarbeide om bruksfordelingen. Blir de ikke enige, avgjør biskopen spørsmålet. Menighetsrådet skal uttale seg på forhånd.

Den presten som bruker kirken i medhold av første ledd, kan innby personer som tilhører Den norske kirke eller andre kristne trossamfunn til å delta i arrangementet, men presten kan ikke låne ut kirken til disse, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.

Med biskopens samtykke kan presten også la seg bistå av andre personer enn dem som er nevnt i tredje ledd.

§ 11: (Klage og tilsyn)

Menighetsrådet kan bringe prestens disposisjoner etter § 10 inn for biskopen.

Første ledd gjelder ikke når presten bruker kirken til forordnede gudstjenester, vigslor og begravelser.

§ 12: (Biskopens bruk av kirken)

Biskopen kan bruke kirkene i sitt bispedømme på samme måte som menighetsprestene. I slike tilfelle har biskopen fortrinnsrett til bruk av kirken.

Kap. 5: Forholdet mellom menighetsråd og prest

§ 13: (Samarbeid og gjensidig informasjon)

Menighetsråd og prest skal samarbeide om bruk av kirken slik at denne best mulig tjener til Guds ære og menighetens oppbyggelse.

Menighetsråd og prest skal på forhånd gi hverandre informasjon om den planlagte bruken av kirken. Informasjonen skal såvidt mulig gis i så god tid at mottaker får mulighet til å innrette seg eller eventuelt komme med innsigelser.

Presten har fortrinnsrett til bruk av kirken til gudstjenester, vigslor og begravelser.

Oppstår det for øvrig uenighet om menighetsrådets bruk eller utlån av kirken etter kap. 2 eller 3 og prestens bruk etter kap. 4 som ikke lar seg løse etter første og annet ledd, avgjør biskopen spørsmålet.

Kap. 6: Generelle regler om bruk av kirken

§ 14: (Hva kapitlet handler om)

Med mindre annet er sagt eller fremgår av sammenhengen, får reglene i dette kapitlet anvendelse på all bruk av kirken etter kap. 2 til 4.

§ 15: (Generelle plikter for bruker av kirken)

Den som bruker kirken, skal sørge for at alt går sømmelig for seg, og at kirken med tilbehør behandles forsvarlig og med respekt.

§ 16: (Adgang til kirken)

Enhver har adgang til de arrangementer som holdes i kirken. En person kan bare bortvises dersom han forstyrrer arrangementet eller krenker kirkens verdighet.

Ved bruk av kirken til vigslar eller begravelser kan likevel forrettende prest, på anmodning fra brudeparet eller de etterlatte, bestemme at handlingen skal foregå for lukkede dører.

§ 17: (Inngangspenger m.v.)

Det kan ikke tas betaling for adgang til kirken bortsett fra ved kirkekonserter og andre kulturelle arrangementer hvor kirkelig fellesråd har samtykket i at slik betaling kreves, jf. kirkeloven § 20 annet ledd. (note 3)

Innkrevning av inngangspenger, f.eks. ved salg av billetter, bør ikke skje i kirkerommet, men kan f.eks. skje i våpenhuset.

Kap. 7: Ikrafttredelse og oppheving av eldre bestemmelser

§ 18: (Ikrafttredelse)

Disse reglene trer i kraft fra den tid Kirkerådet bestemmer. (note 4)

§ 19: (Opphevelse av eldre bestemmelser)

Med virkning fra ikrafttredelsen, jf. § 18, er følgende eldre bestemmelser om bruk av kirken opphevet.

§ 20: (Mindre endringer)

Kirkemøtet gir Kirkerådet myndighet til å foreta mindre endringer i reglene. (note 5)

1 Endret av Kirkemøtet 19. november 1999 (KM 15/99)

2 Endret av Kirkemøtet 19. november 1999 (KM 15/99)

3 Endret av Kirkemøtet 19. november 1999 (KM 15/99)

4 Reglene trer i kraft fra 1. juli 1992 etter vedtak i Kirkerådet 20. mars 1992 (KR 12/92)

5 Tilføyd av Kirkemøtet 19. november 1999 (KM 15/99)

7.2 Virkeområde – aktuelle problemstillinger

De regler som skal utarbeides i medhold av kirkeloven § 20, tredje ledd om at «Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene», gjelder innenfor rammen av bestemmelsen i kirkeloven § 18, første ledd om at «Forvaltningen av kirkene hører under kirkelig fellesråd».

Det er ikke *regler for selve kirken* som skal utarbeides, men *regler for kirkens bruk*.

Det er viktig å fastholde utgangspunktet: Kirkebyggene er underlagt kirkelig fellesråds forvaltning, jf kirkeloven § 18, første ledd. Myndigheten over kirkebygget ligger derfor hos kirkelig fellesråd med mindre annet ikke positivt er bestemt. En slik bestemmelse er kirkeloven § 20, tredje ledd som gir Kirkemøtet myndighet til å gi regler om bruken. Menighetsrådets og prestetjenestens bruk blir med dette et selvstendig regulert område innenfor kirkelig fellesråds rammeansvar for kirkebygget.⁵¹⁶

Virkeområdet for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) har i dag disse begrensninger:

7.2.1 Kirkemøtets regler dekker ikke alle vigslende bygg og lokaler

Regelverket gjelder i henhold til § 2, bokstav a)

- For soknekirke eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf kirkeloven § 17.

Dette gjelder da bygning som eies av soknet med mindre «eiendomsretten følger av særskilt rettsgrunnlag», jf kirkeloven § 17, tredje ledd.

§ 2 bokstav b) fastsetter for øvrig:

- For andre kirker eller kapeller og for lokaler som er vigslet til permanent eller midlertidig kirkelig bruk *får reglene anvendelse så langt det passer*.

Dette gjelder da i hovedsak bygning og lokale som ikke eies av soknet.

*

Dette etterlater en uklar rettstilstand på to områder:

- 1) Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» gjelder *ikke alle* vigslende bygg og lokaler.
- 2) Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» får – når det gjelder vigslende bygg/lokaler som eies av andre enn soknet – *anvendelse*, men bare *så langt det passer*. «Så langt det passer» er ikke tilfredsstillende for å være retningsgivende for noe som «gjelder».

Denne utredning har som målsetting at en revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» skal avvikle denne uklare rettstilstand og gi bestemmelser om:

⁵¹⁶ Det er fristende å bruke bildet om «høna» og «egget». Det er kirkelig fellesråd som er «høna» og bruken som er «egget». Det er ikke motsatt. Når bruken er hovedfokus, ses det hele fra «eggets» ståsted. Det kan da bli lett å glemme «høna».

- *Alle bygg og lokaler*
- *Når reglene gjelder*
- *Når reglene ikke gjelder*

Dette drøftes i kap 7.4.

7.2.2 ***Kirkemøtets regler dekker kun det vigslede kirkerom***

Kirkemøtets fullmakt i kgl.res. av 25.oktober 1991 til å fastsette regler for bruk av kirker, gjelder «bruk av *det vigslede kirkerom* utenfor gudstjenester og kirkelige handlinger». Kirkemøtets regler *gjelder derfor kun kirkerommet* og ikke tilstøtende rom som for eksempel menighetssal, peisestuer, møterom, bårerom, undervisningsrom, m.m.

Forutsetningen for at en bygning skal kunne godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven §§ 17 og 21, fjerde ledd – og vigsles av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd – er at *hele bygningen* er underlagt soknets forvaltning. *Menighetsrådet* avgjør derfor hvilke regler som skal gjelde i *andre rom* enn kirkerommet.

Da reglene ble fastsatt, måtte dette selvsagt skje innenfor de rammer som fulgte av den kgl.res. Samtidig syntes på dette tidspunkt det å ha vært bred enighet om *både* at det var unødvendig at bruken av andre rom enn kirkerommet ble regulert av Kirkemøtet i sentralt fastsatte regler og nødvendigheten av at menighetsrådet ga slike regler.

Formuleringen i virkeområdet for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» presiserer at reglene gjelder *det vigslede kirkerom*. Dette har i ettertid ledet til den forståelse at det kun er kirkerommet – og ikke hele bygningen/anlegget – som er vigslet. Dette er en misforståelse. *Alt* som er underlagt soknets forvaltning, er vigslet, jf kap 4.6.5. Det gjelder imidlertid *forskjellige regler for bruken* av de ulike deler av bygningen/anlegget.

En forståelse av at vigslingen bare gjelder kirkerommet som en del av en større bygning, har ikke dekning i vigslingsliturgien, hvor det uttrykkes:

I innledningsordene:

«...slik skal også vi i dag vigsle denne kirke / dette kirkerom», s.229.

(Alternativet med kirkerom henspiller på en situasjon der det bare er ett rom å vigsle – f.eks et forsamlingslokale som skal tjene som kirkelokale).

I forbønnen:

«... Vi ber deg, la din frelsende gjerning lykkes også i vår menighet og i dette ditt hus/dette kirkerom...», s.239. (Alternativet med kirkerom henspiller på en situasjon der det bare er ett rom å vigsle – f.eks et forsamlingslokale som skal tjene som kirkelokale).

I den avsluttende konkluderende erklæring:

«... Dette kirkehus med alt som hører det til, er nå tatt i bruk. Ved Guds ånd er det vigslet og helliget ...», s.241. Formuleringene *kirkehus* og *med alt som*

hører til, kan neppe forstås avgrensende når det gjelder hvilke rom vigslingen omfatter.

Dette drøftes i kap 7.5.

7.2.3 *Kirkemøtets regler dekker ikke alle former for bruk*

Regelverket gjelder *utenfor* de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger.⁵¹⁷ For forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger gjelder bestemmelsene i tjenesteordningene⁵¹⁸ og i liturgiene. Forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger gjelder kirkens primære og prioriterte bruk.

Dette drøftes i kap 7.6.

7.2.4 *Kirkemøtets regler dekker ikke alle brukere*

Fra Lov av 3. desember 1920 om menighetsråd og inntil Lov av 7. juni 1996 om Den norske kirke, var menighetsrådet det ansvarlige tilsynsorgan for kirken. Ved kirkeloven av 1996 ble *for det første* soknet eget rettssubjekt og *for det andre* representerer *to organer* dette rettssubjektet.

Kirkelig fellesråd har ansvar for forvaltningen av kirkebygget, kirkeloven § 18, første ledd. Bruken av kirken etter kirkeloven § 20, tredje ledd (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken») skjer innenfor rammen av kirkelig fellesråds forvaltningansvar for kirkebygget. Kirkelig fellesråd har altså ansvar for *rammene*, mens menighetsrådet og prestetjenesten har ansvar for *virksomheten* i kirkebygget. Menighetsrådets og prestetjenestens bruksrett blir dermed en avgrenset og selvstendig del av den ramme som følger av kirkeloven § 18, første ledd.

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» av 1991 – som altså ble utarbeidet *før* kirkeloven av 1996 – må *i dag* forstås med bakgrunn i kirkeloven § 18, første ledd om at forvaltningen av kirkene hører under kirkelig fellesråd. Når en kirke *ikke er i bruk* i medhold av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», vil kirken etter kirkeloven av 1996 høre inn under kirkelig fellesråd som er ansvarlig for *forvaltningen av kirkene* (kirkeloven § 18, første ledd) og *for drift ... av kirken* (kirkeloven § 14, 2. ledd bokstav a). Av dette følger både en bruksplikt og en bruksrett for kirkelig fellesråd.

Når dette *i dag* ses med utgangspunkt i Kirkemøtets regler, blir kirkelig fellesråds bruk å forstå som *ikke-bruk*. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» omhandler *ikke* denne *ikke-bruk*.

I kap. 4.7.2. gis følgende redegjørelse om «bruk» når det tas utgangspunkt i hva som reguleres i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»:

⁵¹⁷ Se kap 4.7.2. Denne bruk benevnes i denne utredning som *formalisert bruk*.

⁵¹⁸ I kap. 7.6 redegjøres for hvilke bestemmelser i tjenesteordningene som særlig gjelder bruken av kirkene.

Bruk i en godkjent og vigslet kirke omfatter enten

- *Formalisert bruk* ved at biskopen har forordnet at det skal holdes gudstjenester i bygningen og at presten bruker den til kirkelige handlinger. Dette er kirkens primære bruk og årsaken til at den er bygget og vigslet.
- *Faktisk bruk* ved at menighetsråd eller prestene bruker kirken til møtevirksomhet, kulturtiltak e.l eller prestene benytter en kirke eller kirkelokale til gudstjenester – uavhengig av om biskopen har forordnet dette. Dette er kirkens sekundære bruk som følger av dens primære formål.
- *Alternativ bruk* ved at soknet ikke lenger har en formalisert og faktisk bruk, men at kirkelig bruk skjer i regi av andre ⁵¹⁹
- *Ikke-bruk* ⁵²⁰ gjelder bruk som ikke er omfattet av formalisert, faktisk eller alternativ bruk og dekker to forhold:
 - *permanent ikke-bruk*: dvs enten at kirkebygningen i praksis *har* gått ut av bruk eller at det er bestemt at bygningen *skal* gå ut av formalisert, faktisk og alternativ bruk – uten at vedtak om nedleggelse er fattet eller skal fattes. Kirken er derfor opprettholdt som kirkebygning ⁵²¹
 - *periodisk ikke-bruk*: kirkelig fellestråd disponerer bygningen i de perioder andre med bruksrett ikke bruker den ⁵²²

Ikke-bruk blir et «for smalt» begrep når utgangspunktet er kirkelig fellestråds forvaltningsansvar i medhold av kirkeloven § 18, første ledd. Men *ikke-bruk* blir konsekvensen når utgangspunktet er hva som i dag reguleres i og dekkes av Kirkemøtets regler. Det bør derfor vurderes om Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» også skal omfatte kirkelig fellestråds bruk.

Dette drøftes i kap 7.7.

I Kirkemøtets «Regler om bruk av kirker» kan forholdet mellom *bruk* og *ikke-bruk* konkretiseres med *kirkeasyl* og *omvisning* som eksempel:

- a) Dersom et menighetsråd har påtatt seg ansvaret for kirkeasyl som en diakonal oppgave, hører dette inn under menighetsrådets bruk av kirken. Men dersom en kirkeasylant oppholder seg i kirken uten at et menighetsråd eller en prest har påtatt seg eller vil påta seg en oppgave i denne forbindelse, vil dette da være en person som oppholder seg i kirken når den etter gjeldende regler er i *ikke-bruk*. Kirkeasylanten er da kirkelig fellestråds ansvar.
- b) Dersom et menighetsråd har påtatt seg ansvar for omvisning i kirken som en kulturoppgave, hører dette inn under menighetsrådets bruk av kirken. Betaling for omvisning – jf reglene § 17 – tilfaller da menighetsrådet.

⁵¹⁹ Anvendt på eksempler ovenfor om Bredtvet kirke, er en langtidsutleie av kirken til Den katolske kirke en slik *alternativ bruk*. Bruken av Jakob kirke i Oslo av Kirkelig kulturverksted og Korskirken i Bergen av Kirkens Bymisjon er også en slik *alternativ bruk*. Vår Frue kirke i Trondheim har en slik *alternativ bruk* med menighetsrådet som prosjekteier og Kirkens Bymisjon som prosjektdriver for «Døgnåpen kirke».

⁵²⁰ *Ikke-bruk* som begrep følger av at utgangspunktet er Kirkemøtets regler. Fordi kirkelig fellestråds forvaltningsansvar eller bruk ikke er regulert i Kirkemøtets regler, blir den tid som blir igjen når alle andre med bruksrett har brukt kirke, *ikke-bruk*. Men dersom utgangspunktet hadde vært kirkeloven § 18, første ledd om kirkelig fellestråd forvaltningsansvar, følger det selvsagt både en bruksplikt og en bruksrett for kirkelig fellestråd.

⁵²¹ Et eksempel på *permanent ikke-bruk* er en kirke på et museum som har som hovedformål å være et kulturminne.

⁵²² En kirkebygning vil etter nåværende regler f.eks være i *formalisert bruk* kl.10-13 når presten forretter en forordnet gudstjeneste, i *faktisk bruk* når menighetsrådet avholder menighetsmøte kl.13-14, i *ikke-bruk* når kirkelig fellestråd utfører vedlikeholdsarbeid kl.14-16 eller holder kirken åpen for omvisning, *formalisert bruk* når presten forretter en vielse kl.17-18 og i *faktisk bruk* når menighetsrådet har lånt ut kirken til en konsert kl.19-21.

Dersom omvisning ikke skjer i regi av menighetsrådet eller en forening e.l som menighetsrådet har engasjert til denne oppgave, faller dette utenfor menighetsrådets bruk av kirken. Betatling for omvisning – som tas inn når kirken på denne måte etter gjeldende regler er i *ikke-bruk* – tilfaller da kirkelig fellesråd når fellesrådet administrerer ordningen.

Det følger av nåværende regler at menighetsrådets bruksrett går *ikke-bruk*. Dette foreslås uttrykt direkte i de nye bestemmelser.⁵²³

*

I Kirkemøtets «Regler om bruk av kirker» kan spørsmålet om *andre brukere* konkretiseres med disse eksempler:

- Bruken av Jakob kirke i Oslo som *kulturkirke* med Kirkelig kulturverksted som ansvarlig er en slik *alternativ bruk*
- Bruken av Korskirken i Bergen av Kirkens Bymisjon som *omsorgskirke*, St.Jacob kirke i Bergen som *studentkirke* og Nykirke i Bergen som *barnekatedral* er også en slik *alternativ bruk*.
- Bruken av Vår Frue kirke i Trondheim som *Døgnåpen kirke* er en slik *alternativ bruk*, men kommer i en mellomstilling siden menighetsrådet er prosjekteier og Kirkens Bymisjon er prosjektdriver.
- En ordning med langtidsutleie av Bredtvet kirke i Oslo til Den katolske kirke er også en slik *alternativ bruk*.

I alle disse tilfelle forutsetter Kirkemøtets regler at et menighetsråd har ansvar for bruken. Dette samsvarer ikke – eller i liten grad – med den faktiske situasjon.

*

Hvilke områder nåværende regler dekker og ikke er dekkende for, kan illustreres slik:

Bruk av kirken	Regelverket er dekkende	Regelverket er ikke dekkende
Formalisert bruk	Unntatt	
Faktisk bruk	X	
Alternativ bruk		X
Ikke-bruk		X
Salg / Nedleggelse		Omhandles ikke

Dette drøftes i kap 7.7.

⁵²³ Se kap 7.12 - § 13, tredje ledd.

7.2.5 Avgrensning til annet regelverk

7.2.5.1 «Regler for bruk av kirker» og «Retningslinjer for inventar og utstyr»

I sin behandling av utredningen *Kunsten å være kirke – om kirke, kunst og kultur*, (sak KM 7/05) ba Kirkemøtet Kirkerådet om å komme tilbake til Kirkemøtet med nødvendig revisjon av «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr». Kirkemøtet uttalte her: «*I denne forbindelse bør det vurderes hvor avgjørelsesmyndighet for varige og midlertidige verk og installasjoner skal ligge*». (vedtakets pkt.11)

I saksfremstillingen til sak KM 7/05 sier Kirkerådet (side 29):

[Utredningen «*Kunsten å være kirke*] argumenterer for et skille mellom faste kunstinntallasjoner og mer temporære kunstnerlige verk i kirkerommet ... [I høringen] støtter flere av høringsinstansene dette forslaget og at kunstnere kan inviteres til å bidra med kunstverk som får midlertidig plass i kirkerommet. «*Temporære utstillinger som passer inn i kirken kan være både spennende og berikende for kirken. Dette kan være med på å gi folk er mer mangfoldig religiøst språk og kommunisere evangeliet sterkere og på flere måter. Kirkens hovedutmykning bør være stasjonær og fast for å gi rommet den identitet og ladethet som kirkerommet bør ha*». (Stavanger kirkelige fellesråd i høringen).

Det understrekes [av høringsinstansene] at temporære utstillinger må skje i nært samarbeid med menighetsråd og kirkens kulturarbeidere og at det er avhengig av et visst skjønn. Andre [av høringsinstansene] har tenkt på mulighetene som ligger i dette, men opplever at tekniske forutsetninger må utvikles og at kirkerom ofte setter store krav til temporær kunst. Det nevnes [av høringsinstansene at dette] i noen tilfelle vil skape uro og at det er viktig at utstillinger og installasjoner ivaretar kirken som et varig hellig sted og ikke trivialisere kirkerommet... Kirken bør ikke fremstå som et vanlig kunstgalleri, men det anses likevel som en god idé å invitere kunstnere for å gi for eksempel søndagens tema billedlig og musikalske uttrykk, - som kan benyttes i preken eller del av preken. En av høringsinstansene foreslår at det kan settes andre krav til temporære installasjoner: «*Det er viktig med de kvalitative og slitesterke. Det er utført av store kunstnarar. Men dei små må også komme til. Vi har difor stor sans for det temporære i tillegg. Da kan heile kyrkjelyden få sitt, og lokale kunstnarar får lov til å komme fram på ein arena dei ikkje hadde tenkt*. (Molde domkirke menighet i høringen).

Når det gjelder behov for å endre på retningslinjer og regelverk, uttaler saksfremstillingen (side 35):

«Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» ble fastsatt i 1990 [ved kgl.res], mens «Regler for bruk av kirker» [ble fastsatt av Kirkemøtet i 1991] trådte i kraft 1. januar 1992. Samtidig utarbeidet Kirkerådet merknader til regelverket som ble utgitt i et eget hefte. [Revidert utgave i 2002].

[Utredningen «*Kunsten å være kirke*] ba om at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» må endres for å bli i samsvar med tre prinsipper. Disse går ut på at kirken må ha en holdning der det primære ikke er å sette grenser, men at kirken må møte kunstnere med tillit og at kirken må åpne sine rom for kulturarrangement utenom gudstjenesten.

[Det heter i forordet til Kirkerådets hefte]:

«Det som foregår i kirken skal ikke være preget av restriksjoner og forsiktighet, men av gudstjenesteliv, gudsopplevelse, engasjement og framtidshåp, der evangeliets røst, varme og fellesskap blir formidlet i sorg og glede».

Som en grunnholdning er dette en god tilnærming til en eventuell revisjon av regelverket. Enkelte høringsinstanser opplever at dagens regelverk ivaretar anliggende på en god måte, mens flere mener det er behov for en revisjon og klargjøring. Dagens regelverk baserer seg på at den lokale menighet i sterk grad skal ha rett og mulighet til å kunne legge egne føringer, og at det overordnede regelverk ikke skal binde for mye i forhold til bruk av kirker. I tvilstilfeller kan man rådføre seg med biskopen. Prinsippet om lokalt selvstyre vil trolig mange si seg enig i, men i høringsmaterialet uttrykkes det at regelverket i liten grad blir til hjelp i aktuelle situasjoner. Noen etterspør også klarere råd og kriterier for hva som bør slippe til i kirkene og at det bør være en instans som kan bestemme og legge sterkere føringer enn i dag.

[«Kunsten å være kirke»] anbefaling om å operere med et skille mellom temporære og faste kunstinstallasjoner, er ikke dekket av gjeldende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr». Høringen viser at det er stor støtte for å kunne operere med et slikt skille, men dette fordrer en klargjøring av avgjørelsesmyndighet, av definisjon av hva som kan anses som en temporær kunstinstallasjon og hvor mye frihet som skal gis kunstneren i utformingen av både faste og temporære installasjoner. Skal menighetsrådet være godkjenningmyndighet eller bør utvalgets [«Kunsten å være kirke»] anbefaling om å gi kunstneren frihet i forhold til temporære installasjoner være det som bør legges til grunn? Skal biskopen være godkjenningssinstans for både faste og temporære installasjoner, eller bør menighetsrådet ha rett til godkjenning av begge typer installasjoner? Alle løsninger vil være avhengig av at avgjørelsesmyndigheten har god kompetanse på feltet og har evne til dialog og meningsutveksling med kunster. Det er også behov for at regelverket revideres for å kunne fange opp ønsket om et skille mellom faste og temporære kunstinstallasjoner.

Utvalgets [«Kunsten å være kirke»] innstilling og høringsmaterialet har tydeliggjort behov for revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr». Samtidig er det synliggjort at det er behov for å utrede saken nærmere og at Kirkemøtet får tilbake forslag til revisjon av regelverkene.

Kommentar:

Det foreslås som en oppsummering i saksfremlegget at avgjørelsesmyndighet legges til lokalt menighetsråd når det gjelder temporære kunstverk, mens avgjørelsesmyndighet for faste installasjoner fortsatt skal ligge hos biskopen. Dette vil kunne medføre endringer i «Retningslinjer for liturgisk inventar og utstyr» og må derfor inngå i en helhetlig gjennomgang av regelverket.

En slik gjennomgang foretas i *denne utredningens* kap 5 og 7.

*

Som en konkretisering av de spørsmål som sak KM 7/05 her reiser om disse to regelverk og forholdet mellom dem, kan brukes et eksempel fra samme år.

Domprosten i Nidaros hadde invitert maleren Håkon Gullvåg til formidlingsprosjektet *Malerier for en katedral* i Nidaros domkirke sommeren 2005. Prosjektet besto av 15 større malerier med gammeltestamentlige og nytestamentlige motiver og bibeltekster til hvert enkelt motiv som de besøkende fikk utdelt.⁵²⁴

a) Saken aktualiserte *for det første* forholdet mellom de to regelverk. Var Gullvågs malerier:

- En *installasjon* – eller midlertidig installasjon – som skulle/burde behandles i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd om at *anskaffelse ... av kirkens inventar og utstyr skal godkjennes av biskopen*? Utløste denne saken dermed et behov for å gi utfyllende regler i «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» fastsatt ved kgl.res. av 26. oktober 1990? Dette kan synes å være anliggendet for Kirkemøtet i 2005.
- Et *arrangement* som ble omfattet av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»? Utløser denne saken i så fall et behov for presisering av eller utfyllende bestemmelser til Kirkemøtets regler?

Saken utløser uansett et behov for klargjøring av forholdet mellom «Retningslinjer om kirkens inventar og utstyr» og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»?

Valg av tilnærming har betydning for beslutningsmyndighet:

Å betrakte dette som en ”installasjon” eller ”midlertidig installasjon” ville legge saken under menighetsrådets og biskopens ansvar – regulert av kirkeloven – og ta saken ut av presteskapets hender.⁵²⁵

Å betrakte dette som et ”arrangement” ville legge saken enten under menighetsrådets eller prestens ansvar – regulert av Kirkemøtets ”Regler for bruk av kirker”. Dersom verken prest og menighetsråd benytter seg av sin klageadgang, kan ikke saken avgjøres av biskopen – og saken er ute av biskopens hender.

b) Når det gjelder Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» kan det *for det andre* reises spørsmål om *hvilken lokalkirkelig instans* en sak av denne karakter hører inn under.

- Reglene fastsetter menighetsrådets bruksrett til å omfatte *gudstjenester, oppbyggelige møter, kirkelige konserter og andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet for bruk av kirken § 1*. Reglene legger samme bruksrett til grunn for menighetsrådets utlån av kirken.
- Prestetjenesten kan *i tillegg til gudstjenester og kirkelige handlinger bruke kirken til ekstraordinære gudstjenester, foredrag og andre*

⁵²⁴ For den som måtte ønske å sette seg inn i arrangørens tanker bak dette formidlingsprosjektet, henvises til artikkel av Knut Andresen: «Malerier for en katedral» i Adresseavisen 22. juli 2005.

⁵²⁵ For den som måtte ønske å fordype seg ytterligere i de trønderske konflikter, kan henvises til Håkon Bleken: Avtrykk. Trondheim 2007. Side 87-92.

arrangementer som fremmer menighetens oppbyggelse. Andre begrensninger gjelder ikke.

For både *menighetsrådets* og *prestenes* bruk kommer retningslinjene om liturgisk inventar og utstyr til anvendelse, jf Gudstjenestebok for Den norske kirke. Del. II Kirkelige handlinger (1992): *Kirken kan ta all kunst og alle kunstformer i bruk for gudstjenesterommet og det liturgiske inventar, så sant kunstverket tjener det kristne budskap og lar liturgiens egne intensjoner komme til utfoldelse.*

Domprosten hadde lagt til grunn at Gullvågs malerier kom inn under reglene om ”andre arrangementer som fremmer menighetens oppbyggelse” som kunne gå inn under prestens bruksrett. Domprosten hadde i henhold til reglenes § 13 informert menighetsrådet på forhånd om den planlagte bruken av kirken.

Kirkemøtets generelle anmodning og denne konkrete saken – begge fra 2005 – gjør det nødvendig å drøfte om *varige og midlertidige verk eller installasjoner* skal behandles i henhold til Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) eller kgl.res av 26. oktober 1990 om «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr».

Dette drøftes i kap. 7.10.

7.2.5.2 «Regler for bruk av kirker» og kirkeloven § 18, første ledd, jf § 20, andre og tredje ledd

En annen grenseoppgang mellom to regelverk er forholdet mellom kirkelig fellesråds myndighet i medhold av kirkeloven § 18, første ledd – *forvaltningen av kirkene hører under kirkelig fellesråd* – og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» fastsatt i medhold av kirkeloven § 20, tredje ledd.

Her kan en konkret sak fra 2012 om «mobilantenner i kirketårn» tjene som eksempel både på virkeområde for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og kirkelig fellesråds myndighet i medhold av kirkelovens § 18, første ledd.

Kirkerådet mottok brev fra Møre bispedømmeråd 17. april 2012 om «Mobilantenner i kyrkjetårn». Spørsmål gjaldt om mobilantenne kan installeres i et kirketårn.

Kirkerådet svarte 3. desember 2012: «Generelt er det grunn til å være svært varsam med å setje opp i og for seg gode og nyttige installasjonar på kyrkjebygg. Alle slags symbolbruk og kulturminne treng eit vern mot element som kan forstyrre det bygget og arkitekturen vil fortelje. Det gjeld ikkje minst kyrkjebygg. Og for kyrkjebygg gjeld det ikkje minst andsynes kommersialisering».

«I brevet viser bispedømet til dei etiske og prinsipielle sidene ved saka, og ikkje berre til dei fysiske og tekniske. I dei gjeldande *Regler for bruk av kirken* § 1 er nokre slike prinsipielle omsyn framsett ...»

Med disse begrunnelser frarår Kirkerådet at mobilantenner installeres i kirketårn.

Når dette eksempel benyttes, er det ikke på grunn av Kirkerådets konklusjon (som er grei nok!), men at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» brukes som grunnlag for vurderingen. Det er altså lovanvendelsen som her vurderes. Dette dreier seg konkret

om forholdet mellom vedtak fattet i medhold av kirkeloven § 18, første ledd (kirkelig fellesråds forvaltningsmyndighet) og vedtak fattet i medhold av kirkeloven § 20, tredje ledd (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirke»).

Som redegjørelsen om «bruk» viser – jf kap. 7.2.4 – omhandler denne saken et felt om ikke dekkes av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker». Reglene regulerer kun menighetsrådets og presters bruk. Kirkelig fellesråds bruk reguleres ikke i Kirkemøtets regler. Mobilantenner permanent installert i et kirketårn faller derfor i nåværende regler inn under den kategori som i kap 7.2.4 er benevnt som *ikke-bruk*.

En mobilantenne permanent installert i et kirketårn vil derimot ligge under kirkelig fellesråds ansvar i medhold av kirkelovens § 18, første ledd: *forvaltningen av kirkene hører under kirkelig fellesråd*.

Som grunn for Kirkerådets lovanvendelse i dette tilfelle ligger en forståelse av at formuleringene i Kirkemøtets regler § 1 gjelder kirken og kirkerommet *generelt* og som derfor også kan brukes utenfor regelverkets virkeområde. Det er ingen grunn til å bestride at disse *formuleringer* om presters og menighetsrådets bruk også er egnet til å vurdere annen bruk. Men dette innebærer ikke at *bestemmelsene* i § 1 kan *anvendes* på annen bruk.

Det spørsmål som bl.a. denne saken etterlater, er om Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» *også* skal regulere kirkelig fellesråds bruk av kirkebygget i medhold av kirkeloven § 18, første ledd og dermed også bispedømmerrådets vurdering i medhold av § 20, andre ledd om rådet kan gi tillatelse til at kirkelig fellesråd krever betaling.

Denne konkrete saken om mobilantenner i kirketårn bør imidlertid vurderes på bakgrunn av rundskriv T-3/2000, jf delegasjon av myndighet fra departementet til biskopene av 15. april 2000.⁵²⁶

Mobilantenner i kirketårn faller inn under definisjonen av «ombygging» i kirkeloven § 21, fjerde ledd og som derfor skal godkjennes av biskopen. Det heter i rundskrivet at «med ombygging menes enhver endring i kirkens faste struktur som f.eks nytt toalettanlegg, installasjon av sprinkleranlegg, nye vinduer, endring i galleri for tilpasning av nytt orgel og ommøblering/flytting av fast inventar som f.eks benker, prekestol, alterring, alter og orgel» (side 9).

Eksempelet fra Døvekirken i Bergen i 2013 om forslag til mobilantenne på kirketårn, viser at dette er en tydelig «endring av kirkens faste struktur».

Mobilantenner i kirketårn kan derfor enten godkjennes eller avslås av biskopen med henvisning til rundskriv T-3/2000.

Kirkelig fellesråds ansvar for kirkebygget følger av kirkeloven § 18, første ledd. Spørsmålet vil være om det i tillegg til dette skal gis bestemmelser i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» som innebærer at også kirkelig fellesråds bruk av kirkebygget reguleres i disse regler. Dette spørsmål er drøftet i kap 7.7.1.

Forholdet mellom Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og Kirkemøtets nye «Regler om kirkens inventar og utstyr», drøftes i kap 7.10.

*

⁵²⁶ Se Lovsamling for Den norske kirke, 9. reviderte utgave – kap 8.6.

Kap. 7.2.1-5 etterlater altså spørsmål om på hvilken måte de kirkerettslige bestemmelser kan gjøres dekkende for alle disse alternativ. Dette drøftes i **kap. 7.4-8**.

7.3 Kirkemøtets normgivningskompetanse når det gjelder «bruk av kirker»

Ved endringen av kirkeloven 21. mai 2012 fikk Kirkemøtet i kirkeloven § 20, tredje ledd kompetanse til å gi bestemmelser om bruk av kirkene: *Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene*. Dette samsvarer med forslaget i «Kjent inventar i nytt hus» (2011).⁵²⁷

Denne lovbestemmelse avløste bestemmelsen i kirkeloven i 1996: *Kongen gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene*. Dette var en videreføring av tilsvarende bestemmelse i Lov av 3. august 1897 om Kirke og Kirkegaarde § 47, siste avsnitt.

At Kongen ga bestemmelser om bruk av kirkene, har vært ordningen i vårt land siden reformasjonen og fulgte fra 1814 direkte av «gammel» § 16 i Grunnloven. Dette var en del av Kongens særskilte kirkelige myndighet.⁵²⁸ Av hensyn til legalitetsprinsippet ble bestemmelsen også tatt inn i kirkelovene både i 1897 og 1996. Kongen delegerte *deler av* (hvilke deler: se nedenfor) denne myndighet til Kirkemøtet ved kgl.res. 25. oktober 1991. Kirkemøtet fastsatte samme år gjeldende «Regler for bruk av kirker» innenfor disse rammer.

Avviklingen av Kongens særskilte kirkelige myndighet gjennom grunnlovsendringene 21. mai 2012 gjorde endringen i kirkeloven § 20, tredje ledd nødvendig. Bruken av kirkene er et indre kirkelige anliggende som – med bakgrunn i de prinsippene Stortinget la til grunn for grunnlovsendringene (jf kap. 3.3) – ikke kan utøves med basis i Kongens alminnelige myndighet i medhold av Grunnloven § 3. Derfor la Stortinget myndigheten til Kirkemøtet samme dag som Kongens særskilte kirkelige myndighet ble avviklet. Av samme grunn – og

⁵²⁷ Se Hefte 3: «Kommentar til lovtekstene til Kirkemøtets kirkeordning og utkast til ny kirkelov», side 215f. Jf utkast til ny kirkelov § 13, siste ledd.

⁵²⁸ Kongen har med denne hjemmel i «gammel» § 16 i Grunnloven gitt en rekke bestemmelser om bruk av kirkene. De viktigste kgl.res har vært:
24. oktober 1906 som ga bestemmelser om «Prestenes brug, «den brug Kirketilsynet kan anordne», «Udlændingers og ikke-statskirkemedlemmenes brug» og «missionsprestens brug», 29. oktober 1913 som ga lekmenn rett til å forkynne i kirkene,
28. september 1923 som ga Kirkedepartementet fullmakt til å endre gudstjenesteordningen (dvs bruken av kirkene til forordnede gudstjenester),
6. februar 1925 som ga leke kvinner lik rett som menn til å tale i kirkene,
15. august 1928 om bruken av kirkene med hensyn til «måls spørsmålet»,
12. september 1930 som bemyndiget Kirkedepartementet til å gi tillatelse til at bedehus, skolehus eller forsamlingshus innvies til kirkelig bruk for et distrikt,
29. mars 1935 som ga biskopene myndighet til å tillate at dåp ble forrettet i slike bedehus, skolehus eller forsamlingshus,
7. mai 1936 som ga Kirkedepartementet myndighet til å tillate at kirkene ble brukt til gudstjenester eller kristelig møte arrangert av andre kristne trossamfunn,
9. desember 1955 som ga biskopene myndighet til å gjøre endringer i gudstjenesteordningene,
26. januar 1956 som utvidet bestemmelsen i kgl.res. av 29. oktober 1913 om lekmenns rett til å tale ved ordinære gudstjenester til å gjelde både kvinner og menn og
15. desember 1972 om ga biskopene den myndighet som tidligere la til Kirkedepartementet til å treffe de avgjørelser om bruk av kirkene.
Alle disse resolusjoner – og mange flere – ble opphevet og dekket opp av bestemmelser i tjenesteordningene da disse ble fastsatt i 1990, 1997 og 2004.

samme dag – la Stortinget også myndigheten til å fastsette kirkens *liturgier* direkte til Kirkemøtet, jf kirkeloven § 24, andre ledd. Dette var samme myndighet som var gitt Kirkemøtet i kgl.res. av 13. oktober 2006.

Spørsmålet som da reiser seg når Kirkemøtet skal forvalte myndigheten i medhold av kirkeloven § 20, tredje ledd, er *omfanget av og innholdet i* den normgivningskompetanse som Kirkemøtet med dette er gitt når det gjelder bruk av kirker. Den kgl.res. fra 1991 som den gang ga Kirkemøtet kompetanse til å gi regler på dette område, har klare begrensninger.

Det er her kanskje på sin plass å stille et lite inkvisitorisk spørsmål: *hvorfor* skal Kirkemøtet ha slik myndighet? Er det ikke tilstrekkelig at kirkeeier selv fastsetter hvilke regler som skal gjelde for sin kirke. Det er jo det normale ellers i samfunnet at *eier* fastsetter bruksregler. (Det samme spørsmålet stilte Konge og bønder i middelalderen som bygde sine egne kirker: hva hadde erkebiskopen i Nidaros med det å gjøre?).

Samme problemstilling kunne også formuleres som et spørsmål om forholdet mellom det kongregasjonale og synodale: når soknet til og med er eget rettssubjekt (etter 1996), bør ikke soknet da fullt og helt bestemme over seg selv? ⁵²⁹ Hvorfor skal synodale organer legge føringer for eller begrensninger i soknets rådsrett når det gjelder bruken av kirken?

Følgende momenter tilsier at synodale organer – i hovedsak Kirkemøtet – kan og skal ha slik myndighet på dette område:

- Den norske kirke er *én* kirke
- Den norske kirke er *ett* trossamfunn
- Den norske kirke må ha et felles syn på hva en kirkebygning *er*
- Kirkene skal ha en *felles* bruk
- Samme vigsling tilsier *felles* regler
- Biskopens tilsyn må *gjøres* gjeldende for *alle*
- Mangel på felles regler er konfliktskapende

Listen kunne gjøres lenger – men problemstillingen er reist. Det må ikke glemmes at det i en evangelisk-luthersk kirke er menigheten sentrum og øvrige organer skal stimulere til menighetens utfoldelse og vekst, jf formålet i nåværende kirkelov § 1: «Formålet med loven er å legge forholdene til rette for aktivt engasjement og en stadig fornyelse i ...». Dette gjelder Kirkemøtets utøvelse av myndighet i dag og bør også *gjøres* gjeldende i fremtiden. Dette samsvarer også i stor med med Kirkemøtets egen selvforståelse. Det er grunn til å minne om dette når Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» skal revideres.

*

Kirkemøtets myndighet til å gi regler om bruken av kirkene gjelder i henhold til den kgl.res fra 1991:

- *Kun* kirkebygg som er godkjent i medhold av kirkeloven §§ 17 og 21, fjerde ledd – dvs som er i soknets eie eller hvor eiendomsretten «følger av særskilt rettsgrunnlag»
- *Utenfor* de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger
- *Kun* det vigslede kirkerom
- Gjelder *innenfor* kirkelig fellesråds forvaltningsansvar for kirkebygget

⁵²⁹ Det gjelder rådighetsbegrensninger for soknet i dag på mange områder. «Kjent inventar i nytt hus» peker i Hefte 3, side 172f på tolv bestemmelser i nåværende kirkelov som innebærer rådighetsbegrensning for soknet.

Etter at kirkeloven av 1996 ble vedtatt, dekker Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» – som redegjort for ovenfor i kap. 7.2.4 – heller *ikke alle former for bruk*.

Endringen i kirkeloven § 20, tredje ledd som ble foretatt 21. mai 2012 har *ingen* av de nevnte begrensninger i den kgl.res fra 1991. Departementet uttaler imidlertid i proposisjonen (Prop 71L 2011-2012, side 34) når det gjelder denne bestemmelse at: *Den foreslåtte bestemmelse vil begrense regjeringens ansvar og myndighet på dette området.*

Det ansvar og den myndighet som det siktes til at regjeringen *fortsatt har* på dette området, er myndigheten til å fastsette og gjøre endringer i *tjenesteordningene*. Bestemmelser om bruk av kirkene kan også følge av liturgiene, men Kirkemøtet fikk også her tillagt myndigheten direkte ved endringene i kirkeloven 21. mai 2012.

Tjenesteordningene inneholder en rekke bestemmelser om retten til bruk av kirkene:

Tjenesteordning for biskoper

§ 5, første ledd: «Biskopen kan selv eller ved annen prest ... bruke kirkene i sitt bispedømme ... I slike tilfelle har biskopen fortrinnsrett.

§ 5, andre ledd: «Biskopen fører tilsyn med bruk av kirkene og avgjør klager på bruk og utlån av kirke etter nærmere regler fastsatt av Kirkemøtet».

§ 10, første ledd: «Biskopen kan samtykke i at en ordinert prest i Den norske kirke holder gudstjenester og forretter kirkelige handlinger i et prosti hvor vedkommende ikke er ansatt i offentlig kirkelig prestestilling».

§ 10, andre ledd: «Biskopen kan gi egnede lekfolk som på ansvar og tilsyn av prest utfører assisterende tjeneste under tjenestefrihet eller ledighet i prestestilling, fullmakt til å forrette forordnede gudstjenester, dåp, nattverd og gravferd. Slik fullmakt kan også gis teologiske studenter ...»

§ 11, første ledd: «Biskopen kan gi representanter for andre kristne trossamfunn tillatelse til å preke og medvirke på annen måte i forordnede gudstjenester og ved kirkelige handlinger. Med unntak av vigslere kan ordinerte prester fra andre kristne kirkesamfunn gis tillatelse til å forrette gudstjenester og kirkelige handlinger etter vår kirkes ordninger.

§ 13: «Biskopen foretar vigsling av kirker som er godkjent av departementet. Biskopen kan gi tillatelse til at forsamlingslokaler som skal tjene som kirkelokaler for et distrikt, og lokaler i institusjoner, vigsles til kirkelig bruk».

Tjenesteordning for proster:

§ 5: «Prosten skal se til at prestene i prostiet ... a) holder forordnede gudstjenester og forretter kirkelige handlinger».

§ 7 bokstav i) «holder seg orientert om kirkene i prostiet og medvirker ved kirkevigsler, j) samtykker til at forsamlingslokaler nyttes og innvies som interimskirker».

Tjenesteordning for menighetsprester:

§ 2: «Presten skal ... a) holde gudstjenester og forrette kirkelige handlinger».

§ 7, første ledd: «Presten skal utføre sin tjeneste i samsvar med Den norske kirkes ordninger. Gudstjenester og kirkelige handlinger forrettes etter de fastsatte liturgier. Liturgier og ordninger kan fravikes når de selv hjemler det.

§ 7, andre ledd: «Forrettende prest har ansvaret for å lede forberedelsen og gjennomføringen av gudstjenester og kirkelige handlinger. Presten har i denne sammenheng rett til å treffe beslutning i alle forhold der beslutningsmyndighet ikke er lagt til andre enn presten».

§ 11, første ledd: «Enhver menighetsprest har rett til innenfor sitt tjenestedistrikt å utføre kirkelige handlinger som ønskes forrettet av dem».

§ 11, siste ledd: «Presten har ikke plikt til å utføre kirkelige handlinger for personer som står utenfor Den norske kirke, unntatt når dette følger av avtale mellom Den norske kirke og annet trossamfunn».

Myndigheten til å endre tjenesteordningene ligger fortsatt i Kirkedepartementet. Endringen i bestemmelsen i kirkeloven § 20, tredje ledd fra 21. mai 2012 om at Kirkemøtet gis myndighet til å gi nærmere bestemmelser om bruk av kirkene, må derfor ses i lys av det ansvar og den myndighet departementet fortsatt har når det gjelder tjenesteordningene.

Begrensningene i kgl.res. 25. oktober 1991 gjelder derimot ikke lenger. Dersom Kirkemøtet ønsker det, kan det altså ved en revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» etter grunnlovsendringene legges opp til at nye regler kan omfatte:

- Alle kirkebygg og kirkelokaler – og ikke kun kirkebygg som er godkjent i medhold av kirkeloven §§ 17 og 21
- All bruk – og ikke bare bruk utenom de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger
- Hele kirkebygget – og ikke kun det vigslede kirkerom
- Alle kirkebyggets funksjoner og alle former for bruk

Dette drøftes i det etterfølgende kap. 7.6.

Ved en revisjon av kirkeloven en gang i fremtiden, bør det legges opp til at myndigheten til å fastsette tjenesteordningene overføres fra departementet til Kirkemøtet.⁵³⁰ På sikt – enten på kortere sikt eller på lengere sikt – vil derfor all myndighet når det gjelder bruk av kirkene kunne innehas av Kirkemøtet.

Inntil videre følger det altså *begrensninger* av at både departementet og Kirkemøtet har myndighet til å gi bestemmelser som har betydning for bruken av kirkene. Det interessante er her *hvilket organs myndighet* som skal anses som «begrenset». Departementet legger i Prop 71L (2011-2012) til grunn at det er *departementets myndighet* når det gjelder tjenesteordningene som er *begrenset* gjennom at Kirkemøtet i kirkeloven har fått myndighet til å gi bestemmelser om bruken av kirkene.⁵³¹ Det overordnede synspunkt er altså *ikke* at det er *Kirkemøtets myndighet* som er begrenset. Selvsagt kan ikke Kirkemøtet gi bestemmelser som er i strid med bestemmelsene i tjenesteordningene. Men i en situasjon med interessemotsetninger synes det altså som om det er departement – og ikke Kirkemøtet – som skal vise tilbakeholdenhet? Ved en konflikt vil det uansett måtte være slik at bestemmelser gitt av Kongen har forrang.⁵³²

⁵³⁰ Det ligger utenfor *denne utrednings* mandat å ta standpunkt til om myndighet til å fastsette tjenesteordningene skal overføres fra departementet til Kirkemøtet. Det legges her til grunn at Kirkemøtet har gitt uttrykk for ønske om dette, jf sak KM 9/11. *Denne utredning* legger opp til at alle spørsmål som gjelder bruk av kirkene kan løses uten at dette direkte nødvendiggjør en revisjon av tjenesteordningene, jf kap. 3.4.3 – Kirkemøtet regulerer i kirkeordning.

⁵³¹ Jf formuleringene er i Prop. 71L, side 34: «Den foreslåtte bestemmelse vil begrense regjeringens ansvar og myndighet på dette område» Med «dette område» forstås «bruk av kirkene». Det står altså *ikke* at Kirkemøtets myndighet vil være begrenset av den myndighet som departementet fortsatt har til å fastsette tjenesteordningene (selv om dette jo er tilfelle – inntil videre).

⁵³² Jf til dette Ole Herman Fisknes: Litt rettskildeteori – i «Lovsamling for Den norske kirke», 8. reviderte utgave (2010) side 13ff.

Men også *dette* er – i hvert fall for en amatør – en liten juridisk nøtt.

Lex superior-prinsippet er formulert slik av Fisknes: «I og med at lov skal brukes utenfor området for Grunnloven § 16, skulle det i prinsippet ikke oppstå noen prioriteringskonflikter mellom kirkelige anordninger

Når det gjelder de områder for bruk av kirken som er regulert i tjenesteordningene – jf redegjørelsen ovenfor (de foregående sider og i kap 7.6) – synes det ved revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» å være flere muligheter:

- 1) Ta bestemmelsene fra tjenesteordningene *uendret* inn i Kirkemøtets regler
- 2) Dersom bestemmelsene i tjenesteordningene ønskes *endret*, fremme sak om endring for departementet – og så ta inn i Kirkemøtets regler de endringer som måtte bli foretatt
- 3) Videreføre nåværende ordning ved *ikke å ta inn* i Kirkemøtets regler de områder om bruk av kirkene som er – eller måtte bli – regulert i tjenesteordningene

Denne utredning legger til grunn at Kirkemøtet ved denne revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», viderefører nåværende ordning i dette spørsmålet – dvs at de områder som er regulert i tjenesteordning, som hovedregel *ikke* tas inn i Kirkemøtets regler.

Det er i dag *tre unntak* fra denne hovedregel:

- Bestemmelsen i tjenesteordning for biskoper § 5, andre ledd om tilsynet med kirkene fremgår også av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 1, tredje ledd.
- Bestemmelsen i tjenesteordning for biskoper § 5, andre ledd om biskopens rett til å avgjøre klager på bruk og utlån av kirker, er også nedfelt i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 13, siste ledd.
- Bestemmelsen i tjenesteordning for biskoper § 5, første ledd om biskopens rett til å bruke kirkene, er også nedfelt i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 12. Den endring i tjenesteordning for biskoper som her ble fastsatt 23. februar 2007 – *biskopene selv eller ved annen prest kan forrette gudstjenester og ...* – er imidlertid ikke tatt inn i Kirkemøtets regler. Dette bør gjøres ved neste revisjon av Kirkemøtets regler (se kap 7.12 - § 12).

Denne utredning foreslår at disse unntak når det gjelder «overlapping» mellom tjenesteordning og Kirkemøtets regler, videreføres i Kirkemøtets fremtidige revisjon av reglene. Bestemmelsene kan departementet eventuelt senere ta ut av tjenesteordningen – med den begrunnelse av det er Kirkemøtet og ikke departementet som bør gi bestemmelser om dette. Når Kirkemøtet en gang i fremtiden får myndighet til å fastsette tjenesteordningene, kan Kirkemøtet selv velge om bestemmelsene skal tas inn i tjenesteordning eller kirkeordning.

og lover. Dersom Stortinget likevel har blandet seg inn på Kongens enemerker, vil Kongens bestemmelse gå foran. Og motsatt: om Kongen prøver å gi kirkelige anordninger på områder utenfor Grunnloven § 16, vil Stortingets lover gå foran».

I denne konkrete saken forholder det seg slik at *tjenesteordningene* er fastsatt med hjemmel i Grunnlovens «gamle» § 16: *Kongen anordner al offentlig Kirke- og Gudstjeneste ...*, mens *Kirkemøtets myndighet til å gi bestemmelser om bruk av kirker* er fastsatt med hjemmel i Grunnlovens «nye» § 16: *dens Ordning fastsættes ved Lov*. Det er altså to bestemmelser fastsatt i medhold av Grunnloven som kan komme i konflikt. Man er antagelig på trygg grunn når det antas at «gammel» går foran «ung»?

7.4 **Skal Kirkemøtets regler omfatte alle kirker, permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som er vigslet – og ikke bare godkjente kirker i soknets eie?**

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» har følgende bestemmelser om virkeområde:

Regelverket gjelder i henhold til nåværende § 2, bokstav a)

- For soknekirke eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf kirkeloven § 17.

Dette gjelder da bygning som eies av soknet med mindre «eiendomsretten følger av særskilt rettsgrunnlag».

Nåværende § 2 bokstav a) andre ledd fastsetter for øvrig:

- For andre kirker eller kapeller og for lokaler som er vigslet til permanent eller midlertidig kirkelig bruk får reglene anvendelse så langt det passer.

Dette gjelder da bygning som ikke eies av soknet.

Kirkemøtets regler etterlater i § 2 bokstav a) en uklar rettstilstand.

For det første gjelder dette *hvilke bygg* reglene faktisk omfatter.

For det andre gjelder dette på hvilken måte vigslede bygg/lokaler som eies av andre enn soknet er forpliktet på reglene: reglene *får anvendelse*, men bare *så langt det passer*. «Så langt det passer» er ikke tilfredsstillende for å være retningsgivende for noe som «får anvendelse».

Ved en revisjon av reglene må disse to saksfelter skilles fra hverandre. Det foreslås at

- § 2 (Definisjoner) i pkt a), andre ledd *kun* inneholder *definisjonen* av «andre kirker og lokaler som er innviet til permanent eller midlertidig kirkelig bruk»
- Tre nye kapitler – kap. 10-12 – omhandler reglenes *virkeområde*

*

Denne utredning foreslår at § 2 (Definisjoner) får denne ordlyd:

Vanlige bokstav = ingen endring

Kursiv = utgår

Fete = nytt

§ 2: (Definisjoner)

I det følgende menes med:

a) *Kirke*

Soknekirke, **kirke i soknet i tillegg til soknekirken** eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf. kirkeloven § 17.

Kirker og permanente kirkelokaler som er godkjent og vigslet i medhold av bestemmelser gitt av Kirkemøtet.

Så langt det passer, for reglene også anvendelse på Andre kirker, kapeller, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent og vigslet *innviet* til

permanent periodisk eller midlertidig til kirkelige bruk, *samt kapeller i medhold av bestemmelser gitt av Kirkemøtet.*

b) *Prest*

Fast utnevnt/tilsatt menighetsprest (prost i *sitt eget prestegjeld / tjeneste som menighetsprest*, sokneprest og kapellan) samt vikarer for slike prester.

Dette innebærer at definisjonen av kirke ved en fremtidig revisjon av reglene – som forutsetter at Kirkemøtet er gitt slik myndighet som *denne utredning* foreslår – vil være:

§ 2: (Definisjoner)

I det følgende menes med:

a) *Kirke*

Soknekirke, kirke i soknet i tillegg til soknekirken eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf. kirkeloven § 17.

Kirker og permanente kirkelokaler som er godkjent og vigslet i medhold av bestemmelser gitt av Kirkemøtet.

Andre kirker, kapeller, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent og vigslet til periodisk eller midlertidig til kirkelige bruk i medhold av bestemmelser gitt av Kirkemøtet.

b) *Prest*

Fast utnevnt/tilsatt menighetsprest (prost i tjeneste som menighetsprest, sokneprest og kapellan) samt vikarer for slike prester.

Ved en revisjon av reglene **innenfor nåværende rettstilstand** vil **nåværende definisjoner** måtte legges til grunn.

*

Når det gjelder virkeområde, legger *denne utredning* opp til at virkeområdet for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» bør utvides til å omfatte bruken av flere enn soknekirkene og andre kirker i soknets eie.

En viktig begrunnelse for dette er vigslingen. Alle kirker, kirkelokaler og interimskirker vigsles. Det vises her til kap 4.6 hvor det fremgår at vigslingen – i teologisk forstand – er den samme for alle: vigsling skjer ved en spesiell gudstjeneste der menigheten tar i bruk bygget/rommet for første gang. *Bruken* er den samme. Rommet er gjennom vigslingen tatt i bruk til sitt formål og de kirkerettslige bestemmelser om rommet trer i kraft. Forskjellen som innebærer at kirker vigsles til *permanent* kirkelig bruk og kirkelokaler til *periodisk* kirkelig bruk bør ikke ha betydning for anvendelsesområdet for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».

De ordningsmessige konsekvenser av godkjennelse / vigsling er imidlertid i dag ulike for kirkebygg, kirkelokaler og interimskirker. Dette kommer til uttrykk:

- i regler om bruk: Kirkemøtets regler gjelder i dag for kirkebygg, men får bare «anvendelse så langt det passer» for kirkelokaler og interimskirker
- ved opphør av bruk: en kirkebygning forblir vigslet ved opphør av bruk, mens et kirkelokale eller interimskirke anses som ikke vigslet ved opphør av bruk.
- i spørsmålet om nedleggelse: det er gitt bestemmelser om nedleggelse av kirke, men det finnes ikke tilsvarende bestemmelser for kirkelokale og interimskirke.

For en utvidelse av virkeområde for Kirkemøtets regler, blir to spørsmål sentrale:

- *Skal og kan* Kirkemøtets regler gjøres gjeldende for kirkelig bruk av et permanent kirkelokale eller et forsamlingslokale som skal tjene som kirkelokale – *som ikke er i soknets eie*?
- Er det *hele* eller *deler* av Kirkemøtets regler som i så fall gjøres skal/kan gjeldende for kirker / kirkelokaler / forsamlingslokaler *som ikke er i soknets eie*?

Kirkemøtet kan selvsagt ikke pålegge en annen kirkeeier enn soknet Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» som en *plikt*. Slikt plikt kan på grunn av legalitetsprinsippet bare pålegges av Stortinget i lov. Å pålegge annen kirkeeier enn soknet Kirkemøtet regler som en *plikt*, er derfor ikke aktuelt å ta inn i Kirkemøtets regler – og neppe aktuelt å anmode om at Stortinget tar inn i en revidert kirkelov.

Kirkemøtet *har* kompetanse til å pålegge soknets organer som leietaker i lokaler som ikke er i soknets eie at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» legges til grunn for virksomheten i disse lokaler. Dette er ikke gjort i dag – *reglene kommer til anvendelse, så langt det passer*. Spørsmålet er om dette skal gjelde *hele* regelverket eller *deler* av regelverket ved at det foretas tilpasninger i det enkelte tilfelle.

I nye retningslinjer kan soknets organer tilpliktes – ved bruk av lokaler som ikke er i soknets eie – i forbindelse med *godkjenningen* av slik kirke, kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke. Det er soknets organ som fremmer en slik sak til godkjenning. Godkjenningen er en forutsetning for vigslingen. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» kan deretter legges til grunn ved *egen* bruk av godkjent kirke, kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke som ikke er i soknets eie, jf kap. 4.8.2 «Utkast til retningslinjer for godkjennelse av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler» og kap 4.8.3 «Utkast til retningslinjer for godkjennelse av interimskirke».

Lokale kirkelige aktører – menighetsråd og prester – får på denne måte en formell forpliktelse overfor Kirkemøtets regler *også* i bygninger og lokaler som ikke er i soknets eie.

Godkjenningen kan presisere *hvordan* Kirkemøtets regler gjøres gjeldende for kirker, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker *som ikke eies av soknet*.

Kirkemøtets regler kan presiseres slik:

- Virkeområde krever presisering:
 - Dersom soknet er gitt soknet *full* disposisjonsrett (jf kap 4.2.1) – dvs at kirkerommet er et *enbruksrom* (jf kap 4.5.1) – skal Kirkemøtets regler gjøres gjeldende.
 - Dersom soknet er gitt *delvis* disposisjonsrett, (jf kap 4.2.2 og 4.2.3) – dvs bruksrett og at kirkerommet/kirkelokalet er et *sambrukshus* (jf kap 4.5.2) eller *sambruksrom* (jf kap. 4.5.3) – gjelder Kirkemøtets regler bare i de tidsperioder hvor soknet bruker kirkerommet/kirkelokalet. Ellers står eier fritt i disponeringen.

Med denne presisering av virkeområde, gjøres bestemmelsene i nåværende reglers kap. 1-6 slik gjeldende for soknet som bruker:

- Kap 1 om *Alminnelige bestemmelser* krever presisering:
 - § 1 om *Hovedbestemmelser* gjøres gjeldende
 - § 2 om *Definisjoner – bokstav a)* vil fremgå av leiekontrakt og bruksrett
- Kap 2 om *Menighetsrådets bruk* gjøres gjeldende
- Kap 3 om *Menighetsrådets utlån* krever presisering:
 - Dersom soknet er gitt *full* disposisjonsrett – dvs at kirkerommet er et *enbruksrom* (jf kap 4.5.1), *kan* kap 3 gjøres gjeldende. Det avgjøres i leiekontrakten om soknets disposisjonsrett bare gjelder *egen* bruk eller om det også gir rett til «fremleie» - dvs. rett til å leie ut til andre
 - Dersom soknet er gitt *delvis* disposisjonsrett – dvs at kirkerommet/kirkelokalet er et *sambrukshus* (jf kap 4.5.2) eller *sambruksrom* (jf kap. 4.5.3) – *kan* kap 3 *ikke* gjøres gjeldende
- Kap 4 om *Prestens bruk* gjøres gjeldende
- Kap 5 om *Forholdet mellom menighetsråd og prest* gjøres gjeldende
- «Gammel» Kap 6 (nytt kap 7) om *Generelle regler* gjøres gjeldende
- «Nytt» kap 6 om «Kirkelig fellelråds bruk» *kan* gjøres gjeldende, men bare dersom kommunen på frivillig grunn har påtatt seg det økonomiske ansvar for følger av kirkelovens § 15

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» bør av disse grunner og med disse presiseringer inneholde:

- Bestemmelse om at reglene *gjelder* for menighetsrådets, prestenes og biskopens *egen bruk* kirke, kirkelokale, forsamlingslokale eller interimskirke (nåværende § 2 a, andre ledd) som er godkjent og vigslet i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd og tjenesteordning for proster § 7, bokstav j).
- Hjemmel for at det kan foretas *presiseringer* i regelverket for disse (§ nåværende 2 a, andre ledd).

Det foreslås derfor at reglene får et nytt kap. 9 Virkeområde og at § 22 (Virkeområde og unntak) her får følgende ordlyd:

§ 22 (Virkeområde og unntak)

Første ledd, se kap 7.6.

«Reglene gjelder også for menighetsrådets, prestenes og biskopens egen bruk av kirker, kirkelokaler og interimskirker som er godkjent og vigslet. Ved godkjennelse skal det presiseres hvordan reglenes §§ 2-18 kommer til anvendelse».

Tredje ledd, se kap 7.5.

Fjerde ledd, se kap 7.5.

I retningslinjer for godkjennelse av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som skal benyttes som kirkelokaler, § 1.5 (jf kap. 4.8.2).

«Ved godkjenning etter §§ 1.1 og 1.2 for bygg eller lokale som ikke eies av soknet, skal det presiseres hvordan Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» kommer til anvendelse».

7.5 Skal Kirkemøtets regler omfatte hele kirkebygget – eller bare kirkerommet?

Kirkemøtets bemyndigelse i kgl.res. av 25.oktober 1991 til å fastsette regler for bruk av kirker, gjelder «bruk av *det vigslede kirkerom* utenfor gudstjenester og kirkelige handlinger». Kirkemøtets regler *gjelder derfor kun kirkerommet* og ikke tilstøtende rom som for eksempel menighetssal, peisestuer, bårerom, møterom, undervisningsrom, m.v.

Dette er annerledes enn både *godkjennelsen* og *vigslingen*.

Godkjenning av ny kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd gjelder *hele bygningen/anlegget*.

Vigslingen av ny kirke gjelder hele bygningen/anlegget, jf kap 4.6 og kap 7.2.2.

Forutsetningen for at en bygning skal kunne godkjennes som kirke i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd – og vigles av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd – er at *hele bygningen* er underlagt soknets forvaltning. *Alt* som soknet har fått ansvar for, er vigslat.⁵³³

- Kirkelig fellestråd får som soknets organ ansvar i medhold av kirkeloven § 18, første ledd: *forvaltningen av kirkene hører under kirkelig fellestråd*. Dette gjelder *hele* bygningen/anlegget
- Menighetsrådet får som soknets organ egen bruksrett og ansvar for utlån. Dette gjelder *hele* bygningen/anlegget

⁵³³ Formuleringen i virkeområdet for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» presiserer at reglene gjelder *det vigslede kirkerom*. Dette har i ettertid ledet til den forståelse at det kun er kirkerommet – og ikke hele bygningen/anlegget – som er vigslat. Dette er en misforståelse. *Alt* som er underlagt soknets forvaltning er vigslat. Det gjelder imidlertid forskjellige regler for bruken av de ulike deler av bygningen/anlegget. En forståelse av at vigslingen bare gjelder kirkerommet som en del av en større bygning, har heller ikke dekning i vigslingsliturgien, hvor det uttrykkes:

I innledningsordene:

«...slik skal også vi i dag vigse denne kirke / dette kirkerom», s.229. (Alternativet med kirkerom henspiller på en situasjon der det bare er ett rom å vigse – f.eks et forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale).

I forbønnen:

«... Vi ber deg, la din frelsende gjerning lykkes også i vår menighet og i dette ditt hus / kirkerom...», s.239. (Alternativet med kirkerom henspiller på en situasjon der det bare er ett rom å vigse – f.eks et forsamlingslokale som skal tjene som kirkelokale).

I den avsluttende konkluderende erklæring:

«... Dette kirkehus med alt som hører det til, er nå tatt i bruk. Ved Guds ånd er det vigslat og helliget ...», s.241. (Formuleringene «kirkehus» og «med alt som hører til», kan neppe forstås avgrensede når det gjelder hvilke rom vigslingen omfatter).

- Menighetens prester får egen bruksrett. Dette gjelder *hele* bygningen/anlegget.
- Biskopen får bruksrett. Dette gjelder *hele* bygningen/anlegget.

Godkjennelsen får imidlertid *ulike konsekvenser* når det gjelder bestemmelser for bruk.

At ulike bestemmelser gjelder for ulike deler av bygningen/anlegget, skyldes at Kirkemøtets normgivningskompetanse ble avgrenset i kgl.res. av 25. oktober 1991. Kirkemøtet kunne derfor ikke bruke sin kompetanse til å gi regler om bruken av *hele* den vigslede bygning/anlegg. Derfor er det gitt sentralt fastsatte regler kun for bruken av det vigslede kirkerom⁵³⁴ mens myndighet til å gi bestemmelser om bruken av de øvrige rom dermed ble menighetsrådets ansvar.

Det er dermed overlatt til *menighetsrådet* å avgjøre hvilke regler som skal gjelde *i andre rom* enn kirkerommet. Da reglene ble fastsatt, måtte dette selvsagt skje innenfor de rammer som fulgte av den kgl.res. Samtidig syntes det på dette tidspunkt å ha vært bred enighet om *både* at det var unødvendig at bruken av andre rom enn kirkerommet ble regulert av Kirkemøtet i sentralt fastsatte regler *og* nødvendigheten av at menighetsrådet ga slike regler.

Denne utredning legger til grunn at denne fordeling av ansvar mellom sentrale og lokale organer er både riktig og klok. *Denne utredning* foreslår derfor ikke at Kirkemøtets sentralt fastsatte regler for bruk av kirker skal omfatte andre vigslede rom enn det vigslede kirkerom – eller sagt på en annen måte: andre rom enn kirkerommet.

Det foreslås derfor at presiseringen i nåværende regler om at bestemmelse om at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirke» gjelder *kirkerommet* videreføres. Med «kirkerom» menes da både et kirkerom i et vigslet kirkeanlegg *i soknets eie* som i dag godkjennes av departementet og et *enbruksrom* (jf kap 4.5.1) som er en del av et *sambbrukshus* (jf kap 4.5.2) eller *flerhusløsning* (jf kap 4.5.4) som *ikke er i soknets eie* som i dag godkjennes i medhold av tjenesteordning for biskoper og tjenesteordning for proster. Med *kirkerom* menes dermed ikke et *sambbruksrom* (jf 4.5.3).

Samtidig bør det presiseres – slik ordningen er også i dag – at bestemmelser som gjelder *andre rom* i et vigslet kirkebygg/kirkeanlegg eller *andre rom* i et *sambbrukshus*, fastsettes lokalt av menighetsrådet eller eier.

Dette foreslås tatt inn i et nytt kap. 9 Virkeområde:

§ 22: (Virkeområde og unntak)

Første ledd, se kap 7.6.

Andre ledd, se kap 7.4.

«Reglene gjelder for bruken av kirkerommet. Regler om bruk av andre rom fastsettes av menighetsrådet eller eier. Slike regler kan ikke fravike fra bestemmelsene i § 1».

Fjerde ledd, se neste side.

Det er naturlig at det organ for soknet som har ansvar for *bruken* (menighetsrådet) fastsetter reglene for bruk, og ikke det organ for soknet som har ansvar for *bygningen* (kirkelig

⁵³⁴ Formuleringen i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» i innledningen om virkeområde, er: «reglene gjelder for bruk av det vigslede kirkerom...», skal altså *ikke* forstås slik at det er *kun kirkerommet* som er vigslet. Det skal forstås slik at reglene gjelder kun for kirkerommet.

fellesråd).

Denne utredning foreslår dessuten at det i retningslinjer for godkjenning av kirkebygg inntas *to bestemmelser* (jf kap 4.8.1 - §§ 6 og 7) som har konsekvenser for regler for bruk av kirker.

Forslag til bestemmelsene i kap 4.8.1 - §§ 6 og 7 har slik ordlyd:

- § 6. I planløsningen for en kirke kan det legges opp til at kirkerommet skal kunne utvides gjennom å legge eventuelle tilstøtende rom til selve kirkerommet. Det samlede areal for kirkerom og tilstøtende rom legges i så fall til grunn for godkjenning i henhold til kirkelovens krav om størrelse.
- § 7. I planløsningen for en kirke kan det legges opp til at kirkerommet skal kunne avdeles og at en del av kirkerommet skal kunne benyttes sammen med eventuelle tilstøtende rom. Dette omfatter ikke kirkens kor/alterparti.

Når det gjelder regler for bruk, blir det et spørsmål om hvilke regler som skal gjelde:

- For det nye kirkerom som «storrom» - dvs kirkerommet supplert med tilstøtende rom
- For det nye «storrom» - dvs tilstøtende rom supplert med deler av kirkerommet

Er det reglene for kirkerommet som skal legges til grunn for «storrommet»? Eller er det reglene som er fastsatt for de tilstøtende rom – som får deler av kirkerommet lagt til? Skal det gjelde sentralt fastsatte regler av Kirkemøtet eller lokalt fastsatte regler av menighetsrådet?

Denne utredning legger til grunn at når deler av kirkerommet avdeles og legges til det bruksareal som de tilstøtende rom utgjør, er det reglene for de tilstøtende rom som skal komme til anvendelse.

Denne utredning legger videre til grunn at når tilstøtende rom legges til kirkerommet – og storrommet brukes som kirkerom – er det reglene om bruk av kirkerommet som skal komme til anvendelse.

Denne presisering er tatt inn i ny § 22, fjerde ledd:

«Der kirkerommet og tilstøtende rom kan slås sammen til et storrom, gjelder reglene §§ 1-18 i de tilfeller der kirkerommet utvides med tilstøtende rom. Når de tilstøtende rom utvides med deler av kirkerommet, gjelder de regler som menighetsrådet har fastsatt».

Det kan reises spørsmål om en slik bestemmelse kan gjøres gjeldende også dersom kirkerommet og de tilstøtende rom har *forskjellige eiere*. I et kommunalt bygg kan det f.eks tenkes at *kirkerommet* eies av soknet og de *tilstøtende rom* eies av kommunen.

Denne utredning legger til grunn at bestemmelsen kan gjøres gjeldende i slike tilfelle. Det vil i slike tilfelle være menighetsrådet som har disposisjonsretten over kirkerommet. Hvorvidt de tilstøtende rom i kommunalt eie kan suppleres med kirkerommet for et arrangement, vil være opp til menighetsrådet å avgjøre. Menighetsrådet vil her måtte legge vekt på hva slag arrangement dette gjelder.

Tilsvarende vil et ønske fra menighetsrådet om å utvide kirkerommet med de tilstøtende rom for et kirkelig arrangement, være opp til vedkommende kommune å avgjøre.

7.6 *Skal Kirkemøtets regler omfatte alle former for bruk av kirkene – og ikke bare bruk utenfor de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger?*

Kirkemøtets regler gjelder i dag *utenom* de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger. For forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger gjelder bestemmelsene i tjenesteordningene og i liturgiene. De viktigste bestemmelser om dette i tjenesteordningene er referert i kap 7.3.

I kap 7.3 om Kirkemøtets normgivningskompetanse drøftes også spesielt skrankene for denne kompetanse etter endringene 21. mai 2012 av kirkeloven § 20, tredje ledd der det fastsettes at *Kirkemøtet gis nærmere bestemmelser om bruk av kirkene*. Drøftelsene i kap 7.3 konkluderer med at Kirkemøtet i medhold av denne bestemmelse *kan* gi bestemmelser som omfatter *all bruk* av kirken – så lenge de bestemmelser gitt på annet grunnlag i tjenesteordningene om de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger ikke er i motstrid til bestemmelser gitt av Kirkemøtet. Dersom slik motstrid oppstår, har bestemmelser gitt av Kongen i tjenesteordningene forrang.

Spørsmålet som må vurderes ved en revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» blir dermed at når Kirkemøtet *kan* gi bestemmelser som omfatter all bruk, *skal* Kirkemøtet i så fall gi slike bestemmelser? Eller skal Kirkemøtet fortsatt avgrense bestemmelsene til å gjelde kun utenfor forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger?

I kap 7.3 ble følgende alternativ skissert når det gjelder de områder for bruk av kirken som i dag er regulert i tjenesteordningene

- 1) Ta bestemmelsene fra tjenesteordningene *uendret* inn i Kirkemøtets regler
- 2) Dersom bestemmelsene i tjenesteordningene ønskes *endret*, fremme sak om endring for departementet – og så ta inn i Kirkemøtets regler de endringer som måtte bli foretatt
- 3) Videreføre nåværende ordning ved *ikke å ta inn* i Kirkemøtets regler de områder om bruk av kirkene som er – eller måtte bli – regulert i tjenesteordningene

Denne utredning legger til grunn at Kirkemøtet *ved denne revisjon* av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», viderefører nåværende ordning i dette spørsmålet – dvs at de områder som er regulert i tjenesteordning, som hovedregel *ikke* tas inn i Kirkemøtets regler.

I den grad det *i dag* er «overlapping» mellom tjenesteordning og Kirkemøtets regler, *videreføres* dette i Kirkemøtets fremtidige revisjon av reglene.

En gjennomgang av *hvilke nåværende bestemmelser* i tjenesteordningene som *kunne* komme i konflikt med *nåværende bestemmelser i Kirkemøtets regler*, kan danne utgangspunkt for å vurdere om nåværende regler fastsatt av Kirkemøtet *også* kunne omfatte bruken av kirkene til forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger.

Denne utrednings kommentarer i **fete typer**.

Tjenesteordning for biskoper

§ 5, første ledd: «Biskopen kan selv eller ved annen prest ... bruke kirkene i sitt bispedømme ... I slike tilfelle har biskopen fortrinnsrett.

Finnes også i Kirkemøtets regler § 12 og disse revideres i samsvar med tjenesteordningen.

§ 5, andre ledd: «Biskopen fører tilsyn med bruk av kirkene og avgjør klager på bruk og utlån av kirke etter nærmere regler fastsatt av Kirkemøtet».

Finnes også i Kirkemøtets regler § 1, tredje ledd (tilsyn) og § 13, fjerde ledd (avgjør klage).

§ 10, første ledd: «Biskopen kan samtykke i en ordinert prest i Den norske kirke holder gudstjenester og forretter kirkelige handlinger i et prosti hvor vedkommende ikke er ansatt i offentlig kirkelig prestestilling».

Når det gjelder bruk av kirken, er dette dekket i § 10, første ledd.

§ 10, andre ledd: «Biskopen kan gi egnede lekfolk som på ansvar og tilsyn av prest utfører assisterende tjeneste under tjenestefrihet eller ledighet i prestestilling, fullmakt til å forrette forordnede gudstjenester, dåp, nattverd og gravferd. Slik fullmakt kan også gis teologiske studenter ...»

Når det gjelder bruk av kirken, er dette dekket i § 10, første ledd.

§ 11, første ledd: «Biskopen kan gi representanter for andre kristne trossamfunn tillatelse til å preke og medvirke på annen måte i forordnede gudstjenester og ved kirkelige handlinger. Med unntar av vigsler kan ordinerte prester fra andre kristne kirkesamfunn gis tillatelse til å forrette gudstjenester og kirkelige handlinger etter vår kirkes ordninger.

Når det gjelder bruk av kirken, er dette dekket i § 10, første ledd

§ 13: «Biskopen foretar vigsling av kirker som er godkjent av departementet. Biskopen kan gi tillatelse til at forsamlingslokaler som skal tjene som kirkelokaler for et distrikt, og lokaler i institusjoner, vigsles til kirkelig bruk».

1. punktum:

Vigsling er omtalt i § 1, første ledd (begrepet «innvielse» brukes). Formuleringen er her at «kirken er innviet til bruk ...». Formuleringen er korrekt siden reglene trer i kraft etter at godkjennelse er foretatt og etter at vigsling er skjedd.

Hvem som skal lede en vigslingsgudstjeneste, bør bestemmes i liturgiene, jf kap. 4.6.4.

Formuleringen «*innviet*» bør endres til «*vigslet*» for å bringe samsvar mellom liturgien og Kirkemøtets regler, jf kap. 4.6.3.

2. punktum, første del:

I kap 4.2.4 foreslås av myndigheten til å *godkjenne* forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler, legges til bispedømmerådet og at dette fastsettes som en del av kirkeordningen i form av eget regelverk.

3. punktum, andre del:

Tillatelse til vigsling på grunnlag av bispedømmerådets godkjennelse av lokalet, bør fortsatt gis av biskopen, jf kap 4.8.1 - § 13, kap 4.8.2 - § 6 og kap 4.8.3 - § 5.

Dette bør reguleres i tjenesteordning.

Hvem som skal lede vigslingsgudstjenesten, bør bestemmes i liturgiene, jf kap. 4.6.4.

Tjenesteordning for proster:

§ 5: «Prosten skal se til at prestene i prostiet ... a) holder forordnede gudstjenester og forretter kirkelige handlinger».

Når det gjelder bruk av kirken, er dette dekket i § 10, første ledd.

§ 7 bokstav i) holder seg orientert om kirkene i prostiet og medvirker ved kirkevigsler, j) samtykker til at forsamlingslokaler nyttes og innvies som interimskirker».

Bestemmelsen i bokstav i) første del («holde seg orientert») bør fortsatt reguleres i tjenesteordning. Bokstav i) andre del («medvirke ved kirkevigsler») kan bestemmes både i tjenesteordningene og i liturgien.

Bestemmelsen i bokstav j) første del («samtykke»). I kap 4.3 foreslås av myndigheten til å *godkjenne* interimskirker legges til bispedømmerådet og at dette fastsettes som en del av kirkeordningen i form av eget regelverk.

Tillatelse til vigsling på grunnlag av bispedømmerådets godkjennelse av lokalet, bør gis av biskopen. Det bør her være samme bestemmelser som for forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler, jf kap 4.1.1, 4.1.2 og 4.2 om

**«godkjennelse i tre faser». Hvem som skal lede vigslingsgudstjenesten, bør bestemmes i liturgiene.
Siden bestemmelsene om prestens forhold til kirkebygningene ikke gjelder tilsyn med *kirkens bruk*, trenges ikke bestemmelser om dette i Kirkemøtets regler.**

Tjenesteordning for menighetsprester:

§ 2: «Presten skal ... a) holde gudstjenester og forrette kirkelige handlinger».

Når det gjelder bruk av kirken, er dette dekket i § 10, første ledd.

§ 7, første ledd: «Presten skal utføre sin tjeneste i samsvar med Den norske kirkes ordninger. Gudstjenester og kirkelige handlinger forrettes etter de fastsatte liturgier. Liturgier og ordninger kan fravikes når de selv hjemler det.

Bestemmelsene reguleres fortsatt i tjenesteordning og liturgiene.

§ 7, andre ledd: «Forrettende prest har ansvaret for å lede forberedelsen og gjennomføringen av gudstjenester og kirkelige handlinger. Presten har i denne sammenheng rett til å treffe beslutning i alle forhold der beslutningsmyndighet ikke er lagt til andre enn presten».

Bestemmelsen som omhandler ledelse og konsekvensene for kirkens bruk er dekket opp av § 10.

§ 11, første ledd: «Enhver menighetsprest har rett til innenfor sitt tjenestedistrikt å utføre kirkelige handlinger som ønskes forrettet av dem».

Når det gjelder bruk av kirken, er dette dekket i § 10, første ledd.

§ 11, siste ledd: «Presten har ikke plikt til å utføre kirkelige handlinger for personer som står utenfor Den norske kirke, unntatt når dette følger av avtale mellom Den norske kirke og annet trossamfunn».

Når det gjelder bruk av kirken, er dette dekket i § 10, første ledd.

Denne gjennomgang av tjenesteordningene viser at det synes å være *svært få* – eller nærmest ingen – konflikter forbundet med at nåværende bestemmelser i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirke» *også* kan legges til grunn for kirkens bruk til forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger. Det er derfor få – om noen – *reelle* innvendinger mot dette. Når de *formelle* argumenter mot dette også er betydelige færre – jf. kap 7.3 – synes det å ligge til rette for at både grunnlovsendringene og endringene i kirkeloven 21. mai 2012 kan få som konsekvens at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» kan omfatte *all bruk* av kirken.

Forholdet mellom tjenesteordningene og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» innebærer at bruk av kirken til gudstjenester og kirkelige handlinger har *forrang* foran annen bruk. Det er til dette formål kirkene er bygget og vigset. Når Kirkemøtets regler gjøres gjeldende for *all bruk*, bør det gis bestemmelse om at «bruk av kirken til gudstjenester og kirkelige handlinger går foran annen bruk».

De formelle problemer som fremdeles gjenstår, kan løses gjennom følgende omtale av virkeområde:

Det foreslås tatt inn i et nytt kap. 9 Virkeområde:

§ 22: (Virkeområde og unntak)

Reglene gjelder for all bruk av kirkerommet når ikke annet er bestemt for forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger i tjenesteordning for menighetsprest, prost og biskop eller i særskilt bestemmelse i disse regler eller med hjemmel i disse regler. Bruk av kirkene til gudstjenester og kirkelige handlinger går foran annen bruk etter §§ 3, 5 og 10.

Andre ledd, se kap 7.4.

Tredje ledd, se kap 7.5.

Fjerde ledd, se kap 7.5.

Ved en fremtidig revisjon av tjenesteordningene – enten innenfor nåværende kirkeordning av departementet eller innenfor en fremtidig ordning av Kirkemøtet – kan det vurderes hvilke bestemmelser som hensiktsmessig best bør reguleres i kirkeordningen, tjenesteordningene og liturgiene. *Denne utredning* henviser en harmonisering av bestemmelsene i liturgiene og tjenesteordningene til oppfølgingen av denne utredning.

7.7 Skal Kirkemøtets regler omfatte flere brukere av kirkene – og ikke bare menighetsrådets, prestenes og biskopens bruk?

7.7.1 Kirkelig fellesråds bruk

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) har – etter at kirkeloven kom i 1996 – behov for avklaringer. Det gjelder særlig kirkelig fellesråd som organ for soknet og dette rådets bruk. Det er redegjort for dette i kap. 7.2.4.

Kirkelig fellesråd har i medhold av kirkeloven § 18, første ledd ansvaret for forvaltningen av kirkebygget. All bruk av kirken skjer innenfor denne ramme. Dersom kirkelig fellesråd også innføres i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» som *bruker* av kirken, vil de tidligere nevnte (kap. 7.2.4) definisjoner av «bruk» *måtte endres*. Kirkelig fellesråds bruk kan dermed ikke lenger kategoriseres som *ikke-bruk*, men blir en *faktisk bruk* på linje med menighetsrådets og prestetjenestens.

I de tidsrom en kirke *ikke* brukes av menighetsrådet eller prestene – jf kategorien i kap 7.2.4 som benevnes som *ikke-bruk* – vil kirkelig fellesråd kunne gå over til å bli en periodisk *bruker*.

Den definisjon av «bruk» som følger av nåværende «Regler for bruk av kirker» – og som er gjengitt i kap 4.7.2 og 7.2.4 – vil som følge av denne endring kunne formuleres slik:

Bruk i en godkjent og vigslet kirke omfatter enten

- *Formalisert bruk* ved at biskopen har forordnet at det skal holdes gudstjenester i bygningen og menighetens prester bruker kirken til kirkelige handlinger. Dette er kirkens primære og prioriterte bruk.
- *Faktisk bruk* ved at menighetsråd **og kirkelig fellesråd** benytter kirken til egne oppgaver eller prestetjenesten benytter en kirke eller kirkelokale til møtevirksomhet, kulturtiltak eller gudstjenester – uavhengig av om biskopen har forordnet disse gudstjenester. Dette er kirkens sekundære bruk som følger av det primære formål.
- *Alternativ bruk* ved at menighetsrådet, **kirkelig fellesråd** eller prestetjenesten ikke lenger har en formalisert og faktisk bruk, men at kirkelig bruk skjer i regi av andre.

Når kirkelig fellesråds bruksrett ikke lenger bare følger av kirkeloven § 18, første ledd og kirkeloven § 14, andre ledd bokstav a), men *også* av kirkeloven § 20, tredje ledd (Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»), vil det være helt nødvendig å regulere nærmere forholdet mellom menighetsrådets, prestetjenestens, biskopens og kirkelig fellesråds bruk.

I nåværende regler er dette regulert slik:

- Biskopen har fortrinnsrett til bruk av kirken, jf § 12
- Presten har fortrinnsrett til bruk av kirken til gudstjenester, vigslar og begravelser, jf § 14, tredje ledd
- Siden menighetsrådet både har egen bruksrett (§§ 3-4) og rett til utlån av kirken (§§ 5-9), vil det være menighetsrådet som avgjør prioriteringen mellom eget bruk og utlån
- Kirkelig fellestråd har i dag – i medhold av kirkeloven § 18, første ledd – ansvar for forvaltningen av kirken og kan dermed bruke kirken. Dette vil i praksis si de perioder når verken biskopen, prestene eller menighetsrådet bruker den

Denne prioritering av kirkelig fellestråds bruk kan opprettholdes: kirkelig fellestråds bruk gjelder de tidsperioder da kirken verken brukes av menighetsrådet eller prestene. Dette foreslås eksplisitt uttrykt i reglene, jf § 14, fjerde ledd og ny § 13, første ledd.

Denne utredning foreslår at dette nedfelles slik i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»:

1. § 14 (samarbeid og gjensidig informasjon) i tredje ledd, 2. punktum:
«Menighetsrådets bruk og utlån har fortrinnsrett foran kirkelig fellestråds bruk».
2. Kirkelig fellestråds bruksrett nedfelles i nytt

KAP. 5 KIRKELIG FELLESTRÅDS BRUK AV KIRKEN

Ny § 13:

Kirkelig fellestråd har forvaltningsansvaret for kirkebygget og kirken er derfor til disposisjon for kirkelig fellestråds bruk når den ikke brukes av menighetsrådet til egen virksomhet, jf §§ 3-4, er utlånt av menighetsrådet, §§ 5-9, brukes av menighetens prester, jf §§ 10-11, eller brukes av biskopen, jf § 12.

Kirkelig fellestråds bruk gjelder i hovedsak drifts- og vedlikeholdsoppgaver, jf kirkeloven § 14, andre ledd bokstav a), og bruk i egenskap av arbeidsgiver, jf kirkeloven § 14, tredje ledd. Kirkelig fellestråd kan ikke av eget tiltak bruke kirkene til oppgaver som følger av §§ 3-4, 5-9 og 10-11.

Kirkelig fellestråd kan i sin brukstid også holde kirken åpen for besøkende eller for omvisning dersom menighetsrådet ikke har påtatt seg dette. For slik omvisning kan kirkelig fellestråd ta betaling etter nærmere regler godkjent av bispedømmerrådet, jf kirkeloven § 20, andre ledd.

7.7.2 Andre instansers bruk – alternativ bruk

For definisjon av *alternativ bruk*, se kap. 7.2.4.

Alternativ bruk omfatter de tilfeller der soknets formaliserte og faktiske bruk er opphørt, men hvor en kirkelig bruk videreføres eller er videreført av andre – f.eks av en forening, en organisasjon eller et annet kirkesamfunn.

Dette kan gjelde to typer kirkebygg:

7.7.2.1 Soknet er eier – kirkebygg / permanent kirkelokale / forsamlingslokale i alternativ bruk

I soknets eie gjelder dette *både* kirker som omfattes av nåværende § 2 a), første ledd som er godkjent av Kongen eller departementet og kirker, kirkelokaler og forsamlingslokaler som omfattes av nåværende § 2 a andre ledd som i dag er godkjent av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13 eller av prosten i medhold av tjenesteordning for proster § 7, bokstav j).

Det finnes en rekke eksempler på *kirker* som omfattes av § 2 a), første ledd:

- *Jakob kirke* i Oslo er ikke lenger soknekirke fra 1984, men er stilt til disposisjon som «kulturkirke» for Kirkelig kulturverksted. Den eies fortsatt av soknet, er vigslet og er ikke nedlagt. Den ble fredet i 1992. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» gjelder formelt, men et menighetsråd har i praksis ikke forvaltningsmyndighet når det gjelder kirkens bruk – slik Kirkemøtets regler forutsetter. Spørsmålet vil her være hvordan det kan legges bedre kirkerettslig til rette for at kirken kan brukes som «kulturkirke» i regi av Kirkelig kulturverksted.
- *Korskirken* i Bergen er ikke lenger soknekirke fra 2001, men er stilt til disposisjon som «omsorgskirke» for Kirkens Bymisjon. Den eies fortsatt av soknet, er en vigslet kirke i et nytt storsokn og er ikke nedlagt. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» gjelder, men menighetsrådet i det fusjonerte storsokn har i praksis avgitt forvaltningsmyndighet til Kirkens Bymisjon når det gjelder bruken av kirken. Spørsmålet vil her være om det kirkerettslig bedre kan legges til rette for forvaltningen av denne type kirker. Tilsvarende kan gjøres gjeldende f.eks for St.Jacob kirke som studentkirke og Nykirke som barnekatedral.
- *Vår Frue kirke* i Trondheim er ikke lenger soknekirke etter 2006. Den er imidlertid en vigslet kirke i det nye sokn. Kirken eies – og skal fortsatt eies – av soknet. Menighetsrådet og Kirkens Bymisjon driver «Døgnåpen kirke». Menighetsrådet er prosjekteier og Kirkens Bymisjon er prosjektdriver. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» gjelder. Det meste av forvaltningen av bygget – men ikke utlån – skjer i regi av Kirkens Bymisjon. Spørsmålet vil her være om det kirkerettslig bedre bør legges til rette for forvaltningen av denne type kirker.
- *Bredtvet kirke* i Oslo er ikke lenger soknekirke som følge av bispedømmerådets vedtak i 2012 om sammenslåing av fire sokn i Groruddalen. Den er imidlertid én av fire vigslede kirker i det nye storsokn. Kirken eies – og skal fortsatt eies – av soknet. Kirkelig fellesråd i Oslo inngikk 8. april 2013 avtale med Den katolske kirke om

langtidsleie.⁵³⁵ Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» vil imidlertid formelt fortsatt gjelde og kirken være under tilsyn av biskopen. Det vil derfor formelt sett være leietaker – i dette tilfelle et annet kirkesamfunn – som skal forvalte reglene og bruken stå under tilsyn av en biskop i et annet kirkesamfunn. Spørsmålet vil her være om på hvilken måte det kan legges kirkerettslig til rette for utleieforhold som ikke forplikter leietaker på denne måte. Bredtvet kirke er ikke listeført av Riksantikvaren.

- *Markus kirke* i Oslo vil ikke være soknekirke som følge av bispedømmerådets vedtak i februar 2013 om sammenslåing av fem sokn i sentrum. Det heter i bispedømmerådets vedtak at *samtidig er det vedtatt at Markus kirke skal fristilles til annen bruk*. Dette spørsmål vil da måtte behandles av Oslo kirkelige fellesråd. Markus kirke er listeført av Riksantikvaren.
- *Kirkens kulturmelding* «Kunsten å være kirke» som Kirkemøtet behandlet i 2005 drøfter spørsmålet om en videre spesialisering av kirkebygg, f.eks gjennom å etablere «kulturkirker». Dette kan på ulike måter få konsekvenser for gjeldende regelverk.

Det synes å foreligge disse muligheter for å løse de spørsmål denne kategori representerer:

- *Tilpasse Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» til formålet*

En aktuell tilpasning ville kunne være å gi regler om bruken i det enkelte tilfelle – eller å gi hjemmel for å fastsette særskilte regler for bruken i det enkelte tilfelle – som mer samsvarer med «kulturkirkens», «omsorgskirkens» eller «den døgnåpne kirkes» primære og reelle bruk. Kirkemøtet måtte i så fall fastsette hvilken instans som skal gis myndighet til å fastsette slike regler, gjøre disse reglene gjeldende overfor vedkommende kirkelig fellesråd/menighetsråd, klargjøre hvordan brukerne skal tilpliktes å legge disse regler til grunn for sin virksomhet og hvordan biskopen skal ha tilsyn med bruken.

- *Tilpasse Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» til ansvaret for forvaltningen*

En annen aktuell tilpasning ville kunne være å ta utgangspunkt i kgl.res. av 14. september 2001 der departementet gis fullmakt til å *gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker hvor det ikke er forordnet gudstjenester og kirker som ikke er i soknets eie*.⁵³⁶ Med hjemmel i denne resolusjon kunne det for hver enkelt kirke fastsettes særregler for *bruken* og særordninger for *forvaltningen* av bygget. Det bør i så fall presiseres at særregler om bruken ikke kan fravike fra de generelle bestemmelser i § 1. En tilpasning når det gjelder forvaltningen kunne være å etablere et særskilt styringsorgan for slike kirker – der både soknets organ og bruker var representert. Ansvaret for bruken kunne i sin helhet også bli overlatt til og ivaretatt av leietaker. Biskopen vil ha tilsyn med bruken i medhold av tjenesteordning for biskoper.

⁵³⁵ Saken utløste en kompetansestrid om hvilket organ som på vegne av soknet kan fatte et slikt vedtak: menighetsrådet eller kirkelig fellesråd, jf kap. 4.7.2.

⁵³⁶ Dette ville ha som forutsetning *enten* at det ikke er forordnet gudstjenester i kirken (f.eks Jakob kirke og Bredtvet kirke i Oslo) *eller* at kirken ikke er i soknets eie (f.eks Nidaros domkirke). Vår Frue kirke i Trondheim har *både* forordnede gudstjenester *og* eies av soknet. Når det i 2012-13 arbeides for å etablere en egen styringsstruktur for Oslo domkirkes nasjonale/katedrale funksjoner, kan dette altså *ikke* hjemles i kgl.res. av 14. september 2001 siden det i Oslo domkirke både skal holdes forordnede gudstjenester og kirken er i soknets eie. Men en eventuell ny styringsstruktur kan hjemles i kirkelovens § 5, siste ledd om at «departementet kan godkjenne forsøk som avviker fra denne lovs bestemmelser om soknets organer ...». Om Nidaros domkirke og Oslo domkirke, se kap 7.9.

- *Avgrense virkeområde for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».*

Det kunne eksplisitt fastsettes i regelverket for kirker/kirkelokale/forsamlingslokale i soknets eie som er gått ut av soknets bruk at regelverket *ikke gjelder* for kirker som kun er i *alternativ bruk* – dvs for kirker som verken er i formalisert eller faktisk bruk av soknet. Men hjemmel i kgl.res. av 14. september 2001 kunne *ansvaret* for bruken overlates til den som *reelt* bruker kirken. Dette måtte her tas hensyn til om den *reelle* bruker var en forening, organisasjon eller institusjon *innen Den norske kirke* eller om den *reelle* bruker *ikke tilhørte Den norske kirke*.

Konklusjon:

- 1) For kirker i soknets eie – ved permanent utleie til en organisasjon innenfor Den norske kirke eller der virksomheten skal foregå innenfor Den norske kirkes rammer – er det ikke aktuelt med en *generell* unntaksbestemmelse. Det mest sakssvarende vil her være å endre regelverket slik at det gir hjemmel for å fastsette særregler for bruken og særordninger for forvaltningen som kan avvike fra det regelverk Kirkemøtet har fastsatt, men som er tilpasset den alternative bruk det legges opp til. Særregler om bruken kan i så fall ikke fravike fra bestemmelsenes § 1.

Reglens gyldighet dersom det *ikke* er inngått slik avtale, fremgår av bestemmelsen i forslaget til nytt regelverk § 23: «Reglene *gjelder* for kirke som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller som ikke benyttes i henhold til §§ 3, 5, 10 og 12, men som er opprettholdt som kirke og vedtak om nedleggelse ikke er fattet».

Det foreslås derfor at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» i et nytt kap 10 fastsetter:

§ 24: (Unntak ved permanent utleie innenfor Den norske kirke):

For kirker som har gått ut av bruk i henhold til §§ 3, 5, og 10, og der soknet i medhold av kirkeloven § 18, første ledd har inngått utleieavtale med eller avtale om bruksrett for en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke, kan soknet inngå avtale om særregler for bruk og særordninger for forvaltningen som avviker fra reglene i §§ 2-18.

Særreglene kan ikke fravike fra bestemmelsene i § 1.

Slik avtale kan inngås også dersom kirken er tillagt forordnede gudstjenester.

Kommentar:

Det foreslås her altså en annen ordning for «å gå ut av bruk» enn i § 23 (se kap 7.8.1.1). Det åpnes for at særregler om bruk og særordninger om forvaltning *også* skal kunne inngås selv om biskopen har forordnet gudstjenester i kirker. Dette vil antagelig samsvare med den faktiske situasjon for mange kirker.

I disse særregler bør det da samtidig reguleres om de forordnede gudstjenester skal forrettes av leietager eller om de skal forrettes av menighetens prester – eller en kombinasjon av dette.

Kategoriene i denne gruppe er meget forskjellige. Det kan derfor verken innføres en *generell* dispensasjon fra Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» eller innføres

nye *generelle* ordninger som dekker alle mulige alternativ. Hver sak bør behandles for seg på grunnlag av en særskilt hjemmel i reglene. På denne grunnlag kan det gis særskilte bestemmelser om bruk og forvaltning er tilpasset hvert enkelt tilfelle.

- 2) For kirker i soknets eie – ved permanent bruk av eller utleie til *andre* enn Den norske kirke – vil *denne bruk* kunne unntas fra Kirkemøtets regler. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» bør ikke gjøres gjeldende når den permanente leietaker ikke tilhører Den norske kirke. Dette kunne gjelde f.eks Bredtvet kirke når denne utleies til Den katolske kirke på permanent basis. Ved en endring av Kirkemøtets regler kunne det innføres en hjemmel for at reglene ikke gjelder for Den katolske kirkes bruk.

Det foreslås derfor at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» i et nytt kap 10 fastsetter:

§ 25: (Unntak ved permanent utleie til andre kirkesamfunn):

Disse regler gjelder ikke for kirker som enten ikke er tillagt forordnede gudstjenester eller har gått ut av bruk i henhold til §§ 3, 5, og 10, og der soknet i medhold av kirkeloven § 18, første ledd har inngått utleieavtale med et annet kirkesamfunn.

7.7.2.2 Soknet er ikke eier - kirkebygg / kirkelokale / forsamlingslokale i alternativ bruk

Dette vil gjelde kirkebygg m.v som *ikke er eiet av soknet* og som omfattes av nåværende § 2 a), andre ledd: *andre kirker og lokaler som er innviet til permanent eller midlertidig bruk, samt kapeller*. I den grad de allikevel måtte være eiet av soknet, vises til drøftelsene i foregående kap. 7.7.2.1.⁵³⁷

Godkjennelse og vigsling er foretatt enten av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd, eller av prosten i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

Slike kirkebygg / kirkelokaler / forsamlingslokaler – som ikke er eiet av soknet – kan være eiet av en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke som driver egen virksomhet der eller av en stiftelse som selv definerer at virksomheten skjer innenfor Den norske kirke.

- *Tøyenkirken* i Oslo er ikke lenger småkirke, men ble solgt i 1984 til Kirkens Bymisjon som Bymisjonssenter. Det er Kirkens Bymisjon som forvalter kirken.
- *Bogstadveien kapell* i Oslo rommer nå lokalene til Kirkens SOS.

⁵³⁷ Kirkebygg i denne kategori *kan* også være godkjent av departementet i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd uten å være eiet av soknet – og da på grunnlag av «*med mindre annet [eiendomsrett] følger av særskilt rettsgrunnlag*» (§ 17).

Slike kirkebygg / kirkelokaler / forsamlingslokaler er alle – på et eller annet tidspunkt – blitt *vigslet* som kirke. Det en uholdbar rettstilstand – både for kirkeeier og kirkelige organer – at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» *formelt* kommer til anvendelse for denne type bruk, men *reelt* gjelder så langt det passer. Soknets organer har imidlertid ikke myndighet når det gjelder *andres* bruk, men soknet har ansvar for sin *egen* bruk.

Eier står fritt til å drive egen virksomhet i lokalene, leie ut lokalene og er ikke bundet av om lokalet er vigslet til bruk for Den norske kirke. Eier har ansvar for drift og vedlikehold. Kommunen og kirkelig fellestråd har ikke ansvar for slike bygg – med mindre de frivillig har påtatt seg dette. Soknet kan være *leietaker* og *bruker*. Vigslingen gjelder så lenge kirkelig bruk vedvarer – enten soknets bruk eller ved en forening, organisasjon eller institusjon innen Den norske kirke.

Denne utredning har som utgangspunkt at *soknet som bruker* skal være forpliktet på Kirkemøtets regler. *Alternativ bruk* innebærer imidlertid at soknet eller prestene ikke lenger bruker kirken / kirkelokalet / forsamlingslokalet til gudstjenester og kirkelige handlinger, men har lagt opp til en annen type virksomhet i regi av soknet, f.eks. «kulturkirke» eller «omsorgskirke». Dersom *soknet selv* står ansvarlig for denne alternative bruk, bør reglene gjelde for denne type virksomhet.

Alternativ bruk kan også foregå ved at soknet ikke selv har en alternativ bruk, men at bygningen/lokalet er stilt til disposisjon for en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke. Her kan det stilles spørsmål om Kirkemøtets regler enten skal tilpasses i det enkelte tilfelle eller om bruken skal unntas fra Kirkemøtets regler.

*

Det synes å foreligge disse muligheter for å løse disse spørsmål:

- *Tilpasse Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»*

Dersom denne kategori skal *omfattes av* Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», må dette vurderes ut fra om brukeren er *soknet* eller en *andre innenfor Den norske kirke*. For et annet kirkesamfunn er det uaktuelt å vurdere slik bruk i relasjon til Kirkemøtets regler: verken utleier eller leietaker kan da pålegges noe som helst fra Den norske kirkes side.

Når det gjelder soknets egen «alternativ bruk», får i dag reglene «anvendelse ... så langt det passer». I stedet kan det gis hjemmel i regelverket for at det kan tilpasses hvilke bestemmelser i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» som kan og bør gjøres gjeldende.

Når det gjelder slik bruk av andre innenfor Den norske kirke, synes det ikke å være aktuelt å gjøre regelverket gjeldende med tilpasninger. Den norske kirke bør ikke blande seg inn i et leieforhold der Den norske kirkes organer ikke er part. I stedet synes det mest aktuelt å unnta denne bruk fra Kirkemøtets regler.

- *Avgrense virkeområde for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».*

Dette kunne i så fall innebære at når en slik kirke / kirkelokale / forsamlingslokale som har gått ut av soknets bruk – men der en *alternativ bruk* videreføres av en forening,

organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke – kan det generelt etableres samme ordning for kirker som er i *ikke-bruk*, jf kap. 7.8.1.2. Dvs at kirker som eies av andre enn soknet og som er i *alternativ bruk* av andre enn soknet, *ikke* omfattes av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».

Et slikt unntak kunne vurderes i sammenheng med hvordan disse kirkers karakter av å være vigslet er ivaretatt gjennom andre bestemmelser enn Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker». Det gjelder f.eks sammenhengen mellom biskopens tilsynsmyndighet og en bygnings karakter av å være vigslet. Biskopens tilsynsmyndighet når det gjelder disse kirker er hjemlet i tjenesteordning for biskoper og vil derfor gjelde uavhengig av et unntak fra bestemmelsene i Kirkemøtets regelverk. Biskopen vil kunne være klageinstans i spørsmål som gjelder bruken i medhold av tjenesteordning for biskoper § 5, andre ledd (som i tilfelle må presiseres ved en revisjon av tjenesteordningen).

Konklusjon:

- 1) Soknets *egen* «alternativ bruk» av kirke, kapell, kirkelokale, forsamlingslokale *som eies av andre enn soknet*, kan omfattes av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirke». Dette er drøftet i kap 7.4.

Det er foreslått i kap 7.4 at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» i et nytt kap 9 fastsetter:

Kap. 9 Virkeområde

§ 22: (Virkeområde og unntak)

Første ledd, se kap 7.6.

Reglene gjelder også for menighetsrådets, prestenes og biskopens egen bruk av kirker, kirkelokaler og interimskirker som er godkjent og vigslet. Ved godkjennelse skal det presiseres hvordan reglene i §§ 2-18 kommer til anvendelse.

Tredje ledd, se kap 7.5.

- 2) «Alternativ bruk» i regi av en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke, kan *unntas* fra Kirkemøtets regler:

Kap. 11 Særskilt om virkeområde for kirker, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som ikke eies av soknet

§ 26: (Opphør av bruk for kirker, kirkelokaler, forsamlingslokaler)

a) *Kirker i medhold av § 2 a), første [og andre] ledd:*

Se kap 7.8.1.2 (ikke-bruk)

Kirker og kirkelokaler i medhold av § 2 a), andre [tredje] ledd:

Første ledd, se kap 7.8.1.2 (ikke-bruk)

Reglene gjelder ikke der eier har inngått leieavtale med en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke.

Kommentar:

[] gjelder forslaget til endring av reglens § 2. Denne utredning har her to alternativer. Et alternativ er i samsvar med nåværende definisjon og som innebærer at reglens kan endres i dag. Det andre alternativ forutsetter at

Kirkemøtet tillegges myndighet som Kirkemøtet ikke har i dag. [] forholder seg til dette siste alternativ.

- 3) «Alternativ bruk» av andre kirkesamfunn faller utenfor rammen av det Den norske kirke kan regulere.

7.8 *Skal Kirkemøtets regler omfatte kirker som er gått ut av bruk?*

I henhold til *nåværende regler* vil kirker – når biskopen *ikke lenger* har forordnet gudstjenester eller de *ikke* er i bruk etter reglens § 3 (menighetsrådets bruk), § 5 (menighetsrådets utlån), § 10 (prestenes bruk) og § 12 (biskopens bruk) – vil de være i *ikke-bruk*. For nærmere definisjon av *ikke-bruk*, se kap. 7.2.4.

Dersom denne tilstanden er permanent – dvs at kirken er gått ut av bruk – er kirken i *permanent ikke-bruk* (dvs: at kirken verken er i formalisert, faktisk eller alternativ bruk, men at den er opprettholdt som kirkebygg).

En kirke kan tas ut av bruk på to måter:

- 1) Som en villet og strategisk beslutning gjennom at biskopen ikke lenger forordner gudstjenester i kirken. Den formaliserte bruk opphører.
- 2) Som følge av at prester og menighetsråd (og andre – jf alternativ bruk) slutter å bruke kirken, dvs at slik bruk som er hjemlet i reglens §§ 3, 5, 10 og 12 opphører.

Bestemmelsene må være helt tydelig når det gjelder forståelsen av når en kirke er gått ut av bruk. Det to muligheter ovenfor er derfor et *enten – eller*.

Det innebærer at:

- En kirke regnes som gått ut av bruk dersom biskopen trekker tilbake sin forordning – *selv om* prester og menighetsråd fortsetter å bruke den på en eller annen måte
- En kirke regnes som gått ut av bruk dersom prester og menighetsråd (og andre – jf alternativ bruk) har sluttet å bruke kirken – *selv om* biskopen fortsatt har forordnet gudstjenester. (Det betyr altså at biskopens forordning ikke følges opp lokalt)

Denne utredning legger denne forståelse til grunn for «å gå av bruk» og dette nedfelles i bestemmelsene i §§ 22-26.

«Gå ut av bruk» kan gjelde to typer kirkebygg: de som er i soknets eie og de som er eiet av andre enn soknet, jf nedenfor kap 7.8.1.1 og 7.8.1.2.

En tredje vei går gjennom sokneregulering, jf eksemplet i kap 4.7.2 om Bredtvet kirke. Soknereguleringen i seg selv innebærer imidlertid *ikke* at kirken går ut av bruk eller nedlegges, men at kirken endrer status fra *soknekirke* til *kirke i soknet i tillegg til soknekirken*. Om den *også* skal gå ut av bruk, avgjøres gjennom biskopens forordning eller at soknet slutter å bruke den.

7.8.1 Soknet er eier – kirkebygg / kirkelokale / forsamlingslokale som er gått ut av bruk

Dette gjelder kirker i soknets eie som i dag omfattes av

- Nåværende § 2 a), første ledd og som er godkjent av Kongen eller departementet, eller er «kirke fra gammelt av» og som er vigslet i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, første ledd.

Dette kan også gjelde kirker, kirkelokaler og forsamlingslokaler i soknets eie som omfattes av

- Nåværende § 2 a), andre ledd og som er godkjent av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd eller av prosten i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).

Når det gjelder permanent *ikke-bruk* av *kirkebygg* godkjent av Kongen eller departementet, finnes det foreløpig ingen eksempler i vårt land. Men det finnes eksempler på kirkebygg i fraflyttede områder som i praksis er i bruk bare én gang i året eller kanskje én gang hvert annet år. Når det gjelder kirker, kirkelokaler og forsamlingslokaler godkjent av biskopen finnes en del eksempler på «tomme hus» som er gått ut av bruk. Lokaler godkjent av prosten er pr. definisjon midlertidige.

Kirkebygg som omfattes av nåværende § 2 a) første ledd – dvs som i dag er godkjent av Kongen eller departementet – er underlagt soknets organer og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» gjelder fortsatt selv om de er gått ut av bruk. Dersom det er ønskelig at Kirkemøtets regler *ikke* skal gjelde for en slik kirke som er gått ut av bruk, er *nedleggelse* det aktuelle alternativ (se kap. 4.7).

Kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler som omfattes av nåværende § 2 a) andre ledd – dvs som i dag er godkjent av biskopen eller prosten – er *ikke* underlagt soknets organer og Kirkemøtets regler kommer i dag *til anvendelse ... så langt det passer*. Det er en uholdbar rettsstilstand at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» *formelt* får anvendelse, men *reelt* gjelder bare så langt det passer.

Kirker / kirkelokaler / forsamlingslokaler – som omfattes enten av nåværende § 2 a, første ledd eller nåværende § 2 a, andre ledd – har ulike bestemmelser når det gjelder «å gå permanent ut av bruk».

For en bygning/lokale etter nåværende § 2 a), første ledd i soknets eie som går ut av bruk, vil kirken *forbli* en vigslet bygning inntil et vedtak om nedleggelse av fattet. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» vil også gjelde inntil vedtak om nedleggelse er fattet.

Bygning/lokale etter nåværende § 2 a), andre ledd i soknets eie som går ut av bruk, vil *ikke lenger regnes* som vigslet fra det tidspunkt den er gått ut av bruk. Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» vil heller *ikke* gjelde (... så langt det passer ...) fra dette tidspunkt.

Det foreslås derfor at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» får et nytt kap 10 («særskilt om kirker i soknets eie») og nytt kap 11 («særskilt om ... som ikke er eiet av soknet»). Disse nye kapitler vil måtte få separate bestemmelser som tar hensyn til a) eiendomsrett, og b) godkjennelsesmyndighet. Det vil med dette bli disse kategorier:

- I soknets eie – godkjent av Kongen eller departementet
- I soknets eie – godkjent av biskopen
- Eiet av andre enn soknet – godkjent av biskopen

Når det gjelder Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» følger det – når *all bruk er opphørt* – i dag av dette:

- I soknets eie – godkjent av Kongen eller departementet:
Vigslingen og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» *gjelder* inntil vedtak om nedleggelse er fattet
- I soknets eie – godkjent av biskopen eller prosten:
Vigslingen og Kirkemøtet «Regler for bruk av kirker» *gjelder ikke* fra det tidspunkt kirken/lokalet går ut av bruk
- Eiet av andre enn soknet – godkjent av biskopen eller prosten:
Vigslingen og Kirkemøtet «Regler for bruk av kirker» *gjelder ikke* fra det tidspunkt kirken/lokalet går ut av bruk

Det antas å være klargjørende at Kirkemøtets «Regler om bruk av kirker» har en bestemmelse om dette. Det antas likeledes å være klargjørende at bestemmelser om salg / nedleggelse og opphør av bruk omtales i separate bestemmelser.

Det foreslås at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» i et nytt kap 10 fastsetter:

Kap. 10: Særskilt om virkeområde for kirker i soknets eie

§ 23: (Opphør av bruk, salg, nedleggelse for kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler)

a) Kirker i medhold av § 2 a), første [og andre] ledd:

Reglene gjelder for kirke der biskopen ikke lenger har forordnet gudstjenester, men som er opprettholdt som kirke og vedtak om nedleggelse ikke er fattet.

Reglene gjelder for kirke som ikke benyttes i henhold til §§ 3, 5, og 10, men som er opprettholdt som kirke og vedtak om nedleggelse ikke er fattet.

Reglene gjelder ikke etter salg i medhold av kirkeloven § 18, andre ledd eller nedleggelse i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

b) Kirker og kirkelokaler i medhold av § 2 a), andre [tredje] ledd:

Reglene gjelder ikke etter salg eller nedleggelse.

Reglene gjelder ikke for kirke eller kirkelokale som enten ikke er lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller som ikke benyttes i henhold til §§ 3, 5, og 10.

Kommentar:

[] gjelder forslaget til endring av reglene § 2. Denne utredning har her to alternativer. Et alternativ er i samsvar med nåværende definisjon og som innebærer at reglenes kan endres i dag. Det andre alternativ forutsetter at

Kirkemøtet tillegges myndighet som Kirkemøtet ikke har i dag. [] forholder seg til dette siste alternativ.

En mellomkategori er kirker som er «kirke fra gammelt av», jf kirkeloven § 17, første ledd. Disse kan være eiet av soknet eller ha en annen eier. Det siste gjelder i særlig grad stavkirkene som er eiet av Fortidsminneforeningen og kirker på museene. Det kan også gjelde en rekke andre privateide kirker. Disse er vigslet og formelt sett ikke nedlagt. De er derfor opprettholdt som kirker og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» kommer i dag til anvendelse *så langt det passer*. Kirkemøtets regler er imidlertid ikke tilpasset disse kirkenes primære funksjon som kulturminner eller privatkirker. Denne «mellomkategori» drøftes mer spesielt i det etterfølgende kap. 7.8.1.2.

7.8.2 Soknet er ikke eier - kirkebygg / kirkelokaler / forsamlingslokaler som er gått ut av bruk

Dette gjelder kirkebygg m.v som *ikke eies av soknet* og som omfattes av nåværende § 2 a), **andre ledd**: «*andre kirker og lokaler som er innviet til permanent eller midlertidig bruk, samt kapeller*».

Godkjennelse og vigsling er foretatt enten av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd, eller av prosten i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j).⁵³⁸

Når denne kategori kirker / lokaler går ut av bruk – dvs når de er i *permanent ikke-bruk* – er nåværende regler klare: etter opphør av bruk regnes disse ikke lenger som vigslet og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» gjelder ikke lenger («kommer til anvendelser ... så langt det passer»).

Det vil ikke være aktuelt å innføre en «dobbel» unntaksbestemmelse om at «*reglene allikevel gjelder*» (eventuelt: så langt det passer).

*

I foregående kap 7.8.1.1 er det lagt til grunn at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» får et nytt kap 9 «Unntak fra reglene». Dette nye kapittel vil måtte få separate bestemmelser som tar hensyn til a) eiendomsrett, og b) godkjennelsesmyndighet. Det vil med dette bli disse kategorier:

- I soknets eie – godkjent av Kongen eller departementet
- I soknets eie – godkjent av biskopen
- Eiet av andre enn soknet – godkjent av biskopen

⁵³⁸ Kirkebygg i denne kategori *kan* også være godkjent av departementet i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd og da på grunnlag av bestemmelsen i tredje ledd: «*med mindre annet [eiendomsrett] følger av særskilt rettsgrunnlag*» (§ 17). Disse kirker vil i så fall komme i samme kategori som kirkene i kap. 7.8.1.1.

I foregående kap 7.8.1.1 ble det pekt på en «mellomkategori» kirker i forhold til kriteriet om eiendomsrett og godkjenningmyndighet. Det gjelder de kirker som kirkeloven § 17, første ledd benevner som «er kirker fra gammelt av». Det interessante kriterium for vurderingen av disse når det gjelder Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» er ikke hvilken instans de er godkjent av eller hvem som er eier, men at de er *opprettholdt som kirkebygning*.

Det finnes en rekke eksempler på slike kirkebygg. De er alle – på et eller annet tidspunkt – blitt *vigslet* som kirke. Den største gruppe er stavkirkene som er gått ut av kirkelig bruk og kirker på muséer. Det en uholdbar rettstilstand – både for kirkeier og kirkelige organer – at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» *formelt* kommer til anvendelse, men *reelt* gjelder så langt det passer.

*

Det synes å foreligge disse muligheter for å gi *andre regler* om dette:

- *Tilpasse Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» til formålet*

En aktuell tilpasning ville kunne være å gi regler om bruken som mer samsvarte f.eks med stavkirkenes primære karakter av å være kulturminner. Dette kunne skje gjennom en egen bestemmelse i nåværende regelverk eller gjennom et særskilt regelverk for denne type kirker. Kirkemøtet måtte i begge tilfelle gjøre reglene gjeldende overfor kirkeeierne og biskopen ha tilsyn med bruken. Soknets organer vil imidlertid ikke ha myndighet når det gjelder bruken – fordi de fleste av disse kirkene eies av andre enn soknet.

- *Tilpasse Kirkemøtets «Regler for bruk av kirken» til ansvaret for forvaltningen*

En annen aktuell tilpasning ville kunne være å ta utgangspunkt i kgl.res. av 14. september 2001 der departementet gis fullmakt til å *gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker hvor det ikke er forordnet gudstjenester og kirker som ikke er i soknets eie*. Med hjemmel i denne resolusjon kunne det for hver enkelt gruppe av kirker – eller for hver enkelt kirke spesielt – fastsettes særregler for *bruken* og særordninger for *forvaltningen* av bygget. En tilpasning når det gjelder forvaltningen kunne være å etablere et særskilt styringsorgan for slike kirker – der både kirkeier og soknets organ var representert.

- *Avgrense virkeområde for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»*

En avgrensning ville kunne være at det eksplisitt fastsettes i regelverket at dette *ikke gjelder* for slike kirker som er i *permanent ikke-bruk* – dvs for kirker som verken er i formalisert, faktisk eller alternativ bruk, men som er opprettholdt som kirkebygg. Det måtte i så fall utarbeides liste over hvilke kirkebygg dette gjelder og klargjøres hvilken instans som kan melde en kirke «ut» og «inn» av en slik liste.

- *Fatte vedtak om nedleggelse*

Dette alternativ ville innebære at for slike kirker som ikke er i formalisert, faktisk eller alternativ bruk av Den norske kirke, gjøres vedtak om at bygningen er nedlagt/skal nedlegges som kirke. Et slikt vedtak ville i så fall samtidig innebære at bygningen ikke lenger regnes som vigslet. Spørsmålet om «avvigsling» vil kunne bli reist som følge

av vedtak om nedleggelse (se kap. 4.7). Et eventuelt vedtak om nedleggelse ville også innebære at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» ikke lenger gjelder (... så langt det passer).

En status som nedlagt og ikke lenger vigslet bygning vil ikke være til hinder for at bygningen – dersom den ikke rives eller bygges om til andre formål – fortsatt kan brukes som lokale for gudstjenester og kirkelige handlinger. Det skjer jo også i et visst omfang i dag at gudstjenester og kirkelig handlinger forrettes i bygninger som ikke er vigslet. Spørsmålet blir om det bør/skal fattes vedtak om nedleggelse av en kirke som de facto er opprettholdt som kirkebygning. Det bør da vurderes om det vil være et bedre alternativ å *unnta* slike kirkebygg fra Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».

Konklusjon:

Kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler som *ikke er i soknets eie* eller som «er kirke fra gammelt av» og som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller er gått ut av all kirkelig bruk, unntas fra bestemmelsene i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».

Det foreslås at Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» i et nytt kap 11 fastsetter:

Kap. 11: Særskilt om virkeområde for kirker, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som ikke eies av soknet

§ 26: (Opphør av bruk for kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler)

a) *Kirker i medhold av § 2 a), første [og andre] ledd:*

Reglene gjelder ikke for kirke som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller som ikke benyttes i henhold til §§ 3, og 10, og som er opprettholdt som kirkebygning.

b) *Kirker og kirkelokaler i medhold av § 2 a), andre [tredje] ledd:*

Reglene gjelder ikke for kirke eller kirkelokale som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller ikke benyttes i henhold til §§ 3 og 10.

Andre ledd, se kap 7.7.2.2.

Kommentar:

Når § 5 i reglene (menighetsrådets utlån) her er utelatt sammenlignet med reglene som er foreslått kap, 7.8.1.1, skyldes dette at menighetsrådet ikke har rett til å leie ut et lokale som menighetsrådet ikke selv eier – med mindre soknets leieavtale skulle inneholde en bestemmelse om rett til «fremleie».

[] gjelder forslaget til endring av reglene § 2. *Denne utredning* har her to alternativer. Et alternativ er i samsvar med nåværende definisjon og som innebærer at reglenes kan endres i dag. Det andre alternativ forutsetter at Kirkemøtet tillegges myndighet som Kirkemøtet ikke har i dag. [] forholder seg til dette siste alternativ.

7.8.3 Sammenfatning av kap 7.7 og 7.8

Forslag til fremtidig virkeområde for Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» når det gjelder «Bruk»

Type bruk etter nåværende regler	Kirke i soknets eie – i dag godkjent av Kongen eller deptet	I soknets eie – i dag godkjent av biskopen	Ikke i soknets eie – i dag godkjent av biskop eller prost
Formalisert bruk	Gjelder	Gjelder	Gjelder for soknets bruk
Faktisk bruk	Gjelder	Gjelder	Gjelder for soknets bruk
Alternativ bruk av soknet	Gjelder	Gjelder	Gjelder for soknets bruk
Alternativ bruk av Den norske kirke	Særbruk og særordning hjemles	Gjelder ikke	Gjelder ikke
Alternativ bruk av andre enn DnK	Gjelder ikke	Gjelder ikke	Uaktuelt å gi regler om
Gått ut av bruk	Gjelder	Gjelder ikke	Gjelder ikke
Nedlagt/solgt	Gjelder ikke	Gjelder ikke	Gjelder ikke

Med dette er kategorien i nåværende bestemmelser § 2 a) andre ledd – «kommer til anvendelse ... så langt det passer» – avviklet.

7.9 *Formalisert og faktisk bruk av soknet – særordninger for domkirkene i Oslo og Trondheim?*

For all *formalisert* og *faktisk* bruk av soknet, gjelder Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker». Nidaros domkirke og Oslo domkirke er imidlertid i en noe spesiell situasjon på grunn av sine funksjoner som henholdsvis nasjonalhelligdom og hovedstadskirke.

Begge kirker mottar derfor statstilskudd (Nidaros domkirke fra 2001 og Oslo domkirke fra 2003) for å ivareta nasjonale kirkelige oppgaver som vurderes å falle utenfor kommunens forpliktelser med medhold av kirkeloven § 15.

Nidaros domkirke er ikke i soknets eie, men har et stiftelsesliknende eierskap – den «eier seg selv». Oslo domkirke er i soknets eie.

For Nidaros domkirke ble det i 1998-2001 vurdert å opprette et katedralråd med delansvar for kirkens bruk. Bakgrunnen var bl.a at all *kirkelig* bruk av kirken utenom forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger i ca 100 år hadde vært behandlet av et eget organ – «Inspeksjonen» – sammensatt med representanter for menighetsrådet, prestetjenesten,

kirkemusikerne og Nidaros domkirkes Restaureringsarbeider. Dette organet var et samarbeidsorgan som ikke var tillagt myndighet *formelt*, men som *reelt* avgjorde spørsmål om konserter, utlån m.v. og all «rigging» av utstyr i kirken for å gjennomføre disse arrangementer. En utredning fra en arbeidsgruppe nedsatt av Nidaros biskop konkluderte i 1998 med å anbefale at et katedralråd ble opprettet for å avgjøre alle spørsmål om *utlån* av kirken – og dermed alle spørsmål om installasjoner, utstyr m.v. som var nødvendig. Ved kgl.res av 14. september 2001 ble det lagt til rette for at et slikt katedralråd kunne opprettes.

Resolusjonen har følgende omtale av Nidaros domkirke:

Et særskilt problemkompleks knytter seg til bruken av Nidaros domkirke. Nidarosdomen er i høyeste grad i bruk som vanlig soknekirke, men her foregår det også en rekke andre arrangementer og aktiviteter som i karakter og størrelse skiller seg fra det som foregår i andre kirker. Det nødvendiggjør samordning av ulike interesser og tett samarbeid mellom ulike aktører. På denne bakgrunn er det fremmet forslag om å etablere et særskilt organ med myndighet knyttet til bruken av denne kirken.

Resolusjonen hjemlet på denne bakgrunn at departementet kan «gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker ... som ikke er i soknets eie».

Nidaros domkirkes menighetsråd ønsket imidlertid ikke en ordning der nye organer ble gitt myndighet når det gjelder bruken av kirken. Styringsstrukturen ble vurdert som komplisert nok som den var. Opprettelsen av stilling som daglig leder av menighetsrådets virksomhet i 1996 hadde dessuten gitt rådet tilstrekkelig administrativ kapasitet til å arbeide med disse spørsmål. Da organiseringen av Nidaros domkirkes Restaureringsarbeiders (NDR) virksomhet samtidig ble endret gjennom opprettelse av stilling som direktør (1996) og det etter hvert også ble et eget styre for NDR (2004), ble saken om katedralråd lagt til side. Samtidig ble også det frivillige samarbeidsorgan «Inspeksjonen» avviklet og erstattet av hyppige samarbeidsmøter på administrativt nivå.

*

I Oslo domkirke henger tilsvarende problemstillinger sammen med en sokneregulering i Oslo sentrum. Oslo bispedømmeråd vedtok 25. februar 2013 å slå sammen fem sokn i sentrum. Bakgrunnen er befolkningsutviklingen i området. Mange av kirkens medlemmer flytter til andre bydeler. Det må finnes gode løsninger på disse utfordringene Den norske kirke i Oslo står ovenfor. Sammen med omorganiseringer i bispedømmet har dette gjort at bispedømmerådet har tatt grep og endrer mange av de gamle soknegrensene. De samlede ressurser kan da på en mer strategisk måte.

Soknene Domkirken, Trefoldighet, Markus, Gamle Aker og Lovisenberg blir i 2013 (1. september 2013) slått sammen til ett sokn som får navnet Sentrum og St. Hanshaugen sokn. Det nye soknet får til sammen ca 16 000 medlemmer. Domkirken, Trefoldighet, Gamle Aker og Lovisenberg blir kirker i det nye soknet. *Domkirken vil i tillegg til å være bykirke samtidig blir mer rendyrket som katedral for hovedstaden og nasjonen.* Samtidig er det vedtatt at Markus kirke skal fristilles til annen bruk. Det er opp til Kirkelig fellesråd i Oslo å avgjøre hvordan Markus kirke skal brukes, men utleie ser ut til å være det mest sannsynlige. Endringene trer i kraft fra 1. september 2013.

I forbindelse med at Oslo domkirke med dette skal bli «mer rendyrket som katedral for hovedstaden og nasjonen», arbeides det å opprette et eget organ med ansvar for domkirkens

virksomhet. Samtidig er en prestestilling i domkirken omgjort fra «sokneprest» til «katedralprest».

Det er to bestemmelser som kan være aktuelle som hjemmel for å opprette et slik særskilt organ:

- Kgl.res. av 14. september 2001 bemyndiger departementet til «å gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker hvor det ikke er forordnet gudstjenester og kirker som ikke er i soknets eie».
- Kirkeloven § 5, siste ledd. Her bemyndiges «departementet til å godkjenne forsøk som avviker fra denne lovs bestemmelser om organiseringen av soknets organer ...».

Den kgl.res av 14. september 2001 kan ikke legges til grunn siden Oslo domkirke er både i soknets eie og er tillagt forordnede gudstjenester. Den *kan* legges til grunn dersom biskopen ikke lenger forordnes gudstjenester i Oslo domkirke, men dette er neppe noe realistisk eller riktig alternativ. En eventuell endring av styringsstrukturen måtte skje med hjemmel i kirkeloven § 5, siste ledd.

Denne utredning legger til grunn at de spesielle spørsmålstillinger som er knyttet til Nidaros domkirke og Oslo domkirke i liten grad får konsekvenser for «Kirkemøtets regler for bruk av kirker». En særskilt bestemmelse – enten med hjemmel i kirkeloven § 5, siste ledd eller kgl.res. av 14. september 2001 – f.eks om at et annet organ enn menighetsrådet får ansvar for utlån av kirker, får ingen konsekvenser for Kirkemøtets regler. Dette organ kan da tillegges de oppgaver som menighetsrådets i dag har.

Denne utredning drøfter imidlertid sammenhengen mellom endringene i kirkeloven § 20, tredje ledd av 21. mai 2012 i sammenheng med den kgl.res av 14. september 2001 (se kap 7.3).

I kirkeloven § 20, tredje ledd bestemmes at *Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene.*

I kgl.res av 14. september 2001 bemyndiges departementet til å gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker hvor det ikke er forordnet gudstjenester og kirker som ikke er i soknets eie.

Denne utredning legger til grunn at kirkeloven med dette har lagt til Kirkemøtet deler av den myndighet som den kgl.res la til departementet. Det gjelder myndigheten til «å gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker hvor det ikke er forordnet gudstjeneste». Derimot vil Kirkemøtet neppe ha myndighet til å fatte bestemmelser om bruk av «kirker som ikke er i soknets eie» med mindre Stortinget i lov har lagt til slik myndighet til Kirkemøtet.

7.10 «Regler for bruk av kirker» og nye «Regler for kirkens inventar og utstyr»

Det vises til redegjørelsen i kap. 7.2.5.1.

Kirkemøtet 2005 ba i sin behandling av utredningen *Kunsten å være kirke – om kirke, kunst og kultur* (sak KM 7/05), Kirkerådet om å komme tilbake til Kirkemøtet med nødvendig revisjon av retningslinjer for liturgisk inventar og utstyr. Kirkemøtet uttalte her: *I denne*

forbindelse bør det vurderes hvor avgjørelsesmyndighet for varige og midlertidige verk og installasjoner skal ligge. (vedtakets pkt.11)

Gjeldende «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» er fastsatt ved kgl.res. 26. oktober 1990 og er tatt inn i Gudstjenestebok for Den norske kirke Del II (1991), side 256-260. Den bestemmelse som ligger nærmest å komme til anvendelse når det gjelder «varige og midlertidige verk og installasjoner» er pkt 3.7 hvor bestemmelsen fastsetter:

«Alt nytt inventar og utstyr skal på forhånd være godkjent av den rette kirkelige myndighet,⁵³⁹ for eldre kirker vedkommende etter uttalelse fra Riksantikvaren. Dette gjelder også for gaver».

Gudstjenestereformen i 2011 innebar at inventar og utstyr fikk en enda mer sentral plass i tilretteleggelsen av menighetens gudstjenesteliv. Gudstjenesteboken (2011) siterer her fra Kirkemøtets behandling i 2005 av *Kunsten å være kirke ...*:

«Kirken har en kulturell rikdom i gudstjenestelivet. Kunsten er ikke et tillegg til kirkens teologi og budskap, men gjennom hele kirkens historie har kunsten gitt rom til budskapet. Den pågående reform av gudstjenestelivet må realisere målet om å bruke samtidens kunst- og kulturuttrykk og gi rom for kulturelt mangfold». (Gudstjenesteboken, 7:37)

Gudstjenesteboken (2011) kommenterer dette slik når det gjelder *billedkunst*:

«Billedkunst og skulpturer har også en sentral plass, men er kanskje ikke utnyttet i tilstrekkelig grad som del av kirkerommets forkynnelse» (7:37).

«Det lokale kunst- og kulturlivet kan integreres i menigheten og gudstjenestelivet på en god måte. Lokale kunstnere kan inviteres til å ha utstillinger og til å snakke om sin kunst ...».

Gudstjenesteboken (2011) har ingen henvisninger til at slike installasjoner *skal godkjennes*. Dette er påfallende siden referanserammen i stor grad synes å være Kirkemøtets behandling av *Kunsten å være kirke ...* (sak KM 7/05) hvorfra anmodningen om en klargjøring av avgjørelsesmyndighet kommer.

Denne vurdering av kunstens viktighet og betydningen for *gudstjenestelivet*, får selvsagt anvendelse også for *andre aktiviteter og arrangementer*:

- Kirkemøtets regler fastsetter at menighetsrådets bruksrett omfatter *gudstjenester, oppbyggelige møter, kirkelige konserter og andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet for bruk av kirken § 1*. Regelverket legger samme bruksrett til grunn for menighetsrådets utlån av kirken.
- Kirkemøtets regler gir prestetjenesten en tilsvarende bruksrett: prestene kan *i tillegg til gudstjenester og kirkelige handlinger bruke kirken til ekstraordinære gudstjenester*,

⁵³⁹ I en kirke vil «den rette kirkelige myndighet» være biskopen i medhold av kirkeloven § 18, siste ledd: «Anskaffelse ... av kirkens inventar og utstyr skal godkjennes av biskopen».

I et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale*» og *interimskirke* vil dette være biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd: «Biskopen kan gi tillatelse til ...».

I en *interimskirke* vil dette i medhold av tjenesteordning for proster § 7 bokstav j) være prosten: «prosten samtykker i ...».

Når det gjelder *utstyr* til «forsamlingslokaler» og «interimskirker» skal prosten godkjenne dette i medhold av kgl.res. 26. oktober 1990: «Omfanget av utstyr til kapell og rom som er vigslet til kirkelig bruk, godkjennes av prosten».

foredrag og andre arrangementer som fremmer menighetens oppbyggelse. Andre begrensninger gjelder ikke.

Kirkemøtets anmodning aktualiserer om nåværende bestemmelse i kgl.res av 26. oktober 1990 (pkt 3.7 – sitert ovenfor) skal *utvides* til å gjelde også *midlertidige anskaffelser* i en kirke eller i et kirkerom/kirkelokale.

7.10.1 Varighet, omfang og karakter

Dersom pkt 3.7 også skal omfatte «*midlertidig inventar og utstyr*», reiser dette spørsmål *både* om definisjonen av «*midlertidig*» og om definisjonen av «*inventar og utstyr*».

- «*Midlertidig*» aktualiserer for det første spørsmålet om *varigheten* av det midlertidige. Hvor lenge skal en midlertidighet være når det gjelder om «*verk*» eller «*installasjon*» skal behandles etter «*Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr*» eller Kirkemøtets «*Regler for bruk av kirker*»?
- «*Midlertidig*» aktualiserer for det andre *omfanget* av «*verk*» og «*installasjon*». Er det ett maleri eller er det ti malerier? Hvor omfattende skal et «*verk*» eller «*installasjon*» være for at saken skal behandles etter «*Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr*» eller Kirkemøtets «*Regler for bruk av kirker*»?
- «*Midlertidig*» inventar og utstyr har ofte en helt annen *karakter* enn «*permanent*» inventar og utstyr. Det kan gjelde scene, kulisser, lyssetting med og uten farger, tribune, høytalere, osv. Hvilke kriterier skal legges til grunn for å kunne ta stilling til om slikt midlertidig inventar og utstyr skal behandles etter «*Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr*» eller Kirkemøtets «*Regler for bruk av kirker*»?
- «*Midlertidig*» kan også gjelde *en prøveperiode* for installasjon av nytt inventar. Hvor lenge kan en slik prøveperiode være og etter hvilke regler skal en «*prøveoppstilling*» behandles?

Både «*varighet*», «*omfang*» og «*karakter*» synes *for det første* å medføre at det etableres et stort område for utøvelse av skjønn som det er meget vanskelig å gi detaljerte bestemmelser om. *For det andre* vil forskjellige oppfatninger om og ulike interesser knyttet til disse spørsmål, kunne utløse en egen diskusjon om hvilket regelverk en sak hører inn under. Det er også grunn til å stille spørsmål om slike ulike oppfatninger av en sak bidrar til *å løse* problemer eller om det bidrar til *å skape* problemer. Hovedfokus kan lett endres til «*prosedyre*» og ikke «*sak*». *For det tredje* vil en endring i retning av at denne type saker skal behandles etter kirkeloven § 18, fjerde ledd – jf «*Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr*» – kunne innebære en *vesentlig byråkratisering*. Saker vil måtte fremmes for og avgjøres av biskopen – i stedet for å avgjøres lokalt. Dette vil øke både saksmengden og formaliseringen av behandlingsmåten.

Denne utredning legger til grunn at bestemmelser om godkjennelsesmyndighet i pkt 3.7 – jf kirkeloven 18, fjerde ledd – får følgende presisering i reviderte «Regler om kirkens inventar», jf kap 5.7 - § 5.2:

«Alt nytt inventar og utstyr skal på forhånd være godkjent av den rette kirkelige myndighet, for eldre kirker vedkommende etter uttalelse fra Riksantikvaren. Dette gjelder også for gaver, **prøveinstallasjoner og midlertidige installasjoner i kirkerommet dersom slike ikke gjennomføres som et arrangement eller inngår i et arrangement. I så fall kommer regler for bruk av kirker til anvendelse**».

Denne utredning legger til grunn at *rette kirkelige myndighet* i saker om *prøveinstallasjoner* og *midlertidige installasjoner* bør være samme kirkelige myndighet som for *permanent* inventar og utstyr, dvs *i dag* biskopen for kirker og prosten for kirkelige lokaler når det gjelder utstyr. For eldre kirker vil Riksantikvarens uttalerett gjelde. For *forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler* og *interimskirker* kan det synes som unødvendig å gi bestemmelser om *prøveinstallasjoner* og *midlertidige installasjoner*.

Denne utredning mener med dette forslag å ha svart på Kirkemøtets anmodning i sak KM 7/05 om at spørsmålet *vurderes* om hvor avgjørelsesmyndighet for midlertidige installasjoner kan ligge og hvordan bestemmelser om midlertidige installasjoner kan tas inn i «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr».

Denne utredning har imidlertid vektlagt at de spørsmål som Kirkemøtet i sak KM 7/05 ønsker vurdert med henblikk på endring av nåværende bestemmelser, *i hovedsak* bør løses gjennom endringer i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», jf kap 7.12 – § 7.

Denne utredning går med dette ikke inn for en løsning der *alle* midlertidige installasjoner i kirkebygg skal godkjennes i medhold av kirkeloven § 18, siste ledd på samme måte som permanent inventar og utstyr i kirkene. Det bør i stedet utarbeides kriterier for hvilke saker som kan og skal behandles lokalt etter Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» og hvilke saker som kan og skal fremmes for biskopen og behandles etter kirkeloven § 18, fjerde ledd. Et overordnet hensyn må være at disse kriterier bør føre til minst mulig byråkratisering.

7.10.2 Installasjon og arrangement – Permanent og midlertidig

Et hovedspørsmål som Kirkemøtets anmodning i sak KM 7/05 *innholdsmessig* reiser når det gjelder *midlertidige installasjoner*, er hvor grensen skal trekkes mellom regelverk for *inventar* og regelverk for *arrangement*.

To kriterier må legges til grunn for vurdering av om en slik sak hører inn under Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» eller kirkeloven § 18, fjerde ledd, jf «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr»: om den midlertidige installasjon er «permanent» eller «midlertidig» og om den midlertidige installasjon er «et arrangement» eller «et inventar».

Det mest egnede kriterium synes å være kategoriene **permanent** og **midlertidig**.

Dersom en installasjon er *permanent*, bør saken – dersom det gjelder et kirkebygg – behandles i medhold av kirkelovens § 18, siste ledd. Dersom det gjelder et kirkelokale, bør saken i dag behandles i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13.

Dersom en installasjon er «permanent», er den et *inventar*.

Dersom en installasjon er *midlertidig*, bør saken – dersom det gjelder et kirkebygg – som *hovedregel* behandles i medhold av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».

Dersom det gjelder et kirkelokale, er det i dag ingen regler for dette.

De aller fleste midlertidige installasjoner i et kirkerom er en del av et arrangement.

Dersom en installasjon er «midlertidig», er den et *arrangement*.

Dersom *hovedregelen* er at en *midlertidig installasjon* er et *arrangement* – og ikke et *inventar* – må det gis egne kriterier for å vurdere unntak fra denne hovedregel. Her er en gråsoner. Skjønnset har konsekvenser for hvilket regelverk som skal anvendes.

Kriteriet kan her være at en midlertidig installasjon som *i seg selv* defineres som et arrangement⁵⁴⁰ eller midlertidige installasjoner som *inngår* i et arrangement *ikke* er et (midlertidig) inventar.⁵⁴¹

Mellom *permanent* og *midlertidig* er det også vanskelige grenseoppganger hvor skjønn må utvises.⁵⁴² En grenseoppgang vil her f.eks gjelde «prøveopphenging» eller «utprøving av inventar». Som hovedregel bør dette behandles på samme måte som *permanent inventar*.

Denne utredning foreslår at dette nedfelles slik i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 7 (saksbehandling), tredje ledd, 1. og 2. punktum:

Midlertidige installasjoner i kirkerommet skal vurderes etter disse regler dersom de gjennomføres som et arrangement eller midlertidige installasjoner inngår i et arrangement, jf § 3 bokstav d), § 5 bokstav d) eller § 10, første ledd. Andre midlertidige installasjoner i kirkerommet skal behandles i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd og nye «Regler om kirkens inventar og utstyr». (Siste punktum, se nedenfor)

Et annet spørsmål er kriterier for hvordan den midlertidige installasjons karakter av å være et arrangement skal behandles.

- *Varigheten* av «midlertidigheten» kan være et kriterium for om en sak skal behandles av menighetsrådet eller administrativt. Et langvarig arrangement vil kunne legge hindringer i veien for andre arrangementer.

⁵⁴⁰ Det vil her være vanskelige grenseoppganger. For at en installasjon skal kunne defineres som et arrangement i seg selv, er det ikke tilstrekkelig at en skulptur eller et maleri *passivt* stilles ut kirkerommet. For å kunne defineres som et arrangement, må installasjonen *aktivt* brukes i forhold til besøkende. Dersom installasjonen inngår i et annet arrangement, er dette kravet oppfylt.

⁵⁴¹ De vanligste av slike midlertidige installasjoner er f.eks en julekrybbe eller et juletre som står i koret eller kirkeskipet som en innarbeidet sedvane og er ikke gjenstand for særskilt behandling. Det samme gjelder barnetegninger eller papirengler med tilknytning til kirkeåret eller i forbindelse med et kirkebesøk. Dersom *midlertidige installasjoner* f.eks i Nidaros domkirke skulle vært behandlet etter «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» eller kirkeloven § 18, ville dette – avhengig av hvilket skjønn som ble utøvd – kunne medføre at minst 50 saker i året måtte forelegges Nidaros biskop (fra 2012: preses).

⁵⁴² Belyst med et eksempel fra Nidaros domkirke, er f.eks Korsalteret med det store sølvkorset fra 1930 definert som en «midlertidig». Korsalteret er allikevel – selvsagt – godkjent på vanlig måte i medhold av kirkeloven. Midlertidigheten har altså nå vart i 83 år og mange tror at alteret har stått der siden middelalderen!

- *Omfanget* av installasjonen kan være et kriterium for om en sak skal behandles av menighetsrådet eller administrativt. Konserter, teater og utstilling kan medføre store midlertidige endringer i kirkerommet – både ved fjerning av inventar og bruk av nytt inventar – som må vurderes i forhold til kirkebyggets primære formål og egenart.
- *Hvilken karakter arrangement* har. Dette kan gjelde konserter, teater, utstillinger og formidlingstiltak som må vurderes i forhold til Kirkemøtets generelle regler for bruk av kirkene – «behandles forsvarlig og med respekt», «politisk eller ikke-politisk?», «ikke kommersielt», «alt går sømmelig for seg», jf §§ 1 og 16 i reglene.

Det kan i sentralt fastsatte regler tas inn kriterier for *hvilke spørsmål* som er særlig viktige for beslutningsmyndighetens utøvelse av skjønn. Dette kan innarbeides ved denne revisjon av Kirkemøtets regler.

Denne utredning foreslår at dette nedfelles slik i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 7 (saksbehandling) i et nytt tredje ledd, 3. punktum:

§ 7, nytt tredje ledd, 3.punktum (om kriterier for vurdering):

Midlertidige installasjoner i kirkerommet skal underlegges særskilt vurdering både når det gjelder varighet, omfang og karakter.

Når det gjelder bruk som kan oppfattes som kontroversiell av en av instansene med bruksrett – enten prestene, menighetsrådet eller kirkelig fellesting – bør dette ikke løses gjennom å *begrense bruksretten*, men ved å *forsterke informasjonsplikten*. Dette kan gjøres gjennom en tilføyelse i § 13 om «samarbeid og gjensidig informasjon».

Denne utredning foreslår at dette nedfelles slik i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 14 (samarbeid og gjensidig informasjon) i andre ledd, nytt 3. punktum:

Dette gjelder særlig bruk der § 1 og 16 kan komme til anvendelse.⁵⁴³

Denne utredning legger til grunn at Kirkemøtets anmodning i sak KM 7/05 om at «*det vurderes hvor avgjørelsesmyndighet for varige og midlertidige verk og installasjoner skal ligge*» ivaretas i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» gjennom disse endringer i § 7, andre og tredje ledd og i § 14 andre ledd, nytt 3. punktum.

Det foreslås også en mindre endring i gjeldende «Retningslinjer for liturgisk inventar og utstyr», jf ovenfor og i kap 5.6.

7.10.3 Egen saksbehandling - delegasjonsreglement

I de tilfeller midlertidige installasjoner skal behandles etter Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», vil et viktig spørsmål være i hvilken grad menighetsrådet selv skal behandle en sak og i hvilken grad kan avgjørelse skje administrativt?

⁵⁴³ Om §§ 1 og 16, se kap 7.11.

Det må være vedkommende organer selv som trekker opp grensene mellom installasjon/arrangement og permanent/midlertidig enten gjennom delegasjonsreglement eller særskilte vedtak.

Det kan imidlertid i sentralt fastsatte regler gis bestemmelser om at menighetsrådet skal fastsette regler for *egen saksbehandling* for bruk og utleie i medhold av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker».

Denne utredning foreslår at dette nedfelles slik i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» § 7 (saksbehandling) i et nytt andre ledd:

§ 7, nytt andre ledd (om delegasjon):

Menighetsrådet skal i eget delegasjonsreglement fastsette hvilke fullmakter daglig leder har til å treffe avgjørelser i medhold første ledd. For daglig leders avgjørelse gjelder forvaltningsloven som fastsatt i første ledd.

7.10.4 Prestetjenestens bruk – i tjenesteordning og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»

Det fremgår av drøftelsene i kap 7.2.5.1 at det kan reises spørsmål om hvilke oppgaver som kan og bør ligge til prestedtjenestens bruk av kirkene. *Prestetjenesten* defineres ulikt i tjenesteordning for menighetsprester og i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»:

Tjenesteordning for menighetsprester fastsetter prestedtjenestens oppgaver slik i § 2:

«Prestene skal forvalte Ord og sakrament slik at kristen tro og kristent liv fremmes ved å

- a) Holde forordnede gudstjenester og forrette kirkelige handlinger
- b) Utføre dåps- og konfirmasjonsopplæring
- c) Utøve sjelesorg og veiledning, gå med dødsbud, reise i soknebud og også ellers besøke syke og
- d) Utføre forkynnerarbeid og i samråd med menighetsrådet annet menighetsbyggende arbeid

Prestene skal også utføre andre gjøremål som er eller måtte bli pålagt ved lov eller bestemmelse av Kongen eller departementet».

§ 10, andre ledd har i tillegg denne bestemmelse:

«... I forvaltningen av Ord og sakrament utøver alle menighetsprester et pastoralt lederansvar og bidrar til strategisk og åndelig ledelse i og av menigheten».

Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» omtaler prestedtjenesten slik i § 10:

«I tillegg til forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger kan presten bruke ... kirken til ekstraordinære gudstjenester, foredrag og andre arrangementer som fremmer menighetens oppbyggelse».

Det er ikke uten videre gitt at disse bestemmelser er sammenfallende. Siden de er ulike, gis det også rom for fortolkning.

Dette aktualiserer to sider ved presten:

- Presten som utøver av pålagte tjenester – prestedtjenesten
- Presten som lokalkirkelig organ og selvstendig instans i soknet

Denne utredning begrenser seg til å peke på denne problemstilling og foreslår ingen endringer når det gjelder omtalen av prestedtjenesten i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker». Om det bør skje en harmonisering av bestemmelsene om prestedtjenesten i de to regelverk, overlates til oppfølgingen av denne utredning. *Denne utredningens* mandat omfatter ikke forslag til endringer i tjenesteordningene.

7.11 Kirkens og kirkerommets annerledeshet

Gjeldende bestemmelsene om *bruken* av kirkerommet i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) sier noe om bygningens/rommets karakter og annerledeshet, jf kap 2.2:

§ 1:

Kirken skal behandles ... med *respekt*.

Kirken må ikke brukes til politiske møte eller virksomhet.

Kirken må ikke brukes til kommersielle formål.

§ 15:

Den som bruker kirken, skal sørge for at alt går *sømmelig* for seg og at kirken med tilbehør behandles *forsvarlig* og med *respekt*.

§ 16:

En person kan ... bortvises dersom han ... krenker *kirkens verdighet*.

Kirken og kirkerommets annerledeshet er beskrevet slik i nåværende regler (§ 1, første og andre ledd):

«Kirken er innviet til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger og skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbygging.

Gjennom forkynnelse av Guds ord, forvaltning av sakramentene og annen kirkelig virksomhet, er kirken det sentrale samlingssted for menighetens gudstjenestelige og religiøse liv».

Dette er formulert i samsvar med evangelisk-luthersk tradisjon, der det er *bruken* som helliger kirkebygningen og som gjør menneskene som samles der til et hellig samfunn. Dette hovedperspektiv må derfor fastholdes.

Ved gudstjenestereformen (2011) ble det imidlertid – i tillegg til brukerperspektivet – tatt inn formuleringer som også beskriver rommets selvstendige karakter og annerledeshet *i seg selv*:

«Et vigslet kirkerom som gir oss et sted der vi kan feire gudstjeneste, er *et hellig rom*».
(Gudstjeneste for Den norske kirke. 2011. Pkt 6.15).

Den bestemmelse i nåværende regler som kommer nærmest å uttrykke noe tilsvarende om kirkebygningen eller kirkerommets spesielle karakter eller annerledes *i seg selv*, er bestemmelsen i § 16 om *kirkens verdighet*.

Spørsmålet som det med dette bør tas stilling til, er om Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» ikke *bare* skal inneholde bestemmelser om hvordan brukere skal *forholde seg til kirkerommet* og bestemmelser som kvalifiserer kirkerommet i forhold til *bruken*, men *også* skal inneholde en bestemmelse som beskriver kirkens spesielle karakter eller annerledeshet *i seg selv*.

Spørsmålet er om kirkerommets spesielle karakter eller annerledeshet slik det er formulert i nåværende bestemmelse i § 1 er knyttet *kun til bruken*:

«Kirken ... skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbyggelse».

Spørsmålet blir om denne spesielle karakter eller annerledeshet skal utvides og knyttes til kirken *i seg selv*. Spørsmålet blir i så fall om det kan finnes et *en kirkelig terminologi* som kan uttrykke dette og at annerledesheten ikke bare knyttes til et *borgerlig begrep* som *verdighet*. Dette spørsmålet kan konkretiseres til om begrepet *hellig rom* bør og kan brukes.

Det vises her til vurderingene i kapittel 2.2.2 og 2.2.3.

Det siterte pkt 6.15 fra Gudstjenesteboken (2011) – «hellig rom» – omfattes ikke av Kirkemøtets liturgivedtak, men er en redaksjonell kommentar utarbeidet av Kirkerådets administrasjon i forbindelse med utgivelsen av gudstjenesteboken. Spørsmål vil være om denne kommentar – eller andre kommentarer av tilsvarende art – bør nedfelles i regler eller retningslinjer gitt av Kirkemøtet og med dette *også* gis kirkerettslig legitimitet.

Denne utredning anbefaler at det ved denne revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» bør vurderes en bestemmelse eller en formulering i en bestemmelse som beskriver den vigslende kirkes eller det vigslende kirkeroms spesielle karakter og annerledeshet *i seg selv*.

Å bruke en formulering fra selve vigslingsliturgien kunne være egnet til dette. Formuleringen legges i så fall til grunn *både* for vedtak fattet i medhold av Kirkemøtets myndighet i liturgisaker og Kirkemøtets myndighet i saker som gjelder regler for kirkens bruk. Dersom det brukes forskjellige formuleringer, innbyr dette til tvetydighet og fortolkning.

En slik formulering kunne f.eks være fra vigslingsliturgien i Gudstjenesteboken (1992):

«Kirken er vigslt og helliget til Guds ære og hans menighets oppbyggelse i troen på Jesus Kristus».

(Liturgens kollektive konkluderende avslutning i slutningsordene i vigslingsliturgien).

Denne formulering gir en beskrivelse av hva kirken/kirkerommet er *i seg selv*. Den/det er *helliget*. Dette knytter sammen bruk og rom på en annen og bedre måte enn det konstaterende: *hellig rom*. Det er bare Gud som *i seg selv* er hellig. Norsk Salmebok 689 vers 2 formulerer vår evangelisk-lutherske tradisjon slik: «Himlenes Gud visst ei bebor, hus våre hender kan bygge». Men Gud kan hellige huset. Begrepet «hellig rom» er også i Gudstjenesteboken (2011) knyttet til *bruken*.

En annen formulering kunne f.kes være fra ritualet for kirkevigsling i Alterboken av 1920⁵⁴⁴:

«La det ved din nåde bli et hellig sted ...» (Liturgens innledende bønn).

⁵⁴⁴ I Alterboken av 1920 ble ritualet for kirkevigsling fastsatt ved kronprinsreg.res. av 16. november 1955.

Det er her grunn til også å legge vekt på det perspektiv som kommer til uttrykk i den innledende bønn i menighetens forbønn i vigslingsliturgien i Gudstjenesteboken (1992), B.2, side 239):

«... Himmel og jord kan ikke romme deg, og likevel vil du bo hos oss ved Ord og sakrament og gjøre oss til et tempel for ditt hellige og underfulle nærvær...»

Det er grunn til å merke seg at bønnen vektlegger *oss* som tempel for «ditt hellige og underfulle nærvær» – og ikke *kirkerommet* som dette tempel.

Det er også grunn til å legge vekt på det perspektiv om kommer til uttrykk i Første Kongebok om Salomos tempel i Salomos bønn:

«... La dine øyne våke over dette huset natt og dag, over det stedet der du har lovet at navnet ditt skal bo...» (8:13)

Det er grunn til å merke seg at Salomos bønn vektlegger at det ikke er Herrens selv, men *hans navn* som natt og dag våker over dette huset.

Disse forhold bør innby til en varsom revisjon av den innledende bestemmelse i reglenes § 1, første ledd. En slik revisjon vil måtte ta hensyn til både brukerperspektivet og hva kirken er i seg selv.

En slik endret formulering i § 1, første ledd *kunne* være:

«Kirken er **vigsletinnviet** til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger, skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbyggelse **og blir gjennom sin bruk helliget**».

Men denne formulering kan forstås slik at det er *menigheten* som er årsaken til at kirken blir hellighet. Det er *Gud* som helliger huset.

Denne utredning foreslår at § 1, andre ledd får en slik endring formulering som dels tar opp formuleringen fra Alterboken av 1920 og dels tar inn en formulering som ivaretar den individuelle dimensjon i bruken av kirken:

«Gjennom forkynnelse av Guds ord, forvaltning av sakramentene og annen kirkelig virksomhet, er kirken det *sentrale hellige*⁵⁴⁵ *samlingssted* for menighetens **gudstjenesteliv** **og den enkeltes**⁵⁴⁶ religiøse liv».

Med dette blir det tydelige at det er Guds ord og forvaltningen av sakramentene som gjør kirken til det hellige sted / et hellig sted.

*

⁵⁴⁵ Det bør drøftes videre om formuleringen skal være «et hellig sted» eller «det hellige sted».

⁵⁴⁶ Med denne endring understrekes at bruken av kirken har både en individuell og kollektiv dimensjon. Se begrunnelsen i kap 5.5.6.

7.12 Revisjon av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker»

Sammenlignet med nåværende regelverk:

Vanlige bokstav = ingen endring

Kursiv = utgår

Fete = nytt

I notene finnes henvisning til de kapitler hvor endringene er drøftet og en kort redegjørelse for konklusjonen. I kap 9.7 er regelteksten gjengitt uten noter, kommentarer og forslag til endringer.

*

Reglene gjelder for bruk av de vigslede kirkerom utenom de forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger.

Med «kirke» menes «det vigslede kirkehus» i disse reglers § 1 og «kirkerommet» i §§ 3-18 med mindre annet tydelig fremgår av sammenhengen.⁵⁴⁷

§§ 22-26 har bestemmelser om virkeområde.

⁵⁴⁷ Selv om nåværende regler formelt gjelder *kirkerommet*, oppfatter de fleste det slik at § 1 om «Hovedbestemmelser om bruk av kirken» gjelder *hele kirkeanlegget med alle rom* – og ikke bare kirkerommet. Spørsmålet som derfor er aktuelt å vurdere, er om § 1 *også formelt* skal innføres som bestemmelser som gjelder hele kirkeanlegget med alle rom. Men den forståelse av vigslingen som *denne utredning* legger til grunn, gjelder vigslingen hele kirkeanlegget, men at forskjellige regler for bruken gjelder for de ulike deler av det vigslede anlegg: Kirkemøtets regler gjelder kirkerommet og menighetsrådets regler gjelder de øvrige rom. Skal *menighetsrådet* i de regler som rådet skal fastsette for andre rom i kirkeanlegget, jf § 22, tredje ledd, skal kunne fravike fra bestemmelsene i § 1? Det utvidede perspektiv på anvendelsesområdet for Kirkemøtets regler, gjør det aktuelt å vurdere også dette spørsmål. Spørsmålet kan også stilles slik: skal Kirkemøtet gjennom «Regler for bruk av kirker» legge inn rådighetsbegrensninger når det gjelder menighetsrådets regler for de andre rom enn kirkerommet. Rådighetsbegrensning følger i dag av kirkeloven § 20: Det kan ikke tas betaling for benyttelse av kirken til gudstjenester og annen oppbyggelse eller for kirkelige handlinger som utføres i forbindelse med en gudstjeneste. En rådighetsbegrensning følger også av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» i nåværende §§ 15-17: alt skal gå sømmelig for seg, kirken skal behandles tilbørlig og med respekt, enhver har adgang til kirkens arrangementer, bortvisning kan bare skje dersom arrangementet forstyrres eller kirkens verdighet krenkes – og det kan ikke tas inngangspenger til kirken og salg av billetter bør skje i våpenhuset. *Denne utredning* legger til grunn av reglene i § 1 formelt bør gjøres gjeldende for hele kirkeanlegget og at menighetsrådet ikke kan gi regler eller legge opp til en bruk som kommer i konflikt med bestemmelsene i § 1. Det foreslås derfor at § 22, tredje ledd får følgende tillegg: «Menighetsrådets regler kan ikke fravike fra bestemmelsene i § 1». *Denne utredning* foreslår at dette også løses gjennom den innledende bestemmelse: «Med «kirke» menes «det vigslede kirkehus» i disse reglers § 1 og «kirkerommet» i §§ 3-18 med mindre annet tydelig fremgår av sammenhengen».

Kap. 1: Alminnelige bestemmelser

§ 1: (Hovedbestemmelsen om bruk av kirken)⁵⁴⁸

Kirken er **vigslet**⁵⁴⁹*innviet* til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger, skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbyggelse.

Gjennom forkynnelse av Guds ord, forvaltning av sakramentene og annen kirkelig virksomhet, er kirken det **hellige**⁵⁵⁰ *sentrale samlings* sted for menighetens **gudstjenesteliv** og **den enkeltes**⁵⁵¹ religiøse liv.

Bruken av kirken er underlagt biskopens tilsynsmyndighet.

Kirken med tilbehør skal behandles forsvarlig og med respekt.

Kirken må ikke brukes til politisk møte eller virksomhet.

Kirken må ikke brukes til kommersielle formål.

Kirken kan ikke brukes av ikke-kristne tros- og livssynssamfunn til utøvelse av deres tro eller religion.⁵⁵²

§ 2: (Definisjoner)⁵⁵³ – nåværende ordning

I det følgende menes med:

a) Kirke

Soknekirke eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf. kirkeloven § 17.

*Så langt det passer, får reglene også anvendelse på Andre kirker, kapeller, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker*⁵⁵⁴ som er **godkjent**⁵⁵⁵ og **vigslet**⁵⁵⁶ *innviet* til permanent eller midlertidig til kirkelig bruk, *samt kapeller*.

⁵⁴⁸ Det er i de senere år knyttet nye «navn» til enkelte kirker som enten er nybygd eller er soknekirke med nytt bruksområde. Det kan være «kulturkirke», «omsorgskirke», «døgnåpen kirke», «nærkirke», «barnekatedral», «studentkirke», «høyfjellskatedralen» m.m. Dette er betegnelser som ønsker å formilde den enkelte kirkes spesielle karakter og bruksprofil. Når det gjelder Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker», gjelder samme regler for *alle* kirker. «En kirke er en kirke». I *forvaltningen* av de felles regler, er det imidlertid muligheter for å gi preferanse til en type bruk.

⁵⁴⁹ Når det gjelder begrepsbruken «innviet» og «vigsles», vises til kap. 4.6.3. Begrepet «vigsling» brukes i *denne utredning*. Når det gjelder hvem som skal lede en vigslingsgudstjeneste, vises til kap. 4.6.4.

⁵⁵⁰ Se kap 2.2.2, kap 2.2.3 og kap 7.11.

⁵⁵¹ Med denne endring understrekes at bruken av kirken har både en individuell og kollektiv dimensjon. Se begrunnelsen i kap 5.5.6 «sidealter».

⁵⁵² Når bestemmelsen i § 1 gjøres gjeldende for hele kirkeanlegget, innebærer dette en rådighetsbegrensning for soknet. Dette vil begrense menighetsrådets rett til utleie.

Spørsmålet kan konkretiseres slik: kan muslimer leie menighetsalen til en feiring av en muslimsk høytid eller kan det avholdes en humanetisk begravelse i menighetsalen? Skal Kirkemøtet gjennom sentralt fastsatte bestemmelser binde menighetsrådet i dets forvaltning i et slikt spørsmål?

Denne utredning legger til grunn at det i vårt multireligiøse samfunn i dag bør innføres en slik rådighetsbegrensning. Menighetsrådet kan derfor ikke – som følge av dette – i egne regler for de øvrige rom eller gjennom særskilt tillatelse gi ikke-kristne tros- og livssynssamfunn anledning til *tros- og religionsutøvelse* i det vigslede kirkeanlegg.

Derimot kan og bør menighetsrådet kunne gi tillatelse til at menighetslokaler brukes til andre formål en trosutøvelse, f.eks et familieselskap eller et møte med et sosialt eller humanitært formål for innvandrere.

⁵⁵³ § 2 omhandler i dag både «definisjoner» og «virkeområde». Det foreslås at det ved denne revisjon skilles mellom «definisjoner» og «virkeområde». § 2 omfatter i dette forslag nå kun «definisjoner». Nærmere om definisjoner, se kap 7.4. Virkeområde følger av §§ 22-26.

⁵⁵⁴ Nåværende regler utvides til ikke bare å gjelde *kirkerommet i en kirke* godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd, men også til å gjelde et *permanent kirkelokale* samt den kirkelige bruk av kirkerommet i et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* og en *interimskirke*. Reglene får ikke lenger «anvendelse så langt det passer», men det skal bestemmes når reglene gjelder og når reglene ikke gjelder.

b) Prest

Fast utnevnt/tilsatt menighetsprest (prost i *sitt eget prestegjeld* / **tjeneste som menighetsprest**,⁵⁵⁷ sokneprest og kapellan) samt vikarer for slike prester.

Kommentar:

Ved en revisjon av reglene **innenfor nåværende rettstilstand** kan denne definisjon videreføres.

§ 2 (Definisjoner) – fremtidig ordning

I det følgende menes med:

a) Kirke

Soknekirke, **kirke i soknet i tillegg til soknekirken** eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf. kirkeloven § 17.

Kirker og permanente kirkelokaler som er godkjent og vigslet i medhold av bestemmelser gitt av Kirkemøtet.

Andre kirker, kapeller, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent og vigslet til **periodisk** eller midlertidig til kirkelige bruk **i medhold av bestemmelser gitt av Kirkemøtet.**

b) Prest

Fast utnevnt/tilsatt menighetsprest (prost i *sitt eget prestegjeld* / **tjeneste som menighetsprest**,⁵⁵⁸ sokneprest og kapellan) samt vikarer for slike prester.

Kommentar:

Ved en revisjon av reglene **innenfor en fremtidig rettstilstand** der Kirkemøtets myndighet er utvidet, kan denne definisjon legges til grunn.

Kap. 2: Menighetsrådets bruk av kirken

§ 3: (Bruksformål)

Menighetsrådet kan bruke menighetens kirke til

a) gudstjenester,

b) oppbyggelige møter,

c) trosopplæring og diakoni⁵⁵⁹

d) kirkelige konserter og

⁵⁵⁵ Godkjennelse skjer i dag av biskopen i medhold av tjenesteordning for biskoper § 13, andre ledd og for interimskirker av prosten i medhold av tjenesteordning for proster § 7, bokstav j). *Denne utredning* foreslår at myndigheten legges til bispedømmerrådet, jf begrunnelsene i kap 4.1.2 + 4.1.7 + 4.2.4 og 4.7.

⁵⁵⁶ Om begrepene «innvielse» og «vigsling», se kap 4.6.3.

⁵⁵⁷ Endret i samsvar med tjenesteordning for proster § 7 bokstav a). Reglene gjelder ikke prestens tjeneste som prost i prostiet, men som menighetsprest slik biskopen har fastsatt.

⁵⁵⁸ Endret i samsvar med tjenesteordning for proster § 7 bokstav a). Reglene gjelder ikke prestens tjeneste som prost i prostiet, men som menighetsprest slik biskopen har fastsatt.

⁵⁵⁹ Denne tilføyelse representerer ingen reell *endring* sammenlignet med nåværende bestemmelser. Men det blir større parallellitet mellom bestemmelsen i kirkeloven § 9 om menighetsrådets oppgaver og bestemmelsen i Kirkemøtets regler. Jf kirkeloven § 9, andre ledd: «... har ansvar for at kirkelig undervisning, diakoni og kirkemusikk innarbeides og utvikles i soknet».

e) andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet for bruk av kirken, jf. § 1.

Menighetsrådet kan innby personer som tilhører Den norske kirke eller andre kristne trossamfunn til å delta i arrangementet, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.

Menighetsrådet *braker normalt kirken ved valg av nytt menighetsråd,*⁵⁶⁰ *og det kan bruke kirken til avholdelse av egne møter og menighetsmøter, jf for øvrig § 1, 3. ledd.*⁵⁶¹

§ 4: (Klage)

Menighetsrådets avgjørelse *om å bruke kirken* etter § 3 kan påklages til biskopen. Biskopens avgjørelse av klagen kan ikke påklages.

Klageberettiget er ethvert medlem av menighetsrådet, samt prester **som har soknet som tjenestested (særskilt arbeidsområde)**⁵⁶² *i prestegjeldet* som ikke er medlemmer av menighetsrådet.

Klagefristen er tre uker.

Klagen har ikke oppsettende virkning med mindre dette blir bestemt av menighetsrådet eller biskopen.

For øvrig gjelder forvaltningslovens kap. VI om klage.

Kap. 3: Menighetsrådets utlån av kirken

§ 5: (Utlån til medlemmer av Den norske kirke)

Til medlemmer av Den norske kirke kan menighetsrådet låne ut kirken til

- a) gudstjenester,
- b) oppbyggelige møter,
- c) **trosopplæring og diakoni**⁵⁶³
- d) kirkelige konserter og
- e) andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet for bruk av kirken, jf. § 1.

⁵⁶⁰ Det er grunn til å regne med at Stortinget før sommeren 2013 vil fastsette følgende endring i kirkeloven § 4, nytt fjerde ledd: *Kirkelige valg holdes samtidig med, og i lokaler i umiddelbar nærhet av, valg til Storting, fylkesting og kommunestyre, jf Prop 78 J(2012-2013).* Som følge av dette må denne bestemmelsen i Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» utgå.

⁵⁶¹ Henvissningen til § 1, 3. ledd (biskopens tilsyn) er her egentlig unødvendig. Bestemmelsen gjelder jo uansett. Begrunnelsen i 1991 for å ta inn denne henvissning, var for å gjøre det tydelig at 1) menighetsrådet kan konsultere biskopen dersom rådet er i tvil når det gjelder en konkret bruk, og 2) at biskopen kan ta kontakt for å gi råd i en konkret situasjon. For ikke å skape tvil om at noe er endret når det gjelder dette, kan bestemmelsen bli stående selv om den formelt sett er unødvendig her.

⁵⁶² Formuleringen er endret i samsvar med tjenesteordning for menighetsprester § 9, første ledd. Det synes ikke aktuelt å utvide klageretten til alle prester i tjenestedistriktet, dvs prostiet.

⁵⁶³ Dette tilsvarer endringen i § 3. Se kommentarene under § 3.

§ 6: (Utlån til andre enn medlemmer av Den norske kirke)

Menighetsrådet kan låne ut kirken til medlemmer av andre kristne trossamfunn enn Den norske kirke til formål som nevnt i § 5, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.⁵⁶⁴

I tillegg til de formål som er nevnt i § 5, kommer første ledd særlig til anvendelse ved utlån til dåp, vigsel og gravferd som ikke skal forrettes av ordinert prest i Den norske kirke.

§ 7: (Saksbehandling)

Menighetsrådets avgjørelse etter §§ 5 og 6 anses som enkeltvedtak etter forvaltningslovens § 2. Saksbehandlingen skjer i samsvar med forvaltningsloven kap. IV og V.

Menighetsrådet skal i eget delegasjonsreglement fastsette daglig leders fullmakter til å treffe avgjørelser i medhold av § 3 og § 7, første ledd. For daglig leders avgjørelse gjelder forvaltningsloven som fastsatt i første ledd.⁵⁶⁵

Midlertidige installasjoner i kirkerommet⁵⁶⁶ skal vurderes etter disse regler dersom de gjennomføres som et arrangement eller midlertidige installasjoner inngår i et arrangement,⁵⁶⁷ jf § 3 bokstav d), § 5 bokstav d) eller § 10, første ledd. Andre midlertidige installasjoner i kirkerommet skal behandles i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd og «Regler om kirkens inventar og utstyr».⁵⁶⁸ Midlertidige installasjoner skal underlegges særskilt vurdering både når det gjelder varighet, omfang og karakter.⁵⁶⁹

§ 8: (Klage)

Menighetsrådets vedtak etter §§ 5 og 6 kan påklages til biskopen. Biskopens avgjørelse av klagen kan ikke påklages.

Klageberettiget er, foruten de som har søkt om å få låne kirken, ethvert medlem av menighetsrådet samt andre med rettslig klageinteresse.

Klagefristen er tre uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet frem til den klageberettigede eller han på annen måte har eller burde ha skaffet seg kunnskap om vedtaket.

For øvrig gjelder forvaltningslovens kap. VI om klage og omgjøring.

⁵⁶⁴ Se kommentaren under § 3, siste ledd om tilsvarende henvisning til § 1, 3. ledd.

⁵⁶⁵ Om avgjørelsesmyndighet for organ og daglig leder, se kap 7.10.3.

⁵⁶⁶ Se kap 7.2.5.1 og kap 7.10.

⁵⁶⁷ Se kap 7.2.5.1 og kap 7.10.

⁵⁶⁸ Det kan oppstå uenighet om en midlertidig installasjon skal behandles etter Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» eller kirkeloven § 18, fjerde ledd – jf også «Regler om kirkens inventar og utstyr» i kap 5.7 og 6.4. En slik uenighet kan ikke avgjøres av biskopen slik som fastsatt i reglens § 14, siste ledd om spørsmål som gjelder bruk. Biskopen vil være inhabil som part i saken – siden biskopen i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd er avgjørelsesmyndighet i saker om inventar og utstyr. Dersom det skal innføres en klageadgang, må dette i så fall være enten departementet eller Kirkerådet. Denne utredning legger til grunn at det ikke innføres spesielle regler om klageadgang, men at klageadgangen følger av forvaltningslovens bestemmelser, jf reglens § 8, fjerde ledd.

⁵⁶⁹ Om varighet, omfang og karakter av «midlertidige installasjoner», se kap 7.2.5.1 og 7.10.

§ 9: (Utgiftsdekning og vederlag ved utlån av kirken)

Ved utlån av kirken⁵⁷⁰ kan kirkelig fellesråd kreve betaling etter nærmere regler godkjent av bispedømmerrådet, jf. kirkeloven § 20 annet ledd.

Kap. 4: Prestens bruk av kirken

§ 10: (Menighetsprestens bruk av kirken)

I tillegg til forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger kan presten bruke *prestegjeldets kirker* **kirkene i de sokn som presten har som tjenestested (særskilt arbeidsområde)**⁵⁷¹ til ekstraordinære gudstjenester, foredrag og andre arrangementer som fremmer menighetens oppbyggelse.⁵⁷²

Er det flere fast tilsatte prester i vedkommende menighet, skal de samarbeide om bruksfordelingen. Blir de ikke enige, avgjør biskopen spørsmålet. Menighetsrådet skal uttale seg på forhånd.

Den presten som bruker kirken i medhold av første ledd, kan innby personer som tilhører Den norske kirke eller andre kristne trossamfunn til å delta i arrangementet, men presten kan ikke låne ut kirken til disse, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.⁵⁷³

Med biskopens samtykke kan presten også la seg bistå av andre personer enn dem som er nevnt i tredje ledd.

§ 11: (Klage og tilsyn)

Menighetsrådet kan bringe prestens disposisjoner etter § 10 inn for biskopen.

Første ledd gjelder ikke når presten bruker kirken til forordnede gudstjenester, vigslor og begravelser.

⁵⁷⁰ Nåværende bestemmelse oppfattes av mange som uklar. Her kunne det vært vurdert en presisering ved å bruke «kirkerommet» i stedet for «kirken». Men gjennom den innledende bestemmelse om virkeområde «med kirke menes i §§ 3-18 kirkerommet», burde dette være en tilstrekkelig presisering.

Kirkeloven § 20, andre ledd omhandler *kirkerommet* og *bruken av kirkerommet*. Selv om det tydelig fremgår av «Regler for bruk av kirker» at de gjelder for *kirkerommet* dersom ikke annet fremgår av sammenhengen, er det både viktig og nødvendig å presisere hva som fastsettes i *Kirkemøtets* regler: det gjelder fellesrådets rett etter kirkeloven § 20, andre ledd. *Denne utredning* har i kap 4.1.4 pekt på at bispedømmerrådene – i oppfølgingen av denne utredning – bør vurdere om det er behov for at det utarbeides nasjonale retningslinjer for bispedømmerrådenes godkjennelsespraksis når det gjelder hva slags bruk av kirken som det kan kreves betaling for. Jf også presiseringen i ny § 14, siste ledd om rett til å ta betaling for omvisning dersom menighetsrådet ikke har påtatt seg en slik oppgave.

Når det gjelder spørsmålet om utlån og betaling for utlån av andre rom i kirken, må dette fastsettes i lokale regler mellom kirkelig fellesråd og menighetsrådet. Dette omfattes ikke av kirkeloven § 20, andre ledd.

⁵⁷¹ Formuleringen er endret i samsvar med tjenesteordning for menighetsprester § 9, første ledd. Det synes ikke aktuelt å utvide denne retten til å omfatte alle kirkene innen tjenstedistriktet, dvs prostiet.

⁵⁷² Jf kap 7.10.4 hvor det fremgår at omtalen av prestedtjenesten i «Tjenesteordning for menighetsprester» og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» ikke er sammenfallende. Det kan her vurderes om bestemmelsene bør harmoniseres, men *denne utredning* foreslår ingen endring i Kirkemøtets regler.

⁵⁷³ Se kommentaren under § 3, siste ledd om tilsvarende henvisning til § 1, 3. ledd.

§ 12: (Biskopens bruk av kirken)

Biskopen kan **selv eller ved annen prest forrette gudstjenester og** ⁵⁷⁴ bruke kirkene i sitt bispedømme på samme måte som menighetsprestene. I slike tilfelle har biskopen fortrinnsrett til bruk av kirken.

Kap. 5 Kirkelig fellesråds bruk av kirken

§ 13: (Kirkelig fellesråds bruk)

Kirkelig fellesråd har forvaltningsansvaret for kirkebygget og kirken er derfor til disposisjon for kirkelig fellesråds bruk ⁵⁷⁵ **når den ikke brukes av menighetsrådet til egen virksomhet, jf §§ 3-4, er utlånt av menighetsrådet, §§ 5-9, ⁵⁷⁶ brukes av menighetens prester, jf §§ 10-11, eller brukes av biskopen, jf § 12.**

Kirkelig fellesråds bruk gjelder i hovedsak drifts- og vedlikeholdsoppgaver, jf kirkeloven § 14, andre ledd bokstav a), og bruk i egenskap av arbeidsgiver, jf kirkeloven § 14, tredje ledd. Kirkelig fellesråd kan ikke av eget tiltak bruke kirkene til oppgaver som følger av §§ 3-4, 5-9 og 10-11. ⁵⁷⁷

Kirkelig fellesråd kan i sin brukstid også holde kirken åpen for besøkende eller for omvisning dersom menighetsrådet ikke har påtatt seg dette. For slik omvisning kan kirkelig fellesråd ta betaling etter nærmere regler godkjent av bispedømmerådet, jf kirkeloven § 20, andre ledd. ⁵⁷⁸

⁵⁷⁴ Denne endring er i samsvar med endring av 23. februar 2007 i tjenesteordning for biskoper § 5, første ledd.

⁵⁷⁵ Kirkelig fellesråds bruk av kirken følger av kirkeloven § 18, første ledd om forvaltningen av kirkebygget. Denne bruk er imidlertid ikke regulert i nåværende «Regler for bruk av kirker».

Kirkemøtets nåværende «Regler for bruk av kirker» legger bruksretten til biskopen, prestene og menighetsrådet. Kirkelig fellesråd har forvaltningsansvaret for bygningen. For definisjon av «bruk», se kap 4.7.2. I dag innebærer dette at kirkelig fellesråd disponerer bygningen når den etter Kirkemøtets regler er i *ikke-bruk*.

Når det er kirkelig fellesråd som har ansvaret for bygningen, følger det av dette at kirkelig fellesråd har bruksretten *når ingen andre bruker den*. Den bruksrett *når ingen andre bruker kirken* omfatter også retten til å leie ut bygningen til andre.

Se kap 4.7.2 der Bredtvet kirke er brukt som case for å belyse problemstillingene.

⁵⁷⁶ Det følger av dette at utlån/utleie til enkeltarrangementet er menighetsrådets ansvar. Kirkelig fellesråd kan i henhold til disse bestemmelser ikke låne ut eller leie ut kirken til enkeltarrangement.

⁵⁷⁷ Denne bestemmelse presiserer den nye situasjon der kirkelig fellesråds forvaltningsansvar også nedfelles i bestemmelser om kirkelig fellesråds bruksrett: fellesrådet kan ikke bruke kirken til oppgaver som hører inn under menighetsrådets eller prestedienstens ansvar. Det innebærer i praksis f.eks at fellesrådet ikke av eget tiltak kan bruke kirkene til gravferder. Bestemmelsene i tjenesteordning for menighetsprester fastsetter at dette er prestedienstens ansvar.

⁵⁷⁸ Jf nåværende § 17 (ny § 18) som har forbud mot å kreve inngangspenger. Her innføres imidlertid at kirkelig fellesråd – som en del av sin bruk – kan motta betaling for omvisning (dersom menighetsrådet ikke har påtatt seg en slik oppgave).

Kap. 6 5: Forholdet mellom kirkelig fellestråd,⁵⁷⁹ menighetsråd og prest

§ 14 13: (Samarbeid og gjensidig informasjon)

Menighetsråd og prest skal samarbeide om bruk av kirken slik at denne best mulig tjener til Guds ære og menighetens oppbyggelse.

Menighetsråd, og prest og kirkelig fellestråd skal på forhånd gi hverandre informasjon om den planlagte bruken av kirken. Informasjonen skal såvidt mulig gis i så god tid at mottaker får mulighet til å innrette seg eller eventuelt komme med innsigelser. Dette gjelder særlig bruk der §§ 1 og 16 kan komme til anvendelse.⁵⁸⁰

Presten har fortrinnsrett til bruk av kirken til gudstjenester, vigsler og begravelser. Menighetsrådets bruk og utlån har fortrinnsrett foran kirkelig fellestråds bruk.⁵⁸¹

Oppstår det for øvrig uenighet om menighetsrådets bruk eller utlån av kirken etter kap. 2 eller 3, og prestens bruk etter kap. 4 og kirkelig fellestråds bruk etter kap. 5 som ikke lar seg løse etter første og annet ledd, avgjør biskopen spørsmålet.⁵⁸²

Kap. 7: Generelle regler om bruk av kirken

§ 15 14: (Hva kapitlet handler om)

Med mindre annet er sagt eller fremgår av sammenhengen, får reglene i dette kapitlet anvendelse på all bruk av kirken etter kap 2 til 4.

§ 16 15: (Generelle plikter for bruker av kirken)

Den som bruker kirken, skal sørge for at alt går sømmelig for seg, og at kirken med tilbehør behandles forsvarlig og med respekt.

§ 17 16: (Adgang til kirken)

Enhver har adgang til de arrangementer som holdes i kirken. En person kan bare bortvises dersom han forstyrrer arrangementet eller krenker kirkens verdighet.

Ved bruk av kirken til vigsler eller begravelser kan likevel forrettende prest, på anmodning fra brudeparet eller de etterlatte, bestemme at handlingen skal foregå for lukkede dører.

⁵⁷⁹ Se kap 7.2.4 og 7.7.1.

⁵⁸⁰ Det siktes her til bruk som på forhånd kan anses som – eller i ettertid å ha blitt oppfattet som – kontroversiell når det gjelder begrep som «behandles forsvarlig», «med respekt», «politisk», «kommersielle formål», «går sømmelig for seg». Se kap 7.10. Det foreslås altså ikke – når det gjelder kontroversielle spørsmål – å begrense bruksretten, men å forsterke informasjonsplikten.

⁵⁸¹ Dette følger også indirekte av nåværende regler som inneholder bestemmelser om menighetsrådets og prestenes bruk. Når disse ikke bruker kirken, disponeres den av kirkelig fellestråd i medhold av kirkeloven § 18, første ledd. Det nedfelles nå direkte i bestemmelsene, jf både § 13, første ledd og § 14, tredje ledd.

⁵⁸² Biskopen har slik myndighet i medhold av tjenesteordning for biskoper § 5, andre ledd. Når det gjelder den uenighet som kan oppstå i § 7 om en midlertidig installasjon skal behandles etter Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» eller kirkeloven § 18, fjerde ledd – jf også «Retningslinjer om liturgisk inventar og utstyr» – må spørsmålet avgjøres lokalt. Biskopen vil være inhabil som part i saken, siden biskopen i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd er avgjørelsesmyndighet i saker om inventar og utstyr. Uenighet løses da i medhold av bestemmelsene i forvaltningsloven, jf § 8, fjerde ledd, dvs i dag departementet. Etter grunnlovsendingene vil antagelig departementet forelegge en slik sak for Kirkerådet.

§ 18 17: (Inngangspenger m.v.)

Det kan ikke tas betaling for adgang til kirken bortsett fra ved kirkekonserter og andre kulturelle arrangementer hvor kirkelig fellesråd har samtykket i at slik betaling kreves, jf. kirkeloven § 20 annet ledd.

Innkrevning av inngangspenger, f.eks. ved salg av billetter, bør ikke skje i kirkerommet, men kan f.eks. skje i våpenhuset.

Kap. 8 7: Ikrafttredelse og oppheving av eldre bestemmelser

§ 19 18: (Ikrafttredelse)

Disse reglene trer i kraft fra den tid Kirkerådet bestemmer.

§ 20 19: (Opphevelse av eldre bestemmelser)

Med virkning fra ikrafttredelsen, jf. § 19 18, er følgende eldre bestemmelser om bruk av kirken opphevet.

§ 21 20: (Mindre endringer)

Kirkemøtet gir Kirkerådet myndighet til å foreta mindre endringer i reglene.

Kap. 9 Virkeområde

§ 22: (Virkeområde og unntak)

Reglene gjelder for all bruk⁵⁸³ av kirkerommet⁵⁸⁴ når ikke annet er bestemt for forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger i tjenesteordning for menighetsprest, prost og biskop⁵⁸⁵ eller i særskilt unntak fra disse regler⁵⁸⁶ eller med hjemmel i disse regler.⁵⁸⁷ Bruk av kirken til gudstjenester og kirkelige handlinger går foran annen bruk etter §§ 3, 5 og 10.⁵⁸⁸

⁵⁸³ «All bruk», se kap 7.2.3, 7.2.4 og 7.6, 7.7 og 7.8.

⁵⁸⁴ Jf kap 7.5. Med dette videreføres altså nåværende ordning der de regler Kirkemøtet fastsetter, gjelder kirkerommet. Regler for bruk av andre rom fastsettes av menighetsrådet, jf § 22, tredje ledd.

Jf også kap 7.2.1 og 7.4. Reglene omfatter dermed også i *denne utredning* den *permanente bruk* av et kirkerom godkjent av departementet i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd, den *permanente bruk* av et permanent kirkelokale godkjent – i henhold til denne utredningens forslag: av bispedømmerådet. Det omfatter også den periodiske bruk av et *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* og en *interimskirke* som i dag godkjennes av biskopen og som i denne utredning foreslås godkjent av bispedømmerådet.

⁵⁸⁵ Hvilke bestemmelser om bruk som følger av tjenesteordningene, er gjengitt i kap 7.3 og 7.6.

⁵⁸⁶ Unntak fra disse regler er fastsatt i §§ 23-26.

⁵⁸⁷ Unntak med hjemmel i disse regler fastsettes i medhold av § 24 og gjelder avtale om utleie eller overføring av bruksrett til en forening, organisasjon eller institusjon innen Den norske kirke. Jf kap 7.7.1.1.

⁵⁸⁸ Denne forrang for gudstjenester og kirkelige handlinger følger i dag av tjenesteordningene. Når Kirkemøtets regler skal omfatte all bruk, er denne presisering nødvendig. Biskopen har fremdeles forrang i medhold av § 12.

Reglene gjelder også for menighetsrådets, prestenes og biskopens egen bruk av kirker, kirkelokaler og interimskirker som er godkjent og vigslet.⁵⁸⁹ Ved godkjennelse skal det presiseres⁵⁹⁰ hvordan reglene i §§ 2-18 kommer til anvendelse.

Reglene gjelder for bruken av kirkerommet. Regler om bruk av andre rom fastsettes av menighetsrådet eller eier.⁵⁹¹ Slike regler kan ikke fravike fra bestemmelsene i § 1.⁵⁹²

Der kirkerommet og tilstøtende rom kan slås sammen til et storrom, gjelder reglene i §§ 1-18 i de tilfeller der kirkerommet utvides med tilstøtende rom. Når de tilstøtende rom utvides med deler av kirkerommet, gjelder § 1 og de regler som menighetsrådet har fastsatt.⁵⁹³

Kap. 10: Særskilt om virkeområde for kirker i soknets eie

§ 23: (Opphør av bruk, salg, nedleggelse for kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler)⁵⁹⁴

⁵⁸⁹ Denne bestemmelse erstatter bestemmelsen i nåværende § 2 a), andre ledd om at «så langt det passer, får reglene også anvendelse på ...». Her bestemmes når reglene gjelder: Der soknet er eier, gjøres reglene med dette gjeldende for menighetsrådet (§ 3), menighetsrådets utlån (§ 5), prestene (§ 10) og biskopen (§ 12) når det gjelder kirker/lokaler som er godkjent og vigslet av biskopen eller prostens. Der soknet ikke er eier, utgår § 5 om menighetsrådets utlån. Dette skyldes menighetsrådet ikke kan leie ut et lokale rådet selv leier – med mindre det er inngått avtale om rett til «fremleie». Reglene gjøres altså gjeldende for lokalet når det er i *periodisk* kirkelig bruk av menighetsrådet, prestene eller biskopen (lokalet kan være både et *sambruksrom*, jf kap 4.5.2, og et *sambruksrom*, jf kap 4.5.3).

⁵⁹⁰ Hva «presisering» innebærer, er drøftet i kap. 7.2.4, kap 7.7.2.1 og kap 7.7.2.2.

Dette gjelder ikke *unntak* fra reglene, men gjelder *presiseringer*. Slike presiseringer kan være aktuelle avhengig av om kirkelokalet er et *enbruksrom* (jf kap 4.5.1), *sambruksrom* (jf kap 4.5.2) eller *sambruksrom* (jf kap 4.5.3). Tilpasninger er også avhengig av om kirkelig fellesråd har eller ikke har et ansvar for kirkelokalet, jf § 14.

⁵⁹¹ Se kap 7.5. Forslaget tilsvare ordningen i dag. Jf kap 7.2.2.

Et helt sentralt spørsmål vil her være om Kirkemøtet gjennom «Regler for bruk av kirker» skal legge rådighetsbegrensninger når det gjelder menighetsrådets regler for de andre rom enn kirkerommet. Rådighetsbegrensning følger i dag av kirkeloven § 20: Det kan ikke tas betaling for benyttelse av kirken til gudstjenester og annen oppbyggelse eller for kirkelige handlinger som utføres i forbindelse med en gudstjeneste. En rådighetsbegrensning følger også av Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» i nåværende §§ 15-17: alt skal gå sømmelig for seg, kirken skal behandles tilbørlig og med respekt, enhver har adgang til kirkens arrangementer, bortvisning kan bare skje dersom arrangementet forstyrres eller kirkens verdighet krenkes – og det kan ikke tas inngangspenger til kirken og salg av billetter bør skje i våpenhuset.

Selv om nåværende regler formelt gjelder kirkerommet, oppfatter de fleste det slik at § 1 om «Hovedbestemmelser om bruk av kirken» gjelder hele kirkeanlegget med alle rom – og ikke bare kirkerommet. Spørsmålet som derfor er aktuelt å vurdere, er om § 1 *også formelt* skal innføres som en bestemmelse som gjelder hele kirkeanlegget med alle rom. Men den forståelse av vigslingen som *denne utredning* legger til grunn, gjelder vigslingen hele kirkeanlegget, men at forskjellige regler for bruken gjelder for de ulike deler av det vigslede anlegg: Kirkemøtets regler gjelder kirkerommet og menighetsrådets regler gjelder de øvrige rom. *Denne utredning* løser dette gjennom den innledende bestemmelse om virkeområde (før § 1) og gjennom bestemmelsen her i § 22, tredje ledd om at «menighetsrådets regler ikke kan fravike fra bestemmelsene i § 1».

⁵⁹² Se kommentarene under § 1.

⁵⁹³ Jf kap 7.5. Bestemmelsen gjelder selv om kirkerommet og de tilstøtende rom har forskjellige eiere. § 1 gjelder bruk både av kirkerommet og de tilstøtende rom.

⁵⁹⁴ Innholdet er drøftet i kap 7.8.1.1 og 7.8.1.2. Salg og nedleggelse, se kap 4.7.

a) Kirker i medhold av § 2 a), første [og andre ⁵⁹⁵] ledd:

Reglene gjelder for kirke der biskopen ikke lenger har forordnet gudstjenester, men som er opprettholdt som kirke og vedtak om nedleggelse ikke er fattet.

Reglene gjelder for kirke som ikke benyttes i henhold til §§ 3, 5 og 10, men som er opprettholdt som kirke og vedtak om nedleggelse ikke er fattet. ⁵⁹⁶

Reglene gjelder ikke etter salg i medhold av kirkeloven § 18, andre ledd eller nedleggelse i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd. ⁵⁹⁷

b) Kirker og kirkelokaler i medhold av § 2 a), andre [tredje ⁵⁹⁸] ledd:

Reglene gjelder ikke etter salg eller nedleggelse. ⁵⁹⁹

Reglene gjelder ikke for kirke eller kirkelokale som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller som ikke benyttes i henhold til §§ 3, 5 og 10. ⁶⁰⁰

§ 24: (Unntak ved permanent utleie innenfor Den norske kirke): ⁶⁰¹

For kirker som har gått ut av bruk i henhold til §§ 3, 5 og 10, og der soknet i medhold av kirkeloven § 18, første ledd har inngått utleieavtale med eller avtale om bruksrett for en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke, kan soknet inngå avtale om særregler for bruk og særordninger for forvaltningen som avviker fra disse regler. ⁶⁰²

⁵⁹⁵ Denne [] gjelder forslaget til endring av reglens § 2. Denne utredning har her to alternativer.

Et alternativ er i samsvar med nåværende definisjoner (§ 2) og som innebærer at reglens kan endres i dag. Det andre alternativ forutsetter at Kirkemøtet tillegges myndighet som Kirkemøtet ikke har i dag til å godkjenne kirkebygg, jf dog kap 3.3.5 «Hvilken myndighet kan Kirkemøtet utøve i dag». [] forholder seg til at Kirkemøtet gis utvidet myndighet.

⁵⁹⁶ Dette innebærer at reglene gjelder for en kirke eiet av soknet som blir stående ubrukt. Reglene vil gjelde inntil eventuelt vedtak om nedleggelse er fattet.

⁵⁹⁷ Dette er i samsvar med gjeldende regler, men presiseres her.

⁵⁹⁸ Se kommentar til note under § 23 bokstav a).

⁵⁹⁹ Hjemmel for nedleggelse av kirker finnes i kirkeloven § 21, fjerde ledd. Det er ikke gitt nærmere retningslinjer om salg/nedleggelse av kirkebygg. I kap. 4.8.4 er det foreslått slike retningslinjer. For kirkelokale og interimskirke finnes det i dag ikke bestemmelser om nedleggelse. I kap. 4.8.4 er det *både* foreslått at slike bestemmelser fastsettes og utarbeidet forslag til retningslinjer for dette.

⁶⁰⁰ Denne bestemmelse erstatter bestemmelsen i nåværende § 2 a), andre ledd om at «så langt det passer, får reglene også anvendelse på ...». Her bestemmes av reglene *ikke* gjelder.

⁶⁰¹ Innholdet er drøftet i kap 7.8.

⁶⁰² Bestemmelsen gjelder både formell utleieavtale og avtale om at bruksretten overføres til eller ivaretas av en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke. Dette innebærer at det f.eks for Jakob kirke i Oslo kan fastsettes særregler for bruken og særordninger for forvaltningen som er tilpasset kirken funksjon som «kulturkirke» under Kirkelig kulturverksted. Bestemmelsen overlater til soknet – dvs kirkelig fellestråd – å fastsette dette.

Dersom avtale om særregler for bruk og/eller særordninger for forvaltningen *ikke* inngås eller utleiekontrakt *ikke* utarbeides hvor særregler for bruken og særordninger for forvaltningen er innarbeidet, gjelder automatisk § 23 a), første og andre ledd: reglene gjelder.

Bestemmelsen innebærer at deler av de fullmakter som ble gitt til departementet i kgl.res. av 14. september 2001 blir ivaretatt av Kirkemøtet. Det gjelder retten til «å gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker hvor det ikke lenger er forordnet gudstjenester ...». Å legge slik myndighet til Kirkemøtet, følger av lovendringen av 21. mai 2012 i kirkeloven § 20, siste ledd om at «Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene».

Derimot gjøres ikke *andre del* av kgl.res. av 14. september 2001 med dette gjeldende. «Andre del» omtaler retten til «å gi bestemmelser om bruk av enkelte kirker ... for kirker som *ikke er i soknets eie*». Dette ville innebære

Særreglene for bruk kan ikke fravike fra bestemmelsene i § 1.⁶⁰³
Slik avtale kan inngås også dersom kirken er tillagt forordnede
gudstjenester.⁶⁰⁴

§ 25: (Unntak ved permanent utleie til andre kirkesamfunn):

Disse regler gjelder ikke for kirker som har gått ut av bruk i henhold til §§ 3, 5, og 10, og der soknet i medhold av kirkeloven § 18, første ledd har inngått utleieavtale med et annet kirkesamfunn.⁶⁰⁵

Kap. 11: Særskilt om virkeområde for kirker, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som ikke eies av soknet

§ 26: (Opphør av bruk for kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler)

a) Kirker i medhold av § 2 a), første [og andre] ledd:⁶⁰⁶

Reglene gjelder ikke for kirke som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller som ikke benyttes i henhold til §§ 3⁶⁰⁷ og 10, men som er opprettholdt som kirkebygning.⁶⁰⁸

b) Kirker og kirkelokaler i medhold av § 2 a), andre [tredje] ledd:⁶⁰⁹

Reglene gjelder ikke for kirke eller kirkelokale som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller som ikke benyttes i henhold til §§ 3 og 10.

Reglene gjelder ikke der eier har inngått leieavtale med en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke.

retten til å gi regler som regulerer forholdet mellom soknet som rettssubjekt og det rettssubjekt er eier av kirken». Slik hjemmel må på grunn av legalitetsprinsippet gis i lov. Det er uklart om slik rett følger av endringene i kirkeloven § 20, siste ledd av 21. mai 2012.

⁶⁰³ Det fastsettes her at særregler om bruk ikke kan fravike fra de generelle bestemmelser om bruk av kirkerommet i § 1, jf kap 7.7.2.1.

⁶⁰⁴ Dette drøftes i kap 7.7.2.1, se konklusjonen.

⁶⁰⁵ Det innføres her en bestemmelse som innebærer dispensasjon fra Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» når en kirke utleies permanent til et annet kristent kirkesamfunn. Dersom reglene hadde vært endret før det ble inngått leieavtale 8. april 2013 mellom Oslo kirkelig fellestråd og Den katolske kirke om Bredtvet kirke, ville Bredtvet kirke ha vært unntatt fra Kirkemøtets regler. (Men lover har som kjent ikke – og kan ikke gis – tilbakevirkende kraft). Henvisningen til kirkeloven § 18, første ledd innebærer at slik avtale på vegne av soknet inngås av kirkelig fellestråd.

⁶⁰⁶ Innholdet i a) er drøftet i kap 7.7.1.2. [], se note under § 23 bokstav a).

⁶⁰⁷ Når § 5 om menighetsrådets utlån ikke er med her – jf bestemmelsen i § 23 b) andre ledd – skyldes dette at menighetsrådet ikke kan leie ut et lokale rådet selv leier – med mindre det er inngått avtale om rett til «fremleie».

⁶⁰⁸ Dette innebærer at reglene ikke vil gjelde for en stavkirke som eies av Fortidsminneforeningen eller en kirke på et museum.

⁶⁰⁹ Innholdet i første ledd er drøftet i kap 7.8. [], se note under § 23 bokstav a).

Kapittel 8 – Bruk av kirkens klokker

8.1 *Retningslinjer for bruk av kirkens klokker – nåværende bestemmelser*

Fastsatt ved kongelig resolusjon 26. oktober 1990 i medhold av Grunnlovens § 16 og tatt inn i «Gudstjenestebok for Den norske kirke, del II» (1992).

1. Avgjørelsesmyndighet

1.1 I samarbeid med ringer/kirketjener og kirkens prest registrerer menighetsrådet alle eventuelle lokale ringeskikker som går ut over de bestemmelser som er gitt i veiledningenes punkt 2 - 6. Denne oversikt føres inn i kallsboken.

1.2 I samråd med ringer/kirketjener og kirkens prest avgjør menighetsrådet hvordan ringebestemmelsene best kan tilpasses vedkommende kirke ut fra foreliggende muligheter (antall klokker) og tidligere praksis. Rådet sørger for at bestemmelsene for den enkelte kirke blir trykt og kunngjort på passende måte.

1.3 Menighetsråd og prost ser til at bestemmelsene blir fulgt i praksis.

2. Bestemmelser

Kirkeklokkene er utviklet av den kristne kirke for å tjene dens liturgiske liv. Klokkene er egentlig musikkinstrumenter, en del av det liturgiske utstyr, og ringertjenesten er en liturgisk funksjon. De liturgiske funksjoner kirkeklokkene har i en evangelisk kirke, kan sammenfattes under følgende hovedpunkter: å forkynne Guds ære - å peke oppover på samme måte som også kirketårnet og kirkespiret gjør det;

- * å samle Guds folk til gudstjeneste;
- * å kalle Guds barn til bønn og forbønn;
- * å minne om det evige livs mål hos Gud i himmelen.

De følgende bestemmelser er å anse som et felles minimum alle kirker skal følge. Lokale ringeskikker som går ut over dette minimum, skal holdes i hevd og fortsette som hittil.

2.1 Etter måten å bruke klokkene på sonderer man mellom:
Ringing: selve klokken svinger på sin aksel. Dette er den mest vanlige bruk.
Kiming: man slår i rask takt med kolven mot klokkens slag-ring. Dette er for fest og høytid.
Klemting: man slår i langsom takt med kolven mot klokkens slag-ring. Dette er bruken ved sorg o. l.

2.2 Når flere klokker skal ringes samtidig:
Man begynner da med den minste av klokkene, deretter den nest minste osv., og hver gang med en pause på 15-30 sekunder.
Når man slutter å ringe, stopper man den minste klokken først, deretter den nest minste osv., som da man begynte.

3. På vanlige søn- og helligdager

3.1 Til hovedgudstjenesten:
To forringinger, vanligvis med den største klokken, hver gang i ca. 5 minutter, til de tider som er lokal sedvane (f. eks. 9 og 10, eller 10 og 10. 30 e. l.).
Sammenringing, med alle klokker, i ca. 5 minutter. Denne ringing kan avsluttes med tre klemt, helst med den største klokken.
De avsluttende 3 ganger 3 klemt, i tre atskilte grupper, og helst med den største klokken.

3.2 Til andre gudstjenester:
Bare sammenringing.

4. På spesielle dager og tider i kirkeåret.

4.1 På alle høytidsdagene til jul, påske og pinse kimes det til høymesse: umiddelbart etter første og annen forringing og før sammenringingen, med den største klokken i ca. 5+5 minutter - med en pause imellom på 1-2 minutter, slik:

1. forringing
Kiming i ca. 5 min.
Pause 1-2 min.
Kiming i ca. 5 min.
2. forringing
Kiming i ca. 5 min.
Pause 1-2 min.
Kiming i ca. 5 min.
Pause 1-2 min.⁶¹⁰
Kiming i ca. 5 min.
Pause 1-2 min.
Kiming i ca. 5 min.
Sammenringing

⁶¹⁰ Denne pause fremgår ikke av nåværende retningslinjer i «Lovsamlingen». Det antas at dette er en trykkfeil.

4.2 På høytidsaftenerne, dvs. på julaften, påskeaften og pinseaften, ringes det i ca. 5 minutter og kimes det i ca. 5 minutter avvekslende og med en pause imellom på 1-2 minutter i til sammen en time, vanligvis mellom kl. 17 og 18.

5. Ved gudstjenester på hverdager i uken:

Bare sammenringing.

6. Ved de kirkelige handlinger

Konfirmasjon:

Det ringes med alle klokkene under prosesjonen.

Vigsel:

Det kan ringes i ca. 5 minutter før og etter handlingen.

Gravferd:

Det klemtes med den største klokken i ca. 5 minutter før sammenringingen, som skjer med samme klokke. Det kan klemtes mens følget går til graven, og mens kisten senkes, og 3 ganger 3 slag ved handlingens slutt. Det kan ringes mens følget går fra graven. Annen bruk av klokkene bør fortsette etter gammel sedvane.

Ordinasjons- og vigslingshandlinger:

Det ringes med alle klokkene eller kimes under prosesjon.

Kirkevigsel:

Aftenen før ringes og kimes det som på høytidsaftener.

7. Kirkekonsserter o. l.

Sammenringing kan skje med en klokke, dersom konserten også inneholder klare liturgiske elementer, så som tekstlesning, tale, bønn, salmesang.

8. Klokkespill

Klokkespill kan komme i tillegg til, men aldri istedenfor den foreskrevne bruk av klokkene etter dette regulativ.

8.2 Aktuelle spørsmål om kirkeklokker og gjeldende retningslinjer

8.2.1 Historikk

Alterbøkene har alltid hatt bestemmelser om bruk av kirkens klokker. Følgende sitater – men *denne utrednings* tilhørende kommentarer i () – fra boken til Terje de Groot: *Oslo kirkeklokker og ringeskikker gjennom 800 år*. Oslo 2010, kan gi en oversikt over utviklingen.

Gammelnorsk homiliebok (1200-tallet) forteller om mønsteret klokkene fulgte når de skulle ringe til messe: «Nå er det to klokker, og de første gangene ringes de hver for seg, men tredje gang ringer de samtidig». (Dette er fremdeles ordningen i Kirkemøtets retningslinjer for bruk av kirkens klokker 800 år senere!)

Kirkeritualet fra 1685 beskriver for første gang etter reformasjonen hvordan man skulle ringe til gudstjeneste på søn- og helligdag:

Det ble ringt tre ganger før gudstjenesten (slik som i middelalderen) og «Saa snart, som det er ringet sammen, da udi de Kirker hvor ingen Orgelverk er, kommer Præsten, som skal messe, for Alteret og der ifører sig de rette Messe-Klæder».

«Naar Prædiken skal holdis, ringes alltid trede sinde (dvs tre ganger) til Prædiken, førend den begyndis» etter at evangeliet er sunget fra alteret. Ringingen idet presten gikk på prekestolen kan være en etterreformatorisk justering av den gamle skikken (dvs ringingen ved nattverdens innstiftelsesord for å markere messens høydepunkt), slik at messeklokkene nå kom til å markere den lutherske gudstjenestens høydepunkt: prekenen.

Til slutt må vi regne med at de 3x3 klokkeslag har kommet etter klokkerens utgangsbønn og Fader Vår (men dette står ikke eksplisitt i kirkeritualet).

Kirkeritualet av 1685 er også det første som omtaler klokkeringing i høytidene. «De største Klokker ringes altid paa Højtids Dagene, saa vel som Dagen tilforn ved Aften-Sang, eller naar Folket gaar til Skrifte, og da kimes tre gange, efter første og anden Gang, naar det ringer, hvilket skeer paa andre hellige Dage (undertagen de som falde i Fasten) saa vel som paa alle Søndage imellem Paaske og Pintsedag». (Dette står ved lag i Kirkemøtets retningslinjer for bruk av kirkens klokker 400 år senere!)

Alterbogen av 1889 innførte ikke endringer sammenlignet med kirkeritualet av 1685, men klokkeringingen på høytidsaftenene blir omtalt mer detaljert: «Paa de store Høitidsdage kimes der mellom første og anden, og anden og tredie Ringing: Aftenen i Forveien ringes og kimes der en Time».

Videre bestemmes det at «Naar Høimesse-Gudstjeneste skal holdes, ringes der først tre Gange med Kirkens Klokker, sidste Gang ved Tjenestens Begyndelse».

De tradisjonelle 3x3 klokkeslagene ved gudstjenestens slutt nevnes ennå ikke.

Alterboken av 1920 bestemte i likhet med *Alterboken av 1889* at: «Før gudstjenesten begynner, skal ringes tre ganger med kirkens klokker, sidste gang like før den tid som er fastsatt til gudstjenesten». «Naar det er ringt sammen, spilles et prælude paa orgelet, der hvor man har et saadant».

Ved slutten av gudstjenesten, dvs etter velsignelsen og prestens stille bønn, sier *Alterboken* (1889) at: «Hvor det kan ske, slaaes efter bønnen tre ganger tre slag med kirkeklokken.

Derefter postludium». For første gang omtales denne ringeskikken konkret i en offisiell alterbok, som i praksis har vært i bruk i mange kirker i Norge i flere hundre år.

På høytidsdager føres bestemmelser i *Alterboken* (1889) videre.

Når det gjelder begravelser, konstaterer ganske kort at «Med klokkeringing gaar man frem som hittil sedvanlig».

Det var manuell ringing med kirkens klokker. Fra 1920-tallet av ble det montert elektriske ringemaskiner på byens (Oslo) kirkeklokker. Først ute var den største klokken i Trefoldighetskirken i 1921... Det var imidlertid på 1960- og 1970-tallet at de aller fleste ringemaskinene ble montert. Det er fremdeles mange kirker som kun har manuell ringing.

Gudstjenesteboken (1992) inneholder de nye bestemmelser for bruk av kirkens klokker som ble fastsatt ved kgl.res. 26. oktober 1990. Dette er første gang at kirkeklokkene vies så stor oppmerksomhet i kirkens gudstjenestebøker.

Denne utredning legger til grunn at med dette står bruken av kirkeklokker i en lang kirkelig og folkelig tradisjon som det er viktig å videreføre.

8.2.2 *Hjemmelsgrunnlag*

De nåværende «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker» er fastsatt ved kgl.res i medhold av Grunnlovens «gamle» § 16.

Grunnlovsendringene 21. mai 2012 innebærer at Kirkemøtet ved endring av kirkeloven § 24, andre ledd fikk slik myndighet: «Som øverste representative organ i Den norske kirke fastsetter Kirkemøtet alle gudstjenestelige bøker i Kirken». Samtidig ble kirkeloven § 20, fjerde ledd endres: «Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirker». Kirkemøtet har allerede myndighet i § 24, tredje ledd bokstav d) til å gi «regler om kirkens inventar og utstyr».

Denne utredning legger til grunn at Kirkemøtet med dette på selvstendig grunnlag har myndighet til å gi bestemmelser om bruk av kirkens klokker – siden kirkeklokkene inngår i kirkens bruk, kirkeklokkene er et instrument, ringingen har en liturgisk funksjon og kirkeklokkene er en del av kirkens inventar.

Denne utredning legger til grunn at Kirkemøtet derfor – uansett om reglene bør videreføres uendret eller endres – bør Kirkemøtet vedta «sine egne» nye retningslinjer for bruk av kirkens klokker.

Denne utredning legger til grunn at departementet vil oppheve kgl.res av 26. oktober 1990 etter at Kirkemøtet har fastsatt nye regler.

8.2.3 *Sentrale retningslinjer og lokale tradisjoner*

I 1928 ble det sendt ut et spørreskjema til alle menighetene i Den norske kirke med «Spørsmål til menighetsrådene om enkelte forhold ved Kirkens gudstjenester». Undersøkelsen skjedde i regi av Den norske kirkes Presteforening. De svært detaljerte spørsmålene omfattet ... bruk av kirkeklokkene». Resultatene av undersøkelsen (når det gjelder kirkene i Oslo) er tatt inn i Terje de Groot's bok.⁶¹¹

Resultatene av denne undersøkelsen dokumenterte en stor variasjon i ringeskikkene. Disse ble vurdert som verdifulle tradisjoner som burde bevares. Dette er en av grunnene til det fremdeles – når det gjelder forholdet mellom sentrale retningslinjer og lokale tradisjoner – i retningslinjene for bruk av kirkens klokker fra 1990 heter at: «De følgende bestemmelser er å anse som et felles minimum alle kirker skal følge. Lokale ringeskikker som går ut over dette minimum, skal holdes i hevd og fortsette som hittil».⁶¹²

Denne utredning legger til grunn at balansen mellom sentrale retningslinjer og lokale tradisjoner må videreføres. Det er derfor ingen målsetting at omfanget av sentrale retningslinjer må økes, men det må legges stor vekt på å bevare og utvikle de lokale tradisjonene.

⁶¹¹ Terje de Groot: *Oslo kirkeklokker og ringeskikker gjennom 800 år*. Oslo 2010.

⁶¹² Helge Fæhn skriver i boken «Gudstjenestelivet i Den norske kirke» (1994) at «slik lokale skikker finnes erfaringsmessig særlig ved gravferd» (side 403)

8.2.4 Kirkeliv, kulturminnevern og støyvern

Det er særlig tre forhold som i dag kan synes vel så aktuelle som selve retningslinjene for bruk av kirkens klokker. Det gjelder kirkeklokkene som del av kirkelivet / det liturgiske liv, kirkeklokkene og kulturminnevern, og kirkeklokker og støyvern.

1) At det faktisk ringes

Det kan registreres en tendens til at en kombinasjon av arbeidstidsbestemmelser og økonomiske rammer med henblikk på disponering av personalressurser har medført at *det ringes mindre enn før*. Dette gjelder ikke minst høytidsringing på påske- og pinseaftnen.

En overordnet målsetting må derfor være å legge forholdene til rette for at det faktisk ringes i kirkene i vårt land slik retningslinjene for bruk av kirkens klokker legger opp til. Dette er en del av det lokale kirkeliv som må komme til uttrykk både i helg og hverdag.

Klokkeringing er en del av religionsfriheten. Det vil følge av NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn at det neppe kan legges restriksjoner på Den norske kirkes trosutøvelse gjennom å bruke kirkeklokkene til å kalle sammen til gudstjeneste. Den norske kirke skal derfor ringe med kirkeklokkene med stor frimodighet. De tre forringingene til gudstjenesten og de avsluttende tre ganger tre enkeltslag etter gudstjenesten er en ubrutt tradisjon i vårt land helt fra middelalderen.

Men det representerer en betydelig utfordring i vårt samfunn at andre religioners uttrykk får slippe til på like linje.

2) Kulturminnevern

Kulturminnevern når det gjelder kirkens klokker henger *for det første* sammen med punktet ovenfor: at det faktisk ringes. Det er en del kulturlandskapet særlig i våre bygder at kirkeklokkene lyder. Bruk er å verne om denne tradisjonen – og verne er å bruke tradisjonen. Dette moment har selvsagt også betydning i bystrøk.

Kulturminnevern gjelder *for det andre* spørsmålet om manuell eller automatisk ringing. Dette er et komplisert spørsmål som utfordrer til avveining av mange hensyn.

Ringebu stavkirke sluttet å bruke kirkeklokkene palmelørdag 2013 på grunn av støyen for kirketjeneren (134 desibel). Arbeidsmiljøhensyn tilsa at kirketjeneren ikke kunne pålegges manuell ringing og en sak om automatisk ringing hadde ligget tre år hos Riksantikvaren.

En avveining gjelder om automatisk ringing av vernehensyn bør installeres i en stavkirke. En slik installering kan medføre uønskede bygningsmessige inngrep.

I Ringeby stavkirke vurderes f.eks muligheten å føre tauene lenger ned i tårnet slik at støyproblemene blir mindre.

En annen avveining gjelder ønsket om å bevare manuell ringing i kirker hvor dette er mulig å gjennomføre. I tilleggsmoment i stavkirker kan være at sammenhengen mellom en stavkirke og manuell ringing bør videreføres av kulturminnehensyn.

Et kulturminneperspektiv gjelder også mulighetene for å videreføre lokale ringeskikker ved overgang til automatisk styrt klokkeringing.

Men uansett må det vurderes slik at automatisk ringing er bedre enn ingen ringing.

3) Støyvern

Et google-søk viser at engasjementet i befolkningen for å få stoppet ringing med kirkeklokker er stor – ikke minst i byene. Klokkeringingen er derfor under press på grunn av at naboer klager over støyen fra klokkene. Dette kan være kombinert med et syn på religionsutøvelsen plass i et sekularisert samfunn. Tillatelse til klokkeringing følger av bestemmelsene om tros- og livssynssamfunns adgang til å ha virksomhet på søn- og helligdag i medhold av helligdagslovingen. Klokkeringing er unntatt fra Miljøverndepartementets støyforskrift (sammen med varslingsalarmer) og ikke omtalt i Miljøverndepartementets støyretningslinjer av 26. januar 2005. Klokkeringing kan allikevel være kilde til irritasjon i byområder, særlig for skiftarbeidere.

Samtidig er det grunn til å evaluere måten kirketårn og klokketårn er bygget på. Særlig etter andre verdenskrig har kirkeklokkene vært montert i åpne tårn. Slik tårnløsninger verken demper eller foredler klokkeklangen. Lydnivået i nærheten av kirkene blir uforholdsmessig høyt. Det bør derfor arbeides for at kirkeklokker monteres i lukkede tårn med relativt små lydglugger og gjerne blir plassert i en klangkasse. Dette vil også ta hensyn til at kirkeklokkene er et instrument som har krav på god lydgjengivelse.

Denne utredning legger til grunn at nye retningslinjer om godkjennelse av kirkebygg derfor bør ha en bestemmelse om kirkeklokker, jf kap 4.8.1 - § 3:

«En kirke, jf §§ 1.1 og 2.1, skal enten ha tårn eller et utvendig rom med plass til kirkens klokker. Kirkeklokkene skal ha en klangkasse som ivaretar klokkene som instrument. Det skal være mulighet både for mekanisk og manuell ringing».

Akustisk gir det antagelig best klang dersom klangkassen sender lyden oppover. Dette er imidlertid ikke tatt med i forslaget ovenfor.

8.2.5 Kirkeklokkene og kirkens bruk

Nåværende bestemmelser om bruk av kirkens klokker er knyttet til kirkens *liturgiske* bruk til gudstjenester og kirkelige handlinger. Dette henger sammen med en tusenårig tradisjon i bruken av kirkene.

I nyere tid har kirkene også fått en mer utvidet bruk. Det gjelder kulturelle aktiviteter – ikke minst konserter. Det gjelder både menighetens egne arrangement og utlån av kirken til andre.

Nåværende bestemmelse i § 7 om kirkekonserter o. l. er utarbeidet med bakgrunn i at kirken har en liturgisk primærfunksjon: (vanlige=uendret, kursiv=utgår, **fete=nytt**)

«Sammenringing kan skje med en **eller flere** klokker, **også** dersom konserten *også ikke* inneholder *klare* liturgiske elementer, så som tekstlesning, tale, bønn, salmesang».

Ved revisjon at retningslinjene vil det være et hovedspørsmål om reglene på dette område kun skal avspeile kirkens tradisjonelle liturgiske bruk, eller om reglene skal avspeile en mer utvidet bruk. Det vil være delte meninger om dette.

Denne utredning legger til grunn at med den brede og utvidede forståelsen av den kirkelige bruk som *både* utredningen «Kunsten å være kirke» samt Kirkemøtets vedtak i sak KM 7/05

legger opp til *og* den praksis som er innarbeidet på det kirkekulturelle område de siste tiår, er bestemmelsen i § 7 for avgrensende.

Denne utredning foreslår at ny bestemmelse i § 7 bør derfor ha slik ordlyd:

«Sammenringing kan skje med en klokke dersom konserten også inneholder klare liturgiske elementer, så som tekstlesning, tale, bønn, salmesang».

8.2.6 Annen bruk av kirkeklokker

Kirkeklokker har også hatt – og er stadig under anmodning om å ha – andre funksjoner enn å sammenkalle til gudstjenester, kirkelige handlinger og konserter.

- Den mest omfattende bruk var at kirkeklokkene var byens ur og slo timeslag. F.eks i Vår Frelses kirke i Oslo (Oslo domkirke) fastsatte reglementet i 1858 at det skulle ringes kl. 4, 10, 12, 17 og 18 eller 19. Klokkene fikk gjerne navn etter dette: «tolva», «seksa», «sjua» osv. siden hver time hadde sin egen klokke – og folk kjente igjen timeslaget på lyden. Dette ble etter hvert erstattet av mekaniske klokkespill, men først langt ut på 1900-tallet. I den grad slike tradisjoner fortsatt opprettholdes, er det gjerne kombinert med klokkespill og automatiske løsninger.
- Klokketårnene hadde også en viktig rolle i byenes brannvernordning – og ringte når farlig brann oppsto. I «Reglement for Brandsignaler i Kristiania» fra 1878 heter det at «Husild tilkjendegives ... ved klemting i Vår Frelses Kirkes Tårn». Tilsvarende finnes i en rekke byer. Tårnvakten i Oslo ble nedlagt i 1901, mens tilsvarende ordning i Vår Frue kirke i Trondheim ble nedlagt i 1937.
- Klokkeringing er blitt brukt til å markere begivenheter i kongehuset – særlig en konges død. Ved Kong Olav Vs død ble det bestemt at det skulle ringes i landets kirkeklokker 18. januar 1991 fra kl.12. Det ble også ringt på dagen for begravelsen.
- Ved Oslos (Christianias) 200-årsjubileum i 1824 ble det ringt med byens klokker.
- Selvsagt ble det ringt i alle landets kirkeklokker 8. mai 1945 – i 2,5 time fra kl.1740.
- Klokkeringing er også brukt for å varsle befolkningen: før bombingene av Namsos 14. april 1940 ble det ringt med kirkeklokkene for å varsle flyangrep. Det var imidlertid ingen ringing med kirkeklokkene 9. april 1940.
- I mobiliseringsreglene for Forsvaret heter det at «før ordre om mobilisering gis i radio, vil alarmsignalet «Viktig melding. Lytt på radio» gis med luftvernsirene (tre lange støt tre ganger) og med kirkeklokkene (ringing i tre serier med ett minutts opphold mellom seriene) - jf kgl.res. 10. juni 1949.

Det finnes flere eksempler på slik samfunnsmessig bruk opp gjennom historien. Det som imidlertid er særlig aktuelt i vår tid er bruk av kirkeklokkene som virkemiddel i samfunnsdebatten eller for «den gode sak».

- I England ble det ringt med alle landets kirkeklokker for å markere åpningen av OL i London 27. juli 2012. Noe liknende kunne neppe ha skjedd i Norge og skjedde da heller ikke verken i 1952 eller 1994.
- 2. februar 2007 kl. 0900 ble det ringt med kirkeklokkene i Trefoldighetskirken i Oslo samtidig med åpningen av FNs klimapanel (IPCC) da FNs klimarapport ble fremlagt.
- Aksjonen «Rop fra Arktis» oppfordret alle landets menigheter til en klokkestafett for klimaet. 21. november 2009 ble det ringt 12 slag i Skjæringen i Longyearbyen. Det var utarbeidet en egen «klimaforbønn» som landets menigheter ble oppfordret til å ta inn i menighetens forbønn 29. november 2009 (1. søndag i advent) og det ble oppfordret til å ringe 12 slag med kirkeklokken etter klimaforbønnen. Det het fra aksjonen at «En samlet klokkeringing landet over uttrykker fare og håp» og at «Kirkens eget språk skal vekke til handling». Klimatoppmøtet i København startet uken etter. Aksjon «Rop fra Arktis» hadde støtte fra samtlige biskoper.
- Verdensdagen for diabetes anmodet midt på 2000-tallet om at det ble ringt med kirkeklokkene på denne dagen. Tilsvarende har en rekke menighetskontor fått henvendelser om å støtte «den gode sak» med klokkeringing, f.eks ved TV-aksjonen og andre innsamlingsaksjoner. Det har også skjedd at det er blitt ringt med kirkeklokker mens et bystyre har behandlet neste års kirkebudsjett!

Denne liste med eksempler kunne vært gjort atskillig lenger, men hensikten er å invitere til en drøftelse om «Regler for bruk av kirkens klokker» bør ha bestemmelser som *legger ned forbud mot* eller *er avgrensende til* eller *skal åpne for* denne type bruk av kirkeklokkene.

Et spørsmål vil her være – jf eksemplet ovenfor om «Rop fra Arktis» – om biskopene skulle gis myndighet til å beordre ekstraordinær ringing, kiming, klemting eller et visst antall enkeltslag. Spørsmålet ville i så fall være om dette skulle begrenses til områder som anses å være svært viktige i et kristent livsperspektiv eller om det skulle også kunne gjelde andre områder.

Det helt spesielle ved kirkeklokkene er at de befinner seg i det offentlige rom. En bruk av kirkeklokkene kan derfor vanskelig ses som et spørsmål som gjelder Den norske kirke alene eller som et indre kirkelig anliggende, men det gjelder kirkens bruk av det offentlige rom. I et livssynsåpent samfunn må dette vurderes også i sammenheng med andre livssyns og religioners rett og mulighet til tilsvarende bruk av det offentlige rom.

Fordi kirkeklokkene befinner seg i det offentlige rom, må spørsmålet om en *kirkelig* ekstraordinær bruk av kirkeklokkene også vurderes i forhold til om *offentlig myndighet* skal ha en rett til ekstraordinær bruk av kirkeklokkene. Jf til dette någjeldende reglement for mobilisering som gir Regjeringen rett til å foranstalte bruk av kirkeklokkene.

Denne utredning legger til grunn at ekstraordinær bruk av kirkeklokkene må praktiseres svært restriktivt.

Denne utredning legger til grunn at det bør være forbud mot slik bruk av kirkeklokkene og foreslår en bestemmelse om dette i ny § 9:

«Kirkeklokkene er til kirkelig bruk, jf § 2. Ringing med kirkens klokker kan ikke benyttes for å markere deltagelse i aksjoner eller som støtte til demonstrasjoner.»

Denne utredning legger til grunn at en slik bestemmelse ikke forhindrer at det ved nasjonale begivenheter eller kriser kan foranstaltes at kirkeklokkene brukes. Bestemmelse om dette kan fattes av Regjeringen eller av Den norske kirke. Det må utarbeides regler for hvem som kan fatte en slik avgjørelse på vegne av Den norske kirke.

8.2.7 Kirkemøtets vedtak og anmodning

Da Kirkemøtet 2010 som en del av gudstjenestereformen i sak KM 8/10 behandlet «Alminnelig bestemmelser», gjorde Kirkemøtet *for det første* vedtak om at «Retningslinjene i nåværende Gudstjenestebok B.2 videreføres»⁶¹³ og *for det andre* uttalelse komiteen at «komiteen tar til etterretning at bestemmelser om Bruk av kirkens klokker ikke er bearbeidet til dette Kirkemøte. Komiteen mener at det er behov for en gjennomgang av også disse bestemmelser». ⁶¹⁴ *Denne utredning* forstår Kirkemøtets vedtak slik at det *stadfester* bestemmelsene i Gudstjenesteboken (1992), men ikke slik at Kirkemøtet med dette har *fastsatt* retningslinjer for bruk av kirkens klokker, jf omtalen i neste avsnitt.

Det er grunn til å merke seg at Kirkerådet i sak KR 44/10 – to måneder før Kirkemøtet – hadde gjort et vedtak om endring av «Bruk av kirkens klokker». Dette ble ikke lagt frem for Kirkemøtet fordi det ikke var lagt opp til at Kirkemøtet skulle behandle bestemmelsene om kirkeklokker som en del av gudstjenestereformen.

Vedtaket i sak KR 44/10 lød: «Ved vigsel føyes til: tre ganger tre slag ved handlingens slutt». Dette vedtaket tas imidlertid med i *denne utredningens* forslag til endringer.

8.2.8 Andre spørsmål til vurdering

En revisjon av retningslinjene for bruk av kirkens klokker, gir en anledning til å vurdere også andre spørsmål:

- Ringing morgen, middag og aften

Skikken med ringing til faste tidspunkt på dagen har lange tradisjoner. I overgangen mellom manuell og automatisk ringing er denne tradisjonen i stor grad forsvunnet, men er i noen tilfelle blitt videreført ved bruk av klokkespill.

I Danmark er det fremdeles skikk at det ringes fra morgen og kveld fra alle landets kirker. Noen har også ringing ved middagstid.

Denne utredning legger til grunn at slik ringing ikke bør foreskrives i sentrale retningslinjer, men overlates til lokalt initiativ og lokale tradisjoner. Mulighetene for å gjennomføre slik ringing er til stede der man har automatisk ringeanlegg.

- Ringing ved dødsfall i menigheten

Denne skikken er fremdeles utbredt i områder både i Sverige og Danmark. Tradisjonen bidrar både til ettertenksomhet og lokal tilhørighet. Den styrker også kirkens deltagelse i menneskers liv i lokalsamfunnene utenom de liturgiske markeringer.

⁶¹³ Sak KM 8/10, vedtakets punkt 13 (side 133).

⁶¹⁴ Sak KM 8/10, punkt 40 (side 126).

Denne utredning legger til grunn at slik ringing ikke bør foreskrives i sentrale retningslinjer, men overlates til lokalt initiativ og lokale tradisjoner. Mulighetene for å gjennomføre slik ringing er til stede der man har automatisk ringeanlegg.

- Overgangen fra den stille uke til påske

I mange kirker har det blitt vanlig med bruk av kirkeklokkene under påskenattsgudstjenesten. Slik bruk av kirkeklokkene skal bidra til å markere tidspunktet for og budskapet om oppstandelsen. Samtidig har selve høytidsringingen på påskeaften fra kl 17 markert (preludert) det samme.

Til overgangen fra den stille uke til påske hører også spørsmålet om kirkeklokkene skal være tause fra langfredag til påskeaften. Dette er romersk-katolsk tradisjon. En slik tradisjon bidrar til å tydeliggjøre klokkenes funksjon som forkynnere. Under påskenattsmessens gloria ringer kirkeklokkene igjen. Tausheten mellom langfredag og ringingen med alle kirkens klokker under gloria på påskenatt, er meget virkningsfull. En slik tradisjon vil ytterligere bidra til kirkens kommunikasjon i det offentlige rom.

Denne utredning legger til grunn at det bør vurderes om slik ringing bør foreskrives som mulighet i sentrale retningslinjer gjennom en ny § 4.3:

«I gudstjenesten på påskenatt kan det ringes med alle kirkens klokker mens *gloria* synges».

- Ringing på høytidsdagene når Gloria og Sanctus synges i høymessen

Dette er en lokal skikk som er innarbeidet i mange menigheter. Skikken synliggjør kirkeklokkene som instrument, klokkenes deltagelse i liturgien og styrker disse messeleddenes karakter av lovsang.

Denne utredning legger til grunn at slik ringing ikke bør foreskrives i sentrale retningslinjer, men overlates til lokalt initiativ og lokale tradisjoner.

- Differensiering i bruk etter kirkeårstid

I mange kirker er det innført som lokale tradisjoner å variere bruken av kirkeklokkene etter tid i kirkeåret. Dette kan komme til uttrykk f.eks ved at det brukes færre klokker til sammenringing i advents- og fastetiden.

Denne utredning legger til grunn at slik ringing bør foreskrives som mulighet i sentrale retningslinjer gjennom en ny § 4.4:

«I advents- og fastetiden kan det brukes færre klokker til sammenringing enn ellers i kirkeåret».

8.3 Retningslinjer for bruk av kirkens klokker – nye bestemmelser

Nye retningslinjer kan fastsettes i medhold av kirkeloven § 20, tredje ledd og § 24, andre ledd 2. punktum og tredje ledd bokstav d):

Bestemmelser som ikke endres = vanlige bokstaver

Bestemmer som utgår = *kursiv*

Nye bestemmelser = **fete typer**

1. Avgjørelsesmyndighet

1.1 I samarbeid med ringer/kirketjener og *kirkens prest* **den prest som har vedkommende sokn som særskilt tjenestested (særskilt arbeidsområde)**⁶¹⁵ registrerer menighetsrådet alle eventuelle lokale ringeskikker som går ut over de bestemmelser som er gitt i veiledningenes punkt 2 - 6. Denne oversikt føres inn i *kallsboken kirkebyggdatabasen* (www.kirkebyggdatabasen.no).⁶¹⁶

1.2 I samråd med ringer/kirketjener og *kirkens prest* **den prest som har vedkommende sokn som særskilt tjenestested (særskilt arbeidsområde)**⁶¹⁷ avgjør menighetsrådet hvordan ringebestemmelsene best kan tilpasses vedkommende kirke ut fra foreliggende muligheter (antall klokker) og tidligere praksis. Rådet sørger for at bestemmelsene for den enkelte kirke blir trykt og kunngjort på passende måte.

1.3 **Kirkelig fellesråd har ansvar for**⁶¹⁸ *menighetsråd og prost ser til* at bestemmelsene blir fulgt i praksis.

2. Bestemmelser

Kirkeklokkene er utviklet av den kristne kirke for å tjene dens liturgiske liv. Klokkene er *egentlig* musikkinstrumenter, en del av det liturgiske utstyr og ringertjenesten er en liturgisk funksjon. De liturgiske funksjoner kirkeklokkene har i en evangelisk kirke, kan sammenfattes under følgende hovedpunkter: å forkynne Guds ære - å peke oppover på samme måte som også kirketårnet og kirkespiret gjør det;

- * å samle Guds folk til gudstjeneste;
- * å kalle Guds barn til bønn og forbønn;
- * å minne om det evige livs mål hos Gud i himmelen.

De følgende bestemmelser er å anse som et felles minimum alle kirker skal følge. Lokale ringeskikker som går ut over dette minimum, skal holdes i hevd og fortsette som hittil.

⁶¹⁵ Justert i samsvar med tjenesteordning for menighetsprester § 9, første ledd.

⁶¹⁶ Her innføres kirkebyggdatabasen som ordning for registrering på samme måte som for inventar og utstyr, jf kap 5.7 - § 5.3. Mange har allerede tatt i bruk kirkebyggdatabasen til dette formål.

⁶¹⁷ Justert i samsvar med tjenesteordning for menighetsprester § 9, første ledd.

⁶¹⁸ Nåværende regler er fra før kirkeloven av 1996.

Det vil i dag være *menighetsrådet* som har ansvar for å registrere tidligere ringeskikker, jf § 1.1, og hvordan ringebestemmelsene skal tilpasses lokale forhold, jf 1.2.

Det vil i dag være kirkelig fellesråd som i egenskap av arbeidsgiver har ansvaret for at de tilsatte følger opp tidligere ringeskikker og ringebestemmelsene.

Det vil fremdeles være prostsen som ser til at dette blir fulgt opp i praksis, jf tjenesteordning for proster § 7 bokstav i).

2.1 Etter måten å bruke klokkene på sonderer man mellom:
Ringing: selve klokken svinger på sin aksel. Dette er den mest vanlige bruk.
Kiming: man slår i rask takt med kolven mot klokkens slag-ring. Dette er for fest og høytid.
Klemting: man slår i langsom takt med kolven mot klokkens slag-ring. Dette er bruken ved sorg o. l.

2.2 Når flere klokker skal ringes samtidig:
Man begynner da med den minste av klokkene, deretter den nest minste osv., og hver gang med en pause på 15-30 sekunder.
Når man slutter å ringe, stopper man den minste klokken først, deretter den nest minste osv., som da man begynte.

3. På vanlige søn- og helligdager

3.1 Til hovedgudstjenesten:
To forringinger, vanligvis med den største klokken, hver gang i ca. 5 minutter, til de tider som er lokal sedvane (f. eks. 9 og 10, eller 10 og 10. 30 e. l.).
Sammenringing, med alle klokker, i ca. 5 minutter. Denne ringing kan avsluttes med tre klemt, helst med den største klokken.
De avsluttende 3 ganger 3 klemt, i tre atskilte grupper, og helst med den største klokken.

3.2 Til andre gudstjenester: Bare sammenringing.

4. På spesielle dager og tider i kirkeåret

4.1 På alle høytidsdagene til jul, påske og pinse kimes det til høymesse: umiddelbart etter første og annen forringing og før sammenringingen, med den største klokken i ca. 5+5 minutter - med en pause imellom på 1-2 minutter, slik:

1. forringing	Kiming i ca. 5 min.
Kiming i ca. 5 min	Pause i ca. 1-2 min. *)
Pause 1-2 min.	Kiming i ca. 5 min.
Kiming i ca. 5 min.	Pause i ca 1-2 min.
2. forringing	Kiming i ca 5 min.
Kiming i ca. 5 min.	Sammenringing
Pause i ca. 1-2 min.	

*) Denne pause fremgår ikke av nåværende retningslinjer i «Lovsamlingen».
Det antas at dette er en trykkfeil

4.2 På høytidsaftenene, dvs. på julaften, påskeaften og pinseaften, ringes det i ca. 5 minutter og kimes det i ca. 5 minutter avvekslende og med en pause imellom på 1-2 minutter i til sammen en time, vanligvis mellom kl. 17 og 18.

4.3 I gudstjenesten på påskenenatt kan det ringes med alle kirkens klokker mens *gloria* synges.⁶¹⁹

⁶¹⁹ Jf kap 8.2.8.

4.4 I advents- og fastetiden kan det brukes færre klokker til sammenringing enn ellers i kirkeåret.⁶²⁰

5. Ved gudstjenester på hverdager i uken

Bare sammenringing.

6. Ved de kirkelige handlinger

Konfirmasjon:

Det ringes med alle klokkene under prosesjonen.

Vigsel:

Det kan ringes i ca. 5 minutter før, **klemtes 3 ganger 3 i tre atskilte grupper ved handlingens slutt**,⁶²¹ og ringes i ca 5 minutter etter handlingen.

Gravferd:

Det **kan**⁶²² klemtes med den største klokken i ca. 5 minutter før sammenringingen, som skjer med samme klokke. Det kan klemtes mens følget går til graven, og mens kisten senkes, og 3 ganger 3 slag ved handlingens slutt. Det kan ringes mens følget går fra graven. Annen bruk av klokkene bør fortsette etter gammel sedvane.

Ordinasjons- og vigslingshandlinger:

Det ringes med alle klokkene eller kimes under prosesjon.

Kirkevigsel:

Aftenen før ringes og kimes det som på høytidsaftener.

7. Kirkekonsserter o. l.

Sammenringing kan skje med en **eller flere** klokker, **også** dersom konserten *også ikke* inneholder *klare* liturgiske elementer, så som tekstlesning, tale, bønn, salmesang.⁶²³

8. Klokkespill

Klokkespill kan komme i tillegg til, men aldri istedenfor den foreskrevne bruk av klokkene etter dette regulativ.

9. Annen bruk av kirkeklokkene

Kirkeklokkene er til kirkelig bruk, jf § 2. Ringing med kirkens klokker kan ikke benyttes for å markere deltagelse i aksjoner eller som støtte til demonstrasjoner.

⁶²⁴

⁶²⁰ Jf kap 8.2.8.

⁶²¹ Oppfølging av Kirkerådets vedtak 15. september 2010 i sak KR 44/10.

⁶²² Justering som bringer samsvar mellom Alminnelige bestemmelser for gravferd pkt 10 og «Retningslinjer for bruk av kirkens klokker».

⁶²³ Med den brede og utvidede forståelsen av den kirkelige bruk som *både* utredningen «Kunsten å være kirke» samt Kirkemøtets vedtak i sak KM 7/05 legger opp til *og* den praksis som er innarbeidet på det kirkekulturelle område de siste tiår, er nåværende bestemmelse her for avgrensende.

Ny bestemmelse bør derfor ha slik ordlyd:

«Sammenringing kan skje med en eller flere klokker, også dersom konserten ikke inneholder liturgiske elementer, så som tekstlesning, tale, bønn, salmesang».

⁶²⁴ Begrunnelse, se kap 8.2.5.

Kapittel 9 – Lovtekst og regeltekster

9.1 Grunnloven, kirkeloven, kirkeordningen og retningslinjer

Denne utredning foreslår – på basis av ny § 16 i Grunnloven – at bestemmelser om kirkebygg, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker fastsettes på 3 nivå: i kirkelov, i kirkeordning og i retningslinjer/regler.

9.1.1 Grunnloven

Grunnloven § 16 utgjør det konstitusjonelle grunnlaget:

Alle Indvaanere af Riget have fri Religionsøvelse. Den norske kirke, en evangelisk-luthersk Kirke, forbliver Norges Folkekirke og understøttes som saadan af Staten. **Nærmere bestemmelse om dens Ordning fastsættes ved Lov.** Alle Tros- og Livssynssamfund skulle understøttes paa lige Linje.

Kirkemøtet har uttalt en målsetting om «størrelsen» av den kirkelov som skal fastsettes i medhold av Grunnloven § 16. Kirkemøtet uttalte i 2007 (sak KM 8/07) at «En egen lov om Den norske kirke skal være en kortfattet rammelov» (vedtakets pkt 1.1.4). Dette kan forstås enten *politisk*: staten skal bestemme minst mulig, eller være et uttrykk for omfanget av *det materielle innhold*: kirkeloven skal være kortest mulig.

Denne utredning legger til grunn at når Den norske kirke er grunnlovsfestet, er en offentlig virksomhet og ikke en privatrettslig størrelse, er avhengig av at forpliktende ordninger overfor kommuner, andre rettssubjekt og privatpersoner reguleres i lov på grunn av legalitetsprinsippet – vil det være det materielle innhold som er *nødvendig av disse grunner* som må bestemme «størrelsen» på kirkeloven. Samtidig er det en målsetting – både for staten og kirken – at kirken som trossamfunn sikres størst mulig grad av kirkelig selvstyre.

Dette er bakgrunnen for forslagene i *denne utredning* til endringene i §§ 15, 17-21 i nåværende kirkelov.

9.1.2 Kirkeloven – utkast til endringer av nåværende kirkelov

Denne utredning legger opp til at Stortinget på grunnlag av § 16 i Grunnloven gir følgende bestemmelser om *kirke og andre kirkelige lokaler* i kirkeloven. Disse bestemmelser bør – på grunn av legalitetsprinsippet og at forpliktelser for kommunene skal fastsettes – gis av Stortinget *både* innenfor nåværende rettstilstand og dersom Den norske kirke opprettes som eget rettssubjekt.

Vanlig bokstaver = ingen endring

Kursiv = utgår

Fete = nytt

Videreføring av nåværende kirkelov § 17 om definisjon av og eiendomsrett til kirke:

Med kirke menes i dette kapittel soknekirke eller kapell som er

- a) kirke fra gammelt av,
- b) godkjent av Kongen eller departementet,
- c) **godkjent av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.** [se kap 4.1.2]

Det skal være kirke i hvert sokn.

Kirkene er soknets eiendom, med mindre annet følger av særskilt rettsgrunnlag. Soknene i en kommune kan i fellesskap eie kirker.

Når særlige grunner tilsier det, kan det gjøres unntak fra reglene i andre og tredje ledd. Unntak kan gjøres av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet. [se kap 4.4.2]

Kommentar:

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet legger myndighet etter bokstav c) og fjerde ledd (unntak fra krav om kirke i hvert sokn og at kirkene er soknets eiendom), til Kirkerådet.

Videreføring av nåværende kirkelov § 18 om forvaltningen av kirkene og begrensning i rådighet. [se kap 4.1.4 + 5.6.1 + 6.5]

Forvaltningen av kirkene hører under kirkelig fellelsråd [**organ**], med mindre annet er bestemt.

Kirker kan ikke avhendes, pantsettes eller påheftes bruksretter. **Det Departementet** kan likevel gis samtykke i salg når særlige grunner tilsier det.

Formuesrettigheter som er knyttet til en kirke, kan ikke skilles fra den. Fast eiendom som ikke er nødvendig for kirken, kan likevel avhendes når **det bispedømmerådet har er** gitt samtykke til dette.

Det Menighetsrådet føresr fortegnelse over inventar og utstyr i soknets kirker. Anskaffelse og avhendelse av kirkens inventar og utstyr **skal** godkjennes av *biskopen*.

Bestemmelse om forvaltning etter første ledd fattes, om samtykke etter andre ledd og tredje ledd, om ansvar og godkjennelse etter fjerde ledd og retningslinjer om avhendelse av kirker etter andre ledd gis av Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.

Kommentar:

*Denne utredning foreslår at Kirkemøtet legger myndighet etter første, andre og tredje ledd til bispedømmerådet, og etter fjerde ledd til kirkelig fellelsråd [**organ**].*

Retningslinjer etter andre ledd og fjerde ledd gis av Kirkemøtet.

Denne utredning forslår at biskopen får sin myndighet etter fjerde ledd fra kirken (gjennom Kirkemøtet) og ikke fra staten (i kirkeloven) [se kap 4.1.4 og 5.6.1].

Videreføring av nåværende kirkelov § 19 om kirkefond. [se kap 4.1.4]

Kapital som er knyttet til en kirke, samles i et kirkefond. Fondet forvaltes av kirkelig fellelsråd [**organ**] etter **gjeldende** regler *gitt av departementet*. Avkastningen skal benyttes til kirkens drift og vedlikehold. **Det bispedømmerådet** kan gis samtykke til at avkastningen benyttes til andre kirkelige formål i soknet eller i andre sokn i kommunen.

Det bispedømmerådet kan gis samtykke til at fondets kapital benyttes til kirkelige formål i soknet eller i andre sokn innen kommunen.

Reglene i første og andre ledd gjelder ikke dersom noe annet følger av testamentariske eller andre særlige bestemmelser.

Samtykke etter første og andre ledd gis av den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.

Kommentar:

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet legger myndigheten etter første og andre ledd til bispedømmerådet. Departementets regler etter første ledd kan videreføres.

Videreføring av nåværende kirkelov § 20 om betaling for bruk av kirken m.v [se kap 4.1.4]

For benyttelse av kirken til gudstjeneste eller annen oppbyggelse tas det ikke betaling. Det samme gjelder kirkelige handlinger som utføres i forbindelse med en gudstjeneste.

For benyttelse av kirken til andre formål kan **det kirkelig fellesråd** kreves betaling etter nærmere regler som er godkjent av *bispedømmerådet* **den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.**

Kirkemøtet gir nærmere bestemmelser om bruk av kirkene.

Kommentar:

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet legger myndigheten etter andre ledd til kirkelig fellesråd [**organ**] og bispedømmerådet.

Videreføring av nåværende kirkelov § 21 om oppføring av kirke m.v [se kap 4.1.2 + 4.1.6 + 4.1.8 + 4.4.2 + 4.7.3]

Ny kirke skal bygges når en kirke er tilintetgjort eller på grunn av vesentlige mangler er ubrukbar og ikke kan utbedres, når den under vanlige gudstjenester ikke gir tilstrekkelig plass for de kirkesøkende og ikke hensiktsmessig kan utvides, når det dannes et nytt sokn der det fra før ikke er kirke **eller når det anlegges nye bydeler, etableres nye boligområder eller er distrikter der det fra før ikke er kirke.**

Det påligger Den norske kirke, enten av eget tiltak eller i samarbeid med andre, å sørge for at egnet bygning eller lokale stilles til disposisjon for tilfredsstillende betjening av de av kirkens medlemmer som i lengre eller kortere tid oppholder seg på sykehus eller institusjon, i fengsler eller på universitet og høyskoler.

Ny kirke skal i kirkerommet ha sitteplass til en tidel av Den norske kirkes medlemmer i soknet. Det kreves likevel minst 200 og ikke mer enn 500 sitteplasser.

Når særlige grunner tilsier det, kan **det departementet** gjøres unntak fra reglene i første og **tredje** ledd.

Oppføring, ombygging, utvidelse og nedleggelse av kirke skal godkjennes av *departementet*. Det samme gjelder tomt til oppføring av kirke, tegninger, kostnadsoverslag og finansieringsplan.

I spredtbygd område er bebyggelse ikke tillatt nærmere kirke enn 60 meter uten tillatelse av *departementet* (*delegert til biskopen*).

Unntak etter fjerde ledd [dvs om krav til kirkens størrelse i tredje ledd], **godkjenning etter femte ledd** [dvs ny kirke, ombygging, utvidelse og nedleggelse] **og tillatelse etter sjette ledd** [dvs 60 m-regelen] **gis av den Kirkemøtet har gitt slik myndighet.**

Kirkemøtet gir retningslinjer for godkjenning og nedleggelse av kirker etter fjerde ledd, og gir retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler, forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler og interimskirker. [se kap 4.8.1 + 4.8.2 + 4.8.3 + 4.8.4]

Kommentar:

Denne utredning foreslår at Kirkemøtet legger myndighet til

- å gjøre unntak etter første ledd om krav om bygging av ny kirke til Kirkerådet
- å gjøre unntak etter tredje ledd om krav til størrelse til Kirkerådet
- å godkjenne oppføring av ny kirke etter fjerde ledd til Kirkerådet
- å godkjenne ombygging og utvidelse etter fjerde ledd til bispedømmerådet
- å fatte vedtak om nedleggelse etter fjerde ledd til Kirkerådet
- å gi tillatelse etter 60 m-regelen i femte ledd til bispedømmerådet

Videreføring av bestemmelsene i nåværende kirkelov § 24 om Kirkemøtets myndighet:

Andre ledd:

Som øverste representative organ i Den norske fastsetter Kirkemøtet alle gudstjenestelige bøker i kirken.

Fjerde ledd, bokstav d)

Kirkemøtet gir regler om kirkens inventar og utstyr.

*

NY § om statens understøttelse (§ 8, første ledd bokstav l) i «Kjent inventar i nytt hus»: [se kap 4.1.4] – stavkirker, middelalderkirker og overtallige verneverdige kirker [se kap 4.1.4]:

**Statens understøttelse til Den norske kirke skal bidra til at kirken videreføres og videreutvikles som Norges folkekirke ved å gi grunn for at
l) middelalderkirker og andre fredede, vernede og listeførte kirker kan bevares».**

*

Videreføring av kommunens forpliktelse i kirkelovens § 15, andre ledd bokstav a): [se kap 4.1.4]

Kommunen utreder følger utgifter ...

a) Utgifter til bygging, drift og vedlikehold av kirker.

Som det fremgår, brukes ikke her Stortingets normgivningskompetanse til å legge myndighet til de ulike kirkelige organ. Denne normgivningskompetanse legger Stortinget til Kirkemøtet gjennom bestemmelsen «Kirkemøtet eller den Kirkemøtet har gitt slik myndighet».

9.1.3 Kirkeordningen

Bestemmelsen i Grunnloven § 16 innebærer at det konstitusjonelt er Stortinget *alene* som har normgivningskompetansen i Den norske kirke. Før grunnlovsendringene 21. mai 2012, var denne delt mellom Kongen og Stortinget.

Grunnlovsendringene 21. mai 2012 og lovendringene samme dag innebar også en anerkjennelse av at Kirkemøtet har en normgivningskompetanse i kraft av å være øverste representative organ i trossamfunnet Den norske kirke, jf endringene i kirkeloven § 24, andre ledd. Dette knyttes her særlig til spørsmål om kirkens gudstjenestelige bøker. Jf Prop 71L(2011-2012) side 34, pkt 5.2.2 om departementets vurderinger:

«Departementet legger til grunn av en lovbestemmelse om gudstjenestelig myndighet i prinsippet ikke trenger å bety at det er Stortinget som utstyrer Kirkemøtet med denne myndigheten. Lovbestemmelsen sikter mot å tydeliggjøre og bekrefte at Kirkemøtet besitter denne myndigheten i kraft av sin rolle som trossamfunnet Den norske kirkes øverste representative organ».

Denne forståelse antas å kunne få anvendelse i kirkerettslig forstand også på andre områder, uten at disse spørsmål i dag er avklart. *Kirkemøtet selv* har helt fra det første møte i 1984 lagt til grunn at en bred forståelse av sitt mandat i spørsmål som gjelder kirke og samfunn.

Med dette konstitusjonelle grunnlag er nåværende kirkelov: Lov av 7. juni 1996 om Den norske kirke. Når denne kirkelov i fremtiden skal revideres, foreligger to handlingsalternativ når det gjelder øvrige bestemmelser om kirkens ordninger:

- Stortinget kan fastsette *alle* eller *de fleste sider* av kirkens ordninger. Dvs i praksis stort sett å videreføre kirkeloven slik den ble vedtatt i 1996.
- Stortinget kan overlate til Kirkemøtet å fastsette *store deler* av kirkens ordninger. Dvs i praksis å overlate *flere områder* til Kirkemøtets bestemmelse sammenlignet med kirkeloven av 1996.

Dette kan gjøres på to måter:

- **Stortinget bemyndiger Kirkemøtet som statsorgan.** Det skjer ved å gi Kirkemøtet fullmakt gjennom konkrete bestemmelser i kirkeloven slik som i dag.
- **Stortinget bemyndiger Den norske kirke som eget rettssubjekt.** Det kan skje ved å gi bestemmelse i kirkeloven om opprettelse av dette rettssubjektet og fastsette at Kirkemøtet er organ for dette rettssubjektet med myndighet til å fastsette kirkens ordninger (de som Stortinget ikke velger selv å fastsette).

«Kjent inventar i nytt hus» foreslår at kirkeloven får følgende bestemmelse, jf Hefte 3 side 164 ff:

§ 2. Kirken som trossamfunn og kirkens læregrunnlag.

Den norske kirke er som evangelisk-luthersk folkekirke et trossamfunn som selv regulerer sin virksomhet og tilsetter sine medarbeidere. Kirkemøtet fastsetter kirkens ordning.

§ 3 Den norske kirkes rettslige stilling

Soknet er den grunnleggende enhet i Den norske kirke og kan ikke løses fra denne.

Soknet omfatter alle medlemmer av kirken som er bosatt innenfor soknets geografiske område.

Den norske kirke har selv rettigheter og forpliktelser, er part i avtaler med private og offentlige myndigheter og har partsstilling overfor domstol og andre myndigheter.

Soknet har samme rettslige stilling som Den norske kirke.

På et av disse grunnlag kan så kirkeordningen for Den norske kirke fastsettes – på begge grunnlag med konstitusjonell forankring i Grunnloven § 16 om at *dens Ordning fastsettes ved Lov*. Den ene måte innebærer at *Stortinget* bruker denne myndigheten til stort sett å fastsette det meste *selv*. Den andre måten innebærer at Stortinget bruker denne myndigheten til å opprette et rettssubjekt som gi *dette rettssubjektet* myndighet til å fastsette det meste *selv*.

Denne utredning legger til grunn at Stortinget – i samsvar med vedtak på Kirkemøtet 2007 og 2013 – som en oppfølging av grunnlovsendringene 21. mai 2012 bør opprette Den norske

kirke som rettssubjekt ved neste endring av kirkeloven. Som organ for dette rettssubjektet bør Kirkemøtet gis myndighet til å fastsette den del av kirkens ordninger som Stortinget enten *ikke velger* å regulere i kirkelov selv eller som Stortinget *må* regulere i kirkelov.

«Kjent inventar i nytt hus» inneholder et fullstendig forslag til kirkeordning fastsatt av Kirkemøtet, jf Hefte 3.

9.1.4 Regler og retningslinjer

Deler av kirkens ordning fastsettes i dag – og vil i fremtiden fastsettes – gjennom *regler* og *retningslinjer* gitt av Kirkemøtet. Dette gjelder både områder hvor Kirkemøtet i dag har slik myndighet – f.eks regler for bruk av kirker og regler for kirkens inventar og utstyr – men også på områder hvor Kirkemøtet i fremtiden kan og bør bli tillagt slik myndighet.

Denne utredning fremmer forslag til retningslinjer som Kirkemøtet enten i dag allerede har myndighet til å fastsette eller i fremtiden bør gis myndighet til å fastsette:

Utredningen fremmer forslag om disse regler og retningslinjer:

- Retningslinjer for *godkjenning* av kirkebygg (kap 4.8.1 og 9.2)
- Retningslinjer for *godkjenning* av permanente kirkelokale og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokale (kap 4.8.2 og 9.3)
- Retningslinjer for *godkjenning* av interimskirke (kap 4.8.3 og 9.4)
- Retningslinjer for *salg* og om *nedleggelse* av kirkebygg, kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke (kap 4.8.4 og 9.5)
- Regler om *kirkens inventar* (kap 5.7 og 9.6)
- Regler om *kirkens utstyr* (kap 6.4 og 9.6)
- Regler for *bruk av kirker* (kap 7.12 og 9.7)
- Retningslinjer for bruk av *kirkens klokker* (kap 8.3 og 9.8)

I det etterfølgende gjengis regeltekstene i utkastene til nye regler og retningslinjer *uten* kommentarer, noter og angivelse av hva som er nytt eller utgår sammenlignet med tidligere bestemmelser.

Kapittel 9.2

Utkast
til [nye]

Retningslinjer for godkjenning av kirke i medhold av [revidert forslag til] kirkeloven §§ 17 og 21 fastsatt av Kirkemøtet [år]

§ 1. Godkjenning av *soknekirke* i medhold av [revidert forslag til] kirkeloven §§ 17 og 21.

- 1.1 Et nytt selvstendig og frittstående kirkebygg som er i soknets eie eller eies av andre enn soknet, kan godkjennes som soknekirke av Kirkerådet.
- 1.2 Et eksisterende kirkebygg som enten er i soknets eie eller eies av andre enn soknet, kan godkjennes som soknekirke av Kirkerådet.
- 1.3 Et permanent kirkelokale som er godkjent som dette av bispedømmerådet, som enten er i soknets eie eller eies av andre enn soknet, kan godkjennes som soknekirke av Kirkerådet.
- 1.4 For godkjenning som soknekirke etter §§ 1.2 av et selvstendig kirkebygg som ikke er i soknets eie, stilles krav om at bygget er permanent innredet som kirke, at leiekontrakten gir vedkommende menighetsråd disposisjonsretten over bygget, at kravet om størrelse i kirkeloven § 21, tredje ledd er oppfylt og at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15.
- 1.5 For godkjenning som soknekirke etter §§ 1.3 av et permanent kirkelokale som ikke er i soknets eie, stilles krav om at kirkelokalet er et selvstendig bygg, er permanent innredet som kirke, at leiekontrakten gir vedkommende menighetsråd disposisjonsretten over kirkelokalet, og at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15. Det stilles ikke som betingelse at lokalet oppfyller kravet om størrelse i kirkeloven § 21.

§ 2. Godkjenning i medhold av [revidert forslag til] kirkeloven § 21 av *andre kirker i soknet* i tillegg til soknekirken.

- 2.1 Et nytt selvstendig og frittstående bygg som er soknets eie eller eies av andre enn soknet, kan godkjennes som kirke av Kirkerådet.
- 2.2 Et eksisterende kirkebygg som enten er i soknets eie eller eies av andre enn soknet, kan godkjennes som kirke i soknet i tillegg til soknekirken av Kirkerådet.
- 2.3 Et permanent kirkelokale som er godkjent som dette av bispedømmerådet, som enten er i soknets eie eller eies av andre, kan godkjennes som kirke i soknet i tillegg til soknekirken av Kirkerådet.
- 2.4 For godkjenning etter §§ 2.1, 2.2 og 2.3 av bygg/kirkelokale som ikke er i soknets eie, stilles krav om det er permanent innredet som kirke og at vedkommende menighetsråd har disposisjonsretten. Det stilles ikke krav om at bygget/lokalet oppfyller kravet om størrelse i kirkeloven § 21, tredje ledd og at kommunen har påtatt seg de forpliktelser som følger av kirkeloven § 15.

- § 3. En kirke, jf §§ 1.1 og 2.1, skal ha enten tårn eller et utvendig rom med plass til kirkens klokker. Kirkeklokkene skal ha en klangkasse som ivaretar klokkene som instrument. Det skal være mulighet både for mekanisk og manuell ringing. Kirken/kirkerommet skal bestå av kor/alterparti, kirkeskip/kirkerom med eventuelle sideskip/siderom, våpenhus/kirketorg/kirkehall, sakristi og ha plass for kirkens orgel. Planløsningen skal gi mulighet til oppholdsrom for medvirkende i gudstjenester og til dåpsforeldre, konfirmanter, brudepar og forlovere samt sørgende og deres familier.
- § 4. I tillegg til § 3 kan planløsningen inneholde menighetsal, rom til møter og for menighetens virksomhet innen undervisning, diakoni og kirkemusikk. Det skal legges spesielt vekt på lokaler til trosopplæring for barn og ungdom. Planløsningen kan også inneholde kontorer for menighetens tilsatte.
- § 5. I en kirke, jf §§ 1 og 2, som består av et kirkerom og flere andre rom, skal planløsningen gi mulighet for at selve kirkerommet kan avlukkes fra den øvrige del av bygget. Når kirkerommet også omfatter kirketorg/kirkehall/kjøkken e.l., skal planløsningen gi mulighet for disse kan avskjermes fra kirkerommet når dette er ønskelig.
- § 6. I planløsningen for en kirke kan det legges opp til at kirkerommet skal kunne utvides gjennom å legge eventuelle tilstøtende rom til selve kirkerommet. Det samlede areal for kirkerom og tilstøtende rom legges i så fall til grunn for godkjenning i henhold til kirkelovens krav om størrelse.
- § 7. I planløsningen for en kirke kan det legges opp til at kirkerommet skal kunne avdeles og at en del av kirkerommet skal kunne benyttes sammen med eventuelle tilstøtende rom. Dette omfatter ikke kirkens kor/alterparti.
- § 8. I planløsningen av en kirke kan inngå areal for andre brukere enn soknet. Forutsetningen for dette er at hele bygningen forvaltes av soknet.
- § 9. Planløsningen av kirkerommet skal først og fremst legge forholdene til rette for at gudstjenester, dåp, konfirmasjon, vielse og gravferd kan gjennomføres i samsvar med godkjente liturgier. Dernest at forholdene legges til rette for menighetsrådets bruk og utlån av kirken til kirkelige og kulturelle formål. Kirkerommet skal bidra til å fremme forståelsen av disse tjenester og disse arrangement hos dem som deltar.
- § 10. Kirkerommet skal som hovedregel gi mulighet både for bønn mot øst (ad orientem) og at presten forretter vendt mot menigheten (versus populum).
- § 11. Kirkerommet skal gi gode akustiske vilkår for menighetens salmesang, korsang, orgelspill og instrumentalmusikk.
- § 12. Kirke og kirkerom skal gis en universell utforming. Bruk av gallerier for menigheten skal unngås. Galleri for orgel bør ha universell tilgang/heisatkomst. Når kor/alterparti heves opp fra resten av kirkeskipet/kirkerommet, skal det funksjonelt legges vekt på tilgjengelighet og arkitektonisk legges vekt på at rommet ikke atskilles i en sal og en scene.

- § 13. En kirke skal vigsles. Vedtak om vigsling av kirke fattes av biskopen. Vigslingsgudstjenesten ledes av biskopen eller den biskopen bemyndiger i henhold til bestemmelsene i liturgien. Når kirken er vigslet, kan kirken tas i kirkelig bruk. Kirkelovens bestemmelser om kirker med tilhørende forskrifter samt Kirkemøtets retningslinjer og regler trer i kraft.
- § 14. Bestemmelser om nedleggelse av kirke fastsettes av Kirkemøtet i egne retningslinjer.

Kapittel 9.3

Utkast
til [nye]

Retningslinjer for godkjenning av permanente kirkelokaler og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler fastsatt av Kirkemøtet [år]:

- § 1. Som *permanent kirkelokale* kan bispedømmerådet godkjenne:
- 1.1 Et selvstendig og frittstående bygg, som er i soknets eie eller eies av andre enn soknet. Dersom bygget eies av andre enn soknet, stilles som krav for godkjenning at leiekontrakten gir soknet disposisjonsretten over bygget.
 - 1.2 Et kirkelokale som er en del av en ny eller eksisterende bygning, som enten er i soknets eie eller eies av andre enn soknet. Dersom kirkelokalet eies av andre enn soknet, stilles som krav for godkjenning at leiekontrakten gir soknet disposisjonsretten over bygget/lokalet.
 - 1.3 Et godkjent permanent kirkelokale etter § 1.1 kan godkjennes av Kirkerådet også som soknekirke i medhold av retningslinjer for godkjenning av kirkebygg § 1.
 - 1.4 Et godkjent kirkelokale etter § 1.2 kan godkjennes av Kirkerådet som kirke i soknet i tillegg til soknekirken, i medhold av retningslinjer for godkjenning av kirkebygg § 2.
 - 1.5 Ved godkjenning etter §§ 1.1 og 1.2 for bygg eller lokale som ikke eies av soknet, skal det presiseres hvordan Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* kommer anvendelse. Ved godkjenning etter §§ 1.3 og 1.4 gjelder disse regler.
- § 2. Som *forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale* kan bispedømmerådet godkjenne:
- 2.1 Et selvstendig og frittstående bygg som er soknets eie eller har en annen eier. Dersom lokalet eies av andre, stilles som krav for godkjenning at leiekontrakten gir soknet bruksrett.
 - 2.2 Et rom som er en del av en ny eller eksisterende bygning og hvor rommet midlertidig kan få en utforming som egner seg til kirkelig bruk, som enten er i soknets eie eller har en annen eier, og hvor soknet er gitt bruksrett.

- 2.3 Et forsamlingslokale etter §§ 2.1 og 2.2 kan ikke godkjennes som soknekirke eller kirke i soknet i tillegg til soknekirken.
- 2.4 Ved godkjennelse etter §§ 2.1 og 2.2 for lokale som ikke eies av soknet, skal det presiseres hvordan Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* kommer til anvendelse.
- § 3. For godkjennelse etter §§ 1 og 2 stilles andre krav enn for kirkebygg i Kirkemøtets *retningslinjer for godkjennelse av kirkebygg* §§ 3-14. Kirkerommet skal permanent, jf § 1, eller når rommet er i kirkelig bruk, jf § 2, ha en forsamlingsal med sitteplasser til menigheten, korparti/alterparti med alterbord, alterring eller kneleskamler, prekestol og/eller lesepult, døpefont, fastmontert eller flyttbart orgel og rom for sakristi med mulighet for oppbevaring av utstyr. Kirkerommet skal permanent, jf § 1, eller når det er i bruk, jf § 2, ha en kunstnerisk utsmykning som er forenlig med rommets kirkelige bruk.
- § 4. Dersom kirkelokalet inngår i et bygg som består av et kirkerom og flere andre rom, skal planløsningen gi mulighet for at selve kirkerommet kan avlukkes fra den øvrige del av bygget. Når kirkelokalet også omfatter andre fellesareal som f.eks torg/hall/gang/kjøkken e.l., skal planløsningen gi mulighet for disse kan avskjermes fra kirkerommet når dette er ønskelig.
- § 5. Ved planløsningen av kirkelokalet skal det tilstrebes mulighet både for bønn mot øst (ad orientem) og at presten forretter vendt mot menigheten (versus populum). Det skal legges til rette for at gudstjenester, dåp, konfirmasjon, vielse og gravferd kan gjennomføres i samsvar med godkjente liturgier.
- § 6. Et permanent kirkelokale eller forsamlingslokale som benyttes til kirkelig bruk skal vigsles. Vedtak om vigsling fattes av biskopen. Vigslingsgudstjenesten ledes av biskopen eller den biskopen bemyndiger i henhold til bestemmelsene i liturgien. Når kirkelokalet eller forsamlingslokalet er vigslet, kan lokalet tas i kirkelig bruk.
- § 7. Når et vigslet permanent kirkelokale eller et forsamlingslokale skal gå ut av kirkelig bruk, skal bispedømmerådet fatte vedtak om nedleggelse. Etter dette regnes ikke lokalet som vigslet og Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* gjelder ikke lenger. Nedleggelsen kan markeres av menigheten i den siste gudstjeneste som avholdes. Ved gudstjenestens avslutning bæres kirkens utstyr ut av bygget/lokalet/ rommet. Dersom vedtak om nedleggelse ikke er fattet, regnes allikevel lokalet som ikke vigslet etter at det har gått ut bruk.

Kapittel 9.4

Utkast til [nye]

Retningslinjer for godkjenning av interimskirke fastsatt av Kirkemøtet [år]:

- § 1. Som *interimskirke* kan bispedømmerådet godkjenne:
- 1.1 Et selvstendig og frittstående bygg som er i soknets eie eller har en annen eier som har gitt soknet bruksrett. Dersom lokalet eies av andre enn soknet, bør det om mulig stilles krav om at leiekontrakten gjelder for heleinterimsperioden.
 - 1.2 Et rom som er i soknets eie eller har en annen eier som har gitt soknet bruksrett, som er en del av en ny eller eksisterende bygning, og hvor rommet midlertidig kan få en utforming som egner seg til kirkelig bruk.
 - 1.3 En interimskirke kan ikke godkjennes som soknekirke eller kirke i soknet i tillegg til soknekirken i medhold av retningslinjer for godkjenning av kirkebygg.
 - 1.4 Ved godkjenning av interimskirke som ikke er i soknets eie skal det presiseres hvordan Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* kommer til anvendelse.
- § 2. For godkjenning etter § 1.1 stilles andre krav enn for kirkebygg i Kirkemøtets *retningslinjer for godkjenning av kirke* §§ 3-14.
En interimskirke skal ha en forsamlingssal med sitteplasser til menigheten, Korparti/alterparti med alterbord, alterring eller kneleskamler, prekestol og/eller lesepult, døpefont, flyttbart orgel og rom for sakristi med mulighet for oppbevaring av utstyr. Når lokalet er i bruk som interimskirke, skal det ha en kunstnerisk utsmykning som samsvarer med rommets kirkelige bruk.
- § 3. Dersom interimskirken inngår i et bygg som består av et kirkerom og flere andre rom skal planløsningen gi mulighet for at selve kirkerommet kan avlukkes fra den øvrige del av bygget. Når kirkerommet også omfatter f.eks torg/hall/gang/kjøkken, skal planløsningen gi mulighet for disse kan avskjermes fra kirkerommet når dette er ønskelig.
- § 4. Ved planløsningen av *interimskirken* skal det tilstrebes å gi mulighet både for bønn mot øst (ad orientem) og at presten forretter vendt mot menigheten (versus populum). Det skal legges vekt på at gudstjenester, dåp, konfirmasjon, vielse og gravferd kan gjennomføres i samsvar med godkjente liturgier.
- § 5. En interimskirke skal vigsles. Vedtak om at vigsling av interimskirke fattes av biskopen. Vigslingsgudstjenesten ledes av biskopen eller den biskopen bemyndiger i henhold til bestemmelsene i liturgien. Når interimskirken er vigslet, kan den tas i kirkelig bruk.
- § 6. Når interimskirken skal gå ut av *kirkelig* bruk, skal bispedømmerådet fatte vedtak om nedleggelse. Etter dette regnes ikke lokalet som vigslet til kirkelig bruk og Kirkemøtets *Regler for bruk av kirker* gjelder ikke lenger. Nedleggelsen kan markeres av menigheten i den siste gudstjeneste som avholdes. Ved gudstjenestens avslutning bæres kirkens utstyr ut av lokalet. Dersom vedtak om nedleggelse ikke er fattet, regnes allikevel interimskirken som ikke vigslet etter at den har gått ut av bruk.

Kapittel 9.5

Utkast
til [nye]
**Retningslinjer for salg eller om nedleggelse
av kirke, kirkelokale,
forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale og interimskirke
fastsatt av Kirkemøtet [år]**

§ 1. Definisjon av kirke, kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke.

Med kirke menes en bygning som er godkjent som kirke i medhold av kirkeloven § 17, første ledd og § 21, fjerde ledd.

Med kirkelokale menes en bygning eller lokale i en bygning som er godkjent av bispedømmerådet som permanent kirkelokale.

Med forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale menes en bygning eller et rom som er godkjent av bispedømmerådet til kirkelig bruk.

Med interimskirke menes en bygning eller et rom som er godkjent av bispedømmerådet til midlertidig kirkelig bruk.

§ 2. Definisjon av bruk, opphør av bruk, nedleggelse og riving av kirke etter § 1, første ledd.

En kirke er i bruk når biskopen har forordnet gudstjenester i kirken.

Dersom bruk etter første ledd er opphørt, regnes kirken allikevel å være i bruk dersom menighetsråd og menighetens prester bruker kirken til gudstjenester, kirkelige handlinger og kirkelig møtevirksomhet.

Dersom bruk etter første og annet ledd er opphørt, regnes en kirke allikevel å være i bruk dersom soknet eller kirkeeier har leid ut kirken til andre enn soknet til kirkelig bruk.

En kirke som er gått ut av bruk i henhold til første, andre og tredje ledd, regnes som opprettholdt som kirke inntil det er fattet vedtak om salg eller nedleggelse.

En kirke er nedlagt når vedtak om salg eller nedleggelse er fattet av den som er gitt slik myndighet i kirkeloven.

Vedtak om salg eller nedleggelse av kirke kan også omfatte samtykke til riving av kirke.

§ 3. Definisjon av bruk, opphør av bruk og nedleggelse av kirkelokale, forsamlingslokale eller interimskirke etter § 1, andre, tredje og fjerde ledd.

Kirkelokale, forsamlingslokale eller interimskirke er i kirkelig bruk når biskopen har forordnet gudstjenester på stedet eller menighetsråd og menighetens prester bruker det til gudstjenester, kirkelige handlinger og kirkelig møtevirksomhet.

Ved opphør av slik bruk skal det fattes vedtak om nedleggelse. Når vedtak er fattet, regnes lokalene ikke som vigslet. Dersom vedtak ikke fattes, regnes allikevel lokalene som ikke vigslet etter at de er gått ut av bruk.

§ 4. Vedtak om salg eller nedleggelse.

For soknekirke eller annen kirke som eies av soknet og som er godkjent etter § 1, første ledd fattes vedtak om nedleggelse av Kirkerådet selv og vedtak om salg av bispedømmerådet selv.

For kirke som er godkjent etter § 1, første ledd, men som ikke eies av soknet, fattes vedtak om nedleggelse av bispedømmerådet. Etter slikt vedtak er fattet, er kirken fri for kirkelige heftelser.

For kirke som er godkjent som kirkelokale, forsamlingslokale eller interimskirke etter § 1, andre, tredje og fjerde ledd fattes vedtak om nedleggelse av bispedømmerådet. Etter slikt vedtak er fattet, er lokalet fri for kirkelige heftelser.

Bispedømmerådets myndighet etter andre og tredje ledd kan delegeres til biskopen eller stiftsdirektøren.

§ 5. Vilkår for salg eller nedleggelse av kirke som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

Nedleggelse av soknekirke eller annen kirke i soknets eie etter § 1, første ledd forutsetter samtykke fra kirkelig fellestråd og vedkommende biskop.

Nedleggelse av en soknekirke forutsetter at det i soknet er en annen kirke i soknet som kan godkjennes som soknekirke eller at det er fattet forpliktende vedtak om at det skal bygges en ny kirke som oppfyller kravene til en soknekirke. Dersom disse forutsetninger ikke er til stede, innebærer nedleggelse av en soknekirke at det samtidig må fattes vedtak om nedleggelse av soknet, eventuelt at to sokn slutter seg sammen. En regulering av soknene må være vedtatt av bispedømmerådet før Kirkerådet kan behandle en søknad om nedleggelse av en soknekirke.

Kirke etter § 1, første ledd som ikke eies av soknet, kan nedlegges når kirkeeier søker om dette eller når kirkeeier har samtykket i dette.

Kirker som er automatisk fredet eller vedtaksfredet i medhold av Lov av 9. juni 1978 om kulturminner og som er gått ut av bruk, skal bevares. Kirker kan allikevel selges eller nedlegges med tillatelse fra Riksantikvaren og bare dersom nåværende eller fremtidig kirkeeier har forpliktet seg til å opprettholde og vedlikeholde kirken som kirkebygning.

Vedtaket kan påklages.

For kirker som er oppført på Riksantikvarens liste over særskilt verneverdige kirker og som er gått ut av bruk, eller kirker som vedkommende kommune ønsker å sikre/bevare som verneverdige kulturminner i medhold av Lov av 27. juni 2008 om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven) med tilhørende forskrifter og som er gått ut av bruk, skal bevares. Dersom sak om salg eller nedleggelse ønskes reist, skal Riksantikvarens uttalelse innhentes. Disse kirker skal vurderes i henhold til § 9 før vedtak om salg, nedleggelse eller riving kan fattes.

Vedtaket kan påklages.

§ 6. Vilkår for nedleggelse av kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent av bispedømmerådet.

Kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke etter § 1, andre, tredje og fjerde ledd som enten eies av soknet eller har en annen eier, kan nedlegges når kirkeeier eller soknet søker om dette eller har samtykket i dette.

Vedtaket kan påklages.

§ 7. Søknad om salg, nedleggelse eller riving av soknekirke eller annen kirke som er godkjent i medhold av § 21, fjerde ledd.

Sak om salg, nedleggelse eller riving kan reises av menighetsmøtet, menighetsrådet, kirkelig fellelsråd, kommunen, bispedømmerådet og biskopen.

Søknad fremmes av kirkens eier. En søknad skal presisere om saken gjelder nedleggelse eller riving.

Før en søknad kan behandles, skal uttalelse foreligge fra menighetsmøtet, menighetsrådet, kirkelig fellelsråd, kommunen og bispedømmerådet.

Før en søknad kan behandles skal uttalelse og eventuelt tillatelse innhentes fra Riksantikvaren eller den som har slik myndighet i medhold av Lov av 9. juni 1978 om kulturminner.

§ 8. Søknad om nedleggelse av kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent av bispedømmerådet

Når soknet planlegger å ta et permanent kirkelokale, forsamlingslokale som benyttes som kirkelokale og interimskirke ut av bruk, skal menighetsrådet underrette biskopen og bispedømmerådet om dette. Før bispedømmerådet kan fatte vedtak om nedleggelse, skal biskopen ha opphevet et eventuelt vedtak om forordning av gudstjenester i lokalene.

Sak om nedleggelse av kirkelokale, forsamlingslokale og interimskirke etter § 1, andre, tredje og fjerde ledd som enten eies av soknet eller har en annen eier, kan reises av menighetsmøtet, menighetsrådet, kirkelig fellelsråd, kommunen, bispedømmerådet og biskopen.

Søknad om nedleggelse kan fremmes enten av kirkens eier eller av soknet. Før en søknad kan behandles av bispedømmerådet, skal uttalelse foreligge fra menighetsrådet og kirkelig fellelsråd.

§ 9. Krav til søknad om nedleggelse eller riving av kirke som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

Før søknad om nedleggelse eller riving av kirke kan behandles av Kirkerådet, skal kirkeeier ha utredet og vurdert muligheter for alternativ bruk:

- a. Om en egen bruk i en mindre del av kirkebygningen kan videreføres og de øvrige deler av bygningen atskilles og innredes for utleie til annen bruk.
- b. Om kirken kan overdras til en organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke som kan videreføre en kirkelig bruk av kirkebygningen dersom soknet ikke lenger skal eller kan bruke kirken.
- c. Om kirken i sin helhet kan leies ut eller selges til et annet kristent trossamfunn.

- d. Om kirkeeier kan ta ansvar for å opprettholde bygningen som kirkelig kulturminne etter at kirkelig bruk har opphørt.
- e. Om kirken kan overdras til en ny eier som kan opprettholde kirken som kirkelige kulturminne.
- f. Om kirkebygningen i sin helhet kan leies ut eller selges til kommunen eller annen offentlig myndighet og ominnredes til andre offentlige formål.
- g. Om kirkebygningen kan selges på det åpne marked.

For godkjent kirke som er i soknets eie, skal disse alternativ være vurdert av både menighetsrådet og kirkelig fellesråd. For godkjent kirke som eies av andre enn soknet, skal kirkeeier ha vurdert disse alternativ.

Redegjørelse for bokstav a. - g. skal følge søknaden.

Dersom vurdering i henhold til bokstav a. – g. ikke er foretatt, behandles en sak om nedleggelse på dette grunnlag.

Kirkerådet kan i vedtak om nedleggelse stille vilkår i henhold til bokstav a-g.

§ 10. Krav til søknad om salg av kirke som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

Før søknad om salg av kirke kan behandles av bispedømmerådet, skal kirkeeier ha utredet og vurdert bestemmelsene i § 9 bokstav b, d og e og dessuten bokstav c og f med henblikk på utleie. Redegjørelse for dette skal følge søknaden.

Bispedømmerådet kan i vedtak om samtykke til salg stille vilkår i henhold til bestemmelsene i § 9 pkt a-f.

§ 11. Konsekvenser av vedtak om salg, nedleggelse og nedrivning.

Vedtak om nedleggelse eller nedrivning av en soknekirke innebærer opphør av:

- kommunens plikt til drift og vedlikehold,
- kirkelig fellesråd forvaltningsansvar for bygningen,
- menighetsrådets ansvar for bruken,
- prestetjenestens bruksrett
- prestens plikter
- biskopens tilsyn

Første ledd gjelder for godkjent soknekirke som er gått ut av bruk inntil vedtak om salg, nedleggelse eller nedrivning er fattet.

En kirke som er vedtatt solgt eller nedlagt, regnes ikke lenger som en vigslet bygning, biskopens tilsyn bortfaller og Kirkemøtets «Regler for bruk av kirker» (1991) gjelder ikke. Kirkeeier kan av eget tiltak bevare en nedlagt kirke som kirkebygning selv om dette ikke er stilt som vilkår for tillatelse til nedleggelse. Kirkeeier kan også stille bygningen til disposisjon for kirkelig bruk eller annen bruk.

Vedtak om nedleggelse av kirke kan også omfatte samtykke til riving av kirke. En sak om rivning skal behandles i henhold til Plan- og bygningslovens bestemmelser.

Ved gjenoppbygging av en revet kirke på et annet sted eller flytting av kirke, skal gjenoppbygging og flytting godkjennes på vanlig måte og kirken vigsles på nytt.

§ 12: Fordeling av salgsinntekter.

Inntektene ved salg av soknekirke eller annen kirke i soknets eie tilfaller soknet. Inntektene ved salg fordeles mellom menighetsrådet og kirkelig fellesråd på grunnlag av innskutt kapital. Lag og foreninger som har tilført kapital til bygging av kirken, kan også melde inn krav om andel av salgsinntektene. Oppnås ikke enighet, avgjøres tvisten av bispedømmerrådet.

Inntekter ved salg av kirke som har en annen eier enn soknet, tilfaller kirkeier.

§ 13. Liturgisk markering i forbindelse med salg eller nedleggelse.

Når et vigslet bygg/lokale/rom er vedtatt solgt eller nedlagt, kan menigheten i den siste gudstjeneste som avholdes markere liturgisk at den kirkelige bruk opphører. Ved gudstjenestens avslutning kan kirkens utstyr bæres ut av bygget/lokalet/rommet. Etter dette regnes ikke bygget/lokalet/rommet som vigslet.

Dersom det samtidig med vedtak om salg eller nedleggelse av kirke er fattet vedtak om at den skal opprettholdes som kirkebygning, kan slik liturgisk markering utgå.

Dersom det samtidig med vedtak om salg eller nedleggelse av kirke er fattet vedtak om at det videreføres en kirkelig bruk av andre enn soknet, skal slik liturgisk markering utgå.

Kapittel 9.6

**Utkast
til [reviderte]
Regler om kirkens inventar og utstyr
fastsatt av Kirkemøtet [år]
i medhold av kirkeloven § 24, tredje ledd bokstav d)**

- A. Innenfor en fremtidig rettstilstand der Kirkemøtet har fått myndighet til å gi retningslinjer om kirkebygg m.v.

Disse retningslinjer om inventar og utstyr gjelder for

- 1) kirker som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd
- 2) andre kirker, kapeller og permanente kirkelokaler som er godkjent i medhold av retningslinjer fastsatt av Kirkemøtet
- 3) den kirkelige bruk av kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirke som er godkjent i medhold av retningslinjer gitt av Kirkemøtet.

B. Innenfor nåværende rettstilstand, vil bestemmelsen om virkeområde måtte lyde:

Disse retningslinjer om inventar gjelder for

- 1) kirker som er godkjent i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd
- 2) den kirkelige bruk av kapeller og forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokaler som er godkjent av biskopen
- 3) interimskirke som er godkjent av prostens.

Kirken kan ta all kunst, alle kunstformer og alle kunstuttrykk i bruk for kirkerommet og dets inventar, så sant det tjener det kristne budskap og lar kirkerommets særlige egenart komme til utfoldelse.

1. Inventar i kirkerommet

1.1 Med inventar forstås alt inventar som har sin permanente plassering i kirkerommet, enten det er fast montert eller løst.

1.2 Det viktigste kirkelige inventar er alter, prekestol, lesepult, døpefont og orgel. Disse er en del av kirkerommets permanente interiør.

1.3. En kirke skal ha ett alter. Alterbordet er Herrens nattverdbord, og skal dermed bære kalken og disken og samle menigheten ved nattverdmåltidet. I kraft av Jesu Kristi død og oppstandelse og hans løfte om å være sammen med sine venner, markerer alteret også Guds nærvær. Alteret bør derfor ha en slik tyngde og verdighet at det fremstår som kirkerommets samlende midtpunkt. Dette gjelder også når alteret har form av et bordalter. Alterbordet, og ikke altertavlen, er det derfor det sentrale og samlende punkt i kirkerommet.

I et kirkerom kan flere typer alterbord tas i bruk som kirkens alter: hovedalteret, et bordalter / fremskutt alter og ett eller flere sidealtere. Der forholdene ligger til rette for det, kan hovedalteret og bordalteret / fremskutt alter være ett inventar.

Hovedalteret er et permanent inventar i kirkerommet og kan ikke fjernes, flyttes eller tildekkes. Dette gjelder også alterbordet. Når hovedalteret brukes, skal et eventuelt permanent bordalter ikke tas i bruk, være pyntet eller ha tente lys.

Bordalteret kan enten være et permanent inventar i tillegg til hovedalteret eller et midlertidig utstyr som brukes ved gudstjenester. Når bordalteret brukes, skal hovedalteret ikke tas i bruk, være pyntet eller ha tente lys.

Sidealter kan være et permanent inventar. Sidealter kan brukes av menigheten samtidig med at liturgen bruker enten hovedalteret eller bordalteret. Ved et sidealter kan legges til rette for mulighet til å knele og tenne lys.

Hovedalteret bør stå så langt ut fra bakveggen og et bordalter få en slik plassering at liturgen kan forrette vendt mot menigheten, og at menigheten lett kan passere når ofringen skjer ved gang rundt alteret.

I stedet for løst sidebord for oppbevaring av alterutstyret før og etter det er i bruk i gudstjenesten, kan det bygges et repositorium som en nisje i veggen med samme bruksområde som et løst sidebord.

1.4 Alterringen foran kirkens hovedalter er et permanent inventar i kirkerommet.

Alterringen består av knefall og støtteskranke, og utformingen vil variere, avhengig av bl. a. korets/alterpartiets form og alterets plassering. Alterringens form kan være linjær, halvsirkelliknende eller bestå av to knefall på hver side av alteret. Midtpartiet på alterringen kan fjernes enten permanent eller midlertidig. Er alterringen ikke åpen på midten, bør den ved bruk kunne åpnes på midten.

I forbindelse med et arrangement som krever plass i koret/alterpartiet, kan alterringen fjernes midlertidig. Dette forutsetter samtykke fra vedkommende menighetsråd.

I kirker som har bordalter som permanent inventar, skal det være mulighet for å knele under utdelingen av nattverden. Kirker som har fremskutt alteret som løst inventar, skal ha knefall som løst utstyr.

1.5 I koret / alterpartiet skal det som permanent inventar inngå egne stoler for tjenestegjørende liturg og medliturger.

For brudepar bør det enten finnes egne brudestoler i alterområdet eller som settes frem under vielsen. I stedet for stoler til brudepar kan det brukes en brudebenk. Det bør velges stoler som er tilpasset kirkens øvrige inventar. Dersom det er liten plass i koret/alterpartiet, kan brudestolene ha en annen fast plass i kirkerommet når de ikke er i bruk.

I domkirker skal det være en egen bispestol.

1.6 Prekestol og lesepult er hver for seg permanent inventar i kirkerommet. Prekestol og lesepult kan også være samme inventar og brukes som Ordets sted i kirkerommet.

Prekestol og lesepult skal være slik plassert at forkynnelsen og lesningene høres overalt i kirkerommet og slik at predikant og tekstleser så vidt mulig kan sees av alle. Bokbrettet på prekestolen og lesepulten bør kunne reguleres i høyden.

Talerstol for medliturg kan enten være et permanent inventar i kirkerommet i tillegg til lesepulten eller løst utstyr. Når prekestol og lesepult er samme inventar, bør medliturg ha en egen talerstol.

1.7 Døpefonten er et permanent inventar i kirkerommet.

Døpefonten skal være slik utformet at den i bruk gir en vanddybde på minst 5 cm, enten man bruker dåpsfat eller ikke. Fonten må kunne tømmes på en grei måte. Kirkerommets utforming har betydning for plasseringen av døpefonten. Det vil være mest vanlig at døpefonten er plassert fremme i kirkeskipet, og helst foran benkeradene. Døpefonten kan også plasseres ved inngangen til kirkerommet.

I forbindelse med et arrangement som krever plass i koret, kan en døpefont som er plassert i koret/alterpartiet fjernes midlertidig. Dette forutsetter samtykke fra vedkommende menighetsråd.

(Dåpsbasseng kan inngå i kirkerommet som permanent inventar.)

1.8 Pipeorgelet er kirkens tradisjonelle instrument. Orgelet skal understøtte og hjelpe menigheten og sangkoret i tilbedelse, forkynnelse og sang. Orgelet har også selvstendige musikalske funksjoner, både i og utenom gudstjenesten.

Orgelets plassering og utforming bør avklares i et nært samarbeid mellom orgelbygger, den orgelsakkyndige konsulent og arkitekten. I alle tilfelle bør organisten kunne lede et sangkor fra sin plass ved orgelet. Kirken kan også ha et eget permanent eller flyttbart kororgel til slik bruk.

Kirkerommet skal ha kortribune enten som permanent inventar eller løst utstyr.

1.9 Kirkeklokker er et permanent inventar med plassering enten i kirketårnet eller i et eget utvendig rom. Kirkeklokkene er et instrument som skal brukes og trenger en klangskasse for å komme til rette som instrument. Hensynet til håndringing skal ivaretas. Kirker/kapell og andre kirkelige bygg eller rom hvor det regelmessig holdes gudstjeneste og utføres kirkelige handlinger, skal ha en eller flere kirkeklokker. Antall og størrelse bør tilpasses kirkens størrelse og de geografiske forhold i kirkens nærhet. I alminnelighet anbefales flere mindre fremfor få store klokker.

Bruk av kirkens klokker fastsettes i egne retningslinjer.

1.10 I kirkerommet kan lysglobe inngå som et permanent inventar.

1.11 I kirkerommet kan ikon inngå som permanent inventar.

1.12 Ved alteret eller i kirkeskipet kan det enten som permanent inventar eller midlertidig utstyr plasseres en uttrekkbar projeksjonsskjerm. Denne skal kun trekkes ut når den skal brukes.

1.13 Det er viktig at kirkerommet er fleksibelt med hensyn til møbleringen og det bør derfor vises tilbakeholdenhet med å bolte inventar fast i gulvet.

2. Liturgisk utstyr

2.1 Som en hovedregel bør kirkens tekstiler bære preg av verdig enkelhet og gode bruksegenskaper. Erfaringsmessig er naturstoffer, så som ull, bomull, lin, best egnet til slikt utstyr.

Det skal være minst en messehagel i hver kirke.

2.2 Nattverdkarene (kalk og disk) og oppbevaringskarene (brødeske og vinkanne) bør så vidt mulig være innbyrdes avstemt i utforming og materialbruk og passe sammen med kirkens øvrige utstyr.

Utformingen av kalken må være slik at en både kan drikke og helle av den. Eventuelle enkeltkalker skal være av godkjent modell. Disken utformes slik at nattverdrødet ikke faller av.

2.3 På alter av bordtype bør lys og staker ikke være for høye, særlig dersom liturgen skal kunne forrette bak alterbordet. Det bør fortrinnsvis brukes staker beregnet for ett lys.

Til alteret kan et sidebord tas i bruk til alterutstyret: kalk og disk, vinkanne og brødeske. Sidebordet kan settes frem før gudstjenesten og fjernes når gudstjenesten er avsluttet. Gudstjenestebøker, lys og eventuelt ett krusifiks / kors plasseres på alterbordet.

Ved det alter som brukes, skal det være en gulvholder for prosesjonskors og prosesjonslys.

Ved hovedalteret kan det i tiden mellom 1. påskedag og Kristi Himmelfartsdag være et påskelys i egen stake ved siden av alterbordet. Dersom kirken har et bordalter, kan påskelyset plasseres ved bordalteret når dette er i bruk. Resten av kirkeåret kan lyset plasseres ved døpefonten.

2.4 Når prosesjonskorset ikke er i bruk, kan det enten plasseres permanent bakerst i kirken ved inngangen, ved døpefonten eller ved hovedalteret.

2.5 Tekstiler på alter, prekestol og lesepult avstemmes i farger og formgivning til hverandre og til hele alterområdet, og bør også passe sammen med de messehagler som hører til kirkehuset. Tekstilene bør følge de liturgiske farger eller være kirkeårsnøytrale.

2.6 Ved døpefonten skal det være mulighet for plassering av dåpslys eller lysholder for dåpslys og for plassering av påskelys eller annet lys for tenning av dåpslys.

2.7 I kirkerommet kan en lysglobe inngå som utstyr. Det kan også etableres en annen form for lystenningssted på et egnet sted i kirkerommet. Både ved lysglobe og lystenningssted kan det legges til rette for muligheten til å knele.

Bruken av lys er symbolmettet. Lyset synliggjør Guds nærvær og er et uttrykk for menneskers bønn, takk, sorg og håp.

Når et kirkerom ikke er i gudstjenestelig bruk, men er åpen for besøkende, bør et levende lys synliggjøre Guds nærvær i kirkerommet. Det bør i slik åpningstid være ett slikt lys i kirkerommet, enten på alteret, i påskelyset eller ved døpefonten. Har kirkerommet en lysglobe, vil i tillegg lyset i midten av globen ha den samme symbolfunksjon.

Når et kirkerom er i bruk, skal kun det alter som er i bruk ha levende lys. Sidealter, lysglobe og lystenningssted kan brukes av de kirkesøkende mens hovedalter eller bordalter er i bruk.

2.8 For fremvisning av tekster, salmer og illustrasjoner kan det plasseres en projeksjonsskjerm permanent eller midlertidig i kirkerommet. Denne skal kun trekkes ut når den skal brukes.

3. Liturgisk utstyr til en soknekirke

Foruten det inventar som tradisjonelt hører med til et kirkerom, jf pkt 2 ovenfor - så som alterbord eller fremskutt alter (med kalk og disk, oblateske og vinmugge, lysholdere), prekestol og lesepult/talerstol for medliturg, døpefont og vannkanne, orgel, en eller flere kirkeklokker, - bør det i hver soknekirke i tillegg vanligvis være:

- 3.1 Alba i minst to størrelser og stola i de fire liturgiske farger.
Messehagler i de fire liturgiske farger eller minst to messehagler og da fortrinnsvis hvit og grønn.
Hvit kappe for medliturger.
Eventuelle liturgiske klær til andre kirkelig ansatte.
Prestekappe til bruk på kirkegården ved gravferd, dersom det vanligvis forrettes gravferd ved kirken.
Kapper til konfirmantene.
- 3.2 Kalkklede og servietter av egnet materiale til bruk ved nattverd og dåp.
Et tilstrekkelig antall enkeltkalker av godkjent modell og materiale.
Nattverdutstyr som er egnet til bruk hos syke (soknebudsett).

Utstyr til bruk ved ofring.

3.3 To bibler (til prekestol og sakristi), fire sett av de liturgiske bøker (for liturg, organist, klokker/medliturger og sakristi) og en tekstbok som brukes ved gudstjenesten og de kirkelige handlinger.

Et tilstrekkelig antall salmebøker og liturgihefter til bruk for menigheten.

3.4 De liturgiske klær og løst liturgisk utstyr oppbevares i egnede skap. Messehaglne skal oppbevares forsvarlig, f. eks. opphenges på spesialhengere av tilstrekkelig bredde eller legges i skuffer med tilstrekkelig bredde og dybde. Der det er ønskelig, kan messehagler og annet liturgisk utstyr plasseres i et låsbart skap med glassdører i kirkerommet eller et annet sted i kirken. Tekstiler må ikke utsettes for sollys.

3.5 Sølvgjenstander og annet kostbart utstyr skal forvares i brann- og tyverisikker safe.

4. Liturgisk utstyr til rom som er vigslet til kirkelig bruk

4.1 Til et permanent kirkelokale stilles samme krav til kirkerommet som i en kirke. Det samme gjelder reglene for anskaffelse, avhendelse og registrering.

4.2 Omfanget av utstyr til forsamlingslokaler som benyttes som kirkelokale og interimskirke som er vigslet til kirkelig bruk, godkjennes av prost.

5. Felles regler for registrering av inventar og utstyr

5.1 For registrering av utstyr og for registrering av inventar gjelder samme regler.

5.2 Alt nytt inventar og utstyr skal på forhånd være godkjent av den rette kirkelige myndighet, for eldre kirkers vedkommende etter uttalelse fra Riksantikvaren. Dette gjelder også for gaver, prøveinstallasjoner og midlertidige installasjoner i kirkerommet dersom slike ikke gjennomføres som et arrangement eller inngår i et arrangement. I så fall kommer regler for bruk av kirker til anvendelse.

Inventar og utstyr må ikke fjernes eller avhendes uten samtykke fra de samme myndigheter. Dette gjelder også midlertidige avhendelser.

Når det er fastsatt at rett kirkelig myndighet i første og andre ledd er bispedømmerrådet, kan bispedømmerrådet delegerer sin myndighet til biskopen eller stiftsdirektøren.

5.3 Rett kirkelig myndighet har ansvar for at alt permanent inventar (fastmontert), fast inventar, løst inventar, permanent og løst utstyr registreres i kirkebyggdatabasen (www.kirkebyggdatabasen.no).

Hver gjenstand skal fotograferes fra tre vinkler, beskrives ganske kort, med angivelse av tidspunkt da den ble anskaffet, hvem som dekket utgiftene - eventuelt gav den til kirken.

Endringer, større reparasjoner o. l. av gjenstandene skal registreres.

Både ved anskaffelse, endring og avhending eller kassasjon skal tillatelsen (med dato) fra vedkommende myndighet noteres. Dette gjelder også midlertidige avhendelser.

Kapittel 9.7

Utkast
til [reviderte]
Regler for bruk av kirker
fastsatt av
Kirkemøtet [år]
i medhold av kirkeloven § 20, tredje ledd

Med «kirke» menes «det vigslede kirkehus» i disse reglers § 1 og «kirkerommet» i §§ 3-18 med mindre annet tydelig fremgår av sammenhengen. §§ 22-26 har bestemmelser om virkeområde.

Kap. 1: Almennelige bestemmelser

§ 1: (Hovedbestemmelsen om bruk av kirken)

Kirken er vigslet til bruk for gudstjenester og kirkelige handlinger, skal gjennom sin bruk tjene til Guds ære og menighetens oppbyggelse.

Gjennom forkynnelse av Guds ord, forvaltning av sakramentene og annen kirkelig virksomhet, er kirken det hellige sted for menighetens gudstjenesteliv og den enkeltes religiøse liv.

Bruken av kirken er underlagt biskopens tilsynsmyndighet.

Kirken med tilbehør skal behandles forsvarlig og med respekt.

Kirken må ikke brukes til politisk møte eller virksomhet.

Kirken må ikke brukes til kommersielle formål.

Kirken kan ikke brukes av ikke-kristne tros- og livssynssamfunn til utøvelse av deres tro eller religion.

§ 2: (Definisjoner) – nåværende ordning

I det følgende menes med:

a) Kirke

Soknekirke eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf. kirkeloven § 17.

Andre kirker, kapeller, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent og vigslet til permanent eller midlertidig til kirkelig bruk.

b) Prest

Fast utnevnt/tilsatt menighetsprest (prost i tjeneste som menighetsprest, sokneprest og kapellan) samt vikarer for slike prester.

Kommentar:

Ved en revisjon av reglene innenfor nåværende rettstilstand kan denne definisjon videreføres.

§ 2 (Definisjoner) – fremtidig ordning

I det følgende menes med:

a) Kirke

Soknekirke, kirke i soknet i tillegg til soknekirken eller kapell som er godkjent av Kongen eller departementet, eller som er kirke fra gammelt av, jf. kirkeloven § 17.

Kirker og permanente kirkelokaler som er godkjent og vigslet i medhold av bestemmelser gitt av Kirkemøtet.

Andre kirker, kapeller, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som er godkjent og vigslet til periodisk eller midlertidig til kirkelige bruk i medhold av bestemmelser gitt av Kirkemøtet.

b) Prest

Fast utnevnt/tilsatt menighetsprest (prost i tjeneste som menighetsprest, sokneprest og kapellan) samt vikarer for slike prester.

Kommentar:

Ved en revisjon av reglene innenfor en fremtidig rettstilstand der Kirkemøtets myndighet er utvidet, kan denne definisjon legges til grunn.

Kap. 2: Menighetsrådets bruk av kirken

§ 3: (Bruksformål)

Menighetsrådet kan bruke menighetens kirke til

- a) gudstjenester,
- b) oppbyggelige møter,
- c) trosopplæring og diakoni
- d) kirkelige konserter og
- e) andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet for bruk av kirken, jf. § 1.

Menighetsrådet kan innby personer som tilhører Den norske kirke eller andre kristne trossamfunn til å delta i arrangementet, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.

Menighetsrådet kan bruke kirken til avholdelse av egne møter og menighetsmøter, jf for øvrig § 1, 3. ledd.

§ 4: (Klage)

Menighetsrådets avgjørelse etter § 3 kan påklages til biskopen. Biskopens avgjørelse av klagen kan ikke påklages.

Klageberettiget er ethvert medlem av menighetsrådet, samt prester som har soknet som tjenestested (særskilt arbeidsområde) som ikke er medlemmer av menighetsrådet.

Klagefristen er tre uker.

Klagen har ikke oppsettende virkning med mindre dette blir bestemt av menighetsrådet eller biskopen.

For øvrig gjelder forvaltningslovens kap. VI om klage.

Kap. 3: Menighetsrådets utlån av kirken

§ 5: (Utlån til medlemmer av Den norske kirke)

Til medlemmer av Den norske kirke kan menighetsrådet låne ut kirken til

- a) gudstjenester,
- b) oppbyggelige møter,
- c) trosopplæring og diakoni
- d) kirkelige konserter og
- e) andre kirkelige og kulturelle arrangementer som faller inn under formålet for bruk av kirken, jf. § 1.

§ 6: (Utlån til andre enn medlemmer av Den norske kirke)

Menighetsrådet kan låne ut kirken til medlemmer av andre kristne trossamfunn enn Den norske kirke til formål som nevnt i § 5, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.

I tillegg til de formål som er nevnt i § 5, kommer første ledd særlig til anvendelse ved utlån til dåp, vigsel og gravferd som ikke skal forrettes av ordinert prest i Den norske kirke.

§ 7: (Saksbehandling)

Menighetsrådets avgjørelse etter §§ 5 og 6 anses som enkeltvedtak etter forvaltningslovens § 2. Saksbehandlingen skjer i samsvar med forvaltningsloven kap. IV og V.

Menighetsrådet skal i eget delegasjonsreglement fastsette daglig leders fullmakter til å treffe avgjørelser i medhold av § 3 og § 7, første ledd. For daglig leders avgjørelse gjelder forvaltningsloven som fastsatt i første ledd.

Midlertidige installasjoner i kirkerommet skal vurderes etter disse regler dersom de gjennomføres som et arrangement eller midlertidige installasjoner inngår i et arrangement, jf § 3 bokstav d), § 5 bokstav d) eller § 10, første ledd. Andre midlertidige installasjoner i kirkerommet skal behandles i medhold av kirkeloven § 18, fjerde ledd og «Regler om kirkens inventar og utstyr». Midlertidige installasjoner skal underlegges særskilt vurdering både når det gjelder varighet, omfang og karakter.

§ 8: (Klage)

Menighetsrådets vedtak etter §§ 5 og 6 kan påklages til biskopen. Biskopens avgjørelse av klagen kan ikke påklages.

Klageberettiget er, foruten de som har søkt om å få låne kirken, ethvert medlem av menighetsrådet samt andre med rettslig klageinteresse.

Klagefristen er tre uker fra det tidspunkt underretning om vedtaket er kommet frem til den klageberettigede eller han på annen måte har eller burde ha skaffet seg kunnskap om vedtaket.

For øvrig gjelder forvaltningslovens kap. VI om klage og omgjøring.

§ 9: (Utgiftsdekning og vederlag ved utlån av kirken)

Ved utlån av kirken kan kirkelig fellesråd kreve betaling etter nærmere regler godkjent av bispedømmerådet, jf. kirkeloven § 20 annet ledd.

Kap. 4: Prestens bruk av kirken

§ 10: (Menighetsprestens bruk av kirken)

I tillegg til forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger kan presten bruke kirkene i de sokn som presten har som tjenestested (særskilt arbeidsområde) til ekstraordinære gudstjenester, foredrag og andre arrangementer som fremmer menighetens oppbyggelse.

Er det flere fast tilsatte prester i vedkommende menighet, skal de samarbeide om bruksfordelingen. Blir de ikke enige, avgjør biskopen spørsmålet. Menighetsrådet skal uttale seg på forhånd.

Den presten som bruker kirken i medhold av første ledd, kan innby personer som tilhører Den norske kirke eller andre kristne trossamfunn til å delta i arrangementet, men presten kan ikke låne ut kirken til disse, jf. for øvrig § 1, 3. ledd.

Med biskopens samtykke kan presten også la seg bistå av andre personer enn dem som er nevnt i tredje ledd.

§ 11: (Klage og tilsyn)

Menighetsrådet kan bringe prestens disposisjoner etter § 10 inn for biskopen.

Første ledd gjelder ikke når presten bruker kirken til forordnede gudstjenester, vigslor og begravelser.

§ 12: (Biskopens bruk av kirken)

Biskopen kan selv eller ved annen prest forrette gudstjenester og bruke kirkene i sitt bispedømme på samme måte som menighetsprestene. I slike tilfelle har biskopen fortrinnsrett til bruk av kirken.

Kap. 5 Kirkelig fellestråds bruk av kirken

§ 13: (Kirkelig fellestråds bruk)

Kirkelig fellestråd har forvaltningsansvaret for kirkebygget og kirken er derfor til disposisjon for kirkelig fellestråds bruk når den ikke brukes av menighetsrådet til egen virksomhet, jf §§ 3-4, er utlånt av menighetsrådet, §§ 5-9, brukes av menighetens prester, jf §§ 10-11, eller brukes av biskopen, jf § 12.

Kirkelig fellestråds bruk gjelder i hovedsak drifts- og vedlikeholdsoppgaver, jf kirkeloven § 14, andre ledd bokstav a), og bruk i egenskap av arbeidsgiver, jf kirkeloven § 14, tredje ledd. Kirkelig fellestråd kan ikke av eget tiltak bruke kirkene til oppgaver som følger av §§ 3-4, 5-9 og 10-11.

Kirkelig fellestråd kan i sin brukstid også holde kirken åpen for besøkende eller for omvisning dersom menighetsrådet ikke har påtatt seg dette. For omvisning kan kirkelig fellestråd ta betaling etter nærmere regler godkjent av bispedømmerådet, jf kirkeloven § 20, andre ledd.

Kap. 6: Forholdet mellom kirkelig fellesråd, menighetsråd og prest

§ 14: (Samarbeid og gjensidig informasjon)

Menighetsråd og prest skal samarbeide om bruk av kirken slik at denne best mulig tjener til Guds ære og menighetens oppbyggelse.

Menighetsråd, prest og kirkelig fellesråd skal på forhånd gi hverandre informasjon om den planlagte bruken av kirken. Informasjonen skal såvidt mulig gis i så god tid at mottaker får mulighet til å innrette seg eller eventuelt komme med innsigelser. Dette gjelder særlig bruk der §§ 1 og 16 kan komme til anvendelse.

Presten har fortrinnsrett til bruk av kirken til gudstjenester, vigslor og begravelser. Menighetsrådets bruk og utlån har fortrinnsrett foran kirkelig fellesråds bruk.

Oppstår det for øvrig uenighet om menighetsrådets bruk eller utlån av kirken etter kap. 2 eller 3, prestens bruk etter kap. 4 og kirkelig fellesråds bruk etter kap. 5 som ikke lar seg løse etter første og annet ledd, avgjør biskopen spørsmålet.

Kap. 7: Generelle regler om bruk av kirken

§ 15: (Hva kapitlet handler om)

Med mindre annet er sagt eller fremgår av sammenhengen, får reglene i dette kapitlet anvendelse på all bruk av kirken etter kap 2 til 4.

§ 16: (Generelle plikter for bruker av kirken)

Den som bruker kirken, skal sørge for at alt går sømmelig for seg, og at kirken med tilbehør behandles forsvarlig og med respekt.

§ 17: (Adgang til kirken)

Enhver har adgang til de arrangementer som holdes i kirken. En person kan bare bortvises dersom han forstyrrer arrangementet eller krenker kirkens verdighet.

Ved bruk av kirken til vigslor eller begravelser kan likevel forrettende prest, på anmodning fra brudeparet eller de etterlatte, bestemme at handlingen skal foregå for lukkede dører.

§ 18: (Inngangspenger m.v.)

Det kan ikke tas betaling for adgang til kirken bortsett fra ved kirkekonserter og andre kulturelle arrangementer hvor kirkelig fellesråd har samtykket i at slik betaling kreves, jf. kirkeloven § 20 annet ledd.

Innkrevning av inngangspenger, f.eks. ved salg av billetter, bør ikke skje i kirkerommet, men kan f.eks. skje i våpenhuset.

Kap. 8: Ikrafttredelse og oppheving av eldre bestemmelser

§ 19: (Ikrafttredelse)

Disse reglene trer i kraft fra den tid Kirkerådet bestemmer.

§ 20: (Opphevelse av eldre bestemmelser)

Med virkning fra ikrafttredelsen, jf. § 19, er følgende eldre bestemmelser om bruk av kirken opphevet.

§ 21: (Mindre endringer)

Kirkemøtet gir Kirkerådet myndighet til å foreta mindre endringer i reglene.

Kap. 9 Virkeområde

§ 22: (Virkeområde og unntak)

Reglene gjelder for all bruk av kirkerommet når ikke annet er bestemt for forordnede gudstjenester og kirkelige handlinger i tjenesteordning for menighetsprest, prost og biskop eller i særskilt unntak fra disse regler eller med hjemmel i disse regler. Bruk av kirkene til gudstjenester og kirkelige handlinger går foran annen bruk etter §§ 3, 5 og 10.

Reglene gjelder også for menighetsrådets, prestenes og biskopens egen bruk av kirker, kirkelokaler og interimskirker som er godkjent og vigslat. Ved godkjennelse skal det presiseres hvordan reglene i §§ 2-18 kommer til anvendelse.

Reglene gjelder for bruken av kirkerommet. Regler om bruk av andre rom fastsettes av menighetsrådet eller eier. Slike regler kan ikke fravike fra bestemmelsene i § 1.

Der kirkerommet og tilstøtende rom kan slås sammen til et storrom, gjelder reglene i §§ 1-18 i de tilfeller der kirkerommet utvides med tilstøtende rom. Når de tilstøtende rom utvides med deler av kirkerommet, gjelder § 1 og de regler som menighetsrådet har fastsatt.

Kap. 10: Særskilt om virkeområde for kirker i soknets eie

§ 23: (Opphør av bruk, salg, nedleggelse for kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler)

a) Kirker i medhold av § 2 a), første [og andre] ledd:

Reglene gjelder for kirke der biskopen ikke lenger har forordnet gudstjenester, men som er opprettholdt som kirke og vedtak om nedleggelse ikke er fattet.

Reglene gjelder for kirke som ikke benyttes i henhold til §§ 3, 5 og 10, men som er opprettholdt som kirke og vedtak om nedleggelse ikke er fattet.

Reglene gjelder ikke etter salg i medhold av kirkeloven § 18, andre ledd eller nedleggelse i medhold av kirkeloven § 21, fjerde ledd.

b) Kirker og kirkelokaler i medhold av § 2 a), andre [tredje] ledd:

Reglene gjelder ikke etter salg eller nedleggelse.

Reglene gjelder ikke for kirke eller kirkelokale som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller som ikke benyttes i henhold til §§ 3, 5 og 10.

§ 24: (Unntak ved permanent utleie innenfor Den norske kirke):

For kirker som har gått ut av bruk i henhold til §§ 3, 5 og 10, og der soknet i medhold av kirkeloven § 18, første ledd har inngått utleieavtale med eller avtale om bruksrett for en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke, kan soknet inngå avtale om særregler for bruk og særordninger for forvaltningen som avviker fra disse regler.

Særreglene for bruk kan ikke fravike fra bestemmelsene i § 1.

Slik avtale kan inngås også dersom kirken er tillagt forordnede gudstjenester.

§ 25: (Unntak ved permanent utleie til andre kirkesamfunn):

Disse regler gjelder ikke for kirker som har gått ut av bruk i henhold til §§ 3, 5 og 10, og der soknet i medhold av kirkeloven § 18, første ledd har inngått utleieavtale med et annet kirkesamfunn.

Kap. 11: Særskilt om virkeområde for kirker, kirkelokaler, forsamlingslokaler og interimskirker som ikke eies av soknet

§ 26: (Opphør av bruk for kirker, kapeller, kirkelokaler og forsamlingslokaler)

a) Kirker i medhold av § 2 a), første [og andre] ledd:

Reglene gjelder ikke for kirke som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller som ikke benyttes i henhold til §§ 3 og 10, men som er opprettholdt som kirkebygning.

b) Kirker og kirkelokaler i medhold av § 2 a), andre [tredje] ledd:

Reglene gjelder ikke for kirke eller kirkelokale som enten ikke lenger er tillagt forordnede gudstjenester eller som ikke benyttes i henhold til §§ 3 og 10.

Reglene gjelder ikke der eier har inngått leieavtale med en forening, organisasjon eller institusjon innenfor Den norske kirke.

Kapittel 9.8

**Utkast
til [reviderte]
Retningslinjer for bruk av kirkens klokker
fastsatt av Kirkemøtet [år]
i medhold av kirkeloven § 20, tredje ledd og
§ 24, andre ledd 2. punktum og tredje ledd bokstav d)**

1. Avgjørelsesmyndighet

1.1 I samarbeid med ringer/kirketjener og den prest som har vedkommende sokn som særskilt tjenestested (særskilt arbeidsområde) registrerer menighetsrådet alle eventuelle lokale ringeskikker som går ut over de bestemmelser som er gitt i veiledningenes punkt 2 - 6. Denne oversikt føres inn i kirkebyggdatabasen (www.kirkebyggdatabasen.no).

1.2 I samråd med ringer/kirketjener og den prest som har vedkommende sokn som særskilt tjenestested (særskilt arbeidsområde) avgjør menighetsrådet hvordan ringebestemmelsene best kan tilpasses vedkommende kirke ut fra foreliggende muligheter (antall klokker) og tidligere praksis. Rådet sørger for at bestemmelsene for den enkelte kirke blir trykt og kunngjort på passende måte.

1.3 Kirkelig fellesråd har ansvar for at bestemmelsene blir fulgt i praksis.

2. Bestemmelser

Kirkeklokkene er utviklet av den kristne kirke for å tjene dens liturgiske liv. Klokkene er musikkinstrumenter, en del av det liturgiske utstyr og ringertjenesten er en liturgisk funksjon. De liturgiske funksjoner kirkeklokkene har i en evangelisk kirke, kan sammenfattes under følgende hovedpunkter: å forkynne Guds ære - å peke oppover på samme måte som også kirketårnet og kirkespiret gjør det;

- * å samle Guds folk til gudstjeneste;
- * å kalle Guds barn til bønn og forbønn;
- * å minne om det evige livs mål hos Gud i himmelen.

De følgende bestemmelser er å anse som et felles minimum alle kirker skal følge. Lokale ringeskikker som går ut over dette minimum, skal holdes i hevd og fortsette som hittil.

- 2.1 Etter måten å bruke klokkene på sonderer man mellom:
- Ringing: selve klokken svinger på sin aksel. Dette er den mest vanlige bruk.
 - Kiming: man slår i rask takt med kolven mot klokken slag-ring. Dette er for fest og høytid.
 - Klemting: man slår i langsom takt med kolven mot klokken slag-ring. Dette er bruken ved sorg o. l.

2.2 Når flere klokker skal ringes samtidig:

Man begynner da med den minste av klokkene, deretter den nest minste osv., og hver gang med en pause på 15-30 sekunder.

Når man slutter å ringe, stopper man den minste klokken først, deretter den nest minste osv., som da man begynte.

3. På vanlige søn- og helligdager

3.1 Til hovedgudstjenesten:

To forringinger, vanligvis med den største klokken, hver gang i ca. 5 minutter, til de tider som er lokal sedvane (f. eks. 9 og 10, eller 10 og 10. 30 e. l.).

Sammenringing, med alle klokker, i ca. 5 minutter. Denne ringing kan avsluttes med tre klemt, helst med den største klokken.

De avsluttende 3 ganger 3 klemt, i tre atskilte grupper, og helst med den største klokken.

3.2 Til andre gudstjenester:

Bare sammenringing.

4. På spesielle dager og tider i kirkeåret

4.1 På alle høytidsdagene til jul, påske og pinse kimes det til høymesse: umiddelbart etter første og annen forringing og før sammenringingen, med den største klokken i ca. 5+5 minutter - med en pause imellom på 1-2 minutter, slik:

1. forringing

Kiming i ca. 5 min.

Pause 1-2 min.

Kiming i ca. 5 min.

2. forringing

Kiming i ca. 5 min.

Pause 1-2 min.

Kiming i ca. 5 min.

Pause 1-2 min.

Kiming i ca. 5 min.

Pause 1-2 min.

Kiming i ca. 5 min.

Sammenringing

4.2 På høytidsaftenene, dvs. på julaften, påskeaften og pinseaften, ringes det i ca. 5 minutter og kimes det i ca. 5 minutter avvekslende og med en pause imellom på 1-2 minutter i til sammen en time, vanligvis mellom kl. 17 og 18.

4.3 I gudstjenesten på påskennatt kan det ringes med alle kirkens klokker mens gloria synges.

4.4 I advents- og fastetiden kan det brukes færre klokker til sammenringing enn ellers i kirkeåret.

5. Ved gudstjenester på hverdager i uken

Bare sammenringing.

6. Ved de kirkelige handlinger

Konfirmasjon:

Det ringes med alle klokkene under prosesjonen.

Vigsel:

Det kan ringes i ca. 5 minutter før, klemtes 3 ganger 3 i tre atskilte grupper ved handlingens slutt, og ringes i ca 5 minutter etter handlingen.

Gravferd:

Det kan klemtes med den største klokken i ca. 5 minutter før sammenringingen, som skjer med samme klokke. Det kan klemtes mens følget går til graven, og mens kisten senkes, og 3 ganger 3 slag ved handlingens slutt. Det kan ringes mens følget går fra graven. Annen bruk av klokkene bør fortsette etter gammel sedvane.

Ordinasjons- og vigslingshandlinger:

Det ringes med alle klokkene eller kimes under prosesjon.

Kirkevigsel:

Aftenen før ringes og kimes det som på høytidsaftener.

7. Kirkekonsserter o. l.

Sammenringing kan skje med en eller flere klokker, også dersom konserten ikke inneholder liturgiske elementer, så som tekstlesning, tale, bønn, salmesang.

8. Klokkespill

Klokkespill kan komme i tillegg til, men aldri istedenfor den foreskrevne bruk av klokkene etter dette regulativ.

9. Annen bruk av kirkeklokkene

Kirkeklokkene er til kirkelig bruk, jf § 2. Ringing med kirkens klokker kan ikke benyttes for å markere deltagelse i aksjoner eller som støtte til demonstrasjoner.